

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E KADIN EĞİTİMİNDE
BİÇKİ DİKİŞİN YERİ (1908-1952)**

DOKTORA TEZİ

Mine DEMİR

Enstitü Anabilim Dalı: Tarih

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Safiye KIRANLAR

TEMMUZ-2017

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

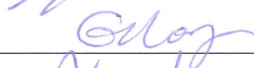

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E
KADIN EĞİTİMİNDE BİÇKİ DİKİŞİN YERİ
(1908-1952)

DOKTORA TEZİ

Mine DEMİR

Enstitü Anabilim Dalı: Tarih
Enstitü Bilim Dalı : Tarih

“Bu tez 09/07/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç. Dr. Safiye KIRANLAR	Basarılı	
Doç. Dr. Gülsemin HAZER	Basarılı	
Doç. Dr. Nuray ÖZDEMİR	Basarılı	
Yrd. Doç. Dr. Mustafa SARI	Basarılı	
Yrd. Doç. Dr. Abdullah LÜLECİ	Basarılı	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı: OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E GEÇİŞTE MODA OLGUSU (1908-1925)

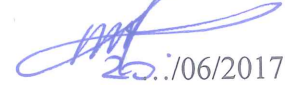
Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam **39** sayfalık kısmına ilişkin *Sakarya Üniversitesi Lisansüstü Yönetmeliği Madde 28* uyarınca aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve **18.06.2017** tarihinde Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından şahsıma iletilen *Turnitin* intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı % **5** 'tir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1) Kaynakça hariç
- 2) Alıntılar dahil
- 3) 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.
Gereğini saygılarımla arz ederim.

Mine Demir

20.06/2017

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı – Soyadı
Öğrenci Numarası
Ana Bilim Dalı
Programı
Statüsü

:Mine Demir

:1060d12004

:Tarih

:

: Y. Lisans X Doktora Bütünleşik Doktora

Doç. Dr. Safiye KIRANLAR

20.06/2017

ÖNSÖZ

Tez çalışması sürecinde konunun belirlenmesinden çalışmanın son aşamasına kadar büyük bir sabır ve ilgiyle bana yol gösteren; bilgi birikimiyle ufkumu açan kıymetli hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Safiye Kıranlar'a teşekkürü bir borç bilirim.

Üzerimdeki haklarını hiçbir zaman unutamayacağım sayın hocalarım Prof. Dr. Arif Bilgin ve Doç. Dr. Mustafa Hizmetli başta olmak üzere; öğrencileri olmaktan her zaman onur duyduğum Prof. Dr. Mehmet Alpargu, Prof. Dr. Haluk Selvi, Prof. Dr. Enis Şahin, Yrd. Doç. Dr. Mustafa Sarı, Doç. Dr. Gülsemin Hazer ve Doç. Dr. Nuray Özdemir'e sevgi ve saygılarımı sunarım.

Uzun çalışma sürecinde manevi destekleriyle her daim yanımda olan değerli arkadaşlarım Okt. Hatice Akan, Arş. Gör. Fatma Dokuyucu, Öğr. Gör. Ümmühan Ark, Arş. Gör. Zeynep Yazıcı, Okt. Ebru Saygı, Yrd. Doç. Dr. Dilara Uslu ve Arş. Gör. Pınar Zararsız'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Çalışmanın en zorlu sürecinde yardımlarını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Abdullah Lüleci başta olmak üzere Dr. Levent Ayabakan, Yrd. Doç. Dr. Gülcan Avşın Güneş, Yrd. Doç. Dr. Hasan Hüseyin Güneş ve Yrd. Doç. Dr. Hakan Yaşar'a şükranlarımı sunarım. Mesai arkadaşlarım Arş. Gör. Arif Demirer, Arş. Gör. Abdülkadir Erçin ve Arş. Gör. Alperen Demirkaya'ya; kıymetli öğrencilerim Cansu Tüzer, Fatih Küçükaydın ve Osman Murat Yurdakul'a minnettarım.

Çalışma süresince faydalandığım Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Kadın Eserleri Kütüphanesi, İSAM Kütüphanesi, İstanbul Atatürk Kitaplığı, Ankara Milli Kütüphane, TBMM Kütüphanesi, İzmir Milli Kütüphane, İzmir Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Sakarya Üniversitesi Kütüphanesi'nin değerli çalışanlarına ilgi ve alakalarından dolayı çok teşekkür ederim.

Hayatımın her anında en büyük gücü sevgilerinden aldığım, haklarını asla ödeyemeyeceğim sevgili aileme teşekkürlerim yetersiz kalacaktır.

Mine DEMİR

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
TABLO LİSTESİ	vi
RESİM LİSTESİ	viii
ŞEKİL LİSTESİ	ix
ÖZET	x
SUMMARY	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: OSMANLI DÖNEMİNDE DEĞİŞEN KADIN KİMLİĞİ VE YAŞANAN DEĞİŞİME BIÇKI DİKİŞİN ETKİSİ	8
1.1. Değişen Ekonomik ve Sosyal Şartlar Doğrultusunda Kadınların Biçki Dikiş Yönlendirilme Nedenleri	8
1.1.1. Sanayi Devriminin Şekillendirdiği Üretim Şartları ve Yeni Teknolojilerin Etkisi: Dikiş Makinesi	8
1.1.2. Tanzimat'ın Yarattığı Yeni Yaşam Tarzı ve İstanbul Kadınının Modayı Takip Edebilme Çabası	12
1.1.3. Millî İktisat Politikasının Etkisi ve Kadın İşleri	19
1.1.4. Savaşlarının Ortaya Çıkardığı Yeni Durum ve Militarist Anlayış	23
1.2. Osmanlı Kadınının Meslek Tercihi Olarak Biçki Dikiş	26
1.3. Osmanlı Devleti'nde Kız Okullarında Biçki Dikişin Yeri	32
1.3.1. Örgün Eğitim Kurumlarında Biçki Dikiş Eğitimi	32
1.3.2. Yaygın Eğitim Kurumlarında Biçki Dikiş Eğitimi	49
1.4. Osmanlı Kadın Hareketinin Faaliyet Alanında Biçki Dikiş	54
1.4.1. Osmanlı Kadın Dergilerinde Biçki Dikişle İlgili Yazılar ve Yorumlar	56
1.4.1.1. Osmanlı Kadın Dergilerinde Gösterilen Biçki Dikiş Tekniklerinin Günün Modasına Tesiri	65
1.4.2. Osmanlı Kadın Derneklerinin Faaliyetlerinden Biçki-Dikiş	75
1.4.2.1. Savaş Şartlarının Belirlediği Ortamda Osmanlı Kadın Dernekleri ve Biçki Dikiş	76
1.4.2.2. Kadın Derneklerinin Millî İktisat Politikasına Bakışı ve Biçki Dikiş	88

**İKİNCİ BÖLÜM: BIÇKI DİKİŞ EĞİTİMİNİN KURUMSALLAŞMASINDA
ÖNEMLİ BİR KURUM: TÜRK KADINLARI BIÇKI**

YURDU.....	93
2.1. Osmanlı’da Biçki-Dikiş Eğitimine Yön Veren Bir Kurs: Türk Kadınları Biçki Yurdu	93
2.1.1. Türk Kadınları Biçki Yurdu’nun Kuruluşu ve Geçirdiği Aşamalar	94
2.1.1.1. Yurdun Kuruluşu ve Kurucusu Behire Hakkı Hanım	94
2.2. Türk Kadınları Biçki Yurdunun Kurumsal Yapısı ve Öğrenci Profili.....	100
2.2.1. Türk Kadınları Biçki Yurdunun Kayıt Şartları, Öğrenci Sayıları ve Eğitim Şubeleri (1913-1926).....	109
2.3. Türk Kadınları Biçki Yurdu’nun Müfredat Programları ve Kullanılan Metotlar ...	123
2.3.1. Yurdun Biçki Metodu: Le-davez Biçki-Dikiş Kuralları	129
2.3.2. Yurdun İmtihanları, Beratlar ve Diplomalar.....	131
2.4. Türk Kadınları Biçki Yurdu Külliyyatı.....	137
2.4.1. Biçki Nazariyat ve Kavâidini	138
2.4.2. Türk Kadınları Biçki Yurdu Müzesi	142
2.5. Türk Kadınları Biçki Yurdu’nun Sergileri.....	144
2.6. Türk Kadınları Biçki Yurdu’nun Mezunları	145
2.6.1. Biçki Yurdu Mezuneleri Cemiyeti	149
2.7. Türk Kadınları Biçki Yurdu’nun Şubeleri	152

**ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: CUMHURİYET DÖNEMİNDE BIÇKI DİKİŞ EĞİTİMİNİN
DE YENİDEN YAPILANMA VE CUMHURİYET**

KADINI	156
3.1. Cumhuriyet Döneminde Kadınlara Yönelik Toplumsal Politikalar İçinde Biçki Dikişin Yeri.....	156
3.1.1. Ulus Devletin İnşasında Kadına Biçilen Rol: İdare-i Beytiye	156
3.1.2. Milli İktisat ve Tasarrufa Giden Yolda Biçki-Dikişin Yeri	160
3.1.3. Cumhuriyet’in Münevver Kızlarının Uğraş Alanı Olarak Biçki-Dikiş	170
3.1.4. Kadın Kimliğindeki Değişimin Modaya Yansması.....	174
3.2. Cumhuriyet Döneminde Mesleki ve Teknik Eğitim Kurumlarında Biçki Dikiş Eğitimi.....	179

3.2.1. Örgün Eğitim Kurumlarında Biçki Dikiş Eğitimi.....	180
3.2.1.1. Kız Sanat Okulları	183
3.2.1.2. Kız Enstitüleri.....	184
3.2.1.3. Kız Teknik Öğretmen Okulu	189
3.2.1.4. Olgunlaşma Enstitüleri	190
3.2.1.5. İstanbul Erkek Terzilik Mektebi.....	191
3.2.1.6. İstanbul Terzilik ve Kürkçülük Mektebi	192
3.2.2. Yaygın Eğitim Kurumlarında Biçki Dikiş Eğitimi	194
3.2.2.1. Akşam Kız Sanat Okulları	196
3.2.2.2. Seyyar ve Geçici Köy Kursları (Gezici Köy Kadınları Biçki Dikiş Kursları).....	200
3.2.2.3. Özel Biçki ve Dikiş Yurtları	204
3.2.2.4. Halk Evlerinde Biçki Dikiş Kursları	231
SONUÇ.....	241
KAYNAKÇA	249
EKLER.....	269
ÖZGEÇMİŞ.....	327

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BEO	: Babı Ali Evrak Odası
bkz	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C	: Cilt
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CTAD	: Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi
çev.	: Çeviren
der.	: Derleyen
ĐİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DH. KMS	: Dâhiliye Kelemi Mahsus Müdüriyeti Evrakı
DUİT	: Dosya Usulü İradeler Tasnifi Evrakı
edt	: Editör
haz	: Hazırlayan.
HMG	: Hanımlara Mahsus Gazete
İ..TAL	: İrade Taltifat
MF. İMF	: Maarif Nezareti İstanbul Maarif Müdüriyeti Dosyaları
MF. MKB	: Maarif Nezareti Meclis-i Maarif-i Kebir Dosyaları
MF. MKT	: Maarif Nezareti Mektubi Kalemi
MF. TLY	: Maarif Nezareti Tedrisat-ı Taliye Dairesi
MF.HTF	: Maarif Nezareti Heyet-i Teftişiye Kalemi
MV	: Meclis-i Vükela Mazbataları
nr	: Numara
ŞD	: Şura-yı Devlet
T	: Ticaret Nafia, Ziraat, Orman, Meadin Nezaretlerine Ait Evrak
T.K.B.Y	: Türk Kadınları Biçki Yurdu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
t.y	: Tarihi yok
vd	: Ve diğerleri

yay : Yayınları
yy : Yayın yeri yok

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : 1900-1902 Yıllarında Kız Rüştüyelerinde Okutulan “El Hünelerleri” Dersinin İçerikleri	38
Tablo 2 : 1912 Yılı Ders Programına Göre Kız İdadilerinde Mesleki ve Teknik Derslerin Haftalık Ders Saatleri	39
Tablo 3 : Kız Sanayi Mekteplerinin 1913-1919 Yılları Arasında Ders Programlarında Yer Alan Mesleki ve Teknik Dersler	47
Tablo 4 : Mensucat Mektebi Gündüz Sınıflarının Programı.....	52
Tablo 5 : 1917 Yılı Sonuna Kadar Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi'nin Şubelerinde Çalışan İşçi Sayıları ve Makinelerin Çeşidi	84
Tablo 6 : Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi'nin Şubelerinde 1917 Yılında Üretilen Ürün Cinsleri ve Sayıları.....	84
Tablo 7 : Resimli Ay Dergisine Göre Türk Kadınları Bıçkı Yurdu'nun Öğrenci Sayıları	112
Tablo 8 : Türk Kadınları Bıçkı Yurdunun 14 Senelik Hayat-ı Mesaisini Gösterir İstatistik	114
Tablo 9 : Türk Kadınları Bıçkı Yurdu'nun Yıllara Göre İmtihanları	132
Tablo 10 : Birinci Şubenin Genel Sınavlarında Ölçülen Kriterler	134
Tablo 11 : İkinci ve Üçüncü Şubelerin Genel Sınavlarında Ölçülen Kriterler	136
Tablo 12 : Bıçkı Yurdu Mezuneleri Cemiyeti'nin Merkez Heyeti	151
Tablo 13 : 1939 Yılında Terzilik Eğitimi Veren Örgün ve Yaygın Eğitim Kurumları	182
Tablo 14 : Terzilik Mektebine İlâve Edilecek Kürkçülük Şubesine Ait Müfredat Programı	194
Tablo 15 : Ev işleri ve Bıçkı Dikiş Kursları Öğrenci Sayısının Yıllara Göre Gelişimi	196
Tablo 16 : 1932-1944 Yılları Arasında Akşam Kız Sanat Okullarının Öğrenci ve Mezun Sayısı	199
Tablo 17 : İlçe Kadınları Gezici Kurslarında İşlenen Dersler.....	203
Tablo 18 : Talim ve Terbiye Kurulu Karar Defterlerine Şehirlere Göre Özel Bıçkı Dikiş Yurtlarının Sayıları	210

Tablo 19 : Talim ve Terbiye Kurulu Karar Defterlerinde Kurslara Dair Alınan Kararların Yıllara Göre Dağılımı	212
Tablo 20 : 1933-1934 Yılı Hususi Dikiş-Biçki Yurtlarının Öğrenci Sayıları, Yaşları ve Öğrencilerin Tahsil Durumları	213
Tablo 21 : İstanbul Haricinde Türkiye’de Açılan Özel Biçki Dikiş Kurslarının Bir Kısmı (1924-1952)	218
Tablo 22 : İstanbul’da Açılan Özel Biçki Dikiş Kurslarının Bir Kısmı (1924-1952).....	226
Tablo 23 : Bünyesinde Biçki Dikiş Kursu Açan Halkevlerinin Bir Kısmı (1932-1952).....	234

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Singer Firması'nın Ürettiği Ev Tipi Dikiş Makinesi	11
Resim 2: 1919 Yılı Çarşaf Modelleri	61
Resim 3: 1920'li Yılların Çarşaf Modelleri.....	74
Resim 4: Rusya'da Askerin İhtiyacını Karşılama Üzere Dikiş Diken Kadınlar	77
Resim 5: Hilâl-i Ahmer Darüssınası'na Ait Fotoğraflar	80

ŞEKİLLER

- Şekil 1:** Türk Kadınları Biçki Yurdu'nun Logosu 104
- Şekil 2:** Biçki Yurdu'nun Logosunda Kullandığı Figür ve Paris Terzi Akademisi'nin Logosu ve Alegorik Arması..... 105

Tezin Başlığı: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadın Eğitiminde Biçki Dikişin Yeri (1908-1952)

Tezin Yazarı: Mine DEMİR **Danışman:** Doç. Dr. Safiye KIRANLAR

Kabul Tarihi: 10.07.2017 **Sayfa Sayısı:** xi(ön kısım)+268(tez)+58(ek)

Anabilimdalı: Tarih

Bilimdalı: Tarih

Tanzimat dönemine kadar geleneksel roller ile çevrelenen Osmanlı kadını, yasalar tarafından belirlenen ve “makarr-ı nisvan” olarak adlandırılan mutfak, kuyubaşı ve avlulardan ibaret bir sosyal alan içinde yaşamını sürdürdü. En önemli meşguliyet alanı, kendisinden ziyade ailesinin ihtiyacını karşılamak üzere biçki, dikiş, nakış ve aşçılık gibi geleneksel olarak kadınlara ait olduğu kabul edilen uğraşlardı. Kadınların evin büyük hanımlarından öğrendikleri bu meziyetlerden biri olan biçki dikiş, II. Meşrutiyet'ten sonra kadınlara yönelik izlenen toplumsal politikaların merkezine yerleşti.

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanından 1952 yılında Halkevlerinin tasfiye edilmelerine kadar ki süreçte; dönemin siyasi, iktisadi ve sosyal politikaları doğrultusunda kadınlar biçki dikiş ile meşgul olmaya sevk edildiler. Kadınların eğitilmesinden işgücüne dâhil edilmesine, iktisadi politikalara katkı sağlamalarından askerin ihtiyacını karşılayarak vatan hizmetini ifa edebilmesine kadar pek çok hususta biçki dikişe başvuruldu. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında ise kadınlara yönelik toplumsal politikaların merkezine yine biçki dikiş uğraşı yerleşti. Osmanlı döneminden Cumhuriyet dönemine, Türk Tarihinin yaklaşık 50 yıllık sürecinde kadınlardan beklenen sorumluluk alanlarının yaratılabilmesi noktasında biçki dikiş meziyeti bir araç olarak kullanıldı.

Bu çalışmada 1908-1952 yılları arasında kadınların biçki dikişe sevk edilmesinin arkasındaki siyasi, iktisadi ve toplumsal nedenler ile bahsi geçen süreç içinde biçki dikişin eğitim kurumlarındaki yeri incelenmiştir. Kadınların eğitilmesi ve işgücüne dâhil edilmesinde nasıl bir gelişim izlendiği 1913'te kurulan Türk Kadınları Biçki Yurdu örneği üzerinden değerlendirilerek, biçki dikişin Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra kadınlara yönelik eğitim politikalarını hangi yönde etkilediği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Biçki Dikiş, Türk Kadını, Terzilik, Mesleki ve Teknik Eğitim, Milli İktisat, Türk Kadınları Biçki Dikiş Yurdu, Behire Hakkı, Ev idaresi.

Title of the Thesis: Place of sewing in women training from the Ottoman Empire to the Republic (1908-1952)	
Submitted by: Mine DEMİR	Adviser: Assoc. Prof. Safiye KIRANLAR
Acceptance Date: 10.07.2017	Number of Pages: xi(preface)+268(thesis) + 58 (Annex)
Anabilimdalı: History	Discipline: History
<p>The Ottoman women were restricted by traditional roles until the Tanzimat period, continued to live in a social areas consisting of kitchens, wells and courts, defined by laws and called "makarr-ı nisvan". The most important area of occupation was traditionally considered to belong to women, such as trimming, sewing, embroidery and cooking, to meet the needs of the faraway family. One of these virtues, which women learn from the great ladies of the house, is sewing. After the Second Constitutional Period (II. Meşrutiyet), it became the center of the social policies pursued towards women.</p> <p>In 1908, from the declaration of the Second Constitutional Period to the annulment of the Halkevleri (People's House) in 1952, in the direction of political, economic and social policies of the period, women were referred to be engaged in sewing. From the training of women to the inclusion in the workforce, from the provision of economic policy, to the exercise of national service by meeting the needs of the soldiers. In the establishment phase of the Republic of Turkey, it has become the center of social policies towards women. From the Ottoman period to the Republican period, about 50 years of Turkish history, the ability of sewing was used as a means of creating the areas of responsibility, expected from women.</p> <p>In this study, it was examined that the political, economic and social reasons behind the referral of the women to the pattern cutting and sewing, and the place of the cutting-sewing in the educational institutions between 1908 and 1952. The way in which women were educated and included in the workforce was assessed on the basis of the Türk Kadınları Biçki Yurdu (Turkish Women Tailor's Cutting Home) in 1913 and it was tried to put forth how the vocational and technical education policies for women were influenced after the proclamation of the Republic.</p>	
Keywords: Pattern-Sewing, Turkish Woman, Tailoring, Vocational and Technical Education, National Economy, The Türk Kadınları Biçki Yurdu (Turkish Women Tailor's Cutting Home), Behire Hakkı, Home Administration.	

GİRİŞ

Geleneksel işbölümünde “kadın işi” olarak kabul gören ve “ev içi eğitim”in bir parçası olan biçki dikiş, Osmanlı’nın son yıllarından başlayarak 1950’lere kadar dönemin toplumsal, iktisadî ve militarist politikalarına kadınların dâhil edilebilmesi noktasında bir araç olarak kullanıldı. Farklı dönemlerde farklı beklentileri karşılamak amaçlansa da temeldeki maksat iktidarla uyumlu bir kadın profili yaratmaktı.

Terim olarak biçki dikiş kavramları ile bu kavramalarla bağlantılı olarak kadın işi ve ev içi eğitim kavramlarına kısaca değinmek faydalı olacaktır. Dikiş dikme sanatı olarak tanımlanan biçki-dikiş kavramı, terzilik mesleğinde geçerli olan “biçki” ve “dikiş” eylemlerini ifade etmektedir. Biçki, dikilecek kumaşı onu giyecek olanın ölçülerine, elbisenin modeline göre kesme işidir.¹ Dikiş, kumaş biçildikten sonra bu parçaların birbirine eklenmesi işine denir.² Giysi biçip dikme işi terziler tarafından yapılır. Toplumsal kullanımda ise biçki dikiş tabiriyle, kendi kendine terzilik yapabilme eylemi karşılanmak istendi.³ Çalışmamızda gündelik söylemde geçerli olan, biçki dikiş tanımlaması göz önünde bulundurulacaktır. Ayrıca çalışmada biçki dikişin, sadece eğitim boyutunun alınmadığını belirtmemiz gerekir. Terime olgusal yaklaşılarak siyasî, iktisadî ve sosyal olayların neden-sonuç bağlantıları ışığında değerlendirmeler yapılmıştır.

¹ İlhan Ayverdi, *Kubbealtı Lugatı Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyat, 2005, s.360.

Biçki işi yapılırken izlenen adımlar şu şekildeydi: Elbiseyi giyecek olanın vücut ölçüleri alınır. Bu ölçüler, boyun, göğüs, bel, kalça çevresi, kol, ceket, etek, ya da pantolon uzunluğu, eteğin, ya da pantolon paçasının genişliğinden oluşur. Ölçüler alındıktan sonra kumaş bunlara göre kesilir. Hazır elbiseler için, çeşitli vücut tiplerine göre hazırlanmış ölçü listeleri mevcuttur. Makastar kumaşı bunlara göre keser. Belirli vücut ölçülerine göre hazırlanmış patron adı verilen standart kalıplarda vardı. Özellikle kendi dikişini dikecek olanlar bu kalıplardan ölçülerine uyanı seçerek kumaşı biçerler. (Şermin Altunyuva Sever, *Kadın Giyimi ve Temel Dikiş*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Tisamat Basım Yayın, Ankara:1988, s.66.)

² *Kubbealtı Sözlük*, s.702; 3173.

³ Gülistan İsmet, “Kendi Kendine Terzilik-Biçki Dersleri [1]”, *Hanımlara Mahsûs Gazete*, 11 Teşrinievvel 1317, s.1-3 - Gülistan İsmet, “Kendi Kendine Terzilik-Biçki Dersleri [16]”, *Hanımlara Mahsûs Gazete*, 2 Mayıs 1318, s.3-4.

Osmanlı Devleti gibi geleneksel toplumlarda cinsel işbölümünde biçki-dikiş-nakış gibi işler kadın işi olarak kabul edilmekteydi. ⁴ Bireylerin iş ve sorumluluk alanları, cinsiyet özelliklerine ve cinsiyete yönelik kültürel önyargılara göre paylaştırılırdı.⁵ Geleneksel aile çerçevesinde erkekler tamir, bahçe bakımı gibi işleri yaparlarken, kadınlar kendilerine verilen yemek pişirme, bulaşık yıkama ve ev temizliği gibi işlerden sorumludurlar. Bu durum, toplumdan topluma ya da aynı toplum içinde kısmen değişse de özünde barındırdığı ortak nokta, herhangi bir insanla ilgili beklentilerin doğrudan cinsiyete bağlı olduğudur.⁶ Bu nedenle dokuma, biçki, dikiş, nakış gibi işler; sabır, titizlik, ince işe yatkınlık gerektirmesi ve kendini tekrarlayan sabit işler olması nedeniyle, tüm dünyada olduğu gibi, gerek Osmanlı'da gerek Cumhuriyet döneminde kadın işi olarak görüldü. ⁷

Geleneksel Osmanlı toplumunda bahsi geçen bu işler, yetişmekte olan genç kızlara ev içi eğitimin bir parçası olarak öğretilmekteydi. Kız okulları yaygınlaşınca kadar, sıbyan mektebini tamamlayan genç kızlar annelerinin ve evin büyük hanımlarının tecrübeyle kazanmış oldukları ev idaresine dair bilgileri öğrenerek yetişirlerdi. ⁸

⁴ Toplumsal öğretilerde daha çok kadınlar tarafından yapılan işlerdir. Toplumsal cinsiyetçi roller ve beklentiler gereği iş/meslekler cinsiyetlendirilerek kadın ve erkek işi katmanlaşmasına sebep olmuştur. Kadının doğal kimliği/sorumluluğu olarak kabul edilen eş/anne rolleri ya da bakım/ev içi üretim faaliyetlerinde bulunmak erkek için istisna iken kadın için neredeyse zorunluluk olarak görülmüştür. Ev idaresi, çocuk bakımı, dikiş dikmek, nakış işlemek, el işleri, dokuma gibi ev içi üretim faaliyetleri kadın işi olarak kabul edilerek kadınların sorumluluk alanı içinde görülmüştü. (Nurcan Özkaplan, “Duygusal Emek ve Kadın İş/Erkek İş”, *Çalışma ve Toplum*, sayı:21, 2009/2, s.18)

⁵ Ersan Ersoy, “Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği(Malatya Örneği)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt:19, sayı:2, 2009, s.213.

⁶ Gülay Günay - Özgün Bener, “Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılamaya Biçimleri”, *TSA Dergisi*, Yıl: 15 S: 3, Aralık 2011, s.158-159; Elif Özlem Özçatal, “Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, cilt: 1, sayı:1, Güz 2011, s. 22.

⁷ *Yeni Üretim Süreçleri ve Kadın Emeği*, T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara:1999, s.33.

⁸ Muhaddere Taşçıoğlu, *Türk Osmanlı Cemiyetinde Kadının Sosyal Durumu ve Kadın Kıyafetleri*, Akın Matbaası, Ankara:1958, s.10.

1910 yılında adab-ı muaşeret üzerine hazırlanan bir kitapta bu durum şu şekilde ifade edilmişti: “Yetişmeye başlayan kızlar evlenme zamanı yaklaşıncaya tezgâh başına oturtulur, kadınlık vazifesi olarak bu işe alıştırılır, sıkmadan, eğlence ile öğretilirdi. Kızlar daha küçük yaşlarda ev işlerine başlatılırdı. Ev hanımı olunca ömürleri yalnız tezgâh başında dokumla geçmezdi. Çok tertipli olan eski, mümtaz hanımları her işin vakit ve zamanını çok iyi tayin eder. Evlenecek kızların önemli bir işi de gergef işlemek, oya yapmak, gömlek yaka ve kollarına zürafa denen bir çeşit oya işlemek ve her türlü dikiş, biçki öğrenmektir.”(Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*, haz. Kazım Arısan-Duygu Arısan Günay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002, s.102.)

Bununla beraber Müslüman mahallelerindeki muhafazakâr ailelerin kızları, komşu çevrede tanınan usta bir kadının yanına çırak verilir. Kızlar, okula gider gibi bu evlere gider, yemek, biçki, dikiş, nakış, yorgan kaplama, oya işlemek gibi bilgileri ev hanımına yardım ederek öğrenirlerdi.⁹ Ancak bu tecrübeleri meslek bilgisi olarak değil, sadece kendisinin ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla öğreniyorlardı.

Bununla beraber, Osmanlı gibi geleneksel üretim tarzlarına sahip ülkelerde kadınlar, günlük işleri olan tarım ve hayvancılığın yanında iplik eğirerek, dokuma tezgâhında kumaşını, halısını dokuyarak, dikişini, nakışını yaparak ihtiyacı olanını üretiyor, fazlasını satarak geçimine katkı sağlıyordu.¹⁰ Ev sanayi denilen bu küçük zanaatlarla uğraşan kadınlara özellikle Anadolu’da sıklıkla rastlanıyordu. Sanayi devrimiyle birlikte üretim ve tüketim sistemlerinin değişerek Avrupa’dan ucuz ve kaliteli ürünlerin Osmanlı piyasasında hâkim duruma gelmesi, kırsalda kendi atölyesinde üretim yapan geleneksel üreticiyi zor durumda bıraktı.¹¹ Buna karşın özellikle evlerde kendi ihtiyacını üretip fazlasını satarak geçimini sağlayan ve kayıt altına alınmayan kadınların üretimleri ise görünür hale geldi.¹² Kadınlar, yeni açılan imalathane ve küçük ölçekli fabrikalar için evlerinde parça başına üretim yaparak para kazanmaya başladılar. Kadınlara kazanç imkânı sağlayan bu sistem, biçki-dikiş, dokuma, işleme, nakış işlerini öğrenmeye ve üretmeye rağbeti arttırdı.¹³

Sanayi inkılabından sonra biçki dikişe olan ilgiyi arttıran bir diğer husus ise dikiş makinesinin icat edilmesi olmuştur. 1733’te dokuma hızını artıran seyyar mekiğin ve 1829’da dikiş makinasının icadıyla dikiş dikmek yaygın bir sanayi faaliyeti haline geldi.¹⁴ Günümüzdeki dikiş makinelerinin mucidi Terzi Barthelomeos Thimmonier

⁹ Engin Narin, “Çalışan Kadın İçin Geliştirilen Kadın Modası”, *Popüler Tarih*, sayı:38, Ekim 2003, s.63.

¹⁰ Şirin Tekeli, *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1982, s.31-34, 59-62.

¹¹ Donald Quataert, “19. Yüzyıla Genel Bakış: Islahatlar Devri 1812-1914”, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914*, Cilt 2, edt. Halil İnalçık, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 1014-1015.

¹² Tiğınçe Oktar, *Osmanlı Toplumunda Kadının Çalışma Yaşamı*, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul:1998, s.90.

¹³ Donald Quataert, *Sanayi Devrimi Çağında Osmanlı İmalat Sektörü*, çev. Tansel Güney, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul:2011, s.157; Eric Hobsbawm, *İmparatorluk Çağı 1875-1914*, 5. Baskı, Dost Kitabevi, Ankara:2013, s.215.

¹⁴ Hobsbawm, 216-218.

olarak bilinmektedir. 1829 yılında ilk kez bir kumaş parçasını üstten indirilen iplikle dikmeyi başardı.¹⁵ Sonrasında pek çok girişim olmasına rağmen, üretime geçmesi 1846'da Elias Howe'un tarafından gerçekleştirildi.¹⁶ Dikiş makinesinin üretilip pazarlanmasına ise 1851 yılında Amerikalı Isaac Merritt Singer tarafından başlandı.¹⁷ Zamanla makinelerin sanayi tipinde geliştirilenleri hazır giyim sektörünün gelişmesine katkı sağlarken, ev tipi dikiş makineleri Singer'in uyguladığı pazarlama başarısıyla halka tanıtıldı.¹⁸ Tüm dünyada hâkim duruma gelen Singer dikiş makinesi, 1866 yılından itibaren İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerde satılmaya başlandı. 1904 yılında Galata'da Singer Hanında merkez şubesinin açılmasıyla; Osmanlı Devleti, Mısır, Yunanistan ve Bulgaristan'daki satış ve pazarlama işleri buradan düzenlendi.¹⁹ Singer firmasının 1919 yılında İstanbul'da beş şubesi bulunuyordu: Beyoğlu Caddesi Kebirde, İstanbul Sultan Hamamı Yanı Postahane Sokağında, Fatih Kız Taşında, Kadıköy Moda Caddesinde, Üsküdar'da Vapur İskelesi Meydanındaki şube.²⁰

Sanayi İnkılabının ortaya çıkardığı yeni durumlardan bir diğeri de sanayide çalışabilecek yetişmiş eleman ihtiyacını yaratmasıydı. Bunun için meslek ve teknik eğitime önem verilerek, sanayinin ihtiyacını karşılayacak elemanlar yetiştiren okullar açılmaya başladı. Özellikle kadınlar sanayi eğitimine yönlendirilerek daha ziyade dikiş, nakış ve aşçılık gibi geleneksel olarak kadınlara ait olduğu kabul edilen işlerde

¹⁵ A. Tahir Gürsoy, *Giyim Kültürü ve Moda*, cilt:2, Türkiye Tekstil Sanayii İşverenleri Sendikası Yayınları, s.295; Kemal Suman, "Dikiş Makineleri 1", *Tombak*, sayı:25, 1999, s.27-37.

¹⁶ Kudret Emiroğlu, s.168

¹⁷ Elif Jülide Dereboy, *Tablolarla Kostüm Tarihi*, Güzel Sanatlar Merkezi Stilizlik Kursu ve Tic. Ltd. Şti. Yayınları, İstanbul:2012, s.164.

¹⁸ Candan Sezgin, *Sanayi Devrimi'nin Etkisinde İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e Türkiye*, Mas Matbaacılık, İstanbul:2011, s. 407.

¹⁹ New York'daki Singer Kumpanyasının V.S. Vaybireting Şatil Tesmiye Olunan Hakiki Singer Dikiş Makinelerinin Sûret-i İstimâlini Hâvi Talimâtname, Matbaa-i Hakkâk Serviçen, İstanbul, 13 Kanun-ı evvel 1882,s.1.

2. Meşrutiyet döneminde ürettiği bir modeline "Hürriyet" ismini vererek Osmanlı'daki kalıcılığını kanıtlamıştır. Osmanlı'nın son yıllarında, Beyoğlu İstiklal Caddesi'ndeki 343 no'lu dükkân Osmanlı'nın yanında Yunanistan, Bulgaristan, Mısır, Sudan, Habeşistan için de merkez büro haline geldi. Bayilikler ise Galata'da Singer Han'da, Sultanhamam'da, Beyazıt Meydanı'nda ve Üsküdar Çarşısı'nda açıldı. Osmanlı'da bayilik açan ilk yabancı şirket olması kadar Cumhuriyet sonrasında faaliyetini sürdürmesi bakımından oldukça önemlidir. (<http://asligibi.net/bir-bucuk-asirlik-sarki-singer/>)

²⁰ "Singer Dikiş Makineleri", *İnci*, sayı:11, 1 Kanun-ı evvel 1919, s.19.

yetiştirildiler.²¹ Mithat Paşa tarafından 1864'te Rusçuk'ta açılan kız ıslahhaneleriyle ilk kez kız öğrenciler dikiş dikmek üzere eğitime başladılar.²² Asıl amacı yoksul ve kimsesiz çocukları mağduriyetten kurtarmak ve ordunun elbise ihtiyacını karşılamak olan kız ıslahhaneleri, kız sanayi mekteplerinin temelini teşkil etti.²³ Böylece biçki-dikiş meziyeti, okulların müfredat programlarında yer alarak bütün kız okullarında ders olarak gösterilmeye başladı.

Dikiş makinesinin yaygınlaşmaya başlaması, hazır giyim kavramının ortaya çıkması, Sanayi İnkılabıyla ortaya çıkan üretim arzının fazlalaşması moda kavramının orta sınıf arasında hızla yayılmasını sağladı.²⁴ Avrupa'nın modası geçmiş tekstil ürünleri, ucuz fiyatlarla Beyoğlu, İzmir, Konak, Trabzon, Beyrut, Şam, Filibe ve Selanik'te satılmaya başladı. Bu durum yerli dokuma ve konfeksiyon sanayi için büyük sorunlar yaratsa da biçki dikişe yönelik olumlu sonuçlar verdiğini de belirtmek gerekir. Moda olgusu sayesinde kumaş ve bağlı ithal malları ucuzlayınca, özellikle İstanbul'un Rum ve Ermeni "modistraları" yani kadın terzileri kısa zaman içinde İstanbul'u bütün İslam âleminin moda merkezi haline getirdiler.²⁵ Hindistan'a kadar uzanan bir alan içinde yaşayan zengin ailelerin kadınları İstanbul'a gelip modaya uygun kıyafetler diktirmeye başladılar.²⁶

Çalışmanın Konusu

Bu çalışmada, II. Meşrutiyet'in ilanından Halkevlerinin tasfiye edilmesine (1908-1952) kadar ki süreçte, kadınların biçki ve dikişe sevk edilmesinin arkasındaki siyasî, iktisadî ve toplumsal nedenler incelenmiştir. Bahsi geçen süreç içinde biçki-dikişin eğitim kurumlarındaki yerine değinilmiştir. Kadınların eğitilmesi ve işgücüne dâhil

²¹ Yasemin Tümer Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara:2013, s.195.

²² Meral Bayrak Ferlibaş, "Bir Sosyal Sorumluluk Projesi: Tuna Vilayeti Islahaneleri", *Belleten*, 279, Cilt: LXXVII-Sayı: 279, Ağustos 2013, s. 595.

²³ Tümer Erdem, s.195.

²⁴ Haydar Kazgan, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Şirketleşme*, Creative Yayıncılık, İstanbul:1999, s.16.

²⁵ N. Sabiha, "Bir Zamandan Beri...", *İkdam*, 21 Şubat 1336/1920, s.3; Zafer Toprak, *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul:2015, s.254.

²⁶ Kazgan, s.17.

edilmesinde nasıl bir gelişim izlendiği Türk Kadınları Biçki Yurdu örneği üzerinden değerlendirilerek, Cumhuriyetin ilanından sonra kadınlara yönelik mesleki ve teknik eğitim politikalarını hangi yönde etkilendiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadın Eğitiminde Biçki Dikişin Yeri (1908-1952) adlı çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. “Osmanlı Döneminde Değişen Kadın Kimliği ve Yaşanan Değişime Biçki Dikişin Etkisi” adını taşıyan birinci bölümde öncelikli olarak Osmanlı toplumunun bu alana yönelmesinin arkasındaki ekonomik ve sosyal nedenler ile kadınların eğitiminde, meslek edinmesinde ve Osmanlı kadın hareketi içinde edindiği yere dair gelişmeler ele alındı. “Biçki Dikiş Eğitiminin Kurumsallaşmasında Önemli Bir Kurum: Türk Kadınları Biçki Yurdu” başlığını taşıyan ikinci bölümde, 1913'ten 1940'lara kadar ilk özel biçki dikiş kursu olarak hizmet veren Türk Kadınları Biçki Yurdu'nun faaliyetleri üzerinden biçki dikiş eğitimine dair gelişmeler değerlendirildi. Bu kurum, Cumhuriyet'ten sonra kurulan özel biçki dikiş kurslarına örnek teşkil etmesi bakımından önemli görülerek yurdun kuruluş amacı, faaliyetleri, eğitim programları, ders kitapları, şubeleri, mezunları hakkında ayrıntılı bilgiler verildi. Çalışmanın son bölümünü oluşturan üçüncü bölüm ise “Cumhuriyet Döneminde Biçki Dikiş Eğitiminde Yeniden Yapılanma ve Cumhuriyet Kadını” başlığını taşımaktadır. Cumhuriyetin ilanından sonra kadınların eğitiminde biçki dikiş eğitiminin hem örgün hem de yaygın eğitim kurumlarında ne şekilde ve neden ön planda tutulduğuna değinildi. Kadınların ev düzenini sağlamlarından çalışma hayatına dâhil olmalarına, ulusal bir toplum yaratma teşebbüsündeki yerlerinden eğitimlerine kadar biçki dikişe başvurulduğu üzerinde duruldu.

Çalışmanın Amacı

II. Meşrutiyet yıllarından başlamak üzere Türk tarihinin neredeyse 50 yıllık sürecinde dönemin siyasî, iktisadî ve sosyal politikaları doğrultusunda kadınlar biçki dikiş ile meşgul olmaya sevk edildiler. Kadınların işgücüne dâhil edilmesi, iktisadî politikalara katkı sağlaması, vatan hizmetini ifa edebilmesi, ulusal bir devlet kurulurken kadınlardan beklenen sorumlulukları sağlayabilmeleri noktasında biçki-dikiş meziyeti bir araç olarak kullanıldı. Bu çabanın arkasındaki temel maksadın iktidarla uyumlu bir kadın profili yaratmak olduğu çalışmamızda ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın Önemi

Çalışmada, Türk tarihinin neredeyse 50 yıllık sürecinde kadınların temel meşguliyet alanını oluşturan biçki dikişin, arkasında pek çok tarihsel ve sosyolojik etkeni barındıran bir uğraş olduğu gösterildi. Bunun yanında kadın ve eğitim tarihi açısından, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e devredilen fikrî alt yapıda bir devamlılığın olduğu ortaya çıkarıldı. Bu yönüyle çalışmanın, yakın geçmişimizin sosyal tarih alanında eksik kalmış bir yönüne katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmamıza başlarken öncelikli olarak geniş bir literatür taraması yapıldı. Konuya dair daha önce benzer bir çalışmanın yapılmadığı tespit edilerek çalışmanın ana kaynaklarını teşkil eden dönemin süreli yayınlarına ve Başbakanlık Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivlerinde araştırmalara yönelindi. Çalışmada Osmanlı dönemine ait Maarif Nezareti dosyalarında Türk Kadınları Biçki Yurdu'nun talimatnameleri, mezunlarının atama kararları, yurda dair istek ve şikâyetlere dair yazışmalar temin edildi. Ankara Cumhuriyet Arşivi kataloglarından 1923 sonrasında biçki dikişe yönelik faaliyet gösteren kurs ve okullarla ilgili bilgilere ulaşıldı. 1926 yılından sonra kurulan ve yaygın eğitim kurumlarının bağlandığı kurslara dair kayıtlar Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye Kurulu'nun Karar Defterlerinde, Cumhuriyet sonrasındaki dikiş yurtları hakkında önemli dokümanlar tespit edildi. Maarif Nezareti tarafından hazırlanan istatistiklerden okullar, biçki-dikiş eğitimi veren okul ve kurslara dair bilgiler temin edildi.

Arşiv belgelerin yetersiz kaldığı durumlarda dönemin basınına müracaat edildi ve önemli boşluklar basın kaynaklı haberler takip edilerek dolduruldu. Gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet dönemine ait yaklaşık 40 adet süreli yayın tarandı. Süreli yayınlara yönelik taramalar, pek çok yeni bilgiye ışık tutarken resmi belgelerdeki bilgileri doğrulamada da kullanıldı. Biçki dikiş ile meşguliyetin arkasında siyasî, iktisadî, eğitim ve sosyal politikaların doğrudan yer alıyor olması, çalışmanın araştırma eserleriyle desteklenmesini gerekli kıldı. Bu amaçla Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kütüphanesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Ankara Millî Kütüphane, İstanbul Kadın Eserleri Kütüphanesi, İSAM Kütüphanesi, İzmir Millî Kütüphane, İzmir Büyükşehir Belediyesi Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesinden biçki, dikiş, nakış, ev idaresine dair dönemin kitap ve risalelerine; konuyla ilgili araştırma eserlerine ulaşıldı.

BÖLÜM 1: OSMANLI DÖNEMİNDE DEĞİŞEN KADIN KİMLİĞİ VE YAŞANAN DEĞİŞİME BİÇKİ DİKİŞİN ETKİSİ

1.1. Değişen Ekonomik ve Sosyal Şartlar Doğrultusunda Kadınların Biçki Dikişe Yönlendirilme Nedenleri

1.1.1. Sanayi Devriminin Şekillendirdiği Üretim Şartları ve Yeni Teknolojilerin Etkisi: Dikiş Makinesi

Kadının toplumdaki konumu, üretim sistemleri içinde edindiği yer ile doğrudan bağlantılıdır. Geleneksel üretim tarzlarına dayanan ülkelerde, kadınlar tarım, hayvancılık ve ev sanayi denilen küçük zanaatlar uğraşarak erkeği ile beraber üretici konumdadır.²⁷ Tarım işçiliğinin önemli bir kısmını yapmakla beraber kumaşını dokur, örgüsünü örer ve bu suretle ailenin bütün giyim ihtiyacını karşılar. İplik eğirmekten halı dokumaya ve nakış işlemeyen dantel örmeye kadar pek çok alanda ihtiyacı olanı üretip fazlasını satarak, geleneksel üretim faaliyetlerini sürdürdüler.²⁸ Sanayi devrimiyle birlikte üretim ve tüketim sistemlerinin değişmesi, özellikle evlerde kendi ihtiyacını üretip fazlasını satarak geçimini sağlayan ve kayıt altına alınmayan kadınların üretimlerini görünür hale getirecektir.²⁹ Kırsal kesimde, kadın emeğinin giderek daha büyük rol oynadığı imalatçılık gittikçe daha fazla önem kazanırken, genellikle loncalarda örgütlenen, erkeklerin çalıştığı kent-merkezli üretimin önemi azaldı.³⁰

Sanayi devrimi, Osmanlı Devleti başta olmak üzere ekonomisi geleneksel üretim tarzına dayanan ülkeleri derinden etkiledi. Avrupa'dan ucuz ve kaliteli ürünlerin Osmanlı piyasasında hâkim duruma gelmesi, kırsalda kendi atölyesinde üretim yapan geleneksel üreticiyi zor durumda bıraktı.³¹

²⁷ Şirin Tekeli, *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*, Birikim Yayınları, İstanbul: 1982, s.31-34, 59-62.

²⁸ Afet İnan, *Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri*, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul: 1975, s.74; Oktar, s.50.

²⁹ Oktar, s.90.

³⁰ Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922*, İletişim Yayınları, İstanbul: 2013, s.201.

³¹ Donald Quataert, "19. Yüzyıla Genel Bakış: Islahatlar Devri 1812-1914", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914*, Cilt 2, Edt. Halil İncalcık, Eren Yayıncılık, İstanbul: 2004, s.1014-1015.

Ekonomiyi canlandırmak için imalathanelerin ve küçük ölçekli fabrikaların açılması hem devlet hem de özel teşebbüsler yoluyla teşvik edildi.³² Değişen bu düzende kadınların yeni üretim düzenine dâhil olması Avrupa’da uygulanan “dışarıya/evlere iş verme” sisteminin³³ uygulanmasıyla başlayacaktır. Özellikle kırsal kesimde hane ve atölyelerde uygulanan bu sistemle, kadınlar parça başına ödeme düzeni çerçevesinde iplik eğiriciliği, dokuma, işleme, dikiş, nakış, dantel, halıcılık gibi işler yapmaya başladılar.³⁴ Sistemin işleyişi şu şekildeydi: Tüccarlar veya imalathane sahipleri aracılık yapan bir müteahhide yün, pamuk gibi hammaddeleri ve parça başına hesaplanan imalat ücretini veriyor; müteahhit de genellikle evlerinde çalışan işçilere bu malzemeyi dağıtarak üretimi sağlıyordu. İmalat gerçekleşikten sonra üretilen eşya toplanarak tüccara teslim ediliyordu.³⁵

Osmanlı’da eve iş verme sistemi; tekstil, giyim, dokumacılık ve gıda üretimi gibi daha çok kadınların yer aldığı belirli alanlarda oldukça yaygın hale gelmişti.³⁶ Kadınlar bıçkı dikiş, dokuma, işleme, nakış gibi işler işleri öğrenmeye ve üretmeye büyük rağbet

³² III. Ahmed’in sadrazamı Nevşehirli İbrahim Paşa’nın girişimiyle 1719’da İstanbul’da bir yünlü dokuma imalathanesi kurulmuştur. 1721’de Venedik’ten ithal edilmekte olan nitelikli diba, hatayı ve atlas gibi ipekli kumaşların İstanbul’da dokunmasını sağlamak amacıyla işletmeye 40 tezgâhlı bir miri hatayı karhanesi eklenmiş, 1725’te tezgâh sayısı 79’a yükselmiştir. Avrupa ile ilişkilerin artmasıyla imalat sektörünün canlandırılmasının gerekliliği daha fazla gözler önüne serilmişti. 19. Yüzyıla gelindiğinde sanayinin yenileştirilmesinde Askeri fabrikalar öncelikli rol oynamıştır. 1828’de Beykoz’da bir çuha fabrikası girişimi, 1885-86 yılında Eyüp’te Feshane-i Amire, İzmit ve İslimiye’de çuha, Hereke’de kumaş, Bursa’da ipek, Zeytinburnu’nda basma fabrikaları kurulmuştur. (Önder Küçükerman, *Türk Giyim Sanayii Tarihindeki Ünlü Fabrika “Feshane” Defterdar Fabrikası*, Sümerbank Yayınları, Ankara:1988, s.52, 62, 72; Emre Dölen, “Dokumacılık”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 3, 1994, s.85; Ahmet Sayar Güner, *Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması*, Der Yayınları, İstanbul:1986, s.175; A. Gündüz Ökçün, “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında İmalât Sanayii Alanında Verilen Ruhsat ve İmtiyazların Ana Çizgileri”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 27, Sayı: 1, Ankara:1972, s.135-166.)

³³ Batı’da “putting-out system” veya “verlag system” olarak geçen bu sistem, ticaret sermayesinin üretimi kontrol altına almasıyla sanayi sermayesi haline dönüşmesinde ilk aşama olarak nitelendirilir. (Gündüz Ökçün, *Osmanlı Sanayii 1913, 1915 Yılları Sanayi İstatistiki*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara:1971, s.135.)

³⁴ Donald Quataert, *Sanayi Devrimi Çağında Osmanlı İmalat Sektörü*, Çev. Tansel Güney, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul:2011, s.157; Eric Hobsbawm, *İmparatorluk Çağı 1875-1914*, Dost Kitabevi, 5. Baskı, Ankara:2013, s.215.

³⁵ Ökçün, *Sanayi İstatistiki*, s.135; Quataert, *İmalat Sektörü*, s.157.

“Özellikle dokuma sanayinde kadınlar önemli bir yeri sahiptiler. Dokumacı kadınların çoğu hammaddeyi sağlayan bir tüccarla çalıştılar. Evinde tüccarın ya da kendisinin dokuma tezgâhında dokumasını yapmış, ürünü ise çoğunlukla yine aynı tüccar pazara ulaştırmıştır. Üretimi aracılar gerçekleştirilenler gibi ürünü de çarşı pazarda kendi satanlarda mevcuttu.” Oktar, s. 22, 90.

³⁶ Ökçün, *Sanayi İstatistiki*, s.135.

gösterdiler. Kadınları üretici konumuna getiren bu sistemin, yoğun talep görmesinin arkasında daha geniş piyasaya üretim yapma imkânının sağlanması vardır. Öncesinde sadece yerel çevrelere belirli düzeyde üretim yapılırken araçların devreye girmesiyle farklı şehirler ve hatta farklı ülkeler için üretim yapılabilir duruma geldiler. Böylece kazanç sağlama imkânı da fazlaşmış oluyordu. Ayrıca yaptıkları iş karşısında aldıkları ücretin düzenli verilmesi de talebi arttırmaktaydı. Anadolu'da ve kırsal kesimde daha çok tercih edilmekle beraber 1900'lü yıllarda İstanbul'daki kadınlar için de kazanç kaynağıydı.³⁷

Kadınların evlerinde sadece bu işlerle meşgul olmadıkları düşünülürken, fazla çaba sarf etmeden kazanç elde etmelerine imkân tanınıyordu. Evinden çıkmadan üretim sistemi içine dâhil olunabilmesi, her kesimden kadının çalışmasına olanaklı kıldı. Zaten bildiği ve kendi ihtiyacını karşılamak için yaptığı işlerden ekonomik kazanç sağlayabilmesi kadınları cesaretlendiren temel noktadır.

Evlere iş verme sisteminde, ev eksenli çalışarak üretim düzenine dâhil olan kadınlar, Sanayi İnkılabının ortaya çıkardığı yeni teknolojiler sayesinde ev-dışı üretimde de yer edinmeye başladılar. Özellikle dikiş makinesinin icadından sonra, fabrika ve imalathane gibi ev-dışı üretim alanlarında istihdam edilen kadınlar, kısa bir süre sonra kamuda da aktif hale gelmişlerdir. Bu bağlamda dikiş makinelerinin; Osmanlı Devleti'nde yaygınlaşıp kadınlara iş imkânları yaratmasında, kendi dikişini dikerek tasarruf yapabileceği olanaklar sunması ve biçki dikişe olan ilginin toplum geneline yayılmasında büyük tesirleri vardır.

Sanayi devriminin ürünü olan dikiş makineleri, Osmanlı Devleti'nde askeri dokuma fabrikalarının açılmasıyla ortaya çıkmıştır. 1866 yılından itibaren ülkeye ilk dikiş makinelerini getiren Singer firması olacaktır. İstanbul ve İzmir'de satışlarına başlayan firma,³⁸ Türk kadınları arasında dikiş dikmeyi yaygınlaştırmaya yönelik faaliyetler içine

³⁷ Oktar, s.18; İstanbul'daki Ermeni tüccarlar, Boğaziçi sahilindeki köylerde yaşayan kadınları da eve iş verme sistemi içine almıştı. Bu kadınlar, Manchester'dan ithal edilen kalemkâr kumaşını evlerinde işliyorlardı. (Quataert, *İmalat Sektörü*, s.56.)

³⁸ Taleplerin artması, firmanın 1904 yılında Galata'da bir temsilcilik açarak Osmanlı Devleti, Mısır, Yunanistan ve Bulgaristan'daki satış ve pazarlama işleri buradan düzenlenmesine sebep oldu. (*New York'daki Singer Kumpanyasının V.S. Vaybireting Şatıl Tesmiye Olunan Hakiki Singer Dikiş Makinelerinin Süret-i İstimâlini Hâvi Talimâtname*, Matbaa-i Hakkâk Serviçen, İstanbul:13 Kanun-ı evvel 1882, s.1.)

edebilmeleri için her türlü kolaylığın sağlanacağı, dikiş dikmek için gerekli olan iğne, iplik makine yedek parçalarının şubelerden temin edilebileceği bu ilanlarda belirtiliyordu. Singer firmasının ilanları ağırlıklı olmakla birlikte, farklı markaların dikiş makinesi ilanları da gazetelerde yer almıştır. Bu markalardan biri de günümüzde halen üretimi yapılan Pfaff dikiş makineleridir.⁴² Osmanlı piyasasında taleplerin arttığını firmaların rekabete girmesinden anlayabiliyoruz. Singer firması ilanlarında “Dikiş ve el hünnerleri aileler ve dikimhaneler için elzem. İşbu fabrika markasını arayınız”⁴³ ya da “Her cihetçe mükemmeldirler. Bunun da en parlak delili şudur ki Singer makinelerinin birçok taklitleri yapılmıştır” şeklindeki uyarılarda bulunarak Osmanlı piyasasında yer alan Pfaff gibi farklı marka dikiş makineleri ile rekabete girilmiştir.⁴⁴

Osmanlı genelini düşündüğümüzde, ortalama bir ailenin dikiş makinesine sahip olabilmesi pek mümkün görünmese de elit tabakadaki ailelerin evlerinde dikiş için ayırdıkları bir odaları⁴⁵ ve dikiş makinesi muhakkak bulunmaktaydı. Sıradan hanımların dikiş makinelerine ulaştığı yerler ise imalathane ve atölyelerdi. İmalathane ve atölyeler genellikle bir ya da iki kişinin çalıştığı küçük ölçekli yerler olup, içinde sınırlı sayıda dikiş makinesi bulunurdu.⁴⁶ Zamanla okullardaki müfredat programlarında biçki dikiş derslerine ağırlık verilmesiyle orantılı olarak dikiş makinesi kullanan hanımların sayısı artacaktır. Fakat dikiş makinelerinin evlerde yaygınlaşmaya başlaması ancak Cumhuriyetin ilanından sonra tam anlamıyla gerçekleşecektir.

1.1.2. Tanzimat’ın Yarattığı Yeni Yaşam Tarzı ve İstanbul Kadınının Modayı Takip Etme Çabası

Tanzimat’a kadar geleneksel roller ile çevrelenen, evin geçimini sağlamakla yükümlü olmayan Osmanlı kadınının “doğal” yeri, ailesinin yanı ve evin içiydi. Mecelle’de belirtildiği üzere, yasalar çerçevesinde “makarr-ı nisvan” olarak kabul edilen kadınlara

⁴² *Tanin*, 4 Mart 1911, s.4; Ek-1.

⁴³ *Kadınlar Dünyası*, sayı:99, 12 Temmuz 1329/1913, son sayfa.

⁴⁴ *Singer Kumpanyasının 15.sınıf ve Ailelere Mahsus Dikiş Makinesinin İstimaline Havi Talimatname*, s.20; “Singer Dikiş Makineleri”, *İnci*, sayı:11, 1 Kanun-ı evvel 1919, s. 20.

⁴⁵ Dikiş odalarında lüzumlu bir ziyet. “El işleri/Dikiş levazımını Muhtevi Bir levha”, *Şehbal*, sayı:54, 14 Haziran 1912, s.119.

⁴⁶ Quataert, *İmalat Sektörü*, s.153.

ait yerler, mutfak, kuyubaşı ve avlulardı.⁴⁷ Bu sınırlar içinde karşılaştıkları diğer hanımlar yakın akraba çevresi ve komşu kadınlar ile sınırlıydı. Tanzimat'la birlikte kurumsal alanda başlayan yenileşme hareketleri ve özellikle eğitim alanında gerçekleştirilen hamleler, kadınları geleneksel sınırlarının dışına taşıyan değişim ve dönüşümün habercisidir.⁴⁸ Söz konusu yaklaşım Tanzimat'tan Meşrutiyet'e uzanan süreçte daha keskin bir hat haline gelecektir.⁴⁹ 1908 sonrasında kentli kadının kamusal alandaki varlığı, geleneksellikten uzaklaşması ve mahremiyetin çözülüşü olarak algılanarak yoğun bir mücadele alanına zemin hazırlamıştır.⁵⁰ Muhafazakârlar için kadının görünür olması İslam'dan uzaklaşma şeklinde değerlendirilirken, reformcular için modernleşmenin ölçüsü olarak algılanmıştır.⁵¹ Bununla beraber hak ve hürriyetlerin konuşulduğu yıllarda, kadından beklentiler çok da farklı değildi. Kadın ve ona ait hakların kazandırılmasını savunan Şemsettin Sami'nin şu sözleri kadından beklentiyi göstermektedir: “Kadının eli iğneden, makastan ayrılmamalı; kitap da okumalı, defteri de elden bırakmamalı”.⁵² Modernleşmenin yolu, geleneksel rollerden uzaklaşmadan bu şekilde belirleniyordu.

Yeni yaşam tarzının yarattığı farklı beklentiler ve ihtiyaçlar, öncelikli olarak Osmanlı kadınına görüntüsüyle Avrupalı kadına benzemeye sevk edecektir. Geleneksel giyim-kuşam anlayışı, “asri hayat”a uygun kıyafetlerin tercih edilmesiyle birlikte büyük oranda değişime uğrayacaktır. Merak ve özentinin doğurduğu Batı'ya uygun giyinme çabası, belli bir süre sonra modernleşmenin ve saygınlık kazanmanın en açık göstergesi durumuna gelecektir.⁵³ Öncelikle erkekler arasında başlayan bu anlayış,⁵⁴ saray

⁴⁷ Mehmet Ö. Alkan, “Tanzimat'tan Sonra ‘Kadın’ın Hukuksal Statüsü ve Devletin Evlilik Sürecine Müdahalesi Üzerine”, *Toplum ve Bilim*, sayı:50, Yaz 1990, s.88.

⁴⁸ Ayşe Durakbaşı, *Halide Edib Türk Modernleşmesi ve Feminizm*, İletişim Yayınları, İstanbul:2014, s.97.

⁴⁹ Alkan, “Kadın'ın Hukuksal Statüsü”, s. 85-95; Namık Sinan Turan, “Modernleşmeyi Semboller Üzerinden Okumak: Son Dönem Osmanlı Kadın Kıyafetinde Değişim ve Toplumsal Tartışmalar” *Kadın Araştırmaları Dergisi*, sayı: 12, yıl: 2013/1, s.126.

⁵⁰ Nilüfer Göle, *Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme*, Metis Yayınları, İstanbul: 2010, s. 57-58.

⁵¹ Mustafa Gündüz, , *II. Meşrutiyet'in Klasik Paradigmaları: İctihad, Sebilürreşâd ve Türk Yurdu'nda Toplumsal Tezler*, Lotus Yayınları, Ankara: 2007, s. 178-182.

⁵² Şemsettin Sami, “Ev İdaresi”, *Aile*, 30 Nisan 1881, sayı:1, s.9.

⁵³ Turan, “Osmanlı Kadın Kıyafetinde Değişim”, s.103.

⁵⁴ Anastasia Falierou, “Giyim Kuşamda Değişim: Adres, Paris Modası idi”, *Popüler Tarih*, sayı:74, Ekim 2006, s.46-47.

hanımlarını ve İstanbul'un yüksek tabakaya mensup hanımlarını etkileyerek moda kavramının Osmanlı toplumunda kabul görmesine zemin hazırladı. Tanzimat sonrasında, giyim-kuşamdan, kullanılan eşyalara hal ve hareketlere kadar modaya uygun olanı takip etmek saygınlık kazanmanın birinci şartıydı. Özellikle modaya uygun giyinmek prestij sahibi olabilmenin öncelikli göstergesiydi. Modaya uygun kıyafetlere sahip olabilmenin yolu ise dikiş dikmekten geçtiğinden biçki dikişe yönelik faaliyetlerde bulunmak adeta zorunluluk haline geldi. İhtiyaçlarını karşılamak için dikiş diken hanımlar kadar, modayı takip edebilmek adına dikişe yönelen hanımların varlığı da söz konusuydu.

Osmanlı hanımlarının alışageldiklerinden farklı yeni bir yaşam tarzı ile karşılaşmaları, Kırım Savaşı öncesi ve savaş sırasında (1849-1854) İstanbul'a göç eden Mısırlı paşa aileleri yoluyla gerçekleşti. Mısır Valisi Abbas Paşa'nın baskısından kaçan zengin aileler, İstanbul'da satın aldıkları köşk ve yalılarda sürdürdükleri yaşam tarzıyla İstanbul'un yaşam tarzını etkilediler.⁵⁵ Saray kadınları başta olmak üzere İstanbullu hanımların moda kavramı ile tanışmalarında bu Mısırlı hükümler ailesi mensuplarının etkisi büyüktür. Aynı yıllarda patlak veren Kırım Savaşı (1853-1856) nedeniyle İstanbul'a gelen İngiliz ve Fransız müttefik askerlerinin aileleri, Avrupa modasının takip edilmesindeki bir diğer etkendi. Avrupalı hemcinslerinin kıyafetlerinden etkilenen kadınlar -büyük paralara mal olsa bile- benzer kıyafetlerden yaptırmaya, ipek feraceler, saydam yaşmaklar giymeye özen gösterdiler.⁵⁶ Avrupalı hanımların kıyafetlerinin vazgeçilmezi olan korseler,⁵⁷ bu dönemde Osmanlı hanımları tarafından tercih edilmeye başladı.⁵⁸ Kadınların yeni tarzının beğenilmesi⁵⁹ toplumda moda algısının değişmesine

⁵⁵ Hakan Kaynar, *Projesiz Modernleşme*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul: 2012, s.201.

⁵⁶ Candan Badem, "Kırım Savaşı'nın Osmanlı Toplumsal Yaşamına Etkileri", *Toplumsal Tarih*, sayı:133, Ocak 2005, s.68.

⁵⁷ Kadın kıyafetlerinde 1880'lerin başından itibaren giyilmeye başlanan korse Osmanlı'nın en önemli meselesi olmuştur. Giyilsin giyilmesin tartışmaları uzun süre kadın dergilerinin gündemini meşgul etmişti. (Fatma Barbarosoğlu, *Moda ve Zihniyet*, İz Yayıncılık, İstanbul:2013, s.35.)

⁵⁸ Beli çok sıkı saran altına giyilen balinalı fistan sayesinde eteği kabarık duran "Malakof tuvaleti" İstanbullu Müslüman hanımlar arasında çok moda olmuş, "sepetli fistan" diye adlandırılmaktaydı. (Falierou, "Giyim Kuşamda Değişim", s.47.)

⁵⁹ Abdülmecid'in özel doktoru Spitzer anılarında, Osmanlı kadınının yeni görünüşü beğeni ile karşılayanların başında dönemin sultanı Abdülmecid geldiğini belirtir. İstanbul'da Lale devrini aratmayacak şekilde düzenlenen davet ve balolar iştirak eden Sultan, "Avrupalı kadınların kıyafetlerini çok cazibeli buluyorum. Bizim kadınlarınkine pek ziyade tercih ediyorum" sözleriyle kadınları yeni modalara uyma konusunda desteklemiştir. (Badem, "Kırım Savaşı'nın Etkileri", s.68.)

yol açtı.⁶⁰ Savaş sürecinde binlerce İngiliz, Fransız, İtalyan asker ve subaylarının İstanbul'da bulunmaları, cephede yaralanan askerlerin İstanbul'daki hastanelerde tedavi edilmeleri, ayrıca tüccarlar, diplomatlar, muhabirler, mühendisler, turistler gibi pek çok Avrupalının İstanbul'a gelmesi, Osmanlılar ile Avrupalıların temaslarını güçlendirdi. Böylece İstanbul halkı, sokakta o zamana değin görmediği sayıda yabancıyla karşılaştı.⁶¹ Batı'nın giyim-kuşam zevkinin pek çok kesim tarafından ilgiyle takip edilmesi, Osmanlı toplumunun "moda" kavramını benimsemesini kolaylaştırdı.⁶²

Modaya uygun kıyafetlere sahip olabilme isteği, yukarıda belirtildiği gibi ilk kez saray kadınları arasında kendini gösterdi. Ermeni ve Rum terziler, saray ve konaklara giderek Avrupa modasına uygun elbiseler dikmeye başladılar. Saray kadınlarının başlattığı değişimi, Hülya Tezcan'ın Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde bulunan terzi defterleri üzerine yaptığı araştırmadan takip edilebilir. ⁶³ 1874'lerde hanım sultanların, saray dışındaki terzilere verdikleri siparişlerin tutulduğu bu defterlerde, sarayda tercih edilen renk, desen, kumaş, modellerin detayları bulunmaktadır. Saray kadınları, Paris modasını Fransız dergileri yoluyla takip etmekteydiler. Son moda modellerin yer aldığı dergi sayfaları, terzi defterlerine iliştilererek kumaş örnekleri ve direktiflerin yer aldığı notlarla terzilere ulaştırılmıştı.⁶⁴

Moda olgusu, saray çevresinin ardından toplumun seçkin kesimi sayılan bürokrat aileleri arasında ilgi uyandırdı. İstanbul'un mümtaz semtlerindeki konaklarda yaşayan

⁶⁰ Kırım Savaşı'ndan hemen sonra İstanbul'a gelen Baronne Durand de Fontmagne anılarında Abdülmecid'in bir düğün için bütün saray kadınlarının korse giymelerini emrettiğini ve Beyoğlu'ndaki terzilerin bu korseleri yetiştirmek için çalıştıklarını, bütün şehrin bu haberle çalkalandığını yazmıştır. (Badem, "Kırım Savaşı'nın Etkileri", s. 68.)

⁶¹ Badem, "Kırım Savaşı'nın Etkileri", s.64.

⁶² Sevgi Gürtuna, *Osmanlı Kadın Giysisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara:1999, s.51.

⁶³ Hülya Tezcan, "Osmanlı İmparatorluğunun Son Yüzyılında Kadın Kıyafetlerinde Batılılaşma", *Sanat Dünyamız*, sayı: 37, Temmuz 1988, s.47.

⁶⁴ Fransa'da çıkan çeşitli moda dergilerinden seçilmiş orijinal sayfalar üzerine, notlar iliştilererek sipariş verilmiştir. 1873-1874 yıllarına ait çeşitli kadın giysilerinin modellerini gösteren 7 sayfalık terzi defterinde; 3 ve 5 numaralı sayfalar, La Saison adlı Fransız moda dergisinin Şubat-Nisan 1874 tarihli sayıları; 2 ve 4 numaralı sayfalar ise Paris'te yayınlanan Penelope dergisinin Ağustos 1873 ve Nisan 1874 sayılarına aittir. Belgenin asıl özelliği; saray kadınlarının terziye hitaben yazdıkları notların ve kumaş örneklerinin model sayfalarına iliştilerilmiş olmasıdır. Notlar kâğıda yazılarak sayfaya iğnelenmiş, bazıları ya kurşun kalemle veya kamış kalem ve mürekkeple sayfanın kenarına yazılmıştır. Dikilmesi istenilen elbiselere ait kumaş numuneleri; leylak, uçuk pembe, açık yeşil ve mavi, saman sarısı, kanarya sarısı renklerinde, desensiz, düz, ipek kadife, canfes ve atlas kumaşlarından oluşmaktadır. (Tezcan, "Kadın Kıyafetlerinde Batılılaşma", s.47-49; Fatma Koç-Emine Koca, "Geleneksel Giysi Tarzlarının Değişimi ve Türk Modasının Oluşumunda İstanbul", 7. *Uluslararası Türk Kültürü Kongresi*, Ankara:2009, s.2179.)

bu kesimin hayatı adeta sarayın küçük bir örneğiydi. Saray erkânıyla devamlı temas halinde olmaları, moda daire ilk etkileşimin onlar üzerinde görülmesine neden oldu. Özellikle ticaret anlaşmalarıyla birlikte doğunun zenginliklerini keşfetmeye meraklı tüccar ve seyyahların ziyaretleri ve elit ailelerin “rol model kadınlar”ı daha yakından tanıma fırsatı sağladı.⁶⁵ Avrupalı kadınların İstanbul’daki yaşantıya dair gezi notları kaleme almaları, beğenilerin topluma ne şekilde yansıdığını gösteren önemli kaynaklardı.⁶⁶ Batılı tacirler, gezginler, ressam ve elçilerin Osmanlı ülkesine dair yazdıkları ve çizdikleriyle, Batı’nın da Osmanlıya olan ilgisi artmıştı.⁶⁷

Üst kesimler arasında bu şekilde yaygınlaşmaya başlayan moda algısı, kültürler arasında etkileşime sebep olarak toplumun alt tabakasını arkasından sürüklemeye başlayacaktır. Kıyafetlerin fermanlar yoluyla denetim altına alınmaya çalışılması, 18. yy’dan itibaren sosyal etkisini hissettirdiğini gösterir. Ancak modanın yaygınlaşması II. Meşrutiyetten sonra özellikle savaş yıllarında söz konusu olacaktır. II. Meşrutiyet yıllarında kadın hareketinin dergiler ve dernekler yoluyla faaliyetlerini arttırmasıyla, modanın takip edilmesi kadınların vazgeçilmezi haline aldı. Savaş yıllarında İstanbul’a gelen yabancı sefirlerin ve askerlerin eşleri, modanın yayılmasındaki diğer bir etkeni.⁶⁸ Avrupa’nın özellikle Paris’in son moda kıyafet ve aksesuarlarını gururla üzerlerinde taşıyan bu hanımlar, İstanbul’un farklı kesimlerindeki diğer hanımları da etkilediler. Diğer taraftan

⁶⁵ Nicole Van Os, “Milli Kıyafet: Müslüman Osmanlı Kadını ve Kıyafetinin Milliyeti”, çev. Bülent Keneş, *Türkler*, Cilt 14, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara: 2002, s.135.

⁶⁶ Dorine L. Neave, 1881–1907 yılları arasında babasının İngiliz konsolosluğundaki görevi nedeniyle Türkiye’de bulunmuş ve seçkin kadınların evdeki giyimlerini gözlemleyerek şunları not etmişti: “... Ev halkından hiçbir erkeğin odaya giremeyeceğine emin olduktan sonra örtülerini açarlar, Paris ya da Viyana elçilerindeki akrabaları tarafından yollanan pahalı Paris kıyafetleri ortaya çıkardı. Yabancı dil bilen Türk hanımları, moda mecmualarını dikkatle takip eder, en son moda daire göre giyinirler, bunu sağlamak için haftalar boyu haremlerde çalışan açık göz Rum terziler, Beyoğlu’na açtıkları ünlü mağazalar olan Hayden ve Baker’den kumaşlar taşırlardı.” (Cihan Aktaş, *Tanzimat’tan 12 Mart’a Kılık-Kıyafet ve İktidar*, Kapı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul: 2006, s.72.)

⁶⁷ Avrupa’da 1700’lerden itibaren Türk modasının hâkimiyeti söz konusudur. 1714’te Van Mour’un çizimlerini içeren 102 resim büyükelçi Ferriol’un detaylı anlatımıyla “Çeşitli Şark Milletlerini Temsil Eden Yüz Baskı Resim Üzerine Açıklamalar ile Türk Merasimlerini Temsil Eden Yeni Baskı Resimler ve Açıklaması” (Recueil de Cent Estampes Representant du differentes Nations du Levant) adıyla Paris’te yayımlanır. Yayımlandığı ilk günden itibaren Paris halkından yoğun ilgi gören eserin, renklendirilmiş baskılarda dâhil pek çok ülkede sayısız baskısı yapılır. İspanya’da “Collection de Trages de Turquia”, İngiltere’de ise “Costumes of Turkey” adıyla basılan bu kıyafet albümüne duyulan ilgi, Avrupa’da çıktığı gibi büyüyen “Türk Modası” isimli akımı doğurur. Osmanlı kıyafetleri Avrupalılar arasında moda olur. (Tezcan, s.49.)

⁶⁸ Demetra Vaka, *İstanbul’un Peçesiz Kadınları*, çev. Serpil Çağlayan, Kitap Yayınları, İstanbul:2013; Vera Dumsenil, *İşgal İstanbul’u*, çev. Emre Öktem, İstanbul Kitaplığı, İstanbul:1993.

Bolşevik İhtilalinden kaçan Rus göçmenlerinin de İstanbul'un kültürel yapısında ve moda üzerinde etkileri göz ardı edilemez.⁶⁹ Modaya ilginin pek çok zümrede kabul görmesi, Avrupa modasını takip etmenin kolay bir yolu olarak biçki dikişin önünü açmıştır.

Geleneksel Osmanlı toplumunda kadınlar, kendisinin ve ailesinin giyim kuşam ihtiyacını temin etmek için çocukluktan itibaren, dikiş dikmek, nakış işlemek gibi meziyetleri zaten öğreniyorlardı.⁷⁰ Seçkin ailelere mensup hanımlar, çoğunlukla giysilerini konaklarda evin hizmetini gören kadınlara diktirirlerdi. Ev halkının dikişlerini dikmesi için alınan hizmetçi kızlar olduğu gibi gündüz dikişe gelen ve gündelikçi denilen kadınlar tutulurdu. Günlük dikişler aile ile birlikte yaşayan herhangi bir yardımcı aracılığıyla yapılmasına rağmen, özel günlerde giyilecek giysilerin Batı modasını ve dikişini iyi bilen profesyonel bir terzi tarafından dikilmesine önem verilirdi.⁷¹

Osmanlı toplumunda dikiş dikmenin modayı takip etmek için bir araç olarak görülmesi, moda olgusunun yayılmaya başladığı 19. yüzyıldan sonra geçerli olacaktır. Modanın yayılmasında İstanbul'un özellikle Beyoğlu'nun ayrı bir önemi olduğu bilinmektedir. Moda; Beyoğlu'ndan İstanbul'a, İstanbul'dan Anadolu'ya yayılmıştır. Caddede yeni açılan dükkânlar, bonmarşeler ve özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Levanten ve gayrimüslimlerin sahip oldukları bu dükkânların vitrin düzenlemesine önem vermeleri, Pera dışından da oldukça yüksek sayıda insanı alışveriş için olmasa da sadece vitrinlere bakmak ve gezmek için buraya çekmiştir.⁷² 19. yüzyılın sonlarından itibaren sahipleri ve çalışanları azınlık kadınlardan oluşan profesyonel terzi atölyeleri

⁶⁹ Bilge Criss, *İşgal Altında İstanbul 1918-1923*, İletişim Yayınları, İstanbul:2007; Jak Deleon, "Beyaz Ruslar", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 2, Kültür Bakanlığı ve Türk Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s.117-179.

⁷⁰ Dönem romanlarında ve biyografik eserlerde kadın karakterlerin dikiş nakış ile meşgul olmalarına sıklıkla rastlanır. (*Ahmet Midhat Efendi, Felâton Bey ile Râkım Efendi*, haz. Necat Birinci, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara:2000; Şemsettin Sami, *Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat*, haz. Kemal Bek, Bordo Siyah Klasik Yayınları, İstanbul:2004; Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Billur Kalp*, Özgür Yayınları.)

Biyografik eserlerde kadınların dikiş dikmesi en sık rastlanılan uğraşlardandı. "Elbiselerimi hep annem dikerdi. Ayrıca bez dokur, dantel örer, nakış işler, oya yapardı." (Gündüz Vassaf, *Annem Belkıs*, İletişim Yayınları, İstanbul:2009, s.29.)

⁷¹ Fanny Davis, *Osmanlı Hanımı*, çev. Bahar Tırnakçı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul:2006, 211.

⁷² Koç-Koca, s.2196.

kurulmaya başlayacaktır. Beyoğlu'nda giyim-kuşam ve kumaş satan iki İngiliz mağazası Hayden ve Baker'den⁷³ kumaşlarını seçen hanımlar, elbiselerini diktirmek için Rum ve Ermeniler tarafından işletilen terzihanelere gidiyorlardı.⁷⁴ Beyoğlu Levanten terziyelerinin, o günkü adlarıyla modistralarına dikiş diktirmek saygınlık kazandırıyordu.⁷⁵ Ekonomik açıdan güçlü ve Avrupa modasını yakından izliyor olmaları nedeniyle, yeni moda ayak uydurmak yaygınlaştıkça kadın ve erkek Frenk terziyelerine talep giderek artmıştır.⁷⁶ Rum Kalivrusi, Yahudi Fegara ve Şaki kardeşler, Beyoğlu'nda Fransız Demilville kardeşler⁷⁷ Efijeni ve Şpigel⁷⁸ tanınmış terzi atölyesi sahipleriydi. Terzi atölyeleri Paris modasını yakından takip ettikleri gibi bazı giysileri Paris'ten getiriyorlardı.⁷⁹ Bürokrat aileler kadar saray mensuplarına da dikiş diken Rum ve Ermeni terziyelerin varlığını bilinmektedir. Saray kadınlarının model seçmesi için yanlarında resim götürüyorlar ve dikim aşamasında prova için yeniden gidiyorlardı.⁸⁰ O zamanki deyimiyse "ısmarlama"⁸¹ elbise giyebilecek kadar varlıklı olanların, üst düzeydeki yönetici sınıfın ve ailelerinin teşkil ettiği küçük bir azınlığı oluşturduğunu unutmamak gerekir. Buna rağmen gelişmiş bir terzi kültürü bu varlıklı kişiler sayesinde Osmanlı toplumuna yerleşti. Orta halli ailelere mensup hanımlar için son moda

⁷³ Bu mağazaların terzieleri dışarıya ısmarlama dikiş diktirebiliyorlardı. Burhan Felek'in anılarında bahsettiğine göre Hayden mağazasının İngiliz terziyelerine, Birinci Cihan Harbi'nde İngiliz olduğu halde İstanbul'da kalmasına müsaade edilmişti, çünkü bu adam en güzel askeri üniformaları dikerdi. Kendisinin de Feshane'nin tatlı bej rengi ince bir kumaşından bir askerî elbise diktirdiğine değinir. (Burhan Felek, *Geçmiş Zaman Olur ki Eski Beyoğlu*, İstanbul, 1971.)

⁷⁴ Davis, s.211.

⁷⁵ N. Sabiha, "Bir Zamandan Beri...", *İkdam*, 21 Şubat 1336/1920, s.3; Toprak, *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm*, s.254.

⁷⁶ A. Râsime, "Kadınlar Sanayi ve Ticâret", *İkdam*, 22 Kanun-ı sani 1316/4 Şubat 1901, s.4.

⁷⁷ Davis, s.211.

⁷⁸ Toprak, *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm*, s.256.

⁷⁹ Davis, s.211.

"25 Nisan 1910 günlü Esnaf Cemiyetleri Talimatnamesi'nin yürürlüğe girişinden Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar İstanbul'da kurulan esnaf cemiyetleri arasında terzi esnafları tarafından kurulmuş iki cemiyet bulunmaktadır. 30.06.1913 tarihinde kurulan ve 52 kurucu üyesi olan Osmanlı Terziler Cemiyeti İttihatîyesi ile 05.11.1914 tarihinde kurulan ve 39 kurucu üyesi bulunan Terzi Esnafı Cemiyeti'dir." (Zafer Toprak, *İttihat-Terakki ve Devletçilik*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul:1995, s.187.)

⁸⁰ Davis, s. 211.

⁸¹ Yavuz Selim Karakışla, "Osmanlı Hanımları ve Kadın Terzileri (1869-1923)-I", *Tarih ve Toplum*, sayı:232, Nisan 2003.

kıyafetlere sahip olmanın yolu ise kendi dikişini dikebilmekten geçiyordu. Eğitim faaliyetleri, basın-yayın çalışmaları ve hayır dernekleri kapsamındaki girişimler yoluyla, kadınların biçki dikiş öğrenebileceği imkânlar yaratıldı. Kadınlar daha çok iktisadî sebeplerden ötürü dikiş dikmeye teşvik edilseler de modaya ayak uydurmak adına biçki dikiş ile meşgul olmaları gerektiği sıklıkla vurgulanacaktır.

1.1.3. Millî İktisat Politikasının Etkisi ve Kadın İşleri

II. Meşrutiyet'ten sonra İttihat ve Terakki yönetiminin uyguladığı iktisat politikaları doğrultusunda, fabrikalar ve imalathaneler açılarak yerli üretim teşvik edildi. 1909 ve 1910 yıllarında çıkarılan “Sanayiinin Terakkisi Hakkında Layihalar”da sanayileşmek için büyük fabrikalara yönelik teşvik tedbirlerinin alınması kararlaştırıldı. Bu kapsamda büyük işletmeleri desteklemek amacıyla bazı vergilerden ve telgraf-pul ücretlerinden muaf tutulmamaları dair tedbirler getirildi. Benzer muafiyetleri küçük işletmelerin talep etmesi göz önünde bulundurularak⁸² 1913 yılında “Teşvik-i Sanayi Kanun-ı Muvakkatı” adı altında geçici bir kanun çıkarıldı. Böylece küçük sanayi kuruluşlarının da benzer teşvik tedbirlerinden yararlanmalarının yolu açıldı.⁸³ On beş yıllığına çıkarılan bu kanun, Balkan Savaşları'ndan sonra İttihat ve Terakki yönetiminin, liberal politikalarından vazgeçerek millî politikalara yönelmesinin sanayi üzerindeki en önemli yansımasıdır.⁸⁴

1913'teki geçici kanun çerçevesinde kadın işlerine dair faaliyet gösterecek işletmelere vergi muafiyeti tanınması, Avrupa'dan getirilecek malzemeler için kolaylıklar sağlanması, işletmelere devlet tarafından arazi tahsis edilmesi gibi çeşitli tedbirler

⁸² 1909'da Adana olaylarından sonra aciz durumda kalan kimsesiz kadınlara doğunun eski el işlerini öğretmek üzere hayır amacıyla kurulan bir şirket; pul vergisinden, vilayet dâhilindeki şubeler arasında telgraf ücretlerinden ve yurtdışından gelecek eşyanın gümrük vergisinden muaf tutulmayı talep etti. Maliye, Nafia ve Maarif Nezaretleri pul ve telgraf ücretlerinin alınması ancak gümrük vergisinin muaf tutulması yönünde karar vermiştir. (BEO. 3706/277891, ek1-2.)

⁸³ Gündüz Ökçün, “Teşvik-i Sanayi Kanun-ı Muvakkatı, 1913”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 30, Ankara:1975, s.26; Zafer Toprak, *Türkiye'de Millî İktisat 1908-1918*, Doğan Kitap, İstanbul:2012, s.298-302.

⁸⁴ Hükümet alımlarında yerli sanayi mamullerine mümkün mertebe öncelik verilecekti. Daha da önemlisi kanunda fiyat alım esnasında farkından bahsedilmemişti. Dolayısıyla fiyatı ne kadar yüksek olursa olsun yerli mamuller tercih edilebilecekti. (Şevket Pamuk, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul:2014, s.144.)

getirilmesi, bu sanayi faaliyetlerine yönelişi desteklemiştir.⁸⁵ Maarif Nezareti'ne bağı okul binalarının dikiş kurslarına tahsis edilerek kira alınmadan faaliyet göstermelerine imkân sağlanması, biçki dikişe yönelik açılan imalathanelerin de teşvik tedbirlerinden yararlandığını göstermektedir.⁸⁶ Millî iktisat politikası gereği yerli üretimi teşvik edici bu gibi tedbirler alınmış olsa da, yabancı ürünlerin etkinliği kırılamadı. Bağlayıcılıkları devam eden serbest ticaret anlaşmaları ve devam eden savaşlar nedeniyle yerli sanayiye korumaya yönelik gümrük uygulamalarına gidilemedi. I. Dünya Savaşı sırasında korumacı tedbirler alınmış olsa da savaş koşullarında uygulanması mümkün olmamıştır.⁸⁷

Avrupa'dan ithal edilen malların rekabetine dayanamayan esnafın iflas ettiği ya da meslek değiştirdiği bir dönemde kadınların yerli üretimi destekleyici faaliyetlerde bulunmalarına büyük önem verildi. Kendi ihtiyaçlarını üretmeleri ve ekonomiye kadın işlerine dair meziyetlerini kullanarak katkı sağlamaları bekleniyordu. 1915 yılında Askeri Dikiş İdaresi, kooperatifleşme yoluna gidilerek “evlerdeki sanayi”nin yeniden canlandırılabilceği yönünde Maarif Nezareti'ne tavsiyelerde bulunması bu

⁸⁵ Teşvik-i Sanayi Kanun-ı Muvakkatı kapsamında kadın işlerine dair faaliyet gösteren işletmelerin yararlanabilecekleri hükümler:

Madde 7/ Fıkra 4- Büyük fabrika niteliği taşımayan özel nizamnamesi bulunan sanayi kuruluşları çeşitli vergi muafiyetlerinden yararlanabilecek; kuruluşlarında veya genişletilmeleri sırasında ithal edecekleri araç ve gereçlerin gümrük vergisinden muaf tutulacaklardı.

Madde 12- Halı dokuyan, mensucat ve dantel işleyerek imali ile uğraşan işçilerin temettü vergisinden muaf tutulmaları öngörüldü. Ticaret, sanat ve meslek gelirleri üzerinden alınan temettü vergisinden muaf tutulmaları bu sanayi faaliyetlerine yönelişi desteklemiştir.

Madde 7/Fıkra 5- Halı tezgâhlarının, teşvik tedbirlerinden yararlanan “büyük fabrikalar” gibi, ülke içinde yetiştirilmeyen hammaddeleri gümrük vergisinden muaf olarak ithal edebileceklerdi.

Madde 7/Fıkra 1- Beş dönümden çok olmamak kaydıyla fabrika kurulacak ya da genişletilecek uygun miri arazi devlet tarafından parasız verilecekti.

Fabrikaların kuruluşlarında veya genişletilmeleri sırasında gerekli olup yabancı ülkelerden getirilecek “ateş ve akis tuğlalar, demir, petrol, makine, alat ve edevat” söz konusu malzeme Osmanlı ülkesinde yeter miktarda imal olununcaya kadar, ithalat gümrük vergisinden muaf olacaktı. (Ökçün, “Teşvik-i Sanayi Kanunu”, s.32, 35, 41.)

⁸⁶ 1913'te kurulan Türk kadınları Biçki Yurdu, Maarif Nezareti tarafından tahsis edilen taş mektepte kira ödemededen bir süre faaliyet göstermişti. 2. Bölümde ayrıntılı bilgi verilecektir.

⁸⁷ Yahya Sezai Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul:2002, s.15-159; Kadir Kasalak, “Teşvik-i Sanayi Kanunları ve Türkiye’de Sanayileşmeye Etkileri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:27, Aralık 2012, s.67.

beklentilerin göstergesidir.⁸⁸ Evlere iş verme sisteminin benzeri bir uygulama getirilerek, bir taraftan ordunun elbise ve çamaşır ihtiyacının karşılanabileceği diğer taraftan muhtaç durumda olanların para kazanmasına imkân tanınabileceği düşünülmüştür. Ürünlerin fazlasının satılabileceği bir satış ofisi kurularak; evlerde ve küçük imalathanelerde yapılacak ürünlerin satışının yapılabileceği de tavsiyeler arasındaydı. Yarışmalar, ikramiyeler, mükâfatlar ve yardım kampanyaları düzenleyerek kadınların dikiş dikerek para kazanabilmesi cazip hale getirilmeliydi. Kadınların dikiş dikmesinin kooperatifleşme yoluyla desteklenmesi fikrî, Almanya örneğinden hareketle verilmiştir.⁸⁹ I. Dünya Savaşı'nda müttefik durumunda olunması ve İttihat ve Terakki yönetiminin millî politikalarını belirlemede Almanya'dan etkilenilmesi, Dikiş İdaresi'nin önerilerinde belirleyici olmuştur.⁹⁰

Dikiş İdaresi'nin önerisi, 1913 yılında anonim şirketlerin kurulmasıyla aslında bir şekilde hayata geçmişti. Küçük esnaftan ev hanımlarına kadar, küçük sermaye sahipleri bir araya gelip sermayelerini birleştirerek yerli anonim şirketler kurmaya başladılar.⁹¹ 1913-1914 İslam Boykotajı,⁹² şirketleşmeye geçilen süreçteki önemli bir itekleyici görevi üstlenmiştir. Savaş ortamının yarattığı iktisadî durum, Müslüman Türklerin bir araya gelerek anonim şirketler kurmasına uygun ortam yaratmıştır.⁹³ Bu kapsamda kadın dernekleri de sermaye birikimini akıllıca kullanmak adına hanımlar ve çocuklar

⁸⁸ Hanelerdeki üretimin teşvik edilmesi için satış merkezi olarak da hizmet veren bir merkezin kurulması, iş talebiyle müracaat edenlerin bu merkeze başvurarak bir ürün numunesi almaları ve buna göre imal ettikleri ürünleri yine bu merkeze getirip teslim ederek bedelinin % 70-80'ini almaları önerilmekteydi. Merkeze getirilen ürünler bu ofiste satılırken müşteri ile üretici arasındaki bağlantının sağlanmasına hizmet verecekti. Ayrıca düzenlenen yarışmalar, ikramiyeler, mükâfatlar ve yardım kampanyalarıyla bu sanatların teşvik edilmesine çalışılacaktı. (MF.HTF. 9/84, ek 4.)

⁸⁹ MF.HTF. 9/84, ek 5. Belgenin sonunda bahsedilen konu için Alman bir eserin künyesi verilmiştir: Analin des Goverbekeforderungs Anter des K.K. Hands Ministreuns II Jahrgung Sreb Mefs Wien un Lepzig 1909.

⁹⁰ Toprak, *Türkiye'de Milli İktisat*, s.205.

⁹¹ Reşad Sami, "Şirketler ve Faideleri", *Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi*, sene:2, no:18, 31 Ağustos 1324, s.285-288 ; Toprak, *Türkiye'de Milli İktisat* s.55-58.

⁹² Boykotaja göre Osmanlı topraklarında ticareti ellerinde bulunduran Rumlardan alışveriş yapılarak Yunanistan'a yardım edilmiş olunuyordu. Müslümanlar farkına varmadan Yunanistan'ın topu, tüfeği ve zırlısını finansa ediyordu. Bunun önüne geçebilmenin yolu Rusya Müslümanlarının uyguladığı gibi ticaret ve sanatı ellerine geçirecek, şirketler, fabrikalar, bankalar kurulmasıydı. (Zafer Toprak, *Milli İktisat-Milli Burjuvazi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul:1995, s.113.)

⁹³ Toprak, *Milli Burjuvazi*, s.113.

için çeşitli anonim şirketler kurdular. Kadınlar, şirketler vasıtasıyla dikiş nakış becerilerini kullanabilecekleri ticari faaliyetlere teşvik edildiler. Bu iktisadî teşebbüslerinden en önemlisi “Hanımlara Mahsus Eşya Pazarı Osmanlı Anonim Şirketi”dir.⁹⁴ Hanımların ihtiyacı olan her türlü şeyi üretip satmak ve dikişe dair her türlü ihtiyacı karşılamak amacıyla 1918’de Ticaret ve Ziraat Nezareti bünyesinde kurulmuştu.⁹⁵ Üretilen metanın satabileceği bir mağaza açılarak, satışlardan elde edilen gelir yine ihtiyaç sahibi hanımlara ulaştırıldı. Mağazada elbiselik kumaşlar, çorap, mendil, fanila, iç çamaşırı, şemsiye, lavanta, yelpaze, el çantaları, hediyelik eşya, sabahlık, akşamlik, düğün elbisesi, robdöşambr, bluz, iç eteklik gibi giyim eşyaları ve aksesuarlar satılmıştır.⁹⁶ Şirketin, anonim şirket olarak kurulmasına rağmen yaptığı işler bakımından bir moda evi gibi çalıştığını söyleyebiliriz. İhtiyaç sahiplerine yardımcı olmanın yanı sıra şirket bünyesinde çalışan bir kadın terzi, istenildiğinde müşteriler için dikiş dikebiliyordu.⁹⁷ Hatta müşterilerin memnuniyetini sağlamak için Avrupa’dan bir kadın terzi dahi getirtilmiştir.⁹⁸ Ayrıca şirket, Avrupa’nın son modalarını ve modacılarını yakından takip etmekle beraber Viyana’nın meşhur modacılarının İstanbul’da bir moda sergisi düzenlenmesine ön ayak olmuştur.⁹⁹

Ancak savaşın uzun sürmesi, kısa vadede yararlarına olan şartları şirketlerin aleyhine dönüştürdü. Kuruluşundan itibaren başarılı gelişimine rağmen Hanımlara Mahsus Eşya Pazarı, ayakta kalabilmek için “Eşya-yı Askeriyye Anonim Ticaret Şirketi”yle birleşme kararı aldı ve her iki şirket “Şark Eşya Pazarı Osmanlı Anonim Ticaret Şirketi” adıyla 1921’de birleşti.¹⁰⁰ Yeni şirketin faaliyet alanları ve kuruluş amaçları her iki şirketin

⁹⁴Ali Akyıldız, *Anka’nın Sonbaharı Osmanlı’da İktisadi Modernleşme ve Uluslararası Sermaye*, İletişim Yayınları, İstanbul:2005, s.175.

⁹⁵ MV. 249/41, 6 Mart 1334.

⁹⁶ Akyıldız, s.179; Cüneyd Okay, “Meşrutiyet Döneminde Bir Kadın Şirketi: Hanımlara Mahsus Eşya Pazarı A.Ş.” *Tarih ve Toplum*, sayı:183, Mart 1999, s.13.

⁹⁷ DÜİT. 65-1/32-1; ŞD. 1273/29, ek 21,15; Akyıldız, s.176-177.

⁹⁸ Akyıldız, s.179; Okay, “Hanımlara Mahsus Eşya Pazarı”, s.13.

⁹⁹ Hanımlara Mahsus Eşya Pazarı’nın teşhir salonlarında Viyana’nın en meşhur model terzhanelerinden Sorbak, Derkol, Gararnabarum, Garon Cavlog, Vinerorak şirketlerinin en son modalarından büyük bir sergi yapılacağı duyurularak ve İstanbul halkı davet edilmekteydi. Gündüz ve gece elbiseleri, sokak elbiseleri, paltolar, bluzlar, çay ziyafetlerine özel elbiseler ve gecelikler, kürklü paltolar ve kürklü pelerinlerin teşhir olunacağı haber verilmekteydi. (*İkdam*, 27 Teşrin-i sani 1917, s.2.)

¹⁰⁰ Akyıldız, s.176, 182.

şartlarıyla hemen hemen aynıydı. Şirketin faaliyet ve amaçları arasında her çeşit, erkek, kadın, çocuk giyeceğiyle ev eşyaları üretip satmak, dikiş işleri, komisyonculuk ve ticaretle uğraşmak sayılabilir. Şark Eşya Pazarı, Osmanlı döneminde kurulan pek çok anonim şirket ve kurum gibi Türkiye Cumhuriyeti'ne intikal etmiş ve faaliyetlerini sürdürmüştür.¹⁰¹ Bu şirketler sayesinde kadınlar üretim yapmaya ve ticarete teşvik edilerek iş hayatına dâhil edilmeye çalışıldılar. İttihatçıların hem iktisadî hem de sosyal yardım politikalarına hizmet eden bu şirketler, yerli üretimi ve tüketimi teşvik ederek muhtaç durumdaki kadınlara iş olanakları sağladılar. Öncelikli olarak hesap edilen kadınların dikiş ve nakış becerilerinden faydalanmak olmuştur.

1.1.4. Savaşlarının Ortaya Çıkardığı Yeni Durum ve Militarist Anlayış

Balkan Savaşlarıyla başlayıp Millî Mücadele yıllarını içine alan savaş yıllarında toplumsal ve sosyal şartlar temelinden sarsılmıştır. Uzun yıllar süren ve ağır kayıplarla geçen savaşlarda erkek nüfusun seferberlik nedeniyle çalışma hayatından çekilmek durumunda kalması, ortaya çıkan bazı alanlardaki boşluğu kadınların doldurmasını zorunlu kıldı. Bununla beraber kadınların savaş nedeniyle dul, yetim ve öksüz kalarak geçim derdine düşmeleri sosyal statülerinde şimdiye kadar karşılaşmadıkları bir değişim ve dönüşümü başlatacaktır. Kadınlar zorunlu oluşan şartlar nedeniyle ticarethanelere, memuriyetlere ve orduya alınarak çalışma hayatına dâhil oldular. Bu durum, sadece büyük kentlerde değil, özellikle “amele taburları” aracılığıyla Anadolu'nun farklı yerlerinde de geçerli olmuştur.¹⁰²

Kadınlar farklı alanlarda istihdam edilmekle birlikte, çalışmalarına karşı önyargılar kırılmış değildi. Ancak muhtaç durumda oldukları için geçimlerini sağlamalarının gerekliliği herkesin ortak kabulüydü. Bu şartlar altında kadın işi olarak kabul edilen

¹⁰¹ Akyıldız, s. 182-184.

¹⁰² I. Dünya Savaşı sürecinde Cemal Paşa tarafından Suriye'de Dördüncü Orduya bağlı kadın amele taburları oluşturuldu. Bu kadınlar pamuk hasadında çalıştırılmak üzere Çukurova'ya gönderildi. (Durakbaşa, s.101.)

1915'te Osmanlı Ticaret Nezaretinde kadınlar için bir çeşit “mecburi hizmet” kanunu kabul edilmişti. Adana'da Cemal Paşa'nın emriyle amele sayısı artmış, yalnız Urfa'da kurulan yeni fabrikada 1000 kadın işçi çalıştırılmaya başlanmıştı. İzmir, Sivas, Ankara, Konya bölgelerinde 1280 halı tezgâhında 4780 kadın çalışmaktaydı. Aydın'da 3600 tezgâhta 11.000, Kütahya, Eskişehir ve Karahisar'da 970 tezgâhta 1550 kadın işçi çeşitli dokuma işleri yapmaktaydı. 1907'de Diyarbakır'da kurulan 3000 tezgâhtan kalma 1000 tezgâhlık işyerlerinde erkeklerin yerine kadınlar yerleştirilmişti. (Muhadere Taşçıoğlu, *Kadının Sosyal Durumu ve Kadın Kıyafetleri*, Ankara:1958, s.45; Şirin Tekeli, *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*, s.199.)

dikiş dikerek geçimlerini sağlamaya teşvik edildiler. Evlerinden çıkmadan ya da daha çok kadınlarla bir arada olabilecekleri atölyelerde dikiş dikerek, namuslarıyla para kazanmış olacaktı. Diğer taraftan savaşın yarattığı ekonomik dar boğazda yerli üretim yaparak iktisat politikalarına destek sağlayacaklardı. Hanımları en hızlı şekilde üretici konumuna geçirecek ve iş imkânı sağlayacak bu uğraş, savaş yıllarında hem siyasiler hem de sivil derneklerin kadınlar için belirlediği ortak faaliyet alanıydı. Kadınlar da çocukluktan itibaren öğrendikleri dikiş meziyetini kullanarak para kazanabilecek olmaları, bu işe talep-kâr davranmalarına neden oldu. II. Meşrutiyet'ten sonra faaliyete geçen kadın dernekleri; bünyelerinde sanat evi, dikiş atölyesi, iş evi, terzihane, darussına gibi kadınları dikiş dikerek ekonomik hayatın içine katabilecek kurumlar tesis ettiler. Kurumların öncelikli amacı, muhtaç durumdaki kadınların geçimlerini temin etmelerine imkân sağlamak iken, belli bir süreden sonra terzi yetiştirmeye yönelik mesleki ve teknik eğitimin verildiği kurumlar haline gelmişlerdir. Kadınlara mahsus atölyelerde dikiş dikerek bir taraftan geçimlerini temin ediliyor diğer taraftan yerli üretim yapılarak dönemin iktisadî politikalarına katkı sağlanıyordu. Kadınlar, millî iktisat politikalarına bu şekilde katkı sağlayarak aynı zamanda vatana hizmet etmiş oluyorlardı. Asıl vatan hizmetini yerine getirmeleri, askerin ihtiyacı olan giysileri üretmek üzere orduya alınmalarıyla gerçekleşecektir. Erkekler savaş meydanlarında mücadele ederken, kadınlar dikiş dikerek cephe gerisinde mücadele dâhil edildiler.

I. Dünya Savaşı'nda daha belirgin halde izlenen bu politika kadınlar için bilinçli bir tercih değildi. Topyekûn seferberliğin gerektirdiği, toplumun sahip olduğu tüm maddi ve manevi kaynakların kullanılması şartının bir getirisiydi. İttihat ve Terakki yönetiminin 1913'ten sonra izlediği devletin toplum üzerinde otoritesini artırmasının yansımasıdır. Ancak topluma karşı bir zorlama olmadan, zor ve ikna arasında dengeyi yeniden kurularak seferberliğe gönüllülük esasıyla katkı sağlanmıştır.¹⁰³ İktidarın yarı-resmi diyebileceğimiz gönüllü derneklerle işbirliğine girmesiyle, kadınlar ordunun

¹⁰³ Mehmet Beşikçi, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul:2015, s.3-11. Beşikçi, çeşitli kesimlerden sağlanan gönüllü katkının arkasında siyasi ve sosyal bazı hesapların olduğuna değinmektedir. Askere alınan sıradan bir Osmanlı vatandaşı dört temel noktada beklenti halindeydi: 1) Sunduğu askerlik hizmeti karşısında kendisinin ve ailesinin en temel ihtiyaçlarının devlet tarafından karşılanması, 2)Devletle girdiği işbirliği sayesinde sosyal statüsünün artması, 3) Savaşın, bulunacağı fedakârlıklara değecek haklı bir savaş olduğuna inanması, 4) Askerlik hizmetinin süresinin ve koşullarının başlangıçta ona deklare edildiği biçimini sonuna kadar muhafaza etmesi. (Beşikçi, s.8.)

ihtiyacı olan giysileri üretmeye başladılar. Örneğin; Birinci Ordu Taburları, Enver Paşa'nın mahiyetinde kurulan Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti'nin çabasıyla oluşturuldu.¹⁰⁴

İttihat ve Terakki'nin bu uygulamaları, benimsenen millî politikalarla doğrudan bağlantılıdır. Savaşı ve savaş hazırlığını normal ve arzu edilen bir faaliyet olarak gören bir dizi tutum ve toplumsal pratiği yani “militarizm” her alanda uygulamaya geçirmek gerekiyordu.¹⁰⁵ Sosyal, ekonomik, kültürel fikirler ve uygulamalar bütünü olarak bakılan sorumluluklar zincirinde¹⁰⁶ kadınlar savaş ordu adına dikiş dikerek militarist sorumluluklarını yerine getiriyorlardı. Diğer taraftan yerli üretim yaparak millî iktisat politikalarını destekliyor ve her iki koşulda vatana hizmet etmiş oluyorlardı.¹⁰⁷ Böylece, millî kurtuluş hareketine sadakatlerini göstererek toplumsal konumlarını iyileştirme ve dönüştürme fırsatı da buluyorlardı. Millî devletlerin hepsinde geçerli olan militarist anlayış, kadınlara bu gibi önemli sorumluluklar yüklemiştir.¹⁰⁸ Erkekler savaş meydanlarında hayatlarını vatan uğruna feda ederken, kadınlar iyi anne, iyi eş formlarını özümseyerek millî değerlerine bağlı bir nesil yetiştirme görevini benimsemişlerdir.

Kadınlara yüklenen annelik vasfı, millitarist anlayış dâhilinde kullanılmıştır. Vatanını milletini seven, vatana hizmet edecek evlatların yetiştirilmesi gibi bir sorumluluk annelik kurumunun üzerine yüklenmiştir. Kimi zaman bu sorumluluk hissi, savaşlarda alınan yenilgilerden anneleri sorumlu tutacak kadar idealleştirilmiştir. Öyle ki, Balkan Savaşlarında alınan yenilgiyi korkaklık olarak değerlendirip, vatan savunmasında başarılı olunamamasının nedenini vatan bilincine varmış askerleri yetiştirecek annelerin olmamasında görenler dahi vardır.¹⁰⁹ Yuval-Davis'in belirttiği gibi, kadınların vatansever görevlerini yerine getirmeleri ile tam vatandaşlık hakkı kazanmaları arasında

¹⁰⁴ İleriki bölümlerde ayrıntılı bilgi verilecektir.

¹⁰⁵ Mehmet Beşikçi, s.344

¹⁰⁶ Ayşe Gül Altınay, “Milliyetçilik, Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm”, *Vatan Millet Kadınlar*, der. Ayşe Gül Altınay, İletişim Yayınları, İstanbul:2013, s.17.

¹⁰⁷ Bige Yavuz Sükan, “Cephe Gerisinde Türk Kadınının Rolü,” *Cumhuriyet ve Kadın Sempozyumu*, Kadınlar Derneği Yayınları, Ankara:1999, s.40–46.

¹⁰⁸ Durakbaşa, s.88.

¹⁰⁹ Mustafa Şevket “Felaketlerimizin sebepleri”, *Kadınlık*, sayı:10, 10 Mayıs 1330/23 Mayıs 1914, s.6-8.

güçlü bir bağ kurulmuştur.¹¹⁰ “Makbul vatandaş” olmanın yolu vatana hizmet etmekten geçmektedir.¹¹¹ Nitekim 1913 sonrasında İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin vatana ve millete hizmet etmek söylemi idealleştirdiği toplumun temel görüşüdür. Erkekler tarafından verilen bu rol, kadınlar tarafından yeri geldiğinde kendi hareket alanlarını genişletmek için de kullanılmıştır. Kadınlar, çok dar biçimde tanımlanmış rollerinden dışarı adım atışlarını vatanseverlik ve kendini ulus için kurban etme adına meşrulaştırmaya çaba gösterdiler. Gerek vatandaşlık haklarının kullanılmasıyla ilgili, gerekse hayırsever ve siyasal nitelikteki etkinliklerini hak değildi de görev olarak meşrulaştırdılar.¹¹² Bu anlamda kadınlar, dernekler kapsamında biçki dikiş faaliyetlerine yönelerek vatan hizmetini yerine getirmek kadar; kamusal alanda bulunmak, çalışma hayatına dâhil olmak gibi modernleşmenin dinamiklerine sahip oldular. Bunun sonucunda militarizmin ortaya çıkardığı, modernleşmenin ve uluslaşmanın dinamiklerine uygun bir kadın hareketi devlet nezdinde desteklendi.

İttihat ve Terakki’nin 1913 sonrası politikalarında millî devletlerin ihtiyaçlarıyla bütünleştirilen kadın, iktisadî kalkınma için değişimin ve milliyetçiliğin öncülerinden birisi olarak kabul edilir.¹¹³ Birçok iş sahasında görev alan kadınlar, ucuz işgücünü karşıladıkları gibi yerli üretime de katkı sağlayarak millî iktisat politikasına destek oldular.¹¹⁴ Dikiş ile meşgul olmanın vatan hizmeti olarak sunulmasının arkasında, savaş maliyetlerinin düşürülmesi adına ucuz iş gücünden yararlanma çabası da vardır. Aynı fikrî alt yapının Cumhuriyetin ilanından sonra da devam ettirilecektir. Siyasîler tarafından biçki, dikiş, nakış, yemek pişirmek, çocuk bakımı gibi yükümlülüklerle, kadından millî bir toplum bilincine sahip bireyler yetiştirmesi beklenmiştir.

1.2. Osmanlı Kadınının Meslek Tercihi Olarak Biçki Dikiş

Osmanlı kadınlarının para kazanarak geçimlerini sağlayabilecekleri bir meslek sahibi olabilmesi fikrî Tanzimat’a kadar pek sık rastlanılan bir durum değildi. Büyük kentlerdeki yoksul kadınların bir kısmı çalışarak, orta ve üst sınıfa mensup kadınlar ise

¹¹⁰ Nira Yuval-Davis, *Cinsiyet ve Millet*, çev. Ayşin Bektaş, İletişim Yayınları, İstanbul:2014, s.212.

¹¹¹ Füsun Üstel, *Makbul Vatandaş’ın Peşinde*, İletişim Yayınları, İstanbul:2005, s.95.

¹¹² Deniz Kandiyoti, *Cariyeler Bacılar Yurttaşlar*, Metis Yayınları, İstanbul:2013, s.168.

¹¹³ Ümit Akagündüz, “Kadın ve Kadınlığa Dair II. Meşrutiyet Dönemi Dergilerinden Yansımalar (1908-1918)”, *Folklor / Edebiyat*, sayı: 73, Cilt: 19, 2013-1, s.65.

¹¹⁴ Zafer Toprak, *Millî İktisat*, s.461; Toprak, *Türkiye’de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm*, s.5-6.

sahip oldukları gayrimenkuller üzerinden para kazanıyorlardı.¹¹⁵ Yoksul kadınlar hizmetçilik, hastabakıcılık, çocuk bakıcılığı, sütannelik, hamamlarda tellallık ve natırlık gibi işler yaparak, evlerde ürettikleri ürünleri pazarlarda satarak ya da daha önce değindiğimiz gibi kadın işlerine dair uğraşlarla geçimlerini sağlayabiliyorlardı.¹¹⁶ Ancak zanaat olarak kabul edilen bu işlerin, kadınlara ait bir meslek olarak algılandığı söylenemez. Kadınlar açısından yapılan uğraştan düzenli olarak kazanç sağlanabilecek olması, işin meslek haline dönüşmesine yol açacaktır.

Kadının evin sınırlarından çıkarak toplumsal hayata dâhil edilmesi Osmanlı modernleşmesinin önemli bir beklentisidir.¹¹⁷ Toplumsal hayata girmesi, sosyal sorumluluklarını yerine getirebileceği bir meslek edinmesiyle gerçekleşeceği fikrî, Tanzimat'la birlikte gündeme gelecektir. Kadınların asrileşmesi fikrîyle hareket edilse de, kadınların meslek edinmesinin önünü açan asıl neden toplumsal ihtiyaçlardır. Savaşlar nedeniyle ortaya çıkan toplumsal ihtiyaçlar, kadınların ev içi eğitim tecrübelerinden edindikleri deneyimleri meslek edinmelerini sağladı. Bu düşünceyle kadınların sevk edildikleri ilk meslekler ebelik, öğretmenlik ve terziylik.

Mekteb-i Tıbbiye'de ebelik kurslarında yetiştirilen kadınlar, Osmanlı'nın ilk meslek sahibi hanımlarını oluşturdu.¹¹⁸ Kız okullarının sayılarının giderek artması kadın öğretmen ihtiyacını yaratmış ve bunun sonucunda kurulan darulmualimatlar, Müslüman

¹¹⁵ Suraiya Faroqhi, "18. Yüzyıl Anadou Kırsalında Suç, Kadınlar ve Servet", *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, Ed. Madelina C. Zilfi, çev. Necmiye Alpay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, s.9.

¹¹⁶ Yahya Araz, "Osmanlı Emek Tarihi Çalışmalarına Bir Katkı: İstanbul Ev İçi Hizmetlerde Çalışan Kadınlar Üzerine Bir Değerlendirme (1780-1850)", *II. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri*, 27-29 Mayıs 2014, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, s.208.

¹¹⁷ *Türk Kadını (1918-1919) Yeni Harflerle*, s.218

¹¹⁸ Oktar, s.33-34.

Kadınların sağlık alanında eğitilmeleri, 1843'te Mekteb-i Tıbbiye'de ebelik kurslarıyla başladı. Avrupa'dan getirilen iki kadın ebe hanım, tahta mankenler üzerinden ders verdiler. Haftada iki gün ders verilmekle birlikte ne kadar süre ile eğitim verildiği bilinmemektedir. 1845'te 10'u Müslüman ve 26'sı gayrimüslim kız olmak üzere ilk mezunlarını verdi. 1905'e kadar Tıbbiye bünyesinde eğitim verilirken bu tarihten sonra müstakil bir ebe mektebi ile Kadırga Veladetnamesi adıyla doğum seririyattı (klinik) açılarak kadınların sağlık eğitiminin temelleri atıldı. (Selçuk Akşin Somel, "Osmanlı Modernleşme Döneminde Kız Eğitimi", *Kebikeç*, sayı:10, 2000, s.225; Şefika Kurnaz, *Osmanlı Kadınının Yükselişi (1908-1918)*, Ötüken Yayınları, İstanbul:2013, s.108; Osman Nuri Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, Cilt 1-2, Eser Matbaası, İstanbul:1977, s.542-543.)

kadın öğretmenleri yetiştirmeye başlamıştı.¹¹⁹ Her iki meslek dalının da kadınların çalışmasını mecbur kılan taraflarının olması toplumsal anlamda destek görmesine ve sahip çıkılmasına olanak sağlamıştır.¹²⁰ Tıpkı bu mesleklerde olduğu gibi dönemin şartlarından dolayı kadınlara uygun görülen diğer bir meslek dalı ise terzilik. Balkan savaşlarına kadar gayrimüslim tebaanın tek elinde kalmış olan bu meslek, kadınların yapabileceği bir uğraş olarak görülmüş; çocukluktan itibaren kumaşla, iğneyle, iplikle meşgul olmak kadınlara yakıştırılmıştı. Kız çocuklarının annelerinin yanında ev işleri ve dikiş-nakış gibi kadın işleri ile meşgul olarak yetişmeleri nedeniyle, terziliğe kadınların yapabileceği bir uğraş olarak bakılmıştı. Ancak bir meslek olarak değil, sadece bir meziyet olarak görülmüştü. Terziliği meslek haline getirenler ise erkeklerdi.

Terzilik, Müslüman Türkler arasında yaygın bir meslek olmakla beraber¹²¹ daha çok şehirlerde yaşayan ve tarım dışı sektörlerde çalışan Rum ve Ermeni tebaa arasında özellikle tercih edilen mesleklerden biriydi.¹²² Avrupa ile ilişkilerin artmasıyla birlikte gayrimüslim terzilerin itibarı ve yaptıkları işin önem derecesi giderek arttı. Özellikle gayrimüslim kadınların, yabancı modeller, kumaşlar ya da yeniliklere Müslüman kadınlara göre daha kolay ulaşmaları terzilik mesleğinde hâkim duruma gelmelerine sebep olmuştu. Ancak savaşlarla birlikte gayrimüslimlere karşı oluşan öfke ve

¹¹⁹ “Darulmuallimat- Darulmuallimatın Mesleki Vezâifesi ve Dersleri”, *Muallimler Mecmuası*, sene 1, sayı:8, 30 Nisan 1923, s. 155.

¹²⁰ Bernard Caporal, *Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara:1982, s. 105–115; Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, haz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul:2004, s.231.

¹²¹ 1791-1793 tarihleri arasında, hem İstanbul sur içini hem de Eyüp, Üsküdar, Galata mahalleleriyle Boğaziçi sahillerindeki esnaf ve dükkânlarının sayıları, çeşitleri ve bu dükkânlarda çalışan usta ve çırak sayılarını ve dükkân sahiplerinin isimlerini, kullandıkları unvanlarının kayıt altına alındığı kefalet defterlerine göre 1792 yılında Üsküdar’da 84 adet terzi dükkânında 152 kişi çalışmaktaydı. Toplam 1451 adet dükkân arasında kahvehane ve berberlerden sonra en fazla dükkânı olan grup terzilerdi. (Arif Bilgin, “Kefalet Defterlerine Göre XVIII. Yüzyıl Sonlarında Üsküdar’da Gıda Maddesi Üreten/Satan Esnaf”, *VIII. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu Bildirileri*, Cilt II, 21-23 Kasım 2014, s.303.) 1845 yılı Temettuat defterlerine göre Anadolu’nun önemli vilayetlerinden Kastamonu’da Müslüman esnaf arasındaki en kalabalık grup terzilerdi. 60 terzi dükkânında toplam 99 kişi çalışmakta ve vilayetteki diğer mesleklerde çalışanlara oranla büyük fark göstermektedir. (Caner Yücel, *Temettuat Defterleri’ne Göre Kastamonu Şehri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde:2011, s.41.)

¹²² 1844-1845 yıllarında Bursa’daki Ermeni, Rum ve Yahudi tebaanın iktisadî faaliyetlerine bakıldığında 131’i Ermeni, 37’si Rum 31’i Yahudi toplamda 199 gayrimüslim terzi bulunmaktaydı. (Sabri Becerikli, *Temettuat Defterlerine Göre XIX. Yüzyılda Bursa Şehri Gayrimüslim Mahallelerinin İktisadî Yapısı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum:2012, s.250.)

sonrasında meslek erbabı olan Rum ve Ermenilerin Osmanlı topraklarını terk etmeleri nedeniyle, Müslüman kadınlar terzilik yapmaları için teşvik edilmişlerdir. Erkeklerden ziyade kadınların terziliğe teşvik edilmesinin nedeni, Müslüman bir hanımın erkek terziye dikiş diktirmesinin söz konusu dahi edilememesiydi. Kadınların hem dini hem de kültürel sebeplerden dolayı yabancı erkeklerle bir arada bulunmasının uygun görülmediği toplumsal yapıda, bir Müslüman kadının erkek terziye dikiş diktirmesi mümkün değildi. Bu nedenle, erkeklerden çok Müslüman Türk hanımları terziliği meslek edinmeleri için teşvik edildiler. Erkek terzilerin yetiştirilmesine yönelik de çabalar olmuştur. Örneğin; 1913'te Türk Kadınları Biçki Yurdu'nda ayrı bir şube açılmasına rağmen hiçbir erkek başvuru yapmamıştı. Erkeklerin terzi olarak yetiştirilmesi fikrî ancak Cumhuriyet sonrasında Erkek Terzilik Okulunun açılmasıyla gündeme gelecektir.¹²³

Kadınların çalışmasına dair önyargıların devam ettiği yıllarda meslek edinmelerine dair de aynı tutum söz konusuydu. Bu düşünce yapısının değişmesinde fikir adamlarının büyük rolü olmuştur. Kadınların meslek edinerek ticaretle sanatla meşgul olmalarını, çalışmalarını destekleyenler Batıcı ve Türkçü yazarlar kadar, çalışmasına karşı duran İslamcılar dahi terzihaneler açıp terzilik mesleğini yapmalarını desteklemişlerdir. Bu şekilde bir tavır sergilenmesinde, terziliğin kadınlara has bir meslek olarak görülmesinin etkisi vardır. Bir ticarethanede veya bir memuriyette çalışması eleştirililerken kadınların terzilik yapması bütün Batıcı, Türkçü, İslamcı fikir adamları tarafından destek görmüştür. Bu anlamda Ahmed Rasim'in *İkdam*'da kaleme aldığı yazı büyük ses getirmiştir. Müslüman kadınların ticaret ve sanayi faaliyetlerinde bulunmasının gerekliliği, yapacakları işlerinde yabancı hanımlar kadar başarılı olabilecekleri vurgulanan yazıda hanımlar cesaretlendirilmeye çalışılmıştır. Namusuyla çalışıp sanatını icra eden hanımların geçimlerini rahatlıkla sağlayabilecekleri vurgulanırken kimi kadınların tüccarlık ve esnafılık yapmayı "bayağı" olarak görmeleri de eleştirilmiştir.¹²⁴ Böyle bir konunun dönemin en önemli günlük gazetelerinden birinde yer alması, kadın dergilerinin de dikkatini çekmiş ve *Hanımlara Mahsus Gazete*'de yayınlanmıştır. Konunun okuyucular tarafından dikkatle takip edilmesi ve ilgisiz

¹²³ Bkz. s.177.

¹²⁴ Yavuz Selim Karakışla, *Osmanlı Hanımları ve Kadın Terzileri (1869-1923)*, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul:2014. s.137.

kalinmaması, kadınların bu tür faaliyeteler girişmek için destek beklediklerini göstermektedir. Nitekim bu yazılardan sonra okuyuculardan N. Sabiha Hanım'ın "İslam Kadın Terzihanesi" adıyla bir işletme açmış olması bunun kanıtıdır. Terzihanenin açılması büyük takdir ve övgüyle karşılanırsa da İstanbullu hanımlar tarafından tercih edilmemesi hayal kırıklığı yaratacaktır. Ahmed Rasime göre, Müslüman hanımların birbirine destek olması beklenirken çabaların sonuçsuz kalmasının arkasındaki en önemli neden, terzihanenin bir Müslüman hanım tarafından işletiliyor olmasıdır.¹²⁵ Terzihanenin başarısını belirleyen öncelikli faktör "madam ya da matmazeller" tarafından işletilmesidir. Yabancı terzilerin işini iyi yapamayacak olsalar bile Müslüman kadınlar nazarında kabul görmüş olması şu şekilde eleştirilmektedir:

Emin olunuz ki bunlara "madam veyahut matmazel bilmem kim, mesela Kleanti Şişli'de yeni bir terzihane açmış, ötekiler kadar güzel ve onlardan ucuz esvab yapıyormuş" denilse idi, o bir buçuk ay içinde Kleanti'ye müracaat edecek hanımların adedi belki... Evet belki iki yüze yaklaşırdı... Peki buna sebep? Sebep mahzâ onun ismi Kleanti olmaktan ibaret! Bunu bilmeyecek ne var... Klenati olmayıp Anna olaydı yine öyle olurdu. Fakat Sabiha oldu mu... Olmaz! Sabiha'ya iki kişi müracaat eder, Kleanti'ye iki yüz...¹²⁶

Rum ve Ermeniler arasında kazançlı ve itibar getiren bir meslek olmasına karşın Müslüman hanımların terziliğe çekinerek bakmalarında, bu toplumsal önyargıların etkisi büyüktür. Müslüman hanımların, "Beyoğlu terzilerinin diktiği kostümleri birdenbire dikmeleri mümkün olmasa bile bunun için çaba sarf etmeleri gerektiğine" dikkat çekilmiştir.¹²⁷ Gayrimüslimlerin çıraklıktan, yamaklıktan yetişerek bu sanatı meslek haline getirmelerine karşın Müslüman bir kadının terzinin yanında çıraklık yapmasına gurur zedeleyici olarak bakılıyordu.¹²⁸ Oysaki kadınların kimseye muhtaç olmadan namuslarıyla çalışabilecekleri daha uygun bir meslek ve sanat olmadığı da sık sık vurgulanıyordu:

¹²⁵ Karakışla, *Kadın Terziler*, s. 114, 126.

¹²⁶ Gülistan İsmet, "İslam Terzihanesi Meselesi ve Hanımlarımız: N. Sabiha Hanımefendi'ye", *Hanımlara Mahsus Gazete*, sayı: 313/III, 17 Mayıs 1317/1901, s.3.

¹²⁷ N. Sabiha, "Bir Zamandan Beri...", *İkdam*, 21 Şubat 1336, s.3.

¹²⁸ N. Sabiha, "Bir Zamandan Beri...", *İkdam*, 21 Şubat 1336, s.3.

Komşusunun şunun bunun muavenetine muhtâc bir kadına çalışmaktan daha nâmûskârâne bir meslek-i maişet var mıdır? Terzilik, bizde bu nâzik san'atın henüz kıymeti takdir edilemiyor. Adi bir san'at gibi telakki ediliyor. Terzi denildiği zaman âdi, fakir bir kadın teccüm ediyor.¹²⁹

1900'lerin başında İstanbul'da Müslüman kadınlar tarafından işletilen bir terzihane bulunmamasının asıl nedeni, önyargıların aşılammamasıdır.¹³⁰ İslam Kadın Terzihanesi tecrübesi başarısızlıkla sonuçlanmış görünse de bu çabalar, pek çok kadına örnek teşkil etmesi bakımından önemlidir.

Savaş şartlarıyla birlikte kadınların meslek sahibi olmalarının önemi bir kat daha arttı. İhtiyaçlardan ötürü özellikle terzilik ve hastabakıcılık kadınlar arasında en çok rağbet edilen meslekler oldu. Kadınlar, savaş yıllarında ordunun ihtiyacını karşılamak için terzilik mesleğine yönlendirilirken, savaş sonunda muhtaciyet sebebiyle dikiş dikmeyi meslek olarak seçmek zorunda kaldılar.¹³¹ Pek fazla tercih imkânı bırakılmadığı için bir nevi zorunluluk olarak kadınlar terzilik mesleğini seçtiler. Örneğin Balkan Savaşlarında, Birinci Orduya bağlı olarak kurulan Kadın İşçi Taburları,¹³² kadınlara dikiş dikerek para kazanmalarının yolunu açmıştır. Geçimlerini sağlamak zorunda olmaları, ellerinden gelen bu meziyeti meslek olarak tercih etmelerine sebep olacaktır. Örneğin İrfan Orga, *Bir Türk Ailesinin Öyküsü* adlı biyografik eserinde, annesinin Kadın İşçi Taburlarında çalıştığından bahseder. Varlıklı bir aileye mensup olan bir kadının savaşta eşini ve tüm mal varlığını kaybederek muhtaç duruma düşmesiyle, geçimini sağlamak için dikiş dikmeye yönelmesinden bahsedilir.¹³³ Çalışma şartlarının çok ağır ve alınan ücretlerin çok düşük olmasına rağmen, Orga'nın annesi yapabileceği başka bir iş olmadığından bu işi meslek olarak seçmek zorunda kalmıştı. Pek çok kadının bu durumda olduğu savaş yıllarında, dernekler kapsamında açılan biçki dikiş atölyeleri de kadınları terzilik

¹²⁹ F. Nebâhat, "A. Râsime Hanım Hemşiremizin...", *İkdam*, 16 Mart 1901, s.3.

¹³⁰ A. Râsime, "Kadınlar Sanayi ve Ticâret", *İkdam*, 22 Kanun-ı sani 1316/ 1901, s.4.

¹³¹ Savaş yıllarını anlatan dönem romanlarında kadın kahramanların dikiş dikerek geçimlerini sağlamaya çalıştıklarına sıklıkla yer verilmiştir. "Kimsesi olmayanlar dikiş dikerek geçiniyormuş. Kapalıçarşı'da yağlıkçılar varmış. Çocuk bezi, gömlek, mintan diktirirlermiş. Parçasına göre para verirlermiş. Günde altmış-yetmiş kuruş kazanabilirmiş." (Cevdet Kudret, *Sınıf Arkadaşları*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul:2012, s.152.)

¹³² Bkz. s.80.

¹³³ İrfan Orga, *Bir Türk Ailesinin Öyküsü*, Ana Yayıncılık, İstanbul:1999.

mesleğine sevk edecektir.¹³⁴ Terziliğin zorunluluk olmadan, istekli bir şekilde meslek olarak seçilmesi ancak 1913'te kurulan Türk Kadınları Bıçkı Yurdu'nun açılmasıyla başlayacaktır.¹³⁵ Muhtaç kadınlara meslek bilgisi öğretmek iş imkânı sağlamak üzere açılan bu kurum, sonrasında ücret karşılığı terzi yetiştirir hale gelecektir. Mezun olduktan sonra açtıkları terzihanelerde ticaret yapmak ya da bıçkı dikiş öğretmeni olarak görev almak isteyen okul çağındaki kızlar tarafından tercih edilecektir.

Hükümet politikaları da terziliğin kadın mesleği olarak tercih edilmesinde etkilidir. Tanzimat sonrası açılan tüm kız okullarının müfredatlarında bıçkı dikiş eğitimi, nakış işlemeciliği, dokumacılık, dantelcilik gibi uğraşlar genel derslere oranla ağırlıklı olarak yer alarak, kız çocuklarının küçük yaşlardan itibaren terzilik mesleğine yönelmeleri için teşvik edilmiştir.¹³⁶ Bununla beraber okul çağını geçirmiş halkın mesleki eğitim alabilmesi için girişimlerde bulunuldu. 1917 yılında kadınları iktisadî faaliyete teşvik etmek için Ticaret Mekteb-i Âlisi'nde, kadınlara mahsus meslek dersler verilmeye başlandı. Avrupa'daki ticaret okullarından örnek alınarak başlayan bu teşebbüs, kadınlar tarafından büyük ilgi ile karşılandı. Kurs mahiyetinde verilen bu derslerde, yüze yakın kadın hazır bulunmuştu. Okulların birçoğunda olduğu gibi çamaşır ve elbise biçme ve dikme resmi, çiçek ve modistra gibi dersler gösterildi.¹³⁷ Ancak asıl kapsamlı girişim eğitim sisteminin bu amaçlar doğrultusunda yeniden düzenlenmesiyle gerçekleşecektir.

1.3. Osmanlı Devleti'nde Kız Okullarında Bıçkı Dikişin Yeri

1.3.1. Örgün Eğitim Kurumlarında Bıçkı Dikiş Eğitimi

Osmanlı kadınının konumunu iyileştirmeye yönelik çabalar, kadınların eğitim düzeylerinin arttırılmasına yönelik girişimlerle eşdeğer seyretmiştir. Tanzimat öncesi eğitim politikalarında, geleneksel işbölümünde kadınların temel rolü olan annelik rolünü en iyi şekilde yerine getirebilmelerine öncelik verilmişken; Tanzimat'la birlikte

¹³⁴ Yavuz Selim Karakışla, "Bir Müslüman Osmanlı Kadınının Hikâyesi", *Tarih ve Toplum*, cilt:39, sayı:231, Mart 2003, s.132-138.

¹³⁵ 2. Bölümde ayrıntılı bilgi verilecektir.

¹³⁶ Elif Ekin Akşit, "Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'de Kamusal Kavramının Dönüşümü ve Dışladıkları", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, sayı:64-1, s.7.http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/64/1/1-aksit_ekin_elif.pdf, (20.08.2016.)

¹³⁷ "Kadınların Faaliyeti İktisadiyeleri", *İktisadiyat Mecmuası*, sayı:66, 11 Ekim 1917, s.3-5.

amaç çok değişmemekle birlikte kadının sosyal konumunu yükseltecek düzenlemeler getirilmeye başlandı.

Tanzimat'a kadar kızların çoğu yaşamlarını evlerinde anneleri, diğer büyükleri ve yakın akraba tarafından iyi bir ev hanımı olmaları için yetiştirildiler.¹³⁸ Annelerinden ve büyükannelerinden kadın işi olarak tabir edilen ev idaresi, çocuk bakımı, el işi, dikiş nakış gibi meziyetler öğrenerek, evliliğe hazırlık oluşturan bir eğitim görüyorlardı.¹³⁹ Ev işlerinde annelerinin hem yardımcısı hem öğrencisi olurlar; geri kalan zamanda çeyiz için nakış işleyerek ya da dikiş dikerek evliliğe hazırlık yaparlardı. Ev idaresini öğrendikleri takdirde hem kendileri hem de eşleri rahat rahat bir yaşam sürerdi.¹⁴⁰ Aslında kadından beklenen bundan fazlası değildi. Toplumsal işlev açısından kadının sadece ilköğretim bilgisine sahip olması yeterli görüldü.¹⁴¹ Okuma yazmayı ve dini vecibeler için gerekli bilgiyi ya evlerde ya da sıbyan mekteplerinde öğreniyorlardı.¹⁴² Tanzimat'la birlikte yeni okullar, müfredatlar, programlar uygulansa da temelde amaçlanan iyi bir ev hanımının sahip olması gereken meziyetlerin verilmesiydi. Kadın eğitiminin gerekliliğini Batı'daki tartışmalara benzer biçimde kadının eş ve annelik rolünü daha iyi yapabilmesi ile temellendirildi.¹⁴³

1859'da faaliyete geçen ilk kız rüştiyesi, Cevri Usta İnas Rüşdiyesi'nin¹⁴⁴ esas amacı, kadınların lüzumlu dini ve dünyevi bilgileri edinerek iyi bir eş ve ev hanımı olarak dini

¹³⁸ Emel Doğramacı, *Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara:1997, s.17-22.

¹³⁹ Yasemin Tümer Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara:2013, s.85.

¹⁴⁰ Kadınların küçük yaşlardan itibaren, evin idaresine, çocuk bakımına, evdeki üretim faaliyetlerine dair bilgileri evin büyük kadınlarından gözlemleyerek ve deneyimleyerek öğreniyorlardı. (Hamide Haydar, "Bizde Kız Evlatların Tahsili", *Kadınlar Dünyası*, sayı:13, 16 Nisan 1329, s.3.)

¹⁴¹ Somel, s.223-224.

¹⁴² Muhaddere Taşçıoğlu, *Türk Osmanlı Cemiyetinde Kadının Sosyal Durumu ve Kadın Kıyafetleri*, Akın Matbaası, Ankara:1958, s.10.

¹⁴³ Fatmagül Berktaş, *Tarihin Cinsiyeti*, Metis Yayınları, İstanbul:2012, s.12; Mükerrerrem Belkıs, "Kız Mekteplerinde Ahlak ve Terbiye-i Ahlakiye", *Kadınlar Dünyası*, sayı: 176, 1 Haziran 1918, s.2-4; Mükerrerrem Belkıs, "Kız Mekteplerinde Ahlak ve Terbiye-i Ahlakiye", *Kadınlar Dünyası*, sayı: 177, 8 Haziran 1918, s.2-4; Mükerrerrem Belkıs, "Kız Mekteplerinde Ahlak ve Terbiye-i Ahlakiye", *Kadınlar Dünyası*, sayı: 178, 15 Haziran 1918, s.2-4.

¹⁴⁴ Ergin, *Maarif Tarihi*, C.1-2, s.457-458; Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul:1991, s.66-67; Somel, s.225.

ve ahlaki terbiye verecek anaların yetiştirilmesi idi. Bir anlamda sıbyan mekteplerinin devamı niteliğini taşıyordu.¹⁴⁵ 1880 yılında kız idadilerinin ve 1913 yılında kız sultanileri açılmasıyla kızların ortaöğretim düzeyinde eğitim almalarına yönelik bütün kurumlar açılmıştı.¹⁴⁶ Kız okullarının sayılarının artmasıyla bu okullarda eğitim verecek kadın öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere 1870’de kızlara mahsus en yüksek eğitim müessesesi olan Darülmualimat açıldı.¹⁴⁷ 1913’te Darülfunun’da kadınlara yönelik serbest konferansların başlamasıyla, kadınlar yükseköğretim düzeyinde eğitime de dâhil oldular.¹⁴⁸

Yeni okullar açılmış olmakla birlikte, II. Meşrutiyete kadar kızların eğitim düzeyleri ailelerinin eğitime bakışıyla doğru orantılı seyretmiştir.¹⁴⁹ Ortalama bir aileye mensup kızlar sıbyan mekteplerine devam ederken genelde askeri ve sivil bürokrat aileleri¹⁵⁰ kızlarını okula göndermek yerine özel olarak eğitim almalarını sağladılar.¹⁵¹ Eğitilmiş kadınların ailenin ve ulusun daha iyi ve erdemli anneleri olacakları düşüncesiyle,¹⁵² hareket edilmiş olsa da kız okullarından istenen başarı elde edilemedi. Kız okulları açılmadan önce, hiç olmazsa iyi ev kadını, aile kadını olarak yetişmelerini sağlayacak eğitim verilmekteyken, mekteplerde ne öğretileceği tam olarak planlanmadığı için verimli bir eğitim sağlanamamıştı. Alel-acele tercüme edilmiş yabancı müfredatlara

¹⁴⁵ Somel, 225.

¹⁴⁶ Ergin, *Maarif Tarihi*, C.1-2, s. 457,495.

¹⁴⁷ Faik Reşit Unat, *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara:1964, s. 32.

¹⁴⁸ “Darülfünunda Kadın”, *Kadınlar Dünyası*, Sayı:128, 7 Şubat 1911, s.9. Ergin bu tarihi 1915 olarak vermiş olsa da Kadınlar Dünyası dergisinde yayımlanan ilan da 25 Kanun-ı sani 1329/7 Şubat 1914 Cumartesi günü derslerin başlayacağı duyurulmaktadır. (Osman Nuri Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, Cilt 3-4, Eser Matbaası, İstanbul:1977, s.1553.)

¹⁴⁹ 1874’de yapılan bir saptamaya göre İstanbul’daki 10 kız rüştiyesine 294 öğrenci devam ediyordu. Bu yıllara İstanbul’un nüfusu 540 bin olduğu ve bu nüfusun 200 bininin Müslüman olduğu düşünüldüğünde çok küçük bir kesimin rüştiyelere devam ettiği görülür. (İlhan Tekeli- Selim İlkin, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara:1999, s.64.)

¹⁵⁰ Caporal, s.112; Sezgin, s.78.

¹⁵¹ Tümer Erdem, s.85; Halide Edib gibi Tanzimat Döneminde misyoner okullarına giden sayılı sayıdaki Müslüman kız haricinde bürokrat aileler için konak eğitimi devam ettirilmiştir. (Durakbaşa, s.129.)

¹⁵² “Zincir-i cehl ve taassubu, maarifden başka hangi kuvvet kırabilir? Rehberimiz hürriyet, müzahirimiz musavat olsun. Yaşasın vatan ve millet, yaşasın musavat ve hürriyet!” (Serpil Çakır, “Osmanlı Kadın Dernekleri”, *Toplum ve Bilim*, sayı:53, Bahar 1991, s.141.)

çocuk terbiyesi, biçki ve dikiş, nakış ve yemek pişirmek gibi dersler ilave edilerek kızların yetiştirilmesine çalışılıyordu.¹⁵³ Bu nedenle kız okullarının müfredat programların çeşitli değişiklikler yapılması planlandı.

Kız okullarına dair gerekli düzenlemelerin yapılması ise II. Meşrutiyetten ve özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1911 yılındaki kongresiyle belirlenen yeni politikalarının sonucu gerçekleşecektir.¹⁵⁴ Ezberden çok, gözlem ve uygulamaya yönelik bir eğitim modeli istendiği için, eğitim politikaları millî ve iktisadî anlayış çerçevesinde yeniden kurgulandı.¹⁵⁵ Kadınların mesleki alanda yetiştirilmesi¹⁵⁶ ve pratik uygulamaların özellikle el işleri derslerinin daha sistemli hale getirilmesi, kız çocuklarının ekonomik sisteme katkı sağlayacak bireyler olması doğrultusunda planlandı. Ayrıca erkeklere verilen eğitime de çekidüzen verildi. Örneğin marangozluk, demircilik gibi çeşitli sanayilerin öğretildiği el işleri dersleri ön plana çıkarıldı.¹⁵⁷ Bu değişikliğe gidilmesinde, Avrupa'daki eğitim sisteminde mesleki ve teknik eğitimin önem kazanmasının etkisi vardır.¹⁵⁸ Ülkelerin iktisadî ve ekonomik kalkınmasının, meslek okullarına ve teknik derslere ağırlık verilerek sağlanabileceği görüşü hâkimdi. Milliyetçilik fikrî çerçevesinde şekillenen bu anlayış, devletlerin kendi kendine

¹⁵³ *Türk Kadını (1918-1919) Yeni Harflerle*, haz. Birsen Talay Keşoğlu-Mustafa Keşoğlu, Kadın eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, İstanbul:2010, s.137.

¹⁵⁴ Ayşe Durakbaşa, s. 102.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1911 nizamnamesinde eğitimin ziraat, sanayi ve ticareti destekler şekilde düzenlenmesinin kabul edilmesiyle kız okullarını müfredatlarında değişikliklere gidilmiştir. 1911 Kongresinde Düzenlenen Nizamname (Madde 3). (Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul:1998, s.117.)

¹⁵⁵ Ali Haydar, "Tadrisatımız Hakkında Bir Tarihçe", *Muallimler Mecmuası*, sayı: 8, 30 Nisan 1923, s. 149-150.

¹⁵⁶ Kadir Yıldırım, Levent Şahin, "Osmanlı'dan Günümüze Mesleki Eğitimin Gelişimi", *Çalışma ve Toplum*, Sayı: 44, 2015/1, s.81.

¹⁵⁷ İsmail Hakkı, "Türkiye'de El İşleri Hakkında", *Muallimler Mecmuası*, sene:5, sayı:53-54, Eylül-Teşrin-i evvel 1927, s.2247-2251; Sacide, "Elişlerinin Mekteplerde Lüzum-ı Tedrisi", *Kadınlar Dünyası*, sayı:172, 4 Mayıs 1918, s.7-8.

¹⁵⁸ 1912 yılında Prusya'da kız meslek mekteplerine devamın mecburiyeti getirilmişti. 1913'te Budapeşte'de gerçekleştirilen "Talim-i Ticarinin Üçüncü Kongresi"nde kadın olsun erkek olsun tüm cemiyetlerin ticaret ve sanayie yönlendirilmesi kararlaştırıldı. Bu kapsamda Avrupa devletleri kadınlara mahsus ticaret ve sanayi derslerini ağırlık vermeye başladılar. (İsmail Hakkı, "Türkiye'de El İşleri Hakkında", *Muallimler Mecmuası*, s.2247-2251.)

yetebilmeleri için genç neslin sanayi ve ticarete meşgul olmalarını destekledi.¹⁵⁹ Bu tür derslerin ağırlık kazanmasında, geleceğin nesillerini -iyi anne, iyi eş, iyi ev hanımı olarak - yetiştirecek kadınların gerekliliği etkiliydi.¹⁶⁰ İttihat ve Terakki Cemiyeti de benzer politikalar çerçevesinde hareket ederek kadınları mesleki eğitime yönlendirecektir. Ama Avrupa'dan farklı olan yanını gözden kaçırmamak gerekir. Osmanlı'nın sanayi toplumu olmaması nedeniyle, İstanbul başta olmak üzere büyük şehirlerde sınırlı sayıda var olan fabrika ve işletmelerin kadın işçilere ihtiyacı belli bir oranda olabilirdi. Yani kadınları meslek edindirerek çalışma hayatına dâhil etmek çok gerçekçi bir yaklaşım değildir. Müfredat değişikliklerinin ülkedeki tüm kız okullarında uygulanıyor olması kadınlardan beklenenin, gelecek nesli en iyi şekilde yetiştirecek gerekli donanıma sahip kadınlar yaratmak olduğunu gösteriyor. Aslında bu değişen zihniyetinde bir göstergesiydi. Kadınlar farkına varmadan ittihatçıların yeni toplum projesinin bir parçası haline geldiler.¹⁶¹

Bu amacı gerçekleştirmek için planlı olarak kadınların eğitiminde biçki dikiş, nakış, gibi kadın işlerine öncelik verildi. 1911 sonrasında çıkarılan çeşitli kanunlarla ilköğretim ve ortaöğretim düzeyindeki kız okullarındaki mesleki eğitimin yeniden şekillendirildi. 1913'te çıkarılan Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkati'nin yürürlüğe girmesiyle sıbyan mektepleri, ibtidailer ve rüştiyeleri kapsayan ilköğretim düzeyindeki kız okullarına düzenlemeye gidildi. Kanun çerçevesinde ilköğretim okullarının müfredatlarında mesleki ve teknik derslerine yer ayrıldı. İdadileri, sultanileri ve kız sanayi mekteplerini kapsayan ortaöğretim kurumlarında ise daha geniş kapsamlı yeniliklere gidildi. 1912 yılında idadilerdeki mesleki ve teknik derslerin sayıları fazlalaştırıldı. İdadilere oranla mesleki derslere daha fazla yer ayrılmasına rağmen, sultanilerde verilen el işi dersleri yetersiz görülerek 1919 ve 1922 yıllarında bu derslere ağırlık verildi. Geniş çaplı değişikliklerin yapıldığı okullar ise, kızların sanayiye ve üretim hayatına dâhil edilmesi amacıyla kurulan sanayi mektepleri oldu. 1911'den sonra

¹⁵⁹ "Kadınların Faaliyeti İktisadiyeleri", *İktisadiyat Mecmuası*, sayı: 66, 11 Ekim 1917, s.3-5.

¹⁶⁰ Bu dönemde iyi anneler yetiştirmek amacıyla Ana Mektebi (1909), Ev Kadını Mektebi (1912) gibi okullar açıldı. Ergin, *Maarif Tarihi*, C. 3-4, s.1406.

¹⁶¹ Ercan Uyanık, "II. Meşrutiyet Dönemi'nde Toplumsal Mühendislik Aracı Olarak Eğitim: İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Eğitim Politikaları (1908 - 1918)", *Amme İdaresi Dergisi*, cilt:42, sayı:2, Haziran 2009, s. 84.

vilayet idaresine devrolan okulların müfredat programlarında 1907’de, 1913’te, 1915’te ve 1918’de değişiklikler yapıldı. Bu gelişmeleri sırasıyla detaylandırmak izlenen siyasetin anlaşılması açısından yararlı olacaktır. II. Meşrutiyetten önce kız mekteplerinde el işi adıyla dikiş, biçki, beyaz işleme dersleri zaten mevcuttu.¹⁶² Ancak karşılığı beklenen millî bir ödev olmaktan çok aileye katkı sağlamak amacını taşımaktaydı. İlköğretim düzeyindeki okullardan 1859’da açılan ilk kız rüştiyesi Cevri Kalfa Mektebi’nin öğretim hedefleri arasında “taife-i nisaya mahsus sanayii talim” ifadesiyle kızların bu yeteneklerini geliştirmek yer almıştır. Daha ziyade dikiş, nakış, aşçılık gibi geleneksel olarak kadınlara ait olduğu kabul edilen işler el hünnerleri dersi olarak gösteriliyordu.¹⁶³ 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnâmesiyle¹⁶⁴ kız rüştiyelerinin ders programları düzenlenerek ameliyat-ı hıyatiye (biçki dikiş) dersi okutulacak dersler arasına girmiştir.¹⁶⁵ 1873-1874 yılı ders programına göre tüm senelerde nakış dersi yer almaktaydı.¹⁶⁶ 1895’te eğitim süresi 6 yıla çıkarılan okulda, 1900 yılından itibaren 4., 5., ve 6. senelerde haftada 2 saat verilen el hünnerleri dersinde nakış işlemek ve dikiş dikmeye yönelik çalışmalar yaptırılmıştır.¹⁶⁷ Aşağıdaki tabloda dersin içeriğinde öğretilen yer alan konular yer almaktadır:

¹⁶² İsmail Hakkı, “Türkiye’de El İşleri Hakkında”, s.2247.

¹⁶³ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara:1985, s.172; Unat, s.80d-80e, Tümer Erdem, s.195; Uğur Ünal, *II. Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Rüşdiyeleri (1897-1907)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara:2015, s.19.

¹⁶⁴ Okulların müfredat programlarına dair en eski bilgilere bu nizamnameden ulaşılabilir. Daha öncesinde mesleki ve teknik derslerin olup olmadığına dair bilgimiz kısıtlıdır.

¹⁶⁵ Tümer Erdem, s.188.

¹⁶⁶ Mahmud Cevad, *Maarif-i Umumiye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı*, Yay. Haz. Mustafa Ergün, Tayyip Duman, Sebahattin Arıbaş, H. Hüseyin Dilaver, Ankara, 2002 s.113

¹⁶⁷ Ünal, s.78-79.

Tablo 1

1900-1902 Yıllarında Kız Rüştüyelerinde Okutulan El Hünelerleri Dersinin İçerikleri

Dönemler	Sene	Haftalık Ders Saati	El Hünelerleri Dersi Müfredat Programı
İbtidai Kısmı	I. Yıl	2	
	II. Yıl	2	
	III. Yıl	2	
Rüştiye Kısmı	IV. Yıl	2	Örgünün çeşitleri, filenin çeşitleri, örmenin türleri, kanaviçenin çeşitleri, kabartma yapıp kesmek, marka, fisto, makine, dantel, muşabak tel işlemesi
	V. Yıl	2	Pesend (bir çeşit iğne işi), pul ve tırtıl işlemek, dival (sim-sırma işi), sarma gömlek vesaire işlemek, fistonun türleri, çuha üzerine antika, çuha aplikasyonu, makine ile dikmek, oya
	VI. Yıl	2	Anavatanın türleri, divalin türleri, tül üzerine dantela, oyanın türleri, makine ile dikmenin çeşitleri

Kaynak: Uğur Ünal, *II. Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Rüştüyeleri (1897-1907)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara:2015, s. 78-79.

Derste, dikiş nakışa dair temel bilgiler verilmekle birlikte, eğitimin meslek edindirmekten çok yetenek ve beceri kazandırmaya yönelik olduğu görülür. İlköğretim seviyesindeki okullarda, 1913 yılında çıkarılan Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkati ile büyük oranda düzenlemeler yapıldı.¹⁶⁸ İlköğretimin parasız ve zorunlu olmasını esas alan kanun çerçevesinde, ilköğretim seviyesindeki okullarının müfredat programlarına kız çocuklarına dikiş ve nakış öğretilen el işleri, idare-i beytiye (ev idaresi) ve dikiş dersleri dâhil edildi.¹⁶⁹ Meslek eğitiminin ön plana çıkarılması erkeklerin eğitiminde de söz konusudur. Erkek okullarında el iş derslerinde kâğıt, cam, çamur ve alçı işleri gösterilirken; kız okullarında örme, hesap, sarma, küçük iğne işleri yanında tığ işi, biçki, dikiş gibi el işleri gösterilecekti.¹⁷⁰ Bu kanun İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin toplum genelinde mesleki eğitimi yaygınlaştırmak adına attığı önemli adımlardan biriydi. Temel eğitimin başladığı ilköğretim seviyesinden itibaren kızlar kurgulanan bir plan çerçevesinde eğitime başlayacaklardır.

¹⁶⁸ Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkati'ne göre ibtidai ve rüşdi olarak ayrılan ilköğretim okulları "Mekâtib-i İbtidâiye-i Umûmiye" olarak birleştirilerek, ilköğretimin eğitim süresi 6 yıla çıkarılmıştır. Bununla beraber ilköğretime oluşturan okullar 3 kısma ayrılmıştır: 1) Ana mektepleri ve sıbyan sınıfları 2) Mekâtib-i İbtidâiye 3) Elişleri ve İhtiraf mektepleri. (Tümer Erdem, s.102, 116; Akyüz, s.231.)

¹⁶⁹ Tümer Erdem, s.147-148.

¹⁷⁰ Tümer Erdem, s.191

Ortaöğretim düzeyindeki idadiler ve sultaniler meslek derslerine dair düzenlemeler, 1911'den sonra gerçekleşecektir. 1911 yılında kız idadilerinde gösterilen el ve ev işlerine dair derslerin yeterlilikleri ve nasıl işlendiğine dair inceleme yoluna gidildi.¹⁷¹ Bu okulların, “münevver ve terbiyeli ev hanımları, anneler ve mürebbiyeler yetiştirmeyi” amaç edinmelerine karşın el işleri derslerinin az olması Maarif Nezareti'nin dikkatinden kaçmadı.¹⁷² 1912 yılında yapılan düzenlemelerden sonra, kız idadilerinde verilen 6 yıllık eğitim süresinde mesleki ve teknik derslerin sayısı arttırıldı. 1912 yılı ders programına göre meslek derslerinin senelere göre dağılımı şu şekildedir:

Tablo 2
1912 yılı ders programına göre Kız İdadilerinde Mesleki ve Teknik Derslerin
Haftalık Ders Saatleri

Dersler	I.Yıl	II.Yıl	III.Yıl	IV.Yıl	V.Yıl	VI.Yıl
Dikiş	2	2				
El işleri (nakış)	2	2	2	2	1	1
İdare-i Beytiyye (Ev İdaresi)			1	1	1	1
Biçki			2	2	2	1

Kaynak: Yasemin Tümer Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013, s.241-242.

Kız idadilerinde haftada 24 saat ders işlenmekte olup meslek derslerine ortalama 4 saat ayrılmıştı. İlk iki sene 2'şer saat dikiş ve el işleri dersleri verilmiş, sonraki seneler ev idaresine yönelik idare-i beytiye ve biçki dersleri gösterilmiştir. Nakış işlerinin öğretildiği el işleri dersinin 6 yıl boyunca gösterilmiş olması dikkat çekmektedir. Ayrıca biçki dersinin dikiş dersinden daha fazla verilmiş olması, makastar olarak yetişmek için daha fazla çaba sarf edildiğini gösteriyor.¹⁷³

¹⁷¹ 1912-1913 eğitim öğretim yılında Dikiş Muallimesi İclal Hanım, öğrencilere biçki usulünü iyi öğretemediği iddiasıyla görevinden alınarak yerine Beşiktaş İnas Rüştüyesi dikiş muallimesi Marika Hanım tayin edilmiştir. El işleri muallimesi Hamide Hanım'ın görevine devam etmiştir. (Tümer Erdem, s. 236, 237.)

¹⁷² Tümer Erdem, s.239.

¹⁷³ MF. TLY. 308/23.

Kız idadilerin üzerinde eğitim vermesi hedeflenen ve hemen hemen aynı amaçları taşıyan kız sultanilerinde, idadilere oranla mesleki-teknik derslere daha fazla yer ayrıldı. 1913 yılında açılan okulda, birinci kısım ve ikinci kısım olarak iki devrede verilen eğitimin ilk aşamasında haftada 4-5 saat elişleri ve resim dersi, ikinci aşamasında haftada 7-8 saat dikiş, biçki, nakış ve tabahat dersi gösterildi.¹⁷⁴ 1914 yılında İstanbul İnas Sultanisinde bu derslere ilaveten beyaz işleri, kadife üzerine nakış ve boyalı el elişleri nakış dersi bulunmaktaydı.¹⁷⁵

Yapılan plan ve programlar kâğıt üzerinde çok düzgün işliyordu. Ancak uygulamada sorun olduğu ortaya çıktı. Sorunun temelinde kız sultanilerinde verilen eğitimin yetersiz olduğu, okulların yüksekokula ve Darulfünuna öğrenci yetiştirecek durumda olmadığı gözlenmişti. Özellikle el işleri derslerinin aile kuracak hanımların yetiştirilmesi bakımından oldukça yetersiz görülüyordu.¹⁷⁶ 1919 yılında Maarif Nezareti tarafından sorunların tespit edilip düzeltilmesi yönünde bir takım çalışmalar başlatıldı.¹⁷⁷ Çalışmalar sonunda, 1921 yılında, hazırlanan raporda¹⁷⁸ ders saatlerinin yetersiz olduğu ve eğitime devam edecek ya da ev hanımı olarak yetişecek öğrenciler için ayrı programlar hazırlanmadığı ortaya çıktı. Bu sorunların düzeltilmesi için bazı öneriler de getirildi. Biçki dikiş derslerinin saatlerinin arttırılması, fakirlikten dolayı gerekli malzemeyi temin edemeyen öğrencilere yardım edilmesi ve okulun teşkilat programında kapsamlı bir düzenleme yapılması tavsiyeler arasındaydı.¹⁷⁹

¹⁷⁴ Tümer Erdem, s.274.

¹⁷⁵ 1913-1914 eğitim öğretim yılı öğretmen kadrosunda Dikiş ve Biçki Öğretmeni Marta Pipanis, Beyaz işleri öğretmeni Servet hanım, Kadife üzerine nakış öğretmeni Hirgeni Hanım, Boyalı el işleri nakış öğretmeni Fatma Hanım'ın isimleri yer almaktadır. (Tümer Erdem, s.256.)

¹⁷⁶ MF. HTF. 9/84, ek 2.

¹⁷⁷ Meclis-i Kebir-i Maarif azasından Cevdet, İsmail Hakkı, Şefik Beyler ile kız ve erkek sultanilerinin müdür, müdire ve öğretmenlerinden oluşan bir encümenin oluşturuldu. (Tümer Erdem, s.252.)

¹⁷⁸ Maarif Nezareti tarafından müfettiş olarak görevlendirilen Tevfik Fikrî Bey, 5 Şubat 1921'de komisyona bir rapor sunmuştur. MF. HTF. 9/84, ek 2.

¹⁷⁹ Raporda sunulan öneriler şu şekildedir:

- Altıncı ve yedinci senelerde 4'er saatten ibaret olan biçki ve dikiş derslerinin 6 saate yükseltilmesi,
- Fakirlikten dolayı kumaş vesaire malzeme tedarik edemeyen talebeye bu ihtiyaçlarını temin edebilmek için mekteplerde sene sonunda yaptıkları ürünlerden elde edilen gelirden ödenmek üzere avans verilmesi,

Sultanilerde eğitiminin daha nitelikli hale getirilmesine yönelik çalışmaların sonraki yıllarda da devam etmesi, bahsi geçen uygulamaların hemen hayata geçirilemediğini göstermektedir. 1922 yılında Talebe Müdüriyet-i Umumiyesi, inas sultanilerinden biçki dikiş eğitimi hakkında okulların senelik faaliyet raporları istedi.¹⁸⁰ Gelen bilgiler doğrultusunda, okullarda eğitimin seyri ve yapılması gereken değişimler hakkında düzenlemelere gidildi. 29 Haziran 1922’de hazırlanan talimatname ile kız ve erkek sultanilerinin teşkilatları ve müfredat programları - el işleri ve hat dersleri hariç- birbirine uygun hale getirildi. Bununla beraber ortaöğretime devam etmeyecek olan öğrencileri hayata hazırlamak amacıyla eğitim süresi 1 yıl olan “sınıf-1 mahsus” adıyla ayrı bir sınıf oluşturuldu.¹⁸¹ Bu özel sınıflar için kız ve erkek öğrencilere yönelik programlar oluşturuldu. Hazırlanan programda, kızların aile kurduklarında gerekli olacak bilgilere yönelik derslere önem verildi.

Düzenlemeler sonunda haftada toplam 30 saat olan derslerin 10 saati el işleri dersine ayrılmıştı. Derste; dikiş, biçki, millî antika işleri, örgü, kola işlerine dair konular gösterildi.¹⁸² Diğer derslere oranla el işleri dersine daha fazla yer ayrılması, kızlardan beklenen meslek bilgisinin biçki dikiş-nakış üzerine şekillendiğini göstermektedir. İnas sultanilerinden Darülfünuna giden öğrenci sayılarının çok sınırlı düzeyde olması,¹⁸³ çoğunluğunun özel sınıfta eğitim aldıklarını gösterir. Yani kadınların eğitimi hale

- Memleketin ihtiyacına uygun esaslı bir düzenleme yapılabilmesi için ıslahata inas mekteb-i taliyesinin teşkilat programından başlanması. (MF. HTF, 9/84, ek 1.)

¹⁸⁰ Maarif Nezareti tarafından durumu tespit üzere Müfettişe Saime Hanım görevlendirildi. Saime Hanım’ın hazırladığı raporda; Erenköy Sultanisi hariç diğer okulların sundukları cetvellerde klasik bilgiler ve faaliyetlerden söz edilerek, sene başından itibaren bir yıl boyunca yapmış oldukları, gelinlikler, kombinezonlar, iç çamaşırı ve fantezi elbiselerinden bahsedilmiştir. Erenköy Sultanisine ise ayrıca önem verilerek, işini severek yapan büyük bir şevk ve gayret göstererek çalışan dikiş muallimesi Cemile Hanım’dan övgüyle bahsedilmektedir.

Okullardan gelen bilgileri değerlendiren Saime Hanım, mekteplerde fantezi kısmında verilen eğitimin yetersizliği konusunda eleştiride bulunmuştur. Fantezi kısmında kurdele ve dantela gibi işlemlerle hem gösterişli hem de bir giyenin bir daha giymesinin mümkün olmayacağı tarzda kıyafetlerin dikilmediği, bunun doğru olmadığını vurgulamıştır. Bir elbise, manto, tayyör dikmenin çocuklar için daha fazla masrafa sebep olacağı gibi öğrencileri bu kadar ince işlerle uğraşmaya mecbur bıraktıkları yönünde eleştiriler yer almaktadır. (MF. HTF. 10/66, ek 2.)

¹⁸¹ Tümer Erdem, s.279.

¹⁸² Tümer Erdem, s.277-279.

¹⁸³ 1920-1921 yılında Fen Fakültesine 43 hanım, Edebiyat Fakültesinde 36 hanım devam etmekteydi. (Tümer Erdem, s.402.)

getirilmesine yönelik çabalarda öncelikli hedef, kadın işi olarak kabul gören bu uğraşların geliştirilmesiydi.¹⁸⁴

Kız okullarında meslek derslerine ağırlık verilmesi, bu okullara öğretmen yetiştiren darülmualimatların müfredatlarında da bir takım değişikliklere sebep oldu.¹⁸⁵ Kurulduğu yıl olan 1870’de müfredatlarında sadece hıyatat (terzilik) ve nakış dersi bulunurken,¹⁸⁶ 1897’den sonra farklı meslek derslerine de yer verilerek ders saatleri giderek arttırıldı.¹⁸⁷ Yaklaşık ilk 30 yıl sadece dikiş ve nakış dersi verilmişken, 1897’den sonra nakışta dâhil diğer kadın işlerine dair konular el hünerli dersi altında toplandı¹⁸⁸ ve müfredata ev idaresi dersi eklendi. 1909’da meslek dersleri nakış, biçki ve dikiş isimleri altında gösterildi. 1915’le beraber bu tip derslere daha fazla yer ayrılarak, ilerleyen yıllarda dikiş ve tamir, örücülük, çamaşır ve ütü gibi farklı dersler eklendi. Ayrıca 1915’e kadar bu dersler sadece ilk 3 sene gösterilirken sonrasında 4. ve 5. senelerde de yer verildi. Özellikle 1915 ile 1920 yıllarında dikiş dersinin saati, diğer derslere nazaran daha fazladır. Savaş yıllarında dikiş dikmeyi bilen kadınlara ihtiyaç duyulmasının etkisi olmalıdır. Bu nedenle kadın öğretmenlerin eğitiminde dikiş dikmeye ayrıca önem verilmiştir. 1920’den sonra dikiş ve biçki derslerinin sayılarının azaltılması,¹⁸⁹ meslek derslerinin öğretmenlerini yetiştirmekte Kız Sanayi mekteplerinin ön plana çıktığının göstergesidir.¹⁹⁰

II. Meşrutiyetle birlikte kadınlar millî iktisat politikasının içine ikame edildiler. Bunu ise eğitim yoluyla hayata geçirmişlerdir. Siyasîlerin kadın iş gücünden yararlanmak adına dikiş dikmeye karşı başlattıkları ilgi ve alaka, kız sanayi mekteplerinin açılmasıyla çok daha cazip hale gelecektir. Çünkü bu okullar sayesinde, kadınların bu uğraşı geçimlerini sağlayacakları bir meslek haline dönüştürmelerine imkân tanınacaktı.

¹⁸⁴ Tümer Erdem, s.276.

¹⁸⁵ “Darulmuallimat”, *Muallimler Mecmuası*, sayı: 8, 30 Nisan 1923, s.151.

¹⁸⁶ Ergin, *Maarif Tarihi*, Cilt 1-2, s.668.

¹⁸⁷ Bu tarihte Darulmuallimat’ın yönetimine bir kadın müdür, Fatma Zehra Hanım getirilmiştir. (Ergin, a.g.e., s.675.)

¹⁸⁸ 1888’de kadın elişlerine ait bütün dersler “tezgâh dersi” adıyla toplanmıştır. Ergin, a.g.e., s.676.

¹⁸⁹ Ek 2.

¹⁹⁰ Unat, s.80f.

Ev içi eğitim ve saray eğitimi pratiklerinin geliştirilerek, kızların sanayiye ve üretim hayatına dâhil edilmesi, bu okulların öncelikli amacını oluşturmuştur.¹⁹¹

Kız sanayi mekteplerinin temelini teşkil eden ilk girişim, Mithat Paşa tarafından 1864'te Rusçuk'ta açılan kız ıslahhaneleri olacaktır.¹⁹² Okulun asıl amacı yoksul ve kimsesiz çocukları mağduriyetten kurtarmak ve ordunun elbise ihtiyacını karşılamak üzere Rusçuk'ta kurulan fabrikaya eleman yetiştirmektir.¹⁹³ Ordunun dikim ihtiyacını karşılamak için açılan bu okul, kızlara mesleki ve teknik eğitim veren sanat okullarının temelini teşkil eder.¹⁹⁴ 5-13 yaşları arasındaki öğrenciler altı-yedi ay gibi sürede hem okur-yazar hale geliyor hem de meslek edinmelerini sağlayacak eğitim görüyorlardı. Sanayinin gelişmesi ve üretimin artırılması yönünde ıslahhanelerin çabaları kayda değerdir.¹⁹⁵ 1885'ten itibaren Mekteb-i Sanayi adını almaya başlayan ıslahhaneler, 1913'e kadar ıslahhane Komisyonlarının şahsi görüşleri çerçevesinde idare edildiler.¹⁹⁶ 1887'de Maarif Nezareti'ne¹⁹⁷ 1911'den sonra vilayet idaresine devrolundular.¹⁹⁸ 1913'te İdare-i Umumiye Vilayet Kanunu'yla sanayi mekteplerinin- diğer okullara nazaran fazla olan- masrafları vilayet bütçelerinden karşılanmaya başlanmasıyla kız sanayi mektepleri daha istikrarlı bir konuma geldi. Ancak bu kez de her vilayetin farklı

¹⁹¹ "Sanayide Kadın", *Kadınlar Dünyası*, sayı: 137, 29 Mart 1330, s.2.

¹⁹² Meral Bayrak Ferlibaş, "Bir Sosyal Sorumluluk Projesi: Tuna Vilayeti ıslahhaneleri", *Belleten*, cilt: LXXVII-sayı: 279, Ağustos 2013, s. 595.

¹⁹³ Tümer Erdem, s.195.

¹⁹⁴ M. Tayyib Gökbilgin, "Mithat Paşa", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 8, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 3. Baskı, İstanbul:1979, s.272.

¹⁹⁵ Ferlibaş, s.595.

¹⁹⁶ Reşat Özalp, "Türkiye'de Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim", *Mesleki ve Teknik Öğretim*, yıl:9, sayı:104, Ekim 1961, s. 27-28.

¹⁹⁷ Unat, 80f.

¹⁹⁸ Ergin, *Maarif Tarihi*, Cilt 1-2, s.690.

1913'te İdare-i Umumiye Vilayet Kanunuyla sanayi mekteplerinin- diğer okullara nazaran fazla olan- masrafları vilayet bütçelerinden karşılanmaya başlamış, böylece okullar daha istikrarlı bir konuma geldi. Ancak bu kez de her vilayetin farklı program uygulamasından dolayı müfredat yönünden birlik sağlanamamıştır. 1920'de İstanbul Vilayeti Genel Meclisi, bütçe darlığı dolayısıyla özel idarenin esas hizmetleri dışında bulunduğu bu okulları lağvetmeye karar vermiştir. Maarif Nezareti'nce "İnas Sanayi Sultanisi" adı altında ilköğretim düzeyinde dört yıl eğitim veren; elbise, çamaşır ve nakış ihtisas dallarına ayrılan birer kız meslek okulu halinde genel bütçeye alındılar. Aynı zamanda kız okullarına öğretmen yetiştirmeyi sağlamak için programlarına bazı mesleki dersleri ekleyerek Cumhuriyet'e kadar bu isimleriyle devam ettiler. Sezgin, s.76-77; Unat, s.80f.

program uygulamasından dolayı müfredat yönünden birlik sağlanamamıştır.¹⁹⁹ 1920’de bütçe darlığı sebebiyle İstanbul Vilayeti Genel Meclisi, bu okulların özel idarenin esas hizmetleri dışında bulunduğunu göz önünde tutarak lağvetmeye karar verdi. Maarif Nezareti’nce “İnas Sanayi Sultanisi” adı altında ilköğretim düzeyinde dört yıl eğitim veren; elbise, çamaşır ve nakış ihtisas dallarına ayrılan birer kız meslek okulu haline getirilerek genel bütçeye alındılar. Aynı zamanda kız okullarına öğretmen yetiştirmeyi sağlamak için programlarına bazı mesleki dersleri ekleyerek Cumhuriyet’e kadar bu isimleriyle devam ettiler.²⁰⁰

Islahhane tecrübesiyle kadınların üretime katkı sağlamalarına yönelik faaliyetler başlamış olsa da, gerçek anlamda mesleki ve teknik eğitim almaları kız sanayi mekteplerinin kurulmasıyla başlayacaktır. Çoğunlukla orta halli kibar ailelerin çocuklarının rağbet ettiği bu okulların hedefi, aile hayatında mutlu olacak yetenekleri kazandırmak ve ürettikleriyle geçimini sağlayacak kızlar yetiştirmektir.²⁰¹ Tanzimat’ın ve sonrasında Meşrutiyet’in reformcu devlet adamlarının arzuladıkları, bir anlamda ideallerindeki kız eğitiminin bu kurumlarda veriliyor olması bu okulların önemini artırıyordu.²⁰²

Kız ıslahhaneleri tecrübelerinden yararlanarak 1869 yılında Yedikule’de eski baruthane binasında ilk Kız Sanayi Mektebi açıldı. Dikimhane niteliğinde olan ve 50 öğrenci ile eğitime başlayan Kız Sanayi Mektebi’nin öncelikli amacı, asker için zaruret olan iç çamaşır ve sergi bezi ihtiyacını karşılamaktı.²⁰³ Gündüz eğitim verilen okula ilerleyen yıllarda oldukça rağbet gösterilmesi üzerine 1883’ten itibaren yatılı öğrenci de kabul edilerek Leyli ve Nehari Kız Sanayi Mektebi haline dönüştürüldü.²⁰⁴ Zamanla bu okulun öğrenci sayısının artması ve talepleri karşılayamaması yeni kız sanayi mekteplerinin açılmasını zorunlu kıldı. 1884’te Süleymaniye’de Der-saadet Nehari Kız

¹⁹⁹ Sezgin, s.76-77.

²⁰⁰ Unat, s.80f.

²⁰¹ Tümer Erdem, s.198.

²⁰² Somel, s.225.

²⁰³ Sezgin, s.78; Unat, s.80e; Ergin, Cilt 1-2, s.686; Mahmud Cevad, s. 104.

²⁰⁴ Unat, 80e; Tümer Erdem, s. 95, 196.

Sanayi Mektebi, 1890 Üsküdar Kız Sanayi Mektebi açılmış ve II. Meşrutiyet'in ilanına kadar rüştiye seviyesindeki bu üç okul varlığını sürdürmüştür.²⁰⁵

Bu okullar yoluyla geleneksel ev içi eğitimde kızlara verilen bilgilerin örgün eğitim programlarına yerleştirilerek verilmeye başladığını söyleyebiliriz. Kız sanayi mekteplerinin 1884'teki nizamnamesine göre 5 senelik eğitim verilen okulda; dikiş, el örmesi, nakış, kaskak, resim, kaneva, biçim, resim, çiçek, biçim ve dikişin çeşitleri, dikiş ve resim, biçimin çeşitlerinin öğretildiği sanat dersleri işlendi.²⁰⁶ İlk yıllarda belli bir başarıyı yakalamış olsalar da ilerleyen dönemlerde aynı şekilde devam edemediler. İdarenin ve eğitim programlarının yeniden düzenlenmesine yönelik 1907'de, 1913'te, 1915'te ve 1918'de çeşitli çalışmalar yapıldı.²⁰⁷ Mesleki derslerin daha sistemli bir şekilde verilebilmesi için şubeler ve imalathanelerde düzenlenmeler yapılmasına rağmen derslerde çok fazla değişikliğe gidilmemiştir.

1900 yılında ibtidaî ve rüşdî olmak üzere eğitim süresi 7 yıla çıkarılan kız sanayi mekteplerinde ilk yıl altı saat diğer seneler 12'şer saat olmak üzere 78 saat el hüneleri²⁰⁸ dersi işlenmekteydi. Ders programında diğer derslere kıyasla en fazla ders saati el hüneleri dersine ayrılmıştı.²⁰⁹ 1907-1908'de eğitim programlarında yapılan düzenlemeyle okulun sanayi kısmı biçki ve dikiş, fiston, anavata, nakış-ı hesap ve resim gibi beş bölüme ayrılmış, kadınlar için gerekli olan diğer işlerde bu bölümlere dağıtılmıştı. Düzenlemelerden sonra okuldaki sanayi derslerinde oldukça ilerleme kaydedilmişti. Öyle ki, giysilerini Paris'e gönderip üzerlerine nakış işleyen Hidiv prensesleri, bundan sonra elbiselerini Leyli ve Nehari Kız Sanayi Mektebi'ne göndermeye başladılar.

1913 yılından 1920 yılına kadar kız sanayi mekteplerinin müfredatlarında yer alan ve aşağıdaki tabloda gösterilen meslek dersleri şunlardır: El işleri ve resim, ev idaresi,

²⁰⁵ Tümer Erdem, s.197, 224; Sezgin, s.79.

²⁰⁶ Tümer Erdem, s.221.

²⁰⁷ Tümer Erdem, s.223-224.

²⁰⁸ El hüneleri dersi; nakış, resim ve hendese, biçki ve dikiş, halı dokuma, bez dokuma, aşçılık ve tatlıcılık derslerini içermekteydi. (Tümer Erdem, s.222.)

²⁰⁹ Mahmud Cevad, s.259.

Çamaşır takımları, tamir, nakış, bıçkı ve dikiş, çamaşır yıkama ve ütü, moda, ipek işi, beyaz iş, dikiş, elbise, amaşır.²¹⁰

²¹⁰ Tümer Erdem, s. 223-226, 228, 452, 454, 455.

Tablo 3: Kız Sanayi Mekteplerinin 1913-1919 Yılları Arasında Ders Programlarında Yer Alan Mesleki ve Teknik Dersler

Eğitim yılı	1913-1914 yılı										1915-1916 Yılı					1918-1919							
	İbtidai Sınıfları					Tali Sınıfları					Tali Sınıfları					Sınıf-ı Taliye						İmalat hane	
	I. yıl	II. yıl	III. yıl	IV. yıl	V. yıl	I. yıl	II. yıl	III. Yıl			I. yıl	II. yıl		III. yıl		I. yıl	II. yıl	III. yıl		IV. Yıl			
Şubeler								Kadın elbisesi imlthn.	Çocuk elbisesi imlthn.	İç takımları imlthn.		Kadın elbisesi imlthn.	İç takımları imlthn.	Kadın elbisesi imlthn.	İç takımları imlthn.			Elbise şubesi	Çamaşır şubesi	Elbise şubesi	Çamaşır şubesi	Elbise şubesi	Çamaşır şubesi
Dersler																							
El işleri ve resim	4	4	3	3	3																		
İdare-i beytiye "İktisad-ı beyti"						1					1												
Çamaşır takımları						3	3				5					4	4	4	13	4	17		8
Tamir						2	1	2	2	2	1	1	1	2	2	1	1	1	1			1	1
Naktış							1		3	4	1	2	2	3	3	2	2	3	3	2	2		
Biçki ve dikiş						2	4	28	22	20	5	17	17	22	22	4	4	13	4	12	4	8	
Çamaşır yıkama ve ütü (vasatı olarak)						1,5	1,5				1,5	1,5	1,5				3						
Moda									3	2		2	2	3	3			1	1	1	1		
Toplam	4	4	3	3	3	11,5	10,5	30	30	28	14,5	23,5	23,5	30	30	11	14	22	22	24	24	9	9

Kaynak: Yasemin Tümer Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013, s.225-228, 452.

1913'te idadi seviyesindeki Dersaadet Kız Sanayi Mektebi'nin açılmasıyla eğitim programlarındaki mesleki dersler daha sistemli bir hale getirildi. Tabloda görüldüğü üzere; 1913'te ibtidâi ve tâli olarak iki devreden oluşan eğitimin, orta kısmının son sınıfında dikişe dair üç şube oluşturuldu. Bu şubeler; kadın elbisesi imalathanesi, çocuk elbisesi imalathanesi ve iç takımları imalathanesiydi. 1915 yılında mekteplerin orta kısmının birinci sınıfında dikiş, biçki ve el işleri derslerine ayrılan sürenin az olmasından dolayı öğrencilerin kadınlığa ait işlerde yeterli derecede eğitilemedikleri düşüncesiyle düzenlemeler yapıldı. Bu düzenleme ile çocuk takımları şubesi kadın elbisesi dikmeye yönelik eğitimin bir parçası niteliğindedir. Bu nedenle kaldırılarak birinci sınıfta el işleri derslerinin saatleri arttırıldı. İkinci sınıf kadın elbisesi ve iç takımları şubesine ayrılmış, üçüncü sınıfın çocuk takımları şubesi kadın elbisesi şubesiyle birleştirilmişti.²¹¹ Bu okulda ortak bir müfredat takip edilmekle birlikte, öğretmenler kendi meziyetlerine göre farklı öğretim metotları izlemişlerdi.²¹²

1918'de Dersaadet Kız Sanayi Mektebi'nin Selçuk Hatun Kız Sanayi Mektebi adını almasıyla, ders programlarında yeni bir düzenlemeye gidildi.²¹³ Dört sınıf ve bir imalathaneden oluşan tali kısmında 3. ve 4. sınıflar elbise ve çamaşır şubelerine ayrıldı. Teorik dersler verilmekle birlikte ağırlık yine sanat derslerindedir. Biçki dikiş dersi ve çamaşır takımları dersi, diğer derslere oranla en fazla ders saatine sahiptir. Özellikle elbise şubesinde bu dersler yoğun olarak gösterildi. Nakış, tamir, çamaşır yıkama ve ütü, moda dersleri 5 yıl boyunca gösterilen diğer sanat dersleridir. 1919 yılında eğitim süresi 8 yıla çıkarılarak mesleki dersler 4 yıllık tali kısmında ağırlıklı olarak verilmiştir. Elbise/çamaşır dersi diğer derslere oranla yine ağırlıklı olarak işlenmiştir. Önceki senelerden farklı olarak programda nakış dersi yer almamış, onun yerine beyaz iş, ipek işi dersleri gösterilmiştir.²¹⁴ Selçuk Hatun Kız Sanayi Mektebinin Cumhuriyet döneminde Kız enstitülerine örnek teşkil etmesi, kızların eğitimi için izlenen politikaların devam ettirildiğinin bir kanıtıdır.

²¹¹ Tümer Erdem, s.227-228.

²¹² MF. İMF. 91/99.

²¹³ Tümer Erdem, s.229.

²¹⁴ Selçuk Hatun Kız Sanayi Mektebi'nin 1918-1919 ve 1919-1920 eğitim-öğretim yıllarında uygulanan ders programları için bkz: Ek 3, Ek 4, Ek 5.

1.3.2. Yaygın Eğitim Kurumlarında Biçki Dikiş Eğitimi

Okul çağındaki öğrencilerin yetiştirilmesi kadar toplumun genelinde mesleki ve teknik eğitimi yaymak için de önemli girişimlerde bulunulmuştur. 1913'teki Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkati ile Maarif Nezareti'ne bağlı olarak ibtidai derecede halka meslek eğitimi vermek üzere, El İşleri ve İhtiraf Mekteplerinin açılması kararlaştırıldı.²¹⁵ “Ahalinin hars ve sanayini talim etmesi amacıyla kadın ve erkeklere mahsus gündüz ve gece eğitim vermek” gayesini taşıyacak olan bu okul, bir anlamıyla halk eğitim kursları özelliği taşıyacaktı. Okul çağını geride bırakmış yetişkinlerin mesleki eğitim alarak meslek sahibi yapılmaları hedeflenmişti. İlk mektebin üç devresini tamamlayan 17 yaşını geçen erkekler ile 15 yaşını dolduran kızlar eğitim alabilecekti. Okullar, Maarif Nezareti'ne bağlı olmakla birlikte idareleri vilayet meclislerine bırakılmıştı. Vilayet genel meclisi tarafından bölgenin ihtiyacı göz önünde bulundurularak mesleki dersler belirlenip, öğretilecek sanata dair alet ve edevatın temininden sonra dersler açılabilirdi. Okulun masrafları vilayet bütçesinden karşılanmakla birlikte leyli ihtiraf mekteplerinin tesisinden ve masraflarının dağılımından Maarif ve Ticaret ve Ziraat Nezaretleri bütçelerinden tahsisat ayrılmıştır. Okulun nizamnamesinden belirtildiği üzere, işleyişin devamından Dâhiliye, Maarif, Ticaret ve Ziraat Nezaretleri görevlendirilmişti.²¹⁶

2 yıllık eğitim süresi olan İhtiraf Mekteplerinde ilk yıl teorik dersler,²¹⁷ sanayi kısmını teşkil eden ikinci yıl dikiş ve biçki, nakış, dokumacılık, halıcılık, tabahat, marangozluk, motorculuk, tornacılık, bağcılık, arıcılık, surculuk (sur inşası), böcekçilik, mücellelik, debbağat, seracılık, boyacılık, attarcılık, çiçekçilik, kutuculuk ve sabunculuk gibi meslek derslerinin verilmesi planlandı. Öğretmenlik yapacak olan kişiler; Darülfünundan, Darulmuallimin-i Aliyyeden ve İstanbul Sanayi mekteplerinden mezun olan kişiler arasından seçilecek, bunun yanında mekatib-i ibtidaiyede öğretmenlik yapmış kişilerde burada eğitim verebileceklerdi. Ayrıca öğretmenlerin yanında, sanatları öğretecek sanayi ustalarının da eğitim vermesi kararlaştırıldı. Öğretmenler derslerin

²¹⁵ Kanun kapsamında ilköğretime oluşturan okullar 3 kısma ayrılmıştır: 1) Ana mektepleri ve sıbyan sınıfları 2) Mekâtib-i İbtidâiye 3) Elişleri ve İhtiraf mektepleri. (Tümer Erdem, s.102, 116; Akyüz, s.231.)

²¹⁶ “El İşleri ve İhtiraf Mektepleri Nizamname-i Layihası”, MF. MKB, 203/159, ek 1.

²¹⁷ Kuran-ı Kerim, ulûm-ı diniyye, tarih, coğrafya, hendese, resim, makine, tıp, kimya dersleri.

haricinde terbiye ve idari hizmette bulunurlarken, sanayi ustaları sadece sanatı talim ettirmekle meşgul olacaklardı. Sanayi ustalarına üç yüzden, bin kuruşa kadar maaş verilmekteydi. Öğretmenlerden müdürlük vazifesini üstlenenlerin ise maaşlarına üç yüzden, altı yüz kuruşa kadar ilave olunuyordu.²¹⁸

Halkın mesleki eğitim almasına olanak sağlayan bir diğer girişim, 1915 yılında Dokumacılık ve Terzi Mektebi adıyla açılan gece okuludur. İşgücüne nitelikli elaman yetiştirmek üzere İstanbul'daki esnaf cemiyetlerinin desteği ile açılmıştır.²¹⁹ İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ve esnaf cemiyetlerinin teşvik ve himayesinde Galata Kulesi civarındaki şehit çocuklarından 13 yaşını geçenlere terzilik ve dokumacılık öğretmek amaçlandı.²²⁰ Okulun ve öğrencilerin bütün masraflarını karşılayan esnaf cemiyetleri, şehit çocuklarına meslek edindirerek millî bir vazife ifa etmenin yanında sanayide ihtiyaç duyulan kalifiye elemanları bu şekilde yetiştirmeye çalıştılar.²²¹ Okulun şehit çocuklarını meslek edindirme gayreti ve çocukların ordu için malzeme üretecek olması, bu girişimi İttihatçılar açısından da önemli kıldı. Okuldaki üretimden maksimum verimlilik alınabilmesi için terziliğe dair ileri teknolojilerin kullanılması planlandı. Bunun için okula gerekli alet ve edevatın Avrupa'dan getirtilmesine yönelik girişimlerde bulunuldu. İstanbul'un ünlü terzilerinden Terzi Osman Zeki Bey'in, meslek üzerine yapılan çalışmaları yerinde görmesi için Almanya ve Avusturya'ya gönderilmesine karar verildi. Darüleytam Müdüriyetinin tavsiyesiyle başlayan girişimler, Maarif Nezaretinin destek olmasıyla hayata geçti ve Şubat 1915'te Osman Zeki Bey Avrupa'ya gönderildi. Gözlemlerini yapıp, ülkeye döndükten sonra okul için gerekli olan alet ve edevatın Almanya'dan sipariş edilmesi kararlaştırıldı. Terzi Mektebi tarafından Almanya'da Saksonya Mensucat Fabrikasına sipariş edilen makinelerin temin edilmesinde bir takım sıkıntılar meydana gelmiş olsa da makinelerin ihracı

²¹⁸ MF. MKB. 203/159, ek 1.

²¹⁹ İstanbul'un işe sorunuyla ilgilenmesi için kurulan Heyet-i Mahsusa-ı Ticariye, terzi ve dokumacı esnaf cemiyetlerinin katkısıyla ileride kurulması düşünülen yatılı çırak mekteplerine örnek olmak üzere bu okulu açtı. ("Terzi ve Dokumacılık Mektebi", *Türk Yurdu*, cilt: IX, sayı: 17 (95), 22 Teşrin-i evvel 1331/4 Kasım 1915, s. 2805; Zafer Toprak, *İttihat-Terakki ve Devletçilik*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul: 1995, s.96)

²²⁰ MF.MKT, 1214/30, ek 3, 6.

²²¹ "Terzi ve Dokumacılık Mektebi", *Türk Yurdu*, s. 2805.

sağlandı.²²² Maarif Nezareti'ne bildirildiğine göre bir adet Scheermasehine ve iki adet Spul makinenin ihraç edilmesine izin verilmiştir.²²³

Bu girişimin esnaf cemiyetlerinin çabasıyla gerçekleşmiş olması yetmiş eleman ihtiyacının önemli boyuta ulaştığını göstermektedir. Savaşın -çetin geçtiği Çanakkale cephesinde- devam ettiği süreçte bu okulların açılmasının amacı, hem askerin ihtiyacının karşılanması hem de kaybedilen zanaatkâr nüfusun yerinin doldurulmasıydı. Aynı yıl dokuma eğitimi vermek için bir kurumun daha açılması bunun kanıtıdır. Dokuma sanayinde yaşanan sıkıntılar ve bu yönde doğan ihtiyaçlar doğrultusunda Eylül 1915'te Mensucât Mektebi faaliyete geçti. Okulun amacı, sanayiye kalifiye eleman yetiştirilmesi ve dokuma sanayindeki işçilerin yeni teknolojilere göre eğitilmesiydi.²²⁴ Gece ve gündüz eğitim verilecek okula 15 yaşını doldurmuş ve ilköğretim tahsilini tamamlamış kız ve erkek çocuklar kabul olunarak, mensucat işleri hakkında bilgi sahibi olanların özellikle tercih edileceği belirtilmişti. Gündüz dersleri; fabrika yöneticilerine ve ustabaşlarına; gece ve Cuma dersleri ise fabrika usta ve işçileri ile diğer işçiler için verilecekti.²²⁵ Ücretsiz eğitim verilen okulda, gündüz derslerinin eğitim süresi bir yıl, gece derslerinin ise üç yıl olması planlandı. Her çeşit mensucat²²⁶ ilmini ve mensucat işlerinin öğretilceği ve eğitiminin verileceği okulda, mensucatin üretimi dışında her türlü yün ve pamuk ipliğinin imali ve mensucatin düzenlenmesi ve boyanmasına yönelik eğitim verilmesi kararlaştırıldı. Yerli üretimi teşvik etmek amacıyla pamuk, yün

²²² Alman fabrikasının hükümetten ihraç izni olmadan siparişleri gönderemeyeceğini bildirmesi üzerine makinelerin getirilmesi söz konusu olmadı. Ancak hükümet tarafından ihraç izninin verilmesi ve Berlin Sefaretiyle yapılan yazışmalar sonrasında makinelerin ihracı sağlanmıştır. (MF. MKT. 1214/30, ek 1,3,6.)

²²³ MF. MKT. 1214/30, ek 6.

²²⁴ MF. HTF. 9/84, ek 9.

²²⁵ Belgede fabrika işçileri olarak, Wieg Kammer Largesit Gehülfer adında bir fabrikanın işçilerinden söz edilmektedir. (MF. HTF, 9/84, ek 9.)

²²⁶ "Dokunmuş şeyler, dokumalar" anlamına gelen mensucat kelimesi, bugünkü kullanımıyla tekstil kelimesine karşılık gelmektedir. Halı ve kilimcilik, bezcilik, dokumacılık, kıl dokumacılığı, kendir ve urgan üretimi, şak ve aba, şal, ipekçilik, ipek mensucati, kuşak-alaca ve peştamal, keten ve kumaş dokumacılığı başta olmak üzere pek çok branşa ayrılmıştır. Özellikle kendir-organ, şak ve aba, keten ve ipek üretimi dışındaki bütün alanlar, kadın işçilerin ağırlıklı olarak istihdam edildiği alanlardır. (Abdulkadir İlgen, *1921 Türkiye Sanayi Sayımları*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2008, s.79.)

ve keten gibi maddelerin dokunmasına ayrıca önem verilen bir program izlenmişti.²²⁷
Gündüz sınıflarının takip edeceği ders programları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 4
Mensucat Mektebi Gündüz Sınıflarının Programı

	Dersler	Birinci Sınıfta Haftada Saat	İkinci Sınıfta Haftada Saat
1.	Usul-ü terhib (Birleştirme usulü)	8	8
2.	Numune almak (Örnek çıkarmak)	12	12
3.	Mevadd-ı Nesciye (İplik bükme cilâğı)	2	-
4.	Malumat-ı mencatikiye	5	7
5.	Muhasesat-ı tatbikiye	9	8
6.	Resim	3	3
7.	Mensuata taalluk hesabat ve usul defteri	2	3
8.	Usul-ı telvin (Boyama usulü)	2	2
9.	Malumat-ı kanuniye	1	1
	Toplam	44	44

Kaynak: MF. HTF, 9/84, ek 9.

Okulun üretim sistemi, çalışanlar, üretimin pazarlanması ya da mamul ürünlerin neler olduğuna dair net bilgilere sahip değiliz. Ancak, okulun kuruluş nizamnamesinin Maarif Nezareti'ne sunulduğu tarihlerde²²⁸ düzenlenen Mensucat ve Ale-l-Umum Mevadd-ı Lifiyeden Ma'mul Eşya ve Bunlara Aid El İşleri Sergisi'nde teşhir edilen ürünler aynı dönemlerde mensucata dair ne gibi ürünlerin üretildiğini göstermektedir. 30 Eylül 1915 tarihinde düzenlenen sergide teşhir edilen ürün çeşidi şu şekildedir.²²⁹

²²⁷ MF. HTF, 9/84, ek 9.

²²⁸ Maarif Nezaretine sunulan dilekçenin tarihi 15 Eylül 1331/1915'tir. (MF.HTF 9/84.)

²²⁹ T-1748/47.

1. Pamuk ve yün ve tiftik ve ipek ve keten ve kenevir boyalı, boyasız her çeşit bez, yer, döşemelik, çarşaflik, elbiselik
2. Her çeşit mensucat, dokuma, alaca, kumaş, aba, keçe, şayak, çuka, oda döşemeleri, şal, ipek, havlu, hamam takımları, peştamal, peşkir, perde, ihram, hamam takımı, başörtüsü, namaz bezi, yün atkıları, başlık, önlük, çorap, eldiven, örtü, perde, yastık, minder ve kanepa yüzleri, karyola örtüleri, yemeni, heybe, terki, torba, harar, kolan, saçak, gaytan, şerit, ip, halat, sicim işleme ceket, sof, pencere ve kapı perdeleri, Acem ve Tosya taklidi şal kuşak, kuşak, siyah şalvar eşya-ı muhtabiye gömlek, yatak çarşafı, seccade, çadır, yelken bezleri, balık ağları, zibka (laz poturu), ve mintan bezleri, veletse (fanila), battaniye, fes, astragan taklitleri kıvratma (Sivas'da çamaşırılık ve çarşaflik mensucat), kazmir ve fasona (çizgili yünlü kumaş), yazlık, elbiselik, çadır bezi, çantalık bez, Çerkez şayakları, fanila, manosenin (Sivas'da tire ve bezler) her çeşit ham ve işlenmiş çeşitleri, bornoz, haftan (pamuklu elbise kaftan), maşlah, krebdöşin, şam perdeleri, sadakor (delinmemiş ipek kozası lifi) avem çuha perdeler, örtüler, örmeler, kılabledan furuşe (oymalı süs), döye levante
3. Halı, kilim, halı seccade, sicim, kaliçe müstesnadır.
4. Dantela, nakış, işleme, iğne ve kazak işleri yazma boya ile nakış, para ve saat keseleri ve tütün keseleri, sırma işlemler, gümüş tel (ancak havlu, hamam takımları üzerine sırma ve ipek vesair işlenmiş ise bunlar mensucat itariyla dahildi., kılabledan kuruşe, irland, kılabledan furuşe (oymalı süs).

Halkın eğitimini amaçlayan bu iki kurum da İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin millî iktisat politikaları çerçevesinde açılmıştır. Halkın eğitim görmesine imkân sağlanırken, ülkenin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak eğitiminin bu doğrultuda şekillenmesine imkân tanınmıştır. Kızlara yönelik açılan okullarda da aynı durum söz konusudur. Eğitimli kadınların yetiştirilmesi amaçlanırken, iktidarın toplum için öngördüğü çıkarlar ve beklentiler belirleyici olmuştur. Kadınların, üretim hayatını ve aile hayatını destekleyecek şekilde yetiştirilmeleri bilinçli bir tercihtir. Kız okullarının programlarında biçki dikiş-nakış gibi el sanatlarına yönelik derslere ağırlıklı olarak yer ayrılması, geleceğin kadınlarının hangi yönde geliştirilmek istendiğini de göstermektedir. Bilgisi, görgüsü, yetenekleriyle iyi anne ve iyi eş rolünü benimseyerek,

kendisine biçilen vatandaşlık görevini en iyi şekilde ifa etmeleri bekleniyordu.²³⁰ Milliyetçilik söyleminin etkili olduğu iktidarlarda, geleceğin çocuklarını yetiştirecek “ideal kadın”dan beklenen bundan fazlası değildi.

Kız okullarının sayılarının artmasıyla, kamusal hayatta daha fazla yer alan kadınların dergiler ve dernekler yoluyla sosyal hayatın içine dâhil olmalarına ortam hazırlandı. Toplumsal statülerinde değişime ve sosyalleşmelerine imkân sağlayan bu mecralar, kadınların biçki dikiş meşgul olmalarını teşvik edecektir.

1.4. Osmanlı Kadın Hareketinin Faaliyet Alanı Olarak Biçki Dikiş

19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa’da yaygınlaşan kadın hareketi,²³¹ Osmanlı’nın aristokrat ailelerine mensup kadınlarını da etkilemiş ancak Avrupa’dakinden daha farklı şekilde algılanmıştır. Kadın hakları meselesi, Batı’da sanayileşmenin yarattığı bir sonuç iken, Osmanlı’da modernleşme süreciyle yukardan aşağıya yapılan reformların sonucudur. Bu niteliği taşıması aradaki farklılığı derinleştirmektedir.²³² Osmanlı kadınının çabası, oy hakkı ya da çalışma şartlarının iyileştirilmesi değil, toplumdaki varlığını kabul ettirebilmesidir.²³³ Fatma Aliye ve Emine Semiyye gibi belirli bir kültür seviyesine sahip aileler içinde yetişen kadınlar, Osmanlı’nın ilk asri kadın profilini çizmişlerdir.²³⁴ Aynı zamanda Osmanlı kadın hareketinin birinci kuşak feministlerini

²³⁰ Celal Nuri, “Ulusları yetiştiren kadından başka bir şey midir, dersiniz?”, *Kadınlarımız*, haz. Özer Ozankaya, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara:1993, s. XII.

²³¹ 18. yy’ın sonlarından itibaren Avrupa’da başlayan devrimler, erkekler kadar kadınları da özgürlük ve eşitlik arayışı içine sürüklemişti. Sanayi inkılabının yaratmış olduğu yeni yaşam koşulları nedeniyle İngiltere ve Orta Avrupa ülkelerindeki işçi kökenli kadınlar, haksız emek sömürüsüne yönelik tepkilerini eşit oy hakkı talepleriyle birleştirerek büyük mücadeleler içine girdiler. Sınırlı sayıdaki kadının, haklarını bilinçli bir şekilde talep etmeleri ve bunları elde etmek için mücadele içine girmeleri Avrupa’daki kadın hareketini başlatmıştır. (Şefika Kurnaz, *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923*, Ötüken Yayınları, İstanbul:2011, s.62; Bock, Gisela, *Avrupa Tarihinde Kadınlar*, çev. Zehra Aksu Yılmaz, Literatür Yayıncılık, İstanbul:2004, s.41-119; Tekeli, *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*, s.69-90; Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, s.19.)

²³² Deniz Kandiyoti, “Kadın, İslam ve Devlet: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım”, *Toplum ve Bilim*, sayı: 53, 1991, s. 29.

²³³ “Kadınlarda gaye-i hayat”, *İctihad*, sayı: 28, 1 Ağustos 1327, s.798; Ruşen Eşref, “Bizde Hareket-i Nisvan”, *Nevsal-i Milli*, Artin Asadusyan ve Mahdumları, İstanbul 1330.

²³⁴ Fatma Aliye, *Muhâdarât*, haz. Emel Aşa, Enderun Kitabevi, İstanbul:1996; Ayşe Saraçgil, *Bukalemun Erkek: Osmanlı İmparatorluğu’nda ve Türkiye Cumhuriyeti’nde Ataerkil Yapılar ve Modern Edebiyat*, İletişim Yayınları, İstanbul:2005.

oluşturan bu kadınlar,²³⁵ kadınların toplumsal hayata katılmalarına yönelik çabalarını basın yayın ve dernekler vasıtasıyla sürdürdüler. Farklı kesimlerden kadınları bir araya getiren bu iki mecra, II. Meşrutiyet sonrasında kadın hareketinin dayanak noktasını teşkil edecektir.

Osmanlı kadın hareketi, İstanbul'da ve sınırlı alandaki kadının etrafında şekillenmiş olsa da, kadınların geleneksel alanların dışında varlık göstermesi kamusal yaşama dâhil olmalarını zorunlu kılmış, sorumluluk alanlarını genişletmiş ve yeni roller yüklenmelerini sağlamıştır.²³⁶ Kadınların toplumsal hayattaki varlığının somutlaşması düşünce yapılarını değiştirdiği gibi, giyinme ve süslenme ihtiyacını ön plana çıkardı. Bu ihtiyaç Osmanlı kadınlarının biçki dikiş ile meşguliyetlerini başlatan öncelikli faktördü ki bu durum şu şekilde gerçekleşti: Dönemin asri kadını, giyinme ve modayı takip edebilmek adına yüksek maliyetlerle Avrupa ürünlerini kullanmanın yarışına girdi. Özellikle kadın dergilerinin kadınları moda ve biçki dikiş ile meşgul olmaya sevk eden yazıları etkiliydi. Bu kez, ortaya çıkan masraf ve dışa bağımlılığın önünü kesmek adına kadınlar kendi ihtiyaçlarını üretmeleri için dikiş dikmeye yönlendirildiler. İttihat ve Terakki yönetiminin uyguladığı millî ve iktisadî politikalar gereği, kadınların sanayi ve üretime dâhil olmaları için bu yönde bir söylem kullanıldı. Balkan Savaşlarına kadar geçerli olan bu durum, kadınların muhtaç duruma düşmesi ve geçimlerini sağlamak zorunda kalmalarıyla farklı bir şekle bürünecektir. Artık, ne modayı takip etmek ne de iktisat yapmak için değil; geçimlerini sağlayabilecekleri bir meslek olarak biçki dikiş ile meşgul olmaları teşvik edilecektir. Diğer taraftan cephe gerisinde askerin ihtiyacı olan giysilerin üretilmesi için kadınların dikiş yeteneğinden faydalanılacaktır. Dikiş dikerek militarist bir sorumluluk da yüklenmiş olan kadınlar, vatan hizmetlerini bu şekilde yerine getirmiş oluyordu. Kadınların geçimlerini temin edebilmeleri ve askerin ihtiyacının karşılanması noktasında kadın derneklerinin faaliyetleri ön plana çıkacaktır. Arkasında farklı sebepler olsa da kadın dergileri ve dernekleri, Osmanlı kadınlarını sistemli bir şekilde biçki dikiş ile meşgul olmaya teşvik ettiler.

²³⁵ Hanımlara Mahsus Gazete'nin yazarlarından Nigar Hanım, Makbule Leman, Fahrinüsa Hanım, Emine Seher, Şair ve Bestekar Leyla Saz, Hamiyet Zehra ve Keçeçizade İkbâl Hanım yazılarıyla öne çıkan isimlerdir. Özen, s.20.

²³⁶ Serpil Sancar, *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti*, İletişim Yayınları, İstanbul:2014, s.97.

Osmanlı kadın hareketinin böyle bir çaba içine girmesinin arkasında, siyasî iktidarın etkisiyle oluşan bir güdülenmenin var olduğunu unutmamak gerekir. Kadın dergileri ve derneklerinin, siyasî iktidarın kadın politikaları üzerinde etkili olan sivil yapılanmaları olduğunu söyleyebiliriz. İstenen kadın profili okullarda eğitim üzerinden yaratılırken; dergiler ele aldıkları konular, haberler, fotoğraflar yoluyla; dernekler ise yarattıkları iş imkânları, kermesler, toplantılar yoluyla İttihat ve Terakki'nin kadın politikalarını desteklediler. İttihatçıların millî değerlerine bağlı “yeni toplum” projesinde kadının üstlendiği vazife; iyi anne, iyi eş, millî çıkarları göz önünde bulunduran kadın rollerinin benimsenmesiydi. Kadına biçilen bu rolde, biçki dikiş ile meşgul olarak millî ve iktisadî anlamda vatanına hizmet eden kadınlar yetiştiriliyordu. Diğer taraftan kadınları düşünmeye, araştırmaya, incelemeye sevk eden bir eğitim vermek yerine biçki dikiş-nakış gibi işlerde eğiterek ev idaresinde gelişmiş, ailesine ve evine bağlı, dolayısıyla topluma bağlı kadınlar yaratılmak istenmiştir. Gelecek nesilleri yetiştirecek olan kadınların, bu yönde bir eğitime sevk edilmeleri İttihatçıların politikaları ile doğrudan bağlantılıdır.

1.4.1. Osmanlı Kadın Dergilerindeki Biçki Dikiş Konulu Yazılar ve Yorumlar

Evinin içinde anne ve eş rolleriyle sınırlanmış olan Osmanlı kadını, eğitim görmeye başlayınca hem kendini hem de çevresini sorgulamaya yöneldi. Özellikle üst sınıfta yer alan kadınlar, toplumsal yaşamda farklı bir statü kazanmak amacıyla duygu ve düşüncelerini basın yayın yoluyla dile getirmeye başladılar. Kadınlara, kadın dergileri yoluyla toplumsal eleştirileri için kamusal bir alan yaratıldı.²³⁷ Fransa'da 19. yy'ın başlarında çıkan *Femina* isimli kadın dergisi, Avrupa'da olduğu gibi Osmanlı'da da yayın hayatına başlayan kadın dergileri için örnek olacaktır.²³⁸

²³⁷ Durakbaşa, s.106.

²³⁸ Kadın hareketinin ideolojisi olan feminizm Fransızca “femme-kadın” sözcüğünden türetilmiştir. Feminizmin anlamı, kadınların toplumdaki yerlerini kendileri belirlemesi, kişiliklerini istedikleri gibi geliştirebilmeleridir. Hareketin adıyla müsemma olan *Femina* dergisi, Fransa'daki kadın hareketinin yayın organı durumundaydı. *Femina*'nın tam koleksiyonu Fransa'nın ilk feminist kütüphanesi de olan Marguerite Durand Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. (*Yeni Harflerle Kadın: II. Meşrutiyet Döneminde Bir Jön Türk Dergisi (1908-1909)*, haz. Fatma Kılıç Denman, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, İstanbul:2010, s.3; Gisela, s.41-119.)

1895'ten itibaren Osmanlı basınında yer almaya başlayan kadın dergilerinde²³⁹ eğitim, evlilik, aile, çocuk, birey (aslında insan) olarak kabul edilme, hukuksal haklar, örtünme, çalışma gibi kadınlarla ilgili pek çok konu tartışılmaya başlandı.²⁴⁰ Asri insanın nelerle ilgilendiği, düşünüş ve davranış tarzına dair sorularının cevapları kadınların önüne sunuldu.²⁴¹ Başta Avrupalılar olmak üzere, tüm dünyadaki kadınlarla ilgili haberler, fotoğraflar, görüşler şehirli Müslüman Osmanlı kadınının ilgisini çekerek zihniyet değişimine yol açtı.²⁴² Zihniyetin değişmesi ise davranışların ve özellikle giyim-kuşam anlayışının değişmesiyle kendini gösterecektir.²⁴³

²³⁹ 1928'e kadar kadınlara yönelik 40'a yakın kadın dergisi ve gazetesinin yayım hayatına dâhil olmuştur. Dergi isimleri, yayım tarihleri, yayıncıları, yayım sıklığı, çıkarılmış sayıları, bu sayılardaki makale başlıkları ve yazarlarına ve hangi kütüphanelerden temin edilebileceğine dair hazırlanmış en kapsamlı araştırma Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı tarafından yapılmıştır. 1869-1927 yılları arasında yayımlanmış ve İstanbul kütüphanelerinde yer alan dergilerin kapsamlı olarak içeriklerini öğrenebiliyoruz. Bu eserin haricinde kadın dergileri hakkında başvurduğumuz başlıca araştırmalar olmakla beraber bu çalışmalarda İstanbul merkezli hareket edilmiş olması Anadolu'daki kadın yayımının varlığı konusundaki soru işaretlerini karşılamamaktadır. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, İstanbul Kütüphanelerindeki Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası (1869-1927), haz. Zehra Toska, Serpil Çakır, Tülay Gençtürk, Sevim Yılmaz, Selmin Kurç, Gökçen Art, Aynur Demir Direk, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayını:5, Metis Yayınları, İstanbul:1993.)

²⁴⁰ Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, s.40.

Kadınlara dair yayınların ilk örneği 15 Haziran (1285)1869 tarihli Terakki-i Muhadderat'tır. Ali Raşit ve Filip Efendi'nin çıkardıkları Terakki gazetesinin, Pazar günleri kadınlara yönelik hazırladığı eki olarak yayımlanmıştır. Osmanlıca olarak yayımlanmış son kadın dergisi ise son sayısı 1 Ağustos 1927 tarihini taşıyan Kadın Yolu'dur. (Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, s.23; *Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası (1869-1927)*, s.319.)

Kadın Eserleri Kütüphanesi Bibliyografya Oluşturma Komisyonu'nun 1993'te yaptığı çalışmaya göre, İstanbul kütüphanelerinde 1869-1927 yılları arasında yayımlanmış 38 Türkçe kadın dergisi bulunmaktadır. Bunlar: Aile, Âlem-i Nisvan, Âsâr-ı Nisvan, Âyine, Bilgi Yurdu Işığ, Çalikuşu, Demet, Diyane, Erkekler Dünyası, Ev Hocası, Firuze, Genç Kadın, Hanım, Hanımlar, Hanımlar Âlemi, Hanımlara Mahsus Gazete, Hanımlara Mahsus Malumat, İnci/Yeni İnci, İnsaniyet, Kadın (İstanbul), Kadın (Selanik), Kadınlar Âlemi, Kadınlar Dünyası, Kadınlık/Kadın Duygusu, Kadınlık Hayatı, Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu, Mehasin, Musavver Kadın, Mürüvvet, Parça Bohçası, Seyyale, Siyanet, Süs, Şükûfezar, Terakki, Türk Kadını, Vakit Yahud Mürebbe-i Muhadderat'dır. Bunların dışında II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e kadar bazıları kısa ömürlü pek çok kadın dergisi yayım hayatına girmiştir. Dergilerin çıkarılma süreçleri incelendiğinde 1909-1919 yılları yoğunluktadır. (Emel Aşa, *1928'e Kadar Türk Kadın Mecmuaları*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul:1989; *Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası (1869-1927)*; Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, s.22-23; Hasan Duman, *Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri (1828-1928)*, Cilt I, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayınları, Ankara:2000, s.460.)

²⁴¹ Ufuk Özdemir, "Türkiye'de Kadın Kıyafetinde Modernleşme Süreci ve Medyanın Etkisi", *Köprü*, sayı:84, Güz 2003. <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=570> (15.07.2016)

²⁴² Aynur Demirdirek, *Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikâyesi*, Ayizi Kitap, Ankara:2011, s.10.

²⁴³ Barbarosoğlu, s.23,27.

Dergiler; zamanla giyim, kuşam, moda, süslenme sanatı, biçki dikiş, nakış ve el işleri gibi kadınların estetik dünyalarını geliştirecek konulara daha fazla yer vermeye başladılar.²⁴⁴ Kadının kendi terziliğini yapabilmesi, giyim kuşam ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için gazete ve dergilerde terziliğe dair teknik bilginin verildiği biçki dikiş-nakış köşeleri oluşturuldu.²⁴⁵ “Son moda, yılın modası, ilkbahar ya da sonbahar modası, yeni modeller” gibi başlıklarla sunulan yeni modeller; resimleri ya da fotoğrafları, biçki ve dikiş teknikleri, patronları ve çizimleriyle birlikte verildi.²⁴⁶ Yazılarda giysi modelleri yanında teknik bilgi verildiği gibi; modellerin nasıl dikileceğine dair ayrıntılara da değinilmiştir. Biçki ve dikimin kuralları ve kaideleri, terzilik için gerekli olan malzemeler, modellerin çizimi ve kalıplarının çıkarılmasına kadar gerekli bilgiler anlatılmıştır.²⁴⁷ Dikiş tekniklerinin rahatlıkla anlaşılabilmesi için uygulamalar resimlerle gösterilmiştir.²⁴⁸ Çoğunluğu karakalem ile çizilmiş elbise modelleri kullanılmış olsa da Avrupa dergilerinden alınan fotoğraflara da yer verilmiştir.²⁴⁹

Pek çok kadın, bu sütunları takip ederek sahip olunması zor gözüken giysilere ucuz bir maliyetle kolaylıkla sahip olabildiler.²⁵⁰ Terzilik, “Hanım kızlara son derece lazım bir iş” gibi anlatılarak çocuklara altı yedi yaşına geldiğinde iğne tutmayı göstermenin lüzumu ve nasıl bir programla öğretilmesi gerektiğine dair toplumsal öğreti dergilerde

²⁴⁴ Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, s.41.

²⁴⁵ “Sanayi -Dikiş ve El işleri”, *Mektep*, sayı:30, 1 Mart 1892, s.434-435; “Sanayi - Dikiş ve El İşleri (Nakış)”, *Mektep*, sayı: 37, 19 Nisan 1892, s.546-547; “Sanayi - Dikiş ve El İşleri (Örgüler)”, *Mektep*, sayı:51, 26 Temmuz 1892, s.762-763; “Sanayi- Dikiş ve El İşleri (Örmeler)”, *Mektep*, sayı: 58, 6 Eylül 1892, s.8; Fatma Neşide, “Biçki dikiş”, *Kadınlar Dünyası*, sayı: 194, 8 Kanun-ı sani 1921, s. 15-16.

²⁴⁶ “Sonbahar Çarşaf Modelleri”, *İnci*, sayı:1, Mart 1919, son sayfa; “İlkbahar Modası”, *İnci*, sayı:3, 1 Nisan 1919, son sayfa; “Moda: Kışlık Mantolar”, *İnci*, sayı:11, 1 Kanun-ı evvel 1919, s.19; “Son Moda Teciliyatı”, *Süs*, sayı:1, s. 9; “Haftanın Modası”, *Süs*, sayı:1, s. 9; “Son Moda”, *Süs*, sayı:18, 13 Teşrin-i evvel, s.5; “Son Moda”, *Süs*, sayı: 27, s. 9; “Patronumuzun Birinci Numrosuna Müracaat”, *Mehasin*, sayı:6, Şubat 1324, s.465.

²⁴⁷ Vedide, “Terzilik”, *Kadınlık*, sayı: 9, 3 Mayıs 1330, s.12-13; Vedide, “Terzilik”, *Kadınlık*, sayı:10, 10 Mayıs 1330, s.14-15; Vedide, “Terzilik”, *Kadınlık*, sayı: 11, 17 Mayıs 1330, s.15; Vedide, “Terzilik”, *Kadınlık*, sayı: 12, 24 Mayıs 1330, s.11-12.

²⁴⁸ Vedide, “Terzilik”, *Kadınlık*, sayı:7, 17 Nisan 1330, s.10; “Hanım makine Başında: En Aceminin Bile Dikebileceği Bir Esvap”, *Süs*, sayı: 6, 21 Temmuz 1923, s.12.

²⁴⁹ *Mehasin*, sayı:10, 30 Ağustos 1325/ 1909, s.723,731.

²⁵⁰ “Dikiş ve Tabahat”, *Mehasin*, sayı: 5, 31 Kanun-ı evvel 1324, s.371-373.

sıklıkla vurgulandı.²⁵¹ Geleneksel bir toplum için bu beklenti normal olarak görülebilir. Bir erkekten evin geçimini sağlamanı beklemek ne kadar doğalsa bir kadından dikiş dikmeyi bilmesini beklemek o kadar tabii görüldü.²⁵²

Kadın dergilerinde hemen hemen aynı yöntem üzerinden biçki dikiş teknikleri de anlatıldı. Biraz dikiş dikmesini bilen ancak henüz hiçbir elbise biçip dikmeyen bir kadının rahatlıkla dikebilmesine yönelik modeller seçildiği²⁵³ gibi dikiş için gerekli malzemeler birer birer tanıtıldı.²⁵⁴ Hatta kullanılacak malzemelerin muhafazası ve kolay kullanılmasına yönelik bir levha hazırlaması dahi tavsiye edildi.²⁵⁵

Dergilerde her fırsatta hanımların dikiş bilgisine sahip olmasının önemi ve gerekliliği vurgulanarak²⁵⁶ “bu elbiseyi kendiniz dikebilirsiniz”,²⁵⁷ “az dikiş dikmesini bilip de elbisesini kendi dikmek isteyen hanımlara kolay numuneler”²⁵⁸ şeklinde söylemlerle okuyucular dikiş dikmeye özendirilmiştir.²⁵⁹ Hiç dikiş bilmeyen birinin dergilerdeki bu

²⁵¹ “El işleri, Dikiş”, *Kadınlar Dünyası*, sayı:105, 17 Ağustos 1329, s.15.

²⁵² “Dikiş ve Tabahat”, *Mehasin*, sayı: 5, 31 Kanun-ı evvel 1324, s.371 -373.

²⁵³ “Hanım Makine Başında”, *Süs*, sayı: 3, 30 Haziran 1339/1923, s.13.

²⁵⁴ Terzilik için gerekli olan malzemeler şu şekilde sıralanmıştır: Masa, biçkiye mahsus düz bir tahta, kolalamak ve yakaların kolalanmasına mahsus kavisli bir tahta, çocuk elbiselerinin kollarını ütölemek için dar bir tahta levha ve ütü. Dikiş için iyi cinsten iki makas, birkaç cins iğne, bir bez, bir makara, mezura, toplu iğneler, iğne yastığı, tebeşir ve sabun, düğmeler, kopça, çeşitli çengeller, çeşitli renkte makaralar; biçki için çeşitli şekillerde kâğıtlar, bir cetvel tahtası, gönye, pergel, bir kurşun kalem, bir lastik, bir çakı en gerekli malzemeler olarak sıralanmıştır. (Vedide, “Biçki ve dikiş”, *Kadınlık*, sayı:5, 3 Nisan 13307/1914, s.12-13.)

²⁵⁵ “Her hanımın yapabileceği bir levazım levhası. Dikiş odasında lüzumlu bir zinet” olarak dikiş levhasının nasıl hazırlanacağı ve üzerinde bulunması gereken malzemeler tanıtılmıştı. Dikiş levhasının üzerinde bulunan malzemeler şunlardan oluşmaktadır: “Başta ve sağ tarafta ölçü şeridi, yanında yüksük, makas ve iplik makarası görülüyor. Sonra ikinci sırada muhtelif renkli ibrişimlerle yine renkli iplik makarası bulunuyor. Sol tarafın aşağı köşesinde de iğne yastığı makamında bir kumaş parçası vardır.” (“El işleri/Dikiş levazımını Muhtevi Bir levha”, *Şehbal*, sayı:54, 14 Haziran 1912, s.119.)

²⁵⁶ “Dikiş ve Tabahat”, *Mehasin*, sayı:5, 13 Ocak 1909, s.371 -373.

²⁵⁷ “Çarşaf ve Elbise Modelleri”, *Resimli Ay*, sayı:2, 29 Şubat 1924, s.33.

²⁵⁸ “Son Moda Teciliyatı”, *Süs*, sayı:1, 16 Haziran 1339, s.9.

²⁵⁹ “Biraz dikiş dikmesini bildiği halde henüz bir elbise biçip dikmeyen hanım efendilere bir teshilat olmak üzere, bu nüshadan itibaren bazı modellerimizin patronlarını kendilerini tedarik etmek üzere teşebbüsde bulduk. Bu cümleden olmak üzere bu nüshada bir elbise ile bir ceket modelinin patronlarını hazırladık. Bunları beğenip kendileri için tecrübe etmek arzusunda bulunan hanım efendilere, nasıl yapılacaklarını tarif ve izah için şu sütunları dikkatle okumalarını rica ederiz. Tarifati takip ve tatbik eden hanım efendilerin hiç zahmet çekmeksizin bu modelleri kendileri için hazırlayarak dikebileceklerini

yazıları okuyarak terzilik yapabilecek duruma gelebileceği sıklıkla tekrarlanmaktaydı.²⁶⁰ Nitekim dergiler, bu tür yayınlara yer vermekteki amaçlarını açıklarken okuyucuların biçki dikiş işine alışıp terziye ihtiyaç duymadan giysilerinin dikebilecek duruma gelmelerine yardımcı olmak şeklinde belirtmişlerdir. Bunun için kesim ve biçime dair verilecek kalıplar ve tarifler yoluyla okuyuculara yol göstermek istenmiştir.²⁶¹

Dikiş dikmeyi bilen hanımlar resmini gördükleri kıyafeti tarif edildiği şekilde dikerek masraf yapmadan moda uygun bir kıyafete sahip olabiliyorlardı.²⁶² Modellerin dikilmesini kolaylaştırmak ve hanımları cesaretlendirmek için yapılması gereken tüm işlemler adım adım anlatılmıştır.²⁶³ Modellerin çizimine dair bilgi verilirken, kalıpların nasıl hazırlanacağı resimler yoluyla gösterilmiştir.²⁶⁴ Modeller verilirken genellikle numaralandırılarak verilerken, giysinin ismi, rengi, kullanılan kumaş türü, yapılan süsleme ya da işleme hakkında bilgiler verilmiştir.

ikmal-i cesaretle temin ederiz. Bir tecrübe buyurulsun.” (“Hanım Makine Başında”, *Süs*, sayı:3, 30 Haziran 1339, s.13.)

²⁶⁰ Vedide, “Biçki ve Dikiş”, *Kadınlık*, sayı:5, 3 Nisan 1330, s.12-13.

²⁶¹ Oktar, s.81-82; “Moda-nakış-biçim”, *HMG*, sayı:1, 19 Ağustos 1311/1895, ilave.

²⁶² “Dikiş ve Tabahat”, *Mehasin*, sayı:5, 13 Ocak 1909, sayı:5, s.367; Vedide, “Terzilik”, *Kadınlık*, sayı:11, 17 Mayıs 1330, s.15; Vedide, “Terzilik”, *Kadınlık*, sayı:9, 3 Mayıs 1330, s.12-13.

²⁶³ “Hanım Makine Başında”, *Süs*, sayı:3, 30 Haziran 1339, s.13.

²⁶⁴ Vedide, “Terzilik”, *Kadınlık*, sayı:6, 10 Nisan 1330/1914, s.14-15.

Resim 2: 1919 Yılı Çarşaf Modelleri

Kaynak: “1919 Çarşaf Modelleri”, *İnci*, sayı:1, 1 Şubat 1919, son sayfa.

Örneğin yukarıda yer alan modellerin altında şu bilgiler yer almaktadır:

- 1- Kostüm tayyör. Kumaş gabardin beş kırma önde beş kırma arkada. Yaka, kol kapakları, kemer şarmoz, işlemeli iki renk kloş ipeklî işlenecek, başlık kısa ve yuvarlak yapılip tayyörün içine girecek.
- 2- Kostüm tunik, kumaş kazmir. Kemer kadife
- 3- Kostüm tayyör krep döşin. Ceket, garnitür ipek şerit beş parmak genişlik.
- 4- Çarşaf, kumaş şarmuz, fistan bütün kırma, pelerin uzun kemerle birbirine dikilmiş, kemer kadife, baş kesik biçilip sonradan pelerine ilave edilecek.
- 5- Kostüm tayyör. Kumaş pot idare, yakalık arkası, kol kapakları kemer kadife.²⁶⁵

²⁶⁵ “1919 Çarşaf Modelleri”, *İnci*, sayı:1, 1 Şubat 1919, son sayfa.

Giysi için gerekli kumaşın kaç santim olması gerektiğinden, kumaşların nereden katlanarak birleştirileceğine, yakasının, kolunun nasıl ekleneceğine kadar bir ustanın çırağına mesleği öğretirken verdiği incelikler dergilerde yer bulmuştur.²⁶⁶ Renkli olmayan yayınlarda elbiselerin renkleri de belirtilmiştir.²⁶⁷ Beğendiği modeli uygulamak isteyen ancak cesaret edemeyen hanımlar, “Tarifatı takip ve tatbik eden hanım efendilerin hiç zahmet çekmeksizin bu modelleri kendileri için hazırlayarak dikebileceklerini ikmal-i cesaretle temin ederiz” gibi söylemlerle cesaretlendirilmiştir.²⁶⁸

Dergilerde, modellerin ve kalıpların temin edildiği kaynaklar ya da kimler tarafından hazırlandığı belirtilmemiştir. Ancak Avrupa’daki benzer dergi ve gazetelerden örnek alındığı çoğu zaman dile getirilmiştir.²⁶⁹ Siyaset, kadın, feminizm vb. konulu makalelerde yazarının imzası bulunurken bu köşeleri hazırlayanlar, tabiri caizse moda editörleri çok nadir açıklanmıştır. Örneğin *Hanımlara Mahsus Gazete*’de terzilikle ilgili yazıların çoğu Gülistan İsmet tarafından kaleme alınmıştır.²⁷⁰ Kendisi de terzi olan Gülistan İsmet, *Hanımlara Mahsus Gazete*’nin 334. ile 361. sayıları arasında “Kendi Kendine Terzilik-Biçki Dersleri” başlıklı 16 bölümlük bir yazı dizisi hazırlamıştır.²⁷¹

²⁶⁶ “Ceket için tarif: 137 santim eninde bir kumaştan 1 metre 75 santim kâfidir. 137 santim eninde kumaşı kenar kenara dolanı olarak katlayınız. Ceketin arkası ile yakayı katlanmış kenara önün parçasını kumaş kenarına ve diğer parçaları da şekilde görülen mahallere vaz’ ediniz. Yaka ile kol kapaklarının iç kısmını şekilde gölgeli olarak gösterildiği vechle kesiniz. Şekilde noktalı hatlarla gösterildiği vechle göğüs reverlerini omuz ciheti 5 ve etek ciheti 10 santim olarak nısbî bir surette ve biçki parçalarından ön parçayı rehber-i ittihaz ederek, kesiniz. Kezalik şekilde noktalı hatlarla gösterildiği vechle ön bandajlarını 13 santim eninde ve arka için 24 ve ön için 40 santim dolunda olarak kat’ ediniz.” (“Hanım Makine Başında”, *Süs*, 30 Haziran 1339/1923, s.13.)

²⁶⁷ “Sonbahar İçin Kürk Aksesuarlı Çarşaf Modelleri”, *İnci*, sayı:2, 1 Mart 1919, s.7.

²⁶⁸ “Hanım Makine Başında”, *Süs*, sayı:3, 30 Haziran 1339/1923, s.13.

²⁶⁹ “Moda-nakış-biçim”, HMG, sayı:1, 19 Ağustos 1311, ilave; “Paris’ten Getirttiğimiz Elbise Modelleri”, *Resimli Ay*, sayı:7, Haziran 1340, s.32.

²⁷⁰ Karakışla, *Kadın Terziler*, s.68; Arnavutköy Amerikan Kız Kolejinden mezun olan ilk Müslüman Türk kızı olan Gülistan İsmet Tevfik, “Saraylı” bir şahsın kızıdır ve Osmanlı sarayında, saray geleneklerine göre yetişmiştir. 1890’da mezun olduktan sonra öğretmenlik yapmış ve Türkçe kadın dergileri için yazılar yazmıştır. (Fatma Acun, “Arnavutköy Amerikan Kız Koleji Mezunları ve Meşhurları”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, yıl:11, sayı:22, Güz 2015, s.433.)

²⁷¹ Gülistan İsmet, “Kendi Kendine Terzilik-Biçki Dersleri [1]”, HMG, sayı: 334, 11 Teşrin-i evvel 1317, s.1-3 - Gülistan İsmet, “Kendi Kendine Terzilik-Biçki Dersleri [16]”, HMG, sayı:361, 2 Mayıs 1318, s.3-4.

4. sayısından 28. sayısına kadar “Moda Örneklerinin Ta’rifati”; 118 ile 138. ve 174 ile 177. sayıları arasında “Moda ve Biçim”; 334 ile 361. sayıları arasında “Kendi Kendine Terzilik-Biçki Dersleri”, 415 ile 438 arasında “Biçim ve Dikiş”; 472 ile 517 sayıları arasında “Son Moda Libaslara Dair Ta’rifat” adlı yazı dizileri yayımlanır.

Yazı dizisi halinde çıkartılan bir diğer örnek; Kadınlık dergisinin 5. sayısından 12. sayısına kadar Vedide imzasıyla “Terzilik” başlığı ile çıkan yazılardır. İlk sayılarında biçki ve dikiş için gerekli olan malzemeler tanıtılarak çizime ve ilk dikiş bilgisine dair ayrıntılar verilmiştir. Modellerin dikimine dair bilgiler derginin 9. sayısından itibaren başlayacaktır.²⁷²

Neredeyse tüm kadın dergilerinin pratik dikiş nakış bilgileri için ayırdıkları sayfaları ya da ayrı bir ekleri mevcuttu. Genellikle dergilerin ara sayfalarında ya da orta sayfasında dergiden bağımsız bir ek olarak sayfa numarasına dâhil edilmeden verilmiştir. Uzun bir makale ya da haberin arasında sayfa geçişlerinde başlık konulmadan bir giysi modeline rastlamak da mümkündür. Çoğu dergide haberler bu şekilde yer alırken, *Hanımlara Mahsus Gazete* gibi moda haberlerine ayrı bir ek ayıranlar da mevcuttur. Yazarlığını Hatice ve Semiha hanımların üstlendiği “*Hanımlara Kızlara Mahsus*” adıyla genç kızlar için bir ek çıkarılmıştır. Ekte, moda üzerine yapılan yorumlar,²⁷³ örnek modellerin tarifleri,²⁷⁴ çocuklar için elbise patronları²⁷⁵ “moda örneklerinin tarifati”²⁷⁶ gibi başlıklarla uzun süre haberler yapılmış, “elişleri: dikiş”²⁷⁷, moda ve biçim”²⁷⁸ gibi kadın sanatlarının detaylıca anlatıldığı bölümlere yer verilmiştir.

Yayın hayatında yer bulan haber ya da yazı dizileri arz talep dengesine göre şekillendiğini düşünüldüğünde, bu tür yayınlar kadınlar tarafından ilgiyle takip edilmiştir. Sadece İstanbullu hanımlar değil, Anadolu hanımların da ilgilerinin söz

²⁷² Vedide, “Terzilik”, *Kadınlık*, sayı: 9, 3 Mayıs 1330, s.12-13; Vedide, “Terzilik”, *Kadınlık*, sayı: 10, 10 Mayıs 1330, s.14-15; Vedide, “Terzilik”, *Kadınlık*, sayı: 11, 17 Mayıs 1330, s.15; Vedide, “Terzilik”, *Kadınlık*, sayı: 12, 24 Mayıs 1330, s.11-12.

²⁷³ “Moda Hakkında Bir İki Söz”, *HMG*, sayı:4, 31 Ağustos 1311, ilave; “Moda Resimleri Tarifati”, *HMG*, sayı:7, 11 Eylül 1311, ilave.

²⁷⁴ “Örneklerin Tarifi”, *HMG*, sayı:4, 31 Ağustos 1311, ilave.

²⁷⁵ “Küçük Kız ve Erkek Çocuklar İçin Libaslar”, *HMG*, sayı:7, 11 Eylül 1311, ilave.

²⁷⁶ *HMG*, sayı:8, 14 Eylül 1311, ilave; *HMG*, sayı:9, 18 Eylül 1311, ilave; *HMG*, sayı:10, 21 Eylül 1311, ilave; *HMG*, sayı:11, 25 Eylül 1311, ilave; *HMG*, sayı:12, 28 Eylül 1311, ilave; *HMG*, sayı:13, 2 Teşrin-i evvel 1311, ilave; *HMG*, sayı:15, 9 Teşrin-i evvel 1311, ilave.

²⁷⁷ “Elišleri: Dikiş”, *HMG*, sayı:104, 13 Mart 1312, s.7; “Elišleri”, *HMG*, sayı:106, 27 Mart 1313, s.7.

²⁷⁸ “Moda ve Biçim”, *HMG*, sayı:118, 26 Haziran 1313, s.7-8; “Moda ve Biçim”, *HMG*, sayı:121, 17 Temmuz 1313, s.8; “Moda ve Biçim”, *HMG*, sayı:124, 7 Ağustos 1313, s.8; “Moda ve Biçim”, *HMG*, sayı:126, 21 Ağustos 1313, s.8; “Moda ve Biçim”, *HMG*, sayı:127, 28 Ağustos 1313, s.8; (Derginin 128, 130, 131, 133, 138. sayılarında aynı başlık altında yazılar mevcuttur.)

konusu olduğunu belirtmek bu yargıyı doğrulayacaktır. Taşrada bulunan kadınların dergilerde yer alan bilgilere ulaşmak istedikleri, ancak yol gösterici olmamasından dolayı İstanbul'daki kadınlara nazaran çok daha mustarip olduklarına değinilmiştir.²⁷⁹ Dergiler, bu duruma ürettikleri çözümle farklı bir sorumluluk da üstlenmiş oldular. Okuyucular vücut ölçülerini, adreslerini ve gerekli ücreti dergiye gönderdikleri takdirde istedikleri elbise modelinin kalıbı hazırlatılıp kendilerine gönderilmiştir.²⁸⁰ Böylece kadın dergilerinin basın yayın faaliyetleri dışında terzilik hizmeti sunması söz konusu olmuştur.²⁸¹ Okuyuculardan gelen taleplerin giderek fazlalaşması ve elbise patronları hazırlatmak için bir terziye ihtiyaç duyulması üzerine *Hanımlara Mahsus Gazete* bünyesinde bir Terzihane açılacaktır.²⁸² Kumaşların temin edilmesi, giysi kalıplarının hazırlanması, istenildiği takdirde modellerin dikilip gönderilmesi gibi hizmetler sunmuşlardır. İstanbul'daki okuyucularının yanında taşraya da aynı hizmet verilmiştir.²⁸³

Görüldüğü üzere, dergilerde yer alan biçki dikiş haberleri bir terzihanenin açılmasına sebep olacak kadar etkili olmuştur.²⁸⁴ Ancak asıl etkisini kadınların beğenilerini ve tercihlerini şekillendirmesi noktasında yapacaktır. Moda olgusunun toplumun üst

²⁷⁹ “İstanbul ve Taşra Karielerimize Hizmetimiz-Terzihanemiz”, *HMG*, sayı:19, 23 Teşrin-i Evvel 1331/1895, s.2.

²⁸⁰ 1895 yılında bir ceket modeli bütün parçalarıyla kâğıttan kesilmiş ve yerli yerine işaret edilmiş olarak 3 kuruşa bir etek örneği 3 kuruşa, manto veya uzun hırka ise 4 kuruşa hazırlanmıştır. Ayrıca astar kalıbı isteniyorsa bunun içinde 3 kuruşluk fiyat belirlenmişti. (“Terzihanemiz”, *HMG*, sayı:30, Kısmı-ı Musavver, Teşrin-i Sani 1311/12 Aralık 1895, s.1-2; “İstanbul ve Taşra Karielerimize Hizmetimiz-Terzihanemiz”, *HMG*, sayı:19, 23 Teşrin-i Evvel 1331/1895, s.2.)

²⁸¹ 1909'da Mehasin dergisi patron çizimi için 5 kuruş, 1923 yılında Süs dergisi bahar patronları için 15 kuruş, 1924 yılında Resimli Ay dergisi İstanbul için 3, taşra için 5 kuruş ücret talep etmiştir. (“Çarşaf ve Elbise Modelleri”, *Resimli Ay*, sayı:2, 29 Şubat 1924, s.33; *Mehasin*, sayı:10, 30 Ağustos 1325/ 1909, s.723, 731; “Hanım Makine Başında”, *Süs*, sayı:3, 30 Haziran 1339/1923, s.13.)

²⁸² “İdarehanemizde bir de terzihane küşad eylemekliği ise hanım efendiler hazeratının kesim ve biçim için de istifade etmeleri esasına müstenidir. Hatta bu hizmeti bir kat daha muntazam ifa etmek maksadıyla meşhur terzi Madam Azil Mari ile akt-ı mukavele eyledik.” (“Terzihanemiz”, *HMG*, sayı:30, Kısmı-ı Musavver, 30 Teşrin-i Sani 1311/1895, s.1-2. Karakışla, *Kadın Terzileri*, s. 21-44.)

²⁸³ Kalıpların en mükemmel şekilde çıkarılması için iyi bir terzi ile anlaştıkları müjdesi verilerek, istenildiği takdirde ölçü alıp gönderen okuyuculara beğendikleri elbiselerin ücret karşılığında diktirilip gönderilebileceği vurgulanıyordu. Terzileri Madam Azil Mari'nin her türlü elbiseyi mükemmel şekilde diktiği ve siparişlerin zamanında teslim edildiğine güvence olarak daha önce elbise hazırlatan hanımları şahit tutulmuştur. (“Terzihanemizin Hizmeti”, *HMG*, sayı:28, 23 Teşrin-i Sani 1311/1895, s.1; “Terzihanemiz”, *HMG*, Kısmı-ı Musavver, sayı:30, 30 Teşrin-i Sani 1311/ 1895, s.1-2; “Terzihanemiz”, *HMG*, sayı:32, 7 Kanun-ı evvel 1311, s.2.)

²⁸⁴ Oktar, s.81-82.

tabakası tarafından uygulanabilir olma fikrini değiştirerek, daha geniş kesimlerin modayı takip edebilmesine imkân sağlayacaktır. Orta halli mütevazı bir kadının dergilerde yer alan biçki dikiş köşeleri sayesinde, Paris'in son moda kıyafetlerini üzerinde taşıyabilmesi olası duruma gelecektir.

1.4.1.1. Osmanlı Kadın Dergilerinde Gösterilen Biçki Dikiş Tekniklerinin Günün Modasına Tesiri

Dergilerdeki biçki dikişe dair teknik bilgiler moda haberleri ile beraber verilmiştir. Moda ve dikiş dikmenin birbirini tamamlayıcı unsurlar olarak görülmesinden dolayı, ilgili haberler aynı sayfada ya da aynı başlık altında yer almıştır. Dergiler biçki dikiş köşelerine yer ayırarak, asri görünmek isteyen kadınların çok para harcamadan modayı takip edebilmesine imkân sağlıyordu. II. Meşrutiyete kadar, iktisadî sebeplerden ötürü biçki dikişe ağırlık verilmesi modayı takip edebilmek için dikişle ilgilenme fikrini geri planda bırakmıştır. “Kar’ilerimizi modaya teşvik fikrinde değiliz” şeklindeki haberler, kadınları modaya sevk etmekten çok kendi elbiselerini biçip dikebilecek kadar dikiş bilgisini öğrenmelerini amaçlamış olmalarındandır.²⁸⁵ Bununla beraber görsel malzemelerin “en son moda, son moda” şeklinde modellerinin sunulması modayı yaygınlaştırmak adına hizmet ettiklerini de gösterir.

II. Meşrutiyet sonrasında takip edilen millî ve iktisadî politikalar gereği biçki dikişin ön planda tutulduğu şeklinde yeni bir söylem mevcuttur.²⁸⁶ Ayrıca II. Meşrutiyet’le birlikte moda kavramının topluma yerleşmeye başlaması da dergilerdeki biçki dikiş sayfalarına olan ilgi ve alakayı arttırdı.²⁸⁷ Ancak şunu da unutmamak gerekir ki, okuma yazma oranları henüz çok sınırlı düzeydeydi ve bu dergilere sadece belli bir çevre ulaşabiliyordu. Buna karşın II. Meşrutiyetle birlikte kadın dergilerinin sayısındaki artış, görsel malzemeye ağırlık vererek dikişi yaygınlaştırmaları üst sınıfın tekelinde kalan moda algısını yavaş yavaş tabana yayacaktır. Dergilerin son moda olarak sundukları

²⁸⁵ “Moda-nakış-biçim”, *HMG*, sayı:1, 19 Ağustos 1311, ilave.

Dergilerin moda olgusunun toplumsal kabul görmesinde son derece etkili olduğuna İstanbul’da bulunan yabancı gezginlerin gezi notlarında değinilmiştir. Osmanlı kadınına dair izlenimlerini kaleme alan Goddwin, 1890’da “Hanımlara Mahsus Malumat” adlı, kadınlara yönelik bir moda dergisinin yayınlanmaya başladığını belirtmektedir. (Godfrey Goddwin, *Osmanlı Kadınının Özel Dünyası*, çev. Sinem Gül, Sabah Kitapları Yayınları, İstanbul:1998, s.173.)

²⁸⁶ “Dikiş ve Tabahat”, *Mehasin*, sayı: 5, 31 Kanun-ı evvel 1324, s.371 -373.

²⁸⁷ Osmanlı Kadın Dergilerinde Biçki Dikişle İlgili Yazılar ve Yorumlar başlığı altında bilgi verilecektir.

modeller ve dikim teknikleriyle tartışmaya mahal vermeden yeni moda trendlerinin kabul görmesine ortam hazırlandı. Okuyan, yazan, Avrupa'yı takip eden, giyimi-kuşamıyla modern bir çizgi sergileyen yeni kadının özelliklerinden biri de kendi dikişini dikişebilmesiydi.²⁸⁸ Feminist söylemli dergiler dahi kadınlara gelişmek ilerlemek için var güçleriyle çalışmalarını öğütlerken, kadınların mektepler kadar terzihaneler de kurmalarını teşvik etmekteydi.²⁸⁹

Dergilerin moda haberlerine yer ayırması, biçki dikişe dair teknik bilgilere yer vermesinden daha öncedir. Moda haberleri 1887'de çıkarılan *Şükûfezar* ile başlamıştır. Yalnızca kadınların çıkardığı, sahibi kadın olan bu ilk yayının üçüncü sayısında Fatma Nevber tarafından kaleme alınan "Eldiven üzerine yüzük takmak ne oluyor? Bu da mı moda?" başlıklı yazıdır.²⁹⁰ Biçki dikişe dair yazıların yer aldığı ilk kadın dergi ise 1895'te yayınlanan *Hanımlara Mahsus Gazete*'dir.²⁹¹ İlk sayısından itibaren çeşitli elbise modelleri ve dikiş tekniklerine yer verilmiştir.²⁹² Giysi modelleri hemen her sayıda mevcuttur.²⁹³ Karakışla'nın tespitine göre, Osmanlı kadın dergileri arasında biçki dikiş konusuna en fazla ağırlık veren yayındır.²⁹⁴ Gazetenin "ilave" adıyla²⁹⁵ yayınladığı sayfalarında yeni elbise modelleri, moda üzerine yapılan yorumlar,²⁹⁶ örnek modellerin tarifleri,²⁹⁷ çocuklar için elbise patronları²⁹⁸ moda örneklerinin tarifati,²⁹⁹ elişleri-

²⁸⁸ Kadınlar Dünyası dergisinin kapak sayfasında modern bir hanımın dikiş makinesi başında dikiş dikerken ki fotoğrafı bu duruma güzel bir örnektir. (Bkz. Ek 6.)

²⁸⁹ Fahrünnisa Galip, "Muhterem Kadınlarımıza", *Kadınlar Dünyası*, sayı:6, 9 Nisan 1329, s.4.

²⁹⁰ Demirdirek, 17.

²⁹¹ Başyazarı ve yazı kadrosunun tamamına yakını kadın olan dergi, 13 yılda 604 sayı yayım yaparak en uzun soluklu kadın gazetesi olacaktır. (Seval Akpınar, "Basın Tarihi: İlk Kadın Gazetesi: Hanımlara Mahsus Gazete", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, sayı: 16, Ocak 1965, s.30.)

²⁹² *HMG*, sayı:1, 19 Ağustos 1311/1895, s.5.

²⁹³ Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, s.31.

²⁹⁴ Karakışla, *Kadın Terziler*, s.22.

²⁹⁵ "Moda-nakış-biçim", *HMG*, sayı:1, 19 Ağustos 1311/1895, ilave.

²⁹⁶ "Moda Hakkında Bir İki Söz", *HMG*, sayı:4, 31 Ağustos 1311/1895, ilave; "Moda Resimleri Tarifati", *HMG*, sayı:7, 11 Eylül 1311/1895, ilave.

²⁹⁷ "Örneklerin Tarifati", *HMG*, sayı:4, 31 Ağustos 1311, ilave.

²⁹⁸ "Küçük Kız ve Erkek Çocuklar İçin Libaslar", *HMG*, sayı:7, 11 Eylül 1311/1895, ilave.

dikiş³⁰⁰, moda ve biçim³⁰¹ gibi makalelere yer ayrılmıştı. Moda ve dikiş haberlerine en çok yer ayıran dergilerden bir diğeri *Mehasin*'dir.³⁰² Eylül 1908- Kasım 1909 arasında 12 sayı çıkan *Mehasin* ise ilk kez renkli ve resimli olarak yayınlan kadın dergisidir.³⁰³ Özellikle dönemin popüler kadın dergilerinden *Süs*, *İnci* ve *Şehbal* dergileri moda haberlerine sıklıkla yer vermişlerdir.³⁰⁴

Dergilerde, her gün aynı sayfa aralıklarında bu haberleri takip etmek mümkündür. Haberlerin verilmiş şekilleri de birbirine benzemektedir. Ancak farklı modellerin kullanılmasına özen gösterilmiş olmalıdır ki aynı modeli iki dergide görmek çok mümkün değildir. Modellerin altında ya da yanında giysinin ne şekilde hazırlanacağı, en uygun kumaşın ne olacağı, üzerinde kullanılan dantel, şerit, kürk gibi aksesuarların kullanılmasına dair bilgiler yer almıştır.³⁰⁵

Moda köşelerinde, tamamen Avrupa etkisi görülmektedir. İngiliz ve Fransız dergilerinden alınan yeni elbise modellerinin dikim teknikleri ya da Paris'te takip edilen son trendlerin sunulduğu "moda köşeleri" sayesinde moda bilinci Osmanlı toplumuna yerleşmeye başlayacaktır.³⁰⁶ Öyle ki Avrupa moda dergilerinde yer alan haberler birebir

²⁹⁹ *HMG*, sayı:8, 14 Eylül 1311, ilave; *HMG*, sayı:9, 18 Eylül 1311, ilave; *HMG*, sayı:10, 21 Eylül 1311, ilave; *HMG*, sayı:11, 25 Eylül 1311, ilave; *HMG*, sayı:12, 28 Eylül 1311, ilave; *HMG*, sayı:13, 2 Teşrin-i evvel 1311, ilave; *HMG*, sayı:15, 9 Teşrin-i evvel 1311, ilave.

³⁰⁰ "Elişleri: Dikiş", *HMG*, sayı:104, 13 Mart 1312, s.7; "Elişleri", *HMG*, sayı:106, 27 Mart 1313, s.7.

³⁰¹ "Moda ve Biçim", *HMG*, sayı:118, 26 Haziran 1313, s.7-8; "Moda ve Biçim", *HMG*, sayı:121, 17 Temmuz 1313, s.8; "Moda ve Biçim", *HGM*, sayı:124, 7 Ağustos 1313, s.8; "Moda ve Biçim", *HMG*, sayı:126, 21 Ağustos 1313, s.8; "Moda ve Biçim", *HMG*, sayı:127, 28 Ağustos 1313, s.8; (Derginin 128, 130, 131, 133, 138. sayılarında aynı başlık altında yazılar mevcuttur.)

³⁰² Barbarosoğlu, s.149-150.

³⁰³ Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, s. 35; *Mehasin*, sayı: 2, 13 Kasım 1909, kapak sayfası; *Mehasin*, sayı: 11, 13 Ekim 1909, kapak sayfası.

³⁰⁴ Elif Mahir Metinsoy, *Mütareke Dönemin İstanbul'unda Moda ve Kadın 1918-1923*, Libra Kitap, İstanbul:2014; Selim Ahmetoğlu, *İttihatçı Aktüaliteden Kitleleşen Popülariteye: Şehbal Mecmuası (1909-1914)*, Libra Kitap:2010, s.153.

³⁰⁵ "Yeni Moda", *Süs*, sayı: 2, 23 Haziran 1339,s. 8-9; "Son moda", *Süs*, sayı:3, 30 Haziran 1339, s. 9; (Derginin tüm sayılarında aynı başlıklar altında haberler mevcuttur.)

³⁰⁶ *Şehbal*, sayı: 53, 28 Mayıs 1912, s.98; "Paris Tuvaletleri", *Mehasin*, sayı:3, 13 Kasım 1908, s.158; "Yeni Moda-Paris'te Birkaç Gelin Kıyafeti", *Süs*, sayı:6, 21 Temmuz 1339/1923, s.8; "Bu iki resim Paris'de büyük Pernitan mağazalarının yaz mevsimi için tab ettiği katalogda en mergub moda müsabakası olmak üzere ilave ettiği muhtelif kıyafetler arasında ihraz-ı mükâfat etmişlerdir." ("Son Moda", *Süs*, sayı:18, 13 Teşrin-i evvel 1339/1923, s. 5; *İkdam* gazetesinde yer alan moda sütunları Paris muhabirlerinden alınan mektuplara göre şekillenerek, Avrupa'daki modellerden örnekler verilmiştir. ("Moda Meseleleri", *İkdam*, 10 Teşrin-i evvel 1921, s.5.)

tercüme edilerek yayımlanmıştır. Örneğin; *Türk Kadını* yazarlarından Perihan, *Les Elegances Parisiennes* adlı Fransız moda gazetesinin haberlerini tercüme ederek yayımlamıştır.³⁰⁷ Perihan Hanım, moda sütunlarında Paris ve Viyana gibi moda merkezlerinin neşriyatları takip edilmediği için hanımların, terzilerin yeni diye iddia ettiklerini kabul etmek zorunda kaldıklarını belirtir.³⁰⁸ Alıntı yapılan diğer bir gazete Fransız Le Figaro gazetesidir.³⁰⁹

Kadın dergileri arasında Avrupa'dakilerine benzer şekilde basılan dergiler de mevcuttu. Örneğin; *Şehbal* dergisi, gerek kullandığı resimlerin kalitesi gerek seçtiği modellerin şıklığı sebebiyle Avrupa'daki moda dergileriyle eşdeğer tutulmuştur. Moda sayfalarında, en çok Paris modasının takip edildiği resimlerden anlaşılmaktadır. Birçok yabancı kadın sanatçı veya mankenin, belden uzun tül ve saten üstlerden, dar beyaz eteklerden, kısa kollu derin dekolteli gece kıyafetlerinden, dirseğe kadar uzanan eldivenlerden, tüy şapkalardan oluşan kıyafetlerle fotoğrafları yayınlanmıştır. Hatta seçilen fotoğrafların oldukça cüretkâr pozlar olması, dönemin Osmanlı toplumu için hayli radikal kabul edilmiştir.³¹⁰

Elbise modellerinin yanında giysilerin süslemesinde kullanılan dantel ve nakış işlemleri; boyunluk, yakalık, kolluk şeklinde tabir edilen giysiyi tamamlayan aksesuarlar da yer almaktadır. El işleri, başlığıyla verilen sütunlar da dergilerde önemli yer tutmuştur.³¹¹ El işi modelleri ve teknikleri hakkında bilgi verilmekle beraber kadın sanatlarına ilgiyi arttırmak için önemi ve gerekliliğine değinilmektedir.³¹² “El işi deyip geçmeyelim” diyerek bu yeteneğin tarihsel bir miras olduğu, ecdat kadınlarının bu sanat

³⁰⁷ Perihan, “Son Moda 2: Paris Şehrazadları”, *Türk Kadını*, sayı:2, 6 Haziran 1918, s.27.

³⁰⁸ Perihan, “Moda 1: Şehrazad”, *Türk Kadını*, sayı: 2, 6 Haziran 1918, s.26-27.

³⁰⁹ “Moda Hakkında”, *Türk Kadını*, sayı:3, 20 Haziran 1918, s. 46.

³¹⁰ Ahmetoğlu, s.153.

³¹¹ *Mehasin*, sayı:5, 13 Ocak 1909, s.317, 338.

³¹² Nadire Nazmi, “El işleri”, *Kadınlar Dünyası*, sayı:101, 20 Temmuz 1329, s.5; Nadire Nazmi, “El işleri”, *Kadınlar Dünyası*, sayı:102, 27 Temmuz 1329, s.8; Zeliha, “Elişleri”, *Kadınlar Dünyası*, sayı:103, 3 Ağustos 1329, s.13; Zeliha, “Elişleri: Kaneviçe”, *Kadınlar Dünyası*, sayı:104, 10 Ağustos 1329, s.12-13; Zeliha, “El işleri, dikiş”, *Kadınlar Dünyası*, sayı:105, 17 Ağustos 1329, s.15

(Derginin 117, 118, 119, 120, 122, 123, 124, 125. sayılarında Aziz Haydar tarafından “el işleri” başlığıyla hazırlanmış yazılar mevcuttur.)

eseri ürünlerle yüksek vasıflar kazandıkları vurgulanırken, el işlerine gerekli önemin verilmediği gibi eleştiriler de getirilmektedir.³¹³ Dikiş yeteneğini geliştirmek için sırasıyla öğretilmesi gereken usuller, iğneler başta olmak üzere kullanılan malzemenin özellikleri, dikiş makinelerinin kullanımı, iyi sonuçlar alabilmek için hangi noktalara dikkat edilmesi gerektiği, dikiş dikerken kumaş israfından kaçınmanın yolları vb. hususlar üzerinde durulmuştur. Dikiş için en uygun oturma şekli ve ortamın aydınlatılmasında dikkat edilmesi gereken hususlardan dahi bahsedilmiştir.³¹⁴ Dergilerdeki bu yayınlar sayesinde evlerinde kıyafetlerini diken hanımların sayısı giderek çoğalmıştır.³¹⁵

Dergilerdeki biçki dikiş köşelerinde tavsiye edilen kumaş, renk, model, aksesuar önerileri kadınların giyim-kuşam tercihlerini büyük oranda şekillendirmiştir.³¹⁶ Modeller, seçilen kumaşlar, kullanılan aksesuarlar gibi tanıtılan pek çok unsurun hanımlar arasında rağbet görmesinde basında yer alan haberlerin katkısı büyüktür. Örneğin, “Moda her gün yeni cilvelerle değişmekten hali kalmıyor. Bu sene piliseler, valonlar pek rağbet kazanacağı benziyor” ifadesiyle ya da “Eşarp olsun elbiselik kumaş olsun, çiçekli ve yahut şekilli ipekliler makbuldür” şeklinde verilen haberlerde kadınların tercihleri şekillendirilmiştir.³¹⁷ Özellikle hanımların mektuplar yoluyla dergilere ulaşabilmeleri, tercihlerini ve isteklerini iletebilmeleri ortak beğenilerin yaygınlaşmasını kolaylaştırıyordu.³¹⁸ Öyle ki kadınların o güne kadar ihtiyaç duymadığı bir aksesuara moda sayfalarında sıklıkla yer ayrılması, belli bir süre sonra hanımların zorunlu hissettikleri bir ihtiyaç haline gelmesini sağlıyordu. Türk kadınlarının giyim kuşamda pek tercih etmedikleri kürk kullanımının belli bir dönem büyük rağbet görmesi bu duruma örnek gösterilebilir. Dergilerdeki dikiş köşelerinde elbiselerin kollarını ve

³¹³ Nadire Nazmi, “El işleri”, *Kadınlar Dünyası*, sayı:101, 20 Temmuz 1329, s.5.

³¹⁴ Zeliha, “El işleri, dikiş”, *Kadınlar Dünyası*, sayı:105, 17 Ağustos 1329, s.15; Vedide, “Biçki ve dikiş”, *Kadınlık*, sayı: 5, 3 Nisan 1330, s.12-13; Vedide, “Terzilik”, *Kadınlık*, sayı:7, 17 Nisan 1330, s.10-11.

³¹⁵ “Hayatta Muvaffak Olmuş Türk Kadınları”, *Resimli Ay*, sayı:45, 31 Ekim 1927, s.27

³¹⁶ “Modanın Zaferi”, *Kadınlar Dünyası*, sayı:195, 29 Kanun-ı sani 1921, s.2-3; Palmira Brummett, *İkinci Meşrutiyet Basınında İmge ve Emperyalizm 1908-1911*, İletişim Yayınları, İstanbul:2003, s.367.

³¹⁷ “Haftanın Modası”, *Süs*, sayı:1, 16 Haziran 1339/1923, s.9.

³¹⁸ “İstanbul ve Taşra Karielerimize Hizmetimiz-Terzihanemiz”, *HMG*, sayı:19, 23 Teşrin-i Evvel 1331/1895, s.2.

göğüslerini kürkle süslemenin incelikleri anlatılarak kürk kullanımı önemli bir moda akımı haline getirilmiştir.³¹⁹

Modayı takip etmek ve ona göre giyinmek özendirilmekle birlikte aşırıya kaçılmaması konusunda hanımlar uyarılmaktaydı. Kadınların moda düşkünlüğüne karşı uyarıcı ve hakiki moda hakkında okuyucularını bilgilendirmeyi sorumluluk kabul eden *Türk Kadını* dergisi, savaş yıllarında kumaş fiyatlarının yükselmesine rağmen modanın bir hastalık gibi kadınları sardığından yakındır.³²⁰ Aradaki dengenin kurulabilmesi noktasında, kadın dergilerinin kadınlara toplumsal görevlerini öğretecek yayın politikaları benimsemeleri tavsiye edilmekteydi.³²¹ Bu eleştirilerin yer bulması, kadınların moda ile ilgisinin artmasıyla toplumsal bazı sorunların ortaya çıktığını göstermektedir. Öyle ki giyim-kuşamın belli bir standartta kavuşturulmasına yönelik başta hükümet olmak üzere kadın derneklerinin çalışmalarına başlamaları, giyim kuşam konusunda toplumda yaşanan çelişkili değişimin göstergesidir. Bazı kadınların İslam hanımlarının haysiyetini ihlal edecek derecede açık giyindikleri ve Avrupa’da moda olan her şeyi, İstanbul hanımlarının elbiselerinde uyarılma isteği şikâyet konusu olmuştur.³²² Özellikle II. Meşrutiyet sonrasında kadınların klasik tesettür kurallarını zorlayan yeni model çarşafı, açık saçık olarak değerlendirilerek, kadınlar eleştirildi. Kadınların kendi zevklerine göre hazırlattıkları çarşafı öyle bir hal aldı ki yeni moda çarşafı İslami adaba uygun olmadığı, Müslüman-Türk kadınına yakışmadığı daha yüksek sesle söylenmeye başladı.³²³ Bu arada kadınlar peçe takmayı bıraktıkları gibi, yeni moda çarşafını oldukça yüksek meblağlara terzilere diktirebiliyordu. Kadınlar yeni tarz kıyafetleriyle sokakta dolaşırken kulağının tıkalı, gözünün kalın bir perde ile örtülü olmasını istemiyor, karşısındaki muhatabına bir iki kelime söylemesi gerektiğine inanıyordu.³²⁴ Kadınların klasik tesettür kurallarına uymayan, açık saçık olarak değerlendirilen yeni model çarşafı ulusal kadın kıyafeti oluşturma düşüncesini

³¹⁹ “Bugün orangutan, goril gibi büyük ve sair ufak tefek maymunların kuyruklarına piyasada verilen kıymet o dereceyi bulmuştur ki bu, hayretlere sezaadır.” (“Kadınlarda Kürk Aşkı,” *Yeni İnci*, sayı:10, Mayıs 1339/1923, s. 7; “Moda: Kışlık mantolar”, *İnci*, sayı:11, 1 Kan. Evvel 1919, s.19.)

³²⁰ *Türk Kadını (1918-1919) Yeni Harflerle*, s.45.

³²¹ Mehmet Cavit, “Hanımlarımıza”, *Kadın*, sayı:1, 13 Teşrin-i Evvel 1324/26 Ekim 1908, s.2.

³²² Nebile Kâmuran, “Kıyafetimiz”, *Kadınlar Dünyası*, sayı:20, 23 Nisan 1329, s.3.

³²³ Emine Seher Ali, “Artık İş Başına!”, *Kadınlar Dünyası*, Sayı21, 24 Nisan 1329, s.1-2.

³²⁴ “Milli Moda”, *İnci*, sayı: 1, 1 Şubat 1919, s.4-5.

doğurdu. Ulusal kadın kıyafeti oluşturma düşüncesi, kadınların harici kıyafetleri özelinde ele alınarak “millî kıyafet” meydana getirmek amacıyla girişimlere başlandı.³²⁵ Sade usulde bir çarşaf ve Türk milletine uygun elbiseler icat ederek bu sorunların üstesinden gelinebileceği dile getirilirken çarşafın yerini tutacak dış kıyafet arayışına girildi.³²⁶ Millî kıyafet meydana getirme düşüncesi, II. Meşrutiyet Dönemi’nde Osmanlı Müslüman kadınları arasında önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir.³²⁷ Gazete ve kadın dergilerinde konu üzerine uzun tartışmalar yapılarak çözüm yolları arandı. *Kadınlar Dünyası* dergisinde yer alan şu satırlarda olduğu gibi,³²⁸ devrin iyi ve üst seviyede eğitim almış kadınları, konuyu kadın dergilerindeki sütunlarına taşıdılar:³²⁹

Modadan, modaya inhimakten mütevellit israftan kadın erkek şikâyetler ediyoruz. Kıyafet-i hariciye-i nisvanımızın almakta olduğu eşkâl-i ucubeden âdem-i memnuniyet izhar eyliyor, ıslahını, sade fakat süsten âzade olmakla beraber zevk-i selimi okşayacak bir şekle ifrağını temenni eyliyoruz.

İnci dergisi yazarlarından Zehra Hakkı Hanım’da kaleme aldığı benzer bir yazıda millî bir moda yaratma çabasını destekleyerek, ahlaki yapının temin edilebilmesi ve iktisadî sebeplerden ötürü bunun gerekli olduğu üzerinde durmuştu.³³⁰ Zehra Hakkı; erkeklerin kavuklarından, pabuçlarına kadar bütün giydiklerini yabancılardan birebir aldıklarını eleştirirken Türk kadınının bu yanlışta düşmeyerek kendi değerleri çerçevesinde millî bir moda oluşturmasını öğütüyordu.³³¹

³²⁵ Safiye Kıranlar, “Değişen Kadın Kimliği Üzerine Bir İnceleme: İşgal İstanbul’unda Tesettür”, *Akademik İncelemeler*, cilt: 2, sayı:1, 2007, s.311; Nicole Van Os, “Millî Kıyafet: Müslüman Osmanlı Kadını ve Kıyafetinin Milliyeti”, çev. Bülent Keleş, *Türkler*, cilt: 14, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara: 2002, s.133-145.

³²⁶ Nebile Kâmuran, “Kıyafetimiz”, *Kadınlar Dünyası*, sayı:20, 23 Nisan 1329, s.3.

³²⁷ Van Os, s.133.

³²⁸ “İşe Başlamalı”, *Kadınlar Dünyası*, sayı:62, 4 Haziran 1329, s.1-2.

³²⁹ Kıranlar, “İşgal İstanbul’unda Tesettür”, s.311; Van Os, s.133-145.

³³⁰ Zehra Hakkı, “Millî Moda”, *İnci*, sayı:1, 1 Şubat 1919, s. 5

³³¹ Almanların, Fransız modası karşısında kendi modalarını yaratmış olduklarından yola çıkarak Türk düşünürlerinin yazarlarının, ressamlarının, terzilerinin de yardımıyla ortak bir moda anlayışı ortaya çıkarılabileceğinden bahseder. Türk geleneklerinin ve doğu medeniyetlerinin milli bir moda yaratabilecek zenginliğe sahip olduğu, pek çok nadide el işlerindeki ajurlar, danteller, sutaşlarının kullanılabilmesi gibi yeniçeri, sipahi, derviş, Türkmen ve köylü kıyafetleri gibi pek çok istifade edilebilecek unsurların varlığı hatırlatılmıştır. Batıyla her konuda temasın bu derece arttığı bir süreçte Avrupa modasından etkilenmemenin söz konusu olamayacağı da kabul edilmekteydi. Zehra Hakkı’nın önerisi, hem kendi kültürümüzü barındıran hem de Batı’nın kullanımı kolaylaştıran öğelerinden yararlanarak bir moda yaratmaktı. Başlı güzelce örten bir başörtüsü, bir palto, rob mantodan oluşan bir dış kıyafetle dini ve milli değerleriyle uyuşan milli bir kıyafet önerisinde bulunmaktaydı. Milli bir moda oluşturmakla batının ürünlerini tamamen boykot edecek şekilde

Millî bir kıyafet oluşturmanın zorunluluk olduğu okurlar tarafından da dile getirilerek millî kıyafet önerileri getirilmiştir.³³²

Aslında yapılmaya çalışılan, kadınlar arasında yayılan moda tutkusunun millî bir moda yaratılarak kontrol altına alınmaya çalışılmasıydı. Kadın dernekleri, bu konuda destek veren öncelikli kurumlardı. Programlarında, millî değerlere uygun şekilde bir kıyafet modeli oluşturmaya yer verdikleri gibi tamamen bu amaca yönelik çalışacak derneklerin kurulmasını da destekliyorlardı.³³³ Bunun nedeni, İttihat ve Terakki yönetiminin Avrupa'nın ekonomik, siyasî ve toplumsal baskısından kurtulabilmek için her alanda uygulamaya çalıştığı millî politikalar gereği millî bir moda yaratma çabasını desteklemesi ve kontrol altında tutmak istemesidir.³³⁴

1918'de ulusal öğeleri ön plana çıkararak ortak bir giyim şekli meydana getirmesi için bir cemiyet oluşturulması önerildi.³³⁵ Sade Giyinen Kadınlar Cemiyeti adıyla kurulması önerilen bu dernek, iktisadî ve kültürel motiflerin giyim kuşama uyarlanması amacıyla girişimlerde bulunacaktı.³³⁶ Bu cemiyeti kurmak mümkün olmadıysa da³³⁷ 1922 yılında aynı amaçlar doğrultusunda çalışacak başka bir cemiyet oluşturuldu. 1922 yılında Türk Bedayini Koruma Cemiyeti adıyla kurulan bu cemiyet, kadının dış kıyafetini tesettüre uygun hale getirilerek tek tip çarşaf modelinin oluşturmak için çalıştı. Dış kıyafete millî

dışlamak söz konusu olmayacaktı. Alınan ürünler, Türk zevkine göre tadilatından geçirilerek milli terbiyeye uygun bir hale getirilebilirdi. (Zehra Hakkı, "Milli Moda", *İnci*, sayı:1, 1 Şubat 1919, s. 5.)

³³² "Çarşaf modelleri", *Resimli Ay*, sayı: 4, s. 27.

³³³ 1913'te kurulan Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti'nin kuruluş nizamnamesinde belirtildiği üzere cemiyetin birinci amacı, Müslüman kadınlar için dini hükümlere uygun, sade, süsten uzak birkaç dış kıyafet modeli hazırlamak olarak açıklanmıştı. Hazırlanan modellerin hükümetten onay alındıktan sonra giyilmeye başlanacağı özellikle belirtilmiştir. ("Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyet Programı", *Kadınlar Dünyası*, sayı: 55, 28 Mayıs 1329, s.1.)

³³⁴ Toprak, *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm*, s.257.

³³⁵ Vakit, 14 Haziran 1334; "Kadınlık Şuûnu: Sade Giyinen Kadınlar Cemiyeti", *Türk Kadını*, sayı: 3, 20 Haziran 1918, s.44-45.

³³⁶ "Kadınlık Şuûnu: Sade Giyinen Kadınlar Cemiyeti", *Türk Kadını*, sayı:3, 20 Haziran 1334, s.44-45.

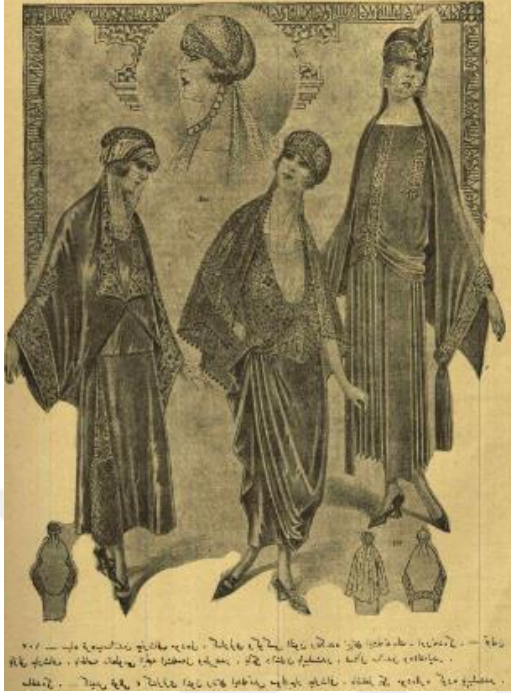
"Bazı çalışmalarda kadın dernek arasında gösterilmiş olsa da bu derneğin kurulduğuna dair bir tespit yoktur. Vakit gazetesinde yer verilen bir temenni olarak kalmıştır. Serpil Çakır'ın 1991'de Toplum ve Bilim dergisinde yayımlanan makalesinde ve 1996'da yayımlanan Osmanlı Kadın Hareketi adlı çalışmasında kurulan dernekler arasında gösterilse de faaliyete geçmiş bir kadın örgütü değildir. (Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, s.59; Serpil Çakır, "Osmanlı Kadın Dernekleri".)

³³⁷ Yavuz Selim Karakışla, "Sade Giyinen Kadınlar Cemiyeti (1918)", *Tarih ve Toplum*, cilt: 35, sayı: 207, Mart 2001, s 157-162.

bir şekil vermek söylemiyle faaliyetlerde bulunulsa da aslında yapılmak istenen çarşafa daha kapalı, adaba ve dini hassasiyete uygun bir şekil verebilmektir. Örnek modeller oluşturularak bunlar arasından en uygun olanı seçilecek ve Türk kadınının dış giyimi için tek tip bir model belirlenmiş olacaktır. Bu girişim padişah başta olmak üzere siyâsîler tarafından da desteklenmiştir. 1922 yılı haziran ayı içinde başlayan kadınların harici kıyafeti çarşafa millî ve İslami adaba uygun şekil verilmesi yönündeki tartışmalar, kısa süre sonra kesilmiş ve kamuoyunun ilgisi farklı alanlara kaymıştır.³³⁸ Aynı tartışmaların uzun süre son bulmadığını 1924 yılında dahi devam ettiğini görüyoruz. *Resimli Ay* dergisi yayın hayatına başlamadan evvel diğer dergilerdeki tanıtımı şu şekilde yapılmıştır: “Yeni çarşaf modası. Avrupa modalarını niçin taklit ediyorsunuz. Çarşaflarımızın güzelliğini muhafaza için ondaki hususiyetini bozmamak lazımdır. Şark güzelliğiyle garp fikrîni mezc eden yeni çarşaf modasını görmek istiyorsanız *Resimli Ay* mecmuasını alınız. Şubatın on beşinde çıkıyoruz.”³³⁹ *Süs* dergisinde yer alan bu ilanda beklentilerin neye göre şekillendiğini anlayabiliyoruz. Bahsedilen bu çarşaf modelleri, *Resimli Ay* dergisinin farklı sayılarında okuyucuya şu şekilde sunulmuştur:

³³⁸ Kıranlar, “İşgal İstanbul’unda Tesettür”, s.318, 323.

³³⁹ *Süs*, sayı:35, 9 Şubat 1340/1924, s.2.

Resim 3: 1920’li Yılların Çarşaf Modelleri

Kaynak: *Resimli Ay*, sayı:8, Eylül 1340, s.25; “Sonbahar modelleri”, *Resimli Ay*, sayı:11, 30 Kasım 1924, s. 31.

Sağda: siyah krep satenden bir çarşaf. Kolları parlak gibi omuzdan atma. Yanlarda cübbe gibi kollar için delikler vardır.

Ortada: siyah krepten bir çarşaf. Elbisesi krep jorjetten yapılmış, dantellerle süslenmiştir. Kolları kreptendir. Solda: satenden bir çarşaf, kolları, omuzdan atma ve ipekle işlenmiş. Belinde ipekten kuşağı vardır.³⁴⁰

Kılık kıyafete dair düzenlemelerde olduğu gibi, kadınlar giyim kuşam tercihlerini belirlerken basında yer alan haberlerden büyük oranda etkilendiler. Dergilerin moda sayfaları ve biçki dikiş köşelerinde görsel malzemeye ağırlık vermeleri, kadınları özendirici bir vitrin özelliği taşımasına sebep olacaktır. Çok geniş bir kitleye yayılmasa bile özellikle İstanbullu hanımlar, bu yayınlar sayesinde Avrupa modasını günü gününe takip edebildiler. Avrupa’daki son moda kıyafetleri ve özellikle Paris mağazalarında sergilenen elbise modellerinin resimlerini görüp, tarif edilen dikim tekniklerine uyarak benzer kıyafetlere sahip olabiliyorlardı. İstanbul hanımları kadar Anadolu’daki hanımların da, dergilere gönderdikleri mektuplar yoluyla yayınları takip ederek moda

³⁴⁰ “Sonbahar modelleri”, *Resimli Ay*, sayı: 11, 30 Kasım 1924, s. 31.

ilgisiz kalmadıklarını görüyoruz. II. Meşrutiyet'ten sonra kadın dergilerinin sayılarının artması ve dergilerde moda-dikiş-nakış haberlerine ağırlık verilmesiyle, yeni modalar daha geniş kesimler tarafından takip edilmeye başlayacaktır. Dergilerin modayı teşvik etmekten çok hanımların ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla olduklarını belirtmelerine rağmen kadın dergilerinin bu tür yayınları moda olgusunu geniş kitlelere yayacaktır. Modanın sadece seçkin tabakadaki hanımlar tarafından uygulanabilir olma düşüncesi değişerek, toplumun farklı kesimlerindeki hanımlar arasında moda olgusu yaygınlaşacaktır.

1.4.2. Osmanlı Kadın Derneklerinin Faaliyetlerinden Biçki Dikiş

Osmanlı kadın hareketinin dönüm noktasını, II. Meşrutiyet sonrasında kadın derneklerinin kurulmasıyla gerçekleştirdiğini söyleyebiliriz. Seslerini daha güçlü duyurabilmek için dernekler yoluyla bir araya gelen kadınlar; fikrî, siyasî ve toplumsal varlıklarını kabul ettirmeye çalıştılar. Derneklerin amaçları farklı olsa da kadının toplumsal statüsünün yükseltilmesini ortak söylem haline getirdiler.³⁴¹ Kurulan ilk dernekler, kadınların ilmi ve fikrî aydınlanmalarını Avrupa'daki rol modellerinden esinlenerek sağlamaya çalıştılar. Balkan Savaşlarıyla birlikte İttihat ve Terakki'nin millî politikalarının daha belirleyici hale gelmesi, kadın derneklerinin faaliyet alanlarını yardım ve hayır işlerine, mesleki eğitime, kadınların iş hayatına dâhil olması gibi alanlara sevk etti. Özellikle Müslüman Türk kadınlarının sanat ve ticaretle meşgul olarak geçimlerini sağlayabilmelerine çalıştılar. Kuruluş amaçları ve işlevleri farklı olsa da neredeyse tüm kadın dernekleri, kadınları biçki dikiş-nakış işlerine sevk edecek imkânlar hazırlamışlardır.

Diğer taraftan, dernekleri kuran ve derneklerde görev alan kadınlar, toplumun ileri gelen kentli, kültürlü ve eğitilmiş kadınlardı. Avrupa modasına göre giyinmeleri merak ve ilgiyi daha da uyandırmıştı. Böylece kadınların ihtiyaçlarını karşılama hususunda rol oynayan kurumlar; bir süre sonra hali vakti yerinde kadınların “yeni moda”yı takip etme ve öğrenme arzusunu gerçekleştiren kurumlar haline geldiler.

³⁴¹ Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, s.43-78; Çakır, “Osmanlı Kadın Dernekleri”, s.139.

1.4.2.1. Savaş Şartlarının Belirlediği Ortamda Osmanlı Kadın Dernekleri ve Biçki Dikiş

Balkan Savaşlarıyla birlikte; asker ve şehit ailelerine, öksüz ve yetim kızlara yardım etmek kadın derneklerinin birinci vazifesi haline geldi. Dernekler, kendilerine bakabileceklerinden çok daha fazla sayıda muhtaç kadının başvurması üzerine yeni çareler aramaya başladılar. Gıda, giyecek ve para yardımı gibi kısa vadeli çözümler yerine kadınların geçimlerini sağlayacak bir iş sahibi olabilmeleri amaçlanmıştır. Bu kuruluş amaçları farklı olsa da neredeyse bütün derneklerin ortak hedefiydi. Bunun için öncelikli olarak iş imkânları sağlayan biçki dikiş eğitiminin verildiği atölyeler, darussınalar, terzi evleri açmak olmuştur.

Kadının sokakta kendi başına bulunmasının yadırgandığı bir dönemde, kadınların dernekler kapsamındaki bu faaliyetlere katılmasındaki en önemli faktör “mecburiyet”tir. Savaş nedeniyle dul, yetim, öksüz kalan kadın ve kızlar geçimlerini sağlamak mecburiyetiyle derneklerin çatısı altında toplandılar. Üst tabakadaki hanımlar ise derneklerde görev alarak buldukları çevrede statü kazanma çabasıydı. Bürokrat ailelere mensup bu hanımların, millî duygularla çaba sarf ettikleri yok sayılmayacağı gibi, dernekler kapsamında çalışarak prestij sağladıkları da inkâr edilemez. Dergi ve gazetelerde yazarlık yapan hanımlar, kız okullarında öğretmenlik yapan hanımlar ya da siyasî yöneticilerin eşleri aynı zamanda kadın derneklerinin yöneticileriydi. Bu tür yardım dernekleri diğer ülkelerde de mevcuttu ve aynı şekilde üst düzey yöneticilerin hanımları tarafından destekleniyordu.³⁴²

³⁴² “Rusya İmparatoriçesinin Taht-ı Riyasetinde Askerlere Hediye İhzarı”, *Mehasin*, sayı: 3, 13 Kasım 1908, s.144.

Resim 4: Rusya’da Askerin İhtiyacını Karşılama Üzere Dikiş Diken Kadınlar

Kaynak: “Rusya İmparatoriçesinin Taht-ı Riyasetinde Askerlere Hediye İhzarı”, *Mehasin*, sayı: 3, 13 Kasım 1908, s.144.

Osmanlı kadın derneklerinin ağırlıklı olarak 1913’ten sonra açılmaları,³⁴³ siyasî iktidardan güç ve destek aldıklarının en açık göstergesidir. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin 1913 sonrasında siyasî gücü tamamen eline almasıyla siyasî, iktisadî ve sosyal alanlarda millî politikaları uygulamaya geçirecek ve milliyetçilik fikrî doğrultusunda faaliyet gösteren tüm kuruluşları destekleyecektir. Bu nedenle kadın

³⁴³ 1913 yılında açılan kadın dernekleri: Müdafaa-i Milliye Osmanlı Hanımlar Cemiyeti, Hilâl-i Ahmer Hanımlar Cemiyeti Darussınası, Osmanlı Türk Hanımları Esirgeme Derneği, Osmanlı Kadınlarını Çalıştırma Cemiyeti, Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti, Malumat-ı Dahiliye İstihlak-ı Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi’dir. Türk Kadınları Bıçkı Yurdu da kadın derneklerden biri olarak sayılmıştır. (Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*.)

derneklerinin çoğunun arkasında ya doğrudan ya da eşleri yoluyla dolaylı olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti bulunmaktaydı.³⁴⁴

Osmanlı Devleti'nde 1909 yılında Halide Edib Adıvar tarafından kurulan Teali-i Nisvân Cemiyeti bu cemiyetlerin ilk örneğidir. Dernek, kadınların bilgi ve kültür düzeylerini arttırarak sosyal statülerini yükseltmeyi amaç edinmiştir. Dernek, okuma-yazma kursları, dil kursları ve konferanslar yoluyla³⁴⁵ kadınların fikren gelişmesine katkı sağlamak amacını taşısa da savaş şartları nedeniyle yardım faaliyetlerine yönelmiştir.³⁴⁶ 1913 yılında Türk işleri, hesap işleri, beyaz işler ve çamaşır imali gibi el becerilerini geliştirmek ve el sanatlarını öğretmek üzere bir dersane açması bu faaliyetlerden biridir.³⁴⁷ Kadınların yeteneklerini gün yüzüne çıkararak geçimlerini sağlayabilecekleri meslek bilgisi edinmeleri istenmiştir. Böylece kadınlara yakıştırılan meziyetlerden biri olan dikiş dikmek, kadın derneklerinin faaliyet alanlarında yer almaya başlayacaktır.

Dernekler, biçki dikiş faaliyetlerine, kadınlara yardım etmek için başlamışlarsa da savaşların devam etmesiyle askerlerin giyim-kuşam ihtiyacını karşılamak gibi farklı bir sorumluluğu da yüklendiler. 1912 yılında kurulan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyeti, bahsi geçen iki amacı gözeterek, 1913 yılında bir darussınaa tesis etmiştir.³⁴⁸ Balkan Savaşından sonra Rumeli'den gelen kimsesiz göçmen kadınların ve şehit çocuklarının geçimlerini sağlamaları amaçlanmıştı.³⁴⁹ Hilâl-i Ahmer Hanımlar Cemiyeti Hanımlar merkezine bağlı fakat ayrı bir bütçe ile müstakil olarak idare edilecek olan "Hanımlar Darussına", 7 Ağustos 1913'te Cağaloğlu'nda bir konakta faaliyete

³⁴⁴ Kurnaz, *Osmanlı Kadınının Yükselişi*, s.327.

³⁴⁵ Kurnaz, *Osmanlı Kadınının Yükselişi*, s.314; Halide Edib anılarında, kurslarda Fransızca ve İngilizce dersleri verildiği gibi, aynı zamanda çocuk bakımı ve ev bakımı hakkında bilgi verildiğinden bahseder. (Halide Edib Adıvar, *Mor Salkımlı Ev*, Atlas Kitabevi, İstanbul:1973, s.163.)

³⁴⁶ Cemiyet, Balkan savaşları sırasında İstanbul'da bir hastane açmış, Halide Edib başta olmak üzere dernek üyeleri burada gönüllü hastabakıcılık yapmıştır. (Adıvar, s.163.)

³⁴⁷ "Teali-i Nisvan Cemiyetinde Kadın Dersleri", *Mektep Müzesi*, sayı:3, 1 Haziran 1329, s.79.

³⁴⁸ Safiye Kıranlar, *Savaş Yıllarında Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara:2013, s.46-47.

³⁴⁹ Mesut Çapa, *Kızılay [Hilâl-i Ahmer] Cemiyeti (1914-1925)*, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, 2. Baskı, Ankara: 2010, s.39; *Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Darüssına*, Ahmet İhsan ve Şürekası Matbaa-i Osmaniye, 1339, s.3-4; Seçil Karal Akgün-Murat Uluğtekin, *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a*, TDV Yayınları, Ankara: 2002, s.157.

geçmiştir. Çalışanların çoğu kimsesiz, yersiz ve yurtsuz olduğundan göçmenlerin çok muhtaç durumda olanlarının barınma imkânı da karşılanmıştır.³⁵⁰

Başlangıçta 15 kişinin istihdam edildiği tesiste, iki üç ay sonra el işlerine ve dokunan pamuk ve ipekli bezlere her taraftan büyük bir rağbet gösterilmesi üzerine çalışanların sayısı giderek arttı.³⁵¹ Darussınâa'da özellikle genç kızların üretici hale getirilmesine yönelik el işleri ve nakış öğretilmesine büyük önem verildi. Eski Türk el işlerinden örnek alarak yaptıkları nakışlar ve ince Hilâlli bezlerden yapılan ürünler İstanbul içinde büyük talep görmesini sağladı.³⁵² Türk motifli ürünlerin sunulduğu sergiler düzenlenerek satışlara başlandı. Böylece Hilâl-i Ahmer'e gelir sağlanırken bir yandan da Türk motiflerinin yaşatılma ve yabancılara tanıtılması amaçlanmıştı.³⁵³ Taleplerin giderek artması sonucu daha fazla işçiye ihtiyaç duyulması, bunları istihdam edecek alanların kısıtlı kalması üzerine dışarıya iş verilmeye başlandı.³⁵⁴ Evlerinde darussına için çalışan hanımlar, yeri geldiğinde askerin ihtiyacını bir an evvel karşılayabilmek adına darussınaaya çağrılmışlardı.³⁵⁵

Hanımlar Darussınası, I. Dünya Savaşı yıllarında ordunun ihtiyacını karşılamaya yönelik çalışmaya ağırlık verecektir. Ordunun ihtiyaç duyduğu sargı bezi, zehirli

³⁵⁰ *Hilâl-i Ahmer Darussınası*, s.5; Çapa, s.39

³⁵¹ Kıranlar, a.g.e., s. 46.

³⁵² *Hilâl-i Ahmer Darussınası*, s.18.

³⁵³ Akgün-Uluğtekin, s.158.

³⁵⁴ 300 kadar asker ailesi her hafta müesseseye gelip gerekli malzemeleri alarak evlerinde üretiyorlardı. Darussınanın sağladığı iş imkânıyla 1500 kadar muhtaç kadın ve çocuğun geçimi temin edebilmiştir.

(Muzaffer Tepekaya-Leyla Kaplan, "Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1877-1923)", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı:10, 2013, s.148; *Hilâl-i Ahmer Darussınası*, s.21, 33.)

Gazete ilanlarıyla hanımlara duyurular yapılarak, kumaş ve giysi örneklerini almaları için Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi'ne gelmeleri istendi. "Dikilen çamaşırları görmek ve kumaştan arzu ettikleri kadar olarak bu numuneye göre hanelerinde biçip dikmek ve diktirmek vazife-i vataniyesinde bulunacak hanım efendilerin Cuma'dan maa'da her gün zevali saat ondan öğleye ve ba'dezzuhur birden beşe kadar Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi'ne müracaat etmeleri rica olunur." ("Osmanlı Hanımlarına", *İkdam*, 3 Mart 1915, s.2.)

³⁵⁵ "Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezinden: Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyet-i Merkeziyesi, Hilâl-i Ahmer azasından olan bil-umum hanım efendileri daire-i merkeziyede dikilecek müstacel bir dikiş için Cumartesi günü sabahı saat on buçuktan itibaren Hilâl-i Ahmer Merkez-i Umumiyesine davet eder." (*Tasvir-i Efkâr*, 18 Kanun-ı evvel 1914, s.4; *Tasvir-i Efkâr*, 20 Kan. Evvel 1914, s.4.)

gazlardan korunmaya yarayan ağızlık ve burunluk gibi sağlık malzemeleri, askerin ihtiyacı olan kıyafet, çamaşır, çorap, eldiven gibi birçok malzemenin üretimi yapılmıştır. ³⁵⁶ Yapılan işlere vatan hizmeti olarak bakıldığı, kadınların ihtiyaçlarını karşılanmasının geri planda bırakıldığı anlaşılıyor. Öyle ki sadece darussına da çalışan hanımlar değil, tüm hanımlar ordu için çalışmaya davet edilmiştir. El emekleri ve göz nurlarıyla yapacakları yardımların önemi hatırlatılarak gazete ilanlarıyla hanımlara çağrılarda bulunulmuştur. ³⁵⁷ Örneğin, 1917 yılında genel merkezin talebi üzerine yirmi sekiz gün içerisinde 10.000 parçadan fazla çamaşır dikilerek Hilâl-i Ahmer ambarına teslim edilmiştir. ³⁵⁸ Millî Mücadele yıllarında da ordunun ve Hilâl-i Ahmer hastanelerinin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için hanımlara dikiş diktirilmeye devam edilmiştir. ³⁵⁹

Resim 5: Hilâl-i Ahmer Darüssınası'na Ait Fotoğraflar

Kaynak: *Hilâl-i Ahmer Darüssınası*, s.9; *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyet-i Merkeziyesi*, Ahmet İhsan ve Şürekası, 1330, s. 74.

³⁵⁶ Tepekaya- Kaplan, "Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi", s.148; *Hilâl-i Ahmer Darüssınası*, s.21.

Savaşın başlangıcında Millî Müdafaa Cemiyeti'nin başvurusuyla askerlere 24, 529 hırka, 1700 pamuklu hırka pek çok da çamaşır dikildi. Yine askerin kullanımı için yüklü sayılarda eldiven ve çorap ördürüldü. (Akgün-Uluğtekin, s.159; Çapa, s.40.)

³⁵⁷ "Hilâl-i Ahmer Hanımlar merkezi bütün Osmanlı Hanımlarını sevgili askerlerimize çamaşır dikmeye davet ediyor ve bütün erbab-ı hayr ve hamiyetden muavenet taleb ediyor." "Osmanlı Hanımlarına", *İkdam*, 3 Mart 1915, s.2.)

³⁵⁸ Tepekaya- Kaplan, "Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi", s.182.

³⁵⁹ 1919'da Edremit'in işgali sırasında hanımların çocuklarından bile saklayarak gizli gizli dikiş dikip ordunun ihtiyacını karşılamaya çalıştıkları hatıratlarda yer almaktadır. (Lamia Onat, *İstiklal Savaşında Edremit*, İstanbul, 1969, s.6.)

Kadın dernekleri bünyesinde açılan darussına, terzievi, işevi gibi biçki dikiş yapılan kurumların hemen hepsinde, bir yıl boyunca imal edilen ürünler sene sonunda düzenlenen sergiyle teşhir edilmiştir. Hilâl-i Ahmer Darussınası, 1920 ve 1921 seneleri Ramazan ayında birer sergi düzenleyerek hem tanıtım yapmış, hem de ürünleri satarak gelir sağlamıştır. Türk el sanatlarının yaşatılmasına yönelik yapılan nakışlar ve işlemler, uluslararası sergiler yoluyla farklı ülkelerde tanıtılmıştır. 1918’de Budapeşte’de, 1921 yılında ise Cenevre’de Beyne’l Milet Salîb-i Ahmer Cemiyeti’nin sergisinde darussına için tahsis edilen bölümde ürünler sergilenmiştir.³⁶⁰

Savaş mağduru kadınlara iş imkânı sağlayan derneklerden bir diğeri “Osmanlı Türk Hanımları Esirgeme Derneği”dir.³⁶¹ 1913’te Balkan Savaşı sonunda kurulmuş olan dernek, Süleyman Paşa’nın kızı Sabiha Hanımın şahsi çabası ve derneğin sekreterliğini yapan Nezihe Muhiddin Hanımın desteği ile kuruldu.³⁶² İttihat ve Terakki Kız Sanayi Mektebi’ne nakden ve fikren yardım sağlanmak istenmiştir. Bu amaç doğrultusunda, şehit ve muhacir ailelerin kız çocukları ile kimsesiz kız çocukları için “sanayi-i nisaiyeyenin” öğretileceği darüssınalar oluşturmak, derneğin programında ilk madde olarak yer aldı.³⁶³ Kimsesiz kızlar için biçki dikiş ve Türk el sanatlarının öğretileceği bir Sanat Evi açılarak pek çok Türk kızı eğitilerek beceri ve meslek sahibi yapılmıştır.³⁶⁴

Esirgeme Derneği’nin faaliyetleri, kendinden sonra açılacak derneklere ve kurumlara örnek olması bakımında önemlidir. Dernek üyelerinden Behire Hakkı Hanımın, sanat evinde edindiği tecrübelerden yola çıkarak Türk Kadınları Biçki Yurdu’nu kurması, derneğin ileriye dönük en önemli katkısıdır.³⁶⁵

Derneğin açık şekilde İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne destek verdiği görülmektedir. Dernek adına İttihat ve Terakki Kız Sanayi mektebine yardım etmesinin herhangi bir cemiyete bağlılıkla alakalı olmadığına dair açıklamalar yapılması, bu konuda çeşitli

³⁶⁰ Hilâl-i Ahmer Darussınası, s.35.

³⁶¹ Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, s.48; Çakır, “Osmanlı Kadın Dernekleri”, s.142.

³⁶² Kurnaz, *Osmanlı Kadınının Yükselişi*, s.287.

³⁶³ *Kadınlar Dünyası 1.-50. Sayılar Yeni Harflerle (1913-1921)*, haz. Fatma B. Yılmaz ve Tülay G. Demircioğlu, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, İstanbul:2009, s. 19.

³⁶⁴ Çakır, “Osmanlı Kadın Dernekleri”, s.142; Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, s.299.

³⁶⁵ Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, s.50.

eleştirilere maruz kalındığını gösteriyor. Derneğin kuruluşunda aktif rol alan Nezihe Muhiddin, amaçlarının bütün Osmanlı Türk hanımlarını aynı merkezde toplayıp, mektepler açarak kadınları aydınlatmak olduğunu açıklamıştır. Bunun için hemen bir okul açması zor olacağından İttihat ve Terakki Kız Sanayi Mektebi'ne yardım etmeyi programlarına aldıklarını belirtmektedir. Fakat Nezihe Muhiddin'in İttihat ve Terakki Kız Sanayi Mektebi'nin müdürelğini ve okulun biçki dikiş, piyona, jimnastik gibi derslerinde öğretmenlik yaptığını düşündüğümüzde derneğin cemiyet ile alakasının daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.³⁶⁶

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kadın işgücünden yararlanmak adına derneklerle olan ilişkisini gösteren en bariz örnek 1916 yılında kurulan Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi'dir. Müslüman Türk kadınlarını yapabilecekleri işlere yönelterek, namuslarıyla yaşamlarını sürdürebilecek şekilde, gelir elde etmeye alıştırmak ve himaye etmek³⁶⁷ amacıyla 24 Ağustos 1916 tarihinde kurulmuştur. Erkek nüfusun büyük kısmının savaşa gitmesi nedeniyle oluşan işgücü açığını, Türk kadınlarını iş sahibi yaparak karşılamak istemiştir.³⁶⁸ Derneğin İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yöneticilerinden Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın reisliğinde ve eşi Naciye Sultan'ın himayesinde kurulması, cemiyet ile ilişkilerin en üst düzeyden sağlandığını gösteriyor.³⁶⁹ Kurucu üyelerinden bir kısmının İttihat ve Terakki yönetiminin üst düzeydeki yöneticilerinden oluşması da bunun kanıtıdır.³⁷⁰

³⁶⁶ Serpil Çakır, "Osmanlı Türk Kadınları Esirgeme Derneği", *Toplum ve Bilim*, sayı:45, Bahar 1989, s.92-93.

³⁶⁷ DH-KMS. 42/10; "Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi", Nizamname, Dersaadet Matbaa-ı Askeriye, 1332, s.1, Madde 2; Tülin Sümer, "Türkiye'de İlk Defa Kurulan Kadınları Çalıştırma Cemiyeti", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Temmuz 1968, s.59-63; Oktar, s.103-104; Toprak, *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm*, s. 6-11.

³⁶⁸ Derneğin programında kuruluş amacı şu şekilde açıklanmıştır: "İşbu cemiyetin maksadı kadınlara iş bulup kendilerini namuskârâne temin-i maişete alıştırmak ve himaye etmektir (madde 2). Cemiyet işbu maksadını temin etmek için kadınların yapabileceği bilcümle işlere kendilerini sevk edecek ve bu suretle çalışacakları daimi surette himaye edecektir." ("Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi", Nizamname, Dersaadet Matbaa-ı Askeriye, 1332, s.1, Madde 2; Sümer, "Kadınları Çalıştırma Cemiyeti", s.59, 62; Yavuz Selim Karakışla, *Kadınları Çalıştırma Cemiyeti (1913-1923)*, İletişim Yayınları, İstanbul: 2015, s.75.)

³⁶⁹ DH. KMS. 42/10, ek 24; Oktar, s.104-105.

³⁷⁰ Üyelerinden birkaçı şunlardır: Harbiye nezareti Müsteşarı İsmail Hakkı, Harbiye Nezareti Mektupçusu Ali Rıza, İstanbul Mebusu Salah Cimcoz, Dava Vekili Mehmet Selahaddin Bey. (*İktisadiyat Mecmuası*, sayı: 27, 28 Temmuz 1332, s.7.)

İstanbul merkezli kurulan dernek, İstanbul, Üsküdar ve Beyoğlu olmak üzere üç ayrı bölgede faaliyet göstererek her bölgede bir veya birkaç darussına kurdu. Bu darussınalarda onar bin kişinin istihdam edilmesi planlandı. Her üç bölge fabrikası; dantel, beyaz iş, elbise, makinayla çorap ve fanila örücülüğü, askeri çamaşırlar, kostüm, tayyör ve benzeri işler bölümlerine ayrılmış ve üretilecek eşyaların doğrudan çarşıda ya da başka satış birimlerinde satışa sunulması kararlaştırıldı.³⁷¹ Ticari bir amaçla değil kamu yararına çalışan dernek, özel kuruluşlar, nezaretler, çeşitli fabrikalarda da kadın işçi ya da memur istihdamı sağlamıştır.³⁷²

Derneğin faaliyete geçmesiyle, çalışmak isteyen kadınların başvurularını yapmalarına dair gazetelere ilanlar verildi. İlk bir buçuk ay içinde işe girmek için 14.000'e yakın kadının müracaatta bulunması,³⁷³ kadınların çok zor ekonomik koşullarla mücadele ettiklerini göstermektedir. Merkezi Çapa'da olan cemiyetin bir yıl sonra³⁷⁴ Fatih, Üsküdar, Beyoğlu gibi semtlerde çorap, fanila örücülüğü, elbise, dantel, beyaz iş gibi bölümlerin olduğu, sadece kadınların çalıştığı şubeleri açılmıştı. Doğrudan doğruya kendi bünyesinde açtığı işyerlerinde kadınları çalıştırdığı gibi, anlaşma yaptığı özel ve resmi kuruluşlarda da kadınların çalışmasını sağladı.³⁷⁵ Bir yıl içinde ya bizzat kendi şubeleri ve üretim birimlerinde istihdam ederek, ya da kamu kurumu ve özel kuruluşlarda işe yerleştirilmelerine aracı olarak 24.254 kadın iş sahibi yapılmıştır.³⁷⁶ Başvuruların bu denli yüksek olması, kadınların muhtaciyet durumunun açık bir göstergesidir. 1917 yılı sonuna kadar şubelerde istihdam olan Müslüman kadın işçi sayıları ve makinelerin çeşidi şu şekildedir:

³⁷¹“Kadınları Çalıştırma Cemiyeti İslamiyesi”, *İktisadiyat Mecmuası*, sayı:23, 28 Temmuz 1332/ 1916, s.7.

³⁷² Oktar, s.106.

³⁷³ Ahmed Emin, “Kadınları Çalıştırmak Teşebbüsü”, *Vakit*, 9 Şubat 1334/1918, s. 1.

³⁷⁴ Sümer, s.60

³⁷⁵ Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, s.51.

³⁷⁶ Sümer, s.59-61; Zafer Toprak, “Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti, Kadın Askerler ve Milli Aile”, *Tarih ve Toplum*, sayı:51, Mart 1988, s.34.

Tablo 5**1917 Yılı Sonuna Kadar Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi'nin Şubelerinde Çalışan İşçi Sayıları ve Makinelerin Çeşidi**

Şubeler	Dikiş Makinesi Sayısı	Örgü Makinesi Sayısı	Sürekli Çalışan Kadın İşçi Sayısı	Eve İş Verme Yöntemiyle Çalışan Kadın İşçi Sayısı
Merkez-Çapa Şubesi	19	46	231	405
Fatih Şubesi	16	18	128	250
Üsküdar Şubesi	40	10	68	200
Toplam	65	74	427	855

Kaynak: Yasemin Tümer Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara:2013, s.60-61.

Derneğin merkez şubesi örücülüğe, Üsküdar şubesi ise dikişe ağırlık vermiştir. Çalışan işçi sayılarına bakıldığında en fazla istihdamın merkez şubede yoğunlaştığı görülür. Eve iş verme yöntemiyle evlerinde yün bükme işi yaptırılan kadın sayısı fabrikalarda çalışan kadın sayısının neredeyse iki katıdır. 2000'e yakın kadının çalışmasını sağlayan derneğin, 1917 yılında anlaşmalı kurumlarla da dâhil işe yerleştirdiği kadın sayısı 7185'i bulmuştur.³⁷⁷ Söz konusu şubelerde üretilen eşya, öncelikle askeri ihtiyacın karşılanmasına yöneliktir. Aşağıdaki tabloda şubelerde üretilen ürün cinsleri ve sayıları verilmiştir:

Tablo 6**Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi'nin Şubelerinde 1917 Yılında Üretilen Ürün Cinsleri ve Sayıları**

ŞUBELER	MERKEZ-ÇAPA ŞUBESİ	FATİH ŞUBESİ	ÜSKÜDAR ŞUBESİ
Ürün Cinsi	Miktarı (Adet)		
Fantezi ve el işi	780		
Yorgan	1.360		
Pamuklu	144.193		31.843
Kum torbası	37.000		42.293
Kuşak	6.164	7.800	
İç fanilası	1.125	2.909	
Yün ceket	6.910	4.340	
Pamuklu ceket		56.107	
Don	25.675		2.146
Gömlek	998		2.485
Çorap (çift olarak)	389	10.788	
Çocuk elbisesi (takım)		855	
Şapka		698	

Kaynak: Yavuz Selim Karakışla, *Kadınları Çalıştırma Cemiyeti (1913-1923)*, İletişim Yayınları, İstanbul: 2015, s.115-116.

³⁷⁷ Oktar, s.112, 120.

Darussınalarda dikimi yapılan ürün çeşitlerine ve sayılarına bakıldığında, ordunun ihtiyacı olan ürünler birinci sırada yer almaktaydı. En fazla üretimi yapılan ürünler; sargı bezi yapmak için pamuklu, mevzi savunmasında siper olarak kullanmak üzere kum torbası ve askerin çamaşır ihtiyacını karşılayacak ürünlerdi. Müslüman Türk kadınları dikiş dikerek bir taraftan geçimlerini sağlamış diğer taraftan vatan hizmetini yerine getirmiş oluyorlardı. Savaş yıllarında kadın emeğinin bu şekilde millî amaçlar doğrultusunda kullanılması, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin milliyetçilik politikaları gereğidir.³⁷⁸ Derneğin kadınları gönüllü olarak ordu hizmetinde çalıştırmak üzere askere aldırması, bu politikaların en açık ifadesi olacaktır.

Kadınları Çalıştırma Cemiyeti'nin çabasıyla Eylül 1917 yılında Birinci Ordu'ya bağlı olarak "Birinci Ordu-ı Hümayun'a Merbut Birinci Kadın İşçi Taburu", kurularak kadınlara istihdam alanı açıldı.³⁷⁹ Derneğe çalışmak için başvuranlardan kalacak yeri, giyecek kıyafeti, yiyecek yemeği olmayan kadınlar, ordu bünyesinde bulunan Amele Taburlarında istihdam edilerek barınmaları sağlanıyor, diğer taraftan onlardan, orduda geri hizmette faydalanmak amaçlanıyordu.³⁸⁰ Gerekli şartları taşıyan hanımların başvurmaları için gazetelere ilanlar verildi.³⁸¹ 1917 yılı sonunda kış koşullarının ağır olması nedeniyle, işçi kadınlar dışarıdaki işlerde çalıştırılmadılar. Kadınları Çalıştırma Cemiyeti tarafından, kış aylarında boş kalmamaları için ham yün dağıtılarak bükülüp iplik haline getirmeleri istendi. Ayrıca çeşitli dikiş işleri de sağlanmaya çalışılıyordu. Aslında kadınların orduda bu gibi işlerde görev almalarına 1917 yılı öncesinde de rastlanıyordu. İstanbul'da "fakr-u zaruret", yani ekonomik sıkıntılar nedeniyle fahişelik yapmak durumunda kalmış olan bazı Osmanlı Müslüman kadınlarının Osmanlı Ordusu

³⁷⁸ Yakup Kepenk, "Türkiye'nin Sanayileşme Süreci", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, cilt:7, İletişim Yayınları, s.1760.

³⁷⁹ Toprak, *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm*, s.7.

³⁸⁰ Karakışla, *Kadınları Çalıştırma Cemiyeti*, s.183-187.

Nakliye işlerinde, yol yapımı, siper kazmak, ziraat gibi çeşitli işlerde çalıştırılmaları planlanıyordu.

³⁸¹ "Kadınları Çalıştırma Cemiyeti'nden", *Vakit*, 8 Şubat 1918, s.2; Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, s.51.

Başlangıçta çok sayıda kadın tabura kayıt için başvurdu ancak çoğu şartların zor olması nedeniyle ilk birkaç gün içinde ayrılmak durumunda kaldılar. İlk kayıtların 300'e ulaşmasına karşın, Kadın İşçi Taburu girişiminin gerçek mevcudu 80-90 kadını aşmamıştır. (Karakışla, *Kadınları Çalıştırma Cemiyeti*, s.184.)

Askeri Dikimevlerinde dikiş işçisi olarak çalıştırılması yolundaki gelenek, Balkan Savaşlarından sonrasına dayanmaktaydı.³⁸²

Savaşların Osmanlı toplumu üzerindeki etkileri, özellikle kadın ve çocukların cephe gerisinde ekonomik sıkıntılarla karşı karşıya kalmaları namuslarıyla çalışabilecekleri her türlü iş olanağına büyük rağbet göstermelerine neden oldu. Bu imkânı sağlamak için geniş kapsamlı girişimlerin yanında daha küçük çaplı çabalar da sarf edilmiştir. Örneğin 1916 yılında Kadıköy Osmanlı Fukaraperver Cemiyeti Hanımlar Merkezi tarafından işsiz ve gelirsiz kalmış kadınlara yönelik tezgâhlar ve iş dershaneleri açılmıştı. Kurulan dokuma tezgâhlarında çeşitli Osmanlı kumaşları üretildiği gibi, açılan dershanelerde bu kumaşlar işlenmekte ve çeşitli elbise ve dantel işlemleri yapılmaktaydı.³⁸³ Açılan müesseseler daha çok İstanbul merkezli olmakla birlikte farklı şehirlerde biçki dikiş eğitimi veren müesseseler mevcuttu. Konya’da 1914 yılında Şefkat Heyeti adıyla dikiş öğretmek için bir dikiş evi açılmıştır. Bu müessese, Semiha Hanım isminde bir hanım tarafından yardıma muhtaç dul hanımları ve kimsesiz kızları himaye etmek amacıyla kurulmuştur. Azize Haydar, Konya seyahati sırasında ziyaret ettiği dikiş evinden övgüyle bahsetmektedir. Tüm imkânsızlıklara rağmen Anadolu’da böyle bir müessesenin kurulması ve şevkle çalışan kızların var olması karşısındaki memnuniyetini dile getirmiştir.³⁸⁴ Ziyaretini yerel yöneticilerin eşleriyle birlikte yaptıklarından bahseden Azize Haydar Hanım, orada bir heyet teşkil ettiklerini ve adını da Şefkat Heyeti verdiklerine değinir.³⁸⁵ Faaliyetlerine dair bilgimiz olmamakla birlikte, 1916 yılında Kastamonu’da Osmanlı hanımlarının geçimlerini sağlamaları için biçki dikiş, el işleri öğreten bir cemiyet teşkil edilmiştir.³⁸⁶

³⁸² Karakışla, *Kadınları Çalıştırma Cemiyeti*, s. 162, 235.

³⁸³ “İş Ocağı”, *İktisadiyat Mecmuası*, sayı: 32, 20 Teşrinievvel 1332, s.8.

³⁸⁴ Aziz Haydar, “Konya Mektubu”, *Kadınlar Dünyası*, 1 Mart 1330, sayı: 133, s.4-5; Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, s.50.

³⁸⁵ 5 kuruştan 25 kuruşa kadar çeşitli maaşlarda 11 üye kaydolmuştur. Bir saat içinde dikiş evine gerekli dikiş malzemelerini tedarik etmek için 121 kuruş para toplamışlardır. Ayrıca Semiha hanımdan masrafları çıktıktan sonra dikiş evinin gelirin %10’unu yetimlere ayıracağı sözünü almışlardır. (Aziz Haydar, “Konya Mektubu”, *Kadınlar Dünyası*, sayı:133, 1 Mart 1330, s.4-5.)

³⁸⁶ “Türklük Şuunu: Osmanlı Hanımları İş Yurdu”, *Türk Yurdu*, sayı: XI/9, 22 Kanun-ı evvel 1332/1916, s.3294.

Hanımlara biçki ve dikiş öğretebilmek için, dernek kapsamında olmasa da, açılmış olan kurslar mevcuttu. Üsküdar'da faaliyet gösteren Üsküdar Osmanlı Hanımları Biçki ve Dikiş Ocağı bunlardan biridir. Kursa katılımı teşvik etmek için verilen bir ilanda, kurs bitiminde fiyat değeri biçilen hangi çeşit kıyafetlerin dikişinin öğretileceği verilmiştir.³⁸⁷ Kurs öğrencilerinin 1917 yılında bir senelik mahsulleri olan biçki, dikiş ve nakış ürünlerini teşhir edecekleri bir serginin düzenleneceği duyurulmaktaydı.³⁸⁸

Cemiyetler çatısında olmayan, şahıslar tarafından açılan dikiş atölyeleri de mevcuttu. İlanlarında fabrika olarak tabir edilseler de küçük çaplı atölye şeklinde hizmet verdikleri muhtemeldir. Bunlardan biri 1913'te Mahmud Paşa Kürçü Hanı'nda numara 3-4'te açılmış olan Aram Silyan'ın fabrikasıdır. Paris'te eğitim görmüş iki makastarın denetiminde açıldığı belirtilerek kadınlara mahsus her türlü paltolar, yeldirmeler, robdöşambırlar, kostüm tayyörler, bluzlar, kız ve erkek çocukları için dahi her çeşit elbisenin imal edileceği duyurulmaktadır. İsminden anladığımız kadarıyla Yahudi asıllı bir gayrimüslim tarafından açılan atölyenin, millî sanayinin teşvik ve takdir edilmesi adına açıldığı vurgulanmıştır.³⁸⁹

Türklerin kurduğu derneklerin dışında diğer milletler tarafından da aynı amaçlarla kurulan dernekler olmuştur. Bunlardan biri 1909'da Samsun'da Aktuniyadis adlı bir gayrimüslim tarafından yoksul ve kimsesiz kadınlara ve onların 13 yaşından büyük kızlarına meslek öğretmek ve istihdam olanağı sağlamak amacıyla kurulmuştur. Şükrüoğlu Caddesi Borluoğlu hanesinde açılan müessesede, kadın ve erkeklere mahsus her çeşit iç çamaşırı, dantela, nakış, dikiş gibi el işlerine dair beceriler kazandırılarak farklı derecelerde liyakatler verilmiştir. Modayı takip edebilmek adına İstanbul'dan bir öğretmen hanımın getirilmesi, meslek öğretilirken yeterli düzeyde eğitim verilebilmesi

³⁸⁷ Kurs kayıtlarının başladığı, kayıt yaptırmak isteyenlerin Cumartesi ve Çarşamba günleri saat dokuzdan beşe kadar biçki dikiş ocağına gelmeleri haber verilmektedir. İki ay devam ederek fiyatları şu şekilde belirlenen ürünleri dikebilecek seviyeye gelebilecekleri vaat edilmişti: Her çeşit kostüm tayyör: 100-150, her çeşit bluz: 30-40, her çeşit kız çocuk elbisesi: 40-70, her çeşit kostüm-ü fantezi: 80-100, her çeşit eteklikler: 30-60, her çeşit erkek çocuk elbisesi: 100. ("Üsküdar biçki ve dikiş ocağı Üsküdar müdüriyetinden", Tasvir-i Efkâr, 22 Eylül 1917, s.2.)

³⁸⁸ Üsküdar'da Doğancılar Türk ocağında Eylülün 3. Pazartesisinden 9. Pazar gününe kadar bir hafta devam edeceği, sergi sırasında gelecek sene için yeni talebe kaydının da yapılacağı duyurulmuştu. ("Üsküdar Osmanlı Hanımları Biçki ve Dikiş ocağından", *İkdam*, 21 Ağustos 1917, s.2.)

³⁸⁹ "Muhterem Hanım Efendiler", *Kadınlar Dünyası*, sayı:127, 31 Ocak 1914, ilan sayfası; "Muhterem Hanım Efendiler", *Kadınlar Dünyası*, sayı:134, 21 Mart 1914, ilan sayfası.

ve yeniliklerin takip edilebilmesine önem verildiğini gösterir. Ayrıca öğretmenlik yapmaları için Samsun'da birkaç muallime hanım ile de anlaşılmıştır. İmal edilen ürünler müessesede çok cüzi miktarlarda satışa sunulurken gelir elde edilmiştir. Bununla beraber yoksulluk ve ihtiyaç durumuna göre belli miktarlarda maaş yardımıyla bulunularak 300'den fazla kişiye iş imkânı sağlanmıştır.³⁹⁰ Bu kurumun Samsun'daki misyoner faaliyetleri kapsamında açılmış olması muhtemeldir.

Bölgesel karışıklıklardan sonra muhtaç duruma düşen kadınlara yardım etmek için de dikiş, nakış işlerinden yararlanılmıştır. 1909'da Adana olaylarından sonra aciz durumda kalan kimsesiz kadınlara doğunun eski el işlerini öğretmek üzere hayır amaçlı bir şirket kurulmuştu.³⁹¹ Dernek, muhtaç durumdaki kadınlara iş imkânı sağlamanın yanında eski sanatların unutulmaması adına çalıştığını belirterek pul vergisinden, vilayet dâhilindeki şubeler arasında telgraf ücretlerinden ve yurtdışından gelecek eşyanın gümrük vergisinden muaf tutulmalarını talep etmişti. Maliye ve Nafia ve Maarif Nezareti'nin pul ve telgraf ücretlerinin alınması ancak gümrük vergisinin muaf tutulması yönünde karar aldılar.³⁹² Şirketin bu talepleri, 1909 yılında büyük sanayi işletmelerine vergi muafiyetleri sağlayan "Sanayiinin Terakkisi Hakkında Layihalar" çerçevesinde istenmiştir.³⁹³

1.4.2.2. Kadın Derneklerinin Millî İktisat Politikasına Bakışı ve Biçki Dikiş

II. Meşrutiyet döneminde siyasetten, ekonomiye, sanattan moda kadar "millî" söylemi her alanda ön plana çıkarıldı. Türk milliyetçiliği üzerine şekillenen bu anlayış, resmi makamlar kadar kadın dernekleri tarafından da benimsenerek bir düstur olarak kabul görmüştü. Dernekler, kadınların vatana ve millete faydalı olabilmeleri için yüklenebilecekleri farklı sorumluluk alanları yarattılar. Kadınların orduya dikiş dikerek vatan hizmetini yerine getirmelerine olanak tanıdığı gibi yerli üretim ve tüketim yapmalarını destekleyerek iktisadî anlamda millî çıkarların gözetilmesi de sağlandı.

³⁹⁰ "Samsun'da şayan-ı imtisal bir müessesesi-i Hayriye", *Kadın*, 11 Mayıs 1325, sayı: 28, s.12-13; Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, s.50.

³⁹¹ BEO. 3706/277891/ek 1.

³⁹² BEO. 3706/277891/ek1-2.

³⁹³ Millî İktisat Politikasının Etkisi başlığı altında açıklanmıştır.

Böylece hem millî ekonomiye katkı sağlanmış hem de ortada kalmış muhtaç kadınlara sahip çıkmış oldu. Ayrıca üretim yapılırken, kadınların giyim kuşamlarında kendi değerlerinden kopmadan millî bir moda meydana getirmeleri fikrî kadın dernekleri tarafından teşvik edilen diğer bir husustu.

Bu amaçlar çerçevesinde kadınlar arasında yerli üretimi yaymak ve yerli ürünlerin kullanımını desteklemek amacıyla Mamulât-ı Dâhiliye İstihlâkı Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi kuruldu. 1913 yılında kurulan cemiyet, yerli kumaş ve mensucata talebi arttırmak ve Müslüman kadınlarına terziliği öğretmeyi amaçlamıştır. Ekonomik bağımlılığının dile getirildiği, Osmanlı ekonomisinin gelişememe nedenlerinin açıklandığı dernek beyannamesinde, bu durumun giderilmesi için derneğin Osmanlı kadınları arasında yerli malı kullanımını teşvik edeceği vurgulanıyordu. Bunun için yerli ürünlerden oluşan her tür malzemenin ve giysi çeşitlerinin temin edilebileceği bir terzihane açıldı.³⁹⁴ Terzihanede yoksul genç kız ve kadınlara ücret karşılığında dikiş diktirilerek, kadınlığın gelişmesine ve ilerlemesine de hizmet edilmişti. 30 kadının çalıştığı terzihaneden birçok terzi ustası yetişmiştir.³⁹⁵ 1914 Mart'ında terzihanede 50 hanım ve 4 makastar çalışıyordu. Siparişe dikiş dikilen terzihanede, İstanbullu hanımlar dışarıya oranla yarı fiyatına ücret vererek zarif elbiselere sahip oluyorlar, böylece hanımların gayrimüslim terzilere verdikleri paradan büyük tasarruf sağlıyorlardı.

Cemiyetin yerli üretimi teşvik politikası terzihanesinde her şekliyle hayata geçirilmiştir. Dikilen ürünler yerli dokuma tezgâhlarında ya da fabrikalarda üretilen mensucattan yapılıyordu. Cemiyetin teşvikiyle Avrupa'dan getirilen mensucat gibi iyi ipten kumaşlar dokuyan yeni tezgâhların kurulması sağlanmıştı. Terzihaneye gelen kadınların sadece dikiş diktirmeyecekleri aynı zamanda millî iktisada yaptıkları katkıyla vatan hizmetini ifa edecekleri vurgusuyla militarist anlayış desteklenmiştir.³⁹⁶ Dernek, kadınları yerli üretim ve tüketim konusunda bilinçlendirmek için farklı girişimlerde bulunmuştur. 15

³⁹⁴ “Mamulât-ı Dâhiliye İstihlâkı Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi'nin Beyan-namesi”, *Kadınlar Dünyası*, sayı: 4, 7 Nisan 1329, s. 4-3; Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, s.55; Serpil Çakır, “XX. Yüzyılın Başında Kadın ve Aile Dernekleri ve Nizamnameleri”, *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi*, Ülkü Yayıncılık, İstanbul:1993; Yasemin Tümer Erdem, Halime Yiğit, *Bacıyan-ı Rûm'dan Günümüze Türk Kadınının İktisadi Hayattaki Yeri*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul:2010, s.139.

³⁹⁵ Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, s.54-55.

³⁹⁶ “Mamulât-ı Dahiliye İstihlâkı Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesinin Terzihanesi” *Siyaset*, sayı:1, 26 Mart 1914, s.18.

Temmuz 1913'te yerli üretim yapan Hereke Dokuma Fabrikasını hanımlara tanıtmak için bir gezi planlandı.³⁹⁷ Ramazan bayramı nedeniyle ileriki bir tarihte gerçekleştirilen geziye cemiyet hanımlarından pek çoğu katılmıştı.³⁹⁸ Cemiyetin gerçekleştirdiği gezi izlenimleri hakkında Kadınlar Dünyası dergisinde Fatma Mükerrerem tarafından bir yazı kaleme alınmıştır. Fatma Hanım, geziden duydukları memnuniyeti dile getirerek ve yerli ürünlerin kullanılmasının önemine dair Hereke'de yaptığı konuşmayı dergi okuyucularıyla şu şekilde paylaşmıştır:

Avrupa'nın kumaşlarına döktüğümüz paralarla kendi zevcelerimizin evlatlarımızın sinelerine çevrilmek üzere top ve tüfenk parası veriyoruz. Artık eşbah-ı muhitemizi olduğu gibi görelim ve vermeyelim. Vatanımızın saadetini düşünelim. Biz taktir-i emtia-ı dahiliyeye rağbet edersek vatanımızda o nisbette terakki olacak.³⁹⁹

Cemiyet, geziden büyük bir memnuniyet duymuş ve yerli malının kullanımına katkı sağlamak için Hereke Fabrikası'yla birlikte hareket etme kararı almıştır. Geziden bir ay sonra Hereke Fabrikası'yla birlikte Bab-ı Ali Caddesinde açılan bir mağazada bir sergi düzenlenerek yerli mallarının tanıtımı yapılmıştır.⁴⁰⁰ Sergiden yaklaşık 4 ay sonra derneğin yayın organı *Siyaset* dergisinin ilk sayısında "Yeni bir teşebbüs" başlığıyla verilen haberde yeni bir mağaza açıldığının müjdesi verilmektedir. Gösterilen yoğun ilgi ve alaka karşısında tedariki mümkün olmayan Avrupa'dan getirilmesi lazım gelen ve terzilikle alakalı her çeşit kadın eşyasının kolaylıkla temin edilebileceği bir mağaza açıldığından bahsedilir. Yerli ürünlerin satıldığı İstihlak-i Millî Mağazasında⁴⁰¹ tuhafiyeye dair en güzel ürünler, korseler, eldivenler, harçlar, kurdeleler gibi kadınlara gerekli tüm malzemeler satışa sunulmuştur.⁴⁰² Derneğin çabaları İstanbul ile sınırlı

³⁹⁷ "Tenezzüh", *Kadınlar Dünyası*, sayı: 97, 9 Temmuz 1329, s.4.

³⁹⁸ *Kadınlar Dünyası*, sayı:100, 14 Temmuz 1329, s.4.

Yirmiyeye yakın terzi hanım alamet-i farikaları olan al beyaz rozetleriyle geziye katıldılar. Şirket-i Hayriye'den kiralanan bir vapur ile İstanbul'dan hareket edilerek Hereke'ye ulaşılmıştır. 8" Mamulât-ı Dahiliye İstihlakı Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi'nin Hereke'yi Ziyareti", *Kadınlar Dünyası*, sayı:109, 14 Eylül 1329, s.6-7.)

³⁹⁹ "Mamulât-ı Dahiliye İstihlakı Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi'nin Hereke'yi Ziyareti", *Kadınlar Dünyası*, sayı: 109, 14 Eylül 1329, s. 7.

⁴⁰⁰ Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, s.55.

⁴⁰¹ Lebib Selim, "Türk Kadınlığının Harb-i Umûmi'deki Faaliyeti -III", *Türk Yurdu*, sayı: IX / 5 Teşrin-i sani 1331, s. 2812.

⁴⁰² "Mamulât-ı Dahiliye İstihlakı Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesinin Terzihanesi" *Siyaset*, Cilt 1, sayı:1, 26 Mart 1914, s.15.

kalmayarak taşradaki hanımlar için de aynı amaçları benimsediklerini gerektiğinde sipariş alınabileceği, mağaza ve terzihane ile iletişime geçebilecekleri hatırlatılmıştı.⁴⁰³

Dernek, savaş yıllarında bilhassa 1916 itibariyle İstanbul'un çeşitli semtlerine dağılmış terzi atölyelerinde asker çamaşırını dikme işlevini de üstlenmişti. Üsküdar, Beylerbeyi ve Emirgan gibi çeşitli yerlerde dikiş, nakış ve el işleri yurtları açmış, seferberlikte bu yurtlarda üretilmiş 1500 çift yün çorapla, 1450 adet avcı yeleşini "Müdâfaa-i Millîye Cemiyeti"ne teslim etmiştir.⁴⁰⁴

Gerek millî modayı gerek millî sanayii geliştirmeyi kendisine hedef seçen cemiyetlerden bir diğeri, feminist anlamda kadın haklarını savunan Osmanlı Müdâfaa-i Hukuk-ı Nisvân Cemiyeti'dir. 1913 yılında kurulan cemiyetin öncelikli amaçları arasında iş evleri açarak kadınların geçimlerini temin edecekleri bu suretle de millî sanayinin gelişmesine katkı sağlayacakları olanaklar sunmak vardı.⁴⁰⁵ Kadınlara biçki dikiş eğitiminin öğretildiği, dışarıya siparişe iş yapılarak ticari bir işletme kimliğine de sahip olacak "Terzi Evi" adıyla bir atölye açılması planlandı.⁴⁰⁶ Terzi Evi'nin açılmasından bir hafta önce derneğin yayın organı olan Kadınlar Dünyası dergisinde terzi evinin gerekliliği ve sağlayacağı katkılar üzerine bir yazı kaleme alınmıştı. Yabancı terzilere yüksek fiyatlarda dikiş diktirmek zorunda kalan hanımların, açılacak terzihanede makul fiyatlara elbiselerini diktirebileceği ayrıca terzi evine verecekleri paranın hiç olmazsa yurt içinde kalarak millî ekonomiye katkı sağlayacakları şu şekilde vurgulanıyordu:

Dikişlerini diktirecek hanımefendilere bu terzi evini şimdiden tavsiye ederiz. Bu terzihane sayesinde hanımefendiler paralarının bir kısmı kendilerinde, diğer kısmı da dâhilde kalarak, bedbaht kadınlarımızın terfihine sarf edileceğini bilerek vicdanlarında bir inşirah hissedeceklerdir. Çünkü herkes vatanına -ne suretle olursa olsun- hizmet etmek arzusundadır.⁴⁰⁷

⁴⁰³ Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, s.55.

⁴⁰⁴ *İktisadiyat Mecmuası*, 12 Eylül 1332, sayı: 29, s.7.

⁴⁰⁵ "Cemiyet, iktidar-ı mâlisi nisbetinde mütelevvi sanayie müteallik iş evleri tesis edip bunlarda kadınları, kızları istihdam ile sefaletlerini tahfif, çeyizlerini de ihzar ve bu suretle de sanayi-i milliye'nin inkişaf ve terakkisine gayret edecektir." ("Osmanlı Müdâfaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyet Programı", *Kadınlar Dünyası*, sayı:55, 28 Mayıs 1329, s.1.)

⁴⁰⁶ Karakışla, *Kadın Terzileri*, s.75-78.

⁴⁰⁷ "Terzilik", *Kadınlar Dünyası*, sayı:66, 8 Haziran 1329, s.1.

Geçim sıkıntısı içinde kalan hanımların yaşamlarını rahat geçirmelerine katkı sağlanacak olunması yapılan işin kıymetini arttırıyordu. Terzihanenin cemiyet azaları arasında terziliğin inceliğini bilen hanımlar tarafından idare edilerek, genç hanımefendileri mükemmel bir terzi olarak yetiştirilmesi arzu ediliyordu. Böylece bir taraftan millî iktisada katkı sağlanırken diğer taraftan kadınların sanayide çalışmasıyla çektikleri sefalet ortadan kalkacaktı. Bu amaçlar doğrultusunda Terzi Evi adıyla bir terzihane açıldı.⁴⁰⁸ Kadınlar Dünyası dergisi okuyucularını ve cemiyet üyelerini Terzi Evine destek olmaya ve dikiş siparişlerini vermeye davet ederek “Birleşelim, elele verelim. Kuvvetlerimiz tevhit edelim. İçtima eden kuvvetlerin tesirâtı pek büyüktür.” diyerek her kesimden destek beklemiştir.⁴⁰⁹ Terzilik öğretmek ya da öğrenmek isteyenlerin cemiyet merkezine başvurmaları dergi yoluyla duyurulmaktaydı.⁴¹⁰ Fakat kimlerin kabul edileceği ya da öğretmenlik yapacaklarda ne gibi şartların arandığına dair bilgi verilmemiştir. Terzi evinin açılmasının ardından bir ay boyunca her sayıda aynı ilana yer ayrılmıştır. Derginin sonraki sayılarında Terzi evine dair haberlere rastlanılmaz. Karakışla'nın tespit ettiğine göre, Osmanlı Müdafaa-i Hukûk-ı Nisvan Cemiyeti'nin yıllık faaliyet raporu niteliğinde hazırlanmış olan “Birinci Sene-i Devriye Münasebetiyle” başlıklı yazıda Terzi Evinin ismine dahi rastlanmaz.⁴¹¹ Terzi Evinin beklendiği şekilde ilgi görmediği bu nedenle de faaliyetlerinde devamlılık sağlanamadığı anlaşılmaktadır.

⁴⁰⁸ “Terzilik”, *Kadınlar Dünyası*, sayı:66, 8 Haziran 1329, s.1-2.

“Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti merkezinde bugün kısım-ı mahsusumuzdaki cemiyetin ilanından anlaşılmiş olduğu vechile bir terzi evi açılmıştır. Cemiyetin bu terzi evinde her nev' elbise gayet zarif, metin olarak ehven fiyatlarla dikilecek, ecnebi terzilerine beyhude olarak verilen fahiş ücretlerden hanımefendileri kurtaracaktır.” “Terzi Evi”, *Kadınlar Dünyası*, sayı: 72, 14 Haziran 1329, s.1-2.

⁴⁰⁹ “Kuvvetlerimizi Birleştirelim”, *Kadınlar Dünyası*, sayı: 74, 16 Haziran 1329, s.1.

⁴¹⁰ “Terzilik öğretmek vaadinde bulunan hanımefendiler ile terzilik öğrenmek isteyen cemiyetimiz âzâlarının cemiyet merkezine teşrifleri rica olunur. Her nev'i dikiş siparişi kabul olunur. Zerâfet, metânet, sür'at iltizâm edilmiştir. Ücretler mu'tedildir.” “Osmanlı Müdafaa-i Hukûk-ı Nisvan Cemiyeti”, *Kadınlar Dünyası*, sayı:72, 14 Haziran 1329, s.2.

⁴¹¹ Karakışla, *Kadın Terziler*, s.78.

BÖLÜM 2: BIÇKI DİKİŞ EĞİTİMİNİN KURUMSALLAŞMASINDA ÖNEMLİ BİR KURUM: TÜRK KADINLARI BIÇKI YURDU

2.1. Osmanlı'da Biçki Dikiş Eğitimine Yön Veren Bir Kurs: Türk Kadınları Biçki Yurdu

Türk Kadınları Biçki Yurdu, Müslüman Türk hanımlarına biçki dikiş eğitimi vermek üzere 1913'te kurulan ilk kurstur. Muhtaç durumdaki kadınlara terzilik mesleğini öğretmek üzere geçimlerini sağlayabilecekleri iş imkânları sağlamak amacıyla Behire Hakkı Hanım'ın şahsi çabaları sonucunda İstanbul Sultanahmet'te kuruldu. Cumhuriyetle birlikte eğitim politikalarında halk eğitiminin ön plana çıkmasıyla kurum, bir değişim ve dönüşüm sürecine girdi. Bu dönüşümü 1913 yılında hazırlanan nizamnamesinin 1922, 1924, 1925, 1926'da yapılan düzenlemelerle yenilenmesinde görmek mümkündür. Halk eğitiminin önem kazanması bu düzenlemelerin temel nedeniydi. 1926 yılına kadar Maarif Nezareti'ne bağlı ilkokul, 1926'den sonra dersane statüsünde faaliyet gösteren yurt statüsündedir. Cumhuriyetin ilanından sonra Anadolu'nun pek çok yerinde açılacak olan biçki yurtlarına örnek teşkil etmesi bakımından ayrı bir önem taşımaktadır. Birbirinden bağımsız ancak aynı isimi taşıyan biçki yurtlarının kurulmasında Türk Kadınları Biçki Yurdu'nun öncülük yapmıştır.

Türk Kadınları Biçki Yurdu, muhtaç hanımların yanında yabancı terzilere mahkûm olan Osmanlı hanımlarının kendi terzilerini yetiştirerek Rum ve Ermeni terzilere olan mahkûmiyetinden kurtarmayı amaç edinmişti. Hem aile ekonomisine hem de millî terzihaneler tesis ederek millî iktisada katkı sağlamak, yurdun faaliyetlerine devam ettiği yıllarda öncelikli amaçtı.¹ Yurdun kurucusu Behire Hakkı'nın, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin meclis heyeti üyelerinden İsmail Hakkı Bey'in eşi olması yurdun kuruluşunda milliyetçilik düşüncesinin ön plana çıkmasında etkiliydi.² 1913 sonrasında kurulan tüm dernek ve cemiyetlerde olduğu gibi, sivil toplum örgütlerinin siyasî

¹ *Türk Kadınları Biçki Yurdu Nizamnamesi ve Ders Programı*, Matbaa-ı Hayriye ve Şürekâsı, 1329 (1913), s.4. Yurdun 1913'teki ilk nizamnamesinde "Türk Kadınları Biçki Yurdunda tahsil etmek isteyen hanımlarımızın tercihan yerli mallarından kullanmaları bil-hassa rica olunur." ibaresiyle bir hatırlatma yer almaktaydı. (*Türk Kadınları Biçki Yurdu Nizamnamesi ve Ders Programı*, s.13.)

² Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul:1998, s.68.

iktidarla ortak hareket etmesi ve birbirlerini desteklenmesi Biçki Yurdu için de geçerlidir.³

2.1.1. Türk Kadınların Biçki Yurdu'nun Kuruluşu ve Geçirdiği Aşamalar

2.1.1.1 Yurdun Kuruluşu ve Kurucusu Behire Hakkı Hanım

Yurdun kurucusu olan Behire Hakkı'nın deyimiyle, modistralık sanatını yani kadın tarziliğini öğretmeyi amaçlayan Biçki Yurdu'nun faaliyete geçmesinde, gerek Behire Hakkı Hanım'ın şahsi çabalarının⁴ gerekse eşi İsmail Hakkı'nın büyük katkıları vardı.⁵ 13 Temmuz 1329/26 Temmuz 1913 tarihinde⁶ kurulan müessese, Behire Hakkı'nın evinde faaliyete geçmiştir.⁷ Evini önce terzihaneye sonrasında dikiş yurdu haline getirerek biçki dikişi belirli bir metot dâhilinde öğretmeye başladı.⁸

Behire Hakkı, bu kurstaki faaliyetlerine daha öncesinde görev aldığı derneklerdeki tecrübelerine dayandırarak başlamıştı. 1913 öncesinde aktif olarak çalıştığı Osmanlı Türk Hanımları Esirgeme Derneği'nde⁹ kadınların mağduriyetlerinin giderilmesine yönelik çalışmalarda bulunarak deneyim kazandı. Dernek bünyesinde açılan göçmen ve kimsesiz kızlar için biçki dikiş ve Türk el sanatlarının öğretildiği “sanat evi”, Behire

³ 1915 yılındaki mezunlara şahadetnamelerinin verildiği törende Maarif Müsteşarı Abdullah Bey'in, yurdun milli iktisatta yapmış olduğu katkılara özellikle değinmektedir. “Türk Kadınları Biçki Yurdunda”, *Türk Yurdu*, cilt: IX, sayı: 17 (95), 22 Teşrin-i evvel 1331 (1915), s. 2805.

⁴ MF, MKT. 1199/41/ ek 1. (23 Haziran 1330/6 Temmuz 1914); Sabiha Zekeriya “ Kadın Müesseselerimizi Ziyaret: Biçki Yurdu Müessesesi”, *İnci*, sayı:1, 1 Şubat 1919, s.11; “Hayatta Muvaffak Olmuş Türk Kadınları” *Resimli Ay*, Cilt IV, sayı:45, Teşrin-i sani 1927, s.24; “Türk Kadınları Biçki Yurdu”, *Mektep Müzesi*, s.312.

⁵ İsmail Hakkı Bey, İttihat ve Terakki yönetimi zamanında Harbiye Nezareti Müsteşarı olarak görev yaptı. 1916'da kurulan Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi'nin kurucu üyelerinden biri olmanın yanında cemiyetin ilk genel müdürüydü.

⁶ “Biçki Yurdu Sergisi”, *Tasvir-i Efkâr*, 28 Temmuz 1915, s.2; Çakır, “Osmanlı Kadın Dernekleri”, s.143; Oktar, s.150, 164; Yavuz Selim Karakışla, *Kadınları Çalıştırma Cemiyeti (1916-1923)*, İletişim Yayınları, İstanbul:2015, s.97.

⁷ Yurdun adresi, “Divan-ı Umumiye civarında Çifte Saraylar Caddesi'nde 21 numaradaki hane” olarak verilmişti. (*Türk Kadınları Biçki Yurdu Nizamnamesi ve Ders Programı*, s.2; “Türk Kadınları Biçki Yurdu”, *Mektep Müzesi*, s.312; Behire Hakkı, *Biçki Nazariyat İbtidaiye Kısmı II. Kitap*, s.3.)

⁸ MF. İMF. 90/48 (11 Z 1333/20 Ekim 1915)

⁹ Dernek, savaş sonucu kimsesiz kalan kadın ve çocukların sorunlarına çözüm bulmak amacıyla, özellikle kız çocuklarının eğitimi ve iş yaşamına girmeleri için faaliyet göstermiştir. (Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, s.48; Çakır, “Esirgeme Derneği”, s.92.)

Hakkı'nın Biçki Yurdu'nu kurmasında örnek teşkil etti.¹⁰ 1913 yılında Esirgeme Derneği'nden ayrılmasıyla sahip olduğu dikiş- nakış meziyetlerine ve sanat evinde edindiği tecrübelerle dayanarak Türk Kadınları Biçki Yurdu'nu açmak için girişimlerde bulundu. Öncelikle kendini eğitim verebilecek şekilde geliştirmek ve dikiş dikmeyi metot ve teknik kullanarak öğretebilmek için İstanbul'un ünlü terzilerinden Terzi Osman Zeki'den iki ay süreyle eğitim aldı.¹¹ Hazırladığı elbise kalıplarını Paris Terzi Akademisi'ne¹² göndererek başarılı olduğuna dair onay aldıktan sonra¹³ Avrupa'daki gibi biçki ve dikişin metotla, bilimsel yöntemlere göre öğreten ilk kurum olan Biçki Yurdu'nu açtı. ¹⁴ Bundan sonra yurdun kurucusu ve müdüresi olarak anılmaya başlayacaktır.¹⁵ 1915 yılına kadar da yurdun hem müdüresi hem de tek öğretmeni olarak hizmet edecektir.¹⁶

¹⁰ Çakır, "Esirgeme Derneği", s.93.

¹¹ "Hayatta Muvaffak Olmuş Türk Kadınları" *Resimli Ay*, cilt IV, sayı:45, s.25.

Paris'te terzilik eğitimi almış ve Paris Terzi Akademisi Azası unvanıyla İstanbul esnafı arasında saygın bir yere sahip olan Osman Zeki Bey, uzun yıllar Beyoğlu'ndaki terzihanesinde ticari faaliyetini sürdürmüştür. ("Terzi zade Osman Zeki Ticarethanesinden" *İkdam*, 11 Kanun-ı sani 1919, s.2; "Terzilere Rakip, Rakipsiz Terzi Terzi zade Osman Zeki", *İkdam*, 11 Temmuz 1921, s.2.)

Osman Zeki'den Biçki Yurdu'nun 1913'teki kuruluş nizamnamesinde kendisinden memlekete terzilikle ilgili metotları getiren ilk kişi olarak övgüyle bahsedilir. (*Türk Kadınları Biçki Yurdu Nizamnamesi ve Ders Programı*, Matbaa-ı Hayriye ve Şürekası, İstanbul:1329, s.4-5.)

"Paris terzi mektebi alisinden mezun ve umum terzi akademileri azasından Altın sanayi madalyalarını haiz Beyoğlu biçki ve dikiş mekteb-i alisi müessisi Terzi zade Osman zeki. Bizzat sipariş kabul ediyoruz. Fabrikamızın mevcut hazır elbiselerine rekabet kabul değildir." ("Terzi Osman Zeki", *Anadolu*, 1 Kanun-ı evvel 1340/1924, s.4.)

¹² Paris Terzi Akademisi hakkında detaylı bilgi sahibi olmamakla birlikte, Fransa'nın önemli terzi okullarından biri olduğunu biliyoruz. Biçki Yurdu'nun müfredatında, kullanılan biçki, dikiş metotlarında hatta yurdun logosunda terzi akademisi örnek alınmıştır. İleriki bölümlerde bahsi geçen konular hakkında detaylı bilgi verilecektir.

¹³"Hayatta Muvaffak Olmuş Türk Kadınları" *Resimli Ay*, cilt: IV, sayı:45, s.25.

¹⁴"Kadın deyince en evvel hatıra gelen biçki ve dikiş olup bir kadının bunları bilmesi icap edeceği erkeklerimizde fikirlerinde birleşmiş kalmış iken bunun talim ve tedrisi için şimdiye kadar hiçbir güne teşebbüsatta bulunulmamıştır. İşte şu hakayık ve cerb-i ahirden mütevellid his-i intikam islam hanımlarına vezaif-i esasiye ve asliyelerinden olan biçkiyi fenni bir surette talim ve tedris için mülkümüzde ilk defa olarak (Türk Kadınları Biçki Yurdu) namıyla bir müessese vücuda getirmeye beni mecbur etti." (Behire Hakkı, *Biçki Nazariyatı Aliye Kısmı I. Kitap*, Matbaa-ı Amire, İstanbul:1329, s.3.)

¹⁵Behire Hakkı, *Biçki Nazariyat Aliye Kısmı I. Kitap*; Behire Hakkı, *Biçki Nazariyat ve Kavâidinin Tedrisat-ı Tâliye Kısmı III. Kitap*, Matbaa-ı Amire, İstanbul:1330; Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yayınları, İstanbul:1994, s.50; Serpil Çakır, "Osmanlı Türk Kadınları Esirgeme Derneği", *Toplum ve Bilim*, sayı: 45, Bahar 1989, s.92.

¹⁶ "Biçki Yurdu Sergisi", *Tasvir-i Efkar*, 28 Temmuz 1915, s.2.

Biçki dikişle uğraşan Behire Hakkı'nın yetiştirilme tarzı da bu tür faaliyetlerde bulunmasında etkili oldu. Asliye mahkemesi sorgu hâkimlerinden¹⁷ Mahmud Cemal Bey'in kızı olan Behire Hakkı Hanım, bürokrat bir ailenin kızı olması sebebiyle eğitimine önem verilmiş, kadınlara örgün eğitimin verilmediği bir dönemde evde özel dersler alarak büyütülmüştür. İstanbul'da ilk defa modern eğitim üzere mektep açan Selanikli Abdi Kemal Bey'in öğrencisi olarak yetişmesinin, ileride atacağı adımlar üzerinde büyük tesirleri olmuştur.¹⁸ Annesi ve büyükannesinin dikiş bilmesi ve dikiş ile meşgul olmaları, terziliğe ilgi duymasındaki en önemli etkenlerden biridir.¹⁹ Annesinden gördüğü teşvik ve destekle kendi elbiselerini dikmeye başlayan Behire Hakkı, çevresindeki hanımlardan takdir beklerken farklı bir zihniyetle karşılaştı. Kadınların kendi dikişini dikmesi “fakr-u zaruret alameti” olarak görüldüğü için övgü yerine “A kızım niye söylüyorsun, falan terzihane dikti, desene” sözleriyle sık karşılaştı. Ancak yaptığı işi küçümseyen hanımlara, yabancı terzilere elbiseler diktirerek ekonomik anlamda kendilerini mahkûm etmelerinden dolayı bir kadın ve özellikle Türk olarak acıdığını her fırsatta dile getirmiştir.²⁰

Savaş mağduru kadınların meslek sahibi olup geçimlerini temin edebilme fikrî kadar Türk kadınının yabancı terziler tarafından sömürülüyor olması Türk Kadınları Biçki Yurdu'nun açılmasındaki başlıca nedenlerdendir.²¹ Behire Hakkı, bu düşüncesini aşağıdaki sözlerle doğrulamaktadır:

¹⁷ Adliye Bidayet Mahkemesi Müstantık azası. (“Hayatta Muvaffak Olmuş Türk Kadınları” Resimli Ay, cilt: IV, sayı:45, s.27.)

¹⁸ “Hayatta Muvaffak Olmuş Türk Kadınları” *Resimli Ay*, s.27; Güldane Çolak, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Basında Kadın Öncüler*, Heyamola Yayınları, İstanbul: 2008, s.51.

¹⁹ On yaşlarında ilk elbisesini biçip dikmeye başlayan Behire Hanım, *Resimli Ay* dergisinde yayımlanan röportajında ilk elbiseyi nasıl diktiğini şöyle anlatır: “Daha on bir yaşında bir çocuktum. Bir gün annem dışarı çıkmış, evde yalnız kalmıştım. Sokaktan basmacının geçtiğini duydum. Çocukların oyuncaklarına duyduğu ittihamak gibi benim de bu basma toplarına karşı mukavemetsiz bir temayülüm vardı. Basmacıyı çağırdım, annemden gizli bir elbiselik kestirdim. İçeri girdim. Büyük bir heyecan ile kumaşı kestim, diktim. Annem gelmeden evvel bitirmek, gelince kendisine bir sürpriz yapmak istiyordum. Fakat kumaşı bozmak korkusu bende bir heyecan uyandırıyor, acaba becerecek miyim diye kendimde büyük bir sabırsızlıkla bekliyordum. Elbiseyi diktim, üzerime giydim. Aynada baktığım zaman kendimde inanamıyordum. Annem gördüğü zaman memnun oldu. Ondan gördüğüm teşvik ile cesaretim arttı. Bundan sonra yavaş yavaş kesmeye, dikmeye alıştım.” “Hayatta Muvaffak Olmuş Türk Kadınları” *Resimli Ay*, cilt: IV, sayı:45, s.27.

²⁰“Hayatta Muvaffak Olmuş Türk Kadınları” *Resimli Ay*, s.27.

²¹ Behire Hakkı, *Biçki Nazariyatı Aliye Kısmı I. Kitap*, s.2.

O zamanlar kadın sınıflarının, hatta bütün memleketin iktisadî hayatının ecnebi ellerinde olmasıdır. Bu bizden olmayan unsurların bizim bu sahadaki acimizden istifade ile bizi istismar etmesi ruhumda için için kanayan bir isyan doğurdu. Her gün sokaklarda, cemiyetlerde biraz itinalı giyinen her kadın hatta en basit bir şekilde giyinebilmek için bu ecnebi anasıra avuç avuç para dökmeye, sonra onların sanatlarının ve zevklerinin esiri olmaya mahkûmdurlar. Bu unsurun iktisadî tefavuklarının verdiği gurur ile bize anlamadan yaptıkları bir tahakküm ve istibdad vardır. Biz sanat sahasındaki bu acimizin sebebiyle onlara (?) etmek vaziyetinde idik. Bütün suretimiz onların avucuna akıyor, biz kanımızı sülüğe çektiren insanlar gibi (?) onlara içiriyorduk. Bilhassa harb-i umumideki mağlubiyeti müteakib bu anasırın bize karşı takındıkları tahakküm her Türkün kalbinde bir isyan yazacak kadar kuvvetli ve kahırdır.

Ben ilk teşebbüs hayatını bu isyandan aldım. Yurdumun hiçbir ferдинin başını aşağıda görmeye mütehammil değildim. Fakat elimden ne gelirdi? Belli ki yurdumun kadını başını yukarda tutmaya bir amil olabilirdim. Biraz biçki dikiş biliyordum. Belki bu irfanı benim gibi daha birçok kadınlara vermek hiç olmazsa küçük bir zümreyi bu esaretten kurtarabilirdi.²²

Behire Hakkı'nın savunduğu gibi gayrimüslimlerin tekelinde olan terzilik mesleğinin Müslüman Türk kadınlarına öğretilmek istenmesi, milliyetçilik düşüncesinin kadın politikaları üzerindeki yansımasydı. Birinci bölümde değindiğimiz gibi, kadın derneklerinin dikiş dikmeyi temel faaliyet alanı haline getirerek Türk Müslüman kadınlarını teşvik etmelerinin ardında milliyetçilik fikrî bulunmaktaydı. Hanımların, büyük paralar harcayarak kıyafetlerini yabancı terzilere diktirmek istemeleri, beğenilerin ve zevklerin bu şekilde dayatılması maddi ve manevi anlamda tahakküm yaratıyordu. Balkan Savaşları'ndan sonra milliyetçilik fikrînin her alanda kendini hissettirmesi, bu baskı ve tahakküme karşı tedbirler alınmasını zorunlu kıldı. Behire Hakkı'nın, Türk hanımlarına terzilik sanatı öğreteceği millî bir müessesese oluşturmaya karar vermesi bu tedbirler dâhilindeydi.²³ Savaşlarda alınan yenilgilerden sonra, gayrimüslim tebaanın takındığı tavrın bu müesseseyi kurmasına sebep olduğunu belirtmekteydi. Balkan Savaşları'yla başlayıp devam eden savaşlar silsilesi içinde ve hatta 1940'lara kadar yurda dair yayınlanmış her türlü haber, röportaj, yorumun yanında resmi yazışmalar, talimatnameler, nizamnamelerin öncelikli hareket noktası "Türklük" vurgusuydu. Bu anlayış, kurumun isminden kuruluş gerekçesine, sadece Türk hanımlarına hizmet vermesine kadar pek çok konuda kendini hissettirmekteydi. Her

²² "Hayatta Muvaffak Olmuş Türk Kadınları" *Resimli Ay*, s.24.

²³ Sabiha Zekeriya, "Biçki Yurdu Müessesesi", *İnci*, s.11.

anlamda yaşanan milliyetçiliğin terziliğe yansımalarının, Türk Kadınları Bıçkı Yurdu üzerinden gerçekleştiği söylenebilir.

Bir Türk kadınının şahsi çabasıyla böyle bir girişime kalkışmasında, destek aldığı yer yine milliyetçilik düşüncesidir. Osmanlı toplumunda kadınların kurumsal faaliyetlerde bulunması pek rastlanılan bir durum değildi. Meşrutiyet sonrasında; geçim sıkıntısı yaşamayan ve aileleri dolayısıyla iktidara yakın olan üst tabakaya mensup İstanbullu hanımlar arasında yaygınlaşan bu tür hizmetler, vatan hizmeti olarak kabul ediliyordu. Aristokrat ailelere mensup hanımlar, bu şekilde farklı bir statü kazanıyorlardı. Muhtaç durumdaki kadınların şartlarını iyileştirmek adına pek çok külfeti göze almalarının arkasındaki temel sebep buydu. Behire Hakkı da yurdu açarken benzer düşüncelerle hareket etmiş, karşısına önemli sorunlar çıkmasına rağmen yurdun devamlılığını sağlamak adına büyük çaba göstermişti. Yurdun kuruluş aşamasında pek çok zorlukla karşılaştığından bahseden Behire Hakkı, toplumsal algıyla baş etmek zorunda kalmasını karşılaştığı öncelikli zorluk olarak dile getirmişti. Elbiselerini Beyoğlu'ndaki büyük terzihanelerde Ermeni ve Rum terzilere diktirmeyi statü sahibi olmak için araç olarak gören aristokrat kesim, kendi elbisesini dikmeyi eksiklik olarak kabul ediyordu. Çünkü en gösterişli ve moda kıyafetler daima Ermeni ve Rum terzilerin ellerinden çıkmış, hatta onların diktiği kıyafetler sahibine saygınlık sağlamıştı. Ortalama bir aileye mensup kadınlar ise dikiş dikme işini, evin çalışanları tarafından yapılacak basit bir iş olarak görüyorlardı. Bu nedenle, işyeri ya da atölye açarak terzilik yapmak Türk kadınları tarafından hiçbir zaman itibar görmemiş, hatta hiç düşünülmemişti. Yurdun kuruluş aşamasında Behire Hakkı'nın çabaları, destek olmak istediği Türk Müslüman hanımlar tarafından küçümsenmiş, kendisine “terzi kadın” lakabı dahi takılmıştı.²⁴ Behire Hakkı'nın bahsettiği toplumsal algının değişmesi, savaşlarla birlikte gayrimüslimlere duyulan öfkenin ortaya çıkmasıyla olacaktır ki Türk terziciliği adına olumlu bir dönüşüm başladı. Müslüman Türk hanımları, gayrimüslimler yerine Türk terzilerini tercih ederek hem vatan borcunu ödüyor hem de kimseye muhtaç olmadan bağımsızlığı yönünde çaba sarf ediyordu.²⁵

²⁴“Hayatta Muvaffak Olmuş Türk Kadınları” *Resimli Ay*, s.24-26.

²⁵“Hayatta Muvaffak Olmuş Türk Kadınları” *Resimli Ay*, s.24.

Biçki Yurdu'nun Türk kadınının gelişmesine yönelik yaptığı katkılar dönemin yazarları tarafından övgüyle karşılandı. Döneminin Batıcı yazarlarından Abdullah Cevdet, 1915 yılında Biçki Yurdu'na yaptığı ziyaretinde Müslüman Türk kadınının özgürlüğü yolunda atılmış böylesine önemli bir adımın Türk kadını diğer milletler arasında saygın bir hale getireceğine değinmişti. Ziyaretten duyduğu memnuniyeti *İctihad*'ın satırlarına şu şekilde taşımıştır:

Kadınlarımız bizimle bir kademe-i hukuk üzerinde bulunacak kadar hür ve müstakil olmadıkça, hür ve müstakil milletler arasında mevkimiz olamayacaktır. Hakiki hürriyet ve istiklal iktisadî hürriyet ve istiklal ile beslenir. Bu itibarıyla bizde şimdiye kadar kadın mevcudiyet-i hakikiye ile mevcud olmamıştır. Bu nokta-ı nazardır ki şark ile garb arasında ki fark, birinin kadınsız diğerinin kadınlı cemiyet olmasıdır. Demek faci bir doğrulukla doğrudur. Türk kadınına, bed-tâli'(talihsiz) Müslüman kadınına bir istiklal adımı attıran bu müessese kutsal bir mabeddur. (10 Haziran 1915 Abdullah Cevdet)²⁶

Türkçülük akımının önemli temsilcilerinden Ahmet Ağaoğlu'da 1915 yılında yurdun mezuniyet törenine katılarak Osmanlı matbuatı adına Behire Hakkı'ya çabalarından dolayı teşekkür etmişti.²⁷ Yurdun kurulmasının Türk kadını için müspet bir adım olduğu kadın yazarlar tarafından da sık sık dile getirildi.²⁸ Sabiha Zekeriya, *İnci* dergisindeki makalesinde, yurdun tesisıyla Behire Hakkı'nın Türk kadınlığının geçirmekte olduğu esaret, acz ve yoksulluk hayatında şimdiye kadar yeteneksizliği ile itham edilen Türklüğünde kendi kendini geçindirebileceğini ispat ettiğini belirtir.²⁹

Meşrutiyet döneminin ideal kadın profilini yansıtan Behire Hakkı'nın sosyal yardımlaşmayı ve millî duyguları temel alarak kurduğu Türk Kadınları Biçki Yurdu, biçki ve dikişin, usta-çırak ilişkisinden çıkarak bilimsel tekniklerle geniş kitlelere öğretilmeye başlamasında önemli bir köşe taşı oldu.³⁰

²⁶ Abdullah Cevdet, "Hareket-i Umraniyye- Türk kadınları Biçki Yurdu Sergisi", *İctihad*, 1 Teşrin-i Sani 1923, sayı:159, cilt:19 sene, s.3267.

²⁷ "Türk kadınları Biçki Yurdunda", *Türk Yurdu*, s. 2805.

²⁸ Sabiha Zekeriya, "Biçki Yurdu Müessesesi", *İnci*, s.11.

²⁹ "Hayatta Muvaffak Olmuş Türk Kadınları" *Resimli Ay*, s.25.

³⁰ *Türk Kadınları Biçki Yurdu Nizamnamesi ve Ders Programı*, Matbaa-ı Hayriye ve Şürekâsı, 1329 (1913), s.6; Behire Hakkı, *Biçki Nazariyatı Aliye Kısmı I. Kitap*, s.3.

2.2. Türk Kadınları Bıçkı Yurdu'nun Kurumsal Yapısı ve Öğrenci Profili

Türk Kadınları Bıçkı Yurdu'nun işleyişi ve kurumsal yapısı ile ilgili bilgiler, 1913 yılında hazırlanan ve 1922, 1924, 1925, 1926'da düzenlenen talimatname/nizamnamesinde bulunmaktadır. Hangi statü ile kurulduğu, kayıt şartları, eğitim ve öğretim programları, sınavları, mezuniyet şartları gibi hususlar bu nizamnamede yer almaktaydı. 1913'ten 1922'ye kadar aynı nizamname geçerli olup üzerinde bir değişiklik yapılmadı.³¹ 1922 yılında “meslek şubeleri”nin oluşturulmasıyla müfredat programlarında önemli değişiklikler yapılarak, yurdun eğitimi daha sistemli hale getirildi.

Türk Kadınları Bıçkı Yurdu, II. Meşrutiyet döneminde kadınlara bıçkı dikiş eğitimi vermek amacıyla açılan ilk kurumdur. Bir eğitim kurumu olmasına karşın, savaş mağduru kadınlara yardımı öncelikli amaçlarından biri olarak kabul etmesi, kadın dernekleri arasında sayılmasına neden oldu. Yurdun nizamnamelerinde; dernek, okul ya da kurs vasıflarından hangisini taşıdığına dair net bir çerçeve çizilmediği için kurumsal yapısı ile ilgili bir karmaşa söz konusudur. Bu hususu aydınlatmak için çeşitli değerlendirmelerde bulunmak mümkündür. Birincisi, Osmanlı kadın tarihi araştırmacıları Behire Hakkı'nın dönemin kadın derneklerindeki tecrübelerinden destek alarak Türk Kadınları Bıçkı Yurdu'nun bir dernek olabileceğini savunmaktadır.³² Ancak kurum yayınladığı nizamnamelerinde kendinden bir dernek olarak değil, bir eğitim kurumu olarak bahsetmektedir. İkincisi, Yurda kadın derneği denilemeyeceği gibi, 1913 yılı nizamnamesinde “fenni bir makastar mektebi” yani bilimsel metotla eğitim veren bir ilkokul³³ olarak kendini nitelemiştir. 1913'te ibtidai mektep olarak kurulduğu³⁴ 1915

³¹ *Ticaret ve Ziraat Nezaret-i Celilesinin Himaye-i Maneviyesinde Terzi Akademisi*, s.1.

³² Serpil Çakır, Bıçkı Yurdu'nu bir ticarethane olarak vasıflandırırken diğer çalışmalarda kadın dernekleri arasında yer almıştır. (Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, s.50; Kurnaz, *Osmanlı Kadınının Yükselişi*, s.303; Kurnaz, *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını*, s.172; Karakışla, *Kadınları Çalıştırma Cemiyeti*, s.93-94; Erdem-Yiğit, s.139.)

³³ “Türk Kadınları Bıçkı Yurdu fenni bir makasdar mektebi olup kadınlarımıza vazife-i nisavaniyenin başlıcalarından biri olan bıçkiyi nazari ve ameli bir surette öğretecek kız sanayi mekteplerine bu vechle tahsil görmüş muallime ihzar edecek. Şüheda hanımlarıyla bakes ve muhtaciyetten kendi ekmeğini el emeğiyle çıkarmak isteyenlere de kadın terziliğini meccanen öğreterek hem bu gibilerini terfiye ve ikdara çalışacak hem de vatanımızda islam kadın terzileri yetiştirip hayat-ı iktisadîyemizin bu yüzden de terfi ve inkişafına sai ve gayret edecekler.” (*Türk Kadınları Bıçkı Yurdu Nizamnamesi ve Ders Programı*, Madde 1, s.6.)

³⁴ 1913 tarihli Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvaffakiyetin 3. ve 6. maddelerine göre ibtidai yani ilköğretim düzeyinde eğitim veren okullar kapsamına girmektedir. (BCA. 180. 900/75.372.11/ek 3 (Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvaffakiyet)).

Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi³⁵ çerçevesinde özel okul statüsünde kabul edildiği 1922 nizamnamesinde yer almaktaydı. ³⁶ Fakat bu kurumun yine farklı bir durumu söz konusudur. Maarif Nezareti'ne bağlı olmasına karşın, Biçki Yurdu'na memur ya da öğretmen atanmamış olması, kurumun kendi masraflarını karşılayabilmek için ücretli hale getirilmesine neden oldu.³⁷ Maarif Nezareti'ne bağlı bulunması hususunda şu konuya da dikkat çekmek gerekir. Bahsi geçen dönemde Maarif Nezareti sadece eğitimle alakalı olarak değil, kültür ve sanat etkinliklerinde, halkın eğitimine yönelik faaliyetlerde yetki sahibiydi.³⁸ Dolayısıyla nizamnamelerde vurgulandığı gibi, yurdun berat ve diplomalarının Maarif Müdüriyetince onaylanıyor olması okul olarak kabul edilmesi için yeterli gösterge değildi. Aynı şekilde nizamnamelerde kendini özel okul statüsünde nitelendirmiş olması da,³⁹ okul sayılabilmesi için geçerli bir kanıt değildi.

Biçki Yurdu'nun kurumsal yapısına dair belirsizlik, özel okul statüsünü benimsenmesine neden olan karardan yola çıkılarak ortaya konulabilir. 1915 tarihli

Madde 3:Tedrisat-ı ibtidaiyeye mahsus müessesat-ı ibtidaki mekteplerdir: Ana mektepleri ve sıbyan sınıfları, mekatib-i iptidaiye, el işleri ve ihtiraf mektepleri.

Madde 6: El işleri ve ihtiraf mektepleri mekatib-i ibtidaiyesinin üç devresini itmam eden çocuklara sanat öğretmek ve sanayi destegahlarında, fabrikalarda istihdama idad eylemek üzere teşkil olunan mekteplerdir. Bu mekteplerin teşkilat ve tedrisatı bir nizamname ile tayin olunacaktır.

³⁵ 20 Ağustos 331/2 Eylül 1915 tarihli Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi'nin 1. ve 37. maddelerine göre masraflarını kendi karşılayan, bir veya birkaç sanat tahsili için açılan dershanelerin özel okul olarak sayılması hükümlerini taşımaktadır. (BCA. 180. 900/75.372.11/ek 3; MF. HUS. 20/55/ek.1 (Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi)).

“Madde 1: Eşhas ile hükümetçe tanınmış Osmanlı cemaat ve cemiyet ve şirketler tarafından tesis ve mesarifi onlar tarafından deruhde ve temin olunan mekteplere “Mekatib-i Hususiye” denir.

Madde 37: Fıkra-ı evvela: Bir veya birkaç fen ve lisan ve sanat tahsiline mahsus olarak bu vechle açılan dershanelerde mekatib-i hususeden maduddur.”

³⁶1922'den sonra talimatnamelerde “hususî bir mekteb-i iptidaiye” statüsünde yani ilköğretim düzeyinde eğitim veren özel okul olarak geçmektedir. BCA,180.9 0 0/75.372.11/ek3; Türk Kadınları Biçki Yurdu Talimatnamesi (1922), Madde 3: “Biçki yurdu idare-i dâhiliyeye müstakîl, hususî ve nehari bir mektebtir.”

³⁷ Sadece Maarif Nezaretinden belli bir süre için eğitim verilmesi için bina tahsis edilmesi söz konusudur Behire Hakkı, yurtta sadece kendisinin öğretmenlik yaptığına ve masrafları kendi bütçesinden karşıladığına değinir. Sadece Maarif nezaretinden belli bir süre için eğitim verilmesi için bina tahsis edilmesi söz konusudur

³⁸ Teyfur Erdoğan, “Maarif-i Umumiyye Nezareti Teşkilatı-II”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, cilt: 52, sayı: 1, 1997, s.277.

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/480/5576.pdf> (01.05.2016).

³⁹ Türk Kadınları Biçki Yurdu Talimatnamesi (1922), Madde 3.

Mekatib-i Hususiye Talimatnamesinde, sanat eğitimi veren “dershanelerin” özel okul sayılacağı kabul edildi.⁴⁰ Biçki Yurdu’nun bu karara dayanarak, nizamnamesinde özel okul statüsüne sahip olduğunu belirtmesi muhtemeldir.⁴¹ Aslında Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi’nde geçen dersane vasfıyla “kurs” mahiyetini taşıyan kurumlar kastedilmekteydi. Bu yönüyle Biçki Yurdu, bir şahsın sahip olduğu ve ücretli eğitim veren özel bir dersane yani kurs vasfını taşımaktaydı. Dolayısıyla Türk Kadınları Biçki Yurdu’nun Osmanlı’daki ilk özel kurslardan biri olduğu söylenebilir. Nitekim yurdun kurs statüsüne sahip olduğu Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra net bir şekilde ifade edildi. Halk eğitiminin düzenlenmesi amacıyla 1926 yılında kurulan Halk Terbiyesi Şubesi,⁴² Biçki Yurdu’nun ilköğretim derecesinde bir meslek dershanesi olduğuna karar verdi.⁴³ Türk Kadınları Biçki Yurdu’nun mesleki bir kurs olarak kabul edilmesi, Cumhuriyet döneminde kadınları üretime dâhil etmek için açılan biçki dikiş kursları içinde geçerli bir durum olacaktır.

Kendisinden sonra açılacak yurtlara örnek olan Biçki Yurdu, Avrupa’da terzilik eğitimi veren kurumlardan etkilenecek kurulmuştu. Uyguladığı teknik, metot ve müfredatta;⁴⁴ Berlin’deki Rudolf Mavre Müessesesi, Berlin Snejder Akademisi, Dresden’deki Hayrapşan Mavron Akademisi ve Paris’teki Le-davez Müessesesi’ni örnek almıştır.⁴⁵

⁴⁰ MF. HUS, 20/55/ek.1 (Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi).

Madde 37: Fıkra-ı evvela: Bir veya birkaç fen ve lisan ve sanat tahsiline mahsus olarak bu vechle açılan dershanelerde mekatib-i hususeden maduddur.”

⁴¹ Türk Kadınları Biçki Yurdu Talimatnamesi (1922), Madde 3.

⁴² Maarif Vekâleti bünyesinde kurulan ilk yaygın eğitim birimidir. Günümüzdeki Halk Eğitim Merkezlerinin işlevini yürütmektedir. İlköğretim Müdürlüğü Talim ve Terbiye Dairesine bağlı olarak kurulmuştur. Sonradan Halkı Tenvir Müdüriyeti Umumiyesi Tasarısı hazırlanmış olsa da, yasama meclislerinden geçirilememiştir. Halk terbiyesi şubesi kısa süre içinde kapanmıştır. Celalettin Vatandaş, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Toplumsal Değişim Aracı Olarak Eğitimin Modernleştirilmesi, s.53. [http://dergipark.ulakbim.gov.tr/iuoskon/article/viewFile/1023006714/1023006236\(25.12.2016\)](http://dergipark.ulakbim.gov.tr/iuoskon/article/viewFile/1023006714/1023006236(25.12.2016)); Muhittin Yıldırım, *Hayata Boyu Öğrenme Kapsamında Yaygın Eğitim ve Halk Eğitimi Merkezleri*, Gazi Kitabevi, Ankara: 2009, s.31.

⁴³ Maarif Vekâletinin Biçki Yurdu’na 20 Teşrin-i evvel 1926 tarihinde gönderdiği yazıda Türk Kadınları Biçki Yurdu’nun mektep olmayıp dersane mahiyetinde bulunduğu resmen tebliğ edilecektir. BCA. 180.900/75.372.11/ek20 (11 Temmuz 1926); BCA. 180.900/75.372.11/ek22 (3 Ağustos 1926); BCA. 180.900/75.372.11/ek14 (26 Ağustos 1926); BCA. 180.900/75.372.11/ek22 (3 Ağustos 1926).

⁴⁴ Biçki Yurdu, beden ölçü kalıplarına göre biçki yapmayı Osmanlı’da ilk kez uygulayan kurumdur. Behire Hakkı Hanım, Avrupa’da terzi akademilerinde uygulanan biçki metotlarını inceleyerek, Le-davez usulünü eğitim metodu olarak kabul etmiştir. Konu ile ilgili ileri ki bölümlerde ayrıntılı bilgi verilecektir.

⁴⁵ BCA. 180.900/75.372.11/ek3.

Biçki Yurdu, Avrupa'daki muadillerine benzer şekilde kendini akademi vasfıyla kurulmuş bir "terzi akademisi" olarak tanımlanmaktaydı.⁴⁶ Belli sanat dalında uzmanlaşmak için eğitim verilen kurumlar için kullanılan⁴⁷ bu niteleme, yurdun 1913'teki talimatnamesinde yer almazken, 1922'den sonraki talimatnamelerde yer buldu.⁴⁸

Behire Hakkı'nın kurumun genel çerçevesini çizerken Avrupa terzi akademilerinin etkisinde kaldığının bir diğer göstergesi Biçki Yurdu'nun kullandığı logodur. Fransa'daki Paris Terzi Akademisi'nin logosunda kullanılan figürler birebir uyarlanarak Biçki Yurdu'nun resmi yazışmalarında, talimatname ve nizamnamelerinde yerini aldı.⁴⁹ İki ağaç dalının yukarıda birleştiği noktada bir ay-yıldızın bulunduğu logoda; dalların arasında kalan boşlukta iğne, iplik, makas, mezura, gönye ve cetvel gibi figürler yer alır. Özellikle gönye ve cetvel figürlerine yer verilmesi yurdun biçki dikişte ölçü ve teknik kullandığını çağrıştırmaktaydı.

"Behire Hakkı Hanım, biçki dikiş eğitiminin teknik ve metotlarına yönelik hazırladığı kitapları "Le-davez Usulü" ne göre hazırlanmıştır." Behire Hakkı, *Biçki Nazariyatı Aliye Kısmı I. Kitap*; Behire Hakkı, *Biçki Nazariyat ve Kavâidinin İbtidâiye Kısmı II. Kitap*, Matbaa-ı Amire, İstanbul:1330; Behire Hakkı, *Biçki Nazariyatı Kavâidinin Tedrisat-ı Taliye Kısmı III. Kitap*, Matbaa-ı Amire, İstanbul:1333.

⁴⁶"Biçki ve dikiş nazari ve ameli suretde talim ve tedris ile aile hayat-ı iktisadîyesine yardım etmek, milli terzhaneler vücuda getirmek, tam tahsil görmüş muktadir biçki ve dikiş muallimleri ihzar eylemek maksad ve gayesiyle memleketimizde (1329- 1913) senesinde hükümet-i seniyyenin müsaade-i hususıyla ilk olarak tesis ve küşad edilmiş " terzi akademi"sidir." "Türk Kadınları Biçki Yurdu Teşkilat-ı Esasiye ve Talimatname-i Dahilisi (1922), Madde 1", *Ticaret ve Ziraat Nezaret-i Celilesinin Himaye-i Maneviyesinde Terzi Akademisi*, İstanbul:1338/1922, s.6.

Ek 7: Türk Kadınları Biçki Yurdu'na ait 1929 tarihli antetli bir Kağıt

⁴⁷ Yunanca kökenli olan Akademi kavramı; ilim, sanat ve edebiyat dallarında seçkin kimselerin meydana getirdiği kuruluş anlamını taşımaktadır. Eğitim terimi olarak bilim dallarında, güzel sanatlarda ya da uygulamalı sanatlarda orta ve yükseköğretim yapan okullara verilen isimdir. "Akademi", *Büyük Türkçe Sözlük*, BSTS Eğitim Terimleri Sözlüğü, TDK.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.54f1adf97775e5.56351965 (10.05.2016)

⁴⁸ BCA. 180.900/75.372.11/ek 47; Türk Kadınları Biçki Yurdu Talimatnamesi(1925), Madde 1; BCA. 180.900/75.372.11/ek 33, "Türk Kadınları Biçki Yurdu Teşkilat-ı Esasiye ve Talimatname-i Dâhilisi (1926)"; Madde 1.

⁴⁹ BCA. 180.900/75.372.11/ek33.

İki farklı ağacın dalları arasında yer alan logonun en üstünde bir ay yıldız yer almaktadır. Ortada dikdörtgen şemanın içinde bir gönye, cetvel, makas, mezura belirgin olarak anlaşılmaktadır. Logonun şematik bölümünün dışında sol taraftaki dalların üzerinde bir ütü, sağ tarafta ise bir tür cetvel çizimi bulunmaktadır. Logonun en altında dalların birleştiği noktada aşağıda bulunan arma ya da pul vardır.

Şekil 1: Türk Kadınları Biçki Yurdu'nun Logosu

Kaynak: BCA. 180.900/75.372.11/ek33.Behire Hakkı, *Biçki Nazariyat Âliye Kısmı I. Kitap*, kapak sayfası; Behire Hakkı, *Biçki Nazariyat İbtidâiye Kısmı II. Kitap*, kapak sayfası; Behire Hakkı, *Biçki Nazariyat Tedrisat-ı Tâliye Kısmı III. Kitap*, kapak Sayfası; Behire Hakkı, *Türk Kadınları Biçki Yurdu Müzesi*, İstanbul, 1331, s.1.

Yurdun logosunun en altında Paris Terzi Akademisi'nin aşağıda yer alan armaları bulunmaktaydı.⁵⁰

⁵⁰ Bahsi geçen arma, 1923'te İzmir'de yayınlanan *Biçki Mecmuası*'nın kapak sayfasında yer alır. Soldaki armanın üzerinde "Academie Nationale des Maitres Tailleur de Paris" yazısı net olarak okunuyor. Üzerinde taç haline getirilmiş surlar ve ortada yelkenli bir gemi figürü yer alıyor. Paris Terzi Akademisi'nin logosu olması muhtemel bu armanın yanındaki armada Fransız Cumhuriyeti'ni temsil eden alegorik bir figür etrafında "Francaise Rebulique" yazılıdır. Paris Terzi Akademisi'nin logosu üzerinde de iki farklı ağacın dallarının bulunması, Behire Hakkı Hanım'ın logoyu oluştururken esinlenmiş olabileceğini düşündürüyor. (*Biçki Mecmuası*, sayı:3, sene:1, 1 Kanun-ı evvel 1339, s.1.)

Şekil 2: Biçki Yurdu'nun Logosunda Kullandığı Figür - Paris Terzi Akademisi'nin Logosu ve Alegorik Arması

Kaynak: Behire Hakkı, *Biçki Nazariyatı Taliye Kısmı III. Kitap*, s.2; *Biçki Mecmuası*, s.1.

Biçki Yurdu yukarıda değindiğimiz hususlar çerçevesinde 1922'ye kadar, sadece Maarif Nezareti'ne bağlı faaliyet gösterdi. Kasım 1922'de Maarif Nezareti'ne bağlılığı devam etmekle beraber, yurdun talebi doğrultusunda Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin manevi himayesi altına girdi.⁵¹ Manevi himayesinden kastedilenle ne amaçlandığı ya da ne beklenildiği net olarak belirtilmese de yurdun çeşitli uygulamalarına Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin dâhil olması söz konusuydu. Örneğin; yurdun imtihanlarında Ticaret ve Ziraat Nezareti'nden memurların bulunması, yurdun sergiler düzenlemesine ya da sergilere katılmasına yardım edilmesi, yurdun berat ve diplomalarının Ticaret Nezareti tarafından da onaylanması gibi yenilikler getirildi.⁵² Biçki Yurdu'nun farklı bir kurum tarafından himaye altına alınmasının nedenini şu şekilde açıklanabilir: Maarif Nezareti kurulmadan önce kurumlar kendi ihtiyaç duyduğu elemanını yetiştirmek üzere okul açabiliyordu. Nezaretin 1857'de kurulmasından sonra eğitime dair tüm işlerin tek elden

⁵¹ *Ticaret ve Ziraat nezareti-i Celilesinin Himaye-i Maneviyesinde Terzi Akademisi*, İstanbul:1338, s.2, 4.

⁵² Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin, Biçki Yurdu üzerindeki sorumluluk alanını belirleyen hususlar:

Madde 1: Türk kadınları biçki yurdu, ticaret ve ziraat nezaret-i celilesinin zir himaye-i maneviyesinde olup nezaret-i müşar-ı ileyha yurdun tedrisata müteallik hususatına ve sergiler tesis veya sergilere iştirak etmesine muavenet ve muzaheretde bulunacaktır.

Madde 2: Yurdun imtihanı umumilerine ve badel-ımtihan icra olunan müsabakalarına ticaret ve ziraat nezaret-i celilesince birer memur izam edilecektir.

Madde 3: Yurd tarafından verilen berat-ı iftihar ve diplomalarla fevkalade ibraz-ı ehliyat eden talebatayurtca verilecek sanat madalyası vesikaları ticaret ve ziraat nezareti celilesince tasdik edilecektir.

Madde 4: Yurdun imtihan ve müsabakalarında fevkalade ibraz ehliyet edenler ticaret ve ziraat nezaret-i celilesince takdirname ile telif olunacaktır.

“Ticaret ve Ziraat Nezareti Celilesi Taraf-ı Alisinden Derc ve İlave Buyrulan Mevad-ı Nizamiye”, *Ticaret ve Ziraat nezareti-i Celilesinin Himaye-i Maneviyesinde Terzi Akademisi*, s.5.

yürütölmeye başlandığı söylenemez. Zaman zaman farklı kurumlar, Maarif Nezareti ile birlikte ortaklaşa okul açabiliyor ya da idare edebiliyordu.⁵³ Biçki Yurdu'nun talebiyle Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından desteklenmesi yadırganamaz.

Türk Kadınları Biçki Yurdu, 1924 yılına kadar iki nezaretin denetimi altında faaliyet gösterdi. 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile bütün eğitim kurumlarının Maarif Vekâleti'nin denetimine girmesiyle⁵⁴ Biçki Yurdu'nun sorumluluğu da Maarif Vekâleti'ne geçecektir.

Yurdun 1922'de Ticaret ve Ziraat Nezaretinin manevi himayesine girmesini fırsat bilerek resmi bir devlet okulu statüsü kazanmak için çeşitli girişimlerde bulunması, yurdun tarihsel sürecinde önemli bir dönüm noktasıdır. Eğitimin resmi okullardaki gibi sınıflara ayrılarak verilmesi ve erkek öğrenci kabul ederek karma sistemde bir eğitim modelinin benimsenmesiyle resmi okul vasfına kavuşmak için adımlar atılmıştır.⁵⁵

Yurdun bu çabası Maarif Nezareti tarafından fark edilerek tadil edilen talimatnamesinin incelenmesine karar verilmişti. İstanbul Maarif Müdüriyetince inceleme yapmak üzere kız okulu öğretmenlerinden Müfettişe Saime Hanım görevlendirildi. Saime Hanım, talimatnamede yer alan ancak uygulamada geçerli olmayan durumları tespit ederek 20 Şubat 1922 tarihinde Maarif Nezareti'ne bir rapor halinde sundu.⁵⁶ Raporda dikkat

⁵³ Örneğin; 1884 yılında Ticaret Nezareti, Erkek ve Kız Sanayi Mektepler umum müdürlüğünün nezaretinde iki kız sanayi mektebi açmıştı. Aynı şekilde Tophane-i Amire Nezareti, 1869 yılında ordu ihtiyaçları için dikimhane niteliğinde Yedikule Kız Sanayi Mektebi'ni kurmuştur. (Unat, s.85) Hariciye Nezareti de kendisine eleman yetiştirmek için 1864 yılında Lisan Mektebi'ni açmıştır. 1875 yılında Zabtiyye Nezareti'ne bağlı yaklaşık 13 rüştiye bulunmaktaydı. (Erdoğdu, "Maarif-i Umumiye Nezareti Teşkilatı-II", s.258.)

⁵⁴ *Düstur*, Tertip: 3, Cilt: 5, s. 322 Tevhid-i Tedrisat Kanunu Madde 1 - Türkiye dâhilindeki bütün müessesatı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekâletine merbuttur.

⁵⁵ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), madde. 2.

⁵⁶ MF. HTF. 10/59/ek 1-numro 5.

20 Şubat 1922 tarihinde sunulan rapor ve 28 Şubat 1922'deki derkenarında şu hususlar yer almaktadır:

1-Yurdun talimatnamesinin 1. ve 15. maddesinde yurdun ücretsiz eğitim verecek olmasının belirtilmesine rağmen eğitimin ücretli olduğu,

2-Talimatnamenin 1. maddesinde yurdun amaçlarından birinin mekteplere öğretmen yetiştirmek olduğunun belirtilmesine karşın gerek eğitimi gerek eğitim süresi itibariyle resmi kız sanayi mektepleri derecesinde yüksek olmadıkları ve buna muvaffak olamayacakları,

çeken birkaç önemli husus vardı: Bunlardan biri, yurdun talimatnamesinde belirttiği üzere, öğretmen yetiştirmek gibi bir vasfının olmadığıydı. Talimatnamesinde kız sanayi mekteplerine öğretmen yetiştirmek amacıyla olunduğunun belirtilmesine⁵⁷ rağmen gerek verilen eğitim gerekse eğitim süresi itibarıyla yurdun yetersiz olduğuna dikkat çekiliyordu. İkinci husus, yurdun özel okul statüsünde olmasına rağmen, talimatnamede Ticaret ve Ziraat Nezareti Sanayi Müdüriyet-i Umûmiyesi'ne bağlı olduğuna yer verilmesinin uygun görülmemesiydi. Saime Hanım'ın raporunda dikkat çeken bir diğer nokta ise talimatnamede yurdun İstanbul'da ve diğer vilayetlerde şubeler tesis edebilme hakkına sahip olduğuna yer verilmesiydi. Saime Hanım, bu durumun İstanbul vilayetinin teftiş salâhiyetine uygun olmadığını hatırlatarak raporunda yer vermişti.⁵⁸

Saime Hanım'ın raporunda belirtilen hususlar göz önüne alınarak, yurdun kendini resmi okula dönüştürmek için talep ettiği öneriler Maarif Nezareti tarafından reddedilmişti. Maarif-i Umumiye Nezareti Heyet-i Teftişîye Müdüriyetinden 8 Ağustos 1922 tarihinde çıkan tezkerede yurda dair şu kararlar alınmıştı: Yurdun kız sanayi mekteplerine öğretmen yetiştiren bir çeşit darulmuallimat görevi taşımasının söz konusu olamayacağı, bu nedenle talimatnamedeki bu ibarenin kaldırılmasına karar verildi. Aynı şekilde hükûmete ait bir durumun, Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne bağlı bulunulduğunun, talimatnamede yer alması uygun görülmedi. Şahadetnelere hanımların fotoğraflarının yapıştırılması da uygun bulunmadı. Bunun yanında erkek şubesinin ayrı bir binada ve

3-Yurdun müstakil olmasına rağmen talimatnamenin 3. ve 4. maddesinde çeşitli vilayetlerde şubeler tesis edebilme hakkına sahip olduğunu belirtilmektedir. Ancak bu durum vilayetin teftiş salâhiyetine uygun olmadığı,

4-Talimatnamenin 3. maddesinde yurdun gündüz eğitim veren bir kurum olduğunu belirtmesine rağmen gerekli olduğunda gece dersi için de öğrenci kabul edebileceği belirtilmiştir. Ancak biçki dikiş işlerinin gece ışığında yapılmasını güç olduğu vurgulanarak bu durum uygun karşılanmadığı,

5-Talimatnamenin 1. maddesine göre yurdun özel okul statüsünde olmasına rağmen değiştirilen talimatname ile Ticaret ve Ziraat Nezareti Sanayi Müdüriyet-i Umumiyesine bağlandığının yer alması çelişkili bulunmuştur,

6-Nizamname gereği üçüncü şubeyi oluşturan erkek terziliği şubesinde kadınların mı yoksa erkeklerin mi eğitim göreceğine dair açıklık bulunmadığı, eğer erkeklere mahsus bu şubenin ayrı bir bina dâhilinde ayrı bir müdür ile idare olunarak, erkek öğretmenler aracılığıyla eğitim görmelerinin gerekliliği raporda yer almıştır.

⁵⁷ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1913), madde 1; T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), madde 1.

⁵⁸ MF.HTF. 10/59/ ek 2.

Behire Hakkı Hanımın eşi İsmail Hakkı Bey tarafından idare edilmesinde bir mahzur olmayacağı belirtilen diğer hususlardandı.⁵⁹

Bu düzenlemelerin yapılmasına yönelik, Maarif-i Umumiye Nezareti Meclis-i Kebir-i Maarif'te oluşturulan komisyonca değerlendirmeler yapılarak kararlar alındı.⁶⁰ Karara göre, talimatnamede yer alan maddeler ile uygulamada devam eden hususlar arasında farklılıklar olduğuna ve sonradan ilave edilen bazı maddelerin düzeltilmesine ihtiyaç duyulduğuna kanaat getirilerek anlaşmaya varıldı. 27 Ağustos 1922 tarihli komisyon kararlarına göre talimatnamede istenen düzenlemeler şunlardı: ⁶¹ Erkek terziliği ile ilgili maddelere erkeklerle kadınların hiçbir şekilde temas ettirilmeyeceği, eğitimlerine ayrı ayrı devam edeceklerinin ilave edilmesi; İstanbul'da şubeler açabileceğinden bahseden 4. maddeye “müstakil” ibaresinin eklenmesi; yurdun Ticaret ve Ziraat Nezareti ile bağlantısının bulunduğuyla ilgili maddelerin kaldırılması; öğrencilerden iftihar belgesi alanların hükümet tarafından takdirname ile ödüllendirileceğine dair 36. maddenin kaldırılması. Alınan kararlarla yurdun kendini nezaretler yoluyla hükümet ile bağlantılı sayarak itibar kazanmasının önü kesilmeye çalışıldı. Hükümete bağlı olmak okul vasfına dönüşebilmek için bir fırsat olarak düşünülmüş olmalıdır ki yurd kendini büyütecek adımlar atmaya çalışmıştı. Farklı vilayetlerde şubeler açabilmesine olanak bırakılmadığı gibi, İstanbul'da şubeleri olarak kabul edilen kurumların ancak müstakil kurumlar olabilmesine imkân tanındı.

1922'de yurdun okul olmasına yönelik çabaların ve statüsüne dair belirsizliğin son bulması, yukarıda değinmiş olduğumuz Halk Terbiyesi Şubesi'nin kurulmasıyla çözüme

⁵⁹ MF.HTF.10/82/ ek 3.

⁶⁰ MF.HTF. 10/82/ ek 4. Şefik Bey başkanlığında oluşturulan komisyon; azadan Refik, Halid, Faik, Nazım, Tevfik, Hans, Salim ve Doktor İhsan beylerinden oluşuyor.

⁶¹ MF.HTF. 10/82/ ek 4.

1-Erkek terziliği şubesi ile ilgili maddelere erkeklerle hanımların hiçbir surette temas ettirilmemesi, eğitime ayrı ayrı devam edilmesine dair maddelerin ilave edilmesi

2-İstanbul'da yurda müstakil şubeler açılabileceğinden bahseden 4. maddeye “müstakil” ibaresini eklenmesi

3-Müessesenin Ticaret ve Ziraat Nezareti ile bağlantısının bulunmadığı, bu nedenle nizamnamede bulunan ilgili maddelerin kaldırılması ve düzenlenmesi

4-Biçki yurdundan fevkalade berat-ı iftihar alanların hükümet tarafından takdirname ile ödüllendirileceğine dair ilave edilmiş olan 36. maddenin kaldırılması uygun görülmüştür.

kavuştu.⁶² Ağustos 1926’da Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye Heyeti’nin yaptığı incelemeler sonucu kurumun iptidai derecede bir meslek dershanesi olduğuna karar verildi.⁶³ Maarif Vekâleti’nin Biçki Yurdu’na 20 Ekim 1926 tarihinde gönderdiği yazıda Türk Kadınları Biçki Yurdu’nun mektep olmayıp derslane mahiyetinde bulunduğu resmen tebliğ edildi.⁶⁴

Biçki Yurdu’nun okul statüsünden çıkarılarak derslane vasfına dönüştürülmesi yurt yönetimini memnun etmemişti. 22 Ocak 1927 tarih ve “Mütekaid Erkan-ı Harbiye Miralay İsmail Hakkı” imzasıyla Biçki Yurdu tarafından İstanbul Maarif Müdüriyetine bir yazı gönderildi. Yazıda, yurdun 14 senedir mekteb-i iptidaiye olarak kabul edilmişken şimdi derslane mahiyetinde kabul edilmesinin geçmişe yönelik resmi işler ile çatışabileceği gibi kanun hükümlerine karşı taarruz yaşanabileceği belirtilmişti. Yapılan itirazlara rağmen bu tarihten sonra derslane olarak kabul edildi.⁶⁵

Türkiye’de halk eğitiminin üretime dönük, ekonomi ve kalkınmaya dönük işlevini üstlenmesi bakımından Türk Kadınları Biçki Yurdu, öncü görevini gördü. Anadolu’nun pek çok il ve ilçesinde açılan özel biçki dikiş kursları ve gezici köy kursları Biçki Yurdu’nun devamı mahiyetindeydi.

2.2.1. Türk Kadınları Biçki Yurdu’nun Kayıt Şartları, Öğrenci Sayıları ve Eğitim Şubeleri (1913-1926)

Biçki Yurdu, hiç dikiş bilmeyen birisine dikiş öğretmekten ziyade kadınların biçki ve dikiş yeteneklerini geliştirmeyi amaçladı. Bu durumun en açık ifadesi yurda kabul edilecek öğrencilerde aranan şartlarda kendini göstermekteydi. Yurdun 1913 yılı talimatnamesinde belirtilen kabul şartlarına göre;⁶⁶ öncelikli olarak öğrencilerin temel

⁶² Bu şube daha sonradan kapatılmış, ancak 1952’de Yükseköğretim Genel Müdürlüğüne bağlanmıştır. Ardından tekrar İlköğretim Genel Müdürlüğü birimi olarak hizmet vermiştir. 1960 yılında ise genel müdürlük haline getirilmiştir. (Vatandaş, s.53.)

⁶³ BCA. 180.900/75.372.11/ek 20 (11 Temmuz 1926); BCA,180.900/75.372.11/ek22 (3 Ağustos 1926); BCA. 180.900/75.372.11/ek14 (26 Ağustos 1926); BCA,180.900/75.372.11/ek22 (3 Ağustos 1926).

⁶⁴ BCA.180.900/75.372.11/ek6.

⁶⁵ BCA. 180.9 0/75.372.11/ek8.

⁶⁶ 1-Kendi iç çamaşırını güzelce dikecek derecede biçki ve dikiş bilmek

2-Okuyup yazması olmak, hesaptan imal erbaya kadar bilmek, Fransızca rakamları tanımak

3-Kimliği belli olup, bulaşıcı hastalık taşımamak ve engelli bulunmamak.

dikiş bilgisine sahip olması bekleniyordu. Nitekim yurdun amacı, sıfırdan bir dikiş bilgisi vermek hiçbir zaman olmadı. Öncelikli olan biçimde yetişmiş makastarlar yetiştirmektir. Okuma yazmasının olması kadar hesaptan anlaması ve Fransızca rakamları tanıyabilmesi de istenmişti. Kullanılan metotların bilimsel tekniklere dayanması ve kıyafet kalıplarının belli ölçülere göre biçilecek olması nedeniyle, öğrencilerin matematik hesabını kullanmalarını gerektirmekteydi. Ayrıca, giysi kalıplarının Fransa'daki terzi akademilerinden temin edilmesi, kalıplar üzerinde yer alan Fransızca rakamlarının öğrenci tarafından anlaşılmasını gerekli kılmıştı.

Savaş yıllarında İstanbul'un en önemli sorunlarından biri olan salgın hastalık tehlikesine⁶⁷ karşı tedbirli davranılarak, bulaşıcı hastalığı olan ya da engeli bulunan kızların da kabul edilmeyeceği talimatnamede belirtilmişti. Yurdun 1922 yılında farklı şubelerde eğitim vermeye başlamasıyla kayıt ve kabul şartlarında da değişiklikler meydana geldi. 1922 yılı itibarıyla belirtilen şartlar şu şekildeydi: ⁶⁸

- 1- Kimliği belli olup, bulaşıcı hastalık taşımamak ve aşılı olmak,
- 2- 16 yaşından küçük olanların orta tahsili tamamlaması ve diplomasını ibraz etmesi şarttır. 16 yaşından büyük olanlar bu şarta tabi değildir.
- 3- 13 yaşından gün almamış olmak,
- 4- Birinci şubeye dâhil olmak için kendi iç çamaşırlarını dikiş derecede dikiş bilmek,
- 5- İkinci şubeye dâhil olmak için birinci şubeden mezun olmak yahut o derece bilgiye sahip olmak,
- 6- Dördüncü şubeye dâhil olmak için biçki yurdu mensuplarından olmak.

Eğitimin sınıflara ayrılması, sınıflara devam edecek öğrencilerden beklenen şartların da belirtilmesini gerekli hale getirdi. Birinci şubeye dâhil olmak için temel dikiş bilgisine sahip olmak, ikinci şubeye dâhil olmak için birinci şubeden mezun olmak ya da o derece bilgiye sahip olmak, atölye şubesi olan dördüncü şubeye gidebilmek için ise yurt mensuplarından yani halen öğrencisi olmak ya da yurdun mezunlarından olmak şartı arandı.

Türk Kadınları Nizamnamesi ve Ders Programı, Madde 15.

⁶⁷ Abdullah Lüleci, "Mütareke Döneminde İstanbul'da Ermeniler Arasında Görülen Salgın Hastalıklar (1918-1922)", *History Studies*, Cilt: 6, sayı, 4, Temmuz 2014, s.131-141.

⁶⁸ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 15; T.K.B.Y. Talimatnamesi (1925-1926), Madde 14.

1913 yılı talimatnamesine göre, öğrenci kayıtları Temmuz ve Ocak aylarında yapılmış olup;⁶⁹ kayıt şartları, kayıt zamanları, derslerin olacağı gün ve saatler gazete ilanları ile duyurulmuştur.⁷⁰ 1922'ye kadar yurda sadece kadınlar kabul edilirken, erkek terziliğinin öğretildiği üçüncü şubenin açılmasıyla erkek öğrenci de kabul edilmesi kararlaştırıldı. Erkek öğrencilerin 13 yaşından büyük olması durumunda kadın talebe ile hiçbir şekilde görüşmesine ve bir arada eğitim görmesine izin verilmeyeceği özellikle vurgulanmıştı.⁷¹ Ancak çalışmamız süresince eğitim alan erkeklere dair herhangi bir bilgiye rastlamadık.

Belirtilen şartlar çerçevesinde öğrenci kabul etmeye başlayan Biçki Yurdu, Eylül 1913'te eğitim vermeye başladı. İlk yıl yurda en fazla 30 kişinin kabul edilmesi kararlaştırılsa da⁷², sonraki yıllarda bu sayıya bağlı kalmak pek mümkün olmamış öğrenci ve mezun sayıları yıllara göre farklılıklar göstermişti. Savaş şartları nedeniyle ekonomik zorlukların baş göstermesi, öğrenci sayılarındaki değişimdeki öncelikli faktördü. Yurtda eğitim gören öğrenci sayılarına dair, ulaşabildiğimiz kaynaklardan *İkdam*, *İnci* ve *Resimli Ay* dergilerinde farklı rakamlar verilmekteydi.⁷³ Öğrenci sayıları I. Dünya Savaşı döneminde yıllar arasında farklılıklar söz konusudur. Behire Hakkı bu düşüşün nedenini, yurdun ücretsiz eğitimden vazgeçerek masraflar için belli bir miktar ücret alınmasına bağlamaktaydı. Artan hayat pahalılığı ve malzeme fiyatlarına ek olarak bina için kira ödemek zorunda kalınması Behire Hakkı'nın bu yola başvurmasına neden oldu. Öğrenci sayısındaki keskin düşüşün diğer nedeni ise I. Dünya Savaşı'nın yarattığı koşullardı.⁷⁴

⁶⁹ *Türk Kadınları Nizamnamesi ve Ders Programı*, Madde 16-17; Behire Hakkı, *Biçki Nazariyatı Aliye Kısmı I. Kitap*, s.2.

⁷⁰ "Türk Kadınları Biçki Yurdu", *İkdam*, 30 Temmuz 1917, s.2; "Türk Kadınları Biçki Yurdu Kayd-ı Malumat", *İkdam*, 26 Ağustos 1917, s.2.

⁷¹ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 13; T.K.B.Y. Talimatnamesi (1925-1926), Madde 12.

⁷² *Türk Kadınları Biçki Yurdu Nizamnamesi ve Ders Programı*, Madde 5.

⁷³ *İkdam*'a göre ilk sene 25, ikinci sene 112, üçüncü sene 252, dördüncü sene 186 öğrenci mezun etmiştir. ("Biçki Yurdu Sergisi", *İkdam*, 9 Temmuz 1917, s.2.)

İnci dergisinde ise; müessesede ilk beş 5 yıllık sürede ortalama 900 öğrenci yetiştirildiği, 600'e yakın mezun verilirken 300'e yakın öğrencinin eğitimlerini tamamlamadan bıraktıkları yazılmıştır. (Sabiha Zekeriya, "Biçki Yurdu Müessesesi", *İnci*, s.11.)

⁷⁴ "Hayatta Muvaffak Olmuş Türk Kadınları" *Resimli Ay*, s.25.

Resimli Ay dergisinin verdiği bilgilere dayanarak aşağıda oluşturulan tabloda 1913-1926 yılları arasındaki öğrenci sayıları belirtilmiştir:

Tablo 7

***Resimli Ay* dergisine göre Türk Kadınları Bıçkı Yurdu'nun öğrenci sayıları**

Yıllar	Öğrenci Sayısı
1913	26
1914-1915	51
1916	67
1917	366
1918	182
1919	55
1920	14
1921	30
1922	23
1923	53
1924	40
1925	89
1926	155
1927	307
1928	369
Toplam	1827

Kaynak: "Hayatta Muvaffak Olmuş Türk Kadınları" *Resimli Ay*, Cilt IV, sayı:45, s.26.

Yukarıdaki tabloya göre, 1913'ten 1928'e kadar mezun olan öğrenci sayısı toplamda 1827'dir. Öğrenci sayıları 1913 ile 1917 yıllarında giderek artarken özellikle 1917 yılında büyük bir artış yaşanmıştır. Bir yıl öncesinde 67 olan öğrenci sayısı 1917'de 366'a yükselmiştir. 1917'de bu kadar yoğunlukta bir başvuru olmasının nedenini, aynı yıl Birinci Ordu'ya bağlı olarak kurulan Kadın İşçi Taburunun kadınlara istihdam alanı açmasında bulabiliriz.⁷⁵ Kadınlar, işçi taburlarında görev alabilmek için dikiş dikmeye yönelmişlerdi. 1918'de öğrenci sayıları gerilemeye başlamış ve 1920 yılında keskin bir düşüş yaşanarak öğrenci sayısı 14'e kadar gerilemişti. Bu düşüşteki başlıca sebep, yurdun kira gelirinin karşılaması için öğrencilerden ücret alınmaya başlanmasıydı. İstanbul'un işgal altında bulunduğu yıllarda, öğrenci sayıları tüm yılların en düşük

⁷⁵ Toprak, *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm*, s.7.

seviyelerinde kalarak 1920’de 14, 1921’de 30, 1922 yılında 23 öğrenci yurda devam etmişti. Yurdun şubelere ayrıldığı 1922 yılında öğrenci sayısının ilk açıldığı yıldan bile daha düşük seviyede olması dikkat çekicidir. Erkek şubesinin açılmasıyla kadınların yanında erkeklerin de aynı kurumda bulunacağını ilan edilmesi bu düşüş üzerinde etkili olabilir. Ancak yurda erkeklerin başvurmaması bir sonraki yıl yarı yarıya bir artışın olmasına sebep verdi. Cumhuriyet’in ilan edilmesinden sonra öğrenci sayıları giderek yükseldi. Sadece 1924 yılında belirli bir azalma söz konusudur. Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun kabul edilmesiyle kızların resmi okullardaki eğitime yönlendirilmiş olması da bu düşüşün nedeni olabilir. 1926’da yurdun derslane vasfına dönüşmesinden sonra öğrenci sayılarında çok büyük bir artış yaşandı ve neredeyse 7 yıl önceki rakamları yakalama şansı buldu.

Değerlendirdiğimiz bu rakamlar, Behire Hakkı’nın *Resimli Ay* dergisine verdiği ortalama rakamlardır. Biçki Yurdu’nun öğrenci sayılarını ilişkin kesin verileri, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi’ndeki kayıtlardan tespit edebiliriz. Biçki Yurdu’nun 22 Ocak 1927 tarihinde İstanbul Maarif Müdürlüğüne sunduğu istatistikte, yurdun 1913’ten 1926’a kadar 14 senelik sürede verdiği mezun sayısı detayları ile birlikte sunulmuştur.⁷⁶ Türk Kadınları Biçki Yurdu’nun 14 Senelik Hayat-ı Mesaisini Gösterir İstatistik verilerine göre rakamlar ve öğrenci durumları aşağıdaki tablodaki gibidir:⁷⁷

⁷⁶ “Türk Kadınları Biçki Yurdu’nun 14 Senelik Hayat-ı Mesaisini Gösterir İstatistik” BCA. 180.900/75.372.11/ek 7.

⁷⁷ İstatistiğin yer aldığı belgede, devre-i tedrisiye kısmında ilk iki yıl 1913-1914 olarak verilmiştir. Yazımda hata olduğu varsayılarak ikinci sütun 1914-1915 yıllarından başlatılmış ve sonraki yıllar ona göre sıralanmıştır.

Tablo 8

Türk Kadınları Bıçkı Yurdu'nun 14 Senelik Hayat-ı Mesaisini Gösterir İstatistik

Eğitim Devreleri	Eğitim Devrelerinin Seneleri	Kayıt Yaptıran Öğrenci Sayısı	Eğitimi Tamamlamayan Öğrenci Sayısı	Birinci Şube Mezunları		Meslek Şubesi Mezunları		Mezunların Toplamı
				Ücretsiz Öğrenci	Ücretli Öğrenci	Ücretsiz Öğrenci	Ücretli Öğrenci	
1	1913-1914	34	7	26	-	-	-	26
2	1914-1915	75	24	51	-	-	-	51
3	1915-1916	85	18	67	-	-	-	67
4	1916-1917	367	79	288	-	-	-	288
5	1917-1918	306	112	194	-	-	-	194
6	1918-1919	107	52	45	10	-	-	55
7	1919-1920	28	14	8	6	-	-	14
8	1920-1921	104	74	22	8	-	-	30
9	1921-1922	85	52	25	8	-	-	33
10	1922-1923	132	79	8	45	-	-	53
11	1923-1924	92	52	10	30	-	-	40
12	1924-1925	153	64	19	70	-	3	92
13	1925-1926	243	88	22	133	2	5	162
14	1926-1927	430	153	55	222	10	33	320
Genel Toplam		2241	816	840	532	12	41	1425
<p>Hatra: Mecmua-ı mezunelerin takriben %60'ı meccani ve %40'ı ücretlidir. Buna 701 talebe mevcuttur. Balığ bu miktar yekün-u umumiden hariçtir.</p>								

Kaynak: “Türk Kadınları Bıçkı Yurdu'nun 14 Senelik Hayat-ı Mesaisini Gösterir İstatistik”. BCA. 180.900/75.372.11/ek7.

Tabloda birinci şube ve meslek şubesi mezunları olmak üzere farklı sütunlar açılarak, öğrencilerin ücretli mi ücretsiz mi oldukları belirtilmiş; eğitimini bırakanlar ve devam edenlerin sayısı da verilmiştir. İstatistiğe göre; 1927 senesi sonuna kadar Türk Kadınları Bıçkı Yurdu'na 2241 hanım kayıt yaptırmış ve bunlardan 1425'i diploma almaya hak kazanmıştır. Kayıt yaptıran öğrencilerden 816'sı çeşitli sebeplerden dolayı eğitimlerini

tamamlamadan ayrılmışlardır.⁷⁸ Birinci Şube'den 1425 öğrenci mezun olurken meslek şubelerinden 53 öğrenci mezun edilmiştir. 1922 yılında yurdun meslek şubelerine ayrılmasına rağmen öğrencilerin daha çok birinci şubeye devam ederek, meslek şubelerine fazla rağbet etmedikleri görülmüştür.

Yurdun kuruluşundan sonra en fazla mezun verilen yıl 1916-1917 eğitim dönemidir. 288 öğrencinin mezun edildiği 1917 yılında Birinci Kadın İşçi Taburu'nun kurulmasının⁷⁹ Biçki Yurdu'na rağbeti arttırması arasında bir bağlantı olabilir. İşçi taburlarında kadınlara dikiş dikerek iş imkânı sağlanmış olması, muhtaç kadınlar için bir umut teşkil etmiş ve biçki dikiş eğitimi almaya yönlendirmiştir. Mütareke dönemine gelindiğinde yurdun öğrenci bulmakta büyük zorluk çektiği görülür. 1917-1918 eğitim yılında mezun sayısı 194 iken 1918-1919'da mezun sayısı 55'e gerilemiştir. İşgal yılları için de geçerli olan bu durum, yeni hükümetin kurulmasıyla değişecek ve öğrenci sayılarda artış meydana gelecektir. Ancak asıl büyük artış Ankara hükümetinin eğitim politikaları içinde yaygın eğitime önem vererek 1926 yılında Halk Terbiyesi Şubesinin açılmasıyla yurdun derslane vasfına dönüşmesiyle yaşanacaktır. Biçki Yurdu'nun derslane olduğunu onaylamasıyla yurda olan talepte büyük artış yaşanmıştır. 1927 yılı 320 mezun verilerek en fazla mezun verilen yıl olduğu kadar, 153 kişiyle yurttan ayrılanların da en fazla olduğu yıldır.

1913'ten 1917'ye kadar kayıt yaptıran ve mezun olan öğrenci sayılarında artış gözlenirken, 1919-1920 yılında keskin bir düşüş yaşanmıştır. Özellikle 1916- 1918 arasında 673 öğrenci kayıt yaptırmışken 1918 yılında bu sayı 107'ye düşmüş, 1919-1920'de 28'e kadar gerilemiştir. Bu öğrencilerin neredeyse yarısı eğitimlerini tamamlamadan okulu terk etmişlerdir. Sayılardaki bu düşüşün nedeni 1919 yılından sonra yurdun ücretli eğitime geçilmiş olmasıdır. 1919'dan 1927'ye kadar toplam 573 kişi ücretli eğitim alarak mezun olmuştur. Buna karşın yurtda 852 kişiye ücretsiz eğitim verilmiştir. Tüm maddi imkânsızlıklarına rağmen, yurt ücretsiz eğitime ağırlık vermeyi sürdürmüştür. 1921-1922 senesine kadar ücretsiz eğitim alan öğrenci sayısı ücretle devam edenlere göre daha fazladır. 1922-1923 yılında 45 öğrenci ücretli, 8 öğrenci ücretsiz olarak yurda devam etmesiyle kurumun ücretli eğitim veren bir kurum haline

⁷⁸ BCA. 180.900/75.372.11/ek 7.

⁷⁹ Toprak, *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm*, s.7.

dönüştüğünü görüyoruz. Bu verilere dayanarak Cumhuriyet'in ilanından sonra yurdun paralı eğitim veren bir kurum haline dönüştüğünü söyleyebiliriz. Öyle ki 1923'ten 1927'ye kadar mezun olan toplam 627 öğrencinin 455'i ücretli eğitim almıştır.⁸⁰

Ücret miktarının zamanın şartlarına göre ve gerekli durumlarda azaltılıp çoğaltılması yurt yönetiminin elindeydi.⁸¹ 5 yıllık süreçte kayıt parası sabit kalırken, diploma ve beratlarla ödenen miktarlarda artış olmuştur. Diploma ve beratlarla gerekli ödemelerin yapılmaması durumunda öğrenciye verilmeyeceği talimatnamede belirtildi.⁸² Öğrencileri için gerekli özveriye ücret konusunda da göstermeye çalışan kurum, şehitler ve malul gazilerin eşleri ve kız kardeşlerinden ücret almayarak kuruluş amacına riayet etmeyi sürdürmüştür.⁸³

Yurdun ücretli hale gelmesi kuruluş amacıyla çelişkili gibi gözüke de, eğitimin ücretli hale getirilmesinin bir diğer sebebi yurdun bulunduğu okul binasından çıkarılarak kira ödeyeceği bir binaya taşınmak zorunda kalmasıdır. Çünkü Yurdu, Maarif Nezareti tarafından yurda tahsis edilmiş olan Sultanahmet'teki Taş Mektep'ten çıkarıldı. Yurdun taşındığı yeni bina için kira ödemek durumunda kalması, hayat pahalılığı, okulda kullanılan dikiş malzemelerinin pahalılığı gibi nedenlerle eğitim ücretli hale getirildi. Behire Hakkı, *Resimli Ay*'daki röportajında yaşanan zor sürecin üstesinden gelebilmek

⁸⁰ BCA,180.9 0 0/75.372.11/ek 7.

⁸¹ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 21.

1922 yılı talimatnamesine göre 2400 kuruş eğitim ücretinin yanında 500 kuruş kayıt parası, 300 kuruş iftihar beratları ve 500 kuruş diplomalar için ücret alınıyordu. (T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 16-17-18.)

1924 yılı itibariyle alınan ücret miktarı; 5 lirası kayıt, 3 lirası şahadetname ücreti olmak üzere 32 liradır. (T.K.B.Y. Talimatnamesi (1924), Madde 7.)

1925 yılında alınan ücret miktarı 500 kuruş kayıt parasının haricinde peşin vermek isteyenlerden 2500 kuruş, aylık vermek isteyenlerden 3000 kuruştur. İftihar beratları için 500 ve diplomalar için 1000 kuruş değer belirlenmiştir. (T.K.B.Y. Talimatnamesi (1925), Madde 15-16-17.)

1926 yılında ise kayıt parası hariç peşin 3000 kuruş, aylık vermek isteyenler için 3250 kuruşa yükselmiştir. Kayıt parası aynı şekilde 500 kuruş olup, iftihar beratları için 500 ve diplomalar için 1000 kuruş paha biçilmiştir. (T.K.B.Y. Talimatnamesi (1926), Madde 15-16-17.)

⁸² T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 18; T.K.B.Y. Talimatnamesi (1925), Madde 17; T.K.B.Y. Talimatnamesi (1926), Madde17.

⁸³ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 16; T.K.B.Y. Talimatnamesi (1925), madde 15.

için büyük uğraşlar verdiklerini ancak eğitimi ücretli yapmak zorunda kaldıklarına değinir.⁸⁴

1914'e kadar Behire Hakkı Hanımın Divan-ı Hümayun civarındaki evinde eğitim verildi. Bu tarihten sonra Sultanahmet'teki Taş Mektep⁸⁵ Maarif Nezareti tarafından yurdun kullanımı için tahsis edildi.⁸⁶ Okul binasının yurda tahsis edilmesiyle, kadın sanatlarına yönelik imalathanelerin teşvik edilmesini öngören 1913 tarihli "Teşvik-i Sanayi Kanun-ı Muvakkatı"ndan Biçki Yurdu'nun da yararlandığı anlaşılıyor.⁸⁷ Sultanahmet İnas Rüştüyesi olarak bilinen Taş Mektep, Kız Sanayi Mektebi'nin bir şubesi olarak kullanılıyordu.⁸⁸ 22 Aralık 1914'te Maarif Nezareti tarafından İstanbul Maarif Müdüriyetine verilen talimat gereği Sultanahmet'teki Taş Mektep'te eğitime devam eden Kız Sanayi Mektebi şubesinin Alemdar Mektebi'ne nakledilmesi ve Taş Mektebin Biçki Yurdu'na teslim edilmesi istendi.⁸⁹ Yurdun taşınmasından sonra binanın eski ve bakıma muhtaç olması sebebiyle tamir gerekli görülüp, masrafların karşılanması için Maarif Nezareti'nden ödenek talep edilmişti.⁹⁰ Maarif Nezareti tarafından gerekli talimatlar verilse de⁹¹ Haziran 1915'te çalışmalar henüz tamamlanmamıştı.⁹²

Yurdun Taş Mektep'ten ne zaman taşındığı, kaynaklarda net olarak belirtilmemiştir. Behire Hanım'ın toplumun önyargılarıyla mücadeleden sonra karşılaştığı ikinci müşkülâtın müessesenin en az öğrenciye sahip olduğu yılda hükümet tarafından Taş

⁸⁴ "Hayatta Muvaffak Olmuş Türk Kadınları", s.26.

⁸⁵ Osmanlı Devleti'nde, sıbyan mektepleri için Taş mektep tabiri kullanılmıştır. Hemen her mahallede bulunduğu için "Mahalle Mektepleri" veya taş bina olarak inşa edildiği için "Taş mektep" de denilen bu okullar örgün eğitimin ilk basamağını oluştururlardı. (Zülfü Demirtaş, "Osmanlı'da Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin Örgütlenmesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt:17, sayı:1, 2007, s.174.)

⁸⁶ "Hayatta Muvaffak Olmuş Türk Kadınları" *Resimli Ay*, Cilt IV, sayı:45, s.26.

⁸⁷ Beş dönümden çok olmamak kaydıyla fabrika kurulacak ya da genişletilecek uygun miri arazi devlet tarafından parasız verilecekti. (Madde 7, fıkra 1) (Gündüz Ökçün, "Teşvik-i Sanayi Kanun-ı Muvakkatı, 1913", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, cilt: 30, Ankara 1975, s.32, 35, 41.)

⁸⁸ MF.MKT. 1207/50/ek1. (25 Ca 1333/10 Nisan 1915)

⁸⁹ MF.MKT. 1204/17/ek1. (9 Kanun-ı evvel 1330/ 22 Aralık 1914)

⁹⁰ MF.MKT. 1207/26/ek2. (26 Ca 1333/30 Mart 1915)

⁹¹ MF.MKT. 1207/50/ek1. (25 Ca 1333/10 Nisan 1915)

⁹² MF.MKT. 1209/47/ek.1. (18 B 1333/ 1 Haziran 1915)

Mektep'ten çıkarılması olduğunu belirtmişti.⁹³ Bu bilgiye dayanarak öğrenci sayılarında keskin düşüşün yaşandığı 1919 yılında yurdun Taş Mektep'ten çıkarıldığını söyleyebiliriz.⁹⁴ Ayrıca *İçtihad'da* ve *İnci* dergisinde Biçki Yurdu ile ilgili çıkan haberlerde, 1919 yılına işaret edilmektedir. Abdullah Cevdet'in 1923 yılı sergisi dolayısıyla yurda yaptığı ziyaret sonrasında kaleme aldığı yazısında, Taş Mektep'te 138 Türk hanımının biçki tahsil ettiğinden bahseder⁹⁵ ki bu sayı yurdun 1919-1922 yılları arasında verilen mezun sayısına yaklaşıktı.⁹⁶ Yine aynı şekilde *İnci*'deki makalede, 1919 yılında yurdun kendi masraflarını karşılayabildiğini ancak o yıl için fevkalade durumdan ötürü bütçesinde zarar olabileceği öngörülmüştü. Bu bilgiler ışığında, yurdun 1919 yılına kadar Taş Mektep'te faaliyet gösterdiğini söyleyebiliriz.

Yurdun Taş Mektep'ten çıkarılmasından sonra karşılaştığı zorluklara dikkat çekmek adına, dönemin dergilerinde konu ile ilgili yazılar kaleme alınarak destek çıkılmak istenmişti.⁹⁷ Yurdun hiçbir taraftan tahsisat ve himayesinin olmaması, taşındıktan sonra kirasını ödemekte zorlanmasına ve devamının tehlikeye girmesine sebep teşkil ettiğine dikkat çekildi.⁹⁸ Abdullah Cevdet'in yurda yaptığı ziyareti de daha çok bu amaca yöneliktir. *İçtihad'da* kaleme aldığı yazısında, Maarif Vekâletine bir bina tahsisi yapılması konusunda öneride bulunmuştu.⁹⁹:

Memlekete bu kadar mühim ve faideli bir hizmet ifa eden müessesenin hiçbir taraftan tahsisatı ve himayesi de yoktur. Müessese, sarf-ı sevgili reisesinin faaliyet ve fedakârlığıyla yaşamış, yine o ateşin ve faal dimağın bu gün sönmüş heves ve gayretiyle yaşayacağını bugüne kadar gösterdiği tecrübelerle isbat etmiştir.¹⁰⁰

⁹³ “Hayatta Muvaffak Olmuş Türk Kadınları” *Resimli Ay*, Cilt IV, Sayı 45, s.26.

⁹⁴ 1919 yılında mezun öğrenci sayısı, 14 yıllık sürecin en düşük sayısı olan 14'e kadar gerilemiştir.

⁹⁵ Abdullah Cevdet, “Biçki Yurdu Sergisi”, *İçtihad*, Sayı 159, s.3267.

⁹⁶ “1919-1922 yılları arasında 130 mezun verilmiştir.” BCA,180.9 0 0/75.372.11/ek7.

⁹⁷ Sabiha Zekeriya, “Biçki Yurdu Müessesesi”, *İnci*, s.11; Abdullah Cevdet, “Biçki Yurdu Sergisi”, *İçtihad*, s.3267.

⁹⁸ “Hayatta Muvaffak Olmuş Türk Kadınları”, *Resimli Ay*, s.26.

⁹⁹ Abdullah Cevdet, “Biçki Yurdu Sergisi”, *İçtihad*, s.3267.

¹⁰⁰ Sabiha Zekeriya, “Biçki Yurdu Müessesesi”, *İnci*, s.11.

Tüm çabalara rağmen Maarif Nezareti, yurda bina tahsisinde bulunmadı. Taş Mektep'ten sonra yurdun merkez binasının nerede olduğunu bilemiyoruz. Ancak ileri ki yıllarda daha geniş mekânlara ihtiyaç duymuş olacağı aşîkârdır. 1922'de meslek şubelerinin ve atölyenin açılması ve özellikle erkek şubesinin ayrı bir binada olmasının Maarif Nezareti tarafından zorunlu koşulması, yurdun barınma ihtiyacını önemli bir sorun haline getirmiş olmalıdır. Bununla beraber 1913'ten 1922'ye kadar 1 yıl olan eğitim süresinin, meslek şubelerinin açılmasıyla 3 yıla yükselmesi de göz önünde tutulmalıdır.¹⁰¹ Öğrenci sayılarından meslek şubelerinin 1924'ten itibaren mezun vermeye başladığı gözükmeyle beraber, talimatnamede belirtilen şartlara uygun fiziksel imkânların hazırlanmış olması muhtemeldir.

Fiziksel imkânlar sağlanmadan sınıflama sistemine geçilemeyeceğini düşünürsek 1922'de bina sorunu büyük ölçüde çözülmüş olmalıdır. 1922'ye kadar eğitim tek sınıfta tek dereceli olarak devam ediyordu.¹⁰² Yurdun, 1922'de Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin manevi himayesine girmesiyle, geniş çaplı düzenlemelere gidilerek eğitim şubelerine yani bugünkü anlamıyla alanlara ayrıldı.¹⁰³ Kadın ve erkek terzileri yetiştirmek üzere 2 şube, hiç dikiş bilmeyenler için bir hazırlık sınıfı ve "Biçki Yurdu Atölyesi" adıyla bir de uygulama şubesi açılması kararlaştırıldı.¹⁰⁴ Böylece eğitim tek sınıfta devam ederken aşağıda yer alan 4 ayrı uzmanlık sınıfına bölündü.¹⁰⁵

- 1- Birinci şube: Aile sınıfı } İlk Tadrîsat
- 2- İkinci şube: Kadın terziliği } Orta tadrîsat (Meslek şubesi)
- 3- Üçüncü şube: Erkek terziliği } Orta tadrîsat (Meslek şubesi)
- 4- Dördüncü şube: Terzihane ve çeşitli atölye işleri "imalathane"} Tatbikat şubesi

¹⁰¹ Sabiha Zekerîya İnci'deki makalede yurdun eğitim süresinin 10 ay olduğu belirtir. Bu sürenin biçki öğrenmek için kısa bir süre olduğu, ancak öğrencilerin bu süreden daha fazla yurda devam etmediklerini teessüfle eleştirilmektedir. Fakat bu duruma hanımların sebatsızlığından daha çok yoksulluğun etkisinde aramak gerektiği sonucuna varır. Ancak yurdun 1913 tarihli talimatnamesinde eğitim süresinin 12 ay olduğu belirtilmiştir. (Sabiha Zekerîya, "Biçki Yurdu Müessesesi", İnci, s.11; *Türk Kadınları Biçki Yurdu Nizamnamesi ve Ders Programı*, Madde 8.)

¹⁰²BCA. 180.9 0 0/75.372.11/ek5.

¹⁰³BCA. 180.9 0 0/75.372.11/ek4-5; T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 2.

¹⁰⁴BCA. 180.9 0 0/75.372.11/ek4-5; T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 2.

¹⁰⁵ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 7; BCA. 180.900/75.372.11/ek46: T.K.B.Y. Talimatnamesi (1925-1926), Madde 6.

Birinci şubede eğitim süresi, altı aylık süreler zarfında birinci devre ve ikinci devre olarak verilmek üzere bir yıldan ibaretti.¹⁰⁶ Kadın ve erkek terziliklerine ayrılan şubelerde ise eğitim süresi iki yıl olarak belirlenerek¹⁰⁷ yurdun eğitim süresi 1922'den sonra üç yıla çıkarıldı. ¹⁰⁸ Yeni açılan şubelere, birinci şubeden mezun olanlar ile dışarıdan bu derecede eğitim almak isteyenler devam edebiliyordu.¹⁰⁹ Birinci sene eğitimini tamamlayanlar, Maarif Müdüriyetinden tayin edilen heyetin önünde sınava girerek şahadetnamelerini alıyorlardı. İkinci sınıfa devam edebilmek için birinci sınıftan şahadetname almış ve liyakatini göstereceği sınava girmiş olmak gerekliydi. İkinci sınıfta tamamlayanlar ise “makastarlık” ehliyetnamesi almaya hak kazanıyordu. ¹¹⁰

Birinci şubeye devam eden öğrenci, kendisini ve ailesini giydirecek derecede biçki ve dikiş bilgisine sahip oluyordu.¹¹¹ İkinci şubede kadın terziliği yapmak isteyenlere ya da bu derecede beceri kazanmak isteyenlere eğitim verilmişti.¹¹² Üçüncü şube ise erkek terziliği yapmak isteyenlere mahsustu ve diğer şubelerden farklı olarak eğitim başlıca dört kısma ayrılmıştı:

- 1- Mülkiye terziliği
- 2- İlmiye terziliği
- 3- Askeriye terziliği
- 4- Çocuk terziliği

Üçüncü şubenin sınıflandırmasında, Osmanlı memuriyet statülerine göre bir planlama yoluna gidilmişti. Erkeklerin, buldukları statüye göre benzer kıyafetler tercih ettiklerini bu sınıflandırma yoluna gidilmesinden anlayabiliyoruz. Bu dört kısmın eğitim süresi iki sene olmakla birlikte daha kısa sürelerde birbirinden bağımsız olarak da ders verildi. Hiç dikiş bilmeyenler için hazırlık sınıfında temel dikiş bilgisi gösterildi.¹¹³

¹⁰⁶ *Türk Kadınları Nizamnamesi ve Ders Programı*, Madde 8.

¹⁰⁷ *Ticaret ve Ziraat Nezaret-i Celilesinin Himaye-i Maneviyesinde Terzi Akademisi*, s.1.

¹⁰⁸ BCA. 180.9 0 0/75.372.11/ek5.

¹⁰⁹ BCA. 180.9 0 0/75.372.11/ek5.

¹¹⁰ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1924), Madde 3, 4, 5.

¹¹¹ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 8; T.K.B.Y. Talimatnamesi (1925-1926), Madde 7.

¹¹² BCA. 180.9 0 0/75.372.11/ek33.

¹¹³ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 10; T.K.B.Y. Talimatnamesi (1925-1926), Madde 9.

1922 yılında üçüncü şubede eğitimi daha kısa zamanda almak isteyenler için özel ders alma imkânı da hazırlanmıştı. Mülkiye metotları için 3000, askeriye ve ilmiye çocuk metotlarının her biri için 1500 kuruş karşılığında ders alınabiliyordu. Bahsi geçen metotların tamamı en iyi şekilde öğrenilmek istenirse 6000 kuruş ödemek gerekliydi.¹¹⁴ 1925 yılında erkek terziliğinin yanında kadın terzilikleri için de ücretli ders verilmesi kabul edildi.¹¹⁵ Yurdun ilk açıldığı yıllarda da özel ders verildi. Her hafta Pazartesi günü öğleden sonra dört saat olarak verilen dersler, zengin aileler tarafından tercih ediliyordu. 1913 yılı için özel ders almak isteyenlerin sadece sağlık raporu götürmeleri yeterliydi.¹¹⁶

Dördüncü şube, yurdun meslek şubelerinde eğitim görenler ile kendini geliştirmek isteyen yurt mezunlarının eğitildiği tatbikat şubesiydi. Biçki Yurdu Atölyesi olarak adlandırılan şubeye, yurt mezunları haricinde öğrenci kabul edilmedi.¹¹⁷ Şubede biçki dikişin yanında çeşitli iğne işleri de gösterildi.¹¹⁸ Dördüncü şube, eğitim vermenin yanında dışarıdan siparişe dikiş diktirilen bir terzihane olarak da hizmet verdi. Basında “Biçki Yurdu Atölyesi” unvanıyla reklamlarına rastlamak mümkündür.¹¹⁹ Şehrin en mükemmel ve zarif terzihanesi şeklinde tanıtılan atölye, İstanbul’un yegâne biçki ve dikiş akademisi olarak gösterilmiştir. 1919 yılına ait bir ilana göre İstanbul Çarşıkapı Tramvay Caddesi’nde hizmet vermekteydi. “İstanbul’un en büyük ve en güvenilir müessesesi” sloganı ile hanım efendilere mahsus son moda gayet şık ve zarif tuvaletlerin, bluzların, kostüm tayyörlerin, robdöşambırların, pijamaların, kolalı gömleklerin, iç çamaşırların imal edildiği haber veriliyordu.¹²⁰ Taşradaki müşterileri için sipariş kabul etmekle birlikte büyük müesseseler için toplu sipariş alabileceğini duyuruldu.¹²¹ Bu atölyenin varlığı kadınların emekleri karşısında para kazanmalarına

¹¹⁴ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 20.

¹¹⁵ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1925), Madde 20.

¹¹⁶ Behire Hakkı, *Biçki Nazariyatı Aliye Kısmı I. Kitap*, s.2.

¹¹⁷ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1925), Madde 10.

¹¹⁸ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1925-1926), Madde 10.

¹¹⁹ Ek 8.

¹²⁰ *Biçki Yurdu Mezunleri Cemiyet-i Nizamname-i Esasîyesi*, İstanbul, 1335, s. arka kapak.

¹²¹ *İnci*, s.17; *Biçki Yurdu Mezunleri Cemiyet*, Arka kapak.

olanak sağlanması bakımından önemlidir. İleride terziliği meslek haline getirip işyeri açacak olanlara bir nevi staj imkânı sağlanmış oluyordu.

Biçki Yurdu'nda, birinci şube ve meslek şubelerinde haftada iki gün ders işlenerek, toplam 12 saat eğitim verildi.¹²² 1922 talimatnamesine göre pazartesi ve perşembe, 1924 talimatnamesine göre cumartesi ve çarşamba olmak üzere iki gün ders yapıldı.¹²³ İkinci şubede, 1922 talimatnamesine göre cumartesi ve salı, 1924 talimatnamesine göre pazar ve perşembe günleri eğitim verilirken; üçüncü şubede, 1922 talimatnamesine göre pazar ve çarşamba, 1924 talimatnamesine göre pazar ve perşembe günleri ders işlendi.¹²⁴ Aynı zamanda bir işletme olarak çalışan dördüncü şube ise cuma günü ve resmi tatil günleri haricinde her gün hizmet verdi.¹²⁵

Birinci şubede eğitim, her sene eylül ayında başlayıp ertesi sene eylülüne kadar devam etti.¹²⁶ İkinci ve üçüncü şubede ise eğitim her sene Ekim içinde başladı.¹²⁷ Birinci, ikinci, üçüncü şubelerde temmuz ortasından ağustos ortasına kadar tatil olup, isteyenler atölyede sadece dikiş ile meşgul olabilirlerdi.¹²⁸ Atölye eğitiminin verildiği dördüncü şube ise cuma ve resmi tatil günleri haricinde her gün açıktı.¹²⁹

Yurdun eğitim şubelerinin yanında, şehit ailelerine ve kimsesiz Müslüman hanımlarına ücretsiz dersler verilen yurda bağlı bir el işleri müessesesi oluşturularak 30 kadar öğrenci yetiştirilmişti. Muhtaç kadınlara iş imkânı yaratmak için¹³⁰ gösterilen bu girişime dair kısıtlı bilgi mevcuttur. Behire Hakkı, burada verilen eğitimin devamı

¹²² T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 8-9; T.K.B.Y. Talimatnamesi (1925-1926), Madde 7-8.

¹²³ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1924), Madde 14.

¹²⁴ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 9; T.K.B.Y. Talimatnamesi (1924), Madde 14.

¹²⁵ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 11; T.K.B.Y. Talimatnamesi (1925-1926), Madde 10.

¹²⁶ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 8; T.K.B.Y. Talimatnamesi (1925-1926), Madde 7.

¹²⁷ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 9; T.K.B.Y. Talimatnamesi (1925-1926), Madde 8.

¹²⁸ Talimatnamede bir aylık süre zarfında yurdun tatil olduğu belirtilmekler birlikte, bu aylar müfredat programına dâhil edilmiştir. 7. ve 8. aylarda planlanan konular müfredatta yer almıştır. (Ek 9.)

T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 14; T.K.B.Y. Talimatnamesi (1925-1926), Madde 13.

¹²⁹ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 11; T.K.B.Y. Talimatnamesi (1925-1926), Madde 10.

¹³⁰ Sabiha Zekeriya "Biçki Yurdu Müessesesi", *İnci*, s.11.

olarak kendisi tarafından hazırlanan Biçki Yurdu Müzesi risalesinde,¹³¹ el işlerine dair bir bölüm ayrıldığını belirtir. Risalenin 1915 yılında yayınlanmış olması, el işleri müessesenin bu tarihten önce faaliyet gösterdiğinin kanıtıdır.¹³²

2.3. Türk Kadınları Biçki Yurdu'nun Müfredat Programları ve Kullanılan Metotlar

Biçki Yurdu'nda, biraz dikiş bilgisine sahip birinin iyi bir terzi olmasını sağlayacak düzeyde sistemli bir eğitim verildi. Şubelerde ilerlendikçe zorluk düzeyleri giderek arttırıldı. Yurdun eğitim programına dair konularının yer aldığı müfredat programlarına talimatnamelerinden ulaşabiliyoruz. Hangi sınıfta hangi konuların işleneceği belirli periyotlara ayrılarak sıralandı. Yukarıda belirttiğimiz gibi 1913'ten 1922'ye kadar eğitim süresi bir yıl olup, altı aylık sürelerle bölünerek birinci devre ve ikinci devre (birinci devre-i tahsiliye ve ikinci devre-i tahsiliye) olarak ikiye ayrıldı.¹³³ 1922'de yurdun şubelere ayrılmasıyla birlikte eğitim süresi üç yıla çıkarılarak¹³⁴ eğitim üçer aylık dönemlere bölünmüş ve dört ayrı devrede verilmişti.¹³⁵ 1925'te yapılan düzenlemelerden sonra eğitim süresinde bir değişme olmazken, eğitim yeniden 6 aylık sürelerde ilk sınıf ve son sınıf (tedrisatın sene-i evvelinde ve tedrisatın sene-i ahirinde) şeklinde ayrıma gidildi.¹³⁶

Yurtta verilen eğitim, daha önceden belirlenmiş ve talimatnamelerde yer alan müfredat programları dâhilinde gösterildi. Müfredat programlarının kim tarafından hazırlandığı belirtilmemiştir. Ancak konuların Behire Hakkı'nın ders kitaplarıyla paralel gidiyor

¹³¹ Bkz. s.132.

¹³² Behire Hakkı, *Biçki Yurdu Müzesi*, s.14.

¹³³ *Türk Kadınları Biçki Yurdu Nizamnamesi ve Ders Programı*, Madde 8.

“Sabiha Zekeriya İnci'deki makalede yurdun eğitim süresinin 10 ay olduğu belirtir. Bu sürenin biçki öğrenmek için kısa bir süre olduğu, ancak öğrencilerin bu süreden daha fazla yurda devam etmediklerini teessüfle eleştirilmektedir. Fakat bu duruma hanımların sebatsızlığından daha çok yoksulluğun etkisinde aramak gerektiği sonucuna varır.” Sabiha Zekeriya, “Biçki Yurdu Müessesesi”, *İnci*, s.11. .

¹³⁴ BCA. 180.9 0 0/75.372.11/ek5.

¹³⁵ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 24; Ek 10.

¹³⁶ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1925-1926), Madde 22; Ek 1.

olması müfredatların kendisi tarafından hazırlandığını düşündürmektedir.¹³⁷ Müfredat programlarında çeşitli tarz ve biçimde kadın, erkek ve çocuk giysilerinin biçilip dikilmesinin öğretileceği geniş bir konu çeşitliliği mevcuttu. 1922'ye kadar daha çok biçki dikişle ilgili temel konulara yer verilirken, 1922'den sonra konular çeşitlenerek daha detaylı bir eğitim vermeye başlandı. 1925'te yapılan düzenlemede müfredatta önemli bir farklılık olmamıştır. 1922'de yılın ilk altı ayında gösterilen eğitim, sonraki yıllarda “tedrisatın sene-i evvelinde”; son altı ayındaki eğitim “tedrisatın sene-i ahirinde” şeklinde periyotlaştırıldı.

Yurdun müfredat programlarını çeşitli açılardan değerlendirerek verilen eğitimin kapsamını tahlil edebiliriz.¹³⁸ Ders programlarında göze çarpan ilk husus, ders isimleri yerine giysi modellerinin isimleri ya da uygulanan işlemi tanımlayan terimler kullanılmasıydı. Örneğin; manto, eteklik, ceket gibi isimler sıralanmış ya da muhtelif ajurlar, örgüler ve ceplerin yapılması, pantolon dikilmesi gibi uygulanacak işlemler belirtilmiştir. Konular kolaydan zora doğru sıralanarak sistemli bir şekilde verilmiştir. Birinci şubede ilk aylarda temel dikiş bilgileri öğrenciye hatırlatılmış, sonraki aylarda önce manken üzerinde tatbikat sonrasında ise gerçek bir giysi dikiş yapmak söz konusu oldu. Hiç dikiş bilmeyen birinin dikiş öğrenebilmesine yönelik eğitim verildiğini söyleyemeyiz. Bu durum sadece 1922 yılında açılan erkek terziliği şubesinin hazırlık sınıfında geçerli olmuştur. Teyel atmak, düğme dikmek, fermuar dikmek, ilikler, örgüler ve çeşitli cep imali gibi erkek terzileri için temel olabilecek teknikler bir yıl süresince gösterildi. Diğer şubelerdeki programlar daha çok kalıp hazırlayabilme ve dikiş bilgisini geliştirmeye yönelikti.

1913 yılından 1922 yılına kadar uygulanan ilk programda biçki ve dikiş tekniklerinin uygulama yöntemiyle öğretilmesine önem verildi. Altı aylık sürede gösterilen korsaj, bolero, manto, yaka, kol, japone, ceket-bonjur ve job-eteklik konularının nasıl işleneceği anlatılırken hepsinde patronların hazırlanması ve astar üzerine tatbikatı şeklinde ibare yer almaktaydı. Kalıp hazırlamaya önem verecekleri bu şekilde tekrar tekrar vurgulanmıştı. Ayrıca yurdun belli metotlar çerçevesinde beden ölçü kalıpların

¹³⁷ Örneğin, 1913 talimatnamesine göre birinci sınıfta gösterilen konular, Behire Hakkı'nın üçüncü kitabında açıklamalarıyla yer almaktadır. (Bkz. s.129)

¹³⁸ Ek 15.

göre dikiş diktiriyor olması müfredat programında kendini göstermekteydi. 1913 yılının ilk konularını 40 bedenden 62 bedene kadar korsaj olarak tabir edilen korse patronunun nasıl hazırlanacağı oluşturmaktaydı.¹³⁹ Anlaşıldığı üzere, kursa yeni başlayan bir öğrencinin ilk karşılaşacağı konular beden ölçü kalıplarının tanıtılmasıydı.

1922 yılından sonra şubeleşmenin de etkisiyle beden ölçü kalıpları hazırlamaya daha fazla önem verildi. Birinci şubede, son aylarda patron çizilmesi adıyla bir ders bulunurken ikinci ve üçüncü şubelerde kalıp hazırlamayı kolaylaştırıcı yeni dersler eklendi. Kalıp çizebilmek için belli bir seviyede matematik ve geometri bilgisinin öğretildiği dersler gösterildi.¹⁴⁰ Hesap dersleri ise 1922 yılından sonra ikinci ve üçüncü şubenin birinci senesinde gösterildi. Çizimi kolaylaştırmak için ilave edilen bir diğer ders resimdir. Resim hattı ve resm-i mücessem adıyla verilen dersler yine ikinci ve üçüncü şubenin birinci senesinde gösterildi.¹⁴¹ Dikkat çeken bir diğer ders, vücudun parçaları hakkında genel bilginin vücudu beşerin aksam-ı hariciyesi hakkında malumat-ı umumiye adıyla vücut yapısına dair bilgilerin verildiği derstir. Kadın terziliği şubesinin ilk senesinde bu isim altında gösterilmişken,¹⁴² erkek terziliği şubesinde vücudun teşkilat-ı hariciyesi hakkında malumat-ı umumiye adıyla verilmiştir.¹⁴³ Bu derslerin müfredatta yer alması, “makastar” yetiştirmeyi amaç edinen bir kurumun en mükemmel sonuçları elde etmek istediğini göstermektedir.

1922’den sonra müfredat programlarında tıpkı biçki tekniklerine ağırlık verilmesi gibi dikiş dikmeye dair daha detaylı bilgiler yer almıştı. Birinci şubede ilk 3 ayda çeşitli ilikler, ajurlar, yamalar, örgüler ve ceplerin yapılması, iç çamaşırları, gecelikler, çocuk çamaşırları ve çeşitli bedende korsaj metotları gösterilmişti. Sonraki aylarda korsajın dikilmesi, broderi, beyaz dikişler, kol, yaka, bolero ve muhtelif tarz ve biçimde manto metotları, beyaz dikişler, tayyör dikişleri öğretildi.¹⁴⁴ Bu programların uygulandığını

¹³⁹ Ek 15.

¹⁴⁰ Ek10, Ek.11, Ek 12, Ek 14.

¹⁴¹ Ek 10, Ek 13.

¹⁴² Ek 10.

¹⁴³ Ek 13.

¹⁴⁴ Ek 9.

düşündüğümüz takdirde kursa devam eden bir öğrencinin birinci şubeyi tamamlayarak kendisinin ve ailesinin ihtiyacına karşılayabilecek seviyede biçki dikiş öğrenebildiğini söyleyebiliriz. Nitekim öğrenci sayılarından anlaşıldığına göre 1925'e kadar öğrencilerin çoğunluğu sadece birinci şubeyi tamamlamışlardı. Meslek şubelerindeki öğrenci sayılarının hatırı sayılır bir hale gelmesi ise 1927 yılından sonra söz konusu oldu.

Meslek sınıflarında dikiş bilgisi seçilen alana göre detaylandırıldı. İkinci şubede kadın terziliği için gerekli çeşitli kadın metotları, fantezi elbiselerin ve ağır tuvaletlerin dikilmesi gibi detaylı dikiş bilgisi isteyen giysiler hazırlandı. Bununla beraber 1925'teki düzenlemeye kadar ikinci şubede daha çok erkek giysilerinin hazırlanıyor olması dikkat çekicidir. Mülkiye elbisesinden ceket, kolalı kolasız erkek gömlek ve yakalıkları, erkek pantolon ve yelek metotları, erkek kravatlarının imali, pardösü, ceket, reglan ve robdöşambırı gibi erkek giysilerinin nasıl dikileceği öğretildi. Kadınların eşlerinin ya da aile efradının dikişini dikecek olmaları bu tür giysileri de öğrenmelerini gerektiriyordu. İkinci şubenin müfredatında 1925'ten sonra kadın giysilerinin ön plana çıktığı görülür. Çeşitli kadın metotları adıyla kadın giysilerinin hazırlanmasına ağırlık verildi. Erkek giysilerinin hazırlanması son senenin son döneminde belirli oranda gösterildi.

Meslek sınıflarından diğeri olan üçüncü şubede erkek terziliğine dair bilgiler verildi. 1922 yılında bu şubeye bağlı hiç dikiş bilmeyen erkeklere ve erkek çocuklarına mahsus bir hazırlık sınıfı oluşturuldu. Bir senelik eğitim süresi olan bu sınıfta erkek terziliği için bilinmesi gereken temel dikiş bilgileri öğretilecekti. Teyel atmak, düğme dikmek, ilik açmak, oya ve şerit geçirmek, cep hazırlamak, yaka dikmek ve yaka takmak gibi temel bilgiler öğretilecekti.¹⁴⁵ Burada alınan eğitimden sonra üçüncü şubenin ilk sınıfına geçilebilecekti. Birinci sınıfta gösterilen dersler smokin, kol, yaka metotları, çeşitli tarzda ve biçimde ceket, yelek, redingot, frak metotları, pantolon, pardesü ve pelerin gibi Batı modasını yansıtan erkek giysileri hazırlayabilmeye yönelikti. İkinci sınıfta av ve binici elbiseleri, ilmiye ve askeriye elbiseleri, garson ve seyis elbise metotları, İstanbulun ve üniformaların dikilmesine yönelik eğitim verilmesi planlandı. Üçüncü şubede öğretilmesi için seçilen bu erkek kıyafetlerinin Avrupa'nın burjuva aileleri tarafından tercih edilebilecek bir yaşam tarzını yansıttığı göze çarpar.

¹⁴⁵ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 25.

Osmanlı'da bu giysilerin toplumun genelinin tercih edeceği kıyafetler olmadığı, sadece seçkin bürokrat ailelerine mensup erkekler tarafından kısmen uygulanabileceği açıktır. Müfredat programı bu şekilde hazırlanmış olsa da üçüncü şubeye hiçbir başvuru olmaması nedeniyle uygulanması söz konusu olmadı. Öğrenci bulunmamasına rağmen 1925 ve 1926 yılı talimatnamelerinde üçüncü şubenin müfredatı da düzenlendi. Yeni programda hazırlık sınıfı kaldırılrsa da konularda değişikliğe gidilmedi. ¹⁴⁶

Talimatnamelerde ilk üç şubenin ayrıntılı programları yer alırken dördüncü şubeye ilişkin bir ders programı bulunmamaktaydı. Meslek şubelerinin 2. sınıflarında atölye uygulaması ya da atölyede çeşitli dikişler adıyla derslerin yer alması çalışmaların dördüncü şubeyi oluşturan atölyede yapıldığını gösterir. Öğrenciler atölye eğitiminde terziliğe yönelik tecrübe kazandıkları gibi ticaret hayatına atıldıklarında karşılaştıkları durumlar için de yetiştirilmişlerdir. Örneğin; meslek şubelerinde muhtasar usul defteri ve muamelat-ı ticariye hakkında malumat-ı cümle adıyla ders verilerek ticaret hakkında bilgi sahibi olmaları amaçlanmıştır.¹⁴⁷ Derslerin ne kadar verimli olduğunu ya da programda yer alan konuların ne kadar uygulanabilir olduğunu tespit edemiyoruz. Ancak programlardan anlaşıldığı kadarıyla çok da gerçekçi bir plan hazırlanmamıştı. 1925'e kadar üçer aylık sürelerle bölünen programda kimi aylar konu yoğunluğu fazlayken kimi aylarda üç aylık süre için belirlenen konular çok kısıtlıydı.¹⁴⁸ Bununla beraber her bir öğrencinin planda yer alan konuların hepsini yapması mümkün gözükmemektedir. Mesela; her öğrencinin ağır bir tuvalet dikmesi ya da smokin, frak, pardösü hazırlamış olması beklenemez. Bir ürünü ortaklaşa hazırlayarak gerekli teknik bilgiyi öğrenmiş olmaları muhtemeldir.

Derslerde kullanılan malzemeler öğrenciler tarafından karşılanmaktaydı. Eğitime başlayacak öğrencilerin ölçü şeridi, sabun, patron ve tatbikat kâğıdıyla defter, kalem, astar ve elbiselik kumaş ve teferruatına sahip olması gerekiyordu. Yalnızca giysilerin dikiminde kullanılan prova mankenleri yurda aitti. Mankenlerin nasıl hazırlanacağı

¹⁴⁶ Ek 14.

¹⁴⁷ Ek 10, Ek 13.

¹⁴⁸ Örneğin, ikinci şubenin ikinci sınıfında 4., 5. ve 6. aylarda ağır tuvaletlerin dikilmesi, pardösü, ceket, reglan, robdöşambır, pelerin metotlarının gösterilmesi planlanmışken; birinci şubenin 7., 8. ve 9. aylarında Beyaz dikişler, manken üzerinde tatbikat, tayyör dikişleri şeklinde müfredatta yer almıştır. (Ek 9.)

manken doldurmak adıyla müfredatta yer bularak öğrenciye gösterilen konular arasındaydı.

Yurdun müfredat programlarında gösterilen giysiler, dönemin moda kıyafetlerinin neler olduğunu göstermesi bakımından ayrıca önemlidir. Hanımları iyi birer terzi olarak yetiştirmeyi amaç edinen yurdun, günün modasına uygun giysiler öğretmiş olması beklenir. Nitekim kadın terziliği şubesinin müfredat programında metotların modaya en uygun surette uygulanması ve moda uygulaması adıyla bir derse yer verilmesi modayı yakından takip ettiklerini gösterir. Örneğin; 1913 yılı müfredatında manto ve bolero dikimine yer verilmiştir. Hanımların çarşaf ve feraceye alternatif olarak manto giyerek sokağa çıkmaya başlamaları bu tercihin temel sebebidir. Korsaj hazırlanmasının gösterilmesi, bahriye yaka olarak tabir edilen büyük yakaların, japone kol kesimlerinin, kimonaların, tayyör dikişlerinin müfredatta yer alması hanımların o dönem neleri tercih ettikleri konusunda fikir vermektedir. Aynı şekilde erkek giysileri için de ceket, yelek, pardösü, pelerin, istanbulin, smokin, frak, kravat gibi kıyafetlilerin erkekler arasında moda olduğunu gösterir. Bununla beraber kadınların dış giyimde kullanmaya devam ettikleri çarşaf ya da ferace gibi geleneksel kıyafetler programlarda yer almadı. Çarşaf yerine dış giyimde tercih edilmeye başlayan mantonun dikiminin gösterilmesi, yurdun dolayısıyla Behire Hakkı'nın tercihlerini göstermektedir.

Biçki Yurdu'nun önerileri, günün modası belirlenirken dikkate alınmıştı. 1922 yılında Türk Bedayii'ni Koruma Cemiyeti'nin ve İstanbul Hükümetinin çabalarıyla, millî ve dini yapıya uygun bir çarşaf modelinin oluşturulması kararlaştırılmıştı. Bu iş için Biçki Yurdu mensuplarının ve cemiyetin birkaç üyesinin katıldığı bir komisyon görevlendirildi. Komisyona daha sonra bir ressam, bir mimar ve dikiş uzmanı bir hanım katılmıştır. Oluşturulacak yeni moda çarşafın hazırlanmasında Biçki Yurdu'nun görüşlerinin alınması o dönem için, dikiş ve moda konusunda yurdun yetkin bir durumda olduğunu göstermekteydi. Ayrıca 1922 yılında İstanbul Hükümetinin, Biçki Yurdu'nun faaliyetlerini desteklediği de anlaşılmaktadır. Ancak kadınların kılık kıyafetine dair bir düzenleme yapılacak olması ideolojik tepkileri de beraberinde

getirmiş ve harici kıyafetin düzenlenmesine yönelik çalışmaların yarıda kalmasına sebep oldu.¹⁴⁹

2.3.1. Yurduñ Biçki Metodu: Le-davez Biçki Dikiş Kuralları

Pek çok ilke imza atmış olan Biçki Yurdu'nun, kuşkusuz en önemli katkısı Osmanlı'da ilk kez biçki dikişini beden ölçü kalıplarına göre belirli bir metot çerçevesinde öğretmiş olmasıdır. Ortalama vücut ölçülerine göre standart bir numaralandırma sisteminin hazırlanmasıyla oluşturulan kalıplara göre, biçki yapma tekniğı kullanıldı. Behire Hakkı'nın Avrupa'daki terzi akademilerinden örnek alarak oluşturduğu ölçü kalıpları sayesinde biçki yaparken hata yapma oranı neredeyse tamamen ortadan kalkmış oluyordu. Terzilik mesleğı için büyük bir kazanç olan bu teknik sayesinde çeşitli bedenler üzerine toptan giysi üreten ticarethanelerin seri üretim yapmalarına kolaylık sağlanıyordu.¹⁵⁰

Bahsi geçen bu metodun ismi Paris terzi ustalarından Le-davez'in dikiş metodudur.¹⁵¹ Behire Hakkı, Biçki Yurdu'nu açmadan önce Batı'da ayrı bir ilim olarak kabul edilen biçki dikişinin nasıl öğretildiğine dair araştırma yaparak, Paris'in ünlü terzilerinin kendilerine has geliştirdikleri teknik ve metotları inceledi. Bu metotlar üzerine yaptığı iki senelik araştırma sonucu, en mükemmelinin Paris terzi ustalarından Le-davez'in metodu olduğuna karar verdi.¹⁵² Behire Hakkı'nın "terziliğı meslek haline getiren kişisi" olarak tanımladığı Le-davez'in metodu diğerlerine nazaran bir adım önde yer aldı.

Le-davez, terzilik mesleğine 1760 yılında Paris'te başlamış ve oğlu Alfred Daro ile beraber çalışarak¹⁵³ Le-davezisini 50 yıllık seçkin bir marka haline getirmişlerdi.¹⁵⁴ Behire Hakkı gibi, İzmir'de Lamod Terzihanesi'nin sahibi M. Esad'da bu metodu,

¹⁴⁹ Kıranlar, "İşgal İstanbul'unda Tesettür", s.318, 320.

¹⁵⁰ Behire Hakkı, *Biçki Nazariyatı Aliye Kısmı I. Kitap*, s.10.

¹⁵¹ Le-davez ile ilgili bilgiler sadece Türkçe ve özellikle Behire Hakkı'nın verdiği bilgilerden oluşmaktadır.

¹⁵² Behire Hakkı, *Biçki Nazariyatı İbtidaiye Kısmı II. Kitap*, s.4.

¹⁵³ *Türk Kadınları Biçki Yurdu Nizamnamesi ve Ders Programı*, Matbaa-ı Hayriye ve Şürekâsı, 1329 (1913), s.3.

¹⁵⁴ Behire Hakkı, *Biçki Nazariyatı İbtidaiye Kısmı II. Kitap*, s.5

meslektaşları tarafından daha iyi tanınması ve uygulanabilmesi için çaba gösteren bir diğer isimdi. M. Esad'ın Paris Terzi Akademilerinde okutulan biçki metot ders kitabını *Terzilere Rehber: Le-davez Biçki Usulü* adıyla tercüme ederek Türk terziliğine önemli katkı sağlamıştı.¹⁵⁵

Le-davez geliştirdiği metoda göre, vücudun farklı bölümleri birbirini tamamlar biçimde hesap edilerek erkek ve kadın için ayrı ölçü cetvelleri oluşturuldu. Bu sayede, beğeniler ne kadar değişse de biçki ölçüleri her zaman aynı kalmış oluyordu. Behire Hanım, iyi alınmış ölçüye göre hazırlanan patronlarda yanılma payının neredeyse imkânsız olduğunu hayranlıkla dile getirmekteydi.¹⁵⁶ Ancak Le-davez'in Fransız kadınları için hazırladığı ölçüler¹⁵⁷, Türk kadınlarının ölçüleriyle örtüşmüyordu. Batılı kadınların küçük yaştan beri vücutları korse ile biçime girmesi nedeniyle özellikle kemer bölümü olmak üzere vücudun diğer bölümlerinde şark kadınına kıyasla bir hayli fark vardı. Batılı kadınlarda, özellikle Fransız kadınlarının 40 bedene karşılık gelen kemer genişliği 26 iken, Türk kadınları için bu rakam 33'e denk gelmekteydi. Aradaki 7 santimetrelilik fark göz ardı edilemeyecek kadar büyük olduğundan, verilerin yeniden düzenlenmesi kaçınılmaz hale geldi. Behire Hanım, var olan ölçü cetvelini Türk kadınlarının ölçülerine göre yeniden düzenlemiştir.¹⁵⁸ "Türk Kadınları Biçki Yurdu Ölçü Cetveli"¹⁵⁹ adını verdiği dikiş hesaplamalarını 373 beden üzerinden alınan ölçülere göre düzenlemiştir. Ancak bu sayının yetersizliğinden yakınlıkta 1000 ölçü kadar daha alınarak verilerin genişletilmeye çalışılacağını dile getirerek ölçü cetvelini düzenleyeceğinden bahsetmiştir.¹⁶⁰ Bu sözler temenni olarak sarf edilmiş olmalıdır ki çalışmamız kapsamında başka bir ölçü cetveline rastlayamadık.

Le-davez ve Biçki Yurdu'nun ölçü cetvelleri 40 bedenden başlayarak ikişer rakam büyüyerek 62 bedene kadar sıralanmıştı. Bir beden değeri 12 farklı vücut ve vücut

¹⁵⁵ *Terzilere Rehber: Lö-davez Biçki Usulü*, Eserin Mütercimi: M. Esad., Anadolu Matbaası, t.y., İzmir.

¹⁵⁶ Behire Hakkı, *Biçki Nazariyatı İbtidaiye Kısmı II. Kitap*, s.5

¹⁵⁷ Ek 16.

¹⁵⁸ Behire Hakkı, *Biçki Nazariyatı Aliye Kısmı I. Kitap*, s.92-93.

¹⁵⁹ Ek 17.

¹⁶⁰ Behire Hakkı, *Biçki Nazariyatı Aliye Kısmı I. Kitap*, s.92.

parçası ölçüsüne göre belirlendi. İki cetvel arasındaki en önemli fark, bahsettiğimiz gibi kemer yani bel genişliği hesaplamasıydı.

Biçki Yurdu, kadınların sadece dikiş bilgisini ve yeteneğini geliştirmeyi değil aynı zamanda öğrencilerini terbiye ve görgü kurallarına göre yetiştirmeyi amaçladı. 1922 talimatnamesinde, millî adaba ve Müslümanlığa aykırı hal ve hareketlerin sergilenmesi durumunda öğrencilerin yurda devam edemeyecekleri belirtilmişken¹⁶¹ 1924 talimatnamesinde nasıl hareket edilmesine dair belirli sınırlar çizilmişti. Hal ve hareketlerde Türk hanımlığına yakışmayacak davranışlardan kaçınılması gerektiği özellikle vurgulandı. ¹⁶² Yurtta, gürültü yapmak, şarkı söylemek, sigara içmek, edebe aykırı konuşmak, koşmak, birbirleriyle şakalaşmak, sınıflarda bir şey yemek, dikkat çekecek şekilde makyaj yapmak gibi durumlar yasaklanmıştı. ¹⁶³ Bu kurallar çerçevesinde Cumhuriyetin münevver hanımlarının ve annelerinin yetiştirilmek istendiği aşikârdır. Eğitimli, ağırbaşlı, mutedil, giyimi kuşamı, konuşmasıyla çok öne çıkmayan kızların yetiştirilmesi amaçlandı. Aslında bu beklenti, İttihat ve Terakki yönetiminin idealleştirdiği kadın profilinden istenenden farklı değildi.

2.3.2. Yurdun İmtihanları, Beratlar ve Diplomalar

Biçki Yurdu'nun şubelerinde eğitimlerini tamamlayanlar, bir üst şubeye geçebilmek ya da mezun olabilmek için şartlarını yurt yönetiminin belirlediği sınavlara girmek zorundaydılar. Yurdun sınavları yıllara göre farklı isimler ve zamanlarda gerçekleşti. Aşağıdaki tabloda yıllara göre sınavların isimleri ve hangi aylarda yapıldıkları gösterilmiştir:

¹⁶¹T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 39.

¹⁶² T.K.B.Y. Talimatnamesi (1924), Madde 22.

¹⁶³ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1924), Madde 22-29.

Tablo 9

Türk Kadınları Bıçkı Yurdu'nun Yıllara Göre İmtihanları

Sınavlar	1913	1922	1924	1926
Umumi	Temmuz/ Ocak	Eylül	Eylül	Eylül
1.Hususi		Mart	Aralık	Mayıs
İkmal		Ocak		
2.Hususi			Nisan	
Ameli				Kasım

Kaynak: T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 27; T.K.B.Y. Talimatnamesi (1924), Madde 35-36; T.K.B.Y. Talimatnamesi (1926), Madde 25.

Tablodan anlaşıldığı üzere, 1922 yılına kadar eğitim temmuz ayında sona eriyor ve sene sonunda tek sınav yapılıyordu.¹⁶⁴ 1922'den sonra yurdun sınavları umumi, hususi ve ikmal olmak üzere üç kısma ayrılmıştı. Genel sınavlar her sene Eylül ve Ekim ayında, özel sınavlar Mart ayında ve ikmal sınavları ise Ocak ayında gerçekleşmişti.¹⁶⁵ 1924 yılında ikmal imtihanları kaldırılarak iki özel bir genel sınav şeklinde düzenleme getirildi. Aralık ve Nisan ayı sonunda özel sınavlar, Eylül ayında genel sınavlar yapıldı.¹⁶⁶ 1926 yılında ise genel, özel ve pratik şeklinde düzenlenen sınavlar; Eylül, Mayıs ve Kasım aylarında gerçekleşti.¹⁶⁷

Yurdun imtihanları Maarif ve Ticaret Nezaretinden gönderilen uzmanlar ve yurt yönetiminin görevlendirdiği kişilerden oluşan bir heyet huzurunda yapılıyordu.¹⁶⁸ Bu heyet, 1922'ye kadar Maarif ve Ticaret Nezaretlerinden gönderilen 3 kişi ile yurt yönetiminin belirlediği 3 kişiden oluşan toplam 6 kişilik bir komisyondur.¹⁶⁹ 1922'den sonra umumi ve ikmal imtihanları, Maarif Nezaretinden ve Ticaret ve Ziraat

¹⁶⁴ 1913'te Temmuz ayı içinde yapılan sınavlar diğer senelerde temmuz ve ocak aylarında gerçekleştirilmiştir *Türk Kadınları Nizamnamesi ve Ders Programı*, Madde 9-14.

¹⁶⁵ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 27.

¹⁶⁶ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1924), Madde 35-36.

¹⁶⁷ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1926), Madde 25.

¹⁶⁸ Sınavların yapılabilmesi için yurt yönetimi nezaretlerden uzman talebinde bulunuyordu. MF. MKT. 1199/41/ek 1 (23 Haziran 1330/6 Temmuz 1914)

¹⁶⁹ MF. MKT. 1199/41/ek1(23 Haziran 1330/6 Temmuz 1914) *Türk Kadınları Nizamnamesi ve Ders Programı*, Madde 9.

Nezaretinden tayin olan uzman memurlar denetiminde; hususi imtihanlar ise Biçki Yurdu Müdüriyeti tarafından yapıldı.¹⁷⁰ Belirtilen şartlar çerçevesinde yurdun ilk umumi sınavları, 13 Temmuz 1914 Pazartesi ve 14 Temmuz 1914 Salı günleri saat 10'da gerçekleşti.¹⁷¹ Yurdun sınavlarını yapmak üzere Kız Sanayi Mektebi ile İnas Sultanisi biçki ve dikiş öğretmenlerinin görevlendirilmesi yönünde İstanbul Maarif Müdüriyetine ve İnas Sultanisi Müdüriyetine talimat verildi.¹⁷²

Bir üst sınıfa geçebilmek için umumi imtihanlardan, tam notun 3/2'sini almak gerekiyordu.¹⁷³ Tam not olarak belirlenen 45 puanı alabilmek için kursta öğrenilen tüm bilgileri sınavacak şekildeki 3 konuda başarılı olmak gerekiyordu.¹⁷⁴ Öğrenciler; patronların hazırlanışı, dikilen kıyafetlerin dikiş kurallarına uygunluğu ve sınav heyeti önünde manken üzerine herhangi bir kıyafetin biçilip tatbik edilmesinden sorumluydular. Aşağıdaki tabloda yurdun birinci şubesinin genel sınavlarında değerlendirilen işler yıllara göre verilmiştir:

¹⁷⁰ Birinci şubenin umumi imtihanları, Maarif Müdüriyetinden gönderilecek iki, biçki yurdu tarafından tayin olunacak bir kişiden oluşan 3 kişilik bir heyet huzurunda gerçekleştirilmiştir.

İkinci ve üçüncü şubelerin umumi imtihanlarında ise en az 6 uzman kişi ve Maarif Müdüriyetinden bir müfettişle birlikte 7 kişilik bir heyet hazır bulunmak zorundaydı. Seçilen kişilerin tercihen terzilikle ilgilenmiş olmasına dikkat edilmiştir. İkmal sınavları için de umumi sınavlardaki kurallar geçerlidir.

T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 29-30-32; T.K.B.Y. Talimatnamesi (1926), Madde 27-28-29.

¹⁷¹ MF. MKT. 1199/41/ek 1 (23 Haziran 1330/6 Temmuz 1914)

¹⁷² MF. MKT. 1199/41/ek 3 (24 Haziran 1330/ 7 Temmuz 1914)

¹⁷³ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1924), Madde 37.

¹⁷⁴ *Türk Kadınları Nizamnamesi ve Ders Programı*, Madde 10-11.

Tablo 10
Birinci Şubenin Genel Sınavlarında Ölçülen Kriterler

1913 Talimatnamesine Göre ¹		1922 Talimatnamesine Göre			1924 Talimatnamesine Göre ²		1925 ve 1926 Talimatnamelerine Göre		
Sınavda Puanla Değerlendirilen İşler	Puanlama	Sınavda dikkatte alınan hususlar	Sınavda Puanla Değerlendirilen İşler	Puanlama	Sınavda Puanla Değerlendirilen İşler	Puanlama	Sınavda dikkatte alınan hususlar	Sınavda Puanla Değerlendirilen İşler	Puanlama
Daha önceden hazırlanan patronların çizgilerindeki intizam ve hesabının doğruluğu.	15	Hususi imtihanındaki notlar ile müdüriyetin öğrenci hakkındaki görüşleri ve derslere devamı	Manken tatbikatı	15	Metod	10	Hususi imtihanındaki notlar ile müdüriyetin öğrenci hakkındaki görüşleri ve derslere devamı	Manken tatbikatı	15
Dikiş kurallarına göre hazırlanan kostümlerin biçim ve zerafeti.	15	Heyet huzurunda manken üzerine yapılacak astar tatbikatı	Beyaz ve tayyör dikişleri	20	Elbise biçki ve dikişi	10	Heyet huzurunda manken üzerine yapılacak astar tatbikatı	Beyaz ve tayyör dikişleri	20
Heyet tarafından seçilen ve belirlenen herhangi bir bedene göre korsaj, manto, job vesairenden birinin heyet huzurunda astar üzerine kesilip manken de provası.	15	Müdüriyetin nezareti altında öğrencinin bir sene zarfında vücuda getirdikleri beyaz işler, ilikler, ajurlar, yamalar, cepler ile kombinezon yahut korsaj veya bolerodan bir parça	Patronlar	10	Beyaz çamaşır biçki ve dikiş	10	Müdüriyetin nezareti altında öğrencinin bir sene zarfında vücuda getirdikleri beyaz işler, ilikler, ajurlar, yamalar, cepler ile kombinezon yahut korsaj veya bolerodan bir parça	Patronlar	10
		Müdüriyetin nezareti altında bir sene zarfında biçip diktikleri tayyörler			İlik, ajur, yama gibi dikiş teferruatına	5	Müdüriyetin nezareti altında bir sene zarfında biçip diktikleri tayyörler		
		Müdüriyet nezareti altında bir sene zarfında çizilen patronlar			Korsaj, dantel ve çeşitli el işlerine	5	Müdüriyet nezareti altında bir sene zarfında çizilen patronlar		
					Okula devam	5			
TOPLAM PUAN	45			45		45			45

¹ Türk Kadınları Nizamnamesi ve Ders Programı, Matbaa-ı Hayriye ve Şürekâsı, 1329, Madde 10-11.

² T.K.B.Y. Talimatnamesi (1924), Madde 38.

1922 yılında meslek şubelerinin açılmasıyla sınavlarda farklı hususlarda dikkate alınmaya başladı. Tabloda yer aldığı gibi hususi imtihandaki notlar ile müdüriyetin öğrenci hakkındaki görüşleri ve derslere devamı da sınavlarda ölçüt alındı. 1924 yılında bahsi geçen bu ölçütler puan değeri olarak ayrı ayrı değerlendirildi. Sınavda 10 puan metoda, 10 puan elbise biçki ve dikişine, 10 puan beyaz çamaşır biçki ve dikişine, 5 puan ilik, ajur, yama gibi dikiş teferruatına, 5 puan korsaj, dantel ve çeşitli el işlerine, 5 puan da mektebe devama ayrılmıştı.¹ 1925'ten sonra ise eski şekline dönmüş ve genel ölçütler puanlamaya girmese dahi sınav heyeti tarafından göz önünde tutuldu.² Hususi imtihanlarda ise tam not 10 puan üzerinden hesaplanırken, 5 puanı kalıp çizmeye, 5 puanı da biçki ve dikişe aitti.³

Meslek şubelerinin açılmasıyla birlikte sınavların zorluk derecesi arttırılarak iyi bir terziden beklenen meziyetlerde yeterlilik arandı. İkinci ve üçüncü şubelerin sınavlarında öğrenciden erkek ya da kadın terziliğinin gereklerini en iyi şekilde yapabildiklerini göstermeleri istendi. Birinci şubede olduğu gibi manken tatbikatı, hazırladıkları patronların yanında eğitim sırasında gördükleri resim dersi ve muhasebe dersine ait dokümanlarının değerlendirilmesi de yapıldı. Aşağıdaki tabloda ikinci ve üçüncü şubelerin genel sınavlarındaki değerlendirme ölçütleri yer almaktadır:

¹ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1924), Madde 38.

² *Türk Kadınları Nizamnamesi ve Ders Programı*, Madde 12-13; T.K.B.Y. Talimatnamesi (1924), Madde 40.

³ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1924), Madde 39.

Tablo 11

İkinci ve Üçüncü Şubelerin Genel Sınavlarında Ölçülen Kriterler

Sınavda Değerlendirilen İşler
Müdüriyetin öğrenci hakkındaki görüşleri ve derslere devamı
Kadın terziliği için kendi zevkine göre müdüriyetin denetimi altında hazırlamış olduğu bir takım tayyör yahut fantezi elbise
Erkek terziliği için müdüriyetin denetiminde hazırlanmış bir takım kostüm
İmtihan heyetinin seçeceği model üzerine, heyetin denetiminde adi kumaş veya beyaz astardan imal edilecek elbise
Manken üzerinde çeşitli uygulamalar ve provası
Eğitim sırasında yapılan çeşitli metotlar ve patronları
Eğitim sırasında yapılan resimleri içeren albüm ile muhasebe usul defterleri

Kaynak: T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 35; T.K.B.Y. Talimatnamesi (1925), Madde 32; T.K.B.Y. Talimatnamesi (1926), Madde 32.

1925 yılında meslek şubelerinin genel sınavlarında, yukarıda tabloda yer alan aynı konulara dikkat edilmekle birlikte, hususi imtihandaki puanlar dikkate alınmadı.⁴ Önceki senelerden farklı olarak tam puan 40 olarak belirlendi. Beyan olunan işlerden mankene tatbikat, beyaz ve tayyör dikişleri ile patronlar 10'ar puan olmak üzere toplamda 40 puandı.⁵

Genel sınavlar sonunda 35 puana kadar kazananlar vasat (orta), 40 puana kadar kârib-i âlâ (iyiye yakın), 44 puana kadar âlâ (iyi), 44 puandan yukarı aliyyülâlâ (pekiyi) derecesine sahip oluyordu.⁶

Öğrencilerin belirlenen işler üzerinden aldıkları puanlara göre başarılı ya da başarısız oldukları kararlaştırılarak diploma ve iftihar beratı almaya hak kazanılıyordu.⁷ İkinci ve

⁴ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1925), Madde 25.

⁵ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1925), Madde 31.

⁶ Türk Kadınları Nizamnamesi ve Ders Programı, Madde 12-13; T.K.B.Y. Talimatnamesi (1924), Madde 40.

⁷ Genel sınavlardaki işlerden manken tatbikatı 15, beyaz ve tayyör dikişleri 20, patronlar 10 puan olmak üzere toplam 45 puan alınıyordu. 45 tam puanı kazanan talebelere birinci derecede berat-ı iftihar verilmiştir. 40-45 puana kadar ikinci, 35-40 puana kadar üçüncü derecede iftihar beratı almışlardır. 35 puandan aşağı not alanlar başarısız sayılmış, ikmal sınavına kabul edilmesi heyetin takdirine bırakılmıştı. Başarılı olup 45 puan alan öğrencilerden, yukarıdaki işlerin her birinde ayrı ayrı takdir alanlar, fevkalade berat-ı iftihar almaya hak kazanmışlardır. (T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 34.)

üçüncü şubelerin genel imtihanlarında başarılı olan öğrencilere sanat diplomaları verilmekteydi. Diploma alabilmek için öğrencinin kendi başına bir takım elbiseyi dikişmesi ile terzilik yapabilecek vasıf ve şartları taşıdığını sınav heyetine göstermesi gerekiyordu. Komisyon üyelerinin yarısından fazlasının onay vermesi durumunda diploma almaya hak kazanılıyordu.⁸ Mezunlara verilen sanat diplomaları sınav heyeti ve yurt müdüriyetince imzalandıktan sonra Maarif müdürlüğüne gönderilir, burada onaylanıp Biçki Yurdu müdürlüğüne iade edilirdi.⁹ 1922 talimatnamesine göre diplomanın altında sahibinin ismi, adresi, ailesinin unvanı ve babasının ismiyle diploma aldığı tarihteki adresi ve eşkal-i mahsusası yani dış görünüşüne dair bilgiler bir cetvel halinde kaydedilmişti.¹⁰ Diğer talimatnamelere göre diplomalarda söz konusu bu bilgiler yer almadı. Öğrencinin teşvik edilmesi amacıyla diploma alanlar arasında üstün başarı gösterenler, altın kaplama sanat madalyasıyla ödüllendirdi.¹¹ Diplomanın yanında yüksek derece ile mezun olanlar için iftihar beratları da hazırlandı. 40-38 puana kadar berat-ı iftiharın derecesi birinci, 38-35 puana kadar ikinci ve 35-30 kadar üçüncü şeklinde sıralandı. İftihar beratlarında sadece bahsi geçen dereceler verilmiş, puanlar yer almamıştı. 30 puandan düşük alanlar başarısız sayılarak ikmal sınavına girmeleri heyetin takdirine bırakıldı. 40 tam puanı kazananlar ise takdirname ile ödüllendirildi.¹²

2.4. Türk Kadınları Biçki Yurdu Külliyyatı

Biçki Yurdu'nda gösterilen eğitime yardımcı olabilmek amacıyla, Behire Hakkı tarafından hazırlanan ders kitabı mahiyetinde 4 tane yayın bulunmaktadır.¹³ Öğrenciye yardımcı olabilmek için hazırlanan bu kitapların ilk üçü biçki ve dikişin teknik kurallara göre anlatıldığı birbirini takip eden seri halindedir. *Biçki Nazariyat ve Kavâidi* adıyla üç Cilt olarak hazırlanan ve Türk Kadınları Biçki Yurdu külliyyatından birinci, ikinci ve üçüncü kitap olarak yayınlanan kitaplar şunlardır:

⁸ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 36; T.K.B.Y. Talimatnamesi (1925), Madde 33.

⁹ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 37; T.K.B.Y. Talimatnamesi (1925), Madde 34.

¹⁰ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 37.

¹¹ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 38; T.K.B.Y. Talimatnamesi (1925), Madde 35.

¹² T.K.B.Y. Talimatnamesi (1925), Madde 31.

¹³ Sabiha Zekeriya "Biçki Yurdu Müessesesi", *İnci*, s.11.

- a) *Biçki Nazariyat ve Kavâidinin Tedrisat-ı Aliye Kısmı*
- b) *Biçki Nazariyat ve Kavâidinin Tedrisat-ı İbtidaiye Kısmı*
- c) *Biçki Nazariyat ve Kavâidinin Tedrisat-ı Taliye Kısmı*

Biçki dikiş ile ilgili tüm teknik bilgiyi, dikiş terimlerini, örnek modelleri ve çizimleri içeren bu kitapların hazırlanmasının temel sebebi, Avrupa’da ve özellikle Paris’te terzilik sanatı üzerine pek çok yayın olmasına karşın Osmanlı’da bu tür eserlerin bulunmayışıdır. Behire Hakkı bu eksikliği tamamlamak ve öğrencilerinden gelen talepleri karşılamak için bu kitapları kaleme aldığını dile getirir. ¹⁴

Külliyatın 4. kitabı *Türk Kadınları Biçki Yurdu Müzesi* adıyla 1915’te çıkarılan biçki, dikiş, el ve ev işlerine dair pratik ve güncel bilgilerin yer aldığı risaledir. Başlangıçta aylık olarak daha sonradan 15 günde bir çıkarılarak, her biri on ikişer cüzden beş büyük Ciltten oluşacak şekilde bir kadın işleri ansiklopedisi olması planlanmıştır.¹⁵ Sadece ilk sayısına ulaşabildiğimiz bu eserin hayata geçirilemediği kanaatindeyiz.

2.4.1. Biçki Nazariyat ve Kavâidini

Yukarıda değindiğimiz ilk üç kitap, biçkiye dair ilmi bilgi veren ve biçki dikişin kurallarının anlatıldığı yayınlardır. Yurdun müfredatıyla uygunluk göstererek, öğretilmesi gereken biçki dikişle ilgili tüm teknik bilgiyi içermekteydi. 1913 ve 1914 yıllarında Matbaa-ı Amire yani devlet matbaası tarafından basılan yayınlar, ders kitabı özelliği taşımaları nedeniyle konuların kapsamının ve zorluk seviyesinin arttırılmasına göre aliye, ibtidaiye ve taliye olmak üzere kısımlara ayrılmıştı. Kitaplarda Avrupa’da uygulanan yöntem ve tekniklerin anlatılması, model ve çizimlerin örnek alınması, bilgilerin sırayla ve detaylı bir şekilde verilmiş olması, Avrupa’daki benzer yayınlardan faydalandığı göstermektedir. Behire Hakkı, bu durumu doğrulamakla birlikte, kimin hangi eserinden ne şekilde yararlandığı belirtmemiştir. Yurdu açarken örnek aldığı Avrupa’daki muadil kurumların eserlerinden yararlanmış olması muhtemeldir.

Kitaplarda biçki dikişe dair temel bilgiler, Le-davez biçki metodu ve ölçü cetveli, Behire Hakkı’nın oluşturduğu ölçü cetveli, biçki dikişte kullanılan alet ve edevata kadar

¹⁴ Behire Hakkı, *Biçki Nazariyatı Aliye Kısmı I. Kitap*, s.2.

¹⁵ Behire Hakkı, *Türk Kadınları Biçki Yurdu Müzesi*, s.1.

terziliğe dair pek çok konuya değinildi. Konular anlatılırken modeller ve patron çizimlerle desteklenmiş, dikiş bilmeyen birinin kolaylıkla anlayabileceği bir üslup kullanıldı. Tarif edilen modelin doğru biçilebilmesi için yan sayfalarında patronu muhakkak bulunmaktaydı. Patronların titiz bir matematik hesabına göre yapıldığı, mükemmel bir geometri bilgisi istediği gözden kaçmaz. Daha önce bahsettiğimiz gibi basında aynı üslupla okuyuculara dikiş örnekleri ve modelleri vererek bu yönde katkı sağlamıştı. Kitapların tamamında ağırlıklı olarak Avrupa modası takip edilerek Batı formuna uygun kıyafet modelleri anlatıldı.¹⁶ Çeşitli tarzdaki mantoların, etek modelleri, sabahlık, bluz, meşlah, kürk kabının biçilip dikilmesi gibi son moda uygun kıyafetler yer aldı.¹⁷ Bununla birlikte kitaplarda geleneksel Türk kıyafetine dair örneklere de yer verilmişti. Örneğin, “kisve-i asliye-i milliyemizden biridir” denilerek üç etekli köylü entarisinin batı modelleri arasında yer bulması manidardır.¹⁸ Aynı şekilde Anadolu’da kullanılan erkek kıyafetlerinden potur¹⁹, haydari, salta²⁰ ve abanın²¹ dikimi örnek

¹⁶ Elbisenin insanlık için temel ihtiyaç olduğuna değinilerek elbise çeşitleri hakkında bilgiler verilmiştir:

Zamanımızda müstamil olan kadın kisveleri biri iç çamaşırları diğeri dış elbisesi olmak üzere iki cinse ve dış elbisede tarz-ı imal cihetiyle başlıca iki nüve tefrik olunur:

1- Kostüm tayyör

2- Fantezi

1- Kostüm tayyör ve sadece tayyör şekil 1 de gösterilmiştir. Buna terzi elbisesi diye isim verilebilir ise de kostüm tayyör bu tarz ve şekillerde yapılan libaslara ilim mahsus olduğundan lisanımızda da bu tabiri aynen kabul etmek muvaffaktır. Ba husus Türkçeleşmiş olan pantolon, palto, manto, caket ve emsali gibi kelimeler var iken bu ve buna müşabe olan ve mukabeleleri lisanımızda olmayan yabancı isimleri de kabul etmemekte bir mahzur olamayacağı aşikardır. (?) lisan inşa (?) çalışmaları da bizde ecnebi kelimelerden kurtuluruz. Kostüm-ı tayyör vücudun teşkilatına tamamıyla tevafuk edecek bir surette imal olunacağından gerek ölçüde gerek biçki ve dikiş de gösterilen en küçük bir kusur göze çarpar. Şu halde terzi ve modistlerin bu nevi kostümlere pek dikkat etmeleri icab eder. Kostüm-i tayyörün bervech (?) imalindeki müşkilathasıyla hiçbir vakit amili surette biçki ve dikiş öğrenmiş terziler tarafından layıkıyla yapılamaz. Bunun için mütehasısın bir takım usul-ı vukaad vaz’ etmeye mecbur olmuşlardır. Bunlara ileride tarif ve izah olunacağı vechle “metod” denir.

2- Fantezi şekil 2 de gösterilen elbisedir. Müsamere ve düğünlerde kullanılır. Esasen dantelle ve harçlar ile yapıldığı cihetle metot ve biçki kusurları o kadar görünemez. Fantazide biçkiden ziyade imalinin (amilin) hüsn-i tabiatı esas olduğundan her ferd selim fantaziye pek güzel yapabilir kostüm-i tayyör ve fantezi ayrı ayrı kullanıldığı gibi bazı defada her ikisi de birleşerek istimal olunur.” (Behire Hakkı, *Biçki Nazariyatı Taliye Kısmı III. Kitap*, s.5.)

¹⁷Behire Hakkı, *Biçki Nazariyatı Aliye Kısmı I. Kitap*.

¹⁸Behire Hakkı, *Biçki Nazariyatı İbtidaiye Kısmı II. Kitap*, s. 178.

¹⁹ “Potur: Şalvar, çakşır, pantolon gibi erkekler tarafından vücudun belden aşağı kısmına giyilen, adını kırma buruşuk anlamındaki “pot”tan alan giysi.” (Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Sümerbank Kültür Yay. Ankara:1967, s.193.)

resimlerde gösterilerek anlatılmıştı.²² Çarşafın üst bölümünü oluşturan çarşaf pelerini de aynı mahiyette bir diğer örnektir.²³ Bahsedilen örnekler olmasına karşın yaşmak, ferace, yeldirme gibi o dönemin Müslüman Türk kadınının kullandığı kıyafetler kitaplarda yer almadı.

Üç ciltlik çalışmanın tamamı, müesseseye neden ihtiyaç olduğu ve kitabın yazılma gerekçeleri anlatılarak konulara başlanmıştır.²⁴ Çocuk ve kadın metotlarına yer verilen birinci kitapta, temel dikiş bilgilerine ve terzilik mesleği için bilinmesi zorunlu olan tabirlere yer ayrıldı. Biçki yapmanın temel prensibi olan ölçünün ne demek olduğu, ölçü alınırken nelere dikkat edilmesi gerektiği, metot ve patron kavramları, Paris'te uygulanan Le-davez ölçü cetveli, ölçünün patron üzerinde tatbiki, prova alınması, mankenler, korsaj ve bolera hakkında bilgiler yer aldı.²⁵ Çeşitli tarzdaki mantolar, etek modelleri, sabahlık, bluz, meşlah, kürk kabının biçilip dikilmesi kitapta yer alan diğer konulardır. Bu kitapta ağırlıklı olarak daha çok patron çizimlerine yer verildi. 19 adet model resmine nazaran 38 adet patron çizimi kullanıldı.²⁶

Külliyatın ikinci kitabında çocuk ve kadın metotlarının yanında erkek metotlarına da yer ayrıldı. Behire Hakkı, Avrupa'da ayrı bir ilim olarak kabul gören meslektaşlarından ve onların biçki dikişte uyguladıkları farklı metotlardan bu kitabında bahseder.²⁷ Le-davez metodunu ve kendi oluşturduğu beden ölçü cetvelini bu kitabında tanıtmıştı. Üç kitap arasında konu çeşitliliği bakımından en kapsamlısı ikinci kitaptır. İlk kitapta olduğu gibi giysilerin biçki ve dikişine dair bilgilerin verilmesi kadar, giysilerin tamirleri ve çeşitli

²⁰“Salta: Bir çeşit kısa cepken; önceleri bilhassa gemiciler, tersaneliler tarafından giyilmiş ve Venediklilerin bir üstlüğünden örnek alınmıştır. Adını bu beldenin ve Venedik Cumhuriyeti'nin koruyucusu Saint-Marc'ın adından geldiği söylenir.” (Koçu, s.201.)

²¹“Aba: Kaba ve kalın bir yünlü kumaş, bu kumaştan yapılan esvab; potur, hırka, cepken bilhassa paltoya verilen isimdir.” (Koçu, s.201)

²²Behire Hakkı, *Biçki Nazariyatı Taliye Kısmı III. Kitap*, s.94-105.

²³*Aynı Eser*, s.74.

²⁴“Behire Hakkı, *Biçki Nazariyatı Aliye Kısmı I. Kitap*, s. 2-3; Behire Hakkı, *Biçki Nazariyatı İbtidaiye Kısmı II. Kitap*, s.1, 3-5; Behire Hakkı, *Biçki Nazariyatı Taliye Kısmı III. Kitap*.

²⁵Behire Hakkı, *Biçki Nazariyatı Aliye Kısmı I. Kitap*, s. 6-27.

²⁶*Aynı Eser*.

²⁷Behire Hakkı, *Biçki Nazariyatı İbtidaiye Kısmı II. Kitap*, s.1, 3-5.

örgülere yer verildi. Diğer kitaplardan farklı olarak bu kitapta ev tefrişatına dair bilgilerde bulunmaktaydı. Yatak takımları, muhtelif eşya örtüleri ve sofraya takımlarının anlatıldığı ev tefrişatına dair bilgiler mevcuttu. Çocuk eşyaları ve bebek takımları, iç çamaşırlar, gömlekler, mantolar, entariler ve hırkaların biçilmesi ve dikilmesine dair bilgiler de yer verildi. Yeni kıyafetlerin hazırlanması kadar eski giysilerin tamir edilmesi, çeşitli örgü tekniklerine yer ayrıldı. Bu kitaptaki bir diğer farklılık, biçki dikişte kullanılan alet ve edevatın resimlerle tanıtılarak nasıl kullanılacaklarının anlatılmasıydı. Uzun süreler, dikkatli ve titiz çalışmayı gerektiren dikişin beden sağlığını bozmadan yapılabilmesi için gerekli şartlara değinilerek, dikiş sırasında ellerin nasıl kullanılması gerektiği de anlatılmıştı. Anlatımlar yine görsel çizimlerle desteklendi. Dikiş malzemelerinin, örgü çeşitlerinin, giysi modellerinin ve patronların resimlerine yer verildi. 86 adet patron, 28 adet giysi modeli, 61 adet alet, edevat, dikiş çeşitleri ve ev eşyası resimleri kitapta yer buldu.²⁸

Çocuk, kadın ve erkek metotları başlığıyla yayınlanan üçüncü ve son ders kitabında önceki kitaplarda verilen cetvellerdeki hesaplamalara göre beden ölçüsü almak üzerinde durur. Beden ve boy ölçüsünün alınması ayrıntılı olarak anlatılırken 41 adet giysi patronu üzerinde kumaşın hangi noktadan biçilip dikilmesi gerektiği numaralandırılarak gösterildi. Çeşitli elbise metotları, iç ve dış elbise, kol, yakalar, eteklikler ve pelerinler, erkek çocuk elbiseleri, erkek elbiseleri, triko elbiseler, biçki, dikiş ve prova hakkında genel bilgiler sıralandı.²⁹ Örgü modelleri üzerine fazlaca örneğin bulunması da dikkatten kaçmamaktadır. Özellikle çocuk ve bebek eşyalarına dair modeller ve örgü tekniğinin anlatımına fazlaca yer ayrıldı. Kitapta çeşitli giysi parçalarının, örgü modellerinin ve kıyafet modellerinin gösterildiği 48 adet resim bulunmaktaydı. Bu Ciltte diğerlerinden farklı olarak 2 adet erkek kıyafetine yer ayrılmıştı. İkisi de yaşlı Anadolu köylüsü figürleridir. Anadolu'ya özgü kıyafetlerden potür ile haydari, bu resimler üzerinden tasvir edilmiştir.³⁰

²⁸*Aynı Eser.*

²⁹Behire Hakkı, *Biçki Nazariyatı Taliye Kısmı III. Kitap.*

³⁰*Aynı eser, s.95, 100.*

2.4.2. Türk Kadınları Biçki Yurdu Müzesi

Külliyatın son kitabı, Türk Kadınları Biçki Yurdu Müzesi adıyla 1915'te yayınlandı. İçeriği ve amacıyla külliyatın diğer kitaplarından farklılıklar içerir. Öncelikli fark; biçki, dikiş, el ve ev işlerine dair pratik ve güncel bilgilerin yer aldığı bir risale olmasıdır. Başlangıçta ayda bir sonradan on beş günde bir çıkarılması düşünülen risalelerin bir araya getirilmesiyle oluşacak kadın işleri ansiklopedisinin ilk adımını teşkil eder. Her biri on ikişer risaleden oluşan beş büyük cilt şeklinde planlanan çalışmanın “birinci cilt birinci forma” olarak yayınlanmış ilk sayısıdır. Risalenin içeriğine dair bilgiler verilirken diğer sayılarda hangi konuların yer alacağından söz edilmekteydi. Risaleler sırasıyla takip edildikçe değişen moda uygun kadın, çocuk ve erkek kıyafetlerindeki en yeni metotların tek elden takip edilebileceği müjdeleniyordu. Ancak bu dileği hayata geçirmek mümkün olmamış, risale tek sayı ile sınırlı kalmıştır.

Ansiklopedik bir çalışma olarak dikiş, nakış, moda, el ve ev işleri gibi ev idaresine dair bilgilerin toplanması düşünüldüğü için çalışmaya müze ismi verilmiş olması muhtemeldir. “Aile hayatının mühim işleri”³¹ olarak tanıtılan çamaşır yıkamak ve kolalamak, ütücülük gibi ev işlerine detaylı bilgiler verilerek ev idaresine yönelik yetiştirilmelerine yönelik politikalara destek çıkmıştır. Bu çabalar, İttihat ve Terakki'nin yaratmak istediği modern toplum ve modern aile için kadınların iyi eş, iyi anne olarak yetiştirilmelerine yönelik izlenen çabaların sonucudur. Kadınların bu yöne sevk edilmesi kadına yüklenen misyonun ve sarf edilmesi istenen çabanın hangi alanlarda olması gerektiğini göstermektedir.

19 sayfadan oluşan risale, kapağından içeriğine kadar kadınları vatan hizmetine davet etmekteydi.³² Behire Hakkı'nın hazırladığı kitaplara göre, ulusal söylemlere en yoğun bu çalışmada yer verildi. Risalenin Ocak 1916 tarihinde yani I. Dünya Savaşı'nın en yoğun şekilde yaşandığı dönemde hazırlanmış olması farklı bir görevi yüklenmesini de gerekli kıldı. Neredeyse tüm cephelerde savaşıyan Osmanlı ordusunun kışlık ihtiyaçlarının karşılanması yönünde çağrıda bulunarak, eldiven ve çorabın üretimine dair bilgiler risalenin ilk konusunu oluşturdu. Bu çaba Müdafaa-i Millîye Cemiyeti'nin

³¹Behire Hakkı, *Biçki Yurdu Müzesi*, s.1.

³² Risalenin kapağında İstanbul Boğazi önünde elinde Türk bayrağı diken kadın figürü hem dönemin hem de Biçki Yurdu'nun Türk kadınından beklentisini gözler önüne sermektedir. (Ek 19)

ordunun kışlık ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla başlatmış olduğu yardım faaliyetine destek amaçlıydı.³³ Her ailenin imkânları dahilinde, ordunun ihtiyaçlarını temin etmeye çalışan hükümete yardım etmesini vatan hizmeti kabul eden Behire Hakkı, Türk hanımlarını orduya kış hediyesi göndermeye davet ederek, kışın askerin en çok ihtiyaç duyduğu, temininde sıkıntı çekilen malzemeler talep edildi. İnsanların yokluk ve imkânsızlık içinde oldukları göz ardı edilmeden; evlerde bulunan eski palto, ceket, pantolon gibi yünlü kumaşlardan az bir emekle bir çift eldiven ve çorap temininin yolunu göstermiştir. Bu şekilde tedarikin herkes için mümkün olabileceğini, öğrencilerinin ve okurlarının zaman kaybetmeden harekete geçmelerini isteyen Behire Hanım, yardımların Müdafaa-i Millîye cemiyetine teslimi vazifesini memnuniyetle üzerine aldığını ifade etmiştir.³⁴

Biçki dikiş metotlarının, yeni kıyafet modellerinin, ev işlerine dair bilgilerin yanında dantel ve işlemecilik bahsi risalede ayrı bir bölüm olarak ele alınmıştır. El işleri konusunda pek çok yabancı eserin olmasına karşın, Osmanlı’da bu konuda hazırlanmış bir yayının olmaması Behire Hanım’a bu konuyu ele almaya sevk etmiştir. Ayrı bir eser hazırlamak yerine risalede bir bölüm ayırmayı tercih ettiğine değinir. Çıkarılması planlanan diğer sayılar içinde bu bölümde düzenli olarak Avrupa’daki el işleri ve özellikle dantel hakkında tüm bilgilerin verilmesi düşünülmüştü.³⁵ İşlemecilik

³³Behire Hakkı, *Biçki Yurdu Müzesi*, s.2-4.; “Cemiyetin istediği üzerine ilk olarak 133 pamuklu mintan dikerek orduya yolladılar. Daha sonradan devam eden bu yardımlar nedeniyle, Behire Hakkı’ya altın, öğrencileri ise gümüş madalya ile ödüllendirildi. Cemiyetin bu madalyaları 4500 kuruşa mal ettiğini öğrenen öğrenciler, aralarında para toplayarak cemiyete vermişlerdir. Çanakkale Savaşlarında yaralanıp İstanbul’a gelen yaralıları Müdire ve öğrenciler, ziyaret ederek onlara kendi aralarında para toplayarak aldıkları şeker, çikolata ve sigara ikram etmişleridir. Yaralıların çoğalmasından dolayı yatak takımlarına ve sair eşyaya duyulan ihtiyaç karşısında Biçki Yurdu tarafından 273 parça eşya, 33 takım yatak tedarik edilerek Müdafaa-i Millîye Cemiyeti’ne teslim edilmiştir.

Biçki Yurdu’nun Müdafaa-i Millîye Cemiyeti’ne yaptığı yardımların toplamı para değeri olarak 740 lirayı bulmuştur. Bu da, her hanımın üye başına 100 kuruş demektir.” (Kurnaz, *Osmanlı Kadınının Yükseliş*, s.303.)

³⁴Behire Hakkı, *Biçki Yurdu Müzesi*, s.2.

Yurt öğrencileri tarafından bizzat imal edilen 84 çift kalçım (kalın çorap) ve 39 yün çorap ve 350 çift eldiven 1916 yılı Şubat ayında Müdafaa-i Millîye cemiyeti genel merkezine teslim edilmiştir. (*Tanin*, 14 Şubat 1916.)

³⁵“Dantel ve işlemecilik bölümünde her sayıda yer alması düşünülen konular şunlardır: 1-Dantel Rönesans, 2- Dantel ofuzo (karo), 3-Dantel broda, 4- Kroşe (tığ iğnesi), 5-Triko, 6-File, 7-Firyovlite, 8-Beyaz üzerine işleme, 9-Keten üzerine işleme, 10-İpek ve kadife üzerine işleme, 11-Sırma işleme, 12-Keten üzerine ajur, 13-Makrame, 14-Halicilik, 15-Saçakçılık, 16-Tatbikat. Bu konulardan sadece *dantel rönesans* hakkında bilgi verilmiştir.” (Behire Hakkı, *Biçki Yurdu Müzesi*, s.14.)

konusunda, şehit ailelerine ve kimsesiz Müslüman hanımlarına ücretsiz dersler verdiğini belirten Behire Hanım, bu sebeple de kitapta konuya ayrı bir önem vermişti. İlk sayısında “dantel rönesans”³⁶ modeline ait detaylı bilgi verilerek, çeşitli dantel resimleri okuyucu ile paylaşıldı. İşlemecilikte kullanılan isimlerin yabancı kökenli olması ve bir kısmının Türkçeleştirilememiş olmasından duyduğu üzüntüye değinmeden geçmemiştir.³⁷

Çalışmada göze çarpan bir husus da, Avrupa’da en çok kullanılan kadın metotları hakkında bilgi verilecek bir bölüm ayrılmasıdır. Her sayıda farklı metotlar değerlendirilerek Türk toplumu için kullanılması en makul olan metot belirlenecekti. Daha önceki kitaplarında sadece Le-davez metodu hakkında bilgi verilmişken artık farklı farklı metotlarında değerlendirilecek olması Avrupa’daki dikiş üzerine yapılan çalışmaların kendisi tarafından takip edildiğini göstermektedir. İlk olarak ele alınan ise Cenevre mektepleri müfettişi Madam Piker ile Lozan’da bir dikiş müessesesinin müdürü Madam Bosir tarafından düzenlenen metot olmuştur. Bahsedilen metoda hazırlanacak korsaj üzerinden detayları anlatılmıştı.³⁸

2.5. Türk Kadınları Biçki Yurdu’nun Sergileri

Biçki Yurdu, eğitim döneminin sona ermesiyle birlikte öğrencilerin o sene zarfında meydana getirdikleri ürünleri düzenlediği sergilerle tanıtmıştı.³⁹ 1915 ve 1917 yıllarındaki sergiler, halk tarafından büyük ilgi ile takip edilmişti.⁴⁰ Yurdun merkez

³⁶“Dantel Rönesans kadın el işleri içinde en ziyade mazhar-ı hüsn kabul olanıdır. Buna dantel irlandaz nam-ı değerle dantel anglez yahut dantele Lüksus denir.” (Behire Hakkı, *Biçki Yurdu Müzesi*, s.14.)

³⁷ Behire Hakkı, *Biçki Yurdu Müzesi*, s.14.

³⁸ Behire Hakkı, *Biçki Yurdu Müzesi*, s.10.

³⁹ *Tasvir-i Efkâr*, 21 Temmuz 1915, no.1508, s.2; “Biçki yurdu sergisi”, *Tasvir-i Efkâr*, 28 Temmuz 1915, no. 1515, s.2.

⁴⁰ Sergiler kadınlar kadar erkekler tarafından da ziyaret edilmiştir. Kadınlar ve erkekler için farklı günler belirlenerek ziyaretçi kabul edilmiştir. Temmuz 1915’te düzenlenen sergide ürünler, Çarşamba, Perşembe ve Cuma günü erkekler; Cumartesi, Pazar, Pazartesi ve Salı günleri de kadınlara teşhir edilmiştir. (*Tasvir-i Efkâr*, 21 Temmuz 1915, s.2.)

Yine aynı şekilde 8-17 Temmuz 1917 yılındaki sergiyi Pazartesi, Çarşamba, Perşembe günleri erkekler ve diğer günlerde hanımlar ziyaret etmişlerdir. Ziyaret saatleri her gün gündüz 12’den gece 12’ye kadardır. (“Biçki Yurdu Sergisi”, *İkdam*, 7 Temmuz 1917, s.2 ; “Biçki Yurdu Sergisi”, *İkdam*, 9 Temmuz 1917, s.2.)

binasında düzenlenen sergiler⁴¹, kıyafet ve mefruşatta son modaların takip edildiği birer mecra haline gelmişti.⁴² Teşhir edilen ürünler, yurttan neler üretildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Beyaz işler, tayyörler, danteller gibi yeni modaların yanında unutulmuş geleneksel Türk el işlerinin kullanıldığı zarif ve moda uyumlu ipekten imal edilen ürünler de sergilendi.⁴³ Millî sanatları canlandırmayı amaç edinen ve hepsi millî bir zevkin ürünü olan eserler, o sene eğitimlerini tamamlayarak şahadetnamelerini alan hanımlar tarafından üretildi.⁴⁴

Biçki Yurdu'nun sergilerinde ürünlerin yardım amacıyla satılması da söz konusu oldu. Özellikle savaş yıllarında cephedeki askerler ve cephe gerisinde kalan şehit ailelerine yardımcı olunmaya çalışıldı. Örneğin, 1915 sergisinde 2 takım kostüm tayyör piyangoya konmuş, elde edilen 6888 kuruştan 6124 kuruşu şehit çocukları için Müdafaa-i Millîye Cemiyeti'ne teslim edilmişti. Kalan 652 kuruş da Fındıklı'da üç çocuklu dul bir hanıma verilmişti.⁴⁵

2.6. Türk Kadınları Biçki Yurdu'nun Mezunları

Biçki yurdundan mezun olanlar, kız sanayi mekteplerinde biçki dikiş öğretmenliği yaparak⁴⁶, kendi ticarethanelerini açarak ya da evlerinde dikiş dikerek terziyetleriyle geçimlerini sağladılar. Yurdun ilk öğrencileri 1914 yılının Temmuz ayında mezun oldular.⁴⁷ 9 Temmuz 1914'te Darülfünun Konferans salonunda düzenlenen bir törenle 24 öğrenci terziyet şahadetnamelerini alarak bir yıllık çalışmalarını sergileme imkânı buldular.⁴⁸ Maarif Nazırı ve Ticaret Nazırının da hazır

⁴¹ "Biçki Yurdu Sergisi", *İkdam*, 7 Temmuz 1917, s.2 ; "Biçki Yurdu Sergisi", *İkdam*, 9 Temmuz 1917, s.2.

⁴² "Biçki Yurdu Sergisi", *Tasvir-i Efkâr*, 28 Temmuz 1915, s.2.

⁴³ "Biçki Yurdu Sergisi", *İkdam*, 7 Temmuz 1917, s.2.

⁴⁴ "Biçki Yurdu Sergisi", *İkdam*, 9 Temmuz 1917, s.2.

⁴⁵ Kurnaz, *Osmanlı Kadınının Yükselişi*, s.303.

⁴⁶ *Türk Kadınları Biçki Yurdu Nizamnamesi ve Ders Programı*, Matbaa-ı Hayriye ve Şürekâsı, 1329 (1913), s.6, Madde 1; Daha önce değindiğimiz gibi, 1922'den sonra yurdun öğretmen yetiştirmek için yeterli olmadığına karar verildi.

⁴⁷ MF. MKT. 1199/41/ek 1 (23 Haziran 1330/ 6 Temmuz 1914).

⁴⁸ MF. MKT. 1199/41/ek 2-3 (24 Haziran 1330/ 7 Temmuz 1914).

bulduğu törende, öğrenciler 40 dakikada manken üzerinde bir korsaj, bir eteklik ve bir manto hazırlayarak yeteneklerini kanıtladılar.⁴⁹ Öğrencilerin törendeki başarısından büyük bir memnuniyet duyulması, Behire Hakkı'nın gösterdiği çaba ve gayretin maarif ve sanayi madalyası ile onurlandırılmasına sağladı.⁵⁰

Yurdun 1915 yılındaki mezuniyet töreni, 6 Ekim'de yine Darülfunun konferans salonunda gerçekleşti. 40 kadar hanım mezun olmaya hak kazanmıştır.⁵¹ 1913'ten 1928'e kadar ki on beş yıllık süreç içinde yurttan mezun olan öğrenci sayısı 1794'ü buldu.⁵² Mezunların pek çoğu evlerinde dikiş dikerken,⁵³ yadsınamayacak sayıda mezune kendi atölyelerini açmıştı.⁵⁴ 1927 yılına kadar 50'ye yakın hanımın kendi terzihanelerini işlettikleri bilinmektedir.⁵⁵ Bunlar arasında; İstanbul'da faaliyetlerini sürdüren Beyoğlu'nda Güzide Hanım Terzihanesi, Laleli' de İkbal Hanım, Kadıköy'ünde Zühal Hanım ve Refika Hanım, Moda'da Fahrünisa Hanım, Memduha Hanım Terzihaneleri sayılabilir.⁵⁶

Ticari hayata dâhil olan mezunlar dışında, resmi ve özel okullarda dikiş-nakış ya da el işleri öğretmeni olarak görev alan mezun sayısı da hayli fazladır.⁵⁷ Memleketin pek çok yerinde kurulan biçki yurtlarında ve kurslarında genellikle yurdun mezunları öğretmenlik ve idarecilik yaptı.⁵⁸ 1915 yılında ise maarifin okullarına biçki öğretmeni yetiştirilmesi için yurda talepte bulunulmuştu:

⁴⁹ Sadık Albayrak, *Meşrutiyet İstanbul'unda Kadın ve Sosyal Değişim*, Yeditepe Yayınları, İstanbul:2002, s. 294.

⁵⁰ İ..TAL. 495/1332 (5 Ramazan 1332/ 28 Temmuz 1914); İ..TAL. 496/1332 (5 Ramazan 1332/ 28 Temmuz 1914).

⁵¹ "Türk Kadınları Biçki Yurdunda", *Türk Yurdu*, s. 2805.

⁵² "Hayatta Muvaffak Olmuş Türk Kadınları" *Resimli Ay*, s.26.

⁵³ 1917 yılı itibariyle mezunlardan 31 hanım, terziliği meslek edinerek geçimlerini temin etmişlerdir. ("Biçki Yurdu Sergisi", *İkdam*, 9 Temmuz 1917, s.2.)

⁵⁴ "Hayatta Muvaffak Olmuş Türk Kadınları" *Resimli Ay*, s.26.

⁵⁵ BCA. 180.9 0 0/75.372.11/ek 5.

⁵⁶ "Hayatta Muvaffak Olmuş Türk Kadınları" *Resimli Ay*, s. 26.

⁵⁷ BCA. 180.9 0 0/75.372.11/ek 5.

⁵⁸ Sabiha Zekeriya "Biçki Yurdu Müessesesi", *İnci*, s.11; "Biçki Yurdu Sergisi", *İkdam*, 9 Temmuz 1917, s.2.

Biçki yurdu bidâyet-i meşrutiyetten beri memleketimizde getirilen resmi ve hususi müessesât-ı marifetinin en değerlilerinden, en hayırlılarından biridir. Zaten bunun kıymet ve ehemmiyeti makamat-ı resmîyede mazhar tasdik ve takdir olmuş ve nitekim bu sene maarif mekteplerine biçki muallimesi yetiştirmek için yurda müracaat edilmiştir.⁵⁹

Resmi okullarda öğretmen olarak atanabilmeleri için Maarif Nezareti'nce yapılan “inas mektepleri biçki ve dikiş muallimeliği umumi müsabakasına” katılmaları gerekiyordu. 20 tam puan üzerinden yapılan sınav sonunda başarılı olanlar, ehliyetnamelerini almaya hak kazanıyor, ancak bundan sonra atamaları yapılıyordu.⁶⁰ Yurttan aliyy-ül a'la yani en iyi derece ile şahadetnamesini ve nezaretin açtığı sınav sonucunda ehliyetnamesini alanlar Maarif Nezareti'ne başvurdukları takdirde kız okullarında öğretmen olabiliyorlardı.⁶¹ Yurt mezunları daha çok İstanbul'daki kız okullarında görev talebinde bulunarak⁶² bu görevi vatana hizmet etmek arzusuyla istediklerine vurgu yapmışlardır.⁶³ Atamalarda hangi kriterlere dikkat edildiğine dair bilgiye sahip değiliz. Ancak usulsüzlük ve adam kayırmaya dair şikâyetlerin olması sistemli bir yol izlenmediğini göstermektedir. Kendinin ve ailesinin geçimini sağlamak zorunda olan bir mezun hanım, iş talebinde bulunmak için İstanbul Maarif Müdüriyetine yazdığı dilekçede bu duruma dikkat çekerek şikâyetini dile getirir. Ailenin erkeğini şehit vererek, mal ve mülklerini düşman elinde bırakıp İstanbul'a gelmek zorunda kalan ve altı nüfusun geçimini temin ile sorumlu olduğundan, sefalet ve zaruret içinde kalmasına rağmen bir türlü atamasının yapılmadığından yakınır. Benzer durumdaki hanımların kayırılarak tam maaş ile görevlendirildiklerini belirterek atamalarda adalete katıyen riayet edilmediğinden şikâyetçi olması sıkıntılar yaşandığının göstermektedir.⁶⁴

⁵⁹ “Biçki Yurdu Sergisi”, Tasvir-i Efkâr, 28 Temmuz 1915, s.2.

⁶⁰ MF. İMF. 90/48; MF. İMF. 90/108.

⁶¹ Benzer örnekler için bkz: MF. İMF. 90/48; 90/82; 90/84; 90/91; 90/108; 90/115; 90/116; 90/117; 90/130; 91/12; 91/13; 91/14; 91/28; 91/30; 91/82; 91/99; 91/100.

⁶² MF. İMF. 90/91; 90/108; 90/116; 91/12; 91/14; 91/28.

⁶³ MF. İMF. 90/91; 91/30; 91/100.

⁶⁴ MF. İMF. 91/100/ ek1.

Atama taleplerinin dışında dikiş öğretmenlerinin kimi sebeplerden yer değiştirme ya da ilave görev talepleri de olmuştu. Örneğin; Biçki Yurdu'ndan mezun olup Süleymaniye ve Fatih İnas mekteplerinde dikiş ve biçki öğretmenliği yapan bir hanım, İstanbul Maarif Müdüriyeti'ne yazdığı dilekçesinde sebebini belirtmemekle birlikte, başka bir okula tayinini istemekteydi. Ancak Maarif Nezareti bu talebe pek de sıcak bakmamış, öğretmen talebini geri çevirmişti.⁶⁵ 14 yıllık bir dikiş öğretmenin 5 yıldır görev aldığı inas mektebindeki görevine ilaveten yeni açılan okullardan birinde görevlendirilmeyi talep etmesi gibi ek görev talepleri de söz konusudur. Bu husustaki karar ise, müsabakada kazananlardan kimse kalmaz ise yeni bir görev verilebileceği yönündedir.⁶⁶

Yurt mezunu dikiş öğretmenlerine ilave görevler verilebileceği gibi müfettişlik yetkisi de tanınmıştır. Okulların ve öğretmenlerin denetlenmesinde teftişin mahiyeti büyüktü. Müfettişliğin ciddi bir teftiş müessesesi haline getirilmesi, vilayetlerde, müstakil sancaklarda, il ve ilçelerde teşkilatlandırılması 1914 yılında yayınlanan "Tedrisat-ı İptidaiyye Müfettişlerinin Vezai fine Dair Talimatname" ile gerçektelemiştir. Müfettişler, teftişleri sonucunda hazırlayacakları raporda okulun durumunu, ihtiyaçlarını, eğitim derecesini, programın uygulanışını, öğretmenin başarısı ve ahlaki durumunu kontrol ederler ve gelecek yıl yapılması gereken hususların neler olduğu konusunda görüş ve düşüncelerini bildirirlerdi.⁶⁷ Hatta müfettişlerden öğretmenlerin durumları hakkında, öğrencilere gizli olarak soru sormaları dahi istenebiliyordu.⁶⁸ Raporlarda olumsuz görüş bildirilmesi durumunda öğretmenlerin görevlerinden azledilmesi söz konusu olabiliyordu.⁶⁹ Nitekim Kız Sanayi Mektebi nakış öğretmenlerinden müfettiş olarak görevlendirilen bir hanım, Fatih İnas Mektebinde ikinci sınıfın nakış öğretmeni olan Ayşe Hanım'ın nakış eğitimini müfredat dâhilinde değil, karışık şekilde uyguladığı ve öğrencinin istifade edemediğini raporda beyan etmesi üzerine öğretmenin uyarılması

⁶⁵ MF. İMF. 90/91.

⁶⁶ MF. İMF. 90/115.

⁶⁷Bekir Buluç, "Türk Eğitim Sisteminde Teftiş Ve Denetim Alt Sisteminin Gelişim Süreci", kay.w3.gazi.edu.tr/~buluc/TEFMAK.DOC

⁶⁸ MF. İMF. 65/62/ ek1.

⁶⁹ MF. İMF. 66/74/1 (16 Mart 331/29 Mart 1915).

aynı halin devamı durumunda azledilmesi kararlaştırılmıştı.⁷⁰ Bunun yanında müfettiş raporlarına göre, başarısı ile takdir edilen öğretmenlerin ödüllendirilmesine de karar verilmişti. Beyoğlu Alâeddin Paşa mektebinin el işleri muallimi Celal Bey'in, öğrencilerin derste yaptıkları el işlerinden bir müze oluşturduğu müfettiş raporuyla ortaya çıkmıştı.⁷¹ Öğretmenin bu çabası Maarif Müdüriyeti tarafından takdirname ile ödüllendirilmişti.⁷²

Daha önce değindiğimiz gibi, yurt mezunları sadece resmi okullarda öğretmenlik yapmıyorlar, mezun oldukları Biçki Yurdu'nda ya da şubelerinde görev alıyorlardı. Onların göreve ne şekilde tayin edildiklerine dair bilgi sahibi değiliz. Ancak, Maarif'e başvurmadan önce mezun oldukları okulda istihdam edilmek için çaba gösteriyorlardı.⁷³

Biçki Yurdu'nda eğitim görenlerin dolayısıyla mezun olanların tamamı Türk hanımlarından oluşuyordu. Pek çok müracaata rağmen gayrimüslimler kabul edilmemişti.⁷⁴ Atama taleplerinin fazlalığından inas mekteplerindeki dikiş öğretmenlerinin tamamının Türk olabileceği düşünülebilir. Ancak İstanbul Kız Sanayi mektebinin 1915 yılındaki eğitim kadrosunda, biçki ve dikiş öğretmenliğinde Fransız öğretmenlerin bulunuyor olması bu düşüncüyü ortadan kaldıracaktır. Üçüncü senenin kadın elbisesi şubesinin biçki ve dikiş muallimliğinde Madam Refeat, çocuk elbisesi şubesinin dikiş ve biçki muallimliğinde Matmazel Mertid Yadis görev aldı.⁷⁵

2.6.1. Biçki Yurdu Mezuneleri Cemiyeti

Biçki Yurdu'ndan mezun olan hanımlar arasında dayanışmayı ve yardımlaşmayı sağlamak amacıyla 23 Temmuz 1915'te yurda bağlı bir cemiyet kuruldu. Yurttan mezun olan hanımlar arasında yardımlaşmayı ve dayanışmayı sağlamak amacıyla 23 Temmuz 1919 yılında Biçki Yurdu'na bağlı bir cemiyet tesis edildi.⁷⁶ “Türk Kadınları Biçki

⁷⁰ MF. İMF. 66/74/ek.1-2 (16 Mart 1331 -22 Mart 331/ 29 Mart 1915- 4 Nisan 1915) .

⁷¹ MF. İMF. 66/71/ek. 1(19 Mart 1331/ 1 Nisan 1915).

⁷² MF. İMF. 66/71/ek. 2 (25 Mart 1331/7 Nisan 1915).

⁷³ MF. İMF. 91/100.

⁷⁴ BCA. 180.9 0 0/75.372.11/ek 5.

⁷⁵ MF. İMF. 91/99.

⁷⁶*Biçki Yurdu Mezuneleri Cemiyet-i Nizamname-i Esasîyesi*, İstanbul, 1335, Madde 1, 4.

Yurdu Mezunleri Cemiyeti” adıyla kurulan cemiyetin öncelikli amacı, biçki yurdu mezunları arasında karşılıklı dayanışmayı sağlayarak çeşitli yerlerde biçki ve dikiş müesseseleri yani terzihaneler açabilmelerini teşvik etmek ve gerekli desteği sağlamaktır. Ayrıca hanımlara geçimlerini sağlayabilecekleri sanayi-i nisaiyeye yönelik eğitim vermek, kimsesiz ve muhtaç durumdaki mezunlara yardım elini uzatmak cemiyetin diğer amaçlarıydı. Cemiyet, kooperatif tarzında bir şirket niteliğindedir.⁷⁷

Yurdun tüm mezunları cemiyetin üyesi kabul edilmekle birlikte kurucu, yardımcı ve asli olmak üzere 3 çeşit üye bulunmaktaydı.⁷⁸ Kurucu üyeler, cemiyetin yönetimini oluşturan ve idarecilik görevini üstlenenler, yardımcı üyeler sadece para yardımında bulunanlar, asli üyeler ise cemiyetin amaç ve maksatlarını manen destekleyen mezunlardı.⁷⁹ Cemiyetin idare edilmesinden ise aşağıda isimleri yer alan 3 heyet sorumluydu:

- 1) Heyet-i idare: Heyet-i merkeziye başkanı, heyet-i merkeziye heyeti adına bir üye ve bir muhasebeciden oluşuyordu.⁸⁰
- 2) Heyet-i merkeziye: En az ikisi yurt üyesi olmak üzere dokuz hanım ile bir de katib-i umumiden oluşuyordu.⁸¹
- 3) Heyet-i umumiye: Heyet-i umumiye azası ise yurdun tüm mezunlarıydı.⁸²

Cemiyetin nizamnamesinde kurucu üye olarak Behire Hakkı ve eşi İsmail Hakkı'nın imzaları bulunmaktadır. Merkez heyeti içinde Behire Hanım başkan, İsmail Hakkı Bey katib-i umumi olarak görev almışlardır. Bir başkan, bir başkan vekili, 6 üye, birer tane genel sekreter, sekreter ve muhasebeciden oluşan merkez heyetinde görev alanların isimleri şu şekildedir:

⁷⁷ Aynı Nizamname, Madde 2.

⁷⁸ Aynı Nizamname, Madde 5.

⁷⁹ Aynı Nizamname, Madde 6-7-8.

⁸⁰ Aynı Nizamname, Madde 13.

⁸¹ Aynı Nizamname, Madde 19.

⁸² Aynı Nizamname, Madde 29.

Tablo 12

Biçki Yurdu Mezuneleri Cemiyeti'nin Merkez Heyeti

Biçki Yurdu Mezuneleri Cemiyeti'nin Merkez Heyeti	
Başkan	Behire Hakkı Hanım
Başkan Vekili	Leman Namık Hanım
Üye	Cemile Rıza
Üye	Hayriye Hüsne
Üye	Sahibe Sabri Hanım
Üye	Azize Hanım
Üye	Avniye Cavid Hanım
Üye	Leyla Ramiz Hanım
Katib-i Umumi	İsmail Hakkı Bey
Katib	Samiye Hakkı Hanım
Muhasebe Memuru	Seniha Nafiz Hanım

Kaynak: *Biçki Yurdu Mezuneleri Cemiyet-i Nizamname-i Esasiesi*, s.15.

İhtiyaç sahibi üyelere sağlanacak maddi yardımlar, oluşturulan “yardım sandığı”nda toplanmıştır. Sandığın sermayesini şunlar oluşturuyordu:

- Hayırseverlerin bağışları
- Cemiyet üyelerinin yardımları
- Toplanan paranın işletilmesinden meydana gelen kazançlar
- Heyet-i merkeziye kararıyla toplanacak diğer yardımlar.⁸³

Cemiyetin ne gibi faaliyetler gösterdiği, ne kadar yardım toplayıp bunları kimlere ulaştırdığı hakkında bilgi sahibi değiliz. Ancak 1922 yılı itibariyle faaliyetine devam ettiğini zabıt ceridelerinden görebiliyoruz. 1922 yılında Hâkimiyet-i Millîye Bayramı vesilesiyle Cemiyet adına İsmail Hakkı Bey tarafından tebrik mesajı gönderilmişti.⁸⁴

⁸³ “Yardım Sandığı Talimatnamesi”, *Biçki Yurdu Mezuneleri Cemiyet-i Nizamname-i Esasiesi*, 1335, Madde 10-11.

⁸⁴ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre:1, Cilt:24, s. 510; “Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi'nin kurucuları arasında Harbiye Nezareti Müsteşarı İsmail Hakkı Bey'de vardır”. (Çakır, “Osmanlı Kadın Dernekleri” *Tarih ve Toplum*, s.143.)

2.7. Türk Kadınları Biçki Yurdu'nun Şubeleri

Behire Hakkı, Türk Kadınları Biçki Yurdu'nun İstanbul ve farklı şehirlerde aynı isim altında şubelerinin bulunduğunu dile getirmişti. Sultanahmet'teki merkez haricinde Üsküdar'da, Fatih'te, Beşiktaş'ta ve Beyazıt'ta olmak üzere İstanbul'da 4 şubesinin varlığından bahsetmiştir.⁸⁵ Merkez olarak kabul edilen yer daha önce değindiğimiz gibi, yurdun kurulduğu Behire Hakkı'nın Divan-ı Umumiye civarında da eviydi. 1919 yılında Taş Mektebe taşınmasıyla birlikte merkezi de değişerek faaliyetlerini buradan devam ettirmiştir. Ancak Taş Mektep'ten çıkarıldıktan sonra yurdun nereye taşındığını dolayısıyla merkezinin neresi olduğunu bilemiyoruz.

1922 yılına kadar yurdun İstanbul'da ve diğer vilayetlerde şubeler kurabilme yetkisine sahip olduğu nizamnamesinde yer almıştır.⁸⁶ Ancak 1922 yılında yapılan düzenlemelerden sonra Maarif Nezareti tarafından yurdun şube açma salahiyetinin olmadığına karar verildi ve İstanbul'da şubeleri olarak kabul edilen kurumların ancak müstakil kurumlar olabilmesine imkân tanındı. Bundan sonra aynı isim altında açılacak yurtların da ancak "müstakil" yurtlar olabileceği kararlaştırıldı.⁸⁷ Karardan sonra İstanbul'daki 4 şube ayrı bir talimatname ve program hazırlayarak faaliyetlerine devam ettiler. Bu şubelerden talimatnamesine ulaşabildiğimiz Beşiktaş'ta Akaretler'de bulunan Türk Hanımları Dikiş Yurdu, İstanbul Maarif Müdüriyetinin 135 sayılı 13 Ağustos 1924 tarihli izniyle kuruldu.⁸⁸ Yurt hakkında fazla bilgi sahibi olmamakla birlikte işleyişi ve kurumsal yapısına dair bilgiler, program ve talimatnamesinde yer almaktaydı.⁸⁹ Merkezi yurt ile karşılaştırıldığında şubelerde daha sınırlı bir eğitim ve

⁸⁵"Hayatta Muvaffak Olmuş Türk Kadınları" *Resimli Ay*, s.26.

⁸⁶ Türk Kadınları Biçki Yurdu Talimatnamesi (1922), Madde 4: "Mekteb-i hususiye talimatnamesininin 14. ve 20. maddeleri ahkâmına tevfikân hükûmât-ı mahalliyeye bil-meraca istihsal edeceği mezuniyet üzerine "Biçki Yurdu" gerek İstanbul vilayeti dâhilinde gerek vilayet-i saire ve müstakil livalarda kendi namına izafeten icabında şubeler tesis edebilir. Lüzumu halinde bu şubeler için işbu teşkilat-ı esasiye ve talimatname-i dâhili ahkâmına mugayir olmamak üzere hususi talimatname tanzim ve hükümet-i sabıkanın müsadeseine iktiran ettirilecektir.

⁸⁷ MF. HTF. 10/59/ ek 2.

Yurdun İstanbul'da şubeler açabileceğinden bahseden 4. maddeye "müstakil" ibaresinin eklenmesi kararlaştırıldı.

⁸⁸ *Beşiktaş'da Akaretlerde Kain Türk Hanımları Dikiş Yurdu'nun Program ve Talimatnamesi*, Kapak sayfası.

⁸⁹ Yurdun nizamnamesinde; kayıt ve kabul şartları, eğitim, tavır ve hareketler, eğitimin çeşitleri,

işleyiş vardı. Mektep statüsü ile kabul edilen kurum, biri tedrisat diğeri tatbikat olmak üzere iki sınıflıydı.⁹⁰ Şubelerdeki imtihanlar Biçki Yurdu'nun sınavlarıyla birlikte yapılmaktaydı.⁹¹

Beşiktaş'taki yurt gibi, Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra Anadolu'nun pek çok köşesinde Türk Kadınları Biçki Yurdu adıyla kurumlar tesis edildi. Behire Hakkı, Anadolu'da yurt açmak isteyenlerin kendilerine başvurarak programın oluşturulması ve öğretmen tahsis edilmesi konusunda yardım istediklerine değinmiştir. Bu nedenle yurtları, Biçki Yurdu'nun birer şubesi olarak kabul etmiş olmalıdır ki 1927 yılı itibariyle İzmir'de 4, Ankara'da 1, Konya'da 3, Gaziantep'te birer şubesi bulunduğu bilgisini vermektedir.⁹² Behire Hakkı'nın verdiği rakamlara rağmen Biçki Yurdu'nun İstanbul Maarif Müdüriyeti'ne yurdun derecesi hakkında bilgi verdiği 22 Ocak 1927 tarihli yazısında farklı rakamlar çıkmaktadır. Verilen tarih itibariyle mezun hanımlar tarafından açılan 2'si İstanbul'da, 3'ü İzmir'de, 1'i Sivas'ta, 1'i Amasya'da, 1'i Adana'da, 1'i de Kilis'te olmak üzere 9 tane biçki Yurdu'nun fiilen çalıştığı belirtilir.⁹³ Anlaşıldığı üzere bu sayılar yurdun şubelerine değil, yurttan mezun olan hanımların aynı isim altında açtıkları biçki yurtlarına aittir. Bu yurtlara ait bilgiler çalışmanın üçüncü bölümünde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Divanyolu'ndaki Türk Kadınları Biçki Yurdu'nun faaliyetlerini 1936 yılına kadar takip edebiliyoruz. Sergilerine dair haberler ve kayıt ilanları gazetelerde her sene düzenli olarak yer almıştır. 1930 yılında 3 sınıfta 250 öğrenciye eğitim vermektedir. İsmail Hakkı Bey'in beyanatına göre o yıl 140 hanım mezun olurken şimdiye kadar 3.407 kişi mezun olmuştu. Mezunların bir kısmı öğretmenliğe başlarken, 30'u da birer yurt açmışlardı.⁹⁴ 1929 yılındaki ilanlarda İktisat Vekâletinin himayesinde olduğu

Devam ve tedrisat, tavır ve hareket, tedrisatın envai, suret-i mesai, imtihanların suret-i icrası, mükâfat

⁹⁰ *Beşiktaş Dikiş Yurdu'nun Program ve Talimatnamesi*, Madde 2

⁹¹ T.K.B.Y. Talimatnamesi (1922), Madde 31.

⁹² "Hayatta Muvaffak Olmuş Türk Kadınları" *Resimli Ay*, s.26.

⁹³ BCA. 180.9 0 0/75.372.11/ek5.

⁹⁴ "Türk Kadınları Biçki Yurdu'nun Sergisi Dün Açıldı", *Vakit*, 26 Eylül 1930, s.3.

belirtilmiştir.⁹⁵ Aynı yıl, yurttan daktilo kursları da verilmeye başlandı.⁹⁶ Biçki yurtlarının Cumhuriyet kadınının gelişimine katkı sağlamak görevini üstlenmesiyle ilgili olan bu duruma diğer dikiş yurtlarında da rastlanmaktaydı. Kurulduğundan itibaren Behire Hakkı ya da İsmail Hakkı'nın müdürlük yaptığı tesiste 1931 yılında yurt müdürü Nesibe Hanım'dı. O sene 73 kişinin eğitim gördüğü yurttan 22 hanım mezun edildi.⁹⁷ “20 yıllık sanat mektebi”⁹⁸ olarak kendini tanıtarak geçmişinden referans alınan 1933 yılında ise 20. kuruluş yılı şerefine yılsonu sergisinde çay ziyafeti verilmiştir.⁹⁹ 1935'te yurttan 73 kişi, 1936 yılında ise 30 hanım mezun olmuştur.¹⁰⁰

Türk Kadınları Biçki Yurdu'nun ne zaman kapandığına dair bilgi sahibi değiliz. Ancak gazetelerden takip ettiğimiz kadarıyla 1936 yılından sonra yurda dair haber ya da ilanlara rastlanılmamaktadır.

Türk Kadınları Biçki Yurdu'ndan örnek alınarak Anadolu'da açılan biçki dikiş yurtları da mevcuttu. Çanakkale'de 1916 yılında “Çanakkale Biçki ve Dikiş ve Nakış Yurdu” adıyla açılmış olan biçki ve dikiş yurdunun tüm programı Behire Hakkı Hanım tarafından planlanmıştı. Yurtla ilgili bilgilere Kal'a-yı Sultaniye mutasarrıflığının Dâhiliye Nezareti'ne göndermiş olduğu 1916 yılı birinci üç aylık icraat raporundan ulaşabiliyoruz. 1916 yılının Mart-Nisan-Mayıs aylarını kapsayan 3 aylık icraat raporunda, şehrin eğitim işleri ile ilgili bilgilere de yer verilmiştir.¹⁰¹ Raporun eğitim ile ilgili kısmında 29.500 kuruş ödenekle biçki ve dikiş ve nakış yurdu ismiyle bir

⁹⁵ *Vakit*, 4 Eylül 1929, s.5; Yurdun 1929 yılına ait antetli kağıdında “İktisat Vekaleti Celilesine Himayesinde Terzi Akademisi” ibaresi yer almaktadır. Kağıdın üzerinde şu bilgiler yer alır: “İktisat Vekaleti Celilesine Himayesinde Terzi Akademisidir. Tesis tarihi: 23 Temmuz 1913, İstanbul Divanyolu, Telefon: 2038”. (Bkz. Ek 7). Türk Kadınlar Biçki Yurdu, 1933 yılında Divanyolu'nda faaliyetine devam etmektedir. Yurt, gazete ilanlarında “20 yıllık sanat mektebi” olarak kendini tanıtarak geçmişinden referans almaktadır. (*Vakit*, 26 Eylül 1931, s.2.)

⁹⁶ *Vakit*, 4 Eylül 1929, s.5.

⁹⁷ “Güzel Bir Biçki, Dikiş Sergisi”, *Vakit*, 26 Eylül 1931, s.2.

⁹⁸ *Akşam*, 12 Eylül 1933, s.12.

⁹⁹ “Biçki Yurdu Sergisi Açıldı”, *Vakit*, 25 Eylül 1933, s.4.

¹⁰⁰ “Kadınları Biçki Yurdu'nun Sergisi Açıldı”, *Kurun*, 2 Birinci teşrin 1935, s.5; “Divanyolu Biçki Yurdu'nun Bu Seneki Mezunları”, *Kurun*, 2 Birinci teşrin 1936, s.4.

¹⁰¹ DH.UMVM. 140/28/ ek 1.

mektebin açılacağından bahsedilir.¹⁰² Yeni eğitim-öğretim yılında mevcut okullar arasında en uygun olanının yurda tahsis edilmesi kararlaştırılmıştı. Biçki ve dikiş ve nakış yurdu adıyla Çanakkale’de açılacak okul için, Sultanahmet’teki biçki yurdundan pekiyi derece ile mezun olan ve Behire Hakkı Hanımın tercih ettiği bir müdür, bir öğretmen ve bir de yardımcı öğretmen tarafından 10 Nisan 1916 tarihinde kuruldu. Yazıda belirtildiğine göre yurtla ilgili tüm ayrıntılar, en küçük detayına kadar Behire Hakkı Hanım tarafından planlandı.

Yurt beklenenden çok daha fazla rağbet görmüştür. Öyle ki yurt için, il meclisince uygun görülen 40 kusun kişilik kontenjan, kayda başlanmasıyla iki gün içinde dolmuştur. Kadınlar arasında sanat öğrenmek için bu kadar yoğun talebin olması ve kayıt yaptırabilmek için ciddi bir rekabetin göze çarpması yetkililerce “derin bir şok” ifadesini kullandıracak kadar şaşırtıcı bulunmuştur.¹⁰³

¹⁰² DH.UMVM. 140/28/ ek 3.

¹⁰³ DH.UMVM. 140/28/ ek 4.

BÖLÜM 3: CUMHURİYET DÖNEMİNDE BİÇKİ DİKİŞ EĞİTİMİNDE YENİDEN YAPILANMA VE CUMHURİYET KADINI

3.1. Cumhuriyet Döneminde Kadınlara Yönelik Toplumsal Politikalar İçinde Biçki Dikişin Yeri

3.1.1. Ulus Devletin İnşasında Kadına Biçilen Rol: İdare-i Beytiye

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşunda iki temel unsura dayandı. Bunlardan biri Cumhuriyet'ten önce başlayan ve onunla birlikte devam eden milliyetçilik anlayışı, ikincisi ise yine Cumhuriyet'ten önce başlayan ve devam etmekte olan modernleşme bir başka deyişle batılılaşma politikasıydı.¹ Hem millî bir kimlik oluşturma çabasının² hem de batılılaşmanın temel unsuru ise kadının özgürleşerek kamu yaşamına dâhil olması yani toplumdaki görünürlüğünün artmasıydı.³ Bu noktada tüm geç ulusallaşan toplumlarda olduğu gibi Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadınların topluma dâhil edilmelerinde iki farklı yol izlendi. Yönetici elit tabaka, bir grup kadının meslek sahibi olarak kamusal hayata girmesini desteklerken sayıları giderek artan “öteki” kadınlara ise aile hayatına düzen ve disiplin getiren batı tarzı ev kadınları olarak modernleşme sürecine katkıda bulunmaya yönlendirdi.⁴ Her iki kadın profilinden beklenen ise Batı medeniyeti ve millî kimliği bir araya getirerek geleneksel kadın davranışlarının ön plana çıkarılmasıydı.⁵

Bu anlayışın hükümet politikalarına yansımaları ilk olarak 1921 yılında eğitime millî bir yön vermek amacıyla Ankara'da toplanan I. Maarif Kongresi'nde kendini gösterdi. Kız okullarının müfredatlarına kızların ev kadını olabilmeleri için gerekli pratik bilgilerin

¹ Erol Güngör, *Dünden Bugüne (Tarih-Kültür-Milliyetçilik)*, Ötüken Yayınları, İstanbul:1986, s.101.

² Serpil Çakır, “Osmanlı Kadın Hareketi: Yirminci Yüzyılın Başında Kadınların Hak Mücadelesi”, *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Eşitsizlik Mücadeleler Kazanımlar*, der. Hülya Durudoğan vd., Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul:2014, s.91.

³ Ayşe Durakbaşı, “Cumhuriyet Döneminde Kadın Kimliğinin Oluşumu,” *Tarih ve Toplum*, sayı:9, 1988, s.167-171.

⁴ Yeşim Arat, “Türkiye’de Modernleşme Projesi ve Kadınlar”, ed. S. Bozdoğan-R. Kasaba, *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul:1998, s. 87.

⁵ Göle, s. 106.

eklenmesi kararlaştırıldı. ⁶ 1930'lara gelindiğinde takip edilen siyasette önemli bir değişiklik olmadı. “Bir kadının en çok muhtaç olduğu bilginin birincisi şüphesiz ev kadınlığı bilgisidir. İyi yemek yapan, ev iktisadîyatını iyi idare eden, iyi dikiş dikmesini bilen bir kadın hiç şüphe yok ki en iyi aile kadınıdır” fikrî Cumhuriyet Halk Fırkası'nın yayın organı olan *Hâkimiyet-i Millîye* gazetesinde yer buluyordu.⁷ Aslında benimsenen bu anlayış, II. Meşrutiyetle birlikte İttihatçıların millî değerlerine bağlı ve kendi kendine yetebilen ideal kadın ve ideal aile fikrînin devamı niteliğindedir. Yalnız buradaki en önemli fark kadının evinin “asrileşeceği” kültürel alanlar içinde merkezi bir konuma getirilmesiydi. Bu durum yaşam biçimlerinin, modanın, dekorasyonun, ev temizliğinin, sağlığın, çocuk bakımının, dikiş- nakış-el işleri gibi becerilerin yeniden organize edilmesiyle sağlanacaktı.

Ulusal söylemin Türk kadınına haneleri üzerinden modernleştirmek istemesi, “idare-i beytiyye” yani ev idaresi eğitimini ön plana çıkarttı.⁸ Tanzimat'tan beri süregelen “evlere, ailelere terkib eden efrada, ev işlerine nezaret ederek onları hüsn suretle idare etmek hüneri ve marifeti”⁹ olarak tanımlanan ev idaresi eğitimi, iyi bir ev hanımının ailesine ve çocuklarına yararlı olabilmek için gerekli görünen bilgi, görgü ve terbiyeyi alabilmesinin yolu haline geldi.¹⁰ Temel prensipte yapılmak istenen kadınların batılı bir anlayışla geleneksel rollere özendirilmesiydi. Daha açık bir ifadeyle ilerleme projesi her ne kadar batılı bir anlayışın ürünü olsa da, gerçekleştirilen dönüşümün her aşamasında millî bütünlük ve yerellik vurgusu yapılarak geleneksel anlayış devam ettirildi.¹¹ Bu yolla ulus devletlerin kurulma sürecinde hedeflenen modernizasyona ulaşılmış oldu.¹²

⁶ I. Maarif Kongresi ile ilgili talim terbiye kurulunun sitesinde. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_06/06022003_heyeti_ilmiye.pdf (15.01.2017)

⁷ “Ev Kadını Bilgisi”, *Hâkimiyet-i Millîye*, 8 Mayıs 1931, s.5.

⁸ Bekir Sıdkı, *Miratü'l Aile*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul:1335 İnas-ı ibtidai mekteplerinin devre-i aliyye kısmında İdare-i beytiyye derslerini içerir.

⁹ *Aynı Eser*, s.5.

¹⁰ *Aynı Eser*, s.1-2.

¹¹ F. Dilek Himam- Elif Tekcan, “Erken Cumhuriyet Dönemi Terzilik Kültürü ve Ulusal Maddî Kültürün İnşası”, *CTAD*, yıl:10, sayı:20, Güz 2014, s.223.

¹² Arat, s.87

Aileye ve ev yaşamına dair pek çok bilginin yer aldığı ev idaresi eğitimi ¹³ içinde biçki, dikiş, nakış, kanaviçe, örgü, dantela ve kasnak işlerine muhakkak yer ayrılarak kadınların bu el hünerleri hakkında bilgi sahibi olmaları gerekli görüldü. Hatta öyle ki annelerin kızlarının fikrî ve ruhi gelişimleri için dikiş, biçki, nakışa yönelik temel bilgileri kızlarına öğretmeleri kutsal bir vazife olarak kabul edildi. Annelerin bu sanatı öğretme olanağı yoksa evlatlarını okullara göndererek noksanlarını tamamlamalarına imkân sağlaması tavsiye edildi. Sadece evlatlarına değil hizmetlerinde çalışan kızlara da aynı sorumlulukla yaklaşarak dikiş dikmeyi öğretmeleri öğütlendi. Böylece aile fertlerinin terzilere yaptıkları masraftan tasarruf yapmaları sağlanacaktı.¹⁴

Cumhuriyet döneminde, ev idaresi eğitimi gerek dergi ve gazetelerin hanımlar için hazırlanan sütunlarında gerek kız okullarının müfredat programlarında yer buldu. Dönem gazeteleri, Cumhuriyet kadını temsil edecek kadın profilini her yönüyle gözler önüne sermekteydi. Kadınlara yönelik hazırlanan sütunlarda ev idaresinin anlatıldığı yazı dizilerine sıklıkla yer ayrıldı. Bu şekilde hanımların hangi konularda bilgi sahibi olmaları gerektiği ve meşgul olmaları istenen alanlar belirlenmiş oluyordu.¹⁵ “Ev işleriyle ilgili bilgiler” olarak sunulan yemek yapmak, çocuk bakımı, temizlik, moda, el işleri, dikiş, nakış gibi konular eğitici ve öğretici bir üslupla verildi.¹⁶ “Kadın ve moda” köşelerinde “sonbahar modaları, sonbahar yün cempeleri, bulaşık nasıl yıkanır, eski ketenler üzerindeki boya temizlemek, ellerdeki soğan kokusu, gıdalar, yemek masasının intihabı” gibi başlıklarla bilgiler yer alırken fotoğraflar ve çizimlerle görsel

¹³ İdare-i beytiyye ile ilgili verilen bilgiler kapsam olarak oldukça genişti. Miratü'l Aile adlı kitapta değinilen ve aynı zamanda kız okullarında gösterilen idare-i beytiyye dersinin içeriğini teşkil eden konular şu şekildedir: Aile, aile-i teşkiladan aile-i amel. Efrad-ı aile samimiyet, zevce ve zevce arasındaki muhabbet. Babanın evlatlarına karşı vazifeleri, çocuklarının ebeveyn ve telifatına karşı hizmetleri. Hane halkı, hane etbahi ve evlerde uygulanması gereken kurallar. Evlerde taksimat ve tadilat. Evlerde şerait-i hayatiye riayet. Mefruşat ve ethabi ve bir odanın tanzimi. Ev kadını ve kadın cemiyet-i beşeriyede mevki-i nüfuzu. İdareli ve iktisadını bilen ev kadını. Aile bütçesi ve şerait-i hayatiye. Ailenin mesai programı ve faydası. Kadınlarda aranılan evsaf. İntizam ve çalışmak. Hizmetçiler ve intihabı. Çamaşır yıkamak ve tamir, leke çıkarmak, ütü kola. Çamaşır odası, dolabı. Aşçılık ve ehemmiyeti. Yemekler ve çorbalar. Yemeklerin ahlak üzerine tesiri, sofraya düzeni, yemek saatleri, yiyeceklerin muhafazası ve saklama koşulları. El hünerlerinden dikiş, resim, müzik. İlk yardım ve korunma yolları. Haşerat-müzarenin izalesi tashin alet-i teshin, tenvir ve envai, mahrukut. Dişler ve dişlerin sıhhati. Evlerde hasene bakmak. (Bekir Sıdkı, s.1-2.)

¹⁴ *Aynı Eser*, s.50.

¹⁵ *Asar-ı Nisvan*, sayı:16, s.16; *Asar-ı Nisvan*, sayı:17, s.16; *Asar-ı Nisvan*, sayı:18, s.15-16.

¹⁶ Güzin Şefik, “Ev İşleriyle İlgili Bilgiler”, *Kadın Yazıları*, sayı:2, 22 Mayıs 1926, s.23-24

olarak da desteklendi.¹⁷ “Hatırınızda olsun” adıyla verilen sütunlarda, hanımların gündelik işlerinde yardımcı olacak pratik bilgiler yer aldı.¹⁸ Cumhuriyet kadınının evinin düzenini sağlayabilmesi için gerekli görülen bilgi ve beceriler toplumun geneline bu şekilde yayıldı. Siyasî iradenin yayın organı olan *Cumhuriyet Gazetesi*, hazırladığı “Kadın ve Moda” köşesiyle uzun yıllar kadınları ev işleri ve moda konusundaki yeniliklerden haberdar etmesi bakımından önemli bir sorumluluk üstlendi.¹⁹ Aynı şekilde, 1925 yılında kendisini millî bir aile mecmuası olarak tanıtan *Asar-ı Nisvan* dergisinin neredeyse tüm sayılarında ev idaresine dair sütunlar yer aldı. Bu konular her kadının bilmesi lüzumlu görünen öncelikli beceriler olarak kabul edilmişti.²⁰

İdare-i beytiyenin anlatıldığı sütunlarda çoğu zaman el işleri, dikiş ve nakışa dair bir bölüm ayrıldı.²¹ Bölümlerde dikkat çeken bir husus, verilen örneklerin dönemin sosyal ihtiyaçları karşısında ve izlenen politikalar çerçevesinde sunulmasıydı.²² Örneğin; dikiş bölümünde “mektepe entarisi” adıyla kız ve erkek çocuklar için okula giderken giyebilecekleri giysiler için örnekler verilmesi cumhuriyet çocuklarının eğitim görmesine ve okullaşmanın artmasına destek olunmak istenmişti.²³ Osmanlı dönemindeki kadın dergileriyle kıyasladığımızda, Cumhuriyet dönemi dergilerinde biçki dikişin yerine moda haberleri ve el işi örneklerinin daha ağırlıklı olarak verildiği göze çarpar.²⁴

¹⁷ “Kadın ve Moda”, *Cumhuriyet*, 20 Eylül 1936, s.6; “Kadın ve Moda”, *Cumhuriyet*, 19 Eylül 1937, s.7; “Ev-Kadın-Moda”, *Akşam*, 1 Kanun-ı sani 1929, s.5; “Her yere ve her mevsime uyan sade tuvaletler”, *Akşam*, 9 Eylül 1929, s.5; “Ev-kadın-moda”, *Akşam*, 14 Teşrin-i evvel 1929, s.5

Ayça Gelgeç Bakacak, “Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sayı: 44, Güz 2009, s.634.

¹⁸ *Asar-ı Nisvan*, sayı:16, s.16; *Asar-ı Nisvan*, sayı:17, s.16; *Asar-ı Nisvan*, sayı:18, s.15-16.

¹⁹“Kadın ve Moda” *Cumhuriyet*, 20 Eylül 1936, s.6.

²⁰ Kadriye Abdürreşit, “İdare-i Beytiye”, *Asar-ı Nisvan*, sayı:1, 26 Kanun-ı sani 1341, s.13-14; Kadriye Abdürreşit, “Yemek Listesi”, *Asar-ı Nisvan*, sayı:1, 26 Kanun-ı sani 1341, s.15.

²¹ Örneğin *Asar-ı Nisvan* dergisinin 2. Sayısında, “terbiye-i etfal, evleri temizlemek, karı-koca kavgası, dikiş, yemek listesi” ne dair bilgiler art arda verilmektedir. (*Asar-ı Nisvan*, sayı:2, 9 Şubat 1341, s.9-16.)

²² Örneğin daha çok ev düzeninin yerleştirilmeye çalışıldığı bir anlayışta el işi malzemelerinin saklanacağı bir sepet modelinin nasıl yapılacağı anlatılmıştır. (Fevziye Abdürreşit, “Elişi Sepeti”, *Asar-ı Nisvan*, sayı:1, 26 Kanun-ı sani 1341, s.6-8.)

²³ M.R., “Dikiş,” *Asar-ı Nisvan*, sayı:2, 9 Şubat 1341, s.15-16.

²⁴ *Yeni Kitap*, sayı:6, Teşrin-i evvel 1927, s.30-31.

Sayıları giderek artan kız okullarında, öğrencilerin “ev terbiyesini, ev işlerini, ev idaresini ve analık, kardeşlik ve kadınlık vazifelerini tatbikat ve amelîyatla takviye”²⁵ etmelerine yönelik bilgiler içeren için ders kitapları hazırlandı. Derslerde tatbiki uygulamaya pek fazla yer verilmemesinden dolayı ortaya çıkan başarısızlık, yeni kitapların hazırlanmasıyla düzeltilmek istendi. Bu amaçla, 1927 ve 1928 yıllında ev idaresi derslerinde okutulmak üzere Nazım İçsel tarafından iki kitap hazırlandı. Avrupa’daki benzer kitaplardan örnek alınan bu kitaplar, hazırlanırken modern zamanın şartları göz önünde tutulup “asri hayata ve fenni esaslara” göre düzenlendi. Nazım İçsel’e göre, Avrupa’da olduğu gibi genç kızların yetiştirilirken ev işleri, çocuk bakımı, sağlık ile ilgili konuları birebir uygulamalı olarak görmeleri kadınlık ve analık vazifelerini en iyi şekilde yapabilmelerine imkân sağlayacaktı.²⁶ Kitaplarda ev idaresinin neden gerekli olduğu, bir ev kadınının da bulunması gereken vasıflar, ev düzeninin sağlanması için gerekli olan bilgiler yer aldı.²⁷ Bu ders yoluyla kadınların elektrikli ev aletleri gibi yeni teknolojileri tanımaları da sağlanıyordu.²⁸ Okul çağındaki kızların annelerinden öğrendikleri bu işleri okullarda tekniğiyle öğrenmeleri istendi. İdare-i beytiye eğitiminin önem kazanmasıyla birlikte biçki dikiş eğitimi de daha sistemli bir şekilde yaygınlaşmaya başladı.

3.1.2. Millî İktisat ve Tasarrufa Giden Yolda Biçki Dikişin Yeri

Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında, savaşlar nedeniyle büyük zarar görmüş olan ekonomik yapıyı toparlamak öncelikle hedefler arasındaydı. Bu amaçla millî ekonomiyi teşvik edici iktisadî politikalar takip edilerek, Müslüman-Türk girişimcilerden yerli ve millî burjuvazi sınıfı yaratılması prensibiyle hareket edildi.²⁹ Yerli üretime ağırlık

²⁵ Nazım [İçsel], *Kız Mekteplerine Mahsus Ev İdaresi*, Marifet Matbaası, İstanbul, 1927, s.4.

²⁶ *Aynı Eser*, s.4.

²⁷ Ders kitabında yer alan konular şunlardır: İntizam, haftanın günleri ve günün saatleri hakkında tanzim-i mesai programı; faal olmak lüzumu temizlik; mefruşat, usul-ı muhafazası, ev temizliği, camların silinmesi usulü; tenvir ve teshin ve saati ve bunların temizlenmesi ile usul-ı muhafazası, yangın ve sigorta; melbusat ve kumaşların envai, bunların yekdiğerinden tefriki usulü; çamaşır, envai, ehemmiyeti, çamaşır yıkama usulleri, çivid, kola, zamklı su, lekecilik; mahrukat, envai, bu babdaki şerait-i iktisadîye; mutabak, mutabak levazımı, sofrta takımlarının muhafazası ve temizlenmesi, mutabağın nezafet-i umumiyesi. (Nazım [İçsel], *Kız Mekteplerine Mahsus Ev İdaresi*, s.2.)

²⁸ “Umur-ı Beytiyede Elektrik”, *Asar-ı Nisvan*, sayı:14, s.4-5.

²⁹ Korkut Boratav, 1923-1929 döneminin, iktisat politikaları ve resmi iktisat görüşlülere bakımından 1908-1922 dönemiyle bir süreklilik içinde olduğunu belirtir. (Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2005*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara:2006, s.39; Murat Koraltürk, *Erken Cumhuriyet Döneminde Ekonominin Türkleştirilmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul:2011, s.99.)

verilmesi, ithal ürünlerin tüketimini azaltmak için vergi düzenlemelerine gidilmesi, halkın yerli ürünler kullanmasını teşvik edici önlemler alınması ve devlet desteğiyle ilk sanayileşme adımlarının atılması gibi önlemlere başvuruldu. Kökenlerini milliyetçilik ilkesinden alan, devletçilik ilkesinin izlerini taşıyan millî iktisat düşüncesi yeni düzenin kurulması ve işlerlik kazanmasında önemli bir yer edindi.³⁰ Kimi zaman duraksamalar yaşanmış olsa da II. Dünya Savaşı sonuna kadar sıkı bir devletçilik politikası takip edildi.

Konumuz bağlamında değerlendirdiğimizde yerli malı kullanımını teşvik eden sanayi politikaları, toplumun biçki ve dikiş ile meşgul olmasının önünü açarken yerli üretimi desteklemek için tekstil ürünlerine ihracat kısıtlamalarının getirilmesi toplumun biçki dikiş ile ilgilenmesini mecbur kıldı. Halkın yerli ürünler kullanarak kendi ihtiyacını karşılamasına yönelten çeşitli tedbirler alındı. Bu tedbirleri iki kısımda değerlendirebiliriz: Birincisi hükümetin uyguladığı ticari ve sanayi tedbirlerin alınması, ikincisi toplumsal bilinçlendirmeyi arttırmaya yönelik tasarruf cemiyetlerinin oluşturulması. Alınan önlemlerin toplumun biçki dikiş ile meşgulliyetini arttırmada ne şekilde etkili olduğunu kronolojik sıraya göre tartışmaya çalışacağız.

17 Şubat-4 Mart 1923 tarihlerinde gerçekleşen İzmir İktisat Kongresi'nde benimsenen millî iktisat politikası gereği, ithalat kaleminde ilk sıralarda yer alan, dokuma ve tekstil sektörüne öncelik verilerek faaliyetlere girişildi.³¹ Yerli üretimi ve tüketimi destekleyerek toplumun kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmesine yönelik devlet desteği ile teşebbüslere başlandı. İlk girişim, 1924'te kurulan İş Bankası'nın Osmanlı'dan kalan mensucat fabrikalarını yeniden canlandırılması oldu.³² Bursa'da kurulan Bursa Dokumacılık Şirketi'ne (İpekiş)³³ ve Ankara Millî Mensucat Anonim Şirketi'ne

³⁰ Himam, s.223.

³¹ Koraltürk, s.99; A. Gündüz Ökçün, "1923 Yılında İzmir'de Toplanan Türkiye İktisat Kongresinde Kabul Edilen Esaslar" *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, cilt: 23, sayı: 1, Ankara:1968, s.53-100.

³² M. Halis Özer, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Milli Tüccar Oluşturma Çabalarında İş Bankası'nın Rolü", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 69, Sayı: 2- 2014, s. 353.

³³ Özer, "Milli Tüccar Oluşturmada İş Bankası'nın Rolü", s.367. İpekiş fabrikasının üretime geçtiği reklamlarla duyurulmaktaydı. İş Bankasının tesis ettiği Büyük ipek fabrikası Avrupa kumaşları derecesinde hatta onların fevkinde kumaş üretildiği müjdelenmekteydi. ("İpekiş'in nefis kumaşları pek yakında piyasaya çıkıyor", *Milliyet*, 12 Şubat 1932, s.8; *Resimli Uyanış*, sayı:189, 14 Temmuz 1932, s.113.)

(Yüniş)³⁴ iştirak sağlanarak yünlü dokuma, kumaş ve ipek üretiminin millî kaynaklarla yoluyla üretimine başlandı.³⁵

Avrupa ile eşdeğer nitelikte yerli kumaşların üretilmeye başlanması dikiş dikmenin geniş kesimler arasında yayılmasında öncelikli etkenlerdendir. Örneğin İpekiş, Avrupa'dan gelen kumaşların benzerlerinin ve hatta daha iyisinin üretebilecekti. Böylece Avrupa'dan pahalıya getirilen kumaşlara ucuz ve kolay yoldan sahip olabilmek imkânı yaratılmış oluyordu.³⁶ Yerli üretimin teşvik edilmesi gibi yerli tüketimin sağlanabilmesi için de önlemler alındı. 9 Aralık 1925'te kabul edilen yerli kumaştan elbise giyilmesine dair kanunun kabul edilmesi dikiş bilgisine sahip olmayı neredeyse bir mecburiyet haline getirdi. Yerli sanayiye teşvik etmek ve ithalat-ihracat oranlarını dengelemek için atılan diğer bir adım, 1927 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun çıkarılmasıdır. Kanun kapsamında gıda, tekstil ve çeşitli yapı malzemeleri dallarındaki sanayi kuruluşlarına çeşitli teşvikler ve destekler sağlanırken³⁷ özellikle gelişmekte olan iplik ve kumaş gibi yerli sanayi alanlarındaki ithalata, yerli üretimi korumak için bir hayli yüksek vergi oranları getirildi.³⁸

Bu tür yasal düzenlemelerin getirilmesi hiç kuşkusuz toplumsal bilinçlendirmeyi de arttıracaktır. Nitekim 1925'teki kanunun kabul edilmesinden kısa bir süre sonra, 1926 yılının ilk aylarında İzmir'de emekli Yüzbaşı Naim Bey'in girişimi ile “Yerli Malı Müstehlikler Cemiyeti” adlı bir cemiyet kuruldu. Halkı yerli malı kullanmaya teşvik eden cemiyet kapsamında, İzmir'de bulunan dikiş ve biçki yurtlarında konferanslar

³⁴ M. Bülent Varlık, “Ankara Millî Mensucat [Türk] Anonim Şirketi (1916-1930)”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, cilt: 2, sayı:1, 2014, s.74.

³⁵ İş Bankası iştiraklerinin üretimlerini artırmalarıyla birlikte ipekli mal ithalatında düşme olmuştur. 1927'de 5 milyon liraya yaklaşan ipekli ithalatı, 1928'de 4 milyona, 1929'da 3 milyon liraya ve 1932 yılında ise 168.000 TL. ye düşmüştür. 1930 yılında her iki şirket, İş Bankası tarafından satın alınmıştır. (Saka, 1933: 52; M. Halis Özer, s.367; Ayhan Aktar, *Türk Milliyetçiliği, Gayrimüslimler ve Ekonomik Dönüşüm*, İletişim Yayınları, İstanbul: 2006, s. 236-237.)

³⁶ Aslı Davaz-Mardin, *Kadın Süreli Yayınları Hanımlar Âlemi'nden Roza'ya Bibliyografya 1928-1996 (Dergiler, gazeteler, bültenler)*, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, İstanbul:1998, s.13; *Resimli Uyanış*, sayı:189, 14 Temmuz 1932, s.113.

³⁷ Şevket Pamuk, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul:2014, s.180-181.

³⁸ Yahya Tezel, s.162.

düzenlenerek yerli malının kullanımı teşvik edildi.³⁹ Toplumsal bilinçlendirmeyi arttırmak için atılan en önemli girişim ise 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nden sonra gerçekleşti. “Yerli ürünleri kullanmak ve bu konuda vatandaşları teşvik ederek, millî tasarrufa alıştırmak” amacıyla 14 Aralık 1929 tarihinde TBMM Başkanı Kazım (Özalp) Paşa başkanlığında kurulan “Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti” kuruldu.⁴⁰ Cemiyetin 16 Aralık'ta Mustafa Kemal'in himayesine girmesiyle, çalışmalarına devlet erkânı tarafından büyük önem atfedilerek ilgiliyle takip edildi.⁴¹ Kısa sürede ülke geneline yayılarak 273 şubede faaliyet sürdürmesi bu işin ne kadar benimsendiğini göstermektedir.⁴²

1929 Dünya Ekonomik Krizi'nden sonra tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de yerli ürünlerin korunmasına yönelik daha katı önlemlere başvuruldu. Bunlardan ilki 1931'de ithal ürünler için getirilen kota uygulamasıydı. Pek çok tüketim malının ülkeye girişine sınırlamalar getirilirken elbise, ayakkabı, deri eşyalar, parfüm gibi ürünlerin ithalatı ise tamamen yasaklandı.⁴³ Giyim-kuşam ihtiyacının artık tamamen yerli ürünlerden iç piyasadan karşılanması mecburiyet halini aldı. Ancak bu çabalar yaşanan ekonomik sıkıntıları çözmek için yeterli olmadı. Cumhuriyetin ilk yıllarında ithalat ihracat oranlarının düşük olması, ürünlerin değerinin altında satılması, üretilen metanın nakde çevrilememesi gibi nedenlerle tüm sektörlerde olduğu gibi manifatura sektöründe de büyük sıkıntılar yaşandı.⁴⁴ İthalat eşyasından olan tiftik ve yünlerin önemli kısmının satılamamış olması manifatura ticaretini zora soktu.⁴⁵

³⁹ Doğan Duman, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, s.134. http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/pdf/1.ciltsayi2/c1_s2_dogan_duman.pdf (12.01.2017)

⁴⁰ Kepenk, s.55; “Ankara’da Yeni Bir cemiyet Teşekkül Etti”, *Cumhuriyet*, 13 Aralık 1929.

⁴¹ Halkın yerli malı kullanmasını sağlamak için basında M. Kemal'in ve hükümet üyelerinin yerli kumaşlardan üretilmiş giysiler tercih ettiklerinden söz ediliyordu. M. Kemal'in yerli kumaştan yapılmış takım elbiseli fotoğraflarına yer verilmiştir. (*Milliyet*, 28 Kanun-ı evvel 1929, s.1)

⁴² Duman, s.136.

⁴³ Yahya Tezel, s.174.

⁴⁴ “Manifatura Ticareti Buhran Geçiriyor”, *Milliyet*, 28 Şubat 1926, s.1.

⁴⁵ 1926 yılında ülkede 25-30 milyon liraya yakın manifatura stoku vardı. Bu otuz milyon liralık manifatura eşyasının 12 milyonu İstanbul'da diğer kısmı da Anadolu'daydı. (“Manifatura Ticareti Buhran Geçiriyor”, *Milliyet*, 28 Şubat 1926, s.1.)

Yaşanan iktisadî buhran birçok hanımları biçki, dikiş öğrenmeye, şapkalarını, çiçeklerini kendileri yapmaya mecbur etti.⁴⁶ Nitekim kota uygulamasının başladığı 1931 yılından itibaren Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, kadınlar ve erkekler kolu adıyla iki ayrı faaliyet alanı üzerinden çalışmalarda bulundu. Özellikle kadınlar kolu, ev toplantıları düzenleyerek kadınları tasarruf yapmanın ve yerli malı kullanmanın önemiyle ilgili bilgilendirerek önemli hizmetlerde bulundu.⁴⁷ Yapılan propaganda faaliyetleri arasında dikiş dikmenin öneminin anlatılması kadar çeşitli işler için kullanılacak olan dikiş ve iş malzemelerinin yerli malı olması gerektiğine de yer verildi.⁴⁸

Yerli ürünleri korumak ve millî sanayiye canlandırmak adına alınan önlemlerle beraber dikiş kurslarına olan ilgi de artmaya başladı. 1932’de Maarif Vekâleti kadınlara biçki dikiş eğitimi vermek üzere açılan özel biçki dikiş kurslarını dair düzenlemeler getirerek, kadınları ortak bir program dâhilinde yetiştirilmeleri istendi. Faaliyette olan ya da açılması düşünülen biçki ve dikiş yurtlarının Yüksek ve Mesleki Tedrisat Umum Müdürlüğü’nce belirlenen esaslar çerçevesinde birer talimatname ve müfredat programı hazırlayarak Maarif Vekâletine bildirmeleri, Talim ve Terbiye Kurulu⁴⁹ tarafından talep edildi.⁵⁰ Bu karardan sonra dikiş yurtlarının sayısında önemli artış yaşandı.⁵¹

⁴⁶ “Akşam Kız Sanat Mektebinde”, *Vakit*, 10 Haziran 1934, s.10.

⁴⁷ Duman, s.136.

⁴⁸ Cemiyetin en aktif şubelerinden olan İzmir Şubesi’nin Kadınlar Kolu, başkanlığını Vali Kazım Paşa’nın eşi Maide Hanım yapmıştır. Yerli mamullerden dikiş diktirilmesini teşvik etmek amacıyla kadın terzilerin ve dikiş yurtlarının yerli malından elbise diktireceklere %25 indirim uygulamamasına karar vermişti. Cemiyetin İzmir Şubesi Kadın Kolu başkanlığını Vali Kazım Paşa’nın eşi Maide Hanım yapmıştır. (*Cumhuriyet*, 19 Teşrin-i evvel 1931.)

⁴⁹ Talim ve Terbiye Kurulu, 1926’da yürürlüğe giren Maarif Teşkilatına Dair Kanun’la Millî Eğitimin niteliksel gelişimini düzenlemek ve yürütmekle görevli bilimsel bir danışma ve karar organı olarak kurulmuştur. Kurulun en temel görevleri arasında müfredatların onaylanması, okullarda okutulacak eğitim araçları ve ders kitaplarının, çeşitli yönetmelik ve yönergelerin onaylanması gelmektedir. Bundan başka eğitime dair yurtiçi ve yurt dışı gelişmeleri takip etmekte ve Bakanlığa çeşitli konularda öneriler sunmaktadır. (İrfan Erdoğan, “Talim ve Terbiye Kurulu: Türk Millî Eğitim Sisteminin Yasama Organı”, *Yahya Akyüz’e Armağan*, ed. Cemil Öztürk ve İlhami Fındıkcı, Pegem Yayıncılık, 2012.)

⁵⁰ İstanbul Beşiktaş Biçki Yurdu Müdürü Şükrü Bey, özel-biçki dikiş yurtlarının eğitim sürelerinin 3 aydan 3 yıla kadar değişebildiği ve bu sürenin terzi olmak için yeterli olmadığını vurgulayarak Maarif Vekâletinin asgari bir eğitim süresi belirlenmesini talep etmişti. Bu talebin ardından faaliyetine devam eden ya da açılması planlanan biçki dikiş yurtlarının, Yüksek ve Mesleki Tedrisat Umum Müdürlüğüne belirlenen esaslara göre birer talimatname ve müfredat programı oluşturarak Talim ve Terbiye Kurulu’na bildirmeleri istendi. (Talim ve Terbiye Kurulu’nun 30.05.1932 tarih ve 85 sayılı kararı.)

Dikiş dikmenin kadınlara ekonomik olarak önemli kazançlar sağlayacağı gazetelerde vurgulanarak kadınların özendirilmesine çalışılıyordu. Falih Rıfkı Atay'ın sahibi olduğu Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin dünyada ve özellikle Avrupa'da terzilik kadar iyi kazanç sağlayan ikinci bir mesleğin olmadığı şeklinde söylemlere yer vermesi hükümetin bu yönde desteğinin olduğunu gösteriyordu.⁵²

Biçki dikişi teşvik edici önlemlerden bir diğeri 1932 yılında kabul edilen “Türkiye’de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun” oldu.⁵³ Yasaya göre, elbise, kasket ve kundura imalatının sadece Türk vatandaşları tarafından yapılmasına izin verildi. Ticaret, sanayi ve imalat sektöründe Müslümanlara göre çok daha önemli paya sahip olan gayrimüslimlerin etkinliği kırılarak ekonomik hayatın Türkleştirilmesi istendi.⁵⁴ Türklere yeni iş imkânları yaratmak amacıyla çıkarılan bu kanunla gayrimüslimlerin terzilik yapabilmelerinin önü kapanmış oluyordu. Kanundan en çok etkilenenler, serbest meslek sahibi olan ve küçük işlerle meşgul olan yabancı uyruklulardı.⁵⁵ Hem mübadele nedeniyle hem de çalışma alanlarının kısıtlanması

⁵¹ Talim Terbiye Kurulu'nun 02.09.1931 tarih ve 128 sayılı kararı.

Biçki dikiş kursları hakkında ileri ki bölümlerde ayrıntılı bilgi verilecektir.

⁵² Almanya'daki bu okul imrenti oluşturacak şekilde tanıtılmıştır: “Geniş koridorları, şahane merdivenleri, havadar sınıfları ve büyük makine daireleri olan bu mektepte yüzlerce genç kız çalışmaktadır. Atölyeler gayet geniştir, talebeler buralarda büyük masalar üzerinde tatbikat yaparlar.” (“Ev Kadını Bilgisi”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Mayıs 1931, s.5.)

⁵³ 11 Haziran 1932 tarihinde çıkarılan Türkiye’de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanuna göre; “Ayak satıcılığı; çalgıcılık; fotoğrafçılık; berberlik; müretteplik; simsarlık; elbise, kasket ve kundura imalciliği; borsalarda mubayaacılık; devlet inhisarına tabi maddelerin satıcılığı; seyyahlara tercümanlık ve rehberlik; inşaat, demir ve sanayi işçilikleri, umumi nakliye vesaiti ile su ve tenvir ve teshin ve muhabere işlerinde daima ve muvakkat işçilik; karada tahmil ve tahliye işleri, şoförlük ve muavinliği; alel umum amelelik; her türlü müesseselerde ticarethane, apartman; han, otel ve şirketlerde bekçilik, kapıcılık, odabaşılık; otel, han, hamam, kahvehane, gazino, dansiğ ve barlarda kadın ve erkek hizmetçilik (garson ve servan); bar oyunculuğu ve şarkıcılığı, baytarlık ve kimyagerlik” Türk vatandaşı olmayanlar için yasaklanır. (Koraltürk, s.277.)

⁵⁴ Koraltürk, milli iktisat ile ekonominin Türkleştirilmesi kavramlarının arasında önemli farklar olduğundan değinir. Milli iktisat, Osmanlı Devleti tebaasının veya T.C. vatandaşlarının yabancılar karşısında ekonomide avantajlar elde etmesi olarak ifade edilebilir. Ekonomiyi Türkleştirme ise tebaa ve vatandaşlar arasında Müslüman-Türk unsurun gayrimüslim unsurun aleyhine olacak şekilde kayırılması olduğunu savunur. İkinci kavramda vatandaşlar arasında dinsel-etnik farklılıklara dayalı ayrımcı bir politika izlenmektedir. (Yahya S. Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul:2002, s.98-99.)

⁵⁵ Bu yasa gereği ülkedeki Yahudiler, 15.000 civarında Macar, 800 kadar Beyaz Rus, 6000 Rum'un Türkiye'den ayrılışlardır. (Soner Çağaptay, *Türkiye'de İslam, Laiklik ve Milliyetçilik: Türk kimdir?*, çev. Özgür Bircan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul:2009, s.112.)

nedeniyle gayrimüslimlerin ülkeyi terk etmesi, bazı mesleklerde ve zanaatlarda işgücü kaybına neden olurken, çeşitli mesleklerde Türklerin yetişmesini hızlandıracak önlemleri gündeme getirdi.⁵⁶ Terzilik mesleğini düşündüğümüzde, mesleğin sadece Türkler tarafından yapılabilecek olması biçki dikiş kurslarının İstanbul dışında farklı şehirlerde açılarak tüm ülkede yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. 1933'te İstanbul başta olmak üzere Malatya, Isparta, Antalya ve Edirne'de biçki dikiş kursları faaliyete geçmiştir.⁵⁷ Aynı şekilde Akşam Sanat Okullarının ve geçici köy kurslarının yaygınlaşması aynı sürece denk gelmektedir.

Alınan yasal önlemler ve sivil çabalar sonucu ithalatı kısıtlanan ya da engellenen ürünlerin temin edilmesi noktasında devlet eliyle gerçekleşen sanayileşmeye hız verilerek ortaya çıkan açık kapatılmaya çalışıldı.⁵⁸ 1933 yılında kabul edilen Sümerbank Yasası ve 1934 yılında hazırlanan Beş Yıllık Birinci Sanayi Planı ile devlet desteğiyle özel sermayedarların kalkındırılmasına ve özel sanayinin geliştirilmesine öncelik verildi.⁵⁹ Sanayi Planı kapsamında, ithal edilen ürünlerin başında gelen pamuklu ve yünlü iplik ve dokuma üretiminde hem özel sanayinin kalkınmasına hem de halkın giyim kuşam ihtiyacının karşılanmasına yönelik girişimlerde bulunma görevi Sümerbank'a verildi.⁶⁰

⁵⁶ Koraltürk, s. 282-283.

⁵⁷ Talim ve Terbiye Kurulu'nun 22.08.1933 tarih ve 172 sayılı kararı.

Talim ve Terbiye Kurulu'nun 16.11.1933 tarih ve 236 sayılı kararı.

Talim ve Terbiye Kurulu'nun 29.11.1933 tarih ve 254 sayılı kararı.

Talim ve Terbiye Kurulu'nun 17.12.1933 tarih ve 269 sayılı kararı.

Talim ve Terbiye Kurulu'nun 17.12.1933 tarih ve 270 sayılı kararı.

Talim ve Terbiye Kurulu'nun 17.12.1933 tarih ve 272 sayılı kararı.

Talim ve Terbiye Kurulu'nun 21.12.1933 tarih ve 276 sayılı kararı.

Talim ve Terbiye Kurulu'nun 21.12.1933 tarih ve 279 sayılı kararı.

⁵⁸ 1933 yılında İktisat Vekâletine, iş çevrelerine yakınlığı ile bilinen Celal Bayar'ın getirilmesi devletçilik uygulamasının sınırlarını belirlemesi bakımından önemlidir.

⁵⁹ Yakup Kepenk-Nurhan Yentürk, *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul:2009, s.47.

⁶⁰ Serkan Tuna, *Türkiye'de Devlet İşletmeleri (1930-1940)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul:2002, s.37, 227.

Sümerbank, beş senelik planın uygulamasına pamuklu dokuma fabrikalarını genişletmek suretiyle başladı. 1934 yılında mevcut bulunan Bakırköy Bez Fabrikası, Feshane Fabrikası ve Hereke Fabrikası'nın iş hacmini genişlettikten sonra yeni fabrikaların kurulmasına girişti. Eylül 1934'te Kayseri'de açılan pamuklu dokuma fabrikasında kaput bezi, Japon dimisi, muhtelif renkte bezler imal edildi. Sümerbank'ın Bünyan'da da bir yünlü dokuma fabrikası mevcuttu. Ancak bu fabrikaların büyük işletmeler olmadığını belirtmek gerekir.⁶¹ Plan kapsamında Nazilli ve Konya Ereğlisi'nde pamuk ipliği ve kumaş fabrikaları, Bursa Merinos yün ipliği fabrikası ve Gemlik suni ipek fabrikası üretime geçti. Yapımı 1939'da tamamlanan Malatya pamuklu kombinasyonu ile tekstil sektörünün üretim kapasitesi artırılmıştı.⁶² Bu yatırımlar sayesinde tekstil üretim kapasitesinde önemli artışlar yaşandı ve o döneme kadar yerli üretimi olmayan kumaş türlerinin üretimi sağlandı. Örneğin, 1935 yılında Sümerbank'ın Konya'da açtığı Ereğli Bez Fabrikası'nda memlekette o zaman kadar yapılmayan saten, ince astarlık, mermerşahi, beyaz ve renkli patiska dokunmaya başlandı.⁶³

Yerli kumaş üretiminin bu şekilde artmasına paralel olarak dikiş kurslarının sayısında 1934 yılında hızlı bir artış yaşandı. Talim Terbiye Kurulu Defterlerine göre, bir önceki yıl 7 tane yurt açılmışken 1934 yılında farklı şehirlerde 22 tane biçki dikiş kursu faaliyete geçti. Beş Yıllık Sanayi Planı'nın uygulandığı süreci kapsayan yıllarda ise 1935 yılında 28, 1936 yılında 69, 1937 yılında 39, 1938 yılında 26 tane olmak üzere toplam 184 özel biçki dikiş yurdu açıldı. Neredeyse ülkenin dört bir tarafında açılmış olan bu kurslar, kadınların dikiş konusunda yetiştirilmelerini sağladı.⁶⁴

1930-1939 dönemini kapsayan süreçte özellikle dokuma sektöründe önemli gelişmeler kaydedilmesine karşın, II. Dünya Savaşı yıllarında hem siyasî hem de ekonomik alanda yaşanan sıkıntılar devletçilik politikalarının duraksamasına neden oldu. Savaşa girilmemiş olsa dahi üretimin azalması, temel tüketim mallarının karaborsaya düşmesi, kıtlık ve enflasyonun halkı iyiden iyiye geçinemez duruma getirmesiyle savaşın

⁶¹ Örneğin Bünyan'daki bu fabrikanın 10 tane dokuma tezgâhı varken 1935 yılında 10 tane daha ilave edildi. (H.A., "Beş Senelik Planın Tatbiki", *Akşam*, 18 Teşrin-i sani 1935, s.7.)

⁶² Tezel, s.303; Tuna, s.220.

⁶³ "Cumhuriyet Kurucu ve Yapıcı bir varlıktır", *Milliyet*, 21 Teşrin-i sani 1934, s.1.

⁶⁴ Bkz. Tablo 19.

ekonomik ağırlığı tümüyle hissedildi. Bu nedenle savaş yıllarında tasarruf yapmak çok daha önemli hale geldi. Basında tasarruf yapmanın gerekliliğine dair haberlere daha fazla yer ayrılırken, tasarruf hakkındaki düşünce ve öneriler de yer buldu. Pek çok tüketim maddesinin nasıl kullanılması gerektiğine dair öneriler getirilirken kumaştan tasarruf yapmak adına verilen tavsiyeler ilginçti. Sabit Tapan'ın "pijama, gömlek ve elbiselerimizi daha kısa diktirmek suretiyle kumaştan kazanmış oluruz. Amerika'da erkekler kısa pantolon giymeye başlamıştır. Bizde hiç olmazsa orta ve lise talebelerine kısa pantolon giydirilse her halde büyük mikyasta tasarruf edilmiş olur." şeklindeki önerileri tasarrufun hangi boyutlara taşındığını göstermekteydi.⁶⁵

Toplumun her kesimi için tasarruf yapmanın önemi vurgulanarak herkesin üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmesi isteniyordu: "Evde tasarruf: kadının görevi, Okulda tasarruf: öğretmenin görevi, Sokakta tasarruf: Mağaza sahiplerinin elindedir. Onlar vitrinlerini daha az şatafatlı ve daha az çekici yapmakla birçok eli açıkları israftan kurtarabilirler".⁶⁶ İsrافی önlemek için mağaza sahiplerine bu tür öneriler getirilirken diğer taraftan lüks manifatura mağazalarının masraflarının çok olmasından dolayı kazançlarını arttırmaya yönelik yüzde yüz kar etmelerini sağlayan bir düzenleme getirildi. 1941 yılında İstanbul'daki Beyker⁶⁷, Liyon, Galatasaray'da C.K.M. ve Kaluhrusi gibi birçok lüks mağazanın %25 yerine %50 kar yapmalarına olanak tanınması, pek çok mağazanın aynı statüde sayılabilmek için yarış içine girmesine neden olmuştur. Sultan Hamamı'nda Refik İnsel, Ata Atabek, Ali Tatlıyel, Beyoğlu'nda Emil Bukaki, Kirkoryadis, Nesim Barukas gibi ticarethane sahiplerinin aynı istekte bulunmaları, manifatura ticaretinde pahalılığın baş göstereceği endişelerini arttırmıştır. Gazetelerde konuya dikkat çekilerek Fiyat Murakebe Komisyonu'nun⁶⁸ gerekli

⁶⁵ Duman, s.152-153.

⁶⁶ Aynı eser, 153.

⁶⁷ Kumaş ticareti yapan Baker, Hayden ve Lion Mağazalarının reklamları gazetelerde sıklıkla yer bulmuştur. ("Baker Mağazaları", Cumhuriyet, 19 Eylül 1937, s.10; "G. ve A. Baker Limited" Resimli Uyanış, 9 Haziran 1932, sayı:184, s. 36; Resimli Uyanış, 21 Temmuz 1932, sayı:190, s.128; "Baker mağazaları", Akşam, 10 Teşrin-i evvel 1937, s.11; "Hayden Mağazaları", Akşam, 1 Eylül 1937, s.11.)

⁶⁸ 8 Haziran 1940'da tüm il merkezlerinde faaliyete geçen Fiyat Murakebe Komisyonları, Ticaret Vekâletince belirlenen eşya ve malların fiyatını saptamak, mahalli fiyatları denetlemek, fiyatlara uyulmadığı hallerde adli soruşturma sırasında görüş bildirmekle yetkili kılınmıştır. Ancak komisyonların uygulamaları, savaş sürecinde çok fazla eleştiri konusu olmuştur.

önlemleri alması istenmekteydi.⁶⁹ Ancak sistemli bir yol izlenemediği için halkın ihtiyacını el altından yüksek fiyatlara karşılmasına dolayısıyla karaborsacılığı had safhaya getirdi.

1929 Dünya ekonomik krizi ve II. Dünya Savaşı nedeniyle iyiden iyiye bozulan ekonomiyi canlandırmak için yeni gelir kaynaklarının bulunması zorunlu hale geldi. Türkiye'deki genç nüfusun silahlı durumda olması üretim faaliyetlerini neredeyse tamamen durdurmuştu. Devletin masraflarını büyük ölçüde arttığı bu dönemde, yeni gelir kaynakları elde edebilmek için vergilendirme yoluna gidildi.⁷⁰ Tüm ülkeyi kapsayan ama temelde İstanbul'da geçerli olmak üzere uygulanan Varlık Vergisi, ticaret ve zanaatla uğraşan gayrimüslimlerin zarar görmesine neden oldu.⁷¹ Terzilik yapan ya da ticarethanesi olan gayrimüslimlerin bu kanun çerçevesinde zarara uğramış olmaları kaçınılmazdı.

Demokrat Parti yıllarında iktisadî politikaların tamamen değişmesi, ithalat hacmini çoğalttı.⁷² Dolayısıyla ucuz ve seri üretim yapan firmaların piyasaya girmeye başlamasıyla biçki dikişe olan ilgi azaldı. 1946 yılından sonra gazetelerde biçki dikiş yurtlarına dair haberlerinde büyük oranda azalma görüldü.

Toplumun dikiş ile meşguliyetini arttıran bir diğer unsur dikiş makinesini kullanımının hızla yayılmasıdır. Singer başta olmak üzere Naumann ve Minerva marka dikiş makineleri oldukça yaygındı.⁷³ Gerek gazete ve dergilere ilanlar vererek gerek düzenlediği çeşitli kampanyalarla dikiş makinesini müşterileri için cazip hale getiriyorlardı. Osmanlı'nın son döneminde olduğu gibi bu firmalar ücretsiz nakış, dikiş, biçki salonları açarak hizmet ediyordu. Bunlardan biri olan Naumann firması, dikiş

⁶⁹ "Lüks Mağazalar", *Cumhuriyet*, 16 İkinci Kanun 1941, s.2.

⁷⁰ Yeni gelir kalemleri elde edebilmek adına 1940'da Milli Korunma Kanunu ve 1942'de Varlık Vergisi Kanunu gibi uygulamaların devreye girmesiyle büyük kent burjuvazisinin, 1945'te kabul edilen Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile büyük toprak sahiplerinin aşırı güçlendiği, başıboş bir zenginleşme ortamının geliştiği bir dönem oldu. (Boratav, s.81-95; İbrahim Mert Öztürk, "İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinde Olağanüstü Ekonomik Kararlar: Milli Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt:32, sayı:54, 2013, s.135-166.)

⁷¹ Ayhan Aktar, *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*, İletişim Yayınları, İstanbul:2001, s.164.

⁷² Boratav, s.93-95.

⁷³ "Minerva", *Ulus*, 10.10.1952, s.6; "Büyük Müjde", *Vakit*, 17 Nisan 1932.

makinesi alanlara 3 aylık kurslarla ücretsiz biçki dikiş dersleri vermiştir. Makine almadan derse devam edenler belirli bir ücret ödemek durumundaydı. Kursu katılanların Maariften onaylı diploma alma şansları da vardı. ⁷⁴ Singer firması 1935’li yıllarda yurdun dört bir köşesinde bulunduğu imkânları değerlendirerek Türk kadınına dikiş makinesini tanıtmaya devam ediyordu. ⁷⁵

3.1.3. Cumhuriyet’in Münevver Kızlarının Uğraş Alanı Olarak Biçki Dikiş

Osmanlı geleneğinden sıyrılarak batılı modern kadın olma yolunda ilerleyen⁷⁶ buna karşın halka yaklaşan, fiziksel görünümünde sadeliği koruyan, süsten uzak, ülkü sahibi kadınlar⁷⁷ Cumhuriyet’in münevver kadınlarını temsil ediyordu. Modern aileler kurmak için gerekli bilgi ve beceriyi kazanırken yanında dikiş dikmek, nakış işlemek gibi geleneksel meziyetlere sahip olması Cumhuriyet kadınından beklenmekteydi. Siyasî, sosyal, ekonomik ve eğitim alanında yapılan reformlar, yeni bir kadın imajının şekillenmesini sağlayacaktı.

Kız enstitüleri, akşam kız sanat okulları, resmi ve özel biçki dikiş kursları bu münevver hanımların yetiştirildiği kurumlardı. Osmanlı’da kadınlarının ekseriyetle gelir elde etmek ya da vatan borcunu ifa etmek için uğraştıkları biçki ve dikiş işleri, kız enstitüleriyle birlikte Batı’ya adapte olmak için bilinci bir tercih halini aldı. Burada öğrenilen iyi kadınlığa, iyi anneliğe dair fikirler ve iyi dikiş dikme gibi pratik bilgilerin hepsi bu amaca hizmet ediyordu. Kadınlığa dair eski değerler genç ve parlak öğrencilerle özdeşleştirilmiş oluyor ve yeni bir kadınlık onlar üzerinden tanımlanıyordu.

Enstitüler ilk kurulduğunda alt ve alt orta sınıf kızlara eğitim sağlamak amacını taşımış olsalar da, zaman içinde üst-orta sınıf olarak tanımlanan hali vakti yerinde aileler ve kızlarını başka okullara göndermek istemeyen devlet memurlarının tercih ettiği okullar haline geldi. Türk kimliği ile sorun yaşamayan iyi halli gayrimüslim kızlar da yer aldı.

⁷⁴ “Büyük Müjde”, *Vakit*, 17 Nisan 1932; “Nauman Biçki Yurdu”, *Akşam*, 19 Mart 1933, s.12.

⁷⁵ *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940*, Cilt 1, haz. Ahmet Kuyaş, Mete Tuncay vd., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul:2002, s.253.

⁷⁶ Edagül Türker, “Toplumun Modern, Ailenin Hanım Kadınları Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti”, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, sayı:13, 2013, s. 171-173.

⁷⁷ Nilüfer Göle, s. 106.

Akşam kız sanat okulları ise daha alt sınıflardan hanımların, pratik beceriler edinmek kadar bilgi ve görgülerini arttırmak için devam ettikleri kurumlardı. Amaçları, “alt sınıf kadınlara zanaat öğretmek ve ihtiyaç duyulan şapka üretimini hızlandırmak ve toplumun geniş tabakalarına eğitim bilinci aşılacak”tı.⁷⁸ Ancak zamanla tüm sosyal sınıftan kadınların rağbet ettiği yaygın eğitim kurumları haline geldi. Orta tahsil yaştaki kız çocuklarından, mevki sahibi beylerin hanımlarına kadar her sınıftan öğrenci devam ediyordu.⁷⁹

İstanbul, Ankara ve İzmir gibi şehirler başta olmak üzere Anadolu’nun pek çok kentinde açılan biçki dikiş kursları ve gezici köy kurslarında hanımlara dikiş bilgisinin öğretilmesinin yanında bilgi ve görgülerini arttıracak deneyimler de kazandırılıyordu. Özel biçki dikiş yurtları tarafından sene sonunda düzenlenen sergilerde hem kurstan mezun olanlara diplomaları veriliyor hem de hanımların bir yıl boyunca ürettikleri ürünleri halkın beğenisine sunulmasına imkân tanınıyordu. Kursların açmış oldukları bu sergilere dair haberler ve mezun hanımların fotoğraf ve isimlerine gazetelerde sıklıkla yer verildi. İstanbul ve Anadolu’daki pek çok dikiş kursuna dair bu bilgilerin düzenli şekilde gazetelerde bulunuyor olması şaşırtıcıdır. Diğer okulların mezunlarına ya da sergi haberlerine bu kadar sıklıkla rastlanmazken dikiş yurtlarına ait bilgilerin eksiksiz yer aldığı görülmekteydi. Kendi diktikleri kıyafetler içinde özenle hazırlanmış olan mezun hanımlar, Cumhuriyet’in münevver hanımlarını temsil ediyordu.

Siyasî ve sosyal haklarını talep eden eğitim ve kültür seviyesi daha yüksek olan Cumhuriyet kadınları, sosyal sorumluluk alanı olarak yine biçki dikişi meşgul olmayı tercih ettiler. 1924 yılında Nezihe Muhiddin tarafından kurulan Türk Kadınlar Birliği, Osmanlı dönemindeki kadın derneklerinde olduğu gibi bir dikiş evi açarak, dul ve yetim kalan kadınlara iş imkânı yarattı. Türk kızlarının ve kadınlarının çalıştırıldığı bu dikiş evi, 20 Eylül 1926’da faaliyete başladı ve nizamnamesinde “fantezi dikişleri, beyaz çamaşır, yerli kumaş ve daima harç-ı âlem eşya imal edileceği” belirtildi.⁸⁰

⁷⁸ Elif Ekin Akşit, “Görünmezliğin Görünürlüğü ve Akşam Okulları”, *Kebikeç*, sayı:36, 2013, s.179-181.

⁷⁹ “Akşam Kız Sanat Mektebinde”, *Vakit*, 10 Haziran 1934, s.10.

⁸⁰ “Türk Kadın Birliği Havadisleri: Türk Kadın Birliği Dikiş Evi Nizamnamesi”, *Kadın Yolu*, sayı:19, 15 Eylül 1926, s.10, son sayfa.

Yaratılan yeni kadın imajı çerçevesinde, kendilerine sağlanan haklardan en çok yararlananlar kentli kadınlardı. Cumhuriyet elitinin kadınları bu profilde bir görünüm sergilerken, özellikle Anadolu'daki kadınların büyük çoğunluğu modernleşme sürecine daha geç dâhil oldular. Kentli kadınların yararlandıkları imkânlardan Anadolu'daki kadınların yararlanmaya başlamasında özel biçki dikiş kurslarının ve gezici köy kurslarının faaliyete geçmesinin önemli etkisi oldu. Çünkü bu kurslarda sadece mesleki bilgi değil, Türk modernleşmesine katkı sağlayacak bilgi ve görgünün verilmesi söz konusuydu.⁸¹ Bu yönüyle biçki dikiş kursları kırsal kesimin sosyalleşmesinde önemli görevler üstlendiler.

Gerek kurslar yoluyla gerek okullarda verilen eğitimle, çeşitli sanat dallarıyla ilgilenen aydın ve iffetli bir münevver Türk kızları yetiştiriliyordu. Çağın yeniliklerinden geri kalmamak adına, Türk kızlarının Avrupa'ya gönderilerek eğitim görmelerine imkân tanındı. Özellikle biçki dikiş, nakış, moda-çiçek, ev idaresi, çocuk bakımı gibi alanlarda yetiştirilmek üzere öğrenci gönderilmelerine öncelik tanındı. Çünkü kadın terziliği gibi bir uğraşın öğrenilmesi kadınların modernizasyonuna katkı sağlanacaktı. Terzilik konusunda eğitim alan öğrencilerin modern giyim biçimlerini öğrenip ülkeye geri gelmeleri, bu giyim biçimlerinin yaygınlaşmasına ve kabul görmesini hızlandırdı.⁸² 1927 yılından 1939 yılına kadar çeşitli meslekler üzerinde eğitim almak üzere 133 erkek ve kadın öğrenci Avrupa'ya gönderildi.⁸³ 1932 yılında çeşitli kız enstitülerinden mezun 5 bayanın biçki dikiş, nakış, moda-çiçek, ev idaresi, çocuk bakımı alanlarında yetiştirilmesi için gönderilmesine karar verildi. Liseler ve sanat okullarının seciye, sıhhat ve çalışma esas alınarak belirledikleri adayların isimleri Maarif'e bildirildi.⁸⁴ Bir sonraki yıl benzer alanlarda eğitim almak üzere 14 bayanın Belçika'ya gönderilerek

⁸¹ Ayşe Durakbaşı, "Cumhuriyet Döneminde Modern Kadın ve Erkek Kimliklerinin Oluşumu: Kemalist Kadın Kimliği ve Münevver Erkekler", *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, ed. Ayşe Berktaş Hacımırzaoğlu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Bilanço 98 dizisi, İstanbul:1998, s.38.

⁸² Himam, s.231-232.

⁸³ Özalp, "Türkiye'de Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim", s.48.

⁸⁴ *Vakit* gazetesi, İstanbul Selçuk kız sanat Mektebi'nin belirlediği adayların fotoğraflarına ve isimlerine yer vererek hanımları tanıtmıştır. "Latife, Seyyare, Fesahat, Mihriban, Saadet, Ephet isimlerini taşıyan hanımlar Üsküdar Kız sanat Mektebi'nden seçilen adaylarla yarışacaklar ve kazananlardan 3 Hanım elbise; bir hanım çamaşır biçki ve dikiş; bir hanım nakış; bir hanım moda, çiçek; bir hanım ev idaresi; bir hanım çocuk bakımı; bir hanım mesleki resim eğitimi için Avrupa'ya gönderilecektir." ("Avrupa'ya Gönderilmek Üzere Seçilen Namzetler", *Vakit*, 24 Ağustos 1932, s.9.)

eğitim görmesi sağlandı.⁸⁵ Yapılan bu girişimlerinin olumlu sonuçlar verdiği zaman zaman gazetelerde dile getirilmekteydi.⁸⁶ Gönderilen öğrenciler yetişinceye kadar meslek sınıflarında öğretmenlik yapmaları için Avrupa'dan yabancı uzmanlar getirildi. 1927'den 1938'e kadar getirilen uzmanlar arasında 6 moda, 4 biçki dikiş, 3 ev idaresi ve yemek pişirme alanlarında yabancı öğretmen getirildi.⁸⁷

⁸⁵ *Akşam*, 22 Teşrinisani 1933, s.2; *Akşam*, 25 Teşrinisani 1933, s.12; *Vakit*, 23 İkinci teşrin 1933, s.10.

1933 yılında biçki dikiş, moda-çiçek, ev idaresi, çocuk bakımı, mesleki resim, çamaşır ve beyaz iş renkli nakış alanlarında Belçika'da eğitim görmeleri için seçilen hanımlar ve mezun oldukları okullar şu şekildedir:

Biçki dikiş alanında:	Melahat Cemal Hanım	Selçuk Kız Sanat Mektebi
	Nezahat Mehmet Ali Hanım	Bursa Necati Bey Kız Enstitüsü
Moda-çiçek alanında:	Ümran Fehmi Hanım	Ankara İsmet Paşa K. Enstitüsü
	Leman Bekir Hanım	Ankara İsmet Paşa K. Enstitüsü
Mesleki resim alanında:	Saniye M. Recai Hanım	Bursa Necati Bey Kız Enstitüsü
	Nimet Rıza Hanım	Üsküdar Kız sanayi Mektebi
Ev idaresi alanında:	Saime Saffet Yılmaz Hanım	Bursa Necati Bey Kız Enstitüsü
	Müceddet Akif Hanım	İsmet Paşa kız enstitüsü
	Leman Abdülkadir Hanım	Üsküdar Kız sanayi mektebi
Çocuk Bakımı alanında:	Hatice Kamber Hanım	Bursa Necati Bey Kız Enstitüsü
	Zekiye Mehmet Ali Hanım	Üsküdar Kız sanat mektebi
Çamaşır alanında:	Cemile Sadık hanım	Selçuk Kız sanat mektebi
	Süheyla Kamil Hanım	Üsküdar kız sanat mektebi
Beyaz iş renkli nakış alanında:	Şerife Nafiz Hanım	Üsküdar Kız Sanat Mektebi

⁸⁶ “Avrupa’da tahsil görmüş muallim hanımların derin bir zevk ve bilgi mahsulü olan çalışmaları neticesinde memleket hiç şüphesiz ki her yıl yüzlerce zevkli ev kadını ve pek çok kıymetli sanatkar ve işçiler kazanmaktadır.” (“İsmet Paşa Kız Enstitüsü Sergisi”, *Hâkimiyeti Milliye*, 21 Haziran 1934, s.4.)

⁸⁷ Örneğin 1936 yılında İsmet Paşa Kız enstitüsü dikiş biçki şubesinin sipariş atölyesine şef olarak Bayan Pilsen adında bir uzman getirilmişti. Hayatının 25 senesini, enstitülerde şeflikle geçirmiş ve büyük atölyeler idare etmiş olan Bayan Pilsen, Paris’ten gelirken son modaya uygun kıyafetler getirmiş ve Ankaralı bayanlar için bu modellere göre güzel bir sergi açmıştı. (“İsmet Paşa Kız Enstitüsünde dikiş ve biçki atölyesinde bir sergi açılıyor”, *Ulus*, 4 Mayıs 1936, s.2; Özalp, “Türkiye’de Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim”, s.48.)

3.1.4. Kadın Kimliğindeki Değişimin Modaya Yansması

Cumhuriyet döneminde toplumun kılık kıyafetine dair yenilik yapılması gereksinimi, biçki ve dikiş ile meşguliyetin tetikleyici unsurlarından birini teşkil etti. Öncelikle bürokrasideki memurların giyim kuşamında kendini gösteren batılı tarzda giyim şekli, Türk toplumunun hayatına yerleşti. Aslında kılık kıyafetle başlayan bu hareket Cumhuriyetin her alanda başlattığı yeni anlayışın ve zihniyet değişiminin görünür hale gelmesiydi.

Bu anlayışın ilk adımı, Mustafa Kemal'in Kastamonu'ya gerçekleştirdiği gezide atıldı. 26 Ağustos 1925'te Türk Ocağı'nda yaptığı konuşmasında toplumun nasıl giyinmesi gerektiğine dair bir çerçeve çizmişti: "Türkiye Cumhuriyeti'ni tesis eden Türk halkı medenidir. Tarihte medenidir, hakikatte medenidir. Bunu ispat etmek mecburiyetindedir. Bizim kıyafetimiz millî midir? Kıyafetsiz millet olur mu? Çok kıymetli bir cevheri çamura sıvayarak âleme göstermekte mana var mıdır? Medeni ve çağdaş kıyafet bizim için çok cevherli, milletimiz için layık kıyafettir: Ayakta iskarpin veya fotin, bacakta pantolon, yelek, gömlek, kravat, yakalık ve ceket ve tabii bunları tamamlamak üzere başta şems siperli serpuş, bunu açıkça söylemek isterim. Bu serpuşun ismine şapka denir."⁸⁸

Kastamonu gezisi sonrasında kılık kıyafetin yenilenmesine yönelik ilk yasal düzenleme yapıldı. 25 Kasım 1925 tarihinde kabul edilen Şapka Kanunu ile memurlara şapka giyme zorunluluğu getirildi.⁸⁹ 3 Aralık 1934'te kabul edilen kılık ve kıyafet kanunu ise din adamlarının ibadethaneler dışında dini kıyafetle dolaşmaları yasaklandı.⁹⁰ Her iki kanun, kadın giyimine ilişkin bir hüküm içermese de ⁹¹ yerel yönetimler 1925-1934 yılları arasında kadınların çarşaf ve peçeyi bırakıp çağdaş kıyafetler giymeleri için

⁸⁸ Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara:1997, s.216; "Şapka Nutku", *Cumhuriyet*, 29 Ağustos 1925; Seçil Akgün, "Şapka Kanunu", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt: 14, Sayı: 25, 1981, s.74.

⁸⁹ Akgün, "Şapka Kanunu", s.78.

⁹⁰ "Kıyafet Kanunu Dün Mecliste Kabul Edildi", *Milliyet*, 4 Kanuni evvel 1934, s.1.

⁹¹ Necdet Aysal, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Giyim ve Kuşamda Çağdaşlaşma Hareketleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, cilt :X, sayı: 22, 2011/Bahar, s.18.

çeşitli yasaklamalar getirdiler.⁹² Her fırsatta peçe ve çarşafın Türk kadınının ulusal giyimi olmadığı vurgulanarak, çarşafın yerine alternatif giysi olarak manto giymek teşvik edildi. Yoksulluk nedeniyle insanların manto alamayacaklarına yönelik gelen şikâyetler karşısında, bu durumun gerçekçi olmadığı isteyenlerin peçe ve çarşafın değerinden çok daha ucuza manto bulabileceğinin altı çizilmişti.⁹³

Yasal boyutta bir düzenleme yapılmadıysa da kadınlar çağdaş kıyafet giymeye teşvik edildi. Mustafa Kemal, kadınlar için asıl mücadele sahasının kadınların okuyup aydınlanması olduğunu, ancak bundan sonra giyimlerinin kendiliğinden medenileşeceğini düşünmekteydi. Kadınların, refah seviyeleri arttıkça kendilerine özgü çağdaş bir giyim tarzı yaratacaklarına inanıyordu. Nitekim de öyle oldu. Tanzimat'tan itibaren etkili olmaya başlayan Avrupa modaları Cumhuriyet yıllarında daha belirgin hale geldi. Yeni yaşam tarzının, sosyal ve ekonomik şartların yarattığı ortama göre şekillenen bir moda algısı yaratıldı. Cumhuriyetin modern yüzünü yansıtmakla birlikte geleneksel ve millî değerleri dışlamayan “başka insanlar için yapılmış bir modayı olduğu gibi tatbik etmektense onu kendine uyarlayan” modalar uygulamak gerektiği fikrî yerleşti.⁹⁴ Ulus devletinin münevver kadınlarının sade ve zarif bir görüntüye sahip olması gerektiği gazetelerde verilen kıyafet modellerinde kendini gösterdi.⁹⁵

Daha önce belirttiğimiz gibi moda ve dikiş dikmenin birbirini tamamlayıcı unsurlar olarak görülmesinden dolayı, Cumhuriyet döneminde de biçki ve dikişe yönelik

⁹² Tirebolu Belediyesi 7 Ekim 1926'da aldığı bir karar ile ilçede peçe takılmasını yasaklamış, peçesini 48 saat içinde çıkarmayan kadınların cezalandırılacaklarını ilan etti. Trabzon Vilayet Meclisi de Aralık 1926'da kadınların peçe takmasını yasaklayarak 10 günün sonunda peçe takmaya devam edenlerin karakola sevk edileceğini bildirdi. Sivas'ta ise 1928 yılı Kasım ayında Türk Ocağı'ndan elli kişi, peçe ile mücadele kampanyası başlattı.

1934 Aralık ayında Bursa Halk Fırkası Kongresi'nde bütün vilayet dâhilinde peçe ve çarşafın kaldırılmasını kararlaştırıldı. 11 Aralık 1934'de ise bu kez Muğla'da Bodrum Kent Kurultayı 1 Ocak 1935 tarihinden itibaren kadınların çarşaf ve peçe giymelerinin yasaklanmasına, yasağa uymayanların belediyece cezalandırılmasına karar verdi. Bartın'da da kadınların çarşaf, peçe ve yazma gibi şeylerle yüzlerini kapatmaları yasaklandı ve yasağa uymayanlara para cezası verilmesi kararlaştırıldı. (“Peçeler Kalkıyor”, *Akşam*, 16 Aralık 1934, s.2; *Yeni Asır*, 12 Aralık 1934; Burcu Özcan, *Basına Göre Şapka ve Kılık Kıyafet İnkılabı*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul:2008, s.71.)

⁹³ Özcan, s.72.

⁹⁴ Lale Emzen, “Moda Yeniliklerini Nasıl İncelemeliyiz”, *Tanin*, 26 Temmuz 1945, s.7.

⁹⁵ Resimli Uyanış, 7 Temmuz 1932, sayı:188, s.84.

faaliyetler ile moda iç içe seyretti. Erkek ve kadın kıyafetlerinde yapılan değişiklik, medeni tarzda giyim ihtiyaç ve arzusu, terzilik sahasındaki iş hacmini genişletti. Bu sebeple iyi yetişmiş bilgili makastar ve terzilere olan ihtiyaç her dönemden daha fazla hissedildi.⁹⁶

Yeni yaşam tarzına ayak uydurabilme çabası öncelikle yönetici elit tabakadaki hanımları etkiledi. 1925'te görülmeye başlayan Cumhuriyet baloları için özel kıyafetler diktirmeyi ihtiyaç haline getirirken lider eşlerinin kıyafet tercihleri bu algının yaratılmasında öncelikli etkendi.⁹⁷

Çalışma yaşamına dâhil olan kadınların, rahat hareket etmelerini sağlayacak kıyafetlere yönelmeleri kıyafet tercihlerini belirleyen bir diğer unsurdu. Kadınların çalışma hayatına girmesiyle kıyafet tanıtımları da ona göre şekillenmektedir. Örneğin “kadın memurların kıyafeti” başlığıyla resmi ya da özel kurumlarda çalışan kadınların nasıl giyinmesine dair öneriler verilmekteydi.⁹⁸

Modanın şekillenmesinde, dönemin ekonomik şartlarının her zaman büyük etkisi vardır. Cumhuriyetin ilk yıllarında takip edilen millî iktisat politikası çerçevesinde, yerli malının kullanılması ve kumaş tüketiminin en aza indirgenmesi esas alındı. Yerli dokuma fabrikalarının kurulması, gümrük kısıtlamaları ile ithal ürünlere gelen yasaklamalar modayı belirlerken etkili oluyordu. Yerli üretimi teşvik eden politikalar gereği, kıyafetlerin yerli kumaşlardan imal edilmesi özellikle vurgulandı. “Yerli Bursa krep döşininden imal edilmiş bir gece esvabı” ya da “bu tuvalet ince yerli bezden imal edilmiş” şeklinde bir tanıtım yapılarak hanımların yerli ürünleri tercih etmesi için yol gösterici olundu.⁹⁹ Fazla tüketimi önlemek amacıyla giyim ile ilgili yaratıcı yöntemler de geliştirilmişti. Giysilerde kullanılan seyyar kol ve yakalar sayesinde, ürettiği giysiler farklı sosyal durumlara göre dönüştürülebilmekte, dolayısıyla aynı giysi birden fazla

⁹⁶ “Cumhuriyetten Sonra Mesleki Tedrisat”, *Maarif Vekilliği Dergisi-Türkiye’de Teknik Öğretim I*, cilt:2, sayı: 21, 1939, s.76.

⁹⁷ Atatürk’ün eşi Latife Hanım ve İsmet İnönü’nün eşi Mevhibe İnönü, zamanının en modern kadın görüntüsünü sergileyerek kıyafet tercihleriyle üst düzey memur eşleri tarafından ilgiliyle takip edildiler. (Hatice Sonay Şeftalici, *Terziden Tasarımcıya*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul:2005, s.14.)

⁹⁸ “Kadın Memurların Kıyafeti”, *Akşam*, 23 Eylül 1929, s.5.

⁹⁹ “Moda”, *Kadın Yolu*, sayı:3, s.29.

amaca hizmet edebilmekteydi. Bu şekilde iktisadî politikaların giysi tasarımlarına yansımaları söz konusuydu.

Yerli üretim denilince öncelikli olarak akla gelen Sümerbank kumaş ve elbiseleri, Türk halkı arasında son derece popüler hale geldi. Sümerbank ürünleri, yerli tüketimi teşvik etmenin yanında toplumu birleştirici bir özelliğe de sahipti. Sümerbank kumaş ve giysileri, biçimsel ve desen bazındaki benzerliğiyle kentli ve köylü kadınlar arasında bütünlük sağlayan bir unsur haline geldiler. Sümerbank desenlerinde görülen bu anlayışa, giysilerin üretim tekniklerinde de rastlanmak mümkündür. Sümerbank ürünlerinin ayrıştırıcı değil birleştirici bir unsur olarak işlev görmesi, Türk modernleşmesinin eşitlikçi anlayışı ile tamamen örtüşüyordu.¹⁰⁰

II. Dünya Savaşı yıllarında ise kadınların kıyafet tercihlerinde tutumlu olmalarına vurgu yapıldı. Özellikle Avrupa’da savaşın nedeniyle zayıflamış olan kadınların kıyafetlerinde pilise ve büzgü kullanarak zayıflıklarını örtmeye çalışmaları moda oldu.¹⁰¹ Bu modanın Türkiye’de uygulanmak istenmesi basında eleştirilmekteydi: “metrelerce kumaşa ihtiyaç gösteren bir sürü büzgü ve piliseler, bu kumaş kıtlığı ve pahalılığı sırasında hangi bütçeye uygun gelebilir?” denilerek moda olanın belirlenmesinde kıstas gösterilmişti. Şatafatlı modellerin yerine zarif ve sade modellerin tercih edilmesi üzerinde durularak kullanılabilir modellerine örnekler veriliyordu: Klasik tayyörler, orta uzunlukta ceketler, ne pek bol ne pek dar etekler, bir rop veya pilise etek üzerine giyilebilen renkli yelekler, rahat spor mantolar, yarım boy kare paltolar, şık ve lüzumlu küçük roplar öneriler giysiler arasındaydı.¹⁰² Kullanılan giysi isimlerinin insanlarda çağrıştırdığı izlenimin de sorgulanması gerekir. Terzilik kavramlarının yeni dönüşmeye başlayan ülke içinde henüz kendi terminolojisini oluşturamamıştı. Özellikle döpiyes, tayyör gibi sözcükler modern kadın giyiminde batılı ve asri giyim biçimlerini ifade eden betimlemelerdi. Bu giysileri kullanan ya da telaffuz eden kadınlar da asri ve modern kadın imajına sahip oluyordu.¹⁰³ 1920’li yıllarda yeni devletin modernliği simgesi

¹⁰⁰ Himam, s.229.

¹⁰¹ Lale Emzen, “Moda Yeniliklerini Nasıl İncelemeliyiz”, *Tanin*, 26 Temmuz 1945, s.7.

¹⁰² *Arkadaş*, 27 Haziran 1928, sayı:1, s.13; Lale Emzen, “Moda Yeniliklerini Nasıl İncelemeliyiz”, *Tanin*, 26 Temmuz 1945, s.7.

¹⁰³ Himam, s. 247.

haline gelen kadın imgeleri, geçit törenlerinde bayrak taşıyan, şortlu, okul önlüklü, asker üniformalı geç kızırlar, balolarda dans eden tuvaletli kadınlardı.¹⁰⁴

Gerek giysi reformları ve ekonomik sıkıntılar gerekse toplumun her kesiminde hızla yayılan modayı takip etme çabası, insanların dikiş ile meşguliyetini arttırdı. Kıtlıkların da yaşandığı bir süreçte gayrimüslim terzilere elbise diktiremeyen halk, kendi giysilerini üretme durumu ile karşı karşıya kaldı. Manifaturacılarđan alınan kumaşlar, günün modasına uygun olarak ya terzilere diktiriliyor ya da dikişi öğrenerek ihtiyaçlar karşılanıyordu.¹⁰⁵

Kız enstitüleri yeni modaların mutfağı konumuna gelerek, Cumhuriyet modalarına yön veren öncelikli kurumlar oldu. Kız okullarından ve biçki dikiş kurslarından daha etkin bir konumda yer aldığı söylenebilir. Biçki yurtlarında üretilen ürünlerin modayı belirlemede etkili olduğu yadsınamaz. Giyim, kuşam ve moda üzerine eğitim yapan ehil kişilerin burada bulunması, bir anlamda dönemin modacılarının bu kişiler olması tercihlerinin toplum geneline yayılmasına sebep teşkil etti.¹⁰⁶

Cumhuriyet dönemi dergilerindeki moda haberleri, Osmanlı kadın dergilerindeki haberlere benzer biçimlerde verildi. rnek modeller numaralandırılarak resmedilmiş, hangi kumaştan yapıldığı ve ne şekilde sslenebileceğı anlatılmıştı.¹⁰⁷ Osmanlı dönemindeki dergilerde olduğu gibi, Cumhuriyet döneminin dergilerinde de elbise modelleri, dergide yer alan makale, haber ya da hikyelerin arasına serpiştirilerek verilmiştir.¹⁰⁸ Osmanlı dergilerindeki geleneğı devam ettiren dergiler de mevcuttu. Örneğın, İnci dergisinin devamı niteliğinde olan *Yeni Kitap* dergisi “Son Moda Numenleri” başlığı altında kıyafetleri tanıtılmaktadı.¹⁰⁹ Ancak Osmanlı dönemindeki

¹⁰⁴ Kandiyoti, s.216.

¹⁰⁵ Himam, s.239.

¹⁰⁶“Türk Kadınları dikiş yurdu sergisi bugün halka açılıyor”, *Vakit*, 18 Eylül 1929, s.2.

¹⁰⁷ “Moda”, *Kadın Yolu*, sayı:3, s.29.

¹⁰⁸ *İstanbul Magazin*, sayı:4, 1 Nisan 1936, s.30-32.

¹⁰⁹ “Yaz geldi: O halde karilerimize birkaç müntehib model taktim edelim. Her şeyin ateş pahası olduğu bir zamanda ucuz ve güzel giyinmek iş bilen bir kadın için büyük bir maharettir. Bu sayfamıza der ettiğimiz müntehib bluz modelleri yaz mevsiminin en yeni modelleridir. Hele bu senenin modası olan açık renkte krep saten ile yapılacak olurlarsa çok şık bir tuvalet vcudaya gelir”. (“Son moda Numuneleri”, *Yeni Kitap*, sayı:2, Haziran 1927, s.61.)

dergiler kadar biçki dikişe dair haberler yayınlanmadı.¹¹⁰ Bunun en önemli nedeni kız okullarında ve biçki dikiş kursları yoluyla kadınların bu yöndeki gereksinimlerinin karşılanmış olmasıydı.

Gazetelerde verilen elbise modelleri Osmanlı'nın son dönemleriyle karşılaştırıldığında, erken Cumhuriyet yılları etek boylarının kısaldığı ve daha az kapalı bölgeleri bulunan elbiselerin giyildiği görülür. Bu yıllardan itibaren Türk kadınının giysileri, Avrupa giysi modası ile aynı biçimde ilerlemiştir. Dünyada yaygınlaşmaya başlayan vals, tango, fokstrot ve özellikle çarliston gibi danslara uygun giysi biçimlerinin ortaya çıkmaya başlaması, giysilerde radikal bir değişim olan, eteklerin diz üstüne çıkmasını moda haline getirdi.¹¹¹ Bununla beraber geçmiş dönemlere nazaran kadınlar özgürlüklerini somut bir şekilde ifade edecek giysiler tercih etmeye başladılar. Kalça ve göğüsleri düz gösteren giysiler, hatta pantolon giyerek, kravat takarak pek çok açıdan daha erkeksi bir görünüm kazandılar. Avrupa'daki bu modaların Türk kadınlarını etkilemesi kaçınılmazdı.

Gazete ve dergilerde kadın kıyafetlerinin yanında erkek kıyafetlerine dair haberlere yer verildi. Osmanlı döneminde örneğine fazla rastlanılmayan bu durum erken Cumhuriyet döneminde geçerli hale geldi. Haberlerde erkek modasında büyük bir özgürlüğün geldiği vurgulansa da erkek kıyafetlerine getirilen yenilikler kadınlarınkine oranla her zaman kısıtlı kaldı. Kıyafetlerin şekillerinde, kumaşlarında ya da boylarında bir takım oynamalar yapılarak yeni trendler oluşturulmuştur. Örneğin; eskiden sadece kravatlarda renkler tercih edilirken son yıllarda ceket, pantolon ve hatta şapkalarda renkler kullanılmaya başladı.¹¹²

3.2. Cumhuriyet Döneminde Mesleki ve Teknik Eğitim Kurumlarında Biçki Dikiş Eğitimi

Cumhuriyetin ilk yıllarında, alternatif eğitim olarak kabul edilen mesleki ve teknik eğitime ayrı bir önem verildi. 20. yüzyıl Batı toplumlarına egemen olan “işlevselci” eğitim anlayışı benimsenerek, yeteneğini ortaya çıkaran mesleki ve teknik donanıma

¹¹⁰ *Arkadaş*, sayı:127, Haziran 1928, s.13; *Arkadaş*, sayı:2, 18 Temmuz 1928, s.8; *Arkadaş*, sayı:3, 25 Temmuz 1928, s.13; *Arkadaş*, sayı:6, 1 Ağustos 1928, s.13; *Arkadaş*, sayı:7.

¹¹¹ *Himam*, s.233-234.

¹¹² *Foto Magazin*, sayı:5, 1 Eylül 1938, s.74; *Foto Magazin*, sayı:6, 1 Birinci teşrin 1938, s. 78

sahip bireyler yetiştirmek amaçlandı.¹¹³ Osmanlı'dan devralınan eğitim sisteminin geliştirilmesine ve düzenlenmesine yönelik olarak Avrupa'dan gelen yabancı uzmanlardan John Dewey, Alfred Kühne ve Ömer Buyse'nin çalışmaları, mesleki ve teknik eğitimin yapılandırılmasında belirleyici oldu.¹¹⁴

3.2.1. Örgün Eğitim Kurumlarında Biçki Dikiş Eğitimi

Örgün eğitim kurumlarında mesleki ve teknik eğitime dair düzenlemeler, 1926 yılında Belçikalı uzman Ömer Buyse'nin Türkiye'ye davet edilmesiyle başladı. Mesleki ve teknik eğitim veren okullarda yaptığı incelemeler sonucunda kurulması tavsiye edilen sisteme yönelik bir rapor hazırladı. Raporunda “kalifiye işçi yetiştirecek teknik okullar ile teknisyen ve mühendis yetiştiren yüksekokulların açılması önerilmekteydi.¹¹⁵ Rapor çerçevesinde ağırlıklı olarak erkek ve kız sanat okulları, kız enstitüleri, ticaret okulları, terzilik okulu gibi mesleki ve teknik eğitim veren okullar açılmaya başladı. Müfredat programları cinsiyete dayanan farklılıklar gözetilerek hazırlanırken; kadınları ilkökul sonrasında kısa yoldan mesleğe hazırlama amacı güden orta ve yükseköğrenim kapsamındaki okullarda biçki ve dikiş şubesi, çamaşır ve nakış şubesi, moda ve çiçek şubeleri açıldı.¹¹⁶ Kızlar için öngörülen eğitimde ise “hem üretici hem ev kadını” yetiştirmek amacıyla geleneksel kadın rollerinin devamı sayılan, düşük gelir ve saygınlık getiren işlere ağırlık verildi.¹¹⁷ Bu işler arasında önceliği olan ve ihtiyacın en fazla olduğu alan biçki dikiş eğitimiydi.¹¹⁸

¹¹³ Mine Tan, “Toplumsal Değişim ve Eğitim: Kadın Bakış Açısından”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, cilt: 27, sayı:1, 1994, s.84.

¹¹⁴ “Cumhuriyetten Sonra Mesleki Tedrisat”, *Maarif Vekilliği Dergisi*, s.11; Özalp, “Türkiye’de Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim”, s.35-40.

¹¹⁵ Kemal Zaim Sunel, “Ömer Buyse ve Mesleki ve Teknik Öğretim Hakkında”, *Mesleki ve Teknik Öğretim*, yıl:9, sayı:104, Ekim 1961, s.122-123.

¹¹⁶ Aynur Soydan, “Kadın Kimliğinin Oluşması Çerçevesinde Mesleki ve Teknik Eğitim (Cumhuriyet İdeolojisinin Kuruluş Sürecinde Kız Enstitüleri 1923-1940)”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, sayı:1, Yıl 1/2002, s. 271-273.

¹¹⁷ Tan, s.91-92.

¹¹⁸ 1929’da kız orta mektepleri ile liselerinde biçki dikiş dersi verebilecek yeterli sayıda öğretmen bulunamıyordu. Özellikle doğu vilayetlerindeki okullarda öğretmen ihtiyacı önemli bir sorun haline aldı. Bu ihtiyacı karşılamak için Maarif Vekâleti dikiş ve biçki müsabakası düzenlemiştir. Yarışmaya en az bir kız sanayi mektebini ya da bir orta mektebi tamamlamış olanlar katılabilecekti. Başarılı olanların hızlı bir şekilde tayin edileceği duyuruldu. (“Muallim ihtiyacı-Dikiş ve biçki müsabakası açılıyor”, *Akşam*, 2 Temmuz 1929, s.3; *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Ağustos 1930, s.5.)

Örgün eğitim kurumlarında mesleki ve teknik eğitime yönelişin hız kazanmasında Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın kabul edilmesinin büyük etkisi oldu. Sanayi kuracak ve işl

etecek teknik bilgiye sahip kadroların yetiştirilmesi önem kazandı. Bu amaçları karşılamak üzere 1936 yılında “Mesleki Tedrisatın İnkişafı Planı” ve 1941 yılında “Teknik Öğretim Hakkında Bir Rapor” adıyla sanayileşmeyi hızlandıracak eğitim planları hazırlandı. Oldukça hızlı bir gelişmeyle okul sayısı yüzde 341, mezun sayısı yüzde 534 arttı. Söz konusu gelişmelerin savaş koşullarında gerçekleşmiş olması işin şaşırtıcı tarafıydı.¹¹⁹ Getirilen uygulamalarda erkek öğrenciler için teknik eğitimin gerisinde bir sanayileşme beklentisi bulunurken, kız öğrenciler için medeni hayata hazırlanma ve iyi bir ev kadını ve anne olma isteği bulunuyordu.¹²⁰ Kadınların mesleki eğitimlerine yönelik yeni kurumların açılmasının arkasında “Türk ailesini bugünkü hayata uyabilecek şekilde yenileştirmek üzere kız eğitimini düzenlemek ve bugün hayatını tek başına kazanmak zorunda kalan kadının iş hayatına atılmasını sağlayacak bir meslek kazandırmak”¹²¹ prensibi bulunuyordu. Kadınlar için belirlenen faaliyet alanı yine biçki dikiş eğitimi üzerineydi. Öğrencilerin tecrübelerini arttırmak ve çalışma alanlarını genişletmek amacıyla kız enstitü ve akşam okullarından bir kısmına döner sermaye atölyeleri açıldı. Bu atölyelerde son sınıf öğrencileri ve mezun olan öğrenciler devam ederek gerek kendilerini yetiştiriyorlar gerekse para kazanıyorlardı.¹²²

1939 yılında Türkiye'nin eğitim durumu ve temel problemleri hakkında hazırlanan rapora göre biçki dikiş eğitimi veren örgün ve yaygın eğitim kurumlarına ait bilgiler şu şekildedir:

¹¹⁹ İlhan Tekeli-Selim İlkin, *İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, Cilt: 3, İletişim Yayınları, İstanbul:2014, s.52.

¹²⁰ Tekeli, *İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, s.52

¹²¹ Süleyman Kazmaz, “Türkiye’de Teknik Yönelişler”, *Ülkü*, cilt:3, sayı: 27, 1942, s.18.

¹²² Bakiye Koray, “Kız Teknik Öğretimde Başlangıç ve Gelişme”, *Mesleki ve Teknik Öğretim*, yıl:9, sayı:104, Ekim 1961, s.137

Tablo 13

1939 Yılında Terzilik Eğitimi Veren Örgün ve Yaygın Eğitim Kurumları

1939 Yılında Terzilik Eğitimi Veren Örgün ve Yaygın Eğitim Kurumları				
		Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
Örgün Eğitim Kurumları	Erkek Terzilik Okulu	1		
	Kız Enstitüleri (Kız Meslek Öğretmen Okulu dâhil)	12	2416	235
Yaygın Eğitim Kurumları	Akşam kız sanat okulları	18	7712	176 ¹²³
	Köy kadın kursları	1	40	
	Akşam erkek sanat okulları	4		

Kaynak: T.C. Maarif Vekilliği Türkiyede Tahsilin Bugünkü Durumu ve Ana Meseleleri Hakkında Rapor, Maarif Matbaası, İstanbul, 1939, s.26-31, 37.

Tabloda görüldüğü üzere, örgün eğitimde kız enstitüleri yaygın eğitimde akşam kız sanat okulları terzilik eğitimin verildiği öncelikli kurumlardı. İki kurumun okul sayıları birbirine yakın olmakla birlikte öğrenci sayıları arasında büyük bir fark olduğu görülür. Akşam kız sanat okullarındaki öğrenci sayısı, enstitülerdeki öğrenci sayısının üç katından daha fazlaydı. Bu durum, okul çağını geride bırakmış kadınların biçki dikiş eğitimi almaya büyük rağbet ettiklerinin göstergesidir. Diğer taraftan öğretmen sayıları incelendiğinde, az sayıdaki öğrenciye daha fazla sayıda öğretmen düşmekteydi.

Mesleki eğitim verilen bu okullarda sadece teknik bilginin verilmesi amaçlanmadı. Öğrencilere toplumsal hayatın gerektirdiği iş bölümüne ve beraberliğine alışmaları için eğitim faaliyetlerine geniş yer ayrıldı. Yurtseverlik duygularını kuvvetlendirmek, görev ve sorumluluk bilincini yerleştirmek, yardımseverlik ve kendi kendilerini idare edebilme alışkanlığı sağlamak gibi amaçlar da benimsendi. Mezun olunduktan sonra iş hayatına ve sosyal hayata kolayca uyum sağlayabilecek bireyler yetiştirilmeye çalışıldı.¹²⁴ Amaç, Cumhuriyet'in münevver kızlarının sisteme uyumlu bir şekilde yetiştirilmesiydi.

¹²³ Bu rakama Gezici Köy Kadın Kursları öğrenci sayısı dâhildir.

¹²⁴ Reşat Özalp, a.g.m., s.106

3.2.1.1. Kız Sanat Okulları

Kız sanat okulları, Osmanlı döneminde faaliyet gösteren kız sanayi mekteplerinin devamı niteliğindeki okullardı. Cumhuriyetten önce, birçok yerde açılan kız sanat okullarından yalnızca dört tanesi (ikisi İstanbul'da, biri Bolu'da, biri de Erzurum'da) Cumhuriyet dönemine aktif durumda intikâl etti.¹²⁵ Bu okullardan İstanbul'da bulunan Üsküdar Kız Sanayi ve Selçuk Kız Sanayi Mektepleri, Cumhuriyet'in ilanından sonra orta öğretim seviyesinde eğitim veren kız sanat okulları halini getirildiler. Kızları iyi bir ev kadını olarak yetiştirmeyi ve hayatını temin edebilecek derecede bir sanat öğretmeyi amaç edindiler.¹²⁶ Bu amaçla programlarında daha ziyade kadın sanatlarıyla ilgili bilgilere geniş ölçüde yer verildi.¹²⁷ 1928'den itibaren bu okulların kız enstitülerine dönüştürülmesi kararlaştırıldı ki, böylece Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kızlara sanat eğitimi veren okulların gelişiminde bir süreklilik takip edildi. İlk bölümde kız sanayi mekteplerine ve verdikleri biçki dikiş eğitimine geniş olarak değindiğimiz için, burada kız sanat okullarına kısaca değineceğiz.

Devlet nezdinde bu okulların geliştirilmesine ve yenilenmesine büyük önem gösterildi. Çünkü gelecek nesilleri kuracak olan kadınların, yeni sistemin içine dâhil olacak şekilde yetiştirilmesi görevini üstlendiler. 1925 yılında Almanya Ticaret ve Sanayi Bakanlığı müsteşarı Alfred Kühne'nin mesleki eğitimin geliştirilmesine yönelik hazırladığı raporda kız sanayi okullarının durumu tespit edildi. Rapora göre kız sanat okullarının zamanın ihtiyaçlarına cevap vermediği buna rağmen kız öğrencilerin düşünce ve çabalarının ekonomik yaşama katılma yönünde olduğu sonucuna varıldı.¹²⁸ Bu amaçla müfredat programları ve sınıfları yeniden düzenlenerek Fransa ve Belçika'dan uzmanlar getirildi.¹²⁹ Dersler, genel ve mesleki olmak üzere ikiye ayrılırdı. Mesleki dersler şunlardı: Biçki ve dikiş, teknoloji, moda, suni çiçek, çamaşır, nakış, resim, ev idaresi ve yemek pişirme, hıfzıssıhha ve ev idaresine tatbiki, çocuk hıfzıssıhhası ve fiilen bir ev

¹²⁵ <http://mtegm.meb.gov.tr/www/tarihcemiz-kiz-tekNIK-ogretim-genel-mudurlugu/icerik/24> (12.03.2017)

¹²⁶ Ergin, *Maarif Tarihi*, Cilt I, 691; Unat, 80f; E. Ergene, "Selçuk Kız San'at Mektebinde Üç Saat", *İstanbul Magazin*, sayı 4, 1 Nisan 1936, s.23-26.

¹²⁷ Özalp, "Türkiye'de Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim", s.48.

¹²⁸ "Cumhuriyetten Sonra Mesleki Tedrisat", *Maarif Vekilliği Dergisi*, s.11.

¹²⁹ Ergin, *Maarif Tarihi*, Cilt I, s. 691.

kadınına lazım olan çocuk bakımı.¹³⁰ 1928'den itibaren bu okulların kız enstitülerine dönüştürülmesine başlandı.¹³¹ Bu kapsamda ilk kız enstitüsü 1928 yılında "İsmet Paşa Kız Enstitüsü" adıyla Ankara'da kuruldu.¹³² İleriki yıllarda enstitülerin sayıları giderek artmış olsa da kız sanayi mektepleri faaliyetlerini sürdürdüler.

İstanbul Çapa'daki Selçuk Kız Sanayi Mektebi, Anadolu'daki diğer kız sanayi mekteplerine örnek teşkil etmesi bakımından önem taşımaktaydı. Son yeniliklerin takip edilmesi ve Avrupa'dan gelen uzmanların öğretmenlik yapıyor olması okulun önemini arttırmaktaydı. Yeni öğretmenler yetiştirmek kadar öğretmenlerin güncel bilgileri takip edebilmelerine imkân sağlanıyordu. Örneğin; 1929 yılı Ağustos ayında ülke çapındaki tüm kız liseleri ve sanat mekteplerinin el işleri, dikiş, biçki, çamaşır işleri ve ev işleri muallimlerini geliştirmek, Avrupa'daki en son usulleri göstermek için tatil kursları düzenlendi. Düzenlenen kurslarda, Fransa'dan getirilen yabancı uzmanlar ders verdiler.¹³³ Aynı kurslar 1930 yılında da düzenlenmiştir. Kurs sonunda sanat öğretmenlerinin yaptıkları ürünler, 29-30 Eylül 1930 tarihleri arasında sergilendi.¹³⁴

3.2.1.2. Kız Enstitüleri

Toplumsal değişim ve dönüşümlerin yaşandığı dönemlerde, toplum yapısının şekillendirmede eğitimin büyük rolü vardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla kadınların eğitiminde bu rolü kız enstitüleri üstlendi.¹³⁵ Kız sanat okullarının mevcut programları yeniden düzenlenerek kurulan kız enstitüleri; kadınların meslek, ev idaresi,

¹³⁰ E. Ergene, "Selçuk Kız San'at Mektebinde Üç Saat", *İstanbul Magazin*, sayı:4, 1 Nisan 1936, s.23-26.

¹³¹ Kurslar için biçki, moda ve mesleki resim öğretmeni Mile Latfen, Mile Philpp ve Mene Guallain; ev işleri eğitimi, tamir mutfak, ütü, temizlik ve moda, şapkacılık, işleme dersleri için Mene Baltelet İstanbul'a gelmiştir. ("Kız sanat muallimleri: bugünden itibaren kursa devam edecekler", *Vakit*, 1 Ağustos 1929, s.1.)

¹³² Arıg, Ayten Sezer, "Ankara'da Modanın Öncüsü Bir Okul: İsmet Paşa Kız Enstitüsü", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, yıl:7, sayı:4, Güz 2011, s.7.

¹³³ Kurslar için biçki, moda ve mesleki resim öğretmeni Mile Latfen, Mile Philpp ve Mene Guallain; ev işleri eğitimi, tamir mutfak, ütü, temizlik ve moda, şapkacılık, işleme dersleri için Mene Baltelet İstanbul'a gelmiştir. ("Kız sanat muallimleri: bugünden itibaren kursa devam edecekler", *Vakit*, 1 Ağustos 1929, s.1.)

¹³⁴ "Selçuk Mektebinde", *Vakit*, 29 Eylül 1930, s.5.

¹³⁵ Fatma Gök, "Kız Enstitüleri: Ev Kadını Yetiştiren Asri Bir Müessese", *75 Yılda Eğitim*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul:1999, s.241.

ticaret ve içtimai bilgiler temelinde eğitim görmelerine imkân sağlamıştır. Temel prensip olarak ideal bir ev kadını yetiştirmek ve kadın sanatlarından geçimlerini sağlayabilecek meziyet sahip kadınların yetiştirilmesi benimsenmiş olsa da, kız enstitüleri Cumhuriyetin idealleştirilen modern kadını yetiştirmek gibi bir göreve sahiptiler.¹³⁶ Aldıkları eğitimle evini ve kendini modern hale getirecek, bilgili ve kültürlü Türk kadınlarının kız enstitülerinden yetişmesi bekleniyordu.¹³⁷ Gerekliğinde geçimini karşılayabilecek bir mesleki bilgiyi kazanması amaçlansa da; temel amaç kültürlü, bilgili, aydın “ev kadını” yetiştirmektir.¹³⁸

Yukarıda belirttiğimiz gibi 1928 yılında Ankara’da açılan İsmet Paşa Kız Enstitüsü, bu kapsamda faaliyete geçen ilk enstitüydü.¹³⁹ İlköğretim mezunlarının devam ettiği ve eğitim süresinin 5 yıl olduğu okulda, birinci sınıfta diğer ortaöğretim kurumlarıyla aynı olan genel kültür dersleri gösterildi. 1935-1936 öğretim yılında kız enstitülerine ortaokul mezunu öğrencilerin alınması kararlaştırılarak, öğrenim süresi 2 yıl olan özel bölüm açıldı.¹⁴⁰ İlk üç sınıfı “Kız Sanat Orta Okulu” ikinci devresi ise Kız enstitüsü adını aldı.¹⁴¹ 1933-1934 öğretim yılından itibaren¹⁴² ikinci sınıfta devam eden öğrenciler yeteneklerine göre farklı şubelere yönlendirilerek alanlarında uzmanlaşmaları beklendi. “Kadın sanatları şubesi ve ev idaresi şubesi” olmak üzere iki şubede gösterilen dersler şu şekildeydi:

- a) Kadın sanatları şubesi: Biçki dikiş, moda ve nakış, beyaz işleri, kadın işleri.
- b) Ev idaresi şubesi: Yemek yapmak, ütü, moda, kola, çamaşır ve tamir, temizleme, hastalara ve yaralılara ihtimam tarzı ve çocuk bakımı.¹⁴³

¹³⁶ Soydan, s.281.

¹³⁷ Gök, s.241-242; Ayten Sezer Arığ,, “Türkiye’de Kız Enstitüleri: Gelenekten Geleceğe”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı:20, 2014 Bahar, s.197.

¹³⁸ Fatma Gök, s.242-243

¹³⁹ Arığ, “Türkiye’de Kız Enstitüleri”, s.197.

¹⁴⁰ <http://mtegm.meb.gov.tr/www/tarihcemiz-kiz-tekNIK-ogretim-genel-mudurlugu/icerik/24>; *Kurun*, 20 Haziran 1937, s.5.

¹⁴¹ Özalp, “Türkiye’de Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim”, s.80.

¹⁴² <http://mtegm.meb.gov.tr/www/tarihcemiz-kiz-tekNIK-ogretim-genel-mudurlugu/icerik/24>

¹⁴³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Teşrin-i evvel 1929, s.5.

İlk yıllarda şubeler bu şekilde belirlenmişken ilerleyen yıllarda getirilen düzenlemelerle üçüncü sınıftan itibaren “biçki dikiş şubesi ve moda şubelerinde” eğitim verildi.

- a. Biçki ve dikiş şubesi: Öğrenci, çocuk elbiselerinden başlayarak mantolara kadar bütün kadın elbiseleri üzerinde ihtisas yapar, diğer dersleri de görürdü.
- b. Moda şubesi: Öğrenci her türlü kadın ve çocuk şapkalarıyla tabi ve fantezi çiçekler üzerinde uzmanlaşırdı.¹⁴⁴

Öğrenci bu şubelerden birini seçer, diğer atölye ve meslek derslerini de alarak seçtiği şubede tam donanımlı olarak yetişirdi.¹⁴⁵ Meslek ve atölye dersleri kolaydan zora giden bir program dâhilinde gösterildi.¹⁴⁶ Mesela, biçki dikiş dersinde, gayet basit ve çocuk eşyası üzerinde el dikişlerinden başlanarak, yavaş yavaş daha güç işlere ve nihayet en güç kadın elbiselerine doğru gelişen bir metot takip edildi.¹⁴⁷

1939 yılında kız enstitülerinde uygulanan ders programları incelendiğinde;¹⁴⁸ biçki dikiş dersinin ihtisas şubelerinin en ağırlıkta işlenen dersleri olduğu göze çarpar. Dikiş ihtisası şubesinin 2. sınıfında yedi saat, 3. sınıfında dokuz saat, 4. sınıfında on iki saat, 5. sınıfında yirmi saat olmak üzere 48 saat gösterilen biçki dikiş dersleri haftalık programın ağırlıktaki dersiydi. Moda ihtisası şubesinde ise, 2. sınıfta üç saat, 3. sınıfta yedi saat, 4. sınıfta on saat, 5. sınıfta on beş saat olmak üzere 35 saat gösterildi.¹⁴⁹ Şubelerde derslerin ağırlıkları, seçilen alana göre belirlenmişse de her sınıfta mesleki resim ve ev idaresi dersleri¹⁵⁰ gösterilirdi.¹⁵¹ Mesleki resim dersinde, bugünün moda tasarımcılarının yaptığı gibi kıyafet çizimleri yaptırılmaktaydı.¹⁵²

Vakit gazetesinde bu şubeler şu şekilde sıralanmıştır: 1-Dikiş-biçki 2- Çamaşır-nakış 3- Moda-Şapkacılık, çiçekçilik. (“Mekteplere nasıl gidilir?”, *Vakit*, 5 Eylül 1929, s.3.)

¹⁴⁴ *Kurun*, 20 Haziran 1937, s.5.

¹⁴⁵ Ergin, *Maarif Tarihi*, cilt:5, s.2106-2107; Kız Enstitüleri ve Sanğat Okulları, [yayl.y.], Ankara: [t.y.], s. 11, 36.

¹⁴⁶ Ek 21.

¹⁴⁷ Kız Enstitüleri ve Sanğat Okulları, s. 36

¹⁴⁸ Ek 21.

¹⁴⁹ *Kız Enstitüleri ve Sanğat Okulları*, s. 34; Ek 21: 1939 yılında Kız Enstitülerinde Uygulanan Haftalık Ders Programı.

¹⁵⁰ Ev idaresi derslerinde; çamaşır yıkamak, ütü ve kola yapmak, ev temizliği, yama, tamir ve leke çıkarmak, alışveriş işleri, ev idaresini ev bütçesini takip ve tanzim etmek gibi bütün hususlar teorik ve

Batılı formlara uygun bir eğitim modeli uygulansa da verdikleri eğitimin ev ve el becerilerini ağırlıklı olarak kapsamaması bakımından, bu okullar özellikle geleneksel yapıyı koruyan aileler tarafından tercih edildi.¹⁵³ Kızlarının erkeklerden ayrı mekânlarda okumasını; eş-anne-ev kadını rolünün gerektirdiği bilgileri almasını isteyen ve sadece bu rollerin uzantısı olan işlerde çalışmasına izin veren kesimlerin de sistemle bütünleşmesini sağlamaktaydı.¹⁵⁴

1938 yılında, öğrencilerin okurken üretim sürecine katılmasını ve para kazanmasını sağlamak amacıyla son sınıf öğrencilerinin sipariş alacakları “döner sermaye atölyeleri” oluşturuldu. Olanaklar çerçevesinde her kız enstitüsünde ve akşam kız sanat okulunda açılmaya çalışılan sipariş atölyeleri, bir ticarethane gibi işletilerek burada çalışan öğrencilere emekleri karşılığında ücret verilmekteydi.¹⁵⁵ Atölye oluşturulamayan okullarda ise, öğrenciye öğretmenleri tarafından serbest sipariş sağlanmaktaydı.¹⁵⁶ Adana İsmet İnönü, Ankara İsmet Paşa, İstanbul Selçuk, Bursa Necatibey, İzmir Cumhuriyet Kız Enstitüleri’nin birer sipariş atölyesi bulunmaktaydı.¹⁵⁷

Enstitüler bünyesinde okul çağındaki öğrencelerin yetişmesine imkân sağlandığı gibi, okul çağını geride bırakan hanımların faydalanabilmesi için akşam eğitim veren halk sanat kursları oluşturdu. 1930 yılında İsmet Paşa Kız Enstitüsü’nde açılan, “malumat-ı umumiye kursları, meslek kursları ve ev idaresi kursları” nda 3 alanda eğitim verildi. Malumat-ı umumiye kursunda; Türkçe, hesap ve resim; meslek kurslarında dikiş, moda, beyaz çamaşır, nakış dersleri; ev idaresi kursunda tabahat, çamaşır yıkama, ütü, tamir,

pratik olarak gösteriliyordu. Yemek pişirme, alaturka ve alafranga yemekler, pastacılık, reçel, turşu, konserve, sofrta kurmak, sofrta hizmeti yapmak gibi bütün işler talebeye yaptırılır. (“Çocuğunuzu hangi okula vereceksiniz?” *Kurun*, 28 Haziran 1937, s.5.)

¹⁵¹ “Mekteplere nasıl gidilir?”, *Vakit*, 5 Eylül 1929, s.3.

¹⁵² “Çocuğunuzu hangi okula vereceksiniz?” *Kurun*, 28 Haziran 1937, s.5.

¹⁵³ Soydan, s.272, 276.

¹⁵⁴ Tan, s.91.

¹⁵⁵ Soydan, s.277; Öğrenciye saat başına 10 kuruşa kadar ücret verilmiştir. Bu ücretler öğrenci adına milli bir bankaya yatırılıyor. Okulunu bitirirken kendi çalışmasından elde ettiği küçük bir sermayesi oluyordu. (“Kız Enstitülerinin İhtisas Şubeleri”, *Kurun*, 20 Haziran 1937, s.5)

¹⁵⁶ Soydan, s.277.

¹⁵⁷ Ergin, Maarif Tarihi, cilt: 5, s.2106-2107.

dikiş, biçki, çocuk bakımı gibi dersler verildi.¹⁵⁸ Bu kursların amacı artan hayat pahalılığı karşısında kadınların giydikleri elbise ve şapkalarını kendilerinin dikmesine yardımcı olmanın yanı sıra çamaşır yıkamayı, yemek, ütü, tamir yapmayı öğrenmelerine imkân sağlamaktı. Hiçbir yaş farkı gözetmeksizin tüm hanımların başvurabileceği ve derslerin hem gündüz hem de gece işlendiği kurslar halk tarafından büyük ilgiyle karşılandı.¹⁵⁹ Halk sanat kurslarının bu kadar büyük rağbet görmesi, sonrasında Akşam Kız Sanat Okulları adıyla sürekli hale getirilmesine yol açtı.¹⁶⁰

Kız enstitüleri ve akşam kız sanat okullarından mezun olup da bilgi ve becerilerini geliştirmek isteyenler için enstitüler kapsamında “ilerleme atölyeleri” adıyla bir bölüm daha oluşturuldu. İlerleme atölyelerine devam edenlere, 3 yıl boyunca almış oldukları pratiğe dayalı eğitimin neticesinde teknik ve pratik bilgilerini arttırdıklarına dair bir başarı sertifikası verilmekteydi.¹⁶¹ 1934 yılında İsmet Paşa Kız Enstitüsü’nü ziyaret eden gazeteci Server Rifat, okulun dikiş atölyesi hakkında edindiği izlenimlerini şu cümlelerle ifade etmekteydi:

Nakış ve dikiş atölyelerinde en basitinden en mükemmeline kadar her şey sistematik bir usul ile öğretiliyor. İlk mektepten iğne tutmasını bilmeden gelen kızlarımızı en mükemmel bir terzi elinden çıkmış kadar enfes bir tayyörün artık son ütüsünü yaparken gördüğümüz zaman pek yerinde olarak mağrur oluyoruz. Birer şiir kadar ince ve zarif işlemler, brodeler, yaz bulutları kadar manalı çamaşırlar...Bütün bu güzel ve makineden çıkmış, kalıptan dökülmüş kadar el değmemişe benzeyen bu harikulade işler hangi Türk’ü mağrur etmez?.. İsmet Paşa Kız Enstitüsü’nde ihtisasını yapmış hanım kızlarımızdan hayata atılan pek çok terzimiz vardır. Bunlar iki seneden beri Ankara terzilik âleminde derhal parlamışlar, iş hususunda fevkaladelikler göstermişler ve dikiş piyasasının hayli inmesinde de amil olmuşlardır.¹⁶²

¹⁵⁸ “Mesleği akşam kursları”, Hâkimiyeti Milliye, 7 Teşrin-i sani 1929; 1930’da gösterilen dersler şu şekildedir: dikiş- biçki-moda (füt, kadife ve saire gibi şapkaların imali), beyaz nakış (iç çamaşırlar için), renkli nakış (tezyinat için), çamaşır (kadınlara ait tekmil cihazın dikilmesi), ev idaresi dersleri (tabahat, çamaşır yıkama ve ütülmesi), küçük çocuk ve hastalara bakım dersleri gibi dersler gösterilmekteydi. (İsmet Paşa Kız Sanat Okulları Halk Sanat Kursları”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Kanuni evvel 1930, s.1.)

¹⁵⁹ 6 Aralık 1930 tarihinden itibaren açılan İsmet Paşa Enstitüsü halk sanat dershanesi sabah saat 9 dan 12 ye ve akşam saat 5 ten 7 ye kadar hizmet vermiştir. Hanımların kendileri için günün en uygun saatinde devam edebilecekleri duyurulmuştur. (“İsmet Paşa Kız Sanat Okulları Halk Sanat Kursları”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Kanun-ı evvel 1930, s.1)

¹⁶⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Kanun-ı evvel 1930, s.1.

¹⁶¹ Ergin, *Maarif Tarihi*, cilt:5, s.2106-2107.

¹⁶² Arıç, “İsmet Paşa Kız Enstitüsü”, s.8.

Enstitülerden mezun olanlar atölye açarak müstakil çalışabilir, dikiş yurdu açabilir ya da lise ve güzel sanatlar akademisi süsleme şubesine girebilirlerdi. 1934'ten sonra Ankara İsmet Paşa Kız enstitüsünde açılmış olan kız teknik öğretmen okuluna devam ederek ilk, orta ve sanat okullarının sanat öğretmeni olabildiler.¹⁶³

3.2.1.3. Kız Teknik Öğretmen Okulu

Kız enstitülerine, akşam kız sanat okullarına ve ortaokulların biçki dikiş, ev idaresi gibi derslerine öğretmen yetiştirmek amacıyla 1934 yılında Ankara'da Kız Teknik/Ertik Öğretmen Okulu açıldı.¹⁶⁴ Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü binasında faaliyete başlayan okul,¹⁶⁵ kız enstitülerinin sayılarının giderek çoğalmasına karşın öğretmenlik yapacak yetişmiş eleman bulunmaması sebebiyle kuruldu.¹⁶⁶ Ancak okulun temeldeki gayesi, diğer kız okullarında olduğu gibi kızları ileri seviyede bir anne ve ev kadını olabilecek şekilde yetiştirmek, gerektiğinde hayatlarını kazanabilecekleri bir mesleğe sahip olabilmelerini sağlamaktı.¹⁶⁷ Mezun olanlar ortaokullarda biçki dikiş ve ev idaresi öğretmeni olarak görev alıyordu. Yeteneği ile ön plana çıkanlar, ihtisas sınıfı olan üçüncü sınıfta eğitim alarak kız enstitülerinin atölye ve meslek dersleri öğretmeni de olabiliyordu.

Okuldaki eğitim, biri 2 diğeri 3 yıl olmak üzere iki kısma ayrılmıştı. Bunlardan biri ortaokulların biçki dikiş öğretmenlerini yetiştiren iki yıllık kısmı, diğeri ise kız enstitülerinin ve akşam kız sanat okullarının meslek ve atölye dersleri öğretmenlerini yetiştiren üç yıllık kısmıydı. Biçki dikiş, moda-çiçek, nakış, çamaşır, resim, ev idaresi-yemek, çocuk bakımı alanlarında olmak üzere 6 ayrı ihtisas şubesinde eğitim verildi.¹⁶⁸

Birinci sınıfa kabul edilen öğrenciler, ilk üç ay öğretmenleri tarafından biçki dikiş ve moda üzerine kabiliyetlerinin olup olmadığı dikkatle takip edildikten sonra çeşitli

¹⁶³ *Kurun*, 2 Temmuz 1937, s.5.

¹⁶⁴ İlhan Tekeli-Selim İlkin, *İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, Cilt: 3, İletişim Yayınları, İstanbul:2014, s.55.

¹⁶⁵ Bakiye Koray s.138.

¹⁶⁶ "Cumhuriyetten Sonra Mesleki Tedrisat", Maarif Vekilliği Dergisi, s.53-54.

¹⁶⁷ Özalp, a.g.m., s.78.

¹⁶⁸ Ek 22.

ihhtisas Şubelerine ayrılırdı. Yetenekli görülenler, üç senelik eğitime tabi tutularak kız enstitülerine ve akşam kız sanat okullarında öğretmenliğe yönlendirildiler. Ortalama başarı sergileyenler ise, iki senelik eğitim görerek ortaokullardaki biçki dikiş ve ev idaresi dersleri ğretmenliği için biçki dikiş Şubesine ynlendirilirdi. Kız enstitülerine ve akşam kız sanat okullarına ev idaresi ve yemek pişirme ğretmeni olacaklar, ayrı bir giriş sınavından geçerek doğrudan doğruya bu Şubeye ayrılırdı.¹⁶⁹

3.2.1.4. Olgunlaşma Enstitüleri

Kız enstitüleri ile akşam kız sanat okullarından mezun olanların, uzmanlaŐmalarına imkân sağlamak amacıyla, 1946-1947 ğretim yılında İstanbul Beyoğlu Kız Teknik ğretim Olgunlaşma Enstitüsü açıldı.¹⁷⁰ Olgunlaşma enstitüsü atölyelerinde, kadın giyimleri için modern ve klasik modeller üzerinde çalışmalar yapılarak eserler meydana getirilmekteydi. Okulların programlarında, eski Türk kıyafet ve motiflerinden modernize edilmiş motifler üzerinde çalışmak ve bu alanda araştırmalar yapmak da vardı. Bu müesseseler kadınların giyim zevkinin geliŐmesinde öncülük ettiler.¹⁷¹

1958 yılında Ankara’da müstakil bir Olgunlaşma Enstitüsü’nün açılmasıyla ile çalışma sınırları geniŐledi.¹⁷² Türkiye modasını büyük ölçüde belirleyen Ankara Olgunlaşma Enstitüsü, kuruluşundan itibaren devlet büyüklerinin eŐlerini giydirdi ve modaya yön veren bir kurum haline geldi. Başta cumhurbaşkanları eŐlerini, baŐbakan, bakanlarla birlikte baŐkentteki askeri ve mülki erknın eşlerinin giyim tercihinde Ankara Olgunlaşma Enstitüsü ncelikli yer aldı.¹⁷³

Olgunlaşma enstitüleri, kız enstitülerinin ev kadınının evdeki yeterliliğini artırmayı amaç edinen misyonundan farklı olarak kadını ev içinde ve kamusal alanda verilen geleneksel rolleriyle üretken kılmayı amaç edindiler. Kadınların bu kurumda

¹⁶⁹ "Cumhuriyetten Sonra Mesleki Tedrisat", *Maarif Vekilliği Dergisi*, s.53-54.

¹⁷⁰ Koray, s.137-138.

¹⁷¹ zalp, a.g.m., s.100.

¹⁷² Koray, s.137-138.

¹⁷³ Mazlum Akın, *Kız Teknik Eğitim-ğretiminde Bir rnek: Ankara Olgunlaşma Enstitüsü (1958-2002)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara:2011, s.82.

edinecekleri meslek bilgisiyle hayatlarını kazanabilecek duruma gelmeleri hedeflendi. Geleneksel Türk giyim ve el sanatları alanlarında; araştırma, geliştirme, değerlendirme, arşivleme ve üretim çalışmaları yapan el sanatlarının yaşatılmasını da sağlayan olgunlaşma enstitüleri; eğitim öğretimin yanı sıra; kültürel değerleri, kaybolmaya yüz tutmuş Türk el sanatlarını koruyan ve gelecek kuşaklara aktarılmasına öncülük etti.¹⁷⁴

3.2.1.5. İstanbul Erkek Terzilik Mektebi

1928 yılında Sultanahmet Divanyolu'nda açılan İstanbul Terzi Mektebi, Maarif Vekâleti'ne bağlı olarak terzi ve makastar yetiştirmek amacıyla faaliyete geçti. Gündüz eğitim verilen okulda eğitim ücretsizdi ve ilkokul mezunu olan herkes devam edebilmekteydi. Dikiş ve biçki olmak üzere iki kısımda eğitim verilmekteydi. Eğitim süresi üç yıl olan dikiş şubesine ilkokul mezunları kabul edilerek, her türlü erkek elbiselerini, kadın tayyör mantolarını dikmekte yetenekli terziler yetiştirilmekteydi.¹⁷⁵ Dikiş şubesi mezunlarından isteyenler, eğitim süresi bir yıl olan biçki şubesinde kadın tayyör ve mantoları makastarlığı öğrenmekteydiler. Biçki şubesine, dikişten mezun öğrenciler devam ettiği gibi dışarıdan katılmak isteyen terzilerde kabul edilmekteydi.¹⁷⁶ 1930-1931 eğitim öğretim yılında bu okul 8 öğrencisiyle ilk mezunlarını verdi.¹⁷⁷

İstanbul Terzilik Okulu, 1938-1939 eğitim yılında Erkek Terzilik Okulu adını aldı. Aynı yıl okulun gündüz kısmına çeşitli sebeplerden dolayı devam edemeyen terzi usta ve kalfaları ile biçki öğrenmek isteyenler için akşam kursları açılarak eğitim vermeye başlandı.¹⁷⁸ Kadın ve erkeklerin devam edebildiği kurslar ücretsiz olup, eğitim süresi 8 aydı. Kayıt yaptırabilmek için en az millet okulu kurslarından mezun olmak gerekliydi. 1938 yılında kurslara devam etmek için yaş sınırı aranmazken bir yıl sonrasında 45

¹⁷⁴ Akın, s.96.

¹⁷⁵ Ergin, *Maarif Tarihi*, cilt:5, s.2103.

¹⁷⁶ "Cumhuriyetten Sonra Mesleki Tedrisat", *Maarif Vekilliği Dergisi*, s.77.

¹⁷⁷ Ergin, *Maarif Tarihi*, cilt:5, s.2144.

¹⁷⁸ "Cumhuriyetten Sonra Mesleki Tedrisat", *Maarif Vekilliği Dergisi*, s.77; *Akşam*, 3 kanuni evvel 1938, s.14.

yaşına kadar olanların kayıt yaptırabileceği şartı getirildi.¹⁷⁹ Hem okulun hem de akşam biçki kurslarının kayıt şartları ve tarihleri gazete ilanları yoluyla duyurulmaktaydı.¹⁸⁰

Akşam kurslarında biri kadın biçkisi, diğeri erkek biçkisi olmak üzere iki şube mevcuttu. Her şubede öğrenci teori ve pratik olmak üzere haftada on saat ders görmüştür.¹⁸¹ Büyük rağbet gören akşam terzilik okulunda ilk yılda 200 kişiye eğitim verilmiştir. Kız enstitüleri ve bölge sanat okullarında olduğu gibi oluşturulan sipariş atölyesinde üst sınıf öğrencileri dışarıdan aldıkları her türlü siparişi hazırlıyor, bir taraftan da müfredat dâhilindeki pratik bilgileri uygulamalı olarak tatbik ediyorlardı.¹⁸² 1943'te Talim ve Terbiye kurulunda alınan bir kararla birlikte İstanbul Erkek Terzilik Okulu'nun ismi Erkek Orta Terzilik Okulu olarak değiştirildi.¹⁸³

3.2.1.6. İstanbul Terzilik ve Kürkçülük Okulu

1934 yılında hazırlanan plan çerçevesinde İstanbul Terzilik Mektebi teşkilâtı içinde üç sınıflı bir Kürkçülük şubesi açıldı.¹⁸⁴ İstanbul Terzilik ve Kürkçülük Okulu adı verilen bu okul, ilkokuldan sonra devam edilen orta dereceli okullar statüsündeydi. Parasız, gündüz eğitim veren ve yatılı olmayan okulda eğitim 3 şubeye ayrılmıştı:

1) Dikiş Şubesi: Eğitim süresi üç yıldır. Kayıt olmak için en az ilkokul mezunu olmak ve 12 yaşından küçük 16 yaşından büyük olmamak gerekiyordu. Kayıt için okul diploması, nüfus kâğıdı, aşı, sağlık raporları ve 4 fotoğraf ile başvuru yapılıyordu. Bu şubede öğrenci dışarıdan dikiş getirip, malzemesi kendine ait olmak üzere dikiş yapabiliyordu. Okul dışarıdan sipariş alınıp, öğrenciye diktirildi. Bunlardan yalnız ikinci ve üçüncü sınıf talebesine yılsonunda yaptığı işe göre para da veriliyordu.

¹⁷⁹ *Akşam*, 3 Kanun-ı evvel 1938, s.14; "Maarif Vekilliği Erkek Terzilik Okulu Müdürlüğünden", *Akşam*, 3 Eylül 1939, s.10.

¹⁸⁰ "Kültür Bakanlığı Erkek Terzilik Okulu Direktörlüğünden" *Akşam*, 1 Eylül 1937, s.11.

¹⁸¹ Ergin, *Maarif Tarihi*, cilt:5, s.2109.

¹⁸² "Cumhuriyetten Sonra Mesleki Tedrisat", *Maarif Vekilliği Dergisi*, s.77-78.

¹⁸³ Talim ve Terbiye Kurulu'nun 16.06.1943 tarih ve 190 sayılı kararı.

¹⁸⁴ Talim ve Terbiye Kurulu'nun 03.01.1934 tarih ve 2 sayılı kararı.

2) Biçki Şubesi: Eğitim süresi bir yıldır. Bu şubeye dikiş şubesi talebesi ile dışarıdan talebe alındı. Yalnız dışarıdan girenlerden terzilik bilmeleri şartı aranıyordu. Mayıs sonunda; prova, biçki, manto, tayyör işlerinin yaptırıldığı imtihanda başarılı olmaları gerekiyordu. Dışarıdan girmek isteyenlerin yaşları, 16'dan küçük 20'den büyük olmamalıydı.

3) Kürkçülük Şubesi: Eğitim süresi üç yıl olan bu şubede kürkçülük işi öğretildi. Türkçe ve hesap dersleri de teorik olarak okutuldu. Buraya dışarıdan derse girmek isteyenlerin yaşları 16'dan küçük 20 den büyük olmalıydı.¹⁸⁵

1936 yılında okula girebilmek için gerekli olan yaş sınırında düzenleme yapıldı. Dikiş şubesi için 13 yaşından küçük ve 17 yaşından büyük olmamak şartı aranırken; biçki şubesine girebilmek için 17 yaşından küçük ve 20 yaşından büyük olmamak şartı getirildi.¹⁸⁶

Ağırlıklı olarak kürk ve deri işlemeye yönelik bilgilerin verilmesi planlanan okulda oldukça geniş kapsamlı bir müfredat programı hazırlandı. Aşağıdaki tabloda yer alan müfredat programına göre; çeşitli derilerin işlenişi tamiri ile başlanarak tavşan, köstebek, tilki, sansar, çakal, kuzu, tay, vizon, kunduz, su samuru gibi hayvanların kürklerinden manto, ceket ve süslemelerin yapılmasına dair eğitim verildi. Her sınıfın programına göre haftada iki saat Türkçe, hesap ve hendese, defter tutma, resim gibi teorik dersler ve Türk dikişçiliğine dair dersler de gösterildi.¹⁸⁷

¹⁸⁵ “Maarif Vekâleti Terzilik ve Kürkçülük Mektebi Müdürlüğünden”, *Akşam*, 30 Teşrinisani 1934, s.10; “Terzilik ve Kürkçülük okuluna girme şartları”, *Kurun*, 11 Haziran 1935; “Terzilik ve Kürkçülük Mektebi Müdürlüğünden” *Akşam*, 25 Ağustos 1935, s.9; *Akşam*, 27 Ağustos 1935, s.4.

¹⁸⁶ “Kültür Bakanlığı Terzilik ve Kürkçülük Okulu Direktörlüğünden”, *Akşam*, 29 Ağustos 1936, s.11.

¹⁸⁷ Talim ve Terbiye Kurulunun 08.11.1934 tarihli, 254 sayılı kararı

Tablo 14

Terzilik Mektebine İlave Edilecek Kürkçülük Şubesine Ait Müfredat Programı

Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Üçüncü Sene
Muhtelif derilerin tamiri, keçi derileri işleri. Tavşan eşarpları ve garnitürleri. Adi tilkiler, köstebek ve eşarp ve garnitürleri. Halı, kedi derileri, kuzu ayakları.	Tavşan mantoları, gümüşü ve adi tilkiler ve garnitürleri. Mürmel mantoları, sansar kravatları. Ermin kravat ve garnitürleri. Çakal, kuzu (astragan) garnitür ve kravatları. Tay mantoları, Amerika ve Avustralya Oposson garnitür ve eşarpları, adi kuzu garnitür ve ceketleri. Yukardaki gibi herneki kussen ve halı ve muhtelif kürk tamiratu.	Tavşan manto ve ceketleri, her nevi tilkiler ve garnitürleri. Köstebek manto ve caketleri, İskons eşarpları. Mürmel mantoları. Sansar kravatları. Potigeri ceket ve mantoları. Astragan mantoları. Pulen mantolar ve ceketleri. Lutr manto ve garnitürleri. Su sansarı garnitürleri. Vizon manto ve garnitürleri. Ermin manto ve ceketleri. Kunduz ceket manto ve garnitürleri. Martr garnitürleri. Lenk garnitürleri, her nevi tamirat.

Kaynak: Talim ve Terbiye Kurulu'nun 03.01.1934 tarih ve 2 sayılı kararı/ ek 3.

3.2.2. Yaygın Eğitim Kurumlarında Biçki Dikiş Eğitimi

Cumhuriyet döneminde kadınlara yönelik biçki dikiş eğitimine yönelik faaliyetler, kurs olarak açılan yaygın eğitim kurumlarında gerçekleşti. Kurslardaki eğitim, 1926 yılında çıkarılan Maarif Teşkilâtına Dair Kanun'unla¹⁸⁸ ilköğretim çağını geçirmiş ve hiç öğrenim görmemiş yetişkinleri işe alan kuruluşların, söz konusu şahıslara eğitim verebilmesine olanak sağlanmasıyla başladı. Böylece Maarif Vekâleti dışındaki kuruluşların da yaygın eğitime aktif olarak katkıda bulunmalarına imkân tanındı. Bu amacı gerçekleştirmek için 1926 yılında *Halk Terbiyesi Şubesi* adıyla İlköğretim Genel

¹⁸⁸ Mesleki ve teknik eğitimin düzenleyen bu kanunla; “ilköğretim çağını geçirmiş ve hiç öğrenim görmemiş yetişkinleri işe alan kuruluşların, söz konusu şahıslara ilköğretimi verme zorunluluğu” getirildi. Bu kapsamda 1926 yılı içinde Halk Terbiyesi Şubesi adıyla İlköğretim Genel Müdürlüğü bünyesinde Talim ve Terbiye Dairesine bağlı ilk yaygın eğitim örgütü kuruldu. Halk Terbiyesi Şubesi çok uzun süre faaliyet göstermedi ve bir süre sonra kapandı. Ancak 1952 yılında Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak yeniden açılarak sonrasında İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne devredildi. (Vatandaş, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Toplumsal Değişim Aracı Olarak Eğitimin Modernleştirilmesi”, s.53. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/iusoskon/article/viewFile/1023006714/1023006236> (17.02.2017))

Müdürlüğü bünyesinde Talim ve Terbiye Dairesine bağlı olarak ilk yaygın eğitim örgütü oluşturuldu.¹⁸⁹ Şubeye bağlı olarak açılan Akşam Sanat Okulları, Gezici Köy Kursları, Özel Biçki ve Dikiş Yurtları yoluyla köy, kasaba ve şehirlerde kadınların mesleki bilgi edinebilecekleri eğitim kurumları teşkil edildi. Kadınlar için belirlenen faaliyet alanı ise ağırlıklı olarak yine biçki dikiş eğitimi üzerineydi. Sosyal statüsü ya da ekonomik durumu ne olursa olsun her kesimden kadının katıldığı bu kurslar, bir taraftan ihtiyaçları karşılamaya yönelik meslek bilgisi sağlarken diğer taraftan kadınların sosyalleşebileceği, bilgi ve görgülerini artırabileceği ortamlar yaratmaktaydılar. Bununla beraber ataerkil toplum yapısında erkeklerin eşini ya da kızını rahatlıkla gönderebileceği kurumlar olması bakımından da önemli işleve sahiptiler.

Ev işleri ve biçki dikiş eğitimi veren kursların, kadınlar tarafından büyük talep gördüğünü her yıl artan öğrenci sayılarından tespit edebiliyoruz. Kurslara olan talebin hangi boyutta olduğunu anlayabilmek için 1932-1969 yılları arasındaki öğrenci sayılarını dikkate alabiliriz. Aşağıdaki tabloda yer alan öğrenci sayılarına göre; II. Dünya Savaşı'nın etkisiyle 1940-42 sürecinde küçük bir düşüş yaşanmış olsa da Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 1950 yılına kadar öğrenci sayıları 10.000'in altında seyretti. 1960 İhtilaline kadar ortalama 10.000 öğrenci kurslara devam ederken sadece 1958-1959 yıllarında siyasî çalkantıların etkisiyle rakamlarda azalma yaşandı. Ancak 1960 yılından sonra tasarruf ve millî iktisat politikalarını ön planda tutan sol iktidarların yeniden başa gelmesiyle rakamlar 15.000'in üzerine çıkmıştır. 1970'e gelindiğinde 30.000'e yakın öğrencinin kurslardan faydalandığı görülmektedir.

¹⁸⁹ Celalettin Vatandaş, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Toplumsal Değişim Aracı Olarak Eğitimin Modernleştirilmesi", s.53, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/iuoskon/article/viewFile/1023006714/1023006236> (17.02.2017) ; Muhittin Yıldırım, Hayata Boyu Öğrenme Kapsamında Yaygın Eğitim ve Halk Eğitimi Merkezleri, Gazi Kitapevi, Ankara, 2009,

Tablo 15

Ev İşleri ve Biçki Dikiş Kursları Öğrenci Sayısının Yıllara Göre Gelişimi

Yıllar	Öğrenci Sayıları	Yıllar	Öğrenci Sayıları
1932-33	1.438	1951-52	10.372
1933-34	1.769	1952-53	11.575
1934-35	1.791	1953-54	12.197
1935-36	1.788	1954-55	11.908
1936-37	2.534	1955-56	10.834
1937-38	2.460	1956-57	10.291
1938-39	2.957	1957-58	10.365
1939-40	3.274	1958-59	7.515
1940-41	3.632	1959-60	16.675
1941-42	3.408	1960-61	16.648
1942-43	4.970	1961-62	16.198
1943-44	5.980	1962-63	16.590
1944-45	6.784	1963-64	19.915
1945-46	6.364	1964-65	22.033
1946-47	6.430	1965-66	21.466
1947-48	9.314	1966-67	23.402
1948-49	7.374	1967-68	27.252
1949-50	9.833	1968-69	31.730
1950-51	10.865		

Kaynak: Bernard Caporal, *Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara:1982, s.784.

Çalışmanın sınırları gereği yaygın eğitim kurumlarındaki biçki dikişe dair gelişmeler, 1952 yılına kadar ele alınacaktır. Devam eden süreçteki gelişmeler farklı bir çalışmanın konusu ihtiva edebilir.

3.2.2.1. Akşam Kız Sanat Okulları

Okul çağını geride bırakmış kadınlara ya da eğitimini devam ettirme şansı bulamayan genç kızlara, kadın sanatlarını öğretmek amacıyla kız enstitüleri bünyesinde akşam eğitim veren kurslar açıldı. İlk örneğini İsmet Paşa Kız Enstitüsü bünyesinde açılan akşam kursları teşkil eder. Kursların büyük rağbet görmesi 1928 yılından sonra Akşam Kız Sanat Okulları adıyla sürekli hale getirilmelerini sağladı. Enstitüye bağlı olmayan Maarif Vekâleti tarafından müstakil olarak açılan akşam kız sanat okulları da faaliyet

gösterdi.¹⁹⁰ Bu okullar mesleki eğitim veren birer kurum olmalarının yanında, kadınların sosyal ve kültürel gelişimlerine yardımcı olmak gibi sorumlulukları vardı. Kısa bir zamanda iyi bir ev hanımının bilmesi gereken bilgi ve meziyetleri kazandırmaktaydı.¹⁹¹ Çocuk bakımı, ev idaresi, evin nasıl yönetileceği gibi kadınların aile yaşamında ihtiyaç duyabilecekleri bilgilere ulaşma imkânı sağlandı.¹⁹²

Akşam kız sanat okulları sayesinde çok farklı kesimlerden kadınların bir araya gelmesine imkân yaratıldı. Çalışan memur ve işçiler, öğrenciler, kadın sanatlarından birini meslek edinmek isteyen genç kızlar ve ev hanımları gibi geniş halk kitleleri bir arada eğitim görüyorlardı.¹⁹³ Öğrencilerin büyük çoğunluğunu oluşturan alt sınıftan hanımların, pratik beceriler edinmek kadar bilgi ve görgülerini arttırmak için devam ettikleri kurumlardı.¹⁹⁴

Eğitim süresi iki yıl olan akşam kız sanat okullarında biçki dikiş, kadın ve erkek çamaşırını, nakış, moda, şapkacılık, çiçek, ev idaresi, yemek pişirme, pasta, resim, bebek, yün işleri, sırma, karodantel, çocuk bakımı gibi meslekler üzerine kurslar düzenlendi.¹⁹⁵ “Hayatını kazanmak için terzilik yapmak maksadıyla yalnız dikiş ve biçki dersine devam edenlerin, mükemmel surette yetişeceklerine” özellikle dikkat çekilmekteydi.¹⁹⁶ Herkesin rahatlıkla devam edebilmesi için ders zamanlarına göre A, B ve C olmak üzere

¹⁹⁰ Bunlardan biri Uşak'ta açılan Akşam Kız sanat okuludur. Okulun müdürü Neriman Akça, gazeteye verdiği beyanatta 1940-41 senesinde açılan okulun bu kadar rağbet göreceği tahmin etmediklerinden bahseder. Büyük bir ilgiyle karşılaşarak ilk ders yılı içinde 180 öğrencilerinin olduğunu, ikinci senesinde talebin daha fazla olmasını beklediklerine değinmiştir. Dikiş, biçki, moda ve çiçekçilik şubelerinde eğitim alan öğrenciler, iki yıllık eğitim sonucunda mezun olabilmekteydiler. Dikiş öğretmenleri Münevver Hanım ve moda öğretmenleri Handan hanımın nezaretinde eğitime devam edilmektedir. (“Uşak Akşam Kız Sanat Mektebi”, *Akşam*, 30 Mayıs 1941, s.4.)

¹⁹¹ “Cumhuriyetten Sonra Mesleki Tedrisat”, *Maarif Vekilliği Dergisi*, s.55; Özalp, “Türkiye’de Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim”, s.94.

¹⁹² Caporal, s.327, 782.

¹⁹³“Orta tahsil yaştaki kız çocuklarından tutun da mevkii, memuriyet sahibi, kelli felli beylerin hanımlarına kadar her sınıftan talebe var.” (“Akşam Kız Sanat Mektebinde”, *Vakit*, 10 Haziran 1934, s.10; Türkiyede Tahsilin durumu hakkında rapor, s.29; “Cumhuriyetten Sonra Mesleki Tedrisat”, *Maarif Vekilliği Dergisi*, s.55.)

¹⁹⁴ Elif Ekin Akşit, s.181.

¹⁹⁵ Özalp, a.g.m., s.94-95; Caporal, s.327, 782.

¹⁹⁶ *Akşam*, 26 Haziran 1939, s.10.

3 ayrı sınıf belirlendi.¹⁹⁷ Ev hanımı ya da çalışan hanımlar, istedikleri takdirde birkaç kursa devam edebiliyordu.¹⁹⁸ 1934 yılına kadar 12 yaşından büyük herkes devam ediyorken bu tarihten sonra 50 yaşından küçük olan hanımlar akşam sanat mekteplerine kabul edilmiştir.¹⁹⁹ 1937 yılında ise 45 yaş sınırı getirildi.²⁰⁰

Halkın büyük rağbet gösterdiği akşam kız sanat okullarının 1932-1944 yılları arasındaki okul, öğrenci ve mezun sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. Tabloya göre okul sayısı 1936 yılına gelinceye kadar sayıları 7’i geçmezken; 1936-1937 ders yılından sonra 14’ün üzerinde rakamlara yükselmiştir.²⁰¹ 1939 yılında keskin bir yükselişle sayıları 26’ı bulmuştur. İlerleyen yıllarda sayıları giderek artmış ve 1943 yılında 54 yükselerek on üç yıllık süredeki en fazla rakama ulaşmıştır. Öğretmen ve öğrenci sayıları da kursların sayılarıyla paralel olarak giderek artmıştır. Şubelerdeki öğrenci yoğunluğuna bakıldığı zaman, daha çok C şubesi tercih edilmiştir. Ders saatlerinde esnek davranılması C şubesine talebin fazla olmasının nedeni olmalıdır. Tabloda dikkat çeken husus, öğrenci sayıları ile mezun sayıları arasında büyük farklılıkların olmasıdır. Devam eden öğrencilerin çoğunluğunun kurs tamamlamadan ayrıldıkları göze çarpar.

¹⁹⁷ -A Şubesi: Haftalık ders saatlerinin fazlalığı ve çeşitliliği itibarıyla, başka bir işte çalışmayan ve günde 4-5 saatini okulda geçirecek kadar vakti olanların, dolayısıyla daha ziyade ilk tahsilin devamında kısa bir mesleki tahsil ile hayata atılmak isteyen genç kızların ve ev kadınlarının devamına uygundur. Bu şube biri biçki dikiş, diğeri moda olmak üzere iki kısma ayrılır. Bu iki kısımdan her hangi birini seçenler, seçtikleri kısımda haftada 27 saat derse devama mecburdurlar.

- B Şubesi: Vakitleri «A» şubesine devama müsait olmayan kadınlara elverişli bulunan bu şubenin, biçki dikiş ve moda kısımları vardır. Bunlardan birini seçen talebe, bu kısımdaki bütün dersleri de beraber görmeye mecburdur. Haftada 19 saat ders gösterilen bu şubenin «A» şubesinden farkı, bazı derslerin gösterilmemesi nedeniyle haftalık ders saatlerinin azaltılmış olmasıdır.

- C Şubesi: Bu «A» ve «B» şubelerinde gösterilen bütün dersleri almaya gerek duymayan ancak istediği bir veya bir kaç dersi görmek isteyen ev kadınlarının ya da fabrikalarda, bankalarda, ticarethanelerde ve devlet dairelerinde çalışan yani fazla zamanı bulunmayanların devamına uygundur. Bu şubedeki her ders, haftada fazla 6 saat olmak üzere, birer kurs teşkil eder. Öğrenci bu kurslardan bir veya bir kaçını seçmekte serbesttir.

(Ergin, *Maarif Tarihi*, cilt:5, s.2112-2113; “Sanat okullarına nasıl gidilir?” *Kurun*, 20 Haziran 1937, s.5; *Kurun*, 2 Temmuz 1937, s.5.)

¹⁹⁸ Reşat Özalp, a.g.m., s.94-95.

¹⁹⁹ “Akşam Kız Sanat Mektebinde”, *Vakit*, 10 Haziran 1934, s.10.

²⁰⁰ “Sanat okullarına nasıl gidilir?” *Kurun*, 20 Haziran 1937, s.5; *Kurun*, 2 Temmuz 1937, s.5.

²⁰¹ “Cumhuriyetten Sonra Mesleki Tedrisat”, *Maarif Vekilliği Dergisi*, s.55.; “Maarif Şurasında Çalışmalar”, *Ulus*, 20 Temmuz 1939, s.7.

Örneğin; 1943 yılında C şubesine devam eden 10.849 öğrenciden ancak 2.434'ü mezun olmuştur.

Tablo 16

1932-1944 Yılları Arasında Akşam Kız Sanat Okullarının Öğrenci ve Mezun Sayısı

Öğretim yılları	Kurs sayısı	Öğretmen sayısı	Öğrenci sayısı			Mezun sayısı		
			A kursu	B kursu	C kursu	A kursu	B kursu	C kursu
1932-1933	5	36	-	-	-	-	-	-
1933-1934	4	40	102	539	856	7	-	110
1934-1935	7	128	300	439	1837	15	134	208
1935-1936	7	123	221	160	2965	71	68	580
1936-1937	14	149	409	202	4698	80	32	736
1937-1938	16	156	362	233	6865	53	56	1490
1938-1939	16	183	338	201	4951	79	51	1447
1939-1940	26	209	294	169	5958	48	41	1176
1940-1941	27	238	353	193	6404	63	35	1689
1941-1942	32	245	235	117	10898	59	31	2420
1942-1943	45	321	248	58	13439	45	18	2483
1943-1944	54	331	203	48	10849	66	31	2434

Kaynak: Millî Eğitim İlk Öğretim İstatistikleri 1943-1944, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü Yayınları No: 246, Pulhan Matbaası, Ankara:1946, s.XXXI

Tabloda görüldüğü üzere akşam kız sanat okullarına talep her sene giderek artmıştı. İhtiyacı olanlara gelir getirecek imkânlar sunması, akşam kız sanat okullarının yaygınlaşmasındaki ve talep görmesindeki en önemli etkendi.

Kurulan sipariş atölyelerinde dışarıya dikiş dikilebilmekteydi. Böylece mesleğe ait bilgi ve birikimler de artırılmaktaydı. Diğer taraftan yaptıkları iş karşılığında para kazanabilmelerine imkân sağlandı.²⁰² Akşam sanat okullarında eğitimlerini tamamlayan öğrencilerin, çalışmalarını teşhir edebilmeleri maksadıyla sene sonunda sergiler düzenlendi.²⁰³ Bu sergilere basın tarafından yoğun ilgi gösterildi. Sergiden fotoğrafların

²⁰² *Akşam*, 09.09.1946, s.4.

²⁰³ “Akşam Sanatlar Mektebi”, *Akşam*, 21 Haziran 1933, s.4.

ve mezun olan hanımların isimlerinin yer aldığı haberler, gazetelerde sıklıkla yer alırdı.²⁰⁴ Sergilerdeki ürünler talep olduğu takdirde satışa da sunulurdu.²⁰⁵

Okulların açılacağı yerler belirlenirken ihtiyaçlara cevap verebilmesine özellikle dikkat edilmiştir. Örneğin; 1942’de Maarif Vekâleti İstanbul’un nispeten fakir muhitleri ihtiyacını göz önünde tutarak Çapa’da Selçuk Kız Sanat Enstitüsü içinde bir akşam kız sanat okulu açmıştır. Bu bölgede ekonomik durumları enstitüde eğitim görmeye müsait olmayan kadın ve genç kızlara yemek pişirme, biçki, dikiş ve saire bilgileri verilmişti.²⁰⁶

Akşam kız sanat okulları, 1964’te iki yıl eğitim verir hale getirilerek programları modern yaşamın gereklerine göre düzenlenmiştir.²⁰⁷ 1967-1968 öğretim yılından itibaren Akşam Kız Sanat Okullarının adı, Pratik Kız Sanat Okulu olarak değiştirilmiştir. 1973-1977 yıllarını kapsayan III. Beş Yıllık Kalkınma Planı hedefleri ve IX. Millî Eğitim Şûrası kararları doğrultusunda Kız Meslek Lisesi olarak adlandırıldı.²⁰⁸

3.2.2.2. Seyyar ve Geçici Köy Kursları (Gezici Köy Kadınları Biçki Dikiş Kursları)

Toplumsal kalkınmayı ülke geneline yaymak için atılmış olan önemli adımlardan biri, devamlı olarak bir meslek okulu açılması mümkün olmayan köy ve kasabalarda yaşayanların mesleki eğitimini sağlamak üzere köyden köye dolaşan kısa süreli gezici kursların açılmasıydı.²⁰⁹ Kız enstitüleriyle yaratılmak istenen modernizasyon, okul kurmaya müsait olmayan küçük köylerde kadınlara ve genç kızlara biçki dikiş, nakış, ev idaresi ve yemek pişirme öğreten geçici kurslar yoluyla sağlanmaya çalışıldı.²¹⁰ Ev

²⁰⁴ “Akşam kız sanat mektebinin faaliyeti”, *Akşam*, 30 Kanuni evvel 1932, s.10; *Vakit*, 19 Haziran 1933, s.2; Akşam Kız Sanat Mektebinde”, “Akşam kız sanat mektebinde”, *Vakit*, 10 Haziran 1934, s.9.

²⁰⁵ “Akşam Kız Sanat Mektebinde”, *Vakit*, 10 Haziran 1934, s.10.

²⁰⁶ *Vakit*, 28 Eylül 1942, s.2.

²⁰⁷ Caporal, s. 327

²⁰⁸ Bahattin Demirtaş ve Mehmet Küçük, “Kız Meslek Liselerinin Günümüzdeki Sorunlarına Yönelik Öğretmen Görüşleri” *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, cilt: 9, sayı: 3, 2008, s.150.

²⁰⁹ Özalp, “Türkiye’de Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim”, s.103.

²¹⁰ *Türkiyede Tahsilin Durumu Hakkında Rapor*, s.30, 36.

yönetimi ve annelik gibi temel bilgilerin yanında geleneksel kadın sanatlarının modern tekniklerle öğretilmesi amaçlandı.²¹¹ Amaç doğrultusunda 1938-1939 ders yılından itibaren ülkenin çeşitli yerlerinde Kültür Bakanlığı'na bağlı seyyar köy kursları açılmaya başlandı. İlk olarak Bursa'nın Gürsu köyünde seyyar bir kurs açıldı.²¹² Buraya gönderilen öğretmen 4 ay süresince bir köyde eğitim verecek, bu suretle bir sene içinde üç köyde kurs açılmış olacaktı.²¹³ Bursa Kız Enstitüsü mezunlarından Muzaffer Hanım, Gürsu köyündeki kursa öğretmen olarak tayin edildi. Üç gün gibi kısa bir kayıt devresinde köy kadın ve kızlarından 45 kişi kaydoldu. Uygulama başarılı olursa bir sonraki yıl 4 farklı yerde daha kurs açılması planlanmaktaydı.²¹⁴ Nitekim öyle de oldu ve takip eden yıllarda çok sayıda köy kursu açıldı.²¹⁵ 1940 yılı itibariyle Ankara, Bursa ve İzmir'in köylerinde ikişer; Adana, Eskişehir, Manisa, Balıkesir, Edirne ve Kayseri'de birer olmak üzere 12 kurs açıldı.²¹⁶

İlköğretimini tamamlayan kızlar ile 45 yaşından gün almamış kadınların devam edebildikleri kurslarda²¹⁷ müfredat programları köylünün veya kasabalının ev ve giyim ihtiyaçlarını kendi muhitinde kolay ve ucuza tedarik edebileceği malzeme göz önünde tutulmak suretiyle düzenlendi.²¹⁸

Köy kursları belirli bir numaralandırma yöntemi takip edilerek sıralamaya tabi tutulmuştur. Örneğin "01, 02, 03... numaralı köy kadınları gezici kursu" olarak tanımlanmıştır.²¹⁹ 1945'te İstanbul Rami'de 02 numaralı,²²⁰ Kırklareli Uzunköprü'de 42

²¹¹ *Akşam*, 15.05.1938, s.2; Ek 23.

²¹² "Köy Biçki Dikiş Yurdu: Gürsuda Açılan Köy Biçki, Dikiş Yurdu", *Akşam*, 19.01.1939; "Cumhuriyetten Sonra Mesleki Tedrisat", *Maarif Vekilliği Dergisi*, s.57; *Türkiyede Tahsilin Durumu Hakkında Rapor*, s.29-30.

²¹³ *Ulus*, 08 Ocak 1938, s.5.

²¹⁴ "Köy Biçki Dikiş Yurdu: Gürsuda Açılan Köy Biçki, Dikiş yurdu", *Akşam*, 19.01.1939.

²¹⁵ "Köy Kızları İçin Kurs", *Ulus*, 25 Eylül 1938, s.2

²¹⁶ "Köylerde Açılan Gezici Kurslardan", *Vakit*, 26 Birinci teşrin 1941, s.1.

²¹⁷ Mahmut Tezcan, "Köy Kadınları Gezici Kursları ve Erkek Kursları Üzerine", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, cilt:15, sayı: 1, 1990, s.132. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/509/6218.pdf> (23.03.2017); "Köylerde açılan gezici kurslardan", *Vakit*, 26 Birinci teşrin 1941, s.1

²¹⁸ Ergin, *Maarif Tarihi*, cilt:5, s.2114.

²¹⁹ "Köy Kadınları Biçki, Dikiş Sergisi Açıldı", *Tanin*, 26 Haziran 1945, s.4.

numaralı gezici köy kadınları biçki dikiş kursu,²²¹ 1947’de İzmir Kuşadası’nda 05 numaralı gezici köy kadınları biçki dikiş kursu²²² faaliyet göstermiştir. Diğer kurslar gibi gezici kursların da bitiminde sergileri yapılıyordu. ²²³

Köy kadınları gibi ilçe kadınları içinde gezici kurslar açıldı. Hemen hemen aynı amaçlar doğrultusunda çalışsalar da köy ve ilçe kursları kimi yönlerden farklılıklar göstermekteydiler.²²⁴ İlçelerde açılan kurslar yoluyla ailede ve çevrede kalkınmayı sağlamak hedeflenirken; köylerde açılan kurslarda evini iyi bir şekilde idare etmek, evinin tertip ve düzenini sağlamayı öğretmek ve kadınları fena alışkanlıklardan kurtarmak öncelikli hedeflenen durumları.²²⁵ Köy kurslarında kadınların yeteneklerini geliştirecek, ev yönetimi ve çocuk bakımına yardımcı olacak temel bilgiler verilirken; ilçe kurslarında öğrencilerin yeteneklerine göre ayrılmış üç sınıfta kadınların bilgi ve görgüsünü arttırmaya yönelik eğitimler verilmiştir.²²⁶ Köy ve ilçe kurslarını ayıran diğer bir husus ise ilçe kurslarında manto, tayyör, bluz, kombinezon gibi modern giyim kuşama dair kıyafetlerin dikiş bilgileri verilirken köy kursları için hazırlanan müfredatta bu tür giysilerin bulunmamasıydı. Aynı durum ev idaresi dersi için de söz konusudur. Köy kurslarında sofrayı kurmak, çatal, kaşık, ayrı tabak kullanmak; vücut temizliğine dair el-yüz yıkamak, diş fırçalamak gibi genel kurallar; basit görgü kuralları gibi temel bilgiler gösterilirken, ilçe kurslarında eski giysileri onararak yeniden kullanabilmenin yolları gösterilerek kadınlar tasarruf yapmaya özendirildi.

1952’de yapılan düzenlemeyle köy gezici kurslarının eğitim süresi sekiz ay olarak belirlendi. Öğrenciler, bu süre içinde biçki dikiş, erkek çamaşırı, nakış, ev idaresi, çocuk

²²⁰ “Köy Kadınları Biçki, Dikiş Sergisi Açıldı”, *Tanin*, 26 Haziran 1945, s.4.

²²¹ “Sabri Güner, “Köy Kadınları Biçki Dikiş Sergisi”, *Tanin*, 26 Temmuz 1945, s.7.

²²² “Kuşadasında Dikiş ve Biçki Öğretimi Kursu”, *Akşam*, 15.12.1947.

²²³ “Ceyhan’da açılan biçki dikiş sergisi”, *Tanin*, 28 İkinci kanun 1944, s.7; “Köy Kadınları Biçki, Dikiş Sergisi Açıldı”, *Tanin*, 26 Haziran 1945, s.4; “5 Numaralı Köy Kadınları Gezici Kursunun Sergisi”, *Ulus*, 10 Mart 1943, s.2

²²⁴ Ek 25: Köy Kadınları Gezici Kursları Müfredat Programları; Ek 24: İlçe kadınları Gezici Kursları Müfredat Programları.

²²⁵ Talim ve Terbiye Kurulu’nun 18 Temmuz 1952 tarih ve 104 sayılı kararı.

²²⁶ Ek 24

ve sağlık bakımı derslerini görüyorlardı.²²⁷ İlçe gezici kurslarında ise eğitim 3 sınıf halinde verilmekte olup işlenen dersler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 17

İlçe Kadınları Gezici Kurslarında İşlenen Dersler

I. Sınıf	II. Sınıf	III. Sınıf
Biçki dikiş	Biçki dikiş	Nakış
Nakış	Ev idaresi	
Ev idaresi		
Çocuk bakımı ve sağlık bilgisi		

Kaynak: Talim ve Terbiye Kurulu'nun 18 Temmuz 1952 tarih ve 104 sayılı kararı.

Gezici köy kurslarının öğretmenleri kız enstitüsü mezunları arasından seçilmekteydi. İlçe kadınları gezici kursu öğretmenleri ise beş devre köyde çalışmış ve çalışmalarıyla hakikaten köye faydalı olmuş öğretmenler arasından seçilmişti.²²⁸ 1940 yılında Maarif Vekâleti köy kadın gezici kurslarında istihdam olunmak üzere enstitülerce seçilen 10 enstitü mezununa bir ay süreyle İstanbul Beyoğlu Akşam Kız Sanat Mektebi'nde biçki ve dikiş stajyerliği yaptırılması kararlaştırıldı. Seçilen öğrenciler Behire Esişen, Muzaffer Özçalış, Vuslat Altındağ, Sabiha Erdoğan, Hatice Ercan, Fatma Soğuksu, Leman Falay, Rabia Benlerli, Mesrure Yumlu, Şefika Aybar'dır.²²⁹ Millî Eğitim Bakanlığı, köy kadınları gezici kurslarında mahrumiyet bölgelerinde çalışan veya üstün başarı gösteren gezici öğretmenlere teşvik primleri vererek her türlü eğitici ve yetiştirici teşebbüsleri desteklemiştir.²³⁰

1948 yılında köy kadınları gezici kurslarının sayısı 253'e kadar yükselmiştir.²³¹ 1938'den 1964'e kadar Kız Meslek Liseleri ve Pratik Kız Sanat Okullarına bağlı kalan Gezici Kadın Kursları, 1964'ten sonra Köy İşleri Bakanlığı'na bağlandı.²³²

²²⁷ Ek 25.

²²⁸ BCA. 30-18-1-2/71-4-1822, ek.170-84.

²²⁹ *Ulus*, 07.11.1940, s.4.

²³⁰ *Kuruluşlarının 32. Yıldönümünde Halkevleri*, s.16.

²³¹ *Ulus*, 23.01.1948, s.2

3.2.2.3. Özel Biçki ve Dikiş Yurtları

Türk Kadınları Biçki Yurdu'nun ilk örneğini teşkil eden özel biçki dikiş yurtları, Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadın politikalarında önemli yer teşkil etti. Tüm ülkede sayıları 500'e yakın biçki dikiş kursu açılarak eğitim çağındaki kızlardan orta yaşlardaki kadınlara kadar geniş bir kitlenin faydalanması sağlandı. Bununla beraber, daha önce değindiğimiz gibi, Cumhuriyetin çağdaş kadınlarının yetişmesi için uygulanan sosyal, iktisadî ve eğitim politikalarında bahsi geçen kitleden bu kurumlar yoluyla faydalanılmak istendi. Maarif Vekâletine bağlı olarak 1926 yılında kurulan bilimsel bir danışma ve karar organı olarak çalışan Talim Terbiye Kurulu'nun Karar Defterlerinde²³³ biçki ve dikiş kurslarına ait bilgiler bulunmaktadır. Biçki ve dikiş kurslarının talimatnameleri ve yönergelerinin bulunduğu Talim Terbiye Kurulu Karar Defterlerinde kuruluş tarihleri, hangi şehirde kurulduğu, kurs sahiplerinin isimleri, talimatnameleri, ders programları gibi çeşitli bilgiler yer alır. Bu başlık altında Talim Terbiye Kurulunda alınan kararlar ile kurslarla ilgili gazete haberleri ve ilanların ışığında kursların işleyişleri ve faaliyetleri hakkında bilgi verilecektir.

Talim Terbiye Kurulu defterlerinde yer alan biçki ve dikiş yurtlarına dair ilk düzenleme Eylül 1931 tarihini taşımaktadır. Biçki yurtlarının işleyişlerini belirleyen ortak bir talimatnamenin olmayışı nedeniyle yaşanan sorunlara çözüm bulmak üzere alınan bir karardı. Beşiktaş Biçki ve Dikiş Yurdu'nun ücretinin arttırılmasına ve yurda alınmak istenen yabancı öğrencilere izin verilmesi kararlaştırıldı.²³⁴ 1932 yılına kadar her yurt, kendi çalışma prensipleri doğrultusunda faaliyet gösterdiği için çeşitli sorunlar yaşanmaktaydı. Örneğin, eğitim sürelerinin yurtların keyfiyetine²³⁵ göre üç aydan üç

²³² Cevat Alkan, "Türk Milli Eğitim Sisteminin Mesleki ve Teknik Eğitim Boyutu", *75 Yılda Eğitim*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul:1999, s.233.

²³³ Talim ve Terbiye Kurulu, 1926'da yürürlüğe giren Maarif Teşkilatına Dair Kanun'la Millî Eğitimin niteliksel gelişimini düzenlemek ve yürütmekle görevli bilimsel bir danışma ve karar organı olarak kurulmuştur. Kurulun en temel görevleri arasında müfredatların onaylanması, okullarda okutulacak eğitim araçları ve ders kitaplarının, çeşitli yönetmelik ve yönergelerin onaylanması gelmektedir. Bundan başka eğitime dair yurtiçi ve yurt dışı gelişmeleri takip etmekte ve Bakanlığa çeşitli konularda öneriler sunmaktadır. Kurs açmaya yönelik başvurular ya da müfredatlarında yapılan düzenlemelere dair bilgiler bu karar defterlerine kaydedilmiştir. (İrfan Erdoğan, "Talim ve Terbiye Kurulu: Türk Milli Eğitim Sisteminin Yasama Organı", *Yahya Akyüz'e Armağan*, Edt. Cemil Öztürk ve İlhami Fındıkcı, Pegem Yayıncılık, 2012, s.75.)

²³⁴ Talim ve Terbiye Kurulunun 02.09.1938 tarihli ve 128 sayılı kararı.

²³⁵ "Vezneciler Türk Kadınları biçki ve dikiş mektebi", *Akşam*, 20 Temmuz 1929, s.7.

yıla kadar değiştiği yönündeki şikâyetlerin Maarif Vekâleti'ne bildirilmesi üzerine²³⁶ 1932 yılına kadar İlk Tedrisat Umum Müdürlüğüne bağlı olarak faaliyet gösteren biçki, dikiş yurtları Yüksek ve Mesleki Tedrisat Umum Müdürlüğü'nün sorumluluğu altına girdi. Öncelikli olarak ortak bir talimatname ve müfredat programı belirlenmesi kararlaştırıldı. Biçki ve dikiş yurtlarının tanzim ve idaresine yönelik bir takım genel kurallar belirlendi.²³⁷ Çalışmalar sonucunda 1934 yılında, Mesleki ve Teknik Tedrisat Umum Müdürlüğü tarafından özel biçki ve dikiş yurtlarına ait talimatnamelerde mutlaka bulunması gereken ortak şartlar bir muhtırada belirlendi. Yurt müdür ve öğretmenlerinin en az ilk mektep mezunu olması²³⁸ ve Maarif Vekâleti'nden onaylı biçki ve dikiş yurtlarından birinden mezun bulunması şartı kabul edildi. Ayrıca biçki yurtlarına dair kayıt şartları, ücretleri, eğitimin gün ve saatleri, müfredatlarının talimatnamelerde bulunması şartı getirildi.²³⁹

Açılacak biçki dikiş yurdunun niteliğine dair bazı hususların da talimnamede yer ayrılması isteniyordu. Erkek ya da kız talebeye mi mahsus olduğu, gündüz ya da gece mi eğitim verileceği, yurdu idare edecek kişinin kim olacağı, masrafların ne şekilde karşılanacağı, yurdun eğitimi ve sınavlarına yönelik uygulamaların talimnamede belirtilmesi gerekiyordu.²⁴⁰

13 Ocak 1934 tarihinden itibaren biçki ve dikiş yurdu açmak ve bu yurtların yöneticiliğini ya da öğretmenliğini yapmak isteyenlerin en az ilkokul mezunu olmaları ve biçki dikiş yurdundan mezun olmaları şartı getirildi. Bu tarihten önce istenen şartları taşımayan yurtların durumlarına dair 1935 yılında Maarif Vekâleti'nce bazı kolaylıklar sağlandı. Nisan 1935'te biçki ve dikiş yurdu açmak isteyen ancak ilköğretim mezunu olmayanlar, buldukları yerlerdeki Maarif Müdürlüğünce sınava tabii tutularak

²³⁶ İstanbul'da faaliyet gösteren Beşiktaş Biçki ve Dikiş Yurdu müdürü şükrü Bey'in yurtların eğitim süreleri hakkındaki durumunu Maarif vekâletine bildirmiştir. (Talim ve Terbiye Kurulunun 30 Mayıs 1932 tarihli ve 85 sayılı kararı.)

²³⁷ Talim Terbiye Kurulu'nun 30 Mayıs 1932 tarihli ve 85 sayılı kararı.

²³⁸ "Dikiş ve biçki müessesesi açmak isteyenlerden yerli veya ecnebi bir biçki mektebinden mezun olmak veya bir kız sanat mektebinde imtihan vermek, en az da ilk mektep mezunu olmak şartları aranacaktır." (*Hâkimiyet-i Milliye*, 15 İkinci kanun (Ocak) 1934, s.2.)

²³⁹ Ek 27.

²⁴⁰ Ek 28.

diploma alabileceklerdi.²⁴¹ Ekim 1935'te ise biçki yurdu mezunu olmadan yöneticilik ya da öğretmenlik yapanlar için bir düzenleme getirilerek kız enstitülerinin birinde sınavdan geçirilmeleri ve bu sınava girenler arasından ilkokulu bitirmemiş olanların ayrıca ilkokulu bitirme sınavına alınmaları kararlaştırıldı. İlkokulu bitirme yoklamalarında başarılı olamayanların biçki dikiş yurtlarında yöneticilik ve öğretmenlik yapma hakları ellerinden alınıyordu.²⁴²

1938 yılından itibaren, ülkenin çeşitli yerlerinde açılan tüm özel biçki dikiş yurtları mezunlarına aynı şekilde hazırlanan diplomaların verilmesi kararlaştırıldı. Mesleki ve Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü tarafından bir diploma taslağının tüm yurtlar tarafından kullanılması esası getirildi.²⁴³

Biçki dikiş yurdu açmak isteyenler, belirtilen şartlar çerçevesinde yurdun programını ve yönetmeliğini hazırlayarak Maarif Vekâletine müracaat ettiler. Maarif Vekâletinin Talim ve Terbiye Kurulu Karar Defterlerinde 1931-1947 yılları arasında bu şekilde başvuruda bulunarak faaliyete geçen 499 tane biçki dikiş yurdu bulunmaktadır.²⁴⁴ Başvuruda bulunan her bir yurda dair alınan kararlarda kursun adı, ne zaman açılacağı, başvuru sahibinin ismi, hangi şehirde açılacağı, yurdun nizamnamesi gibi çeşitli bilgiler yer almaktadır. Çoğunda bilgilerin tamamı yer alırken, bir kısmında yurdun ve başvuru sahibinin isimleri haricinde bilgi bulunmamaktadır.

²⁴¹ Talim Terbiye Kurulunun 25.04.1935 tarihli ve 88 sayılı kararı; "Dikiş ve Biçki Yurtları", *Akşam*, 20.05.1935, s.6.

1- İlkteb mezunu olmayıp da biçki ve dikiş yurdu açmak isteyenler, buldukları yerlerdeki Maarif Müdürlüğüne verecekleri bir dilekçe üzerine Maarif Müdürünün uygun göreceği bir ilktebde ilk tedrisat müfettişlerinden birinin nezareti altında o mektebin başmuallimi ile iki muallimi tarafından ilkteb dördüncü ve beşinci sınıflar müfredatından yoklama edilirler.

2- Bu yoklamalarda muvaffak olanlara, ilk tahsili bitirme yoklamasına girerek muvaffak oldukları yolunda yoklamanın yapıldığı ilkteb başmuallimliğince fotoğraflı bir belge verilir ve bu belge Maarif Müdürlüğüne tasdik olunur.

3- Bu karara göre ilk tahsili bitirme yoklaması yapılacak olanlar ilkteb talimatnamesinin 71. maddesinde bildirilen hususî ilk mektepler talebesi gibi resmi ilkteb talebesi ile birlikte ilk tahsili bitirme yoklamasına alınmazlar.

²⁴² Talim Terbiye Kurulunun 16.9.1935 tarihli, 174 sayılı kararı.

²⁴³ Ek 26.

²⁴⁴ Ek 33.

Yurtların, yönetmelik ve müfredat programları farklılıklar göstermekle birlikte genel kapsamda birbirine eşdeğerdi. Her bir biçki dikiş yurdu için ayrı ayrı karara bağlanmış olan program ve yönetmelikler, ortak bir paydada birleştirildi. Bir ve iki yıllık yurtlara mahsus iki tip üzerinden genelleştirilerek tüm yurtların program ve yönetmelikleri ona göre düzenlendi. Kasım 1947’de alınan kararlar her yurt adına ayrı karar çıkarmaya son verilerek, program ve yönetmeliklerinin tiplerine göre doğrudan doğruya Kız Teknik Öğretim dairesine bildirilmesine karar verildi. Ancak yeni bir program veya yönetmelik tipi ortaya konacağı zaman Talim Terbiye Kurulunca karar alındı.²⁴⁵ Bu tarihten sonra Talim Terbiye Kurulu’nun defterlerinde yurtlarla ilgili kararlara rastlanmamaktadır.

Türkiye’nin neredeyse tüm şehirlerinde açılmış olan 498 yurda dair bilgilere bakarak bazı çıkarımlar yapabilmekteyiz. Biçki dikiş yurtlarının çoğunluğu buldukları şehrin ya da semtin adı altında “Biçki ve Dikiş Yurdu” şeklinde açıldı.²⁴⁶ 1913’te açılan “Türk Kadınları Biçki ve Dikiş Yurdu”nun adını taşıyan kurslar da faaliyet gösterdi.²⁴⁷ Bunun yanında Türkiye Cumhuriyeti’nin resmi ideolojisini simgeleyen, Işık, İlk Işık, Ülkü, Asri, Cumhuriyet, Aydınlık, Uyanış, İtimat, İnkılâp, Ariş, İlk Adım, Yeni Adım, İnan ve Onur gibi isimler sıklıkla kullanıldı. Çağdaş Türk kadınının ve ailesinin özelliklerini vurgulayan Süs, Moda, Yeni Moda, Son Moda, Şen Yuva, Aile, Güzeliş, Özen, Alemdar, Tezel, Hüner, Emel, İnci, Sevin, Altın Makas, Altın İğne gibi isimler de biçki ve dikiş yurtları için tercih edildi. Bir nitelikle kullanmadan sadece “Biçki ve Dikiş Dershanesi” ya da “Biçki ve Dikiş Sanat Yurdu” adıyla faaliyet gösteren kurslar da mevcuttu.

Kurslarda biçki ve dikişe ağırlık verilmekle birlikte korsa, şapka, çiçek imalinin öğretildiği ya da daktilonun bilgisinin verildiği kurslar bulunmaktaydı.²⁴⁸ Yurtların tamamı şahsi çabalarla kişilerin maddi imkânlarıyla oluşturuldu. Çoğunluğu kadınlar

²⁴⁵ Talim Terbiye Kurulunun 5 Kasım 1947 tarihli, 428 sayılı kararı.

²⁴⁶ Ankara Kadınlar Biçki Yurdu, Fatih Biçki Dikiş Yurdu, Bakırköy Biçki Dikiş Yurdu, Beşiktaş Biçki Dikiş Yurdu, Kurtuluş Biçki Dikiş Yurdu, Kadıköy Bayanlar Biçki Dikiş Yurdu gibi. Ek 33.

²⁴⁷ İzmir Türk Kadınları Biçki Yurdu, Tarsus Türk Kadınları Biçki Yurdu, Bergama Türk Kadınları Biçki Yurdu gibi.

²⁴⁸ 1934’te İstanbul’da “Dikiş, Biçki ve Korsa İmalî Dershanesi”; 1937’de Ankara’da “Yüksek Hayat Biçki Dikiş Yurdu Korsa Şubesi” adıyla kurslar açılmıştır. 1936’da Ankara’da “Şapka Yurdu”, 1937’de İstanbul’da “Biçki Dikiş Yurdu’nun Şapka ve Çiçek Şubesi”, 1941’de Kırıkkale’de “Şapka Yurdu”, 1944’de Manisa’da “Biçki dikiş, Çiçek ve Şapka Yurdu” isimleriyle kurslar faaliyet göstermiştir. 1929 yılında Divanyolu’ndaki Türk Kadınları Biçki Yurdu, daktilo kursları da veriyordu. “Türk Kadınları Biçki Yurdu”, *Vakit*, 4 Eylül 1929, s.5; “Cumhuriyet Dikiş ve Biçki Yurdu”, *Vakit*, 15 Kanuni evvel 1929, s.11

tarafından açılmakla birlikte özellikle biçki öğretmek üzere erkekler tarafından da faaliyete geçirilen kurslar vardı.²⁴⁹ Bunun yanında Müslüman Türkler gibi Ermeni ve Yahudi vatandaşlar da biçki dikiş kursu açtılar. Gayrimüslim vatandaşların kurslarına ağırlıklı olarak İstanbul'da rastlanmaktaydı.²⁵⁰ Yurtlarda Müslüman öğrencilerin ağırlıklı olarak yer aldığı, mezunların isimlerinin yer aldığı sergi haberlerinden çıkarılmaktadır. Ermeni ve Rumlar tarafından açılmış olan biçki yurtlarında ise gayrimüslimler hanımlar çoğunluğu teşkil etti.²⁵¹ Biçki yurtları sadece kadınlara değil erkeklere de eğitim vermekteydi. Örneğin; Kumkapı Biçki ve Dikiş Mektebi erkek öğrenci kabul ettiğini duyurmaktaydı.²⁵² Aynı şekilde Kurtuluş Papazyan Biçki Dershanesi 1935'te yurda erkekleri de almaya başladı. Haftanın 4 günü kadınlara 2 günü erkeklere günde 3'er saat ders verildi.²⁵³

Bütün biçki yurtları, eğitim devresinin sonunda öğrencilerin o dönem yaptıkları ürünlerden oluşan bir sergi düzenledi. Bu sergi aynı zamanda kursiyerlerin mezuniyet törenleri olup, sergi sırasında Maarif Vekâleti'nden onaylı diplomalarını alırlardı. Yurtların sergilerine ekseriyetle resmi makamlardan katılımlar oldu. Vali, belediye başkanı, Maarif Müdüriyetinden yöneticiler hazır bulunduğu gibi ²⁵⁴ bizzat Maarif

²⁴⁹ 1934 yılı Ağustos ayında Konya'da Fuat Bey, 1937 Mayıs ayında İsmet Mahmut Araç, 1941'de M. Galip Çankaya, 1946 Balıkesir Susurluk'ta Celalet Müftüoğlu gibi isimler tarafından biçki dikiş kursları açıldı.

²⁵⁰ Eleni Çorbacıoğlu'nun sahibi olduğu Kumkapı Biçki ve dikiş mektebi, Noyemi Asaduryan'ın Gedikpaşa Biçki ve Dikiş Dershanesi, Yefso Karaca'nın Ortaköy Biçki ve Dikiş Dersanesi, Matmazel Papazyan'ın Kurtuluş Papazyan Biçki Dershanesi gibi. 1934 Kasım ayında İstanbul Pangaltı'da Arusyak İşlemeciyan Hanım, 1935 Eylül ayında Nevrik Melikyan, 1935 Aralık ayında Anna Beçaropulo, 1936 Şubat ayında Agavni Margusyan, 1941 Haziran ayında Peçaropulo, 1942 Nisan ayında Y. Papazyan, 1942 Ağustos ayında Anna Peçaropulo, 1946 Mayıs ayında Agavni Ersan biçki dikiş kursu açmak için başvurmuştur.

²⁵¹ İstanbul'da Matmazel Papazyan'ın sahibi olduğu Kurtuluş Biçki mektebinin 1932 yılı mezunları: 1- Melek Rasim Hanım 2-Vahide Münir 3-Müzehher Nusret 4- Sırpuhi Hayrabetyan 5-Diruhi Cennetyan 6-Sırpuhi Manasyan 7- Nunik Kartuşyan 8-Tiyona Fifi 9- Hamesduhi Tomasyan 10- Anjel Karasakalyan 11- Hermeni Saraçyan 12- Armenuhi Agopyan 13- Ermine Kurtyan 14- Teognasiya Şahinoğlu. *Akşam*, 25 Ağustos 1932, s.12; *Akşam*, 16 Haziran 1933, s.10

²⁵² "Biçki ve Dikiş Mektebi", *Akşam*, 12 Teşrin-i evvel 1934, s.12; *Akşam*, 17 teşrinievvel 1937, s.13; "Biçki ve Dikiş Yurdu", *Cumhuriyet*, 20 Eylül 1936, s.10; *Tanin*, 28 İkinci kanun 1944, s.7

²⁵³ "Erkek ve Kadınlara Kurtuluş Biçki ve dikiş Dersanesi", *Kurun*, 2 Eylül 1935, s.7

²⁵⁴ Adana Biçki Yurdu'nun 1935 yılı sergisi, Vali Tevfik Hadi Baysal ve Kültür Direktörü Yunus Kazım Köni tarafından açıldı. Vali konuşmasında, "ilk tahsilinden sonra kızlarımız için en değerli yuvanın biçki yurdu olduğunu ve burada yetişenlerin ileride birçok zorlukları yeneceğini" ifade ederek yerel yöneticilerin gözünden biçki yurtlarının önemini ortaya koymuştur. "Adana biçki yurdunda", *Kurun*, 21 Haziran 1935, s.6.

Vekilinin katıldığı sergilerde oldu.²⁵⁵ Biçki yurtlarına verilen değeri göstermesi bakımından bu katılımlar önemsenmiştir. Öyle ki serginin önemsendiğini göstermek üzere abartılı rakamlarda ziyaretçi sayıları telaffuz edildi. Örneğin Samsun’da Uzel Biçki ve Dikiş Yurdu’nun 1936 yılındaki sergisini 5 bin kişinin ziyaret ettiği yazıldı.²⁵⁶ Tören ve sergilere dair haberler, mezun hanımların fotoğraflarıyla süslenerek gazete sütunlarında sıklıkla yer buldu. Özenle giyinmiş hanımların kurs öğretmenleri ile beraber toplu olarak çekti oldukları fotoğraflar ya da sergide teşhir edilen kıyafetlerin fotoğrafları gazetelerde oldukça rastlanan bir durumdu.²⁵⁷ Kadınların dikiş kursuna gittikleri için fotoğraflarının günlük gazetelerde yer bulması saygınlık kazandırması bakımından önemli bir durumdu. Kadınların bu kursları tercih etmesinde bu durum bile başlı başına bir neden olarak görülebilir.

Yurtların sergileri genellikle yurt binaları yeterli olmadığı için okulların salonunda,²⁵⁸ 1932’den sonra ise Halkevlerinin salonlarında düzenlenmeye başladı. Halkevlerinin açılmasından sonra özel yurtların bir kısmının halkevine bağlanması söz konusu oldu.²⁵⁹

Türk Kadınları Biçki Yurdunda olduğu gibi, yurt sahipleri biçki dikişle ilgili kitaplar hazırladılar. Örneğin Beşiktaş Dikiş Yurdu müdürü Mehmet Şükrü Canal, biçki dikiş ile ilgili iki kitap yayınladı.²⁶⁰ Benzer bir durum olarak, kendi adlarına dergi çıkartan kurslar da mevcuttu. 1944 yılında Beyazıt’ta faaliyet gösteren Baysal Biçki Yurdu’nun “Baysal Biçki Kurs ve Giyim Mecmuası” adıyla bir dergisi bulunuyordu.²⁶¹

²⁵⁵ Ankara’da bulunan Cumhuriyet Dikiş ve Biçki Yurdu’nun 1929 yılındaki mezuniyet törenine Maarif Vekili Cemal Hüsnu Bey bizzat katıldı. “Çalışkan ve Mütevazı bir iş yurdu”, *Hakimiyet-i Milliye*, 11.09.1929, s.4

²⁵⁶“Uzel Biçki ve Dikiş Yurdu”, *Akşam*, 9 Eylül 1936, s.

²⁵⁷ Ulus, 27 İlk kanun 1936, s.5; “Aydın’da Dikiş ve Biçki Yurdu”, *Akşam*, 3 Kanuni Sani 1937, s.6.

²⁵⁸ Cumhuriyet Dikiş ve Biçki Yurdu’nun 1929 yılı sergisi Akça Koca mektebinin salonunda düzenlendi. “Cumhuriyet Dikiş ve Biçki Yurdu”, *Vakit*, 15 Kanuni evvel 1929, s.11; “Onar biçki yurdu mezunları”, *Akşam*, 02.08.1938, s.11.

²⁵⁹ 1936 yılında Gaziantep’te açılan İnci Dikiş Yurdu, halkevine bağlandı. “İnci Dikiş Yurdu”, *Kurun*, 26 Eylül 1936, s.4

²⁶⁰ Akşam, 8 Şubat 1934, s.13; Akşam, 24 Mayıs 1934, s.14; “Biçki Dersleri”, *Cumhuriyet*, 4 Ağustos 1940, s.5

²⁶¹ Şükrü Baysal, “Terzi ücretleri fahişmidir”, *Vakit*, 6 Şubat 1944, s.3

Anadolu'nun hemen hemen her şehrinde, ilçe ve kasabalarında pek çok biçki ve dikiş yurdu açıldı. Karar defterlerinde yer alan bilgilere göre 499 kurstan sadece 285'inin açıldığı şehre dair bilgi bulunmaktadır. 17 yıl boyunca hangi şehirde kaç tane biçki dikiş kursu açıldığını aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 18
Talim ve Terbiye Kurulu Karar Defterlerine Şehirlere Göre Özel Biçki Dikiş
Yurtlarının Sayıları

Şehirler	Kurs Sayıları	Şehirler	Kurs Sayıları
Afyon	3	İskenderun	1
Adana	4	İstanbul	34
Adapazarı	1	İzmir	18
Amasya	1	İzmit	1
Ankara	20	Kars	2
Antalya	1	Kastamonu	6
Artvin	4	Kayseri	4
Aydın	9	Kırıkkale	3
Balıkesir	9	Kırklareli	5
Bayburt	1	Kocaeli	3
Bilecik	1	Konya	6
Bingöl	1	Kütahya	2
Bitlis	1	Malatya	4
Bolu	2	Manisa	7
Burdur	1	Maraş	6
Bursa	16	Mardin	3
Çanakkale	7	Mersin	7
Çankırı	2	Muğla	6
Çorum	1	Niğde	2
Diyarbakır	3	Ordu	6
Denizli	1	Rize	4
Düzce	1	Samsun	3
Edirne	3	Şanlıurfa	1
Elazığ	3	Sinop	1
Erzincan	5	Tekirdağ	2
Erzurum	3	Tokat	1
Eskişehir	8	Trabzon	7
Gaziantep	7	Urfa	3
Giresun	4	Yalova	1
Gümüşhane	1	Yozgat	2
Hatay	2	Zonguldak	4
Isparta	2	Ereğli	2

Kaynak: Ek 33: Talim ve Terbiye Kurulu Karar Defterlerinde Özel Biçki Dikiş Yurtlarını Gösterir Tablo

Yukarıdaki tabloya göre; özellikle Marmara Bölgesi ağırlıklı olmakla birlikte tüm bölgelerde toplamda 62 farklı ilde biçki dikiş kursu açıldı. Diğer şehirlere oranlar dikiş kurslarının en yoğunlukta olduğu yer İstanbul'du. 34 kurs ile birçok ilin toplamından daha fazla biçki ve dikiş yurdu bulunmaktaydı. Şehirlerin nüfus oranları ve gelişmişlik düzeyi ile bağlantılı olarak kurs sayıları değişiklik gösterdi. İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa gibi nüfus yoğunluğu fazla olan büyük illerde kurs sayılarının daha yoğun olduğu gözlenir. Buna karşın Anadolu'da bulunan küçük illerde genellikle daha az sayıda kurs açıldı.

Kurs sayılarında göze çarpan diğer bir husus, Marmara ve Ege bölgesindeki şehirlerde Doğu ve Güneydoğu bölgelerindekine oranla daha fazla kurs açıldı. Örneğin İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Aydın ve Balıkesir gibi iller kurs yoğunluğu fazla olan illerdi. İstanbul 34, Ankara 20, İzmir 18, Bursa 16, Aydın ve Balıkesir'de 9'ar kurs açılarak toplamda 106 kurs faaliyet gösterdi. Bu şehirlerdeki toplam kurs sayısı neredeyse diğer şehirlerdeki kurs sayısına yakın bir rakama denk gelir. Eskişehir, Çanakkale, Gaziantep, Trabzon, Ordu gibi iller ise 6'nın üzerinde bir rakamla kurs sayısı fazla olan illerdi. Buna karşın Anadolu'daki 18 ilde birer kurs bulunmaktaydı. İkişer ve üçer kursun bulunduğu 10'ar il, dört kursun bulunduğu 7 il, beş kursun bulunduğu 2 il, altı kursun bulunduğu 6 il, yedi kursun bulunduğu 7 il, sekiz kursun bulunduğu 1 il, dokuz kursun bulunduğu 2 il vardı. Yukarıda belirttiğimiz gibi Talim Terbiye Kurulunun defterlerinde kursların büyük çoğunluğunun hangi şehirlerde açılacağı belirtilmemişti. Şehirlere yönelik verilen bu bilgilerin sadece 280 kursu kapsamadığını tekrar hatırlatmak gerekir.

Kurul kararların alınmaya başladığı 1931 yılından 1947 yılına kadar ki 17 yıllık süreçte kurslara dair alınan kararlarda özellikle bazı yıllarda yoğunluk görülür. Yıllara göre açılan kurs sayıları şu şekildedir:

Tablo 19

**Talim ve Terbiye Kurulu Karar Defterlerinde Kurslara Dair Alınan Kararların
Yıllara Göre Dağılımı**

Yıl	Açılan Kurs Sayısı
1931	1
1932	1
1933	7
1934	22
1935	28
1936	69
1937	39
1938	26
1939	46
1940	32
1941	34
1942	31
1943	20
1944	22
1945	33
1946	33
1947	24
Toplam	468

Kaynak: Ek 33: Talim ve Terbiye Kurulu Karar Defterlerinde Özel Biçki Dikiş Yurtlarını Gösterir Tablo

Yukarıdaki tabloya göre, karar defterlerinde kurslardan yoğun olarak bahsedilmeye başlaması 1934 yılında başlamıştır. Bunun nedeni ise 1934 yılında Mesleki ve Teknik Tedrisat Umum Müdürlüğü tarafından özel biçki ve dikiş yurtlarına ait talimatnamelerde mutlaka bulunması gereken ortak şartların belirlenmiş olması ve faaliyet gösteren tüm kursların program ve yönetmeliklerinin Maarif Vekâleti'ne bildirmelerinin gerekli kılınmış olmasıdır.²⁶² 1938'e kadar müracaatların yoğunluğunun fazla olduğu görülüyor. 1938'den sonra yeni açılan kursların müracaatları gerçekleşmiş olmalıdır.

Talim Terbiye defterlerinden elde ettiğimiz bu veriler, kursların sayısını, faaliyette oldukları yılları ve buldukları şehirleri verirken ilave olarak Millî Eğitim istatistikleri kurslara devam eden öğrenci profiline dair bilgiler sunmaktadır. Öğrenci mevcudu, başarılı olanlar, öğrencilerin yaş aralıkları, eğitim durumları tespit edilebilmektedir. Örneğin, 1933-1934 eğitim yılında faaliyette olan biçki dikiş kurslarına ait bilgiler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

²⁶² Talim ve Terbiye Kurulu'nun 17 Mayıs 1934 tarihli ve 121 sayılı kararı.

Tablo 20

1933-1934 Yılı Hususi Dikiş-Biçki Yurtlarının Öğrenci Sayıları, Yaşları ve Öğrencilerin Tahsil Durumları

	Biçki Yurdunun Bulunduğu Şehir	Biçki Yurdunun Adı	Devre Sayısı	Talebe Mevcudu			Başarılı Olanlar			Devam edenlerin yaşları				Devam edenlerin tahsilleri				
				E	K	Y	E	K	Y	12-16 yaşında olanlar	17-25 yaşında olanlar	26-35 yaşında olanlar	36-45 yaşında olanlar	İmtihanla alınanlar	Millet mektebi mezunları	İlk mektep mezunları	Orta – Lise ve bu derece tahsili olanlardan	Yüksek mektep mezunlarında
1	Afyon	Karahisar Mihriban Hanım Süs Biçki Yurdu	1	-	10	10	-	10	10	6	3	1	-	-	2	7	1	-
2	Afyon	Karahisar Naime Hanım Cumhuriyet Biçki Yurdu	1	-	5	5	-	-	-	4	1	-	-	-	-	5	-	-
3	Ankara	Naciye Hanım İnkılâp Biçki Yurdu	1	-	80	80	-	80	80	10	54	10	6	-	20	45	15	-
4	Ankara	Zehra Hakkı Hanım Biçki-Dikiş Yurdu	1	-	7	7	-	7	7	-	5	1	1	-	6	1	-	-
5	Ankara	Şayeste Hanım Hilâl Biçki-Dikiş Yurdu	1	-	15	15	-	15	15	1	11	3	-	-	8	7	-	-
6	Ankara	Belkis İhsan Hanım Kadınlar Dikiş Yurdu	1	-	4	4	-	-	-	-	3	-	1	-	2	2	-	-
7	Ankara	Beypazarı Münevver Rasim Yurdu	1	-	10	10	-	5	5	1	4	5	-	-	7	2	1	-
8	Antalya	Fikriye Hanım Yurdu	1	-	10	10	-	-	-	3	7	-	-	-	4	6	-	-
9	Balıkesir	Hamdi Efendi Işık Resim Yurdu	1	-	42	42	-	-	-	8	28	6	-	2	9	26	5	-
10	Çoruh-Rize	Meryem Hanım Şule Dikiş Yurdu	1	-	5	5	-	5	5	1	4	-	-	2	1	1	1	-
11	Denizli	Halkevi Dikiş ve Nakış Ders Yurdu	1	-	51	51	-	-	-	29	12	10	-	-	29	22	-	-
12	Diyarbakır	Melahat Hanım Dikiş Biçki Yurdu	1	-	7	7	-	-	-	1	5	1	-	-	4	2	1	-
13	Diyarbakır	Hafize Hanım İtimat Dikiş Biçki Yurdu	1	-	18	18	-	-	-	8	7	1	2	-	2	11	5	-
14	Diyarbakır	Vecihe Hanım Dikiş Biçki Yurdu	1	-	1	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-
15	Edirne	Behiye Hanım Dikiş Biçki Yurdu	2	-	28	28	-	12	12	-	28	-	-	-	2	25	1	-
16	Edirne	Halkevi Dikiş Dershanesi	1	-	50	50	-	50	50	20	20	10	-	-	30	20	-	-

Tablo 20'nin devamı

17	Elazığ	Mediha Dikiş Derşhanesi	1	-	14	14	-	13	13	-	-	-	14	-	-	7	7	-
18	Elazığ	Seniha Zeki Hanım Dikiş Derşhanesi	1	-	6	6	-	4	4	-	6	-	-	-	1	3	2	-
19	Elazığ	Pakize Cemal Hanım Dikiş Derşhanesi	1	-	5	5	-	5	5	-	2	3	-	-	5	-	-	-
20	Eskişehir	Hasene Hanım Dikiş Derşhanesi	2	-	8	8	-	-	-	3	5	-	-	-	2	5	1	-
21	Eskişehir	Kadriye Hanım Dikiş Derşhanesi	1	-	21	21	-	-	-	4	17	-	-	-	11	7	3	-
22	Eskişehir	Meliha Hanım Dikiş Derşhanesi	2	-	11	11	-	-	-	4	6	1	-	-	2	3	6	-
23	Gaziantep	Suat Hanım Dikiş Derşhanesi	2	-	18	18	-	-	-	4	14	-	-	-	3	11	4	-
24	Gaziantep	Ayşe İnce Hanım Dikiş Derşhanesi	1	-	10	10	-	-	-	-	10	-	-	-	5	4	1	-
25	Gaziantep	Emine Hanım Dikiş Derşhanesi	1	-	10	10	-	10	10	3	4	2	1	-	6	2	2	-
26	Gaziantep	Meliha Cemil Hanım Dikiş Derşhanesi	2	-	14	14	-	-	-	4	10	-	-	-	9	5	-	-
27	İçel-Mersin	Halkevi Dikiş Nakış Dikiş Derşhanesi	1	-	15	15	-	6	6	8	7	-	-	-	10	5	-	-
28	İçel-Mersin	Emin Âli T. Kadınlar Biçki Dikiş Derşhanesi	3	-	22	22	-	19	19	7	15	-	-	-	6	15	1	-
29	Isparta	Fethiye Hanım Dikiş Biçki	1	-	4	4	-	3	3	-	4	-	-	-	6	15	1	-
30	İstanbul	Mürşide Cemil Hanım Biçki Dikiş	2	-	39	39	-	27	27	11	25	3	-	-	10	27	2	-
31	İstanbul	Behire Hakkı Hanım Biçki Dikiş	3	-	136	136	-	136	136	17	119	-	-	-	-	110	26	-
32	İstanbul	Vasiliki Asri Biçki Dikiş	2	-	15	15	-	6	6	-	13	2	-	-	8	6	1	-
33	İstanbul	Gedikpaşa Noyemi Biçki Dikiş	1	-	43	43	-	39	30	5	28	9	1	-	24	12	6	-
34	İstanbul	Eminönü Dikranahi Biçki Dikiş	1	-	3	3	-	3	3	-	3	-	-	-	1	-	2	-
35	İstanbul	Gedikpaşa Noyemi Varyantan Biçki Dikiş	1	-	2	2	-	2	2	-	2	-	-	-	2	-	-	-
36	İstanbul	Kumkapı Hanımlar Annisa Biçki Dikiş	1	-	1	1	-	1	1	1	-	-	-	-	-	1	-	-
37	İstanbul	Eminönü Eleni Hanım Biçki Dikiş	1	-	5	5	-	5	5	-	1	4	-	-	4	1	-	-
38	İstanbul	Vezneciler Nesibe Hanım Biçki Dikiş	2	-	28	28	-	21	21	17	8	2	1	-	4	1	-	-
39	İstanbul	Çarşamba Fatma Sabriye Hanım Biçki Dikiş	2	-	30	30	-	20	20	5	20	5	-	-	5	21	4	-
40	İstanbul	Fatih Faika Hanım Biçki Dikiş	1	-	24	24	-	5	5	15	9	-	-	-	12	12	-	-
41	İstanbul	Samatya Artemizya Hanım Biçki Dikiş	1	-	9	9	-	9	9	4	3	2	-	-	4	3	2	-
42	İstanbul	Beyoğlu Klomavromati Hanım Biçki Dikiş	1	-	24	24	-	18	18	1	16	7	-	-	9	3	2	-

Tablo 20'nin devamı

43	İstanbul	Arapcami Noman Biçki Dikiş	1	-	14	14	-	9	9	1	9	4	-	-	9	3	2	-
44	İstanbul	Pangaltı Makruhi Hanım Biçki Dikiş	1	-	14	14	-	14	14	2	12	-	-	-	4	3	7	-
45	İstanbul	Feriköy Yaranik Hanım Biçki Dikiş	1	1	50	51	1	50	51	5	29	13	4	-	34	8	8	1
46	İstanbul	Pangaltı Nektar Hanım Biçki Dikiş	1	-	10	10	-	9	9	1	9	4	-	-	9	3	2	-
47	İstanbul	Taksim Nevrik Hanım Biçki Dikiş	1	-	25	25	-	15	15	-	22	2	1	-	14	9	2	-
48	İstanbul	Beyoğlu Todara Hanım Biçki Dikiş	1	-	2	2	-	-	-	-	2	-	-	-	-	1	1	-
49	İstanbul	Akaretler Mehmet Şükrü Bey Biçki Dikiş	2	-	61	61	-	15	15	1	55	5	-	-	12	27	22	-
50	İstanbul	Ortaköy Yefzokaraca Biçki Dikiş	1	-	14	14	-	14	11	3	9	-	2	-	7	6	1	-
51	İstanbul	Sarıyer Şefika Kazım Hanım Biçki Dikiş	3	-	13	13	-	11	11	6	7	-	-	-	2	11	-	-
52	İstanbul	Kadıköy Hamidiye Hanım Biçki Dikiş	1	-	11	11	-	-	-	3	4	3	1	-	5	6	-	-
53	İstanbul	Kadıköy Mehmet Zeki Biçki Dikiş	2	-	25	25	-	-	-	2	16	6	1	-	15	10	-	-
54	İstanbul	Kadıköy Haydarpaşa Agavni Hanım Biçki Dikiş	1	-	24	24	-	20	20	-	15	7	2	-	12	10	-	-
55	İstanbul	Kadıköy Cahide İhsan Hanım Biçki Dikiş	1	-	18	18	-	18	18	2	10	4	2	-	4	10	-	-
56	İstanbul	Üsküdar Melahat Hanım Biçki Dikiş	1	-	34	34	-	32	32	3	27	3	1	-	5	27	2	-
57	İstanbul	Salacak Ayşe Hanım Biçki Dikiş	2	-	7	7	-	7	7	2	5	-	-	-	1	6	-	-
58	İstanbul	Gedikpaşa Naim Asasoryan Biçki Dikiş	1	-	43	43	-	39	39	5	28	9	1	-	24	13	6	-
59	İstanbul	Gedikpaşa Vartanyan Dikiş Yurdu	1	-	2	2	-	2	2	-	2	-	-	-	2	-	-	-
60	İstanbul	Vezneciler Nesibe Hanım Dikiş Yurdu	2	-	28	28	-	-	-	17	8	2	1	-	24	13	6	-
61	İzmir	Seniye Hanım Biçki Dikiş Yurdu	2	-	9	9	-	9	9	2	6	-	1	-	5	4	-	-
62	İzmir	Mahture Hanım Dikiş Yurdu	3	-	48	48	-	-	-	11	34	3	-	-	16	27	5	-
63	İzmir	Zehra Hanım Dikiş Yurdu	2	-	28	28	-	26	26	5	23	-	-	-	20	8	-	-
64	İzmir	Mahture Hanım Dikiş Yurdu	2	-	41	41	-	41	41	3	37	1	-	-	12	20	9	-
65	İzmir	Nazmiye Hanım Dikiş Yurdu	2	-	14	14	-	8	8	-	14	-	-	-	3	11	-	-
66	İzmir	Ruhsar Hanım Dikiş Yurdu	2	-	24	24	-	24	24	5	18	-	1	-	5	19	-	-
67	Kars	Makbule Hanım Dikiş Yurdu	1	-	2	2	-	-	-	-	1	1	-	-	-	2	-	-
68	Kayseri	Fatma Hanım Dikiş Yurdu	1	-	7	7	-	-	-	2	5	-	-	-	3	2	2	-
69	Kayseri	Makbule Hanım Dikiş Yurdu	1	-	9	9	-	-	-	-	7	2	-	-	2	5	2	-
70	Kayseri	Akile Hanım Dikiş Yurdu	1	-	6	6	-	-	-	-	6	-	-	-	-	2	4	-

Kaynak: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Maarif İstatistiği 1933-34, Devlet Matbaası, İstanbul,1935, s.390-393.

Yukarıdaki tabloya göre 1933-34 öğretim yılında 17 ilde faaliyet gösteren 70 adet biçki dikiş kursu bulunmaktadır. Isparta, Antalya, Rize gibi tek bir kursun faaliyet gösterdiği şehirler olmakla birlikte, çok fazla sayıda kursun faaliyet gösterdiği şehirler mevcuttur. Şehirlerin gelişmişlik düzeyiyle orantılı olarak kurs sayıları artmaktaydı. 30 tane kursun faaliyet gösterdiği İstanbul, en fazla kurs sayısına sahip şehirdi. Arkasından İzmir ve Ankara gibi nüfus yoğunluğunun fazla olduğu şehirler, kurs sayılarının da yüksek olduğu şehirler olarak geliyordu. Nitekim öğrenci mevcutları bu durumun kanıtıdır. Büyükşehirlerde açılan kursların en yüksek öğrenci mevcudunu sahip olan kurslar oldukları görülür. İstanbul öğrenci mevcudunun da en yüksek olduğu şehirdi. Kumkapı Hanımlar Annisa Biçki Dikiş yurdunda olduğu gibi 1 öğrencisi bulunan kursların yanında Behire Hakkı'nın Kurduğu Türk Kadınları Biçki Yurdu gibi 136 öğrencisi bulunanlar da vardı. 70 kurs arasında öğrenci mevcudu 40'ın üzerinde olan kurs sayısı on birdi. Bu durum ağırlıklı olarak İstanbul, İzmir ve Ankara'daki kurslar için geçerliydi. Anadolu'da sadece Balıkesir, Denizli ve Edirne için aynı durum söz konusuydu.

Ülke çapında açılan kursların neredeyse tamamı kız öğrencilere hizmet veriyordu. Sadece İstanbul Feriköy Yaranık Hanım Biçki Dikiş kursunda bir erkek öğrenci mezun oldu. Erkeklerin makastarlık yapabilmek için daha çok İstanbul terzi okullarını karşın dikiş kurslarında eğitim aldıklarını söyleyebiliriz. Öğrenci mevcuduyla mezun sayısı arasında eşdeğer bir durumdan söz edilemez. Özellikle Anadolu'da açılan kurslarda, öğrencilerin pek çoğunun kursu bitirmeden ayrılmaları söz konusuydu. Çoğu evlilik çağında olan genç kızların, kursu tamamlamama nedenlerin arkasında evlenmeleri yer almaktaydı. 45 yaşına kadar tüm kadınların devam ettiği biçki dikiş kurslarında, öğrencilerin ekseriyeti 17-25 yaşları arasındaki kadınlardan oluşuyordu. Bu nedenle evlilikler nedeniyle kursların yarım kalması sık rastlanılan bir durumdu. Öğrencilerin eğitim seviyesini değerlendirdiğimizde, Anadolu'daki kurslara genellikle ilkokul mezunlarının devam ettiği görülür. Okul eğitimini tamamlayan kızlar, hem sosyalleşmek hem de evlilik için hazırlık yapmak amacıyla bu kursları tercih ettiler. Meslek edinmek ya da terzilikten geçim sağlamak amacıyla kursların tercih edilmesi çok geçerli bir durum değildi. Ancak özellikle İstanbul, İzmir ve Ankara gibi büyükşehirlerde kurslarda ağırlıklı olarak millet mektebi mezunları eğitim aldılar. Bu

öğrencilerin yaş aralığı yine 17-25 olmakla beraber, kursların eğitimlerine devam etme imkânı bulamayan kesimler tarafından tercih edildiğini göstermektedir.

Tabloda yer alan kursların bir kısmı, Talim Terbiye Defterlerinde ismi geçen kurslardır. Bunun yanında özellikle İstanbul'da gayrimüslimler tarafından açılan kursların isimleri buradan tespit edilebilmektedir. Vasiliki Asri Biçki Dikiş, Gedikpaşa Noyemi Biçki Dikiş, Eminönü Dikranahi Biçki Dikiş, Gedikpaşa Noyemi Varyantan Biçki Dikiş, Kumkapı Hanımlar Annisa Biçki Dikiş, Eminönü Eleni Hanım Biçki Dikiş, Samatya Artemizya Hanım Biçki Dikiş, Beyoğlu Klomavromati Hanım Biçki Dikiş, Arapcami Noman Biçki Dikiş, Pangaltı Makruhi Hanım Biçki Dikiş, Feriköy Yaranik Hanım Biçki Dikiş, Pangaltı Nektar Hanım Biçki Dikiş, Taksim Nevrik Hanım Biçki Dikiş, Beyoğlu Todara Hanım Biçki Dikiş, Ortaköy Yefzokaraca Biçki Dikiş, Kadıköy Haydarpaşa Agavni Hanım Biçki Dikiş, Gedikpaşa Naim Asasoryan Biçki Dikiş, Gedikpaşa ve Vartanyan Dikiş Yurdu gayrimüslim vatandaşlar tarafından açılan kurslardı. Bu kurslar, Beyoğlu, Feriköy, Ortaköy, Pangaltı ve Samatya gibi daha çok gayrimüslim nüfusun yaşadığı semtlerde açılmışlardı. Anadolu'da açılan kursların tamamı ise Müslüman hanımlar tarafından işletiliyordu. Kurslara, genellikle sahiplerinin isimleri verilmekle birlikte faaliyet gösterdikleri şehrin isimleri de verilmişti. Ayşe İnce Hanım Dikiş Dershaneşi, Kadıköy Cahide İhsan Hanım Biçki Dikiş gibi.

Talim Terbiye Kurul Defterlerinde ve Millî Eğitim İstatistiklerinde adı geçen bu kurslardan 94 tanesinin faaliyetlerini 1928-1952 yılları arasındaki gazetelerden takip etmek mümkündür. Haberlerin çoğu yurtların yılsonu sergilerine yönelik çıktı. Sergi hakkında bilgi verilirken yurdun kuruluş tarihleri, sahipleri, öğretmenleri, öğrenci ve mezun sayılarına dair bilgiler de verildi. Haberler genellikle sergilere dair görüntüler ve mezunların toplu halde çektiydikleri fotoğraflarla birlikte verilmiş olması nedeniyle gazete sütunlarında ilgi çekici bir hale gelmiştir. Özellikle yurtların kayıt tarihleri olan Ağustos ve Eylül aylarında kayıt bilgilerine dair ilanlar duyuruldu.¹

¹ *Vakit*, 16 Eylül 1931, s.6; *Akşam*, 18 Eylül 1932, s.4; "Güzel Bir Sergi", *Kurun*, 18 Eylül 1935, s.3 "Teşviki Sanayi Biçki ve Dikiş Yurdu Sergisi", *Kurun*, 20 Eylül 1937, s.4; "Teşvik-i Sanayi Hanımlar Biçki Mektebi", *Cumhuriyet*, 26 Eylül 1930, s.8.

Dönem gazetelerinden bilgilerine ulaştığımız biçki dikiş eğitimi veren özel kurslar ve buldukları şehirler şu şekildedir:

Tablo 21
İstanbul Haricinde Türkiye’de Açılan Özel Biçki Dikiş Kurslarının Bir Kısmı
(1924-1952)

Kursun Bulunduğu Şehir	Kursun Adı ve Bilgileri
ADANA	Fatma Hanım Biçki, Dikiş ve Şapkacılık Yurdu: Fatma Dikmen Hanım’ın sahibi ve öğretmeni olduğu yurt 1930 yılında açıldı. İlk sene 6, ikinci sene 8, üçüncü sene 12, dördüncü sene 14, beşinci sene ise 26 öğrenci mezun oldu. 1936’da da 26 mezun verdi. ² 1932 yılındaki mezuniyet törenine Vali Mümtaz Bey katılarak hanımlara diplomalarını taktim etti. Yurda gayrimüslim öğrenciler de kabul edildi. ³
ADANA	Adana Biçki Yurdu: 1924 yılında faaliyete geçen yurdun, 1935 yılı sergisi Vali Tevfik Hadi Baysal ve Kültür Direktörü Yunus Kazım Köni tarafından açıldı. Vali konuşmasında, “ilk tahsilinden sonra kızlarımız için en değerli yuvanın biçki yurdu olduğunu ve burada yetişenlerin ileride birçok zorlukları yeneceğini” ifade ederek yerel yöneticilerin gözünden biçki yurtlarının önemini ortaya koymuştur. Sergilenen ürünler arasında çay örtüleri, roplar, tuvaletler, gecelikler, erkek pijamaları, kostüm tayyörler, Ayıntap ve Cava işleri, filtre, Belçika ajurları, yastık örtüleri oldukça beğeni topladı. Şapkalar, kumaştan yapılmış salon çiçekleri, tuvaletler, yağlı boya yastık yapımına dair dersler Recep Çolakgil tarafından gösterilmiştir. Dikiş, biçki, çocuk bakımı ve ev idaresi dersleri ise Recep Bey’in eşi tarafından verilmiştir. 1935’te yurttan 14 hanım mezun olmaya hak kazandı. ⁴
ADAPAZARI	Biçki, dikiş yurdu: 1934 yılındaki sergisini Cumhuriyet Halk Fırkasının binasında düzenledi. ⁵
ADAPAZARI	Ülkü Dikiş ve Biçki Yurdu: 1934 yılında Hasna Seyirman’ın idaresinde kurulan yurtda 6 aylık ve 1 yıllık sürelerde eğitim verildi. 1937 yılında 19 hanım, 1939 yılında ise 25 hanım mezun olarak diploma aldı. ⁶
ANKARA	Cumhuriyet Dikiş ve Biçki Yurdu: 1928 yılında Kadriye Ragıp Hanımın idaresinde faaliyete geçti. Ev hanımlığının gereklerini öğretmek amacını taşımaktaydı. İlk ve ikinci sene 10’ar mezun vererek 20 genç kıza biçki ve dikiş alanında yetiştirdi. 1929 yılı mezuniyet törenine Maarif Vekili Cemal Hüsnü Bey bizzat katıldı. ⁷ 1931’de Gazi İlk Mektebi’nde yapılan yurdun imtihanlarında 15 kadar öğrenci mezun oldu. ⁸

² *Akşam*, 16 Haziran 1936, s.4.

³ “Adana’da Güzel Bir Sergi”, *Akşam*, 28 Haziran 1932, s.8; *Akşam*, 24 Haziran 1935.

⁴ “Adana Biçki Yurdunda”, *Kurun*, 21 Haziran 1935, s.6

⁵ “Adapazarında Dikiş, Nakış Sergisi”, *Akşam*, 09.08.1934.

⁶ “Adapazarı Biçki Yurdu’nun İmtihan ve Sergisi”, *Akşam*, 24 Temmuz 1937, s.4; *Akşam*, 19.07.1938; “Adapazarı Ülkü Yurdu’nun Sergisi”, *Akşam*, 20 Temmuz 1939, s.7

⁷ “Çalışkan ve Mütevazı Bir İş Yurdu”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 11.09.1929, s.4.

⁸ “Cumhuriyet Biçki Yurdu”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Eylül 1931, s.5.

Tablo 21'in devamı

ANKARA	Ankara Kadınları Biçki Dikiş Yurtları: Belkis İhsan Hanım yönetiminde olan biçki yurdundan, 1935 yılında 23 bayan makastar terzi diploması olarak mezun oldu. ⁹ Sene sonu imtihanlarında İsmet Paşa Kız Enstitüsü öğretmenlerinden Seniye ve Rabia Hanımlar ile müfettiş Şevket Doğan Bey hazır bulundu. ¹⁰
ANKARA	İnkılap Dikiş ve Biçki Yurdu: 1929 yılında kurulan inkılap biçki Yurdu'nun eğitim süresi 10 aydır. Yurdun yöneticiliğini İsmet Paşa Kız Enstitüsü ve Ankara Kız Lisesi biçki dikiş öğretmeni Naciye Ünal Hanım yaptı. Her sene 40-50 mezun verilen yurdun 1933 yılındaki mezun sayısı 60'tı. Devam edenler genelde genç kızlar olmakla beraber farklı yaşlardaki bayanlar da kursa devam etti. Yurdun imtihanları genellikle Temmuz ayında yapılmakta olup, 1935 yılında 110 öğrenci sınavlara katıldı. 1935 yılı sınavları Kız Lisesinde, İsmet Paşa Enstitüsünden uzmanlar denetiminde gerçekleşti. ¹¹ Yurdun öğrencileri bu uğraşı meslek haline getirerek terzihaneler açmak düşüncesiyle hareket ettiler. Örneğin; 1933 yılı mezunlarının birkaçı "Genç Kızlar Terzihanesi" adıyla ortak bir terzihane açmak düşüncesine sahiptiler. Yeni ders senesinin başlangıcı gazete ilanlarında duyuruldu. ¹² Yurt müdürü Naciye Hanım, 1936 yılında Maarif Vekâleti tarafından şapkacılık eğitimi almak üzere 6 aylığına Londra'ya gönderildi. ¹³
ANKARA	Zehra Hakkı Biçki Dikiş Yurdu: Brüksel sanat muallim mektebinden mezun Zehra Hakkı (Bayav) tarafından 1932'de açıldı. Ankara Anafartalar Caddesi Belediye karşısında Kınacızade Hanı yanında Enver Apartmanı 3'üncü katta faaliyet gösterdi. Eğitim süresi 9 aydı. ¹⁴ Yurdun yöneticisi Gülzar Öndin, 1937 yılında Lozan ve Paris'e giderek eğitim almış, Paris'teki Napolitan okulunun sınavlarında başarı göstererek Avrupa'dan dönmüştür. ¹⁵
ANKARA	Doğu Biçki ve Dikiş Yurdu: Ankara Hacı Bayram Caddesinde Yıldız Sokağında 2 numarada açılan yurt, İstanbul'un en yüksek biçki ve dikiş yurdu eşdeğerinde olmak gayesini taşımaktaydı. Üç ay içinde en son usullerde biçki ve dikiş öğretmeyi vaat ederek, aylık dört liraya biçki ve dikiş dersleri verildi. ¹⁶ 1937 yılında verilen ilana göre haftada 4 gün sabahtan akşama kadar ders verilmektedir. Ders kaydı ilk kanunun sonunda bitmekte olup dersler haziran sonuna kadar devam etmektedir. Sınav temmuz ayında yapılmaktaydı. ¹⁷ Yurt 1946 yılında faaliyetine devam etmekteydi. ¹⁸

⁹ "Ankara Biçki ve Dikiş Yurdunu Bitirenler", *Ulus*, 18 Haziran 1935, s.3.

¹⁰ "Ankara Kadınları Biçki Yurdunda", *Kurun*, 7 Temmuz 1935, s.5.

¹¹ "Ankara İnkılab Biçki ve Dikiş Yurdu'nun Sınavları", *Ulus*, 4 Ağustos 1935.

¹² "Ankara İnkılap Dikiş Biçki Yurdundan", *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Eylül 1934, s.5.

¹³ *Akşam*, 14.12. 1936.

¹⁴ *Akşam*, 12 Eylül 1935, s.16; *Akşam*, 22 Eylül 1936, s.12.

¹⁵ *Ulus*, 26.09.1937, s.10.

¹⁶ "Doğu Biçki ve Dikiş Yurdu", *Akşam*, 18 Eylül 1935, s.14; *Ulus*, 19 Eylül 1935, s.6.

¹⁷ "Doğu Biçki ve Dikiş Yurdu", *Ulus*, 16.12.1937, s.12.

¹⁸ "Doğu Biçki Yurdu", *Ulus*, 30.10.1946, s.4.

Tablo 21'in devamı

ANKARA	Ankara Kadın Biçki ve Dikiş Yurdu: 1933 yılında açılan yurdun müdürü Belkis Hanımdır. Her sene 20'den fazla mezun vermiştir. ¹⁹
ANKARA	Yüksek Hayat Biçki Yurdu: Anafartalar Caddesi Aydın Sokak Kanbay Apartmanında bulunan Yüksek Hayat Biçki Yurdu, Seniha Kanbay Hanım tarafından açıldı. Eğitim süresi 9 ay olan yurttan diğer yurtlardan farklı olarak metot usulü yerine mulaj sistemi ²⁰ ile çalışıldı. 1936 yılında 13 hanım diploma almaya hak kazanırken, ²¹ 1938 yılında 80 öğrencisi olan yurttan 17 hanım mezun oldu. ²² Yurttan ayrıca korsa dersleri de verilmekteydi. ²³
ANKARA	İrfan Biçki ve Dikiş Yurdu: 1937 yılında açılan yurt, Ulucanlar Çarşıbaşı Orbay sokak 10 numaralı adreste faaliyet gösterdi. Eğitim süresi 10 aydır. ²⁴
ANKARA	Modern Biçki Dikiş Yurdu: Nimet Yılmaz tarafından Cebeci Kurtuluş'ta kurulan yurt, 1941 faaliyetine devam etmekteydi. Londra ve Paris usullerine göre 3, 6, 9 aylık sürelerde eğitim verilerek ²⁵ dikiş atölyelerine sipariş alındı. ²⁶
ANKARA	Güneş Biçki Dikiş Yurdu: 1940 yılında G. Güneş tarafından Beypazarı'nda açılan dikiş yurdu, bir sene sonrasında Ayaş'a nakledilerek faaliyetine burada devam etti. 1941 yılında Ayaş'taki yurttan 20 öğrenci mezun oldu. ²⁷
ANKARA	Kurtuluş Biçki Dikiş Yurdu: 1948 yılında Nesibe Boysan tarafından açılan yurt, Kurtuluş Cevher Sokak Örer apartman numara 6/8 de faaliyet gösterdi. ²⁸ Yurt, 1949 yılında Cebeci Caddesi 92 numaralı apartmana taşınmıştır. ²⁹
ANKARA	Haymana Biçki Dikiş Yurdu: 1949 yılında faaliyetine devam eden yurdun dikiş öğretmeni Makbule Akbay hanımdı. ³⁰
ANKARA	Eren Biçki Dikiş Yurdu: 1951 yılında faaliyette olan yurt, Şahin Eren Hükümet caddesi numara 31'de İsmetpaşa İlkokulu yanında faaliyetini sürdürdü. ³¹
ANKARA	Güven Biçki Dikiş Yurdu: Yurt, 1941 yılında Mamak Kayaş caddesinde açıldı. ³²

¹⁹ "Ankara Kadın Biçki ve Dikiş Yurdunda", *Kurun*, 2 Temmuz 1936, s.4.

²⁰ Mulaj: Bir şeyin bal mumu, alçı vb. bir madde ile kalıbını çıkarmak için yapılan işlemlerin bütünü. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58d2471c2773f4.16595001 (22.03.2017)

²¹ "Yüksek Hayat Biçki Yurdu Sergisi", *Ulus*, 4 Temmuz 1936, s.2.

²² "Yüksek Hayat Biçki Yurdunda", *Ulus*, 09.07.1938, s.4.

²³ *Ulus*, 11.09.1938, s.12.

²⁴ "İrfan Biçki ve Dikiş Yurdu", *Ulus*, 17.09.1937, s.8; *Ulus*, 11.09.1938, s.12.

²⁵ "Nimet Yılmaz Modern Biçki, Dikiş Yurdu", *Ulus*, 27.12.1941, s.6; *Ulus*, 06.12.1942, s.4.

²⁶ *Ulus*, 02. 12. 1943, s.4.

²⁷ "Ayaş'ta Biçki ve Dikiş Yurdu Çalışıyor", *Ulus*, 29.04.1941, s.2.

²⁸ "Yeni Açılan Kurtuluş Biçki Dikiş Yurdu", *Ulus*, 24.02.1948, s.6.

²⁹ *Ulus*, 28.07.1949, s.7.

³⁰ *Ulus*, 20.09.1949.

³¹ "Eren Biçki Dikiş Yurdu", *Ulus*, 04.10.1951, s.6.

³² *Ulus*, 30 Haziran 1943, s.4.

Tablo 21'in devamı

AYDIN	Dikiş Biçki ve Yurdu: Öğretmen Süreyya Diker idaresinde açılan biçki yurdu, şehirde büyük rağbet gördü. 1936 yılı mezunlarının fotoğrafları basında yer aldı. ³³
BALIKESİR	Bandırma Biçki Yurdu: 1937 yılında Semiha İldeniz tarafından açılan yurdun eğitim süresi 5 aydı. 1937'deki sergisi Halkevi binasında yapıldı. ³⁴
BALIKESİR	Erdek Biçki Yurdu: Semiha İldeniz tarafından açılan yurt, 1939 yılında faaliyettedir. ³⁵
BALIKESİR	Burhaniye Biçki Dikiş Kursu: 1946 yılında Kültürsevenler kuruluna ait binada faaliyet gösterdi. ³⁶
BOLU	Bolu Aile Biçki ve Dikiş Yurdu: 1935 yılında Fethiye Gül Erdir tarafından kuruldu. ³⁷ İlk sene 8 hanım mezun olurken 1936 yılında 17 öğrenciyi biçki dikiş eğitimi verildi. 1937 yılı sergisi Bolu Halkevinde gerçekleşti. ³⁸
BURSA	Gemlik Biçki Dikiş Yurdu: 1938 yılındaki haberlere göre yurt, her sene 20 kadar mezun vermekteydi. ³⁹
ÇANAKKALE	Çanakkale Biçki Dikiş Yurdu: Feriha Ülkümen tarafından açılan yurt, 1938 yılında faaliyettedir. ⁴⁰
ÇANKIRI	Doğu dikiş ve biçki yurdu: 1939 yılında Şükriye Bozkurt tarafından açıldı. İlk yıl 24 öğrenci kayıt yaptırdı. ⁴¹
DİYARBAKIR	İtimad Biçki Yurdu: 1935 yılı itibariyle Diyarbakır'da bulunan iki yurttan biriydi. Hafize Hasbay'ın yönettiği yurttan Eylül'den haziran'a kadar ücret karşılığında dersler verildi. ⁴² 1935 yılı sergi fotoğrafına göre 9 hanım diplomalarını aldı. ⁴³ 1937 yılında 7 hanım mezun oldu. ⁴⁴
DENİZLİ	Denizli Dikiş ve Biçki Yurdu: Hayriye Saruhan tarafından açılan yurttan 1938 yılında 7 öğrenci mezun edildi. ⁴⁵
ELAZIĞ	Biçki ve Dikiş Yurdu: Öğretmen Pakize Hanım tarafından 1929'da açıldı. ⁴⁶
ELAZIĞ	Mediha Hanım Biçki ve Dikiş Yurdu: 1930 yılında Mediha Hanım tarafından açıldı. 1934 yılında düzenlenen mezuniyet töreninde 12 hanım diploma aldı. ⁴⁷

³³ *Ulus*, 27 İlk kanun 1936, s.5; "Aydın'da Dikiş ve Biçki Yurdu", *Akşam*, 3 Kanun-ı sani 1937, s.6.

³⁴ "Bandırma Biçki Yurdu Bir Sergi Açtı", *Akşam*, 17 Ağustos 1937, s.12.

³⁵ "Bandırma ve Erdek Biçki Yurdu", *Akşam*, 29 Ağustos 1939, s.4.

³⁶ "Burhaniyede Bir Biçki Dikiş Kursu Açıldı", *Ulus*, 17.11.1946, s.2.

³⁷ *Akşam*, 3 Teşrin-i evvel 1936, s.10.

³⁸ "Bolu Biçki ve Dikiş Yurdu", *Akşam*, 3 Teşrin-i evvel 1937, s.6.

³⁹ "Gemlik Biçki Dikiş Yurdu", *Akşam*, 6 Teşrin-i sani 1938, s.6.

⁴⁰ *Akşam*, 14 Şubat 1938, s.8.

⁴¹ "Çankırı'da Biçki ve Dikiş Yurdu", *Ulus*, 23.01.1939, s.6.

⁴² "Diyarbakırda Biçki ve Dikiş Büroları", *Akşam*, 11 Haziran 1935, s.4.

⁴³ *Akşam*, 1 Eylül 1935, s.4.

⁴⁴ "İtimad Biçki ve Nakış Yurdu", *Akşam*, 8 Temmuz 1937, s.7.

⁴⁵ *Akşam*, 14.07.1938, s.5.

⁴⁶ "Elâzizde Biçki ve Dikiş Yurdu", *Vakit*, 29 Teşrin-i evvel 1929, s.2.

⁴⁷ "Elâzizde Bir Biçki Yurdu", *Akşam*, 10 Mayıs 1934, s.8.

Tablo 21'in devamı

ESKİŞEHİR	Meliha Hanım Biçki ve Dikiş Yurdu: Muallim terzi Meliha Hanım tarafından açılan dikiş Yurdu'nun 1934'te düzenlenen sergisi büyük beğeni topladı. ⁴⁸
ESKİŞEHİR	Kadriye Galip Hanım Biçki Yurdu: Yurt, Ekim 1934'te Gazi İlk Mektebinde bir sergi düzenledi. ⁴⁹ 1936 yılındaki sergide ise 20 hanıma diplomaları verildi. ⁵⁰
ERZİNCAN	Erzincan Biçki ve Dikiş Yurdu: 1936 yılında yurttan 43 genç kız mezun oldu. ⁵¹
GAZİANTEP	Gaziantep Biçki ve Dikiş Okulu: 1934 yılında açılan yurt ilk sergisini Halkevi salonunda düzenlendi. 4 gün açık kalan sergiyi bilhassa bayanlar olmak üzere 10 bin kişinin ziyaret ettiğine vurgu yapıldı. ⁵²
GAZİANTEP	İstanbul Biçki ve Dikiş Yurdu: 1936 yılında Meliha Eryürek Hanımın idaresinde faaliyet gösteren biçki Yurdu'nun 1936 yılı sergisine dair haberler basında yer buldu. ⁵³
GAZİANTEP	İnci Dikiş Yurdu: Yurt, Halkevi kurslar şubesi başkanı olan Ayşe İncidayı tarafından açıldı. 1936 yılında düzenlediği sergiye Vali Ali Rıza Çevik'in katıldığı sergide kadın ve çocuk elbiseleri, yatak odası takımları, pijamalar, duvar süsleri, çeşitli ev eşyaları sergilendi. ⁵⁴ Yurt, 1936 yılında halkevine bağlandı. ⁵⁵
GAZİANTEP	Asri Biçki ve Dikiş Yurdu/ Modern Biçki Yurdu: 1927 yılında Suat Zeki Arıkan tarafından kurulan biçki yurdu, iki sınıfta eğitim verdi. Birinci sınıfa devam eden bayanlar kendi evlerinin ihtiyacı olan dikiş, biçki ve nakış öğreniyorlardı. İkinci sınıftan mezun olanlar ise bir yurt açabilecek liyakati kazanmış oluyorlardı. ⁵⁶
GİRESUN	Giresun Biçki ve Dikiş Kursu: 1949'da açılan biçki dikiş kursunun eğitim süresi 1 aydı. ⁵⁷
GÜMÜŞHANE	Biçki Dikiş Yurdu: Yurt, 1936 yılında 20'den fazla mezun verdi. ⁵⁸
İSPARTA	Isparta'da Biçki Dikiş Yurdu: 1932 yılında Fethiye Hanım tarafından açıldı. Fethiye Hanım, İstanbul'da biçki ve dikiş eğitimi aldıktan memleketi Isparta'da dikiş yurdu açmaya karar verdi. 1934 yılında ayda 50 kuruşa dikiş dersleri verdi. Ancak Isparta'da beklediği şekilde talep bulamadı. ⁵⁹

⁴⁸ "Eskişehir'de Biçki Dikiş Sergisi", *Akşam*, 19 Ağustos 1934, s.6.

⁴⁹ *Akşam*, 16 Teşrin-i evvel 1934, s.7.

⁵⁰ *Akşam*, 12 Teşrin-i evvel 1936, s.7.

⁵¹ *Akşam*, 20 Temmuz 1936, s.5.

⁵² "Gaziantepde Biçki Yurdu", *Akşam*, 6 Temmuz 1935, s.7.

⁵³ "Gaziantep'te Biçki ve Dikiş Sergisi", *Kurun*, 2 Ağustos 1936, s.5.

⁵⁴ "Gaziantep'te Güzel Bir Sergi Açıldı", *Kurun*, 11 Birinci Kanun 1936, s.3.

⁵⁵ "İnci Dikiş Yurdu", *Kurun*, 26 Eylül 1936, s.4.

⁵⁶ "Gaziantep Biçki ve Dikiş Yurdu'nun Sergisi", *Akşam*, 13 Teşrin-i sani 1936, s.7; "Modern Biçki Yurdu Sergisi" *Akşam*, 14 Teşrin-i evvel 1937, s.8; *Ulus*, 11.10.1937, s.3.

⁵⁷ *Ulus*, 13.12.1949, s.2.

⁵⁸ *Ulus*, 19 Ağustos 1936, s.3.

⁵⁹ *Vakit*, 22 Teşrin-i evvel 1934, s.9.

Tablo 21'in devamı

İZMİR	İzmir Biçki Dikiş ve Nakış Yurdu: Tilkilikte Zehra Hasan Hanımın idaresindeki yurt, 1931 yılında 18 öğrenci mezun etti. ⁶⁰
İZMİR	Karşıyaka Biçki ve Dikiş Yurdu: Gazete haberinde yurt olarak hangi isimle anıldığı belirtilmemiştir. Ancak sergiye dair verilen haberde, sergiyi düzenleyen Nefise Hanım'ın 25 senedir pek çok Türk kızını biçki dikiş konusunda yetiştirdiği vurgulandı. ⁶¹
İZMİR	Mahdure Hanım Biçki ve Dikiş Yurdu: Karşıyaka'da Mahdure Hanım idaresinde hizmet verdi. 1935 yılında 60 hanım, 1937 yılında 25 hanım mezun oldu. ⁶²
İZMİR	Karataş Biçki ve Dikiş Yurdu: Ruhsar Hanım idaresinde İzmir'de faaliyet göstermiştir. 1935 yılı sergisine dair haberler bulunmaktadır. ⁶³ 1935 yılında 30 bayan mezun oldu. ⁶⁴ Sergide özellikle gelin elbiselerinin olduğu bölüm ilgi çekmiştir. ⁶⁵
İZMİR	Ödemiş Biçki ve Dikiş Yurdu: Aliye Derbi Hanım tarafından genç kız ve kadınlara biçki dikiş eğitimi verildi. 1936 yılı sergisi Ödemiş Halkevinde yapıldı. ⁶⁶
İZMİR	Bornova Biçki Dikiş Yurdu: Yurt müdürü Seniye Rüştü Akdiş Hanımdı. 1938 yılında yurttan 17 hanım, 1939 yılında 15 hanım mezun edildi. ⁶⁷
İZMİR	Cumhuriyet Dikiş ve Biçki Yurdu: 1928 yılında Zehra Hanım'ın şahsi çabalarıyla açıldı. 1929 yılında 34 talebesi bulunan yurttan, aynı zamanda 30 öğrenciye daktilo dersleri de verildi. Yurt binası sergi yapmak için uygun olmadığından, 1929 yılı sergisi Akça Koca mektebinin salonunda düzenlendi. ⁶⁸
İZMİR	Onar Biçki Yurdu: 1938 yılı sene sonu sergisi Ulu Gazi okulu salonunda yapıldı. ⁶⁹
İZMİR	Karamürsel Özel Dikiş ve Biçki Yurdu: Yurt, 1937 yılında Karamürsel'de biçki dikiş öğretmeni Sakine Özkan tarafından açıldı. 9 öğrencinin devam ettiği yurttan öksüz öğrenciden ücret alınmadı. ⁷⁰
İZMİR	Gebze Yeni Adım Biçki ve Dikiş Yurdu: 1938'de faaliyetine devam etmekteydi. ⁷¹
KIRIKKALE	Kırıkkale Biçki Yurdu: 1937 yılında yurttan 11 hanım mezun oldu. ⁷² 1949 yılındaki sergiye Çalışma Bakanı katıldı ve 18 öğrenciye diplomaları verildi. ⁷³

⁶⁰ "İzmir Biçki Dikiş Ve Nakış Yurdu", *Akşam*, 29 Haziran 1931, s.5.

⁶¹ *Akşam*, 29 Kanun-ı evvel 1934, s.6; *Akşam*, 30 Temmuz 1936, s.8.

⁶² "İzmir Dikiş, Nakış ve Biçki Yurtlarında", *Kurun*, 20 Haziran 1935, s.6; *Akşam*, 22 Haziran 1935; *Akşam*, 24 Temmuz 1937, s.5.

⁶³ "İzmir Dikiş, Nakış ve Biçki Yurtlarında", *Kurun*, 20 Haziran 1935, s.6.

⁶⁴ *Akşam*, 22 Haziran 1935.

⁶⁵ *Akşam*, 14 Temmuz 1935, s.8.

⁶⁶ *Akşam*, 2 Temmuz 1936, s.8.

⁶⁷ *Kurun*, 22 Temmuz 1938, s.4; *Akşam*, 15 Temmuz 1939

⁶⁸ *Vakit*, 15 Kanun-ı evvel 1929, s.11.

⁶⁹ "Onar Biçki Yurdu Mezunları", *Akşam*, 02.08.1938, s.11.

⁷⁰ "Karamürselde Biçki Sergisi", *Akşam*, 16 Eylül 1937, s.6.

⁷¹ "Gebze Biçki ve Dikiş Yurdu", *Akşam*, 12.09.1938.

Tablo 21'in devamı

KIRKLARELİ	Lüleburgaz Biçki Yurdu: 1936 yılında Kevser Yüksel tarafından kuruldu. İlk mezunlarını 1938 yılında verdi. ⁷⁴
KONYA	Hayriye Hanım Biçki ve Dikiş Yurdu: Konya'da bulunan iki dikiş yurdundan biri Hayriye Hanım tarafından açıldı. 1932 yılında kadar 58 hanımın yetiştirildiği yurttan, 1932 yılında 8 hanım mezun oldu. ⁷⁵
KONYA	İlgün Biçki ve Dikiş Yurdu: 1934 yılında nakış öğretmeni Zehra Hanım tarafından açıldı. Eğitim süresi 1 ay olan kursa 20 öğrenci devam etti. ⁷⁶
MALATYA	Nuriye Güven Biçki Dikiş Yurdu: 1934 yılında Nuriye Hanım tarafından açıldı ve ilk sene 14 hanıma diploma almaya hak kazandı. ⁷⁷
MALATYA	Hilâl Biçki Dikiş Yurdu: Yurt, 1937 yılında faaliyetini devam ediyordu. ⁷⁸
MANİSA	Manisa dikiş ve biçki yurdu: Manisa yardımcı kadınlar birliğinin himayesinde açılan yurdun müdürü Zahide Hanım'dı. 1931 yılında 17 hanıma diplomaları verdi. ⁷⁹
MERSİN	Mersin Türk Kadınları Biçki Yurdu: 1927 yılında kurulan yurdun müdürü Nazmiye Aytuğ Hanım'dı. 1938'e kadar 220 öğrenci kayıt yaptırmış bunların ancak 90'ı diploma alabilmişti. Diğer hanımlar çeşitli sebeplerle yurttan ayrıldılar. Yurttan eğitim 3 sınıfa ayrıldı. Birinci sınıf öğrencileri kombinezon, korsaj, iç ve çocuk çamaşırları; ikinci sınıf tayyör, frenk gömleği, masa örtüsü, manto vs; üçüncü sınıf öğrencileri ise kravat, pijama, rop, tuvalet, kırlent gibi işler yapmaktaydılar. ⁸⁰ 1938 yılında Mersin Halkevinin himayesinde faaliyet göstermiş ve 34 öğrencisinden 14'ü mezun olmuştur. ⁸¹
MERSİN	Ülkü Biçki-Dikiş Yurdu: Daha önce Tarsus'ta faaliyet gösteren yurt, 1945 yılında Mersin'e taşınarak faaliyetine burada devam etti. 1945 yılı Mayıs ayında yapılan ikinci devre sınavları kız enstitüsünde gerçekleşti. ⁸²
NEVŞEHİR	Ürgüp Biçki Dikiş ve Nakış Kursu: 1952 yılında faaliyette olup öğretmenliğini Suzan Sayarı yapmaktaydı. ⁸³
NİĞDE	Aksaray Biçki Dikiş Kursu: Eğitim süresi 7 ay olan kursta, 1950 yılının Haziran ayında bir sergi düzenlendi. ⁸⁴
ORDU	Ordu Biçki Yurdu: 1938 yılında açılan yurdun eğitim süresi 9 aydı. Yurdun ilk sergisi Temmuz 1939'da Halkevi binasında düzenlendi. ⁸⁵

⁷² "Kırıkkale Biçki Yurdu", *Akşam*, 23 Ağustos 1937, s.12.

⁷³ *Ulus*, 02.07.1949, s.6.

⁷⁴ *Ulus*, 02.08.1938, s.5.

⁷⁵ *Akşam*, 26 Temmuz 1932, s.8.

⁷⁶ "İlgün'de: Hanımların El İşleri ve Soğuklar", *Vakit*, 2 Şubat 1934, s.6.

⁷⁷ "Malatyada Faydalı Bir Kurum İlk Mezunlarını Verdi", *Kurun*, 7 Birinci Kanun 1935, s.7.

⁷⁸ *Ulus*, 24.12.1937, s.6.

⁷⁹ "Manisa Dikiş ve Biçki Yurdu", *Akşam*, 11 Ağustos 1931, s.4.

⁸⁰ "Mersin Biçki Yurdu Sergisi Muvaffakiyetli Oldu", *Akşam*, 28.06.1938.

⁸¹ "Mersinde Çalışan Genç Kızlar", *Ulus*, 26.06.1938, s.6.

⁸² "Bir Kız Sanat Yurdu'nun Başarısı", *Tanin*, 30 Mayıs 1945, s.7.

⁸³ *Akşam*, 11.06.1952.

⁸⁴ "Aksaray Biçki Dikiş Kursu Sona Erdi", *Ulus*, 27.06.1950, s.7.

Tablo 21'in devamı

SAMSUN	Merzifon Amerikan Kız Hayat Mektebi: Misyonerler tarafından açılan kurslarda da biçki dikiş eğitimi verildi. İngilizce ve Fransızca eğitim verilen okulda daktilografi, idare-i beytiye, biçki, dikiş, şapkacılık, dokumacılık, hasta ve çocuk bakımı dersleri gösterilmiştir. ⁸⁶
SAMSUN	Hanımlar Biçki Yurdu/ Uzel Biçki ve Dikiş Yurdu: 1933'te açılan dikiş Yurdu'nun müdürü Hediye Hanım'dı. 3 şubeye ayrılan yurttan eğitim 10 ay devam etmekteydi. Her sene kurul karşısında sınava giren öğrenciler dikiş, nakış, metot ve tatbikattan ibaret olan dört kısımda sınav oluyorlardı. ⁸⁷ Yurdun sergilerine resmi makamlar tarafından büyük ilgi gösterildi. 1934 Eylül ayında düzenlenen ilk sergisine vali vekili, fırka ve belediye başkanları hazır bulundu. 1935'te ise General İlyas, Vali vekili mektupçu B. Talat Yetgin ve şehrin tanınmış simaları sergiye katıldı. İlk yıl 13 öğrencisi bulunan yurttan 4 hanım, ikinci yıl ise 8 hanım diploma aldı. 1935'teki sergide renkli işleme karyola takımı, file üzerine renkli perdeleri, ipek pijama ve sabahlıklar, erkek kostümleri, erkek gömleklere, abajurlar, çay takımları, Antep işleri, yazlık ropolar, mantolar, pullardan işlenmiş balık ve kelebekler, masa örtüleri, duvar levhaları, ipek üzerine nakışlar, kazaklar, beyaz işleri dikkat çekti. ⁸⁸ 1936 yılı sergisini 5 bin kişinin ziyaret ettiği vurgulanmış olsa da bu rakam ilginin büyüklüğünü göstermek için verilmiş olmalıydı. ⁸⁹ 1938 yılında 14 kişi diploma aldı. ⁹⁰
SAMSUN	Devrim Biçki Yurdu: Samsun Adliye civarında faaliyet gösteren yurt, 1939 yılında açıldı. Yurdun ilk sergisi Temmuz ayında gerçekleşti. ⁹¹
SAMSUN	Vezirköprü Biçki dikiş Yurdu: 1949 yılında yurdun sergisine dair haberler basında yer buldu. ⁹²
TEKİRDAĞ	Işık Biçki ve Dikiş Yurdu: Behire Hanım tarafından açılan yurt; biçki, dikiş ve nakış dersleri verdi. ⁹³
ZONGULDAK	Zonguldak Biçki ve Dikiş Yurdu: Nazire Hanım'ın müdürlüğünü yaptığı yurttan 1932 ve 1935 yıllarında 8'er öğrenci mezun oldu. ⁹⁴
ZONGULDAK	Mürüvvet Hanım Biçki dikiş Yurdu: Zonguldak'taki iki dikiş yurdundan biriydi. 1935 yılında 9 hanım mezun oldu. ⁹⁵

⁸⁵ "Ordu Biçki Yurdu'nun Sergisi", *Akşam*, 01.07.1939; *Ulus*, 03.07.1939, s.6.

⁸⁶ *Vakit*, 19 Ağustos 1931, s.7.

⁸⁷ Ahmed Kemal, "Biçki ve Dikiş Yurdu Sergisi Açıldı", *Akşam*, 18 Temmuz 1935, s.11.

⁸⁸ "Samsun'da Bir Sanat Yurdu ve Sergisi", *Akşam*, 8 Eylül 1934, s.4; *Akşam*, 17.05.1935, s.4; Ahmed Kemal, "Biçki ve Dikiş Yurdu Sergisi Açıldı", *Akşam*, 18 Temmuz 1935, s.11.

⁸⁹ *Akşam*, 9 Eylül 1936.

⁹⁰ "Samsunda Güzel Bir Sergi", *Akşam*, 14.07.1938, s.6.

⁹¹ "Samsunda Devrim Biçki Yurdu'nun Sergisi", *Akşam*, 28 Temmuz 1939, s.7.

⁹² "Memlekette Resimler", *Ulus*, 29.06.1949, s.3.

⁹³ *Akşam*, 11 Teşrinisani 1935, s.4.

⁹⁴ *Akşam*, 27 Temmuz 1932, s.7; "Zonguldak'taki Kurullar", *Kurun*, 26 Temmuz 1935, s.5; *Akşam*, 18 Ağustos 1935, s.7; "Zonguldak'ta Kadınlığın, Halkevinin ve Türkîş Sosyetesinin Çalışmaları", *Ulus*, 29 Temmuz 1935, s.5.

⁹⁵ "Zonguldaktaki Kurullar", *Kurun*, 26 Temmuz 1935, s.5.

Tablo 22

İstanbul'da Açılan Özel Biçki Dikiş Kurslarının Bir Kısmı (1924-1952)

İSTANBUL	Ufuk Biçki Dikiş Mektebi: Beyazıt Sabuncu Han Sokak numara 7'de faaliyet gösteren yurdun eğitim süresi 3 ile 6 aydı. ⁹⁶
İSTANBUL	Biçki Dikiş Mektebi: 1926 yılında İ. Napolitano mektebinden ve Paris akademisinden mezun Klio Mavromati tarafından açıldı. ⁹⁷ 1930 yılında eğitim süresi ameli dikiş bilenler için 1 ay, bilmeyenler için 3 ay iken; 1933'te bu süre tüm öğrenciler için 3 ay olarak belirlendi. 1933 yılında yurdun ilanlarında İstanbul'a iki yeni metot getirildiğinden bahsedilmekte ancak detay verilmemektedir. Diğer yurtlardan farklı olarak erkekler de eğitim verdi. Mektebin verdiği diplomalar Maarif Vekâletinden onaylıydı. Beyoğlu'nda Faik Paşa Caddesinde Bolu apartmanının 2. katı 3 numaralı dairede faaliyetini devam ettiren yurt, ⁹⁸ 1935'te Beyoğlu Faikpaşa Sokak Fazilet Apartmanı numara 6'daki daireye taşındı. ⁹⁹
İSTANBUL	Biçki ve Dikiş Dersleri: Dikiş kursu Matmazel Enfiyeciyen tarafından işletilmekteydi. 1929 yılında Beyoğlu Ağacami-i Pire Mehmet Sokağı, Yusuf Bey Apartmanı 11-1 faaliyet gösterdi. 1930 yılında Pangaltı-Cedidiye-Resten Apartmanı numara 303'e taşındı. İlanları "esaslı ve seri tedrisat, fantezi, tayyör" şeklinde çıkmıştır. Mezunlarına maarıftan onaylı diploma verildi. ¹⁰⁰
İSTANBUL	Teşviki Sanayi Biçki Dikiş Mektebi: 1926 yılında açılan mektep, Divan yolunda faaliyet gösterdi. 1931 yılında Çarşıkapı Atik Paşa Camii yanında, ¹⁰¹ 1936 yılında ise Çarşıkapı Yanan Fevziati yerinde eğitim verildi. ¹⁰² 1930 yılında 36 hanım, 1935 yılında 14 hanım mezun olmuştur. ¹⁰³ Mektebin kayıt tarihleri ve sergilerine dair haberler gazete ilanları ile duyuruldu. ¹⁰⁴
İSTANBUL	Türk Kadınları Biçki Yurdu: Divanyolundaki Türk kadınları biçki yurdu, 1929 yılında 17. ders senesini tamamladı. ¹⁰⁵ Gazete ilanlarına göre, biçki yurdu 1930 yılında 3 sınıfta 250 öğrenciye eğitim verdi. Yurt müdürü İsmail Hakkı Bey'in beyanatına göre o yıl 140 hanım mezun olurken şimdiye kadar 3407 kişi mezun oldu. Mezunların bir kısmı öğretmenliğe başlarken, 30'u birer yurt açtılar. ¹⁰⁶ 1929 yılındaki ilanlarda İktisat Vekâletinin himayesinde olduğu

⁹⁶ *Vakit*, 11 Şubat 1929, s.4; *Akşam*, 11 Temmuz 1929, s.11.

⁹⁷ *Akşam*, 27 Eylül 1933, s.10; *Akşam*, 27 Eylül 1933, s.10.

⁹⁸ "Biçki ve Dikiş Mektebi", *Akşam*, 18 Şubat 1929, s.7; "Biçki ve Dikiş Mektebi", *Akşam*, 18 Eylül 1929, s.7; "Biçki ve Dikiş Mektebi", *Vakit*, 27 Kanuni Sani 1930, s.9; *Akşam*, 28 Eylül 1931, s.11.

⁹⁹ *Ulus*, 13 İkinci kanun 1935, s.12.

¹⁰⁰ *Akşam*, 9 Ağustos 1929, s.12; *Vakit*, 24 Ağustos 1930, s.5; *Akşam*, 26 Ağustos 1930, s.10.

¹⁰¹ *Akşam*, 12 Teşrinievvel 1931, s.12.

¹⁰² *Akşam*, 28 Eylül 1936, s.14.

¹⁰³ "Bir Dikiş Meşheri Dün Divanyolunda açıldı", *Vakit*, 15 Eylül 1930, s.5; *Kurun*, 19 Eylül 1935, s.3.

¹⁰⁴ *Vakit*, 16 Eylül 1931, s.6; *Akşam*, 18 Eylül 1932, s.4; "Güzel bir sergi", *Kurun*, 18 Eylül 1935, s.3 "Teşviki Sanayi Biçki ve Dikiş Yurdu Sergisi", *Kurun*, 20 Eylül 1937, s.4; "Teşvik-i Sanayi Hanımlar Biçki Mektebi", *Cumhuriyet*, 26 Eylül 1930, s.8.

¹⁰⁵ *Vakit*, 26 Eylül 1929, s.1.

¹⁰⁶ "Türk Kadınları Biçki Yurdu'nun Sergisi Dün Açıldı", *Vakit*, 26 Eylül 1930, s.3.

Tablo 22'nin devamı

	belirtili. Aynı yıl, dikişin yanında daktilo kursları da verilmeye başlandı. ¹⁰⁷ 1931 yılında yurdun müdürü Nesibe Hanım'dır. O sene 73 kişinin eğitim gördüğü Biçki Yurdu'ndan 22 hanım mezun edilmiştir. ¹⁰⁸ Yurdun 20. kuruluş yılı şerefine sergide çay ziyafeti verildi. ¹⁰⁹ 1935'te yurttan 73 kişi, 1936 yılında 30 hanım mezun oldu. ¹¹⁰
İSTANBUL	Vezneciler Türk Kadınları Biçki ve Dikiş Mektebi: 1926 yılında Nesime Hanım tarafından Beyazıt Veznecilerde kuruldu. ¹¹¹ 1929 yılında eğitim süresini 2 sene, 1 sene, 6 ay ve 3 ay olarak duyuruldu. ¹¹² 1930 yılında 15 hanım mezun olurken, 1934 yılına kadar toplam 314 hanım diploma almaya hak kazandı. İlanlarında "makastar muallim terzi yetiştirilir" sloganını kullanan yurdun ¹¹³ mezunlarından 240'ı 1934 yılı itibariyle çeşitli yerlerde çalışma imkânı elde etti. ¹¹⁴
İSTANBUL	Beşiktaş Dikiş Yurdu: 1922 yılında açılan ve Mehmet Şükrü Bey'in müdürlük yaptığı yurt, kendisini biçki ve nakış mektebi olarak tanıtmaktaydı. Akaretler 62 numarada faaliyet gösterdi. ¹¹⁵ 1929 yılında İktisat vekâletinin himayesinde olduğu vurgulanmaktaydı. ¹¹⁶ İlanlarında gayrimüslim talebe de kaydolar ibaresi not düşülmüştür. ¹¹⁷ 1929 yılında biçki ve dikiş kısmından 38, nakış ve tatbikat kısmından 15 kişi mezun olurken 1932 yılında 36, 1933 yılında 39 hanım mezun oldu. ¹¹⁸ Yurtta 10 yıllık süre zarfında ise 576 öğrenci yetiştirilmiştir. ¹¹⁹ "Az zamanda biçki, dikiş, nakış ve boya ile resim ve tezminat öğrenmek isteyenler kayıt için acele ediniz" şeklinde verilen ilanlarla yurdun öğrenci aldığı duyurulmaktaydı. ¹²⁰ Biçki dikişten başka şapka, çiçek, korsa ve boya işleri de öğretilmiştir. ¹²¹

¹⁰⁷ *Vakit*, 4 Eylül 1929, s.5.

¹⁰⁸ "Güzel Bir Biçki, Dikiş Sergisi", *Vakit*, 26 Eylül 1931, s.2.

¹⁰⁹ "Biçki Yurdu Sergisi Açıldı", *Vakit*, 25 Eylül 1933, s.4.

¹¹⁰ "Kadınları Biçki Yurdu'nun Sergisi Açıldı", *Kurun*, 2 Birinci teşrin 1935, s.5; "Divanyolu Biçki Yurdu'nun Bu Seneki Mezunları", *Kurun*, 2 Birinci teşrin 1936, s.4.

¹¹¹ "Dün Güzel Bir Sergi Daha Açıldı", *Vakit*, 16 Eylül 1934, s.1.

¹¹² "Vezneciler Türk Kadınları Biçki ve Dikiş Mektebi", *Akşam*, 20 Temmuz 1929, s.7.

¹¹³ *Vakit*, 18 Eylül 1933, s.11.

¹¹⁴ "Dün Güzel Bir Sergi Daha Açıldı", *Vakit*, 16 Eylül 1934, s.1.

¹¹⁵ *Akşam*, 9 Ağustos 1929, s.12.

¹¹⁶ *Akşam*, 26 Ağustos 1929, s.8.

¹¹⁷ *Vakit*, 7 Eylül 1929, s.1.

¹¹⁸ "Türk Kadınları Dikiş Yurdu Sergisi Bugün Halka Açılıyor", *Vakit*, 18 Eylül 1929, s.2, *Akşam*, 16 Eylül 1933, s.7.

¹¹⁹ *Akşam*, 16 Eylül 1932, s.4.

¹²⁰ "Beşiktaş Dikiş Yurdu", *Akşam*, 28 Eylül 1931, s.11.

¹²¹ "Beşiktaş Dikiş Yurdu", *Akşam*, 4 Teşrin-i evvel 1935, s.11; "Beşiktaş Biçki Yurdu", *Cumhuriyet*, 14 Eylül 1936, s.7; *Cumhuriyet*, 16 Eylül 1936, s.8.

Tablo 22'nin devamı

	Beşiktaş Dikiş Yurdu Müdürü Mehmet Şükrü (Canal) Bey, biçki dikiş ile ilgili iki kitap yayınladı. Bunlardan ilki, Biçki Dersleri Külliyyatı'nın birinci cildi olan kadın çamaşır ve elbiselerinin klasik çeşitlerini gösteren çalışmadır. Diğeri, yüksek biçki ilmini öğreterek makastar ve muallim olmak isteyenler için yazılan Yüksek Biçki Kaideleri isimindeki ikinci Cilttir. Biçki mektepleri öğretmenleri ve öğrencilerine tavsiye edilen bu kitapların birincisi 2, ikincisi 2,5 liraya satıldı. ¹²²
İSTANBUL	Kumkapı Biçki ve Dikiş Mektebi: 1933 yılında Eleni Çorbacıoğlu tarafından Kumkapı Kadırga Caddesi 96 numarada açıldı. Kadın ve erkeklere biçki ve dikiş dersi verilmektedir. Maarif vekâletinden mektep ve atölye açabilme onayı almıştır. Derslerde en son Fransız metodu ile tuvaletler, tayyörler, beyaz çamaşır; erkek derslerinde ise tayyör, yelek, pantolon, pijama gibi dikişler gösterilmektedir. Dikiş bilenler için eğitim süresi 3 ay, bilmeyenler için 6 aydır. ¹²³
İSTANBUL	Gedikpaşa Biçki ve Dikiş Dershanesi/Biçki dikiş Mektebi: 1922'de İstanbul Gedikpaşa'da biçki dikiş mektebi, ¹²⁴ en son ve en kolay Fransız usulü ile terzi ve makastar olarak yetiştirmektedir. 1929 yılında hiç dikiş bilmeyenlere 6 ayda, biraz bilenlere 3 ayda tuvalet ve beyaz takımları ayrıntısıyla öğretileceği belirtildi. 1933'teki ilanlarda ise 3 ayda tuvalet, erkek ve kadın tayyör ve beyaz takımların teferruatıyla öğretileceği vaat edilmektedir. ¹²⁵ Maariften onaylı diplomalar verilecektir. Gedikpaşa Balipaşa Yokuşunda Vahram Asaduryan Eczanesi fevkinde 1 numarada faaliyet gösterdi. Müdürü Madam Noyemi Asaduryan'dı. ¹²⁶ Yurt mezunları arasında kendi kurslarını açanlar oldu. ¹²⁷ 1936 yılında 12 mezun veren yurt, ¹²⁸ 1951 yılında faaliyetini sürdürmekteydi. ¹²⁹
İSTANBUL	Beyoğlu Dikiş ve Biçki Okulu: Beyoğlu İstiklal caddesinde Ağa Cami köşesinde 1 numaralı apartmanın ikinci katında Noemi Asaduryan tarafından kurularak Sıdika Evcim tarafından idare edildi. Kültür Bakanlığı ruhsatnamesi ile açılan yurt, Fransız metodu ile az zamanda biçki dikiş öğretmeyi vadetmekteydi. ¹³⁰

¹²² *Akşam*, 8 Şubat 1934, s.13; *Akşam*, 24 Mayıs 1934, s.14; "Biçki Dersleri", *Cumhuriyet*, 4 Ağustos 1940, s.5.

¹²³ "Biçki ve Dikiş Mektebi", *Akşam*, 12 Teşrin evvel 1934, s.12; *Akşam*, 17 Teşrin-i evvel 1937, s.13; "Biçki ve Dikiş Yurdu", *Cumhuriyet*, 20 Eylül 1936, s.10; *Tanin*, 28 İkinci kanun 1944, s.7

¹²⁴ "Gedikpaşa Biçki ve Dikiş Yurdunda İmtihan", *Akşam*, 20 Temmuz 1936, s.4; "Biçki Dikiş Mektebi", *Akşam*, 3 Eylül 1949, s.8

¹²⁵ *Akşam*, 20 Eylül 1933, s.13.

¹²⁶ *Akşam*, 7 Eylül 1929, s.7; "Üç Ayda Biçki ve Dikiş", *Akşam*, 25 Mart 1936, s.12; "Biçki ve Dikiş Yurdu", *Akşam*, 14 Eylül 1937, s.15.

¹²⁷ *Akşam*, 20 Eylül 1933, s.13; *Akşam*, 9 Eylül 1934, s.10

¹²⁸ "Gedikpaşa Biçki ve Dikiş Yurdunda İmtihan", *Akşam*, 20 Temmuz 1936, s.4

¹²⁹ "Biçki Dikiş Mektebi", *Akşam*, 08 Eylül 1950, s.8; *Akşam*, 20 Eylül 1951, s.8

¹³⁰ "Dikiş ve Biçki Okulu", *Akşam*, 2 Nisan 1936, s.12; "Beyoğlu Dikiş Biçki Okulu", *Akşam*, 13 Haziran 1936, s.11; *Akşam*, 12 Eylül 1937, s.11.

Tablo 22'nin devamı

İSTANBUL	Ersin Biçki ve Dikiş Yurdu: Ulviye Ersin Hanım tarafından 1936 yılında Beyoğlu Tepebaşı'nda açıldı. ¹³¹ Eğitim süresi 10 ay olup; Kültür Bakanlığından onaylı diploma verileceği, mezunların yurt ve atölye açabilecekleri kayıt ilanlarında vurgulandı. ¹³²
İSTANBUL	Haydarpaşa Biçki Dershanesi: 1934 yılında yurttan 7 hanım mezun oldu. ¹³³
İSTANBUL	Fatih biçki ihtisas mektebi: 1931'de Fatih Çarşamba'da Habibe Sabriye (Koray) tesis edildi. Müdürü Habibe Sabriye Hanım ve dikiş öğretmeni Hayriye hanımlardı. Mektep iki sınıflıydı. 1931'de 12 hanım, 1934'te 20 hanım diploma almaya hak kazanırken 1934 yılında mezun sayısı 120'i bulmuştu. 1944 yılında faaliyete devam etmekte olup 25 öğrenciye diploma verildi. ¹³⁴
İSTANBUL	Çemberlitaş Biçki ve Dikiş Mektebi: 1931 yılında mektepten 24 hanım diploma almıştır. Yılsonu sergisine dair haberlere gazetelerde yer verildi. ¹³⁵ 1933 yılı sergisinde Türk kızlarının zekâ ve kabiliyet eserleri olan roplar, elbiseler, ipekli ve yünlü işlemler, trikotaj işleri sergilendi. ¹³⁶
İSTANBUL	Kadıköy Biçki Ve Dikiş Dershanesi: 1933 yılında yurttan 10 hanım mezun oldu. 1935 yılında 21 hanım diploma almaya hak kazanmıştır. ¹³⁷
İSTANBUL	Öz Yuva Biçki ve Dikiş Dersanesi: 1933'te açılan kurs Kadıköy Acıbadem yolunda Sarayardı sokağında 7 numarada Hamdiye Asaf tarafından açılmıştır. Mezuniyet imtihanları Kültür Bakanlığınca gönderilen heyet huzurunda yapılıyordu. ¹³⁸
İSTANBUL	Ortaköy Biçki ve Dikiş Dersanesi: Matmazel Yefso Karaca tarafından Ortaköy Taşmerdiven Palanga caddesi numara 22'de eğitim verilmekteydi. 22 Temmuz 1935'te yapılan sınav sonucunda 11 öğrenci diplomalarını aldılar. Öğrencileri Müslüman ve gayrimüslim hanımlardan oluşuyordu. Biçki dikiş derslerinde tayyör, tuvalet, manto, frenk gömlek, pijama, kravat, kadın ve erkek çamaşır, yakalar, orgatin gül, erkek ceket ve pantolon hazırlanışı gösterilmekteydi. ¹³⁹

¹³¹ "Ersin Dikiş Yurdu", *Kurun*, 11 Haziran 1938, s.2.

¹³² *Kurun*, 31 İkinci kanun 1938, s.7; "Ulviye Ersin Biçki Dikiş Yurdu", *Akşam*, 17 Temmuz 1937, s.13; *Akşam*, 28 Ağustos 1937, s.14; "Fatih Terzi Mektebinde Sergi", *Cumhuriyet*, 6 Eylül 1932, s.2.

¹³³ *Akşam*, 6 Mayıs 1934, s.7

¹³⁴ Firdevs, Hacer, Suphiye, Mediha, Şahizer, Zekiye, Rukiye, Seniye, Muzaffer, Ayşe, Naciye, Saide hanımlar. "Sanatkâr Hanımlar", *Vakit*, 15 Eylül 1931, s.3; "Fatihte Biçki İhtisas Mektebi", *Vakit*, 6 Eylül 1932, s.9; *Akşam*, 19 Eylül 1934, s.9; *Akşam*, 10 Eylül 1936, s.8; *Akşam*, 15 Eylül 1937, s.7; "Çarşamba Biçki Yurdu'nun Sergisi", *Tanin*, 19 Ağustos 1945, s.3.

¹³⁵ "Biçki ve Dikiş Mektebi", *Akşam*, 17 Eylül 1931, s.1.

¹³⁶ "Hanımlar Biçki ve Dikiş Mektebi Mezunları", *Vakit*, 8 Eylül 1933, s.3.

¹³⁷ *Akşam*, 30 Ağustos 1935, s.4.

¹³⁸ *Akşam*, 3 Teşrin-i evvel 1935, s.5.

¹³⁹ "Ortaköy Biçki ve Dikiş Dersanesi", *Kurun*, 27 Ağustos 1935, s.11.

Tablo 22'nin devamı

İSTANBUL	Kurtuluş Papazyan Biçki Dershanesi: Yurdun aynı zamanda müdiresi olan Matmazel Papazyan tarafından Feriköy Tepeüstü numara 116 Papazyan Apartmanı'nda açıldı. Haftanın 4 günü öğleden sonra 3 saat Fransız usulüyle biçki dersi verilmekte ve 3 ayda diploma alınabilmekteydi. ¹⁴⁰ 1937 yılında eğitim süresi 4 aya çıkmıştır. ¹⁴¹ Papazyan biçki yurdundan diploma alan öğrencilerin grup halinde fotoğrafları neredeyse her sene gazetelerde yer aldı. ¹⁴² Bu haberlerde genellikle yurttan mezun olan hanımların isimlerine yer verildi. Yurda genellikle gayrimüslimlerin devam ettikleri göze çarpmaktaydı. ¹⁴³ 1935'te yurda erkeklerde kabul edilmeye başladı. Haftanın 4 günü kadınlara 2 günü erkeklere günde 3'er saat ders verildi. ¹⁴⁴ 1952 yılında yurt faaliyetini sürdürmekteydi. ¹⁴⁵
İSTANBUL	Kadıköy Biçki ve Dikiş Yurdu: 1932'de Zeki Ayaz ile kız kardeşi Meveddet Ayaz tarafından Kadıköy Altıyol'da açıldı. İlk yıl 9 öğrencisi olan yurdun, 1936 yılında öğrenci sayısı 80'i geçerken hanımlardan 40'ı mezun oldu. Biçki dikişten başka şapka, çiçek, nakış ve çamaşır sanatları gösterilmekteydi. ¹⁴⁶
İSTANBUL	Biçki ve Dikiş Kursu: Beyoğlu Altınbakkal Babil Caddesi numara 63'te Nektar K. Zarukyan tarafından açıldı. ¹⁴⁷ 1944 yılından sonra yurdun ismi, Türk Bayanları Biçki dikiş Terakki Yurdu olarak geçmektedir. Hiç dikiş bilmeyenlere 9 ay, bilenlere 6 ay, dikiş bilip makastar olmak isteyenlere 3 ayda bütün teknik ve incelikler öğretilmekteydi. ¹⁴⁸
İSTANBUL	Biçki dikiş Yurdu: Anna Peçaropulon tarafından Beyoğlu Bostanbaşı caddesi 23 numaralı Münipbey Apartmanı 3. Katta faaliyet gösterdi. 1938 yılı mezunlarının fotoğrafları gazetede yer almıştır. ¹⁴⁹ Yurt 1951 yılında faaliyetini sürdürmektedir. ¹⁵⁰

¹⁴⁰ *Akşam*, 26 Eylül 1933, s.10; *Akşam*, 21 Eylül 1934, s.10.

¹⁴¹ *Akşam*, 15 Eylül 1937, s.12.

¹⁴² *Akşam*, 15 Ağustos 1931, s.9; *Akşam*, 11 Eylül 1931, s.7; *Akşam*, 25 Ağustos 1932, s.12; *Akşam*, 24 Şubat 1934, s.10; *Akşam*, 1 Mart 1935, s.5; *Akşam*, 09.10.1938, s.9; *Akşam*, 21 Kanuni Sani, 1939, s.15.

¹⁴³ Kurtuluş Biçki mektebinin 1932 yılı mezunları: 1- Melek Rasim Hanım 2-Vahide Münir 3-Müzehher Nusret 4- Sirpuhi Hayrabetyan 5-Diruhi Cennetyan 6- Sirpuhi Manasyan 7- Nunik Kartuşyan 8-Tiyona Fifi 9- Hamesduhi Tomasyan 10- Anjel Karasakalyan 11- Hermeni Saraçyan 12- Armenuhi Agopyan 13- Ermine Kurtyan 14- Teognasiya Şahinoğlu. *Akşam*, 25 Ağustos 1932, s.12; *Akşam*, 16 Haziran 1933, s.10.

¹⁴⁴ "Erkek ve Kadınlara Kurtuluş Biçki ve Dikiş Dersanesi", *Kurun*, 2 Eylül 1935, s.7.

¹⁴⁵ "Papazyan Biçki ve Dikiş Yurdu", *Akşam*, 11 Eylül 1950, s.8; "Papazyan Biçki ve Dikiş Yurdu mezunları", *Akşam*, 9 Eylül 1952, s.8.

¹⁴⁶ "Kadıköy Biçki ve Dikiş Yurdu", *Kurun*, 27 Ağustos 1936, s.3; *Akşam*, 07.09.1936.

¹⁴⁷ *Akşam*, 6 Teşrin-i evvel 1937, s.11; *Cumhuriyet*, 14 Eylül 1936, s.10.

¹⁴⁸ "Türk Bayanları Biçki Dikiş Terakki Yurdu", *Akşam*, 2 Eylül 1944, s.8; *Vakit*, 28.09.1946, s.8; *Akşam*, 08 Eylül 1950, s.8.

¹⁴⁹ *Kurun*, 30 Temmuz 1938, s.8; *Akşam*, 26 Temmuz 1939, s.12.

¹⁵⁰ *Akşam*, 16 Eylül 1950, s.8; *Akşam*, 15 Eylül 1951, s.7.

Tablo 22'nin devamı

İSTANBUL	Baysal Biçki Yurdu: 1944 yılında Fikriye Göğçek tarafından Beyazıt'ta faaliyete geçti. Eğitim süresi 9 aydı ve gündüzleri bayanlara biçki, dikiş ve çiçek yapımı; geceleri erkeklere biçki dersleri verilmiştir. ¹⁵¹ Yurdun "Baysal Biçki Kurs ve Giyim Mecmuası" adıyla çıkarmış olduğu bir de dergisi bulunuyordu. ¹⁵²
İSTANBUL	Nimet Erim Aile Biçki Yurdu: Nimet Erim tarafından Beşiktaş'ta Şair Nedim Caddesi numara 63 Başaran Apartmanı'nda açıldı. Yurt 1951 yılında faaliyetini sürdürmekteydi. ¹⁵³
İSTANBUL	Bakırköy Biçki ve Dikiş Yurdu: Eleni H. Anciopulu Vafiyadis tarafından Bakırköy Sakızağacı Korsa Sokak 29 numarada açıldı. Yurt 1952 yılında faaliyetini sürdürmekteydi. ¹⁵⁴
İSTANBUL	Dışkapı Akalar Biçki dikiş Yurdu: Erzurum, İzmir, Denizli'de biçki dikiş öğretmenliği yapmış olan Semiha Akalar tarafından 1949 yılında açıldı. ¹⁵⁵ Yukarı Beyazıt Meydanı H. Demirel Apartmanı'nda faaliyet gösterdi. 1950 yılında ilave açtığı atölyelerde sipariş kabul edilirken istek üzerine bayanlara mesaiden sonra gece derslerine başlandı. ¹⁵⁶ 1952 yılında faaliyetine devam etmekteydi. ¹⁵⁷
İSTANBUL	Özbey Biçki dikiş Yurdu: 1952 yılındaki ilanlarda yurdun 30 seneden beri faaliyetine devam ettiği ve bu sürede 460 bin öğrenci yetiştirdiği belirtilmiştir. İstiklal Caddesi İstikbal Apartmanı numara 139'da faaliyet gösterdi. Kullandığı metotlarında kadın biçki dikiş enstitüsünün metotlarından yararlanmıştı. ¹⁵⁸
İSTANBUL	Soğunay/Sagunay Biçki Yurdu: Said Ber hanımın idare ve öğretmenliğindeki yurttan 1937 yılında 12 kişi mezun oldu. ¹⁵⁹

3.2.2.4. Halk Evlerinde Biçki Dikiş Kurslar

Cumhuriyet döneminde ülkenin sosyal ve kültürel kalkınmasında önemli bir yere sahip kurumların başında halkevleri gelmekteydi. 1932 yılında 14 vilayette faaliyete geçen halkevleri,¹⁶⁰ halkın kültür seviyesini yükseltip, geliştirmek amacıyla dokuz farklı

¹⁵¹ "Baysal Biçki Kursu", *Akşam*, 24 Eylül 1944, s.8; "Beyazıt Baysal Biçki Kursu", *Akşam*, 9 Ekim 1945, s.8.

¹⁵² Şükrü Baysal, "Terzi Ücretleri Fahiş midir", *Vakit*, 6 Şubat 1944, s.3

¹⁵³ "Nimet Erim Aile Biçki dikiş Yurdu", *Akşam*, 16 Eylül 1950, s.8; *Akşam*, 28 Ağustos 1951, s.3.

¹⁵⁴ *Akşam*, 23 Eylül 1951, s.8; *Akşam*, 3 Eylül 1952, s.8.

¹⁵⁵ *Ulus*, 28.08.1949, s.6.

¹⁵⁶ *Ulus*, 27.08.1950, s.8.

¹⁵⁷ *Ulus-ek*, 7 Eylül 1952, s.4.

¹⁵⁸ "Özbey Biçki Dikiş Yurdu", *Akşam*, 19 Eylül 1952, s.8

¹⁵⁹ *Kurun*, 9 Şubat 1938, s.5.

¹⁶⁰ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 3. kitap. II. bölüm, 84.

çalışma kolunda şubeler oluşturdu.¹⁶¹ Bunlardan biri olan Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesine bağlı olarak kadınları eğitmeye yönelik biçki, dikiş, nakış, ütü, kola, şapkacılık, çiçekcilik yapımının öğretildiği kurslar açıldı.¹⁶² II. Meşrutiyetten sonra devam eden kadınları biçki dikiş-nakış eğitimine teşvik ederek iktisadî ve toplumsal kalkınmayı amaç edinen politikaların uzantısı oldular. Bununla beraber Cumhuriyeti ideolojisini toplumsal katmanlara yaymak ve bunun için gelecek nesilleri yetiştiren kadınların sosyal ve kültürel gelişimlerine yön vermek amaçlandı. Kılık kıyafete dair düzenlemeler ve şapka kullanımının yaygınlaşması biçki, dikiş, şapkacılık kurslarının büyük rağbet görmesine zemin hazırladı.

1932-1952 yılları arasında basından tespit edebildiğimiz, bünyesinde biçki dikiş kursu açarak faaliyet gösteren halkevleri ve faaliyetlerine dair bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Tablodaki verilere göre halkevlerinin biçki dikiş kursları hakkında şu değerlendirmelerde bulunabiliriz: 1951 yılında halkevlerinin kapatılışına kadar İstanbul'un gelir düzeyi yüksek semtlerinden Anadolu'nun uzak kasabalarına kadar halkevleri bünyesinde biçki ve dikiş kursları açıldı. Özellikle kız sanat enstitüleri ve akşam kız sanat okulları bulunmayan yerlerdeki kadınların faydalanması planlandı.¹⁶³ Kurslar, buldukları bölgenin kız teknik eğitim okullarına bağlı faaliyet gösterdiler.¹⁶⁴ Dersler ücretsizdi ve öğretmenler gönüllü olarak hizmet ediyorlardı.¹⁶⁵ Özel biçki dikiş kursu sahibi olan hanımların aynı zamanda halkevlerinde öğretmenlik yapmalarına sıklıkla rastlanıyordu.¹⁶⁶ Ücretli öğretmen tutulduğunda, ücretler halkevi tarafından ödenmekteydi.¹⁶⁷ Bayan öğretmenler çoğunlukta olmakla birlikte biçki derslerini veren

¹⁶¹ Halkevlerinin dokuz şubesi şunlardır: 1-Dil, edebiyat ve tarih şubesi 2-güzel sanatlar şubesi 3- temsil şubesi 4- spor şubesi 5- içtima yardım şubesi 6- halk dershaneleri ve kurslar şubesi 7- Köycüler şubesi 8- kütüphane ve neşriyat şubesi 9- müze ve sergiler şubesi. Ahmed Şükrü, "Halkevleri Açılıyor", *Milliyet*, 15 Şubat 1932, s.1; "Halkevleri Teşkilatı", *Milliyet*, 16 Şubat 1932, s.7

¹⁶² *Vakit*, 28.09.1942, s.2.

¹⁶³ *Ülkü*, sayı:11, seri:3, Kasım 1947, s.40-41.

¹⁶⁴ Zeki Arıkan, "Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi", s.279-281 <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ankuayd/article/viewFile/5000003302/5000003821> 01.10.2016

¹⁶⁵ "Halkevinde Yeni Dersler", *Kurun*, 23 Eylül 1936, s.3; "Halkevleri Teşkilatı", *Milliyet*, 16 Şubat 1932, s.7.

¹⁶⁶ 1938 yılında Ersin biçki ve dikiş Yurdu'nun sahibi ve müdiresi Ulviye Ersin, aynı zamanda Beyoğlu halkevinde dikiş öğretmenliği yapmıştır. *Kurun*, 1 Haziran 1938, s.2.

¹⁶⁷ Özcan Aldıbaş, *Zonguldak Halkevi ve Faaliyetleri (1932-1951)*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2016, s.78.

erkek öğretmenler de mevcuttu.¹⁶⁸ Kurslara farklı yaşlardan öğrenciler devam etmiştir. 14-15 yaşlarında genç kızlar olduğu gibi 30-35 yaşında kadınlar da kurslara ilgi gösterdi.¹⁶⁹ Kursların ders sürelerinde farklılıklar olmakla birlikte genellikle 4 ile 6 aylık sürelerde eğitim verilmekteydi.¹⁷⁰ Ders verilen gün sayılarında da farklılıklar olabiliyordu. Örneğin 1936 yılında Erzincan halkevinde haftanın iki günü salı ve çarşamba günleri ders yapılırken¹⁷¹ 1938’de Beyoğlu halkevinde ikisi sabah ikisi akşam olmak üzere haftanın dört günü; Fatih halkevinde ise haftanın 1 günü ders işlendi.¹⁷²

Halkevlerinde biçki dikiş- nakış kursları bir arada verildiği gibi birbirinden ayrı olarak da gösterildi. Örneğin 1936 yılında Erzincan Halkevinde bu dersler ayrı olarak verilmiş; 110 kişinin devam ettiği biçki ve dikiş dersleri Fevziye Ulusan ve Saadet Hanım tarafından, 65 hanımın devam ettiği nakış dersleri ise Hatice Hanım tarafından verilmişti.¹⁷³ Kurslara katılan öğrenci sayılarının genellikle 40 kişinin altında olmadığı göze çarpar. Talebin fazla olduğunu söylemek mümkündür. 1940 senesinde İstanbul’daki tüm halkevlerinde 1219 erkek, 1828 kadın çeşitli kurslardan yararlandı. Dikiş, biçki, şapka ve çiçek kursları hanımların en çok rağbet ettiği kursları oluşturdu.¹⁷⁴

Biçki dikiş eğitimi veren diğer kurumlar da olduğu gibi, halkevlerinin biçki dikiş kurslarının yılsonu sergileri yapıldı. Genellikle yerel ve ulusal yöneticilerin katılımıyla yapılan sergi açılışlarına dair haberler basında yer aldı.¹⁷⁵ 1932-1952 yılları arasında

¹⁶⁸ Örneğin Fatih halkevinde 1938 yılında biçki dersleri İsmail Ergin tarafından gösterilmiştir. “Fatih Halkevinde”, *Kurun*, 23 Haziran 1938, s.8; *Akşam*, 26.06.1938.

¹⁶⁹ “Beyoğlu Halkevinde Güzel Bir Sergi Açıldı”, *Kurun*, 1 Haziran 1938, s.2.

¹⁷⁰ 1938’de Fatih Halkevinde biçki dersleri 4 ay sürmüştür. 1949’da Kandıra’da açılan kurs ise 6 ay devam etmiştir. “Fatih Halkevinde”, *Kurun*, 23 Haziran 1938, s.8; “Kandıra’da Biçki Dikiş Kursu Sergisi Açıldı”, *Ulus*, 03.09.1949, s.6.

¹⁷¹ “Erzincan Halkevinde Biçki Dersleri”, *Akşam*, 26 Temmuz 1936, s.6.

¹⁷² “Beyoğlu Halkevinde Güzel Bir Sergi Açıldı”, *Kurun*, 1 Haziran 1938, s.2; “Fatih Halkevinde”, *Kurun*, 23 Haziran 1938, s.8.

¹⁷³ “Erzincan Halkevinde Biçki Dersleri”, *Akşam*, 26 Temmuz 1936, s.6.

¹⁷⁴ Çevrenin ihtiyacına göre ulus okulları, lisan, riyaziye, usulü defter, müzik, heykel, fotoğraf, güreş, dikiş, biçki, çiçek, şapka kursları açılmıştır. “Sarıyer Halkevi Dün Merasimle Açıldı”, *Vakit*, 26 Şubat 1940, s.2.

¹⁷⁵ Fatih Halkevi’nin 1938 Eylül ayındaki sergi açılışına kaza kaymakamı, parti ve Halkevi başkanları, sanat mektepleri yöneticileri, muhitin tanınmış simaları ve öğrencilerin aileleri katılmıştır. “Fatih Halkevinde” *Kurun*, 26 Eylül 1938, s.3.

başından tespit edebildiğimiz, bünyesinde biçki dikiş kursu açarak faaliyet gösteren halkevleri ve faaliyetlerine dair bilgiler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Tablo 23

Bünyesinde Biçki Dikiş Kursu Açan Halkevlerinin Bir Kısmı (1932-1952)

Halkevinin Bulunduğu şehir	Faaliyet Gösterdiği Yıl	Faaliyetlerinden Bazıları
Afyon	1939 ¹⁷⁶	
Artvin	1939 ¹⁷⁷	
Aydın	1935 ¹⁷⁸ / 1948 ¹⁷⁹	
Balıkesir	1938 ¹⁸⁰	Metot-biçki dikiş kursu üç ayrı şubede yapıldı. İki şubesi ilk ve ortaokul mezunlarından 50 kişiliktir. Üçüncü şubesine ilk mektebi bitirmemiş olanlar arasından 30 kişi alındı.
Bandırma	1938 ¹⁸¹ /1939 ¹⁸²	
Bilecik	1932/1935 ¹⁸³	
Bitlis		1942 yılında Bitlis Halkevi kurslar şubesi bayanlara yönelik dokuma, biçki dikiş, nakış ve ev idaresi ile ilgili kurslar açarak onlara kültürel ve ekonomik anlamda fırsat vermek istedi. ¹⁸⁴
Bolu	1933 ¹⁸⁵ /1934 ¹⁸⁶	1933'te kadınlara dikiş, biçki, el örgüsü gibi el sanatları kursu ve kadınlar için uygulamalı hayat bilgisi kursu açıldı. 1934 yılında açtığı biçki dikiş kursu da çok rağbet görmüş ve devam edenlerin sayısı 87'yi buldu.
Bolu/Mengen	1950 ¹⁸⁷	
Bor	1943 ¹⁸⁸	Ekim'de açılan biçki dikiş kursu iki buçuk ay devam etti.
Bursa	1937 ¹⁸⁹	

¹⁷⁶ "Afyon Halkevinde Açılan Sergi", *Ulus*, 03.07.1939, s.6

¹⁷⁷ "Artvin Halkevinde Çalışmalar", *Ulus*, 10.04.1939, s.6

¹⁷⁸ "Aydın Halkevinde El İşleri Sergisi", *Akşam*, 06 Haziran 1935, s.4; *Akşam*, 26 Haziran 1935

¹⁷⁹ "Aydın'dan Biçki ve Dikiş Sergisi", *Ulus*, 20.09.1948, s.5

¹⁸⁰ "Balıkesir Halkevinde Şapkacılık, Çiçekçilik, Dikiş Biçki, Okuma Kursu Açıldı", *Ulus*, 8.1.1938, s.6; *Akşam*, 30 Kanun-ı sani 1938, s.10; "Balıkesir Halkevinde açılan kurslar", *Ulus*, 16.12.1938, s.6.

¹⁸¹ "Bandırma Halkevinin Faydalı Çalışmaları", *Akşam*, 7 Kanuni evvel 1938.

¹⁸² "Bandırma Halkevi Biçki Yurdu", *Akşam*, 13 Temmuz 1939, s.7

¹⁸³ Halkevleri 1932-1935 103 Halkevi Geçen yıllarda Nasıl Çalıştı, s.101.

¹⁸⁴ Şükran Gündoğdu, *Bitlis ve Bitlis Halkevi (1943-1951)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van:2013, s.122.

¹⁸⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Mayıs 1933, s.5.

¹⁸⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Mayıs 1934, s.4.

¹⁸⁷ *Ülkü*, sayı:39, seri:3, Mart 1950, s.40.

¹⁸⁸ "Bor Halkevinde Açılan Kurslar", *Ulus*, 28 Ağustos 1943, s.2; *Ulus*, 30 Teşrinievvel 1943, s.2.

¹⁸⁹ *Akşam*, 16 Haziran 1937, s.5.

Tablo 23'ün devamı

Çanakkale	1939 ¹⁹⁰ /1944 ¹⁹¹ 1945 ¹⁹² /1947 ¹⁹³	1939 yılında derslere 65 bayan devam etti. Öğretmenleri Hüsniye Balkanlı tarafından ücretsiz ders verildi. 1944'te devam eden öğrenci sayısı 45'ti.
Denizli	1938 ¹⁹⁴	Tamamı fakir ailelerin kızlarından oluşan 120 öğrenci devam etti.
Düzce	1942/ 1943 ¹⁹⁵	
Edirne	1941 ¹⁹⁶ / 1946 ¹⁹⁷	
Erzincan	1935 ¹⁹⁸ / 1936 ¹⁹⁹	1936 yılında biçki ve dikiş yurduna 110 ve nakış yurduna 65 hanım devam etti. Salı ve Çarşamba günleri Fevziye Ulusan ve Saadet hanımlar tarafından biçki ve dikiş metot dersleri; Hatice hanım tarafından nakış dersleri gösterildi.
Eskişehir	1938 ²⁰⁰	Kurstan 22 hanım mezun oldu.
Giresun / Şebiri Karahisar	1937 ²⁰¹	Kurs öğretmeni Nevvare Hanım'dı.
Gümüşhane	1933/1947 ²⁰²	1933 yılındaki kurs, 3 ay devam etti ve 14 kadın kursa katıldı. 1947 yılında Eylül ayında çalışmalarına başlayan kurs o dönemin ders yılı sonuna kadar devam etti.
Isparta	1934 ²⁰³	
İskenderun	1949 ²⁰⁴	Biçki dikiş kursu çok başarılı olmuş, geçen devresinde 40 mezun verdiği gibi muhitin hayranlığını toplayan güzel bir sergide açıldı.

¹⁹⁰ “Çanakkale Halkevinde Biçki ve Dikiş Kursu Açıldı”, *Vakit*, 20 Şubat 1939, s.10.

¹⁹¹ “Çanakkale Halkevinde Biçki ve Dikiş Kursu”, *Ulus*, 17.02.1944, s.2; “Çanakkale Halkevinde biçki ve dikiş sergisi”, *Ulus*, 30. 09. 1944, s.2.

¹⁹² “Çanakkale Halkevinde Biçki ve Dikiş Kursu”, *Ulus*, 15.11.1945, s.4.

¹⁹³ “Halkevlerinde”, *Ulus*, 14.19.1947.

¹⁹⁴ *Akşam*, 14.02.1938.

¹⁹⁵ Eğitim süresi altı aydır. “Düzce Halkevinde Biçki Dikiş Kursu”, *Ulus*, 07.12.1943, s.2.

¹⁹⁶ “Edirne’de Biçki, Dikiş Kursu”, *Akşam*, 10.11.1941.

¹⁹⁷ “Edirne Halkevinde”, *Akşam*, 17 Aralık 1946, s.3.

¹⁹⁸ “Erzincan Halkevinde Bir Biçki ve El İşleri Kursu”, *Akşam*, 3 Temmuz 1935, s.10.

¹⁹⁹ “Erzincan Halkevinde Biçki Dersleri”, *Akşam*, 26 Temmuz 1936, s.6.

²⁰⁰ “Eskişehir’de Kız Sanat Kursları”, *Ulus*, 22.07.1938, s.6.

²⁰¹ *Akşam*, 7 Eylül 1937, s.7.

²⁰² Nazım Fıçıcı, *Gümüşhane Halkevleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum:2013, s.70, 73.

²⁰³ “Isparta Halkevi Kapsamında Biçki Dikiş Kursu”, *Ulus*, 28 İlkânun 1934, s.3.

²⁰⁴ “İskenderun Halkevi Başarı ile Çalışıyor”, *Ulus*, 18.11.1949, s.3; *Ülkü*, sayı:36, seri:3, Aralık 1949, s.36.

Tablo 23'ün devamı

İstanbul/ Eminönü	1940 ²⁰⁵	Halkevinde oluşturulan Millî Yardım Komiteleri atölyelerinde Erzincan depreminden zarar görenler için giyecek ve çamaşır hazırlandı.
İstanbul/ Beşiktaş	1932/1935 ²⁰⁶	
İstanbul/ Fatih	1938 ²⁰⁷ /1939 ²⁰⁸ 1942 ²⁰⁹ /1943 ²¹⁰ 1949 ²¹¹	1938'de Fatih halkevinde açılan biçki dersleri 4 ay sürmüş ve ²¹² 28 öğrenci devam etti. ²¹³ Haftanın 1 günü ders işlendi. ²¹⁴ Biçki dersleri İsmail Ergin tarafından gösterildi. ²¹⁵
İstanbul/ Beyoğlu	1936 ²¹⁶ 1937 /1938 ²¹⁷ 1939 ²¹⁸ 1945 ²¹⁹	Beyoğlu halkevinde 1938 yılının ilk devresinde biçki dikiş kursuna 80, şapkacılık kursuna 60 öğrenci devam etti. ²²⁰ 1938'de Beyoğlu halkevinde ikisi sabah ikisi akşam olmak üzere haftanın dört günü ders işlendi. ²²¹
İstanbul/ Üsküdar		
İstanbul/Şişli	1936 ²²² 1938 ²²³ 1942 ²²⁴ 1939 ²²⁵	1936 yılında dersler Nişantaşı Rumeli caddesindeki Halkevi binasında verildi.

²⁰⁵ “Felaketzedelere Giyecek”, *Akşam*, 13 Kanuni Sani 1940, s.6.

²⁰⁶ Halkevleri 1932-1935 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı, s.101.

²⁰⁷ “Fatih Halkevinde Biçki Derslerinden Çok Güzel Neticeler Alındı”, *Kurun*, 23 Haziran 1938, s.8; “Fatih Halkevinde Biçki Dersleri”, *Akşam*, 26.06.1938; “Fatih Halkevinde Biçki Dersleri”, *Kurun*, 24 Eylül 1938, s.3; *Akşam*, 27 Eylül 1938, s.7; *Kurun*, 9 İkinci teşrin 1938, s.3.

²⁰⁸ “Fatih Halkeviden”, *Akşam*, 22 Temmuz 1939, s.13; “Kadınlarımız Fatih Halkevine Çağrılıyor”, *Vakit*, 22 Temmuz 1939, s.3

²⁰⁹ “Fatih Halkevi Biçki, Dikiş Kursu”, *Vakit*, 31. 08. 1942.

²¹⁰ “Halkevinde Dersler”, *Vakit*, 20. 11 1943, s.3

²¹¹ “Fatih Halkevi Dikiş Sergisi”, *Akşam*, 19 Haziran 1949, s.7.

²¹² “Beyoğlu Halkevinde Güzel Bir Sergi Açıldı”, *Kurun*, 1 Haziran 1938, s.2; “Fatih Halkevinde”, *Kurun*, 23 Haziran 1938, s.8.

²¹³ “Fatih Halkevinde”, *Kurun*, 26 Eylül 1938, s.3.

²¹⁴ “Beyoğlu Halkevinde Güzel Bir Sergi Açıldı”, *Kurun*, 1 Haziran 1938, s.2; “Fatih Halkevinde”, *Kurun*, 23 Haziran 1938, s.8.

²¹⁵ “Fatih Halkevinde”, *Kurun*, 23 Haziran 1938, s.8; *Akşam*, 26.06.1938.

²¹⁶ “Halkevinde Yeni Dersler”, *Kurun*, 23 Eylül 1936, s.3

²¹⁷ “Beyoğlu Halkevinde Güzel Bir sergi açıldı”, *Kurun*, 1 Haziran 1938, s.2; “Halk Dershanelerinde Kayıt Müddet, Uzatıldı”, *Kurun*, 1 Teşrin-i evvel 1938, s.3

²¹⁸ “Beyoğlu Halkeviden”, *Vakit*, 19 Eylül 1939, s.3

²¹⁹ “Halkevleri ve Kurumlar”, *Akşam*, 17 Mart 1945; *Tanin*, 2 Ekim 1945, s.3.

²²⁰ “Beyoğlu Halkevinde Güzel Bir Sergi Açıldı”, *Kurun*, 1 Haziran 1938, s.2.

²²¹ “Beyoğlu Halkevinde Güzel Bir Sergi Açıldı”, *Kurun*, 1 Haziran 1938, s.2; “Fatih Halkevinde”, *Kurun*, 23 Haziran 1938, s.8.

²²² “Türkçe ve Moda Dersleri”, *Akşam*, 13 Teşrin-i sani 1936, s.7; “Türkçe ve Moda Dersleri”, *Kurun*, 3 Birinci kanun 1936, s.3; *Akşam*, 17 Kanuni evvel 1936, s.4.

Tablo 23'ün devamı

İstanbul/ Bakırköy	1943 ²²⁶ 1945 ²²⁷ 1947 ²²⁸ 1948 ²²⁹	1948 yılında Halk dershaneleri kolu, Bayan Meseddet Bayan Sabite'nin idare ettikleri "kadın çamaşırı kursu"nu açtı.
İstanbul/ Kadıköy		
İstanbul/ Şile		
İstanbul/ Sarıyer	1940 ²³⁰	
İstanbul/ Eyüp	1943 ²³¹	
İstanbul/ Çatalca	1945 ²³²	Biçki dikiş öğretmeni Seher Sönmez Hanımdı.
İzmir	1935 ²³³ 1938 ²³⁴ 1942 ²³⁵	
İzmit/ Kandıra	1949 ²³⁶	
Karaman	1939 ²³⁷	
Kars	1934 ²³⁸	
Kars/Sarıkamış	1945 ²³⁹	
Kilis	1936 ²⁴⁰	Kilis halkevinin biçki dikiş kursuna 90 ve nakış kursuna 60 genç kız ve kadın alınabildi.
Maraş	1932-1935 ²⁴¹	

²²³ *Akşam*, 29 Eylül 1938, s.4.

²²⁴ "Dikiş ve Fransızca Dersleri", *Akşam*, 02.12.1942, s.6

²²⁵ "Şişli Halkevinde Güzel Bir Sergi", *Vakit*, 22 Haziran 1939, s.6.

²²⁶ "Bakırköy Halkevinin Sergisi", *Akşam*, 26 Temmuz 1943, s.2.

²²⁷ "Biçki, Dikiş, Nakış Kursları", *Tanin*, 27 Ekim 1945, s.4.

²²⁸ "Bakırköyde Biçki, Dikiş Kadın Çamaşırları, Nakış Kursları", *Akşam*, 21 Eylül 1947.

²²⁹ *Ülkü*, sayı:17, seri:3, Mayıs 1948, s.462.

²³⁰ "Sarıyer Halkevi Dün Merasimle Açıldı", *Vakit*, 26 Şubat 1940, s.2

²³¹ "Eyüp Halkevinde Biçki Dikiş Kursları Sergisi", *Vakit*, 6 Haziran 1943, s.2

²³² "Çatalcadaki Sergi Dün Açıldı", *Akşam*, 13 Haziran 1946, s.2

²³³ "İzmir Halkevinde Kızlara Dikiş Ve Biçki Kursu", *Akşam*, 29 Mayıs 1935, s.6

²³⁴ Sultan Civci, *Halkevleri ve İzmir Halkevi'nin Faaliyetleri (1932-1951)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: 2013, s.110.

²³⁵ Kemal Özertem, "İzmir Halkevi Çalışmaları", *Fikirler*, sayı: 226, Ocak-Şubat 1942.

²³⁶ "Kandıra'da Biçki Dikiş Kursu Sergisi Açıldı", *Ulus*, 03.09.1949, s.6

²³⁷ "Karaman Biçki ve Dikiş Yurdu", *Akşam*, 19.01.1939 ; "Karaman Halkevinde Biçki Dikiş Sergisi Açıldı", *Akşam*, 08.07.1939.

²³⁸ "Halkevinde Kış Çalışmaları", *Akşam*, 19 Kanuni evvel 1934, s.6.

²³⁹ "Sarıkamış Halkevinde Açılan Biçki Dikiş Sergisi", *Ulus*, 12.09.1945, s.2.

²⁴⁰ "Kilis Halkevi Çalışıyor", *Kurun*, 9 Birinci kanun 1936, s.7.

²⁴¹ Halkevleri 1932-1935 103 Halkevi Geçen yıllarda Nasıl Çalıştı, s.101.

Tablo 23'ün devamı

Mersin	1933 ²⁴²	
Samsun/Havza	1944 ²⁴³	
Sinop		Ekim 1933'te Sinop Halkevi bünyesinde açılan biçki dikiş kursunda, dört aylık kurs neticesinde 13 bayan öğrenci kendi biçki dikişlerini yapabilecek seviyeye geldiler. ²⁴⁴
Tokat	1932-1935 ²⁴⁵	
Ordu	1939 ²⁴⁶	
Ordu/Mesudiye	1949 ²⁴⁷	
Yozgat	1932-1935 ²⁴⁸	
Zonguldak	1940 ²⁴⁹	1940 yılında yapılan dikiş ve nakış sergisine 2429'u kadın, 1770'i erkek toplam 4199 kişi tarafından ziyaret edildi.

Yukarıdaki tabloya göre, Halkevleri kapsamında açılan dikiş kursların bölgelere göre dağılımına baktığımızda sırasıyla Marmara, Karadeniz, Ege, İç Anadolu, Akdeniz ve Doğu Anadolu'da yoğunlaştıkları görülür.

Marmara Bölgesinde; İstanbul, İzmit, Bilecik, Bursa, Edirne,
Karadeniz Bölgesinde; Artvin, Bolu, Düzce, Giresun, Gümüşhane, Samsun, Sinop,
Tokat, Ordu, Zonguldak,
Ege Bölgesinde; İzmir, Aydın, Balıkesir, Bandırma, Çanakkale, Denizli,
İç Anadolu Bölgesinde; Afyon, Niğde, Eskişehir, Karaman, Yozgat,
Akdeniz Bölgesinde; Isparta, İskenderun, Mersin, Maraş, Kilis,
Doğu Anadolu Bölgesinde; Bitlis, Erzincan, Kars'ta kurslar açıldı.

En fazla kurs açılan il İstanbul'du. Eminönü, Beşiktaş, Fatih, Beyoğlu, Üsküdar, Şişli, Bakırköy, Kadıköy, Şile, Sarıyer, Eyüp ve Çatalca olmak üzere 12 farklı semtte farklı yıllarda kurslar açıldı. Bu semtler arasında Fatih, Beyoğlu, Şişli ve Bakırköy'deki

²⁴² "Mersin Halkevi Faaliyetlerinden", *Vakit*, 14 Haziran 1933, s.9; *Hâkimiyeti Milliye*, 17 Haziran 1933, s.9.

²⁴³ "Havza Halkevinde Biçki Dikiş Sergisi", *Ulus*, 16 Temmuz 1944, s.2.

²⁴⁴ Hakan Yaşar, *Sinop Halkevi ve Faaliyetleri (1932-1951)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat:2008, s.204.

²⁴⁵ Halkevleri 1932-1935 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı, s.101.

²⁴⁶ "Ordu Halkevinde Açılan Sergi", *Ulus*, 03.07.1939, s.6

²⁴⁷ *Ülkü*, sayı:28, seri:3, Nisan 1949, s.45.

²⁴⁸ Halkevleri 1932-1935 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı, s.101.

²⁴⁹ "Zonguldak Halkevinin 01.01.1940'dan 31.12.1940'a kadar bir senelik mesaisi", *Karaelmas*, sayı: 4-5, s.26-27.

kursların art arda senelerde haberlerinin yer almasından diğer semtlerdeki kurslara oranla daha fazla talep gördüğünü söyleyebiliriz. İl merkezlerinin yanında kimi ilçelerde de kurslar açıldı. Balıkesir/Bandırma, Bolu/Mengen, Niğde/ Bor, Giresun/Şebin Karahisar, İzmit/ Kandıra, Gaziantep/Kilis, Kars/Sarıkamuş, Samsun/Havza, Ordu/Mesudiye bu ilçeler arasındaydı.

Halkevlerinin kadınlara dikiş ve nakış öğretmesinin yatan nedenlerden biri de kültürel değerlere sahip çıkmak isteğidir. Geleneksel Türk el sanatlarının yaşatılabilmesi adına çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. 1944 yılında Ankara Halkevinin düzenleyecek olduğu Türk el işleri sergisine kurs öğrencileri başta olmak üzere halktan destek istendi. Sergide teşhir edilmek üzere ellerinde var olan oya, uçkur, bohça, yastık ve yorgan yüzleri, tütün ve saat keseleri, kahve örtüleri, kumaş ve elbise üzerine işlemler gibi ürünleri getirerek destek olmaları istenmekteydi. Ürünler bir senet karşılığında alınacak ve sergiden sonra sahiplerine teslim edilecekti.²⁵⁰ Yurtdışındaki tek şubesi olan Londra Halkevi'nin de benzer bir girişimi olmuştur. İstanbul Kız Teknik Öğretim Olgunlaşma Enstitüsü ile Kız Enstitülerimizin ve Akşam Sanat Okullarımızın birlikte hazırladıkları "Türk Nakış ve Elişleri"nin teşhir edildiği bir sergi düzenlendi. 18 Ağustos 1949 tarihinde yapılan sergi, Londra Halkevi salonlarında teşhir edilerek binlerce ziyaretçinin takdir ve hayranlığını kazanmıştır.²⁵¹ Görüldüğü gibi biçki dikiş kurslarının sadece kadınların beceri ve yeteneklerini geliştirmek gibi bir işlevi yoktu. Aynı zamanda kadın sanatlarının ön plana çıkarılarak kültürel değerlerin farkındalığına arttırmayı amaç edinmişlerdi. Halkevleri gibi halkodalarında da biçki dikiş kursları açılmıştır. 1947 yılında İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun Ankara Şubesi, Atıfbey Halkodasında bir kurs açmış ve 15 bayan devam ederek diploma almışlardır.²⁵²

11 Ağustos 1951'de kapatılmasına karara verilen ve tahliye sürecinin 1952 yılı sonunu kadar devam ettiği 478 halkevi ve 4322 halkodası tamamen kapanmıştı. Halkevleri kapatılana kadar, açtığı biçki dikiş kurslarının toplumsal kalkınmaya önemli faydaları oldu. Cumhuriyet Halk Partisi'nin kültür kolu olarak işlev görmeleri, siyasî iradenin

²⁵⁰ "Halkevimiz Bir Elişleri Sergisi Açacak" *Ulus*, 28. 01. 1944, s.2.

²⁵¹ "Londra Halkevinde Açılan Türk Nakış ve Elişi Sergisi", *Ülkü*, sayı:33, seri:3, Eylül 1949, s.44; "Londra Halkevinde", *Ülkü*, sayı:35, seri:3, Kasım 1949, s.45.

²⁵² "Biçki Dikiş Kursu Mezunlarına Diploma Verildi", *Ulus*, 23.09.1947, s.2.

kadınları yetiştirmek konusunda 1950'lere kadar aynı zihniyet içinde devam ettiğini gösterir.

Demokrat Parti iktidara geldikten sonra Türk eğitim sisteminin aksayan yönlerini tespit etmek ve düzenlemeler yapmak üzere girişimlerde bulundu. Amerika'dan getirilen yabancı uzmanların raporları doğrultusunda yaygın eğitim politikalarına dair düzenlemeler yapıldı. 1951 yılında Bakanlık bünyesi içinde idari olarak Yüksek Öğrenim Genel Müdürlüğü'ne bağlı Halk Eğitim Şubesi kuruldu. Bu süreçten sonra yaygın eğitim faaliyetleri Halk Eğitim Şubesi'nin denetimine girdi.²⁵³

²⁵³ Melahat Gezer-Şaban Ortak, "Demokrat Parti İktidarının Halk Eğitimi Politikaları", *International Journal of Human Sciences*, 12(1), s.94; *Ulus*, 12 Ağustos 1951, s.1.

<https://www.j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/viewFile/3088/1406> (31.03.2017)

SONUÇ

Osmanlı toplumunda kadın işi olarak kabul edilen dikiş dikmek becerisi, her kadının aile bireylerinin ihtiyacını karşılayacak kadar bildiği bir meziyetti. Bu uğraşı meslek edinip bundan geçim sağlamak daha çok Rum ve Ermeni vatandaşı gayrimüslimlere has bir durumdu. Müslüman bir Türk kadınının başkası için dikiş dikecek olması toplumsal teamüllerde kabul görmezdi. Ancak sosyal ve siyasî şartların değişmesi toplumsal kabullerinde farklılaşmasına neden oldu.

Sanayi İnkılabı'nın Osmanlı imalat sektörü üzerinde bıraktığı olumsuz etkilerini hafifletmek için başlayan biçki dikiş ile meşgul olmaya yönelik çabalar, sonraki dönemlerde kadınlara yönelik politikalarının merkezine yerleşti. Siyasî, iktisadî ve sosyal amaçlar doğrultusunda kadınların biçki dikiş ile meşgul olmaları desteklendi. Sanayi İnkılabı'nın geleneksel imalat sektörü üzerinde ortaya çıkardığı yeni durum, kadınları imalathaneler için evlerinde dikiş dikerek para kazanmaya yöneltti. Geleneksel imalat sektöründe ev içi üretimde kadının emeği ve kazancı görünmezken, az ama düzenli şekilde para kazanmaya başlamaları biçki dikişe karşı ilgiyi başlatmış oldu.

Tanzimat ve II. Meşrutiyet dönemlerinin getirdiği özgürlük havası, Osmanlı'nın geleneksel yapısı içinde toplumsal yaşamdan uzaklaştırılmış olan kadının statüsünde hızlı bir değişime ve dönüşüme yol açtı. Özellikle İstanbul merkezli bürokrat ailelere mensup kadınlar, dönemin reformist havası içinde kamusal alanda daha fazla görünür olamaya başladılar. Basın yayın faaliyetleri ve dernekler kapsamında faaliyetler göstererek, sosyal hayata katılmayı bilinçli olarak tercih ettiler. Kadınların, savaşlarla birlikte ailenin geçimini sağlamak zorunda kalmaları kadının ev sınırları dâhilinde çizilen konumundan sıyrılarak sosyal hayata “birey” olarak katılmalarını zorunlu bıraktı.

Söz konusu durumu gereklilik haline getiren ise Balkan Savaşları oldu. Savaş yıllarında öksüz, yetim ve dul kalarak muhtaç duruma düşen kadınların çoğalması, kadınlara yönelik izlenecek politikaların belirlenmesinde temel husus oldu. Muhtaç durumdaki kadınların geçimlerini temin edebilmeleri noktasında hem siyasî iktidarların hem de dernek ve cemiyetlerin belirlediği ortak bir faaliyet alanı olarak biçki-dikiş seçildi. Bu

yönlendirilişteki temel amaç, hanımların en hızlı şekilde üretici konumuna geçebilmesi ve iş imkânı bulabilmelerine olanak sağlamaktır.

Balkan Savaşlarıyla birlikte Osmanlı kadınları, Avrupa'daki örneklerinden esinlenerek askerinin ihtiyacını karşılamak üzere dikiş dikmeye sevk edildiler. Askeri atölyelerde ve ordu içinde oluşturulan kadın taburlarında dikiş dikerek hem "vatan hizmeti"ni ifa ediyorlar hem de geçimlerini sağlıyorlardı. Savaş sürecinde ve özellikle savaş sonrasında kadınların muhtaç duruma düşmeleri biçki-dikiş ile meşguliyeti arttıran temel unsurdu. Geleneksel yetiştirme tarzı içinde her kadının dikiş bilgisine sahip olduğu düşünüldüğünde, kadınların zaten bilgi sahibi oldukları bir alanda çalıştırılmaları en uygun seçenek olarak görüldü. Savaş yıllarında ağırlık verilen sosyal yardım faaliyetlerinin uzantısı olarak kabul edebileceğimiz yardım cemiyetleri, savaş mağduru kadın ve çocuklara yardım etmeyi öncelikli sorumlulukları kabul ettiler. Özellikle kadın dernekleri, siyasî iktidarın da desteğiyle, oluşturdukları darussınalar, iş evleri, terzi atölyeleri yoluyla kadınlara geçimlerini sağlayabilecekleri meslek bilgisi veriyor, diğer taraftan para kazanabilecekleri iş ortamları yaratıyorlardı.

Kadınların dikişe yönelmelerinin arkasında modaya ayak uydurmak çabasının var olduğu da göz ardı edilemez. Her ne kadar savaşın yarattığı olumsuz koşullar kadınları zorlasa da Avrupa'ya olan ilginin artması kadınların modaya olan tutkularını perçinlemişti. Kadınlar, savaşın sıkıntılarından kurtulmanın bir yolu olarak Avrupa modasını ilgiyle takip eder oldular. Sayıları giderek artan kadın dergilerinde moda haberleri, yeni giysi modelleri ve nasıl dikileceklerine dair teknik bilgiler neredeyse tüm kadın dergilerinin sayfalarını süsledi. Bir kıyafetin nasıl dikileceği en ince detayına kadar bu dergi ve gazetelerde yer aldı. Basının toplumun fikrî alt yapısını şekillendirmekte önemli bir payı olduğu açıktır. Osmanlı dönemindeki kadın dergilerinde dikiş dikmeye ve modaya dair haberlerin sıklıkla yer alması toplumsal algı olarak dikiş dikmenin geniş kitlelerde kabul görmesini sağladı. Böylece dikiş dikmek modayı takip edebilmenin en temel yolu haline geldi. Müslüman kadınların terzilik yaparak geçinmelerini yadırgayan geleneksel fikrî alt yapı, böylece kırılmaya başladı. Sadece muhtaç durumda kaldıkları için değil, modayı takip edebilmek adına dikiş dikmenin söz konusu olabileceği fikri yerleşti.

Sosyal ve iktisadi şartların kadınları biçki dikiş yöneltmesi kadar, kız okullarındaki artışın biçki dikiş ile meşguliyetin artmasında önemli etkisi vardır. ---- tarihinde açılan kız ıslahhanelerinden başlamak üzere kız sanayi mekteplerinin kadınların eğitimin de önemli bir yer edinmesine kadar, kadınlara verilecek olan eğitimde kadın işleri ve ev idaresine yönelik dersler ağırlıkta oldu. Bu durumun arkasında öncelikli neden iktisadi sebepler olmakla birlikte modernleşmesi istenen kadınların yönlendirilmek istedikleri alanları göstermektedir.

Sadece okullar kapsamında değil, sivil kuruluşların oluşturduğu örgün eğitim kurumları için de aynı durum geçerli oldu. Özellikle kadın dernekleri kapsamında açılan kurslar, hem eğitim veren hem de geçimlerini sağlayabilecek iş imkânı yaratan kurumlar olarak işlev gördü. Muhtaç kadınlara yardım etmek amaçlanırken zamanla sadece eğitim vermeyi amaçlayan kurumlar halini aldılar. Bu dönüşümün ilk örneği 1913'te kurulan Türk Kadınları Biçki Yurdu'dur. Savaş nedeniyle mağdur kalmış kadınlara meslek edindirmek amacıyla faaliyete geçen kurum, biçki-dikiş eğitimi veren ilk özel kurs haline dönüşerek kendisinden sonra kurulan biçki-dikiş yurtlarına örnek teşkil etti. Terzilik eğitimi veren ilk kurs, biçki dikiş kurslarının ilk örneği, 1913'ten 1940'lara kadar faaliyet gösteren tek biçki dikiş kursu olması bakımından önemlidir. Ayrıca metot ve teknikle dikiş dikmeyi öğretmesi ve beden ölçü kalıplarına göre biçki yapma usulünü ilk kez uygulayarak Türkiye'ye hazır giyim sektörünün gelişmesine yardımcı olması da Yurdun önemini arttıran diğer hususlardır.

Türk Kadınları Biçki Yurdu, Cumhuriyet döneminde kurulan 500'ü aşkın özel biçki-dikiş yurdunun eğitim programları ve müfredatlarının düzenlenmesinde hatta isimlerinin verilisinde birebir örnek alındı. 1940'lara kadar faaliyetlerine devam eden Türk Kadınları Biçki Yurdu, Osmanlı'daki pek çok kurumun Cumhuriyet'e devredildiği ve arada bir kopukluk değil sürekliliğin olduğunu gösteren bir örnektir.

Ulusal çıkarlara hizmet etmesi bakımından Biçki Yurdu'nun girişimleri siyasiler tarafından da desteklenmiştir. Milli, iktisadi ve sosyal politikaları destekler bir yol izlenmesi, İttihat ve Terakki yönetiminin benzer kurumlar açmasına da ön ayak oldu. 1915'te Dokumacılık ve Terzi Mektebi ile Mensucât Mektebi'nin açılması bu yönde izlenen çabaları göstermektedir. Bu çabalar mesleki ve teknik bilgisinin eğitim politikalarındaki öneminin anlaşılmaya başladığının da kanıtıdır.

Osmanlı'da başlayan bu anlayış, Cumhuriyet döneminde mesleki ve teknik bilginin eğitim politikalarının merkezine alınmasıyla had safhaya ulaştı. Cumhuriyet'in ideal kadınlarını yetiştirmek için 1928'de kurulan kız enstitülerinde üretime dair verilen temel bilgi biçki ve dikiş meziyetiydi. Cumhuriyet'in münevver kızlarının yetiştiği bu okullardan kendi kıyafetini en güzel şekilde dikebilen ve kendi gibi terzi yetiştirebilen hanımlar mezun oldu. Sadece okul çağındakiler değil, okul çağını geride bırakmış hanımların da biçki-dikiş dersleri alabilmeleri için akşam kursları açılarak daha geniş kesimlerin yararlanması sağlandı. Öyle ki kurslara olan talebin fazlaşması akşam kız sanat okullarının kurulmasına neden oldu. 1932 yılında toplumsal kalkınmayı sağlamak için açılan Halkevlerinin kadınların eğitimlerine yönelik planları yine biçki-dikiş kursları üzerinden gerçekleşti. Halkevlerinin kurslar şubesine bağlı olarak açılan biçki-dikiş-nakış kursları, Halkevlerinin tamamen tasfiye edildiği 1952 yılına kadar ülkenin dört bir tarafında faaliyetlerini sürdürdü. Gönüllülük esasına dayalı olarak hizmet veren bu kurslar, özel biçki dikiş yurtlarına gidemeyen ekonomik gelir seviyesi düşük ailelere hitap etmekteydi. Halkevi binalarında, gönüllü biçki dikiş öğretmenleri tarafından eğitim veriliyordu.

1930'lardan itibaren toplum genelinde kadınların biçki-dikiş ile meşgul olması en rastlanılabildiği durumdu. İlköğretimi tamamlayan bir öğrenci ya kız okullarına ya da özel biçki-dikiş kurslarına giderek eğitim alırdı. Ailelerin kültür seviyeleri ya da ekonomik durumlarının farklı olması bu durumu değiştirmede. Yüksek tabakaya mensup aileler kızlarını enstitülere gönderirken, Anadolu'nun pek çok şehir ve kasabasında açılan özel biçki dikiş yurtları yoluyla tüm kesimlerden kadınlar dikiş dikmekle meşgul oldular. 1930-1952 arasında sayıları 500'ü bulan özel biçki ve dikiş kursu faaliyet göstererek kadınların en önemli sosyalleşme alanlarını meydana getirdiler. Maarif Vekâleti'nden onaylı diploma verilen bu kurslarda, kadınlar meslek sahibi olarak para kazanabilecekleri imkânlar yaratılıyordu. Biçki dikiş yurdundan mezun bir hanım, kendi yurdunu açabilmekteydi. Yurtların ilgi görmesinin arkasındaki önemli nedenlerden biri de bu husustu. 1938 yılında ilk örneği Bursa'da kurulan gezici köy kurslarının açılmasıyla biçki-dikiş eğitimi köylere kadar ulaştırılmaya başladı.

Cumhuriyet döneminde farklı kesimlere hitap eden bu kadar çeşitli biçki dikiş eğitimi veren kurumun neden açıldığını sorguladığımızda, kadınları biçki dikiş ile meşgul

olmaya sevk eden farklı unsurların etkili olduğu gör÷lmektedir. Öncelikli olarak, ulus devletin kurulurken kadınlara yüklenen sorumlulukların benimsetilmesinde biçki dikiş eğitiminden yararlanıldı. Hem dış görünüşü hem de zihniyetiyle medenileşmesi ve vatanına bağlı evlatlar yetiştirerek nüfusun çoğalmasına katkı sağlanması kadından beklenen öncelikli görevdi. Bunun için kadının gerek görüntüsü gerek fikir yapısıyla asrileşmesi gerekiyordu. Asrileşeceği yer ise “evi” olarak belirlendi. Cumhuriyet kadınları haneleri içinde modernleşmeye sevk edilerek ev idaresine dair tüm donanıma sahip olmaları istendi. Bunun için en geçerli yol, kız okullarında verilen idare-i beytiye dersleri ve basında yer verilen idare-i beytiyeye dair haberlerle istenilen kadın profilini yaratılmaya çalışıldı. Yemek yapımından çocuk bakımına, temizlikten adab-ı muaşerete kadar bilgilerin verildiği eğitimin önemli bir ayağını ise biçki dikiş eğitimi oluşturuyordu. Ulus devletin vatanına ve milletine faydalı olacak münevver hanımları, çağdaş kıyafetlerini kendileri dikerek özelde aile bütçesine genelde devletin ekonomisine yük getirmemeliydiler.

Özellikle çağdaş kıyafetler içinde olmak asrileşmenin ilk adımıydı ve bunun yolu yine dikiş dikmekten geçiyordu. 1925’te Şapka İnkılabı ve 1934’te Kılık Kıyafet Kanunu’nun getirilmesiyle giyim şekli tamamen değişmeye başladı. Bu çabalar erkek giyimini temel alan değişimler olsa da kadınların kıyafetlerin de çağa uygun modern bir görünüm kazandırılması teşvik edildi. Bir taraftan çağa ayak uydurmuş oluyorken diğer taraftan yerli ürünler kullanarak millî amaçlara hizmet ediyorlardı.

Cumhuriyetin ilk yıllarında uygulanan millî iktisat politikası gereği, yerli sanayinin kalkındırılması ve getirilen ihracat yasakları nedeniyle insanlar kıyafetlerini kendileri dikmek zorundaydılar. İpekiş ve Yüniş fabrikalarının desteklenerek yerli kumaş ihtiyacını karşılamaları, Sümerbank’ın kurulmasıyla dokuma sektöründe pek çok yeni fabrikanın kurulmasıyla iç piyasanın ihtiyacı karşılanmaya çalışıldı. Osmanlı’dan kalan kapitülasyonların kaldırılmasıyla ithalat yasaklamalarının getirilerek yerli ürünlerin kullanılması teşvik edildi. Bu yeni durum yabancı ürünlerin ülkeye girişini yasaklarken toplumun kıyafetini kendi üretebilmesini mecbur bıraktı. Yeni kurulan bir ülkenin yaşadığı ekonomik zorluklar kadar 1929 dünya ekonomik krizinin de etkisiyle uygulanan tasarruf programları toplumu kendi ihtiyaçlarını üretmeye teşvik etti.

Alınan tedbirler sadece kadınların değil erkek terzillerin yetiştirilmesini de zorunlu kıldı. Bu amaçla İstanbul Erkek Terzilik Mektebi ve İstanbul Terzilik ve Kürkçülük Okulu açıldı. Bu okullardan yetişen öğrenciler de biçki dikiş yurtları açarak buralarda öğretmenlik yaptılar. Dikiş dikmekten ziyade biçki yapmak üzere eğitim biçki kursları açtılar. Yurtların sergilerine dair verilen gazete haberlerinde bayan öğrencelerin arasında erkek bir öğretmenin bulunduğu fotoğraflara rastlamak mümkündür.

Biçki dikiş eğitimi verilen tüm okul ve kurslarda, eğitimin tamamlanmasıyla birlikte sergi düzenlenmesi gelenek haline gelmişti. Gerek Osmanlı Devleti'nde gerek Türkiye Cumhuriyeti'nde, eğitim döneminin sonunda yapılan ürünlerin halka teşhir edildiği aynı zamanda mezun olanlara diplomalarının verildiği törenlerdi. Sergilerin açılışlarına genellikle resmi makamlardan devlet erkânından katılım olurdu. Bu durum kursların saygınlığını arttırması bakımından da önemli görülerek önemsenmişti. Sergilere dair haber ve fotoğraflar dönem gazetelerini sıklıkla yer buldu. Bu haberlerde, modern kıyafetler içindeki hanımların kurs öğretmenleri ile bir arada ya da sergilenen ürünlerin yanında fotoğraflar sıklıkla kullanılmaktaydı. Ayrıca kurstan mezun olan hanımların isimleri de sırasıyla verilirdi. Biçki dikiş kursuna giderek fotoğrafının ya da isminin gazetede yer alacak olması genç kızları motive eden unsurlardan biri olmalıdır.

Osmanlı dönemi ile Cumhuriyet dönemindeki biçki dikişe yönelişinin nedenlerini kıyasladığımızda temelde birkaç noktada farklılık vardı. Öncelikle Osmanlı Devleti'nde bu faaliyetlerin arkasında ağırlıklı olarak ekonomik nedenler bulunurken, Türkiye Cumhuriyeti'nde ulus devletin evlatlarını büyütecek olan vatanına ve evine bağlı kadınlar yaratmak fikrî vardı. Siyasî iktidarlar tarafından kadınların dikiş dikmeleri her zaman desteklendi. Osmanlı'da İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kadın derneklerini desteklemesi gibi, Cumhuriyet Halk Partisi de kadınları dikiş dikmeye teşvik etti. Kız enstitülerinin açılması ve halkevleri kapsamında açılan dikiş kursları bu görevi görecektir.

Bu faaliyetler Osmanlı döneminde daha çok İstanbul ve büyük şehirlerle sınırlı olsa da Cumhuriyet döneminde Anadolu'nun pek çok kasaba ve köyünde biçki dikiş kursları açıldı. Sayıların çoğalmasında arz talep dengesinin etkili olduğunu belirtmek gerekir. Cumhuriyet döneminde kadınların biçki-dikiş kurslarına talepleri çok daha fazlaydı. Gündüz eğitimlerinin yanında akşam kurslarının açıldı.

Kursa devam edenlerin sosyal statüleri bakımından da farklılıklar yaşandı. Osmanlı'da muhtaç durumdaki kadınların bu işle meşguliyeti söz konusuysen Cumhuriyet yıllarında cumhuriyetin münevver hanımlarının da köylerdeki genç kızların da uğraş alanı oldu.

Her iki dönemde de siyasî iktidarlar kadınları topluma entegre etmek için biçki dikişi bir araç olarak kullandıkları söylenebilir. İktisadi politikalara katkı sağlamak, kadınların işgücünden faydalanmak, onları vatan hizmetine dâhil edebilmek, toplumsal kalkınmayı destek olabilmek adına vatansever evlatlar yetiştirecek Türk kadınlarının sistemin içine dâhil edebilmesi noktasında biçki-dikiş başvuruldu.

İzlenen politikalar takip edildiğinde amaçlanan hedeflere ulaşıldığı söylenebilir. Özellikle Cumhuriyet döneminde ulus devletinin inşasında kadın için belirlenen rol bu şekilde tamamlanmıştır. Toplumsal varlığını vatana ve ailesine bağlı bir “ev kadını” olmamakla göstermiştir. Erkeğinin bir adım arkasında ona destek olan kadın profili yüceltilmiştir. Afet İnan ve Sabiha Gökçen gibi Cumhuriyetin ideal kadınları; meslek sahibi, başarılı, vatansever ancak siyasete girmeyen, iktidara muhalif olacak bir talepte bulunmayan kadınlardı. Aynı durumu lider eşlerinin duruşları da görebiliriz. Mevhibe İnönü, İsmet İnönü'nün yanında ancak sessiz ve itaatkâr bir kadın olarak resmedilmiştir. Hem toplumsal politikalara hem de eğitim politikaları belirlenirken kadınların siyasetin ya da yönetimin içinde yer almasından ziyade vatansever evlatlar yetiştiren ev kadınları olmaları tercih edildi. İzlenen bu siyasetin uygulanmasındaki yollardan biri biçki dikiş ile meşguliyet oldu. Kadınların çoğu, ulus devletinin kendileri için çizdiği vatani ve ailesi için her türlü fedakârlığı yapmaya hazır “anne” rolünü benimseyerek kendisi için belirlenen sınırların dışına çıkmadı. Siyasete ve yönetime dâhil olmak isteyen kadınlar ise, Kadınlar Halk Fırkası örneğinde olduğu gibi, sistemin dışında bırakılıp pasifleştirilen kadınları oluşturdu.

Siyasî ve toplumsal olayların kadınları biçki dikiş ile ilgilenmeye sevk ettiği ortada olmakla birlikte kadınların bu durum karşısındaki tutumları da önemliydi. Kadınlar tarafından baktığımızda, muhafazakâr ya da çağdaş düşünceye sahip tüm kesimler için kabul gören bir uğraş yaparak meslek sahibi olabildiler. Bununla beraber biçki dikiş kurslarına gitmek toplumsal statüde saygınlık kazandırmaktaydı. Bu kadar yoğunlukta biçki dikiş eğitiminin verilmesi kadınların talebi doğrultusunda mı gerçekleştiğini

sorguladığımızda bunu şu sözle açıklayabiliriz: “Her arz kendi talebini doğurur”. Kadınların talepleri var olan imkânlarla göre şekillenmiştir.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

B.E.O.

DH-KMS.

DH.UMVM.

DUİT.

İ.TAL.

MF.HTF

MF. İMF

MF. MKB.

MF.MKT.

MF. TLY.

MV.

ŞD.

T.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Emval-i Metruke Kataloğu (272-00-10)

Bakanlar Kurulu Kataloğu (030-18-01)

Cumhuriyet Halk Partisi Kataloğu (490-1-0-0)

Genel Kataloğu (180-9-0-0)

Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928) (30-18-1-1)

Kararlar Daire Başkanlığı (1928-) (30-18-1-2)

Sürekli Yayınlar

Akşam

Arkadaş

Asar-ı Nisvan

Asri Türkiye Mecmuası

Cumhuriyet

Foto Magazin

Hâkimiyet-i Millîye

Hanımlara Mahsus Gazete

İçtihad

İkdam

İktisadiyat Mecmuası

İnci

İstanbul Magazin

Kadın

Kadınlar Dünyası

Kadınlık

Kurun

Mehasin

Mektep

Mektep müzesi

Milliyet

Muallimler Mecmuası

Resimli Ay

Resimli Uyanış

Siyanet

Süs

Şehbal

Tanin

Tasvir-i Efkâr

Tevhid-i Efkâr

Türk Kadını

Türk Yurdu

Ulus

Ülkü

Vakit

Yeni Asır

Yeni Kitap

Kitaplar

- Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*, haz. Kazım Arısan-Duygu Arısan Günay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul:2002.
- Adivar, Halide Edib, *Mor Salkımlı Ev*, Atlas Kitabevi, İstanbul:1973.
- Ahmet Midhat Efendi, *Felâton Bey ile Râkım Efendi*, haz. Necat Birinci, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara:2000.
- Ahmetoğlu, Selim, *İttihatçı Aktüaliteden Kitlesele Popülariteye: Şehbal Mecmuası (1909-1914)*, Libra Kitap:2010.
- Akagündüz, Ümit, “Kadın ve Kadınlığa Dair II. Meşrutiyet Dönemi Dergilerinden Yansımalar (1908-1918)”, *Folklor / Edebiyat*, sayı: 73, Cilt: 19, 2013-1
- Akın, Mazlum Kız Teknik Eğitim-Öğretiminde Bir Örnek: *Ankara Olgunlaşma Enstitüsü (1958-2002)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara:2011.
- Akgün, Seçil Karal -Murat Uluğtekin, *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a*, TDV Yayınları, Ankara: 2002.
- Aktar, Ayhan *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*, İletişim Yayınları, İstanbul:2001.
- ,*Türk Milliyetçiliği, Gayrimüslimler ve Ekonomik Dönüşüm*, İletişim Yayınları, İstanbul: 2006.
- Aktaş, Cihan, *Tanzimat'tan 12 Mart'a Kılık-Kıyafet ve İktidar*, Kapı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul: 2006.
- Akyıldız, Ali, *Anka'nın Sonbaharı Osmanlı'da İktisadi Modernleşme ve Uluslararası Sermaye*, İletişim Yayınları, İstanbul:2005.
- Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara:1985.
- Albayrak, Sadık, *Meşrutiyet İstanbul'unda Kadın ve Sosyal Değişim*, Yeditepe Yayınları, İstanbul:2002.
- Aldıbaş, Özcan, *Zonguldak Halkevi ve Faaliyetleri (1932-1951)*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir: 2016.
- Aşa, Emel, *1928'e Kadar Türk Kadın Mecmuaları*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul:1989.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara:1997.

- Ayverdi, İlhan, *Kubbealtı Lugatı Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyat, 2005.
- Barbarosoğlu, Fatma, *Moda ve Zihniyet*, İz Yayıncılık, İstanbul:2013.
- Becerikli, Sabri, *Temettuat Defterlerine Göre XIX. Yüzyılda Bursa Şehri Gayrimüslim Mahallelerinin İktisadi Yapısı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum:2012.
- Behire Hakkı, *Biçki Nazariyat ve Kavâidinin Tedrisat-ı Aliye Kısmı I. Kitap*, Matbaa-ı Amire, İstanbul:1329.
- , *Biçki Nazariyat ve Kavâidinin İbtidâiye Kısmı II. Kitap*, Matbaa-ı Amire, İstanbul:1330.
- , *Biçki Nazariyat ve Kavâidinin Tedrisat-ı Tâliye Kısmı III. Kitap*, Matbaa-ı Amire, İstanbul:1330.
- , *Türk Kadınları Biçki Yurdu Müzesi*, İstanbul, 1331, s.1.
- Bekir Sıdkı, *Miratü'l Aile*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul:1335.
- Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, haz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul:2004.
- Berktaş, Fatmagül, *Tarihin Cinsiyeti*, Metis Yayınları, İstanbul:2012.
- Beşikçi, Mehmet, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.
- Beşiktaş'da Akaretlerde Kain Türk Hanımları Dikiş Yurdu'nun Program ve Talimatnamesi.*
- Biçki Yurdu Mezuneleri Cemiyet-i Nizamname-İ Esasiyesi*, İstanbul, 1335.
- Bock, Gisela, *Avrupa Tarihinde Kadınlar*, çev. Zehra Aksu Yılmaz, Literatür Yayıncılık, İstanbul:2004.
- Boratav, Korkut, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2005*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara:2006.
- Brummett, Palmira, *İkinci Meşrutiyet Basınında İmge ve Emperyalizm 1908-1911*, İletişim Yayınları, İstanbul:2003.
- Büyük Türkçe Sözlük*, BSTS Eğitim Terimleri Sözlüğü, TDK. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.54f1adf97775e5.56351965 (10.05.2016)
- Caporal, Bernard, *Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara:1982.

- Celal Nuri, *Kadınlarımız*, haz. Özer Ozankaya, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara:1993.
- Civci, Sultan, *Halkevleri ve İzmir Halkevi'nin Faaliyetleri (1932-1951)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: 2013.
- Criss, Bilge, *İşgal Altında İstanbul 1918-1923*, İletişim Yayınları, İstanbul:2007.
- Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940*, Cilt 1, haz. Ahmet Kuyaş, Mete Tuncay vd., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul:2002.
- Çağatay, Soner, *Türkiye'de İslam, laiklik ve milliyetçilik: Türk kimdir?*, çev. Özgür Bircan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul:2009.
- Çakır, Serpil, "Osmanlı Türk Kadınları Esirgeme Derneği", *Toplum ve Bilim*, sayı:45, Bahar 1989, s.92-93.
- Çakır, Serpil, *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yayınları, İstanbul:1994.
- Çapa, Mesut, *Kızılay [Hilâl-i Ahmer] Cemiyeti (1914-1925)*, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, 2. Baskı, Ankara: 2010.
- Çolak, Güldane, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Basında Kadın Öncüler*, Heyamola Yayınları, İstanbul: 2008.
- Davaz, Aslı -Mardin, *Kadın Süreli Yayınları Hanımlar Âlemi'nden Roza'ya Bibliyografya 1928-1996 (Dergiler, gazeteler, bültenler)*, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, İstanbul:1998.
- Davis, Fanny, *Osmanlı Hanımı*, çev. Bahar Tırnakçı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul:2006.
- Davis, Nira Yuval, *Cinsiyet ve Millet*, çev. Ayşin Bektaş, İletişim Yayınları, İstanbul:2014.
- Demirdirek, Aynur, *Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikâyesi*, Ayizi Kitap, Ankara:2011.
- Dereboy, Elif Jülide, *Tablolarla Kostüm Tarihi*, Güzel Sanatlar Merkezi Stilistik Kursu ve Tic. Ltd. Şti. Yayınları, İstanbul:2012.
- Doğramacı, Emel, *Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara:1997.
- Dölen, Emre, "Dokumacılık", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 3, 1994.
- Duman, Doğan, Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/pdf/1.Ciltsayi2/c1_s2_dogan_duman.pdf (12.01.2017)

Duman, Hasan, *Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri (1828-1928)*, Cilt I, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayınları, Ankara:2000.

Dumsenil, Vera, *İşgal İstanbul'u*, çev. Emre Öktem, İstanbul Kitaplığı, İstanbul:1993

Durakbaşı, Ayşe, *Halide Edib Türk Modernleşmesi ve Feminizm*, İletişim Yayınları, İstanbul:2014.

Düstur, Tertip: 3, Cilt: 5, s. 322

Erdem, Yasemin Tümer- Halime Yiğit, *Bacıyân-ı Rûm'dan Günümüze Türk Kadınının İktisadi Hayattaki Yeri*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul:2010.

Ergin, Osman Nuri, *Mecelle-i Umâr-ı Belediyeye*, Cilt:6, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları nr.21, İstanbul:1995.

-----, *Türk Maarif Tarihi*, Cilt:1-2, Eser Matbaası, İstanbul:1977.

-----, *Türkiye Maarif Tarihi*, Cilt:3-4, Eser Matbaası, İstanbul:1977.

-----, *Türkiye Maarif Tarihi*, Cilt:5, Eser Matbaası, İstanbul:1977.

Familyalarda istimâl olunmak üzere ikmâl olunmuş olan dikiş makineleri hakkında talimat. Nauman tabir olunan Singer ve Saksonya ---usul ve tertibatları üzere imal olunmuş olan dikiş makineleri familyalara kullanmak için yapılmıştır, Atatürk Kitaplığı, Muallim M. Cevdet Koleksiyonu.

Felek, Burhan, *Geçmiş Zaman Olur ki Eski Beyoğlu*, İstanbul, 1971.

Fıçıncı, Nazım, *Gümüşhane Halkevleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum:2013.

Godwin, Godfrey, *Osmanlı Kadınının Özel Dünyası*, çev. Sinem Gül, Sabah Kitapları Yayınları, İstanbul:1998.

Gök, Fatma, "Kız Enstitüleri: Ev Kadını Yetiştiren Asri Bir Müessese", *75 Yılda Eğitim*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul:1999.

Göle, Nilüfer, *Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme*, Metis Yayınları, İstanbul: 2010.

Gündüz, Mustafa, *II. Meşrutiyet'in Klasik Paradigmaları: İçtihad, Sebilürreşâd ve Türk Yurdu'nda Toplumsal Tezler*, Lotus Yayınları, Ankara: 2007.

Güner, Ahmet Sayar, *Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması*, Der Yayınları, İstanbul:1986.

Güngör, Erol, *Dünden Bugüne (Tarih-Kültür-Milliyetçilik)*, Ötüken Yayınları, İstanbul:1986.

Gürpınar, Hüseyin Rahmi, *Billur Kalp*, Everest Yayınları, İstanbul:2012.

- Gürsoy, A. Tahir, *Giyim Kültürü ve Moda*, Cilt:2, Türkiye Tekstil Sanayii İşverenleri Sendikası Yayınları, s.295
- Gürtuna, Sevgi, *Osmanlı Kadın Giysisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara:1999.
- Hobsbawm, Eric, *İmparatorluk Çağı 1875-1914*, Dost Kitabevi, 5. Baskı, Dost Kitabevi, Ankara:2013.
- İlgen, Abdulkadir, *1921 Türkiye Sanayi Sayımları*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2008.
- İnan, Afet, *Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri*, Millî Eğitim Yayınları, İstanbul: 1975.
- İstanbul Kütüphanelerindeki Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası (1869-1927)*, haz. Zehra Toska, Serpil Çakır, Tülay Gençtürk, Sevim Yılmaz, Selmin Kurç, Gökçen Art, Aynur Demir Direk, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayını:5, Metis Yayınları, İstanbul:1993.
- Kadınlar Dünyası I.-50. Sayılar Yeni Harflerle (1913-1921)*, haz. Fatma B. Yılmaz ve Tülay G. Demircioğlu, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, İstanbul:2009.
- Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi Nizamnamesi*, Dersaadet-Matbaa-i Askeriye, 1332.
- Kandiyoti, Deniz, *Cariyeler Bacular Yurttaşlar*, Metis Yayınları, İstanbul:2013.
- Karakışla, Yavuz Selim, *Kadınları Çalıştırma Cemiyeti (1913-1923)*, İletişim Yayınları, İstanbul: 2015.
- , *Osmanlı Hanımları ve Kadın Terzileri (1869-1923)*, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul:2014.
- Kaynar, Hakan, *Projesiz Modernleşme*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul: 2012.
- Kazgan, Haydar, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Şirketleşme*, Creative Yayıncılık, İstanbul:1999.
- Kepenk, Yakup -Nurhan Yentürk, *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul:2009.
- Kıranlar, Safiye, *Savaş Yıllarında Türkiye'de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara:2013.
- Kız Enstitüleri ve Sanğat Okulları, [yayl.y.], Ankara: [t.y.].
- Koçer, Hasan Ali, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul:1991.

- Koçu, Reşat Ekrem, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Sümerbank Kültür Yay. Ankara:1967.
- Koraltürk, Murat, *Erken Cumhuriyet Döneminde Ekonominin Türkleştirilmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul:2011.
- Kudret, Cevdet, *Sınıf Arkadaşları*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul:2012.
- Kurnaz, Şefika, *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923*, Ötüken Yayınları, İstanbul:2011.
- Kurnaz, Şefika, *Osmanlı Kadınının Yükselişi (1908-1918)*, Ötüken Yayınları, İstanbul:2013.
- Küçükerman, Önder, *Türk Giyim Sanayii Tarihindeki Ünlü Fabrika "Feshane" Deftardar Fabrikası*, Sümerbank Yayınları, Ankara:1988.
- Mahmud Cevad, *Maarif-i Umumiye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı*, Yay. Haz. Mustafa Ergün, Tayyip Duman, Sebahattin Arıbaş, H. Hüseyin Dilaver, Ankara:2002.
- Metinsoy, Elif Mahir, *Mütareke Dönemin İstanbul'unda Moda ve Kadın 1918-1923*, Libra Kitap, İstanbul:2014.
- Millî Eğitim İlk Öğretim İstatistikleri 1943-1944*, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü Yayınları No: 246, Pulhan Matbaası, Ankara:1946.
- Nazım [İçsel], *Kız Mekteplerine Mahsus Ev İdaresi*, Marifet Matbaası, İstanbul, 1927.
- New York'daki Singer Kumpanyasının V.S. VaybiretingŞatil Tesmiye Olunan Hakiki Singer Dikiş Makinelerinin Sûret-i İstimâliniHâviTalimâtnâme*, Matbaa-i Hakkâk Serviçen, İstanbul:13 Kanun-ı evvel 1882.
- Oktar, Tiğınçe, *Osmanlı Toplumunda Kadının Çalışma Yaşamı*, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul:1998.
- Onat, Lamia, *İstiklal Savaşında Edremit*, İstanbul, 1969,
- Orga, İrfan, *Bir Türk Ailesinin Öyküsü*, Ana Yayıncılık, İstanbul:1999.
- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyet-i Merkeziyesi*, Ahmet İhsan ve Şürekası, 1330.
- Ökçün, Gündüz, *Osmanlı Sanayii 1913, 1915 Yılları Sanayi İstatistiki*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara:1971.
- Özcan, Burcu, *Basına Göre Şapka ve Kılık Kıyafet İnkılabı*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul:2008.
- Özen, Hatice, *Türk Kadın Gazete ve Dergileri*, Graphis Yayıncılık, İstanbul:1994

- Pamuk, Şevket, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul:2014.
- Quataert, Donald, *Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922*, İletişim Yayınları, İstanbul: 2013.
- , *Sanayi Devrimi Çağında Osmanlı İmalat Sektörü*, çev. Tansel Güney, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul:2011.
- Sancar, Serpil, *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti*, İletişim Yayınları, İstanbul:2014.
- Saraçgil, Ayşe, *Bukalemun Erkek: Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Ataerkil Yapılar ve Modern Edebiyat*, İletişim Yayınları, İstanbul:2005.
- Sever, Şermin Altunyuva, *Kadın Giyimi ve Temel Dikiş*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara:1988.
- Sezgin, Candan, *Sanayi Devrimi'nin Etkisinde İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e Türkiye*, Mas Matbaacılık, İstanbul:2011.
- Singer Kumpanyasının Central Bobbin-Büyük Masuralı- Tesmiye Olunan 15.sınıf ve Ailelere Mahsusu Dikiş Makinesinin İstimaline Havi Talimatname*, Yerardo Biraderler Matbaası, İstanbul.
- Şeftalici, Hatice Sonay, *Terziden Tasarımcıya*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul:2005.
- Şemsettin Sami, *Taaşuk-ı Talat ve Fitnat*, haz. Kemal Bek, Bordo Siyah Klasik Yayınları, İstanbul:2004.
- Taşçioğlu, Muhaddere, *Türk Osmanlı Cemiyetinde Kadının Sosyal Durumu ve Kadın Kıyafetleri*, Akın Matbaası, Ankara:1958.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre:1, Cilt:24.
- T.C. Maarif Vekilliği Türkiyede Tahsilin Bugünkü Durumu ve Ana Meseleleri Hakkında Rapor*, Maarif Matbaası, İstanbul, 1939.
- Tekeli, İlhan-Selim İlkin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara:1999.
- , *İkinci Dünya Savaşı Türkiyesi*, Cilt: 3, İletişim Yayınları, İstanbul:2014.
- Tekeli, Şirin. *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*, Birikim Yayınları, İstanbul: 1982

- Tepekaya, Muzaffer -Leyla Kaplan, “Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi’nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1877-1923)”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı:10, 2013.
- Terzilere Rehber: Lö-davez Biçki Usulü*, Eserin Mütercimi: M. Esad, Anadolu Matbaası, t.y., İzmir.
- Tezel, Yahya S. ,*Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul:2002.
- Tezel, Yahya Sezai, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul:2002.
- Toprak, Zafer, *İttihat-Terakki ve Devletçilik*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul: 1995.
- , *Millî İktisat-Millî Burjuvazi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul:1995.
- , *Türkiye’de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul:2015.
- , *Türkiye’de Millî İktisat 1908-1918*, Doğan Kitap, İstanbul:2012.
- Tuna, Serkan, *Türkiye’de Devlet İşletmeleri (1930-1940)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul:2002.
- Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye’de Siyasal Partiler*, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul:1998.
- Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi III: Yeni Türkiye’nin Oluşumu (ikinci bölüm) (1923-1938)*, Bilgi Yayınevi, Ankara:2005.
- Tümer Erdem, Yasemin, *II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Kızların Eğitimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara:2013.
- Türk Kadını (1918-1919) Yeni Harflerle*, haz. Birsen Talay Keşoğlu-Mustafa Keşoğlu, Kadın eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, İstanbul:2010.
- Türk Kadınları Biçki Yurdu Nizamnamesi ve Ders Programı*, Matbaa-ı Hayriye ve Şürekâsı, İstanbul:1329/1913.
- Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Darüssınası*, Ahmet İhsan ve Şürekası Matbaa-i Osmaniye, 1339.
- Unat, Faik Reşit, *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara:1964.
- Ünal, Uğur, *II. Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Rüşdiyeleri (1897-1907)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara:2015.

- Üstel, Füsün, *Makbul Vatandaş 'ın Peşinde*, İletişim Yayınları, İstanbul:2005.
- Vaka, Demetra, *İstanbul'un Peşesiz Kadınları*, çev. Serpil Çağlayan, Kitap Yayınları, İstanbul:2013.
- Vassaf, Gündüz *Annem Belkıs*, İletişim Yayınları, İstanbul:2009.
- Vatandaş, Celalettin, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Toplumsal Değişim Aracı Olarak Eğitimin Modernleştirilmesi". <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/iusoskon/article/viewFile/1023006714/1023006236> (15.12.2016)
- Yaşar, Hakan, *Sinop Halkevi ve Faaliyetleri (1932–1951)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat:2008.
- Yeni Harflerle Kadın: II. Meşrutiyet Döneminde Bir Jön Türk Dergisi (1908-1909)*, haz. Fatma Kılıç Denman, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, İstanbul:2010.
- Yeni Üretim Süreçleri ve Kadın Emeği*, T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara:1999.
- Yıldırım, Muhittin, *Hayata Boyu Öğrenme Kapsamında Yaygın Eğitim ve Halk Eğitimi Merkezleri*, Gazi Kitapevi, Ankara, 2009.
- Yücel, Caner, *Temettuat Defterleri'ne Göre Kastamonu Şehri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde:2011.

Makaleler

- A. Râsime, “Hanımlara Mahsus Gazete Müdüriyet-i Aliyesine”, *Hanımlara Mahsus Gazete (HMG)*, sayı: 311/109, 3 Mayıs 1317/1901, s.1-3
- A. Râsime, “Kadınlar Sanayi ve Ticâret: İstanbul’da Bir İslam Hanım Tarafından Küşâd Olunan Terzihâne”, *HMG*, sayı: 102/304, 8 Mart 1317/1901, s.1-3
- A. Râsime, “Kadınlar Sanayi ve Ticâret”, *İkdam*, 22 Kanun-i sani 1316/4 Şubat 1901, s.4.
- Abdullah Cevdet, “Hareket-i Umraniyye- Türk kadınları Biçki Yurdu Sergisi”, *İçtihad*, 1 Teşrin-i Sani 1923, sayı:159, Cilt:19 sene.
- Abdullah Cevdet, “Türk kadınları Biçki Yurdu Sergisi”, *İçtihad*, Sayı 159, 1 Kasım 1923, s.3267.
- Acun, Fatma, “Arnavutköy Amerikan Kız Koleji Mezunları ve Meşhurları”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, yıl:11, sayı:22, Güz 2015, s. 417-442.
- Ahmed Emin, “Kadınları Çalıştırmak Teşebbüsü”, *Vakit*, 9 Şubat 1334/1918, s. 1.
- Ahmed Kemal, “Biçki ve dikiş yurdu sergisi açıldı”, *Akşam*, 18 Temmuz 1935, s.11.
- Ahmed Şükrü, “Halkevleri Açılıyor”, *Milliyet*, 15 Şubat 1932, s.1.
- Akgün, Seçil, “Şapka Kanunu”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 14, sayı: 25, 1981, s.69- 79.
- Akşit, Elif Ekin, “Görünmezliğin Görünürlüğü ve Akşam Okulları”, *Kebikeç*, sayı:36, 2013, s.179-186.
- , “Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye’de Kamusal Kavramının Dönüşümü ve Dışladıkları”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, sayı:64-1, s.1- 21.
- Ali Haydar, “Tedrisatımız Hakkında Bir Tarihçe”, *Muallimler Mecmuası*, sayı: 8, 30 Nisan 1923, s. 149-150.
- Alkan, Cevat, “Türk Millî Eğitim Sisteminin Mesleki ve Teknik Eğitim Boyutu”, *75 Yılda Eğitim*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul:1999.
- Alkan, Mehmet Ö., “Tanzimat’tan Sonra ‘Kadın’ın Hukusal Statüsü ve Devletin Evlilik Sürecine Müdahalesi Üzerine”, *Toplum ve Bilim*, sayı:50, Yaz 1990.
- Altınay, Ayşe Gül, “Milliyetçilik, Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm”, *Vatan Millet Kadınlar*, der. Ayşe Gül Altınay, İletişim Yayınları, İstanbul:2013.
- Arat, Yeşim, “Türkiye’de Modernleşme Projesi ve Kadınlar”, *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, edt. S. Bozdoğan - R. Kasaba, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul:1998, s. 96-114.

- Araz, Yahya, “Osmanlı Emek Tarihi Çalışmalarına Bir Katkı: İstanbul Ev İçi Hizmetlerde Çalışan Kadınlar Üzerine Bir Değerlendirme (1780-1850)”, *II. Uluslararası Osmanlı İstanbul Sempozyumu Bildirileri*, 27-29 Mayıs 2014, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi.
- Arıg, Ayten Sezer, “Ankara’da Modanın Öncüsü Bir Okul: İsmet Paşa Kız Enstitüsü”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, yıl:7, sayı:4, Güz 2011, s. 3-15.
- , “Türkiye’de Kız Enstitüleri: Gelenekten Geleceğe”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı:20, 2014 Bahar, s. 573-636.
- Arıkan, Zeki, “Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi”. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ankuayd/article/viewFile/5000003302/5000003821> (01.10.2016)
- Arpınar, Seval, “Basın Tarihi: İlk Kadın Gazetesi: Hanımlara Mahsus Gazete”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, sayı: 16, Ocak 1969, s. 29-33.
- Aysal, Necdet, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Giyim ve Kuşamda Çağdaşlaşma Hareketleri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: X, sayı: 22, 2011/Bahar, s. 3-32.
- Aziz Haydar, “Konya Mektubu”, *Kadınlar Dünyası*, 1 Mart 1330, sayı: 133, s. 4-5.
- Badem, Candan, “Kırım Savaşı’nın Osmanlı Toplumsal Yaşamına Etkileri”, *Toplumsal Tarih*, sayı:133, Ocak 2005, s. 64-71.
- Bakacak, Ayça Gelgeç, “Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sayı: 44, Güz 2009, s. 627-638.
- Biçki Mecmuası*, sayı:3, sene:1, 1 Kanun-ı evvel 1339.
- Bilgin, Arif, “Kefalet Defterlerine Göre XVIII. Yüzyıl Sonlarında Üsküdar’da Gıda Maddesi Üreten/Satan Esnaf”, *VIII. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu Bildirileri*, Cilt II, 21-23 Kasım 2014, s. 299-325.
- Buluç, Bekir, “Türk Eğitim Sisteminde Teftiş Ve Denetim Alt Sisteminin Gelişim Süreci”, kay.w3.gazi.edu.tr/~buluc/TEFMAK.DOC (17.08.2016).
- Çakır, Serpil, “Osmanlı Kadın Hareketi: Yirminci Yüzyılın Başında Kadınların Hak Mücadelesi”, *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Eşitsizlik Mücadeleler Kazanımlar*, der. Hülya Durudoğan vd., Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul:2014.
- Çakır, Serpil, “Osmanlı Türk Kadınları Esirgeme Derneği”, *Toplum ve Bilim*, sayı: 45, Bahar 1989.
- , “XX. Yüzyılın Başında Kadın ve Aile Dernekleri ve Nizamnâmeleri”, *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi*, Ülkü Yayıncılık, İstanbul:1993.

- Deleon, Jak, “Beyaz Ruslar”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 2, Kültür Bakanlığı ve Türk Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul: 1993, s.177-179.
- Demirtaş, Bahattin ve Mehmet Küçük, “Kız Meslek Liselerinin Günümüzdeki Sorunlarına Yönelik Öğretmen Görüşleri” *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, Cilt: 9, sayı: 3, 2008, s.147-159.
- Demirtaş, Zülfü, “Osmanlı’da Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin Örgütlenmesi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:17, sayı:1, 2007, s.173-183.
- Durakbaşı, Ayşe, “Cumhuriyet Döneminde Kadın Kimliğinin Oluşumu,” *Tarih ve Toplum*, sayı:9, 1988, s. 167-171.
- , “Cumhuriyet Döneminde Modern Kadın ve Erkek Kimliklerinin Oluşumu: Kemalist Kadın Kimliği ve Münevver Erkekler”, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, edt. Ayşe Berktaş Hacımiraçoğlu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Bilanço 98 dizisi, İstanbul:1998, s. 29-50.
- E. Ergene, “Selçuk Kız San’at Mektebinde Üç Saat”, *İstanbul Magazin*, sayı 4, 1 Nisan 1936, s. 23-26.
- Emine Seher Ali, “Artık İş Başına!”, *Kadınlar Dünyası*, sayı: 21, 24 Nisan 1329, s.1-2.
- Erdoğdu, Teyfur, “Maarif-i Umumiyye Nezareti Teşkilatı-II”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 52, sayı: 1, 1997, s. 247-285.
- Erdoğan, İrfan, “Talim ve Terbiye Kurulu: Türk Millî Eğitim Sisteminin Yasama Organı”, *Yahya Akyüz’e Armağan*, edt. Cemil Öztürk ve İlhami Fındıkcı, Pegem Yayıncılık, 2012.
- Ersoy, Ersan, “Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği(Malatya Örneği)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:19, sayı:2, 2009, s. 209-230.
- Fahrünnisa Galip, “Muhterem Kadınlarımıza”, *Kadınlar Dünyası*, sayı:6, 9 Nisan 1329, s.4.
- Falierou, Anastasia, “Giyim Kuşamda Değişim: Adres, Paris Modası idi”, *Popüler Tarih*, sayı:74, Ekim 2006, s.46-47.
- Faroqhi, Suraiya, “18. Yüzyıl Anadolu Kırsalında Suç, Kadınlar ve Servet”, *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, Ed. Madelina C. Zilfi, çev. Necmiye Alpay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, s.7-27.
- Fatma Neşide, “Biçki-Dikiş”, *Kadınlar Dünyası*, sayı: 194, 8 Kanun-ı sani 1921, s. 15-16.
- Ferlibaş, Meral Bayrak, “Bir Sosyal Sorumluluk Projesi: Tuna Vilayeti Islahaneleri”, *Bellekten*, Cilt: LXXVII-sayı: 279, Ağustos 2013, s. 573-636.
- Gezer, Melahat -Şaban Ortak, “Demokrat Parti İktidarının Halk Eğitimi Politikaları”, *International Journal of Human Sciences*, Cilt:1, sayı:12, s.80-108.

- Gökbilgin, M. Tayyib, “Midhat Paşa”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 8, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 3. Baskı, İstanbul:1979, s.270-282.
- Gülistan İsmet, “İslam Terzihanesi Meselesi ve Hanımlarımız: N. Sabiha Hanımefendi’ye”, *HMG*, sayı: 313, 17 Mayıs 1317, s.3.
- Gülistan İsmet, “Kendi Kendine Terzilik-Bıçkı Dersleri [1]”, *HMG*, sayı: 334, 11 Teşrin-i evvel 1317, s.1-3.
- Gülistan İsmet, “Kendi Kendine Terzilik-Bıçkı Dersleri [16]”, *HMG*, sayı:361, 2 Mayıs 1318, s.3-4.
- Gündüz, Ökçün, “Teşvik-i Sanayi Kanun-ı Muvakkatı 1913”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 30, Ankara:1975, s.25-44.
- Güzel, Şehmus, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Toplumsal Değişim ve Kadın”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 3, İletişim Yayınları, İstanbul:1985, s. 858-864.
- Güzin, Şefik, “Ev İşleriyle İlgili Bilgiler”, *Kadın Yazıları*, sayı:2, 22 Mayıs 1926, s.23-24.
- Hamide Haydar, “Bizde Kız Evlatların Tahsili”, *Kadınlar Dünyası*, sayı:13, 16 Nisan 1329, s.3.
- Himam, F. Dilek- Elif Tekcan, “Erken Cumhuriyet Dönemi Terzilik Kültürü ve Ulusal Maddi Kültürün İnşası”, *CTAD*, Yıl 10, Sayı 20, Güz 2014, s.221-254.
- İsmail Hakkı, “Kadın ve İctimâi Muhîtlere”, *Türk Kadını*, sayı:9, 12 Eylül 1334/1918.
- İsmail Hakkı, “Türkiye’de El İşleri Hakkında”, *Muallimler Mecmuası*, sene:5, sayı: 53-54, Eylül-Teşrin-i evvel 1927, s.2247-2251.
- Kadriye Abdürreşit, “İdare-i Beytiye”, *Asar-ı Nisvan*, sayı:1, 26 Kanun-i sani 1341.
- Kandiyoti, Deniz, “Kadın, İslam ve Devlet: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım”, *Toplum ve Bilim*, sayı: 53, 1991, s.21-39.
- , “Modernin Cinsiyeti: Türk Modernleşmesi Araştırmalarında Eksik Boyutlar”, *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, ed. S. Bozdoğan - R. Kasaba, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul:1998, s. 115-134.
- Karakışla, Yavuz Selim, “Sade Giyinen Kadınlar Cemiyeti (1918)”, *Tarih ve Toplum*, Cilt: 35, sayı: 207, Mart 2001, s.30-35.
- , “Konak Hanımlığından Askerî Dikimevi İşçiliğine: Bir Müslüman Osmanlı Kadınının Hikâyesi”, *Tarih ve Toplum*, sayı: 231, Mart 2003, s. 4-10.

- , “Osmanlı Hanımları ve Kadın Terzileri (1869-1923)-I”, *Tarih ve Toplum*, sayı:232, Nisan 2003, s.11-20.
- , “Osmanlı Hanımları ve Kadın Terzileri (1869-1923)-II”, *Tarih ve Toplum*, sayı:233, Mayıs 2003, s.52-60.
- , “Osmanlı Hanımları ve Kadın Terzileri (1869-1923)-III”, *Tarih ve Toplum*, sayı:234, Haziran 2003, s.39-48.
- Kasalak, Kadir, “Teşvik-i Sanayi Kanunları ve Türkiye’de Sanayileşmeye Etkileri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:27, Aralık 2012, s.65-79.
- Kazmaz, Süleyman “Türkiye’de Teknik Yönelişler”, *Ülkü*, Cilt:3, sayı: 27, 1942.
- Kepenç, Yakup, “Türkiye’nin Sanayileşme Süreci”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt:7, İletişim Yayınları.
- Kıranlar, Safiye, “Değişen Kadın Kimliği Üzerine Bir İnceleme: İşgal İstanbul’unda Tesettür”, *Akademik İncelemeler*, Cilt: 2, sayı:1, 2007, s. 309-327.
- Koç Fatma -Emine Koca, “Geleneksel Giysi Tarzlarının Değişimi ve Türk Modasının Oluşumunda İstanbul”, *7. Uluslar Arası Türk Kültürü Kongresi*, Ankara:2009, s.2167-2204.
- Koray, Bakiye, “Kız Teknik Öğretimde Başlangıç ve Gelişme”, *Mesleki ve Teknik Öğretim*, yıl:9, sayı:104, Ekim 1961, s.136-139.
- Lale Emzen, “Moda Yeniliklerini Nasıl İncelemeliyiz”, *Tanin*, 26 Temmuz 1945, s.7.
- Lebib Selim, "Türk Kadınlığının Harb-i Umûmi'deki Faaliyeti -III", *Türk Yurdu*, sayı: IX / 5 Teşrin-i sani 1331.
- Lüleci, Abdullah, “Mütareke Döneminde İstanbul’da Ermeniler Arasında Görülen Salgın Hastalıklar (1918-1922)”, *History Studies*, Cilt: 6, sayı, 4, Temmuz 2014, s.131-141.
- M.R., “Dikiş,” *Asar-ı Nisvan*, sayı:2, 9 Şubat 1341, s.15-16.
- Mehmet Cavit, “Hanımlarımıza”, *Kadın*, sayı:1, 13 Teşrin-i Evvel 1324/26 Ekim 1908, s.2.
- Mustafa Şevket “Felaketlerimizin sebepleri”, *Kadınlık*, sayı:10, 10 Mayıs 1330/23 Mayıs 1914.
- Mükerrem Belkıs, “Kız Mekteplerinde Ahlak ve Terbiye-i Ahlakiye”, *Kadınlar Dünyası*, sayı: 178, 15 Haziran 1918, s.2-4.

- N. Sabiha, “Bir Zamandan Beri...”, *İkdam*, 21 Şubat 1336/1920, s.3.
- Nadire Nazmi, “El işleri”, *Kadınlar Dünyası*, sayı:101, 20 Temmuz 1329, s.5.
- Nadire Nazmi, “El işleri”, *Kadınlar Dünyası*, sayı:102, 27 Temmuz 1329, s.8.
- Nebile Kâmuran, “Kıyafetimiz”, *Kadınlar Dünyası*, sayı:20, 23 Nisan 1329, s.3.
- Necmeddin Sadık, “Kızların Terbiyesi”, *Türk Kadını*, sayı:6, 1 Ağustos 1334/1918, s.82.
- Okay, Cüneyd, “Meşrutiyet Döneminde Bir Kadın Şirketi: Hanımlara Mahsus Eşya Pazarı A.Ş.” *Tarih ve Toplum*, sayı:183, Mart 1999, s. 12-14.
- Os, Nicole Van, “Millî Kıyafet: Müslüman Osmanlı Kadını ve Kıyafetinin Milliyeti”, çev. Bülent Keleş, *Türkler*, Cilt: 14, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara: 2002, s.133-145.
- Ökçün, A. Gündüz, “1923 Yılında İzmir’de Toplanan Türkiye İktisat Kongresinde Kabul Edilen Esaslar” *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 23, sayı: 1, Ankara:1968, s. 53-100.
- , “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında İmalât Sanayii Alanında Verilen Ruhsat ve İmtiyazların Ana Çizgileri”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 27, sayı: 1, Ankara:1972, s. 135-166.
- , “Teşvik-i Sanayi Kanun-ı Muvakkatı, 1913”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 30, sayı: 1, Ankara:1975, s.25-44.
- Özalp, Reşat, “Türkiye’de Yüz Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim”, *Mesleki ve Teknik Öğretim*, yıl:9, sayı:104, Ekim 1961, s.17-121.
- Özdemir, Ufuk, “Türkiye’de Kadın Kıyafetinde Modernleşme Süreci ve Medyanın Etkisi”, *Köprü*, sayı:84, Güz 2003. <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=570> (15.07.2016)
- Özer, M. Halis, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Millî Tüccar Oluşturma Çabalarında İş Bankası’nın Rolü”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 69, sayı: 2, 2014, s. 351-377.
- Özertem, Kemal, “İzmir Halkevi Çalışmaları”, *Fikirler*, sayı: 226, Ocak-Şubat 1942.
- Özkaplan, Nurcan, “Duygusal Emek ve Kadın İşi/Erkek İşi”, *Çalışma ve Toplum*, sayı:21, 2009/2. <http://calismatoplum.org/sayi21/ozkaplan.pdf> (17.05.2016)
- Öztürk, İbrahim Mert, “İkinci Dünya Savaşı Türkiye’sinde Olağanüstü Ekonomik Kararlar: Millî Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt:32, sayı:54, 2013, s. 135-166.
- Perihan, “Moda 1: Şehrazad”, *Türk Kadını*, sayı: 2, 6 Haziran 1918, s.26-27.

- Perihan, “Son Moda 2: Paris Şehrazadları”, *Türk Kadını*, sayı:2, 6 Haziran 1918, s.27.
- Quataert, Donald, “19. Yüzyıla Genel Bakış: Islahatlar Devri 1812-1914”, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914*, Cilt 2, Edt. Halil İnalçık, Eren Yayıncılık, İstanbul: 2004, s.1014-1015.
- Rifat, Server “İsmet Paşa Kız Enstitüsünde”, *Yedigün*, no:45, 17 İkinci kanun 1934, s.12-13.
- Ruşen Eşref, “Bizde Hareket-i Nisvan”, *Nevsal-i Millî*, Artin Asadusyan ve Mahdumları, İstanbul 1330(1914).
- Sabiha Zekeriya, “ Kadın Müesseselerimizi Ziyaret: Biçki Yurdu Müessesesi”, *İnci*, sayı:1, 1 Şubat 1919, s.11.
- Sabri Güner, “Köy kadınları biçki-dikiş sergisi”, *Tanin*, 26 Temmuz 1945, s.7.
- Sacide, “Elişlerinin Mekteplerde Lüzum-ı Tedrisi”, *Kadınlar Dünyası*, sayı:172, 4 Mayıs 1918, s.7-8.
- Somel, Selçuk Akşin, “Osmanlı Modernleşme Döneminde Kız Eğitimi”, *Kebikeç*, sayı:10, 2000, s.223-238.
- Soydan, Aynur, “Kadın Kimliğinin Oluşması Çerçevesinde Mesleki ve Teknik Eğitim (Cumhuriyet İdeolojisinin Kuruluş Sürecinde Kız Enstitüleri 1923-1940)”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, sayı:1, Yıl 1/2002, s.269-287.
- Suman, Kemal, “Dikiş Makineleri 1”, *Tombak*, sayı:25, 1999, s.27-37.
- Sunel, Kemal Zaim, “Omer Buyse ve Mesleki ve Teknik Öğretim Hakkında”, *Mesleki ve Teknik Öğretim*, yıl:9, sayı:104, Ekim 1961, s.122-123.
- Sükan, Bige Yavuz, “Cephe Gerisinde Türk Kadınının Rolü,” *Cumhuriyet ve Kadın Sempozyumu*, Kadınlar Derneği Yayınları, Ankara:1999, s.40-51.
- Şükrü Baysal, “Terzi ücretleri fahişmidir”, *Vakit*, 6 Şubat 1944, s.3.
- T.Y., “Türk Kadınlarında İktisadi Terakkiyat”, *Türk Yurdu*, Cilt: 6, sayı: 11, 24 Temmuz 1330/1914.
- Tan, Mine, “Toplumsal Değişim ve Eğitim: Kadın Bakış Açısından”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 27, sayı:1, 1994, s. 83-96.
- Tezcan, Hülya, “Osmanlı İmparatorluğunun Son Yüzyılında Kadın Kıyafetlerinde Batılılaştırma”, *Sanat Dünyamız*, sayı: 37, Temmuz 1988, s. 45-50.
- Tezcan, Mahmut “Köy Kadınları Gezici Kursları ve Erkek Kursları Üzerine”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt:15, sayı: 1, 1990. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/509/6218.pdf> (23.03.2017)

- Toprak, Zafer, “Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti, Kadın Askerler ve Millî Aile”, *Tarih ve Toplum*, sayı:51, Mart 1988, s. 34-38.
- Turan, Namık Sinan, “Modernleşmeyi Semboller Üzerinden Okumak: Son Dönem Osmanlı Kadın Kıyafetinde Değişim ve Toplumsal Tartışmalar” *Kadın Araştırmaları Dergisi*, sayı: 12, yıl: 2013/1, s.103-138.
- Türker, Edagül, “Toplumun Modern, Ailenin Hanım Kadınları Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti”, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, sayı:13, 2013, s.171-173.
- Uyanık, Ercan, “II. Meşrutiyet Dönemi'nde Toplumsal Mühendislik Aracı Olarak Eğitim: İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Eğitim Politikaları (1908 - 1918)”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:42, sayı:2, Haziran 2009, s. 67-88.
- Varlık, M. Bülent, “Ankara Millî Mensucat [Türk] Anonim Şirketi (1916-1930)”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, sayı:1, 2014, s. 74-92.
- Vedide, “Biçki ve dikiş”, *Kadınlık*, sayı:5, 3 Nisan 1330/1914, s.12-13.
- , “Terzilik”, *Kadınlık*, sayı:6, 10 Nisan 1330/1914, s.14-15.
- , “Terzilik”, *Kadınlık*, sayı: 9, 3 Mayıs 1330, s.12-13.
- , “Terzilik”, *Kadınlık*, sayı:10, 10 Mayıs 1330, s.14-15.
- , “Terzilik”, *Kadınlık*, sayı: 11, 17 Mayıs 1330, s.15.
- , “Terzilik”, *Kadınlık*, sayı: 12, 24 Mayıs 1330, s.11-12.
- Yıldırım, Kadir- Levent Şahin, “Osmanlı'dan Günümüze Mesleki Eğitimin Gelişimi”, *Çalışma ve Toplum*, sayı: 44, 2015/1, s. 79- 114.
- Zehra Hakkı, “Millî Moda”, *İnci*, sayı:1, 1 Şubat 1919, s. 5.
- Zeliha, “Elişleri”, *Kadınlar Dünyası*, sayı:103, 3 Ağustos 1329, s.13.
- , “Elişleri: Kaneviçe”, *Kadınlar Dünyası*, sayı:104, 10 Ağustos 1329, s.12-13.
- , “El işleri: Dikiş”, *Kadınlar Dünyası*, sayı:105, 17 Ağustos 1329, s.15.

Diğer Yayınlar

Maarif Vekâleti Talim Terbiye Kurulu Karar Defterleri (1927-1952)

İnternet Kaynakları

<http://mtegm.meb.gov.tr/www/tarihcemiz-kiz-teknik-ogretim-genel-mudurlugu/icerik/24>
(12.03.2017)

<http://ttkb.meb.gov.tr/www/gecmisten-gunumuze-kurul-kararlari/icerik/152> (02.04.2016)

EKLER

Ek 1: Pfaff dikiş makinesi ilanı

۴۷۹

مشهور پفاف فابریقه سنک دیکیش ما کینه لری .
بر دیکیش ما کینه سی سانون آنه جنی زمان اصلا او جوز .
لغه بالقامل ، الی زیاده مکملیت و متاعنه اہمیت و بر مایلدن .

زینان و تکملان جدیدہ فوق العادہ ہی ساردر

پفاف ما کینه لری عایت طاقول و طریدن

Pfaff-

« پفاف » ما کینه لری دنیاک ہر طرفندہ بیوک
بر نام فراغتدر . الی مشککیند لری بیلہ ممنون ایدہ جک
اولان بویلہ بر ما کینه ہر عالمہ ک بوتون احتیاجاتی
دفعہ کایدر .
یکلاہ سائس محل و عمومی اجنتہ سی استانیولہ
عمرالندی خانندہ اور رسدی باقی تجار و خانہ لریدر .

Kaynak: *Tanin*, 4 Mart 1911, s.4.

Ek 2: Darulmuallimatların Haftalık Ders Programlarında Yer Alan Mesleki ve Teknik Dersler

Eğitim- Öğretim yılı	Dersler	Sınıflar ve Haftalık Ders Saati						
		İhzarı	I.Yıl	II. Yıl	III. Yıl	IV.	V.	VI. Yıl
1873-1874			Nakış	Nakış	Nakış ve hıyatiyye			
				Hıyatiyye				
1897- 1898	İdare-i Beytiyye		1	2	2			
	El Hünelerleri		4	3	3			
1909-1910	Nakış							
	Biçki ve dikiş							
1915 ibtidâiye kısmı)	Dikiş ve tamir	4	3	3	2	2		
	El işleri ve nakış	2	2	2	1,5	1,5		
1917	Örücülük							
1919-1920 (ibtidâiye kısmı)	El işleri		2	2	2	1		
	Dikiş ve biçki		3	3	2	2	1	
	Örücülük						1	
	Çamaşır ve ütü					2		
1920-1921 (ibtidâiye kısmı)	El işleri		2	2	1			
	Dikiş ve biçki		3	3	2			
1922-1923 (Tatbikat kısmı)	El işleri (kağıt vs.)		1	1	1	1	1	1
	El işleri (nakış)		1	1	1	1	1	1
1922-1923 (ibtidâiye kısmı)	El işleri ve nakış		3	2	1			
	Dikiş ve biçki		3	3	2			

Kaynak: Yasemin Tümer Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013, s. 342, 345, 349, 350, 353, 355, 453.

Ek 3: 1918-1919 Eğitim Öğretim Yılı Selçuk Hatun Kız Sanayi Mektebi Ders Programı

Dersler	Sınıf-ı Taliye						İmalathane	
	I. sınıf	II. sınıf	III. Sınıf		IV. Sınıf		Elbise şubesi	Çamaşır şubesi
			Elbise şubesi	Çamaşır şubesi	Elbise şubesi	Çamaşır şubesi		
Kurân-ı Kerim	1							
Ma'lumat-ı medeniye	1	1						
Türkçe	2	2	1	1	1	1		
Lisan-ı ecnebi	2	2						
Tarih	1	1						
Coğrafya	1	1						
Ma'lumat-ı tabiiye	1	1						
Hesab ve usul-i defteri	2	2	2	2				
Hendese	1	1						
Ma'lumat-ı hukukiye			1	1				
Hıfzıssıhha ve teşrih		1	1	1				
Fenn-i terbiye			1	1	1	1		
Ameli fenn-i terbiye					1	1		
İdare-i beytiye ve malumat-ı iktisadiye	2	2						
Tabahat	3							
Biçki ve dikiş: Elbise	4	4	13	4	17	4	8	
Nakış	2	2	3	3	2	2		
Tamir	1	1	1	1			1	1
Çamaşır takımları	4	4	4	13	4	17	-	8
Çamaşır yıkama ve ütü		3						
Moda			1	1	1	1		
Resim	3	3	3	3	4	4		
Terbiye-i bedeniye	1	1	1	1	1	1		
Piyano	1	1	1	1	1	1		
Toplam	33	33	33	33	33	33	9	9

Kaynak: Yasemin Tümer Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013, s.452.

**Ek 4: 1919-1920 Eğitim Öğretim Yılı Selçuk Hatun Kız Sanayi Mektebi İbtidâi Kısmı
Haftalık Ders Programı**

Dersler	I. Sene		II. Sene		III. Sene		IV. Sene	
	I. Şube	II. Şube	I. Şube	II. Şube	I. Şube	II. Şube	I. Şube	II. Şube
Lisân-ı Osmani	13	13	12	12				
Hesap	5	4	2	2	2	2	2	2
İpek işi	2	2	1	1	1	1	1	1
Ulûm-ı diniyye	4	4	2	2	2	2	2	2
Musiki	1	1	2	2	2	2	2	2
İlm-i eşya	2	2	2	2	2	2	2	2
İdman	2	2	2	2	2	2	2	2
Beyaz iş	1	1	1	1	1	1	1	1
Dikiş	1	1	1	1	1	1	1	1
Coğrafya	1	1	1	1	1	1	1	1
Resim	1	1	1	1	2	2	2	2
Ma'lumat-ı ahlakiye	1	1	1	1	1	1	1	1
Kurân-ı Kerim			2	2	2	2	2	2
Hüsn-i Hat			1	1	1	1	1	1
Tarih			2	2	2	2	2	2
Kıraat					3	3	2	2
Hendese					1	1	1	1
İmla					3	3	3	3
Sarf					2	2	2	2
Manzume					1	1	1	1
Kitabet					1	1	2	2
Piyano							1	1
Toplam	33	33	33	33	33	33	33	33

Kaynak: Yasemin Tümer Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013, s.454.

**Ek 5: 1919-1920 Eğitim Öğretim Yılı Selçuk Hatun Kız Sanayi Mektebi Tâli Kısmı
Haftalık Ders Programı**

DERSLER	Sanayi I. Sene	Sanayi II. Sene	Sanayi III. Sene	Sanayi IV. Sene
Lisan-ı Osmani	2	2	2	2
Elbise	5			
Çamaşır	5			
Beyaz iş	3			
İpek işi	2			
Elbise/çamaşır		12	12	12
İpek işi/çamaşır		3		
İpek işi/beyaz iş			3	3
Fransızca	4	4	4	
Resim	5	5	5	5
Ulûm-ı tabiiye	3	2	1	
Ulûm-ı diniyye	1	1		
Hendese	1			
Tarih	1	1		
Coğrafya	1	1		
Hesap		1		
Usul-ı defteri		1		
İktisad-ı beyti			2	
Ahlak			2	1
Hıfzıssıhha			1	
Terbiye				3
Yağlı boya				3
Moda				3
İktisat				1
Toplam	33	33	33	33

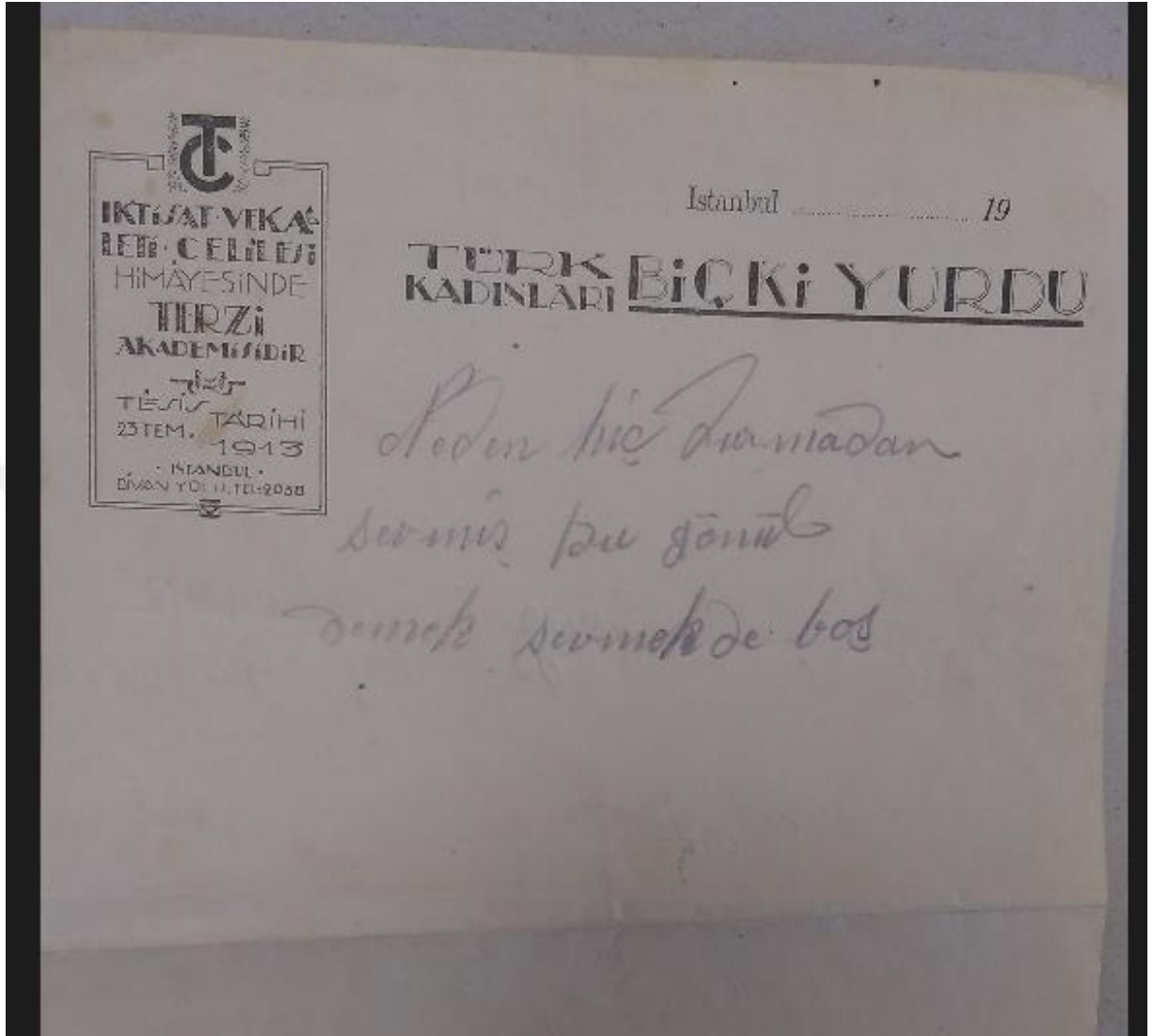
Kaynak: Yasemin Tümer Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013, s.455

Ek 6: Dikiş Makinesi Başında Bir Hanım

Kaynak: *Kadınlar Dünyası*, sayı:103, 3 Ağustos 1329, s.1.

Ek 7: 1929 Yılına Ait Türk Kadınları Biçki Yurdu Antetli Kağıt

Kaynak: İnternet üzerinden satın alınarak temin edilmiştir.

Ek 8: Biçki Yurdu Atölyesi'nin İlanı

تورک قادیناری

بیچکی یوردی

استانبولک یکانه بیچکی و دیکیش (اڤاده بیسیر)
هرزماه قید اولونیده بلیبر .

آتلیه سی

شهر مزک اک مکمل واک ظریف
نر زبخانه بیسیر

استانبول - چارشی قیو: تراموای جاده سی تلفون: ۱۷۳۷

طشره و مؤسسات ایچوره طومره سيارسه قبول اولونور

Kaynak: . İnci, sayı:10, Teşrin-i sani 1335, s.17.

Ek 9: Türk Kadınları Biçki Yurdu'nun 1922-1925-1926 Talimatnamelerine Göre Birinci Şubenin Ders Programı

Sene	Şube	Dönemler	Biçki Yurdu Birinci Şubenin Ders Programı
1922	Birinci Şube (Aile Sınıfı)	1., 2., 3. Aylar	Muhtelif ilikler, ajurlar, yamalar, örgüler ve ceplerin yapılması, iç çamaşırları, gecelikler, çocuk çamaşırları ve muhalif bedende korsaj metotları.
		4., 5., 6. Aylar	Korsajın dikilmesi, broderi, beyaz dikişler, kol, yaka, bolero ve muhtelif tarz ve biçimde manto metotları.
		7., 8., 9. Aylar	Beyaz dikişler, manken üzerinde tatbikat, tayyör dikişleri
		10., 11., 12. Aylar	Tayyör dikişleri ve muhtelif tarz ve biçimde kimono ve eteklik metotları, patronların çizilmesi
1925 ve 1926		Sene-i tedrisatın sınıf-1 evvelinde	Muhtelif ilikler, yamalar, örgüler, cepler, paça dikişler, muhtelif tedrisat metotları.
		Sene-i tedrisatın sınıf-1 ahirinde	Beyaz dikişler, tayyör dikişleri, muhtelif metotlar, patronların çizilmesi.

Kaynak: Türk Kadınları Biçki Yurdu Talimatnamesi (1922), Madde 23; Türk Kadınları Biçki Yurdu Talimatnamesi (1925-1926), Madde 22.

Ek 10: 1922 Yılı Talimatnamesine Göre İkinci Şubenin Ders Programı

Sene	Şube	Sınıf/Sene	Dönemler	1922 yılı Biçki Yurdu İkinci Şubenin Ders Programı
1922	İkinci Şube (Kadın Terziliği)	1. Sınıf	1., 2., 3. Aylar	Muhtelif kadın metotları üzerine tatbikat, Mülkiye elbisesinden veston ²⁵⁴ , kol, yaka metotları, vücudu beşerin aksam-ı hariciyesi hakkında malumat-ı umumiye, eşkal-i hendesiye hakkında malumat-ı cümle, resim hattı.
			4., 5., 6. Aylar	Muhtelif kadın metotlar üzerine tatbikat-kolalı kolasız erkek gömlek ve yakalıkları ile pijamaların biçilip dikilmiş erkek pantolon ve yelek metotları, hendese hakkında malumat-ı cümle. Hesaptan imal erbanın kavaid-i esasiyesi, resim hattı
			7., 8., 9. Aylar	Metotların modaya muvaffak surette tatbiki-pantolon dikilmesi- erkek çocuk metotları- hesaptan imal erbanın tatbikat, mukayaset hakkında malumatı cümle-resm-i mücessem.
			10.,11., 12. Aylar	Atölye fantezi elbise dikilmesi – tatbikat-erkek kravatlarının imali – muhtasar usul defteri ve muamelat-ı ticariye hakkında malumat-ı cümle- resm-i mücessem.
		2. Sınıf	1., 2., 3. Aylar	Atölyede fantezi elbise dikişleri tatbikat-bozuk vücutlar hakkında malumat- muhtelif korsaj metotları- muhtasar usul defteri – moda tatbikatı- modelcilik “kara atrislik”
			4., 5., 6. Aylar	Ağır tuvaletlerin dikilmesi, pardösü, ceket, reglan, rob-döşambr, pelerin metotları- moda tatbikatı- modelcilik “kara atrislik”.
			7., 8., 9. Aylar	Atölyede muhtelif dikişler hakkında tatbikat. Ağır tuvaletler dikilmesi- Amazon, job külot metotları.
			10.,11.,12. Aylar	Atölyede muhtelif dikişler, tatbikat.

Kaynak: Türk Kadınları Biçki Yurdu Talimatnamesi (1922), Madde 24.

²⁵⁴ Veston: Erkek ceketi

Ek 11: 1925 ve 1926 Yılı Talimatnamelerine Göre İkinci Şubenin Ders Programı

Sene	Şube	Sınıf/Sene	Dönemler	1925-1926 yılı Bıçkı Yurdu İkinci Şubenin Ders Programı
1925 ve 1926	İkinci Şube (Kadın Terziliği)	1. Sınıf	Sene-i tedrisiyenin sınıf-1 evvelinde	Muhtelif kadın metotlarının manken üzerinde tatbikat – vücudu beşerin aksam-ı hariciyesi hakkında muamelat-ı umumiye – hendese ve hesap tatbikatı – resim hattı – tatbikat
			Sınıf-1 ahiride	Muhtelif kadın metotları tatbikatı – resim hattı
		2. Sınıf	Sene-i tedrisiyenin sınıf-1 evvelinde	Bütün vücutlar hakkında malumat – ameli kadın metotları – usul defteri ve malumatı ticariye hakkında malumat-ı umumiye – resim hattı
			Sınıf-1 ahiride	Muhtelif kadın metotları üzerine tatbikat – erkek metotlarından; ceket, yelek, pantolon, pardösü, reglan, robdöşambr metotları – modelcilik - atölye tatbikatı – ağır tuvaletlerin dikilmesi.

Kaynak: Türk Kadınları Bıçkı Yurdu Talimatnamesi (1925-1926), Madde 23, 1.Fıkra.

Ek 12: 1922 Yılı Talimatnamesine Göre Biçki Yurdu Üçüncü Şube Hazırlık Sınıfı Ders Programı

Sene	Şube	Dönemler	1922 yılı Biçki Yurdu Üçüncü şube Hazırlık sınıfı Ders Programı
1922	Üçüncü Şube hazırlık sınıfı	1., 2., 3. Aylar	Adi teyel, çift teyel, verev teyel, enine ardı, bastırma, pase, ilik teyel, terzi teyeli, düğme dikmek, kopça dikmek, fermuar dikmek.
		4., 5., 6. Aylar	İlikler, örgüler, kalape işlemleri
		7., 8., 9. Aylar	Oya ve şerit geçirilmesi, muhtelif ceplerin imali
		10., 11., 12. Aylar	Yaka dikmek yaka takmak, kol geçirmek.

Kaynak: Türk Kadınları Biçki Yurdu Talimatnamesi (1922), Madde 25.

Ek 13: 1922 Yılı Talimatnamesine Göre Biçki Yurdu Üçüncü Şubenin Ders Programı

Sene	Şube	Sınıf/Sene	Dönemler	1922 yılı Biçki Yurdu Üçüncü Şubenin Ders Programı
1922	Üçüncü Şube (Erkek Terziliği)	1. Sınıf	1., 2., 3. Aylar	Muhtelif tarz ve biçimde, smokin, kol, yaka metotları- bunların dikilmesi- vücudun teşkilat-ı hariciyesi hakkında malumat-ı umumiye- eşkal-ı hendisiye hakkında malumat-ı cümle- resim hattı
			4., 5., 6. Aylar	Muhtelif tarz ve biçimde ceket, yelek, redingot ²⁵⁵ , frak metotları- bunların dikilmesi- hesaptan imali erbanın kavaid-i esasiyesi, hendese hakkında malumatı cümle- resm-i hattı.
			7., 8., 9. Aylar	Muhtelif tarz ve biçimde pantolon, pardösü, pelerin, başlık metotları- bunların dikilmesi- hesaptan münhasır usul defteri ve muamelat-ı ticariye hakkında malumat-ı cümle- resm-i mücessime
		2. Sınıf	1., 2., 3. Aylar	Av ve binici elbiseleri – ketro metotları- bunların dikilmesi – bozuk vücutlar hakkında malumat-ı muhtelif korsaj metotları muntazır usul defteri.
			4., 5., 6. Aylar	İlmiye ve askeriye elbiseleri- garson ve seyis elbise metotları- bunların dikilmesi.
			7., 8., 9. 10.,11.,12. Aylar	İstanbulun ve üniformalar- atölyede tatbikat.

Kaynak: Türk Kadınları Biçki Yurdu Talimatnamesi (1922), Madde 25.

²⁵⁵ Redingot: Arkası yırtmaçlı, etekleri uzun, çift sıra düğmeli, resmî erkek ceketi

Ek 14: 1925-1926 Yılı Talimatnamelerine Göre Üçüncü Şubenin Ders Programı

Sene	Şube	Sınıf/Sene	Dönemler	1925-1926 yılı Bıçkı Yurdu üçüncü Şube Ders Programı
1925 ve 1926	Üçüncü Şube (Erkek Terziliği)	1. Sınıf	Sene-i tedrisiyenin sınıf-1 evvelinde	Muhtelif tarz ve biçimde, simokin, kol, yaka metodları _ bunların dikilmesi – vücudun teşkiat-ı hariciyesi hakkında malumat-ı umumiye – muhtelif tarz ve biçimde ceket, yelek, redingot, frak metodları – bunların dikilmesi – hendese ve hesap tatbikatı hakkında malumat – resim hattı
			Sınıf-1 ahiride	Muhtelif tarz ve biçimde pantolon, pardesü, pelerin, başlık metodları – bunların dikilmesi – çocuk elbisesi- robdöşamir – tenziyor, reglan, metodları – bunların dikilmesi – resim-i mücessem.
		2. Sınıf	Sene-i tedrisiyenin sınıf-1 evvelinde	Av ve binici elbiseleri –ketro metodları – bunların dikilmesi – bozuk vücutlar hakkında malumat – muhtelif korsaj metotları – münhasır usul defteri – askeri metotlar – garson ve seyis elbise metodları – bunların dikilmesi – usul defteri ve malumat-ı ticariye hakkında malumat-ı umumiye
			Sınıf-1 ahiride	Üniformalar - atölyede tatbikat

Kaynak: Türk Kadınları Bıçkı Yurdu Talimatnamesi (1925/1926), Madde 24.

Ek 15: Türk Kadınları Biçi Yurdu'nun 1913 Talimatnamesine Göre Takip Edilen Müfredatı

Birinci Devre-i Tahsiliyede Takip Edilen Müfredat	
Korsaj ²⁵⁶ (zayıf vücutlar için)	48 beden üzerine korsajın aksam-ı muhtelifesinin patronu.
	48 beden üzerine korsajın astar üzerine kesilmesinin mankende tatbikatı.
	40,42,44,46,50,52,54 beden üzerine korsaj patronları.
Korsaj (şişman vücutlar için)	56,58,60,62 beden üzerine korsaj patronları manken doldurmak, bu zevk-i vücut üzerine ölçü almak, astar kesmek mankende tatbikat
Bolero ²⁵⁷	Boleronun muhtelif bedenlere göre patronları ve astar üzerine tatbikat
Manto	1 numrolu mantonun muhtelif bedenlere göre patronları ve astar üzerine tatbikatı. 2 numrolu mantonun muhtelif bedenlere göre patronları ve astar üzerine tatbikatı. 3 numrolu (sak ²⁵⁸) in muhtelif bedenlere göre patronları ve astar üzerine tatbikatı. 4 numrolu (manto) nun muhtelif bedenlere göre patronları ve astar üzerine tatbikatı. 5 numrolu (reglan ²⁵⁹) un muhtelif bedenlere göre patronları ve astar üzerine tatbikatı. 6 numrolu (arkası kesikli hırkanın) in muhtelif bedenlere göre patronları ve astar üzerine tatbikat
Yaka	Yakanın muhtelif bedenlere göre parçaları ve astar üzerine tatbikatı. Büyük yaka (bahriye yakası) muhtelif bedenlere göre patronları ve astar üzerine tatbikatı.
Kol	Dar ve geniş kolların muhtelif bedenlere göre patronları ve astar üzerine tatbikatı
Japone ²⁶⁰	Japonenin muhtelif bedenlere göre patronları ve astar üzerine tatbikatı
Ceket- Bonjur ²⁶¹	Muhtelif bedenlere göre patronları ve astar üzerine tatbikatı
Job- eteklik	1 numrolu job tayyörün ²⁶² muhtelif bedenlere göre patronları ve astar üzerine tatbikatı: 2 numrolu job tayyörün muhtelif bedenlere göre patronları ve astar üzerine tatbikatı 3 numrolu job kloşun ²⁶³ muhtelif bedenlere göre patronları ve astar üzerine tatbikatı 5 numrolu job külot un muhtelif bedenlere göre patronları ve astar üzerine tatbikatı
İkinci Devre-i Tahsiliyede Takip Edilen Müfredat	
Birinci devre-i tahsiliyede öğrenilenlerin ameli bir surette uygulanması	

Kaynak: Biçi Yurdu Teşkilat-ı Esasiye ve Talimatname-i Dâhilîsi (1913), Madde 20.

²⁵⁶ Korsaj/Korse: İnce görünmek için kullanılan esnek iç giysisi.

²⁵⁷ Bolero: alafrağa hanımların sabahlık olarak giydikleri bir tür ceket. Bedeni ve kolları bol olup göğüs kısmı aşağı düz olarak dökülür ve eteği belden bir karış aşağı iner. Reşad Ekrem Koçu, Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, Doğan Kitap, İstanbul, 2015, s.48.

²⁵⁸ Sak: Yelek boyunda kollu, önü açık, düz yakalı, kadifeden işli kadın giysisi, kısa entari. Büyük Türkçe Sözlük

²⁵⁹ Reglan: 1. Pelerinli bir çeşit palto 2. sf. Omuzlardan geçerek boyna kadar uzanan (kol) Büyük Türkçe Sözlük

²⁶⁰ Japone: Omuz kesimi bulunmayan, bol ve geniş kol

²⁶¹ Bonjur: Uzun siyah ceketle, çizgili pantolondan oluşan erkek giysisi. Esin Turgut, *Türk Dilindeki Fransızca Kelimeler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s.16

²⁶² Tayyör: Ceket ve etekten oluşan kadın giysisi.

²⁶³ Kloş: Alt tarafı çan biçiminde genişleyen (etek)

Ek 16: “Le-davez” Kadın Ölçü Cetveli

Beden- göğüs genişliğinin yarısı- Numaraları			40	42	44	46	48	50	52	54	56	58	60	62	
B E D E N V E A K S A M I	1	(Hat-ı Esas) Enseden kalça başına kadar	45,5	48	49	49,5	51	52	53	54	54,5	55	55	55,5	
	2	(Kavadora) yüksekliği- koltuk altından kalça başına kadar	20,5	22	21,5	21	21	21	21	21	21,5	21	20,5	20	19,5
	3	(Arka)nın uzunluğu enseden bele kadar	35	37,5	38	38,5	39	39,5	40	40,5	41	41	41	41	41
	4	(Omuz) genişliğinin yarısı	14	14,5	15	15,5	16	16,5	17	17,5	18	18,5	19	19	19,5
	5	(Kavador)Arkanın ortasından koltuğunun ilerisine kadar	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	34	35
	6	(Meme)lerin yüksekliği – Enseden meme başına kadar	29	31	32	33	34	36	36,5	37	38	38,5	39	40	40
	7	(ön bel) in uzunluğu enseden ve önden belin ortasına kadar	49	51,5	52	53	54,5	57	58	59,5	60	61	61	61	61
	8	(Kemer) bel genişliğinin yarısı	26	27	28	29	30	31	33	37	39	41	44	45	45
	9	(Beden)genişliğinin yarısı	40	42	44	46	48	50	52	54	56	58	60	62	62
	10	Yaka	15	15,5	16	16,5	17	17,5	18	18,5	19	19,5	20	20	20,5
	11	Kol uzunluğu(Bütün uzunluğu)	68	69	70,5	72	74	76	77	78	79	80	81	81	82
	11	Kol uzunluğu (kol başından dirseğe kadar)	43	44	45	45	47	48	49	50	51	52	52,5	53	53
12	(Basen) kalça genişliğinin yarısı	42	44	46	48	50	52	55	57	59	61	64	66	66	
Mankenler bu numaralara göre seçilir.			36	38	40	42	44	46	48	50	52	54	56	58	

Kaynak: Behire Hakkı, *Biçki Nazariyatı Aliye Kısmı I. Kitap*, s.11.

Ek 17: “Türk Kadınları Biçki Yurdu” Kadın Ölçü Cetveli

Beden- göğüs genişliğinin yarısı-Numaraları			40	42	44	46	48	50	52	54	56	58	60	62
B E D E N V E A K S A M I	1	(Hat-ı Esas) Enseden ve önden kalça başına kadar	45	48	49	49	50	51	51	53	54,5	55	55,5	55,5
	2	(Kavadora) koltuk altından kalça başına kadar	20	21,5	21	20	20	21	21	21	20,5	20	20	19,5
	3	(Arka bel) Enseden bele kadar	34,5	35,5	36	37	38	39	39,5	40	40	40	41	41
	4	(Omuz genişliği) arkanın ortasından koltuk dikişine kadar	14	14,5	15	15,5	16	16,5	17	17,5	18	18,5	19	19,5
	5	(Kavadora ilerisine) Arkanın ortasından koltuğun ilerisine kadar	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
	6	(Meme) Enseden meme başına kadar	30	32	33	34	35	35,5	36	36,5	37,5	39	39	41
	7	(Ön bel) enseden ve önden belin ortasına kadar	48,5	49,5	51,5	52	53,5	55	55,5	57	58	60	60	61
	8	(Kemer) bel genişliğinin yarısı	33	34	35	36	36	37	38	42	42	44	45	46
	9	(Beden)göğüs genişliğinin yarısı	40	42	44	46	48	50	52	54	56	58	60	62
	10	(Yaka) boyun genişliğinin yarısı	15,5	16	16	16,5	17	18	18	18,5	19	19,5	20	21,5
	11	(Kol) arkanın ortasından ve omuz başından kol ağzına kadar	69	69,5	71	71,5	73,5	75	77	78	79	80	81	83
	11	(Kol) arkanın ortasından ve omuz başından dirseğe kadar	44	44	45	45	47	48	49	49,5	51,5	52	53	53
12	(Kol genişliği) yarısı	17,5	18,5	19	19,5	20	20	21	21,5	22	22,5	23	23,5	
13	(Basen) Kalça genişliğinin yarısı	43	44	46	48	51	53	55	58	61	62	64	67	
Beden taksimat-ı nisbiyesi	Bedenin üçte biri		13,3	14	14,6	15,3	16	16,6	17,3	18	18,6	19,3	20	20,6
	Bedenin altıda biri		6,6	7	7,3	7,6	8	8,3	8,6	9	9,3	9,6	10	10,3
	Bedenin sekizde biri		5	5,2	5,5	5,7	6	6,2	6,5	6,7	7	7,2	7,5	7,7
	Bedenin onda biri		6	4,2	4,4	4,6	4,8	5	5,2	5,4	5,6	5,8	6	6,2

Kaynak: Behire Hakkı, *Biçki Nazariyatı Aliye Kısmı I. Kitap*, s.93.

Ek 18: Biçki Yurdu Külliyyatının Ders Kitaplarının Kapak Fotoğrafları

Kaynak: Behire Hakkı, *Biçki Nazariyatı Aliye Kısım I. Kitap*, kapak sayfası.

کتابخانه : ایلکیمی کتاب

5411

معارف عمومی نظارتی

تألیف و ترجمه کتبخانه سی

عدد : ۶

بیچی نظریاتی و قوائید

نک

تدریسات ابتدایه قسمی

چو جوق ، قادین و ادکک مه تودلری

عموم انات مکتبلرنده تدریسی معارف نظارت مبلد سنج نسیب
وقبول ابرلشد.

بهیره حقی

باسم نزهه ناز کاسین عفا شد
تورن نازیم خدیجه بیگی بر روی کتوبه دستبرد سی

هر حق قانوناً محفوظدر

استانبول — مطبعة عامره

۱۳۳۰ — ۱۳۳۳ ۹۳۳ ۲۸۸

Kaynak: Behire Hakkı, *Biçki Nazariyatı İbtidaiye Kısım II. Kitap*, kapak sayfası.

Kaynak: Behire Hakkı, *Biçki Nazariyatı Taliye Kısmı III. Kitap*, kapak sayfası.

Ek 19: Türk Kadınları Biçki Yurdu Müzesi'nin Kapak Fotoğrafi

Kaynak: Behire Hakkı, *Biçki Yurdu Müzesi*, s.1.

Ek 20: Cumhuriyet Dönemi'nde Türk Kadınları Biçki Yurdu'nun San'at Diploması

Kaynak: Derya Özkan, Oya Baydar, *75 Yılda Değişen Yaşam Değişen İnsan: Cumhuriyet Modaları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul:1999, s. 46.

Ek 21- 1939 Yılında Kız Enstitülerinde Uygulanan Haftalık Ders Programı²⁶⁴

	Genel Dersler				
	Sımf: I	Sımf: II	Sımf: III	Sımf: IV	Sımf: V
	Haftada	Haftada	Haftada	Haftada	Haftada
Türkçe	5	3	2	2	2
Tarih	3	2	2		
Coğrafya	2	2	1	1	
Yurt Bilgisi				2	2
Fizik		3	1	1	1
Kimya			1	1	
Tabiat ve sağlık bilgisi	3	2	1		
Matematik	5	3	2	1	1
Defter tutma					1
Yabancı dil	5	2	2	2	2
Jimnastik	1	1	1	1	1
Müzik	1	1	1	1	1
El yazısı	2				
Askerlik				1	1
	26	19	14	13	12
	Genel Mesleki Dersler				
	Haftada	Haftada	Haftada	Haftada	Haftada
Dikiş başlangıcı	8				
Nakış	2	2	2	2	2
Resim ve tezyini resim	4	3	1	1	1
Yemek pişirme		3	3	2	
Ev idaresi (Çamaşır yıkamak, temizlik, ütü, kola)		3	3	2	
Çocuk Bakımı				1	1
Hıfz-ı sıhha ve Ev idaresine Tatbiki			1	1	
	14	11	10	9	4

²⁶⁴ Ders saatleri, araştırma eserlerinde farklılıklar göstermektedir. Burada Maarif Vekilliği Dergisi'nin verileri kullanılmıştır.

Dikiş İhtisası Şubesi					
Biçki-dikiş		7	9	12	20
Moda		3	2	2	2
Çamaşır			2	2	1
Dikiş Teknolojisi			1		
Dikiş mesleki resmi ve Kıyafet tarihi			2	2	1
		10	16	18	24
Moda İhtisası Şubesi					
Moda		3	7	10	15
Çiçek			4	4	6
Biçki-Dikiş		7	2	2	2
Moda teknolojis			1		
Dikiş mesleki resmi ve Kıyafet tarihi			2	2	1
		10	16	18	24
Genel Toplam	40	40	40	40	40

Kaynak: “Kız Enstitüleri Haftalık Ders Cetveli”, *Maarif Vekilliği Dergisi- Türkiyede Teknik Öğretim I*, 21-2, Şubat, 1939, s.179.

Ek 22: Ankara Kız Ertik Öğretmen Okulunda Öğrenci Mevcudu 1938-1939

Ankara Kız Ertik Öğretmen Okulunda Talebe Mevcudu 1938-1939									
	Biçki	Moda	Nakış	Çamaşır	Resim	Evidaresi yemek	Çiçek	Çocuk bakımı	Toplam
I. Sınıf	19	7	8	8	10	9	5	-	66
II. Sınıf	70	17	4	8	-	8	-	-	107
III. Sınıf	16	7	7	7	2	-	2	5	46
Toplam	105	31	19	23	12	17	7	5	219
Kız Ertik Öğretmen Okulunun Ortaokul Öğretmeni Yetiştiren Kısımından Mezun Olanların Miktarı									
		1935-1936	1936-1937	1937-1938	Toplam				
		37	51	64	152				
Kız Ertik Öğretmen Okulu İhtisas Kısımından Mezun Olanların Miktarı									
				1936-1937	1937-1938	Toplam			
Biçki-dikiş				13	13	26			
Moda-çiçek				4	7	11			
Nakış				2	3	5			
Çamaşır				1	4	5			
Resim				1	3	4			
Evidaresi-yemek pişirme				1	3	4			
Çocuk bakımı				1	1	2			
Toplam				23	34	57			

Kaynak: "Cumhuriyetten Sonra Mesleki Tedrisat", *Maarif Vekilliği Dergisi-Türkiyede Teknik Öğretim* I, (21-2), 1939, s.54

Ek 23- Köy ve İlçe Kadınları Gezici Kursları Yönetmeliği

Köy ve İlçe Kadınları Gezici Kursları Yönetmeliği
1-Öğretim yılı başında kursa kabul edilecek öğrenciler öğretmenler tarafından mahallen sağlanacak bir deftere (Adı, soyası, baba adı, yaşı, öğrenim durumu) kaydedilir.
2-Öğrencilerin devam ve devamsızlıklarını tespit etmek için bir yoklama defteri tutulur. (Kursa devam etmeyenler, devamlarının temini hususunda zorlanmayacak ve tamamen serbest bırakılacaktır.)
3-Köy kadınları gezici kursları, bir dönemden yedi aydan az, dokuz aydan çok olmamak üzere faaliyette bulunur. Bir dönemlik süre mahalli şartlara ve ihtiyaçlara göre mahallen tespit edilir.
4- İlçe kadınları kurslarının öğrenim süresi yılda sekiz ay olmak üzere iki yıldır.
5-İlçe ve köy kadınları kurslarını bitiren öğrencilere birer belge verilir. Kurs öğretmeni tarafından düzenlenen bu belgeler öğrencilerin isimlerinin ihtiva eden iki nüsha liste ile birlikte Millî Eğitim müdürlüğüne tasdik ettirilir ve imza mukabilinde sahiplerine verilir.
6-Köy ve ilçe kadınları gezici kursları resmi tatil günleri dışında tatil yapamaz. Cumartesi günleri üç, diğer günler altı saatten az olmamak üzere çalışılır. Resmi tatil günleri ilişik cetvelde gösterilmiştir.
7-Kurs dönemlerindeki çalışmalarını bitiren öğretmenler serbest bırakılır. Ancak, yetkili şahıslar tarafından yapılan teftiş yaz aylarında Bakanlıkça bir kursa tabi tutulur.
8-Köy ve ilçe kadınları gezici kursları öğretmenleri yalnız bağlı oldukları okul müdürleri, teknik dersler öğretmenleri, gezici başöğretmenler, Millî Eğitim Müdürleri, Bakanlık müfettişleri ve bakanlığın yetkili şahısları tarafından denetlenir.
9-Köy ve ilçe kadınları kurslarının açılacağı yerler, kursların bağlı olduğu okul ve millî eğitim müdürlüklerince bizzat görülüp tetkik edildikten sonra tespit edilir. Kursun ve öğretmenin kalacağı yer, soba ve yakacak mahallen sağlanır.
10-Köy ve ilçe kadınları gezici kursları öğretmenlerinin bir haftadan fazla süren devamsızlıkları halinde dersler gezici kurs başöğretmenleri tarafından idare edilir. (Bu müddet iki aydan fazla olmamak şartıyla)
11-Köy ve ilçe kadınları kursu öğretmenleri yazışmalarını bağlı buldukları okul yoluyla yaparlar.
12-Köy ve ilçe kadınları gezici kursları öğretmenleri, öğretim yılı içerisinde Mülkiye Amirlerinde izin istedikleri takdirde bağlı buldukları okul veya Millî Eğitim Müdürlüklerinin mütalaası alınmak suretiyle izin verilir.
13-İlçe kadınları gezici kursu öğretmenleri, beş devre köyde çalışmış ve çalışmalarıyla hakikaten köye faydalı olmuş öğretmenler arasından seçilir.
14-Kursların gezici başöğretmenleri, üç yıl ilçe kadınları gezici kursu öğretmenliğini muvaffakiyetle yapmış olanlar arasından seçilir.

Kaynak: Talim ve Terbiye Kurulu'nun 18 Temmuz 1952 tarih ve 104 sayılı kararı.

Ek 24- İlçe Kadınları Gezici Kursları Müfredat Programları

İlçe Kadınları Gezici Kursları Müfredat Programları	
	İlçe kadınları gezici kurslarının gayesi: ilçe kadın ve kızlarına temizliği, çocuğa sıhhi ve fenni bir şekilde bakmayı, basit, ucuz fakat güzel bir şekilde giyinmeyi, kocasını, çocuklarını giydirmeyi öğretmek; ailede ve çevrede bu yoldan bir kalkınma yaratmak gayesiyle açılmaktadır. Bu gayeye ulaşabilmek için mahalli şartlar göz önünde tutularak aşağıdaki program bir vasıta olarak tatbik edilir.
Biçki-dikiş:	I. SINIF
	1-Oyulguma, iğne ardı. Makine dikişi, bastırma dikişi, pililer, örme ve parçalı ilik, cep, kapaklı cep, yapıştırma cep, düğme, çıtçı ve kanca dikilmesi. “sırası geldikçe dikilecek dikişler üzerinde gösterilecektir.” Ayrıca parça yaptırılmayacaktır. Sırası geldikçe denemeye ihtiyaç gösteren işler dikilecek eşyaya uygulanmadan önce kendi parçası ve lüzumsuz bir parça üzerinde yapılacaktır. Mesela ilik, cep, kopça ve çıtçı dikişleri v.s. gibi.
	2- Dikiş makinesinin kullanılması hakkında genel bilgi verildikten sonra makine ile dikilecek dikişlere başlanacaktır.
	3- Kanuna uygun olarak Türk bayrağının biçilip diktirilmesi (ölçülere göre veya kalıpla)
	4- Dikilecek dikişler biçki ve kalıpla gösterilecektir.
	5- Çocuk, kadın ve erkek için pantolonunu diktirilmesi (kalıp üzerine)
	6- İç gömleğinin kalıpla biçilmesi diktirilmesi “Bezden ve amerikandan fanila yerine giymek üzere ve erkek çocuklar için ihtiyaca ve isteğe göre
	7- Ölçü alma hakkında genel bilgi. “her mevzuda takrarır”
	8- Kombinezon ihtiyaca göre basit veya modelden alınacaktır. “kız çocuk ve büyükler için (kumaşı; isteğe ve ihtiyaca göre seçilir)
	9- Sutyen
	10- İhtiyaca göre mintan ve yakalı erkek gömleği “kalıpla”
	11- Kollu çocuk elbisesi kalıp üzerine “istekli olduğu takdirde fantezi çocuk elbisesi de yaptırılabilir)
	12- Etek “kadın için”
	13-Beden kalıbı üzerine elbise ve bluz dikilmesi “ihtiyaca göre yünlü ipekli, basma ve amerikandan olabilir. Sayısız zamana ve ihtiyaca tabiidir.
	14- Çocuk pantolonu “kalıp üzerine”
	15- Çocuk pijaması “kalıp üzerine”
	16- Beden kalıbı üzerine elbise dikişi “talebinin arzusu üzerine basma, yünlü, keten”
Ev İdaresi:	
	1-Basma entari üzerine kapaklı dört köşe yama.
	2-İç çamaşırları üzerinde yuvarlak yama
	3-Çamaşır üzerinde köşe yama
	4-Çocuk pantolonu ağı ve diz kapağı yaması
	5-Erkek, kadın çorabı üzerinde takviye ve delik onarılması
	6-Kadın elbiseleri üzerinde koltuk altı yaması
	7-Triko eşya tamiri “kazak v.s.”
	8- Düz dokumalı kumaşlar üzerinde basit örgü tatbikatı. “kaynatma, geçirme örme yoluyla”
	9- Çamaşır temizliği. Çamaşırları üzerinde leke çıkarmak. Çamaşır yıkamak. “Renkli ve beyaz”
	10- Javel suyu hazırlamak, çamaşırları kaynatarak ve javelle ağartmak. Basit kola tatbikatı, çamaşırları üstelemek, erkek gömleği ütölemek.

Nakış:	
	1- Muhtelif nakış iğneleri talebenin ihtiyacı üzerine gösterilecektir. a-sap işi, zincir iğnesi, tohum iğnesi, gölge işi, rokoko, kanaviçe. İstenilirse hesap işi oya ve Antep işi gösterilecektir. Bu işlerin hepsinin her öğrenci tarafından yapılmasına lüzum yoktur. Öğrencilerin isteklerine göre bunlardan birkaçı yaptırılabilir.
Çocuk bakımı ve sağlık bilgisi:	
	II. SINIF
Biçki-dikiş:	
	1-Ölçü almanın tekrarı
	2-Beden kalıbı üzerine bluz, elbise dikilmesi “ihtiyaca göre yünlü, ipekli basma ve amerikandan olabilir.”
	3-Gecelik “ihtiyaca göre basit veya modelden alınacaktır
	4-Erkek ve çocuk pijaması kalıp üzerine arzı eden yapacaktır
	5-Erkek iç çamaşırı ve frenk gömleği
	6-Sutyen ve jartiyer
	7-Kalıp üzerine manto veya tayyör arzu eden olduğu takdirde. Manto ve tayyör kalıbı evvela kağır üzerine tatbik edilir. Sonra kumaşa uygulanır.
	8-Manto kolu kalıp üzerine
	9-Serbest elbise dikiş. Basma, yünlü keten, ipekli
Ev idaresi:	
	1- Kadın elbiseleri üzerindeki lekeleri çıkarmak, temizlemek ve ütölemek
	2- Erkek elbiselerini temizlemek
	3- Mahallin bitkisel ve suni boyalarla basit mikyasta elbise boyacılığı
	4- Bir evde mevcut bütün eşyanın temizlik tarzları mutfak temizliği ve muhtelif odaların temizlik ve düzeni
	5- Evdeki sinek, pire, hamamböceği, fare gibi haşarat ile mücadele D.D.T. hazırlama ve tatbiki
	6- Ev bütçesi
	7- Sofra tanzimi
	8- Basit besin bilgisi, karışık rejimin faydası. Mevsimlere göre sıhhi yemek listeleri bilgisi
	9- Yaşama ve muaşeret bilgisi

Çocuk bakımı ve sağlık bilgisi	
	1- Besinler hakkında kısa malumat verilmesi mamalara çocuğun hangi aylarda alıştırılarak verilmesi hakkında bilgiler
	a-Muhtelif mamaların yaptırılması "Birinci sınıfın tekrara"
	2- Gebe kadının sağlığının korunması ve loğusa bakımı.
	3- Sağlam çocuk yetiştirmek için döllenmeden evvel ana ve babanın alacağı tedbirler. a- Frengi, verem, kalp, bel soğukluğu, alkolik, sara gibi hastalıklardan korunma ve zararlarını ayrı ayrı anlatılması, b- Aşı ve serum
	Sınıf-III
Nakış:	
	1-Beyaz iş "ince, kalın sarma, çiğerdeldi, delik yaprak, dolgu yaprak, dolgu kolber, rişölye, fisto, "bu işler, çocuk, kadın çamaşırları küçük örtüler, sandık örtüsü, sedir örtüsü, bohça, perde, yatak takımı, yastık üzerine yaptırılır.
	2-File
	3-Tül işi
	4-Yün işleri "hırka, eşarp, kazak, bluz"

Kaynak: Talim ve Terbiye Kurulu'nun 18 Temmuz 1952 tarih ve 104 sayılı kararı.

Ek 25: Köy Kadınları Gezici Kursları Müfredat Programları

<p>Köy kadınları gezici kurslarının gayesi: köy kadınları gezici kursları; köylü kadınlara ve kızlara temizliği, çocuğa sıhhi ve fenni bir şekilde bakmayı, basit, ucuz fakat güzel bir şekilde giyinmeyi, kocasını, çocuklarını giydirmeyi, evini iyi bir şekilde idare etmeyi tertip ve düzenini sağlamayı öğretmek ve onları fena alışkanlıklardan kurtarmak gayesiyle açılmaktadır.</p> <p>Bu gayeye ulaşabilmek için mahalli şartlar göz önünde tutularak aşağıdaki program bir vasıta olarak tatbik edilir.</p>
Biçki-dikiş:
Kanuna uygun olarak kalıp üzerinden muhtelif boyda Türk bayrağının biçilip dikilmesi.
1-Muhtelif teyellerin, parçalı, örgü, atkı iliğın yaptırılacak parçalar üzerinde sırası geldikçe gösterilmesi.
2-Dikiş makinesinin kullanılışı hakkında esaslı bilgi verildikten sonra makine ile dikilecek dikişlere başlanması.
3-Zıbın, başlık, salye önlüğünün kalıpla biçilmesi, makine ve elde diktirilmesi.
4-Kız ve erkek pantolonunun kalıpla biçilmesi, el veya makine ile diktirilmesi
5-Çocuk elbisesinin kalıp üzerine biçtirilmesi ve diktirilmesi “Alelumum çocuklara yaptırılacak elbiselerin kumaşının yıkanır cinsten seçilmesi ve bu bahis hakkında esaslı bilgi verilmesi”.
6-Ölçü alma hakkında genel bilgi.
7-Esas etek kalıbı ve dikiş.
8-İç gömleği dikiş. Kalıp üzerine.
9-Kadın külotu, kalıbı ve dikiş.
10-Geceliğın kalıp üzerine biçtirilip, diktirilmesi, “geceliğın lüzumu belirtilmeli ve sade bir şekilde kullanılışı kumaşlardan yapılmalıdır.”
11-Beden ölçülerinin alınmasının tekrarı.
12-Muhtelif beden kalıpları vererek bluz ve elbiselerin biçtirilmesi ve diktirilmesi. Kol kalıbının verilmesi.
13-Manto ve manto kolunun kalıp üzerine biçilmesi ve diktirilmesi. “Yünlü veya manto yapmaya elverişli kalınca pamuklu kumaşlardan yaptırılıp, astarlanacaktır.
14-Büyükler ve çocuklar için erkek pantolonu ve ceket. Avcı ceket, yelek ve pantolonu kalıpla dikilmesi. Arzu eden olduğu takdirde külot pantolonun yaptırılması.
Erkek çamaşırı:
1-Gömlek kalıbı ve diktirilmesi
2-İç pantolonu kalıbı (tercihen yerli bezden yaptırılması)
3-İç gömleği kalıbı (tercihen yerli bezden yaptırılması)
4-Pijama ve yeleğın kalıp üzerine diktirilmesi (arzu edene yaptırılacaktır.)
Nakiş:
1- Yapacakları işlerin üzerinde muhtelif iğnelerin basit bir şekilde gösterilmesi, “gömlek, gecelik, yatak takımı, perde, tepsi örtüsü, masa örtüsü, yastık vesaire”
2- Yün işleri, çocuk hırkası, patik, kar başlığı, kadın hırkası, erkek yeleği, eldiven, v.s.
3- Dantel örgüler

Ev idaresi:
1- Muhtelif yamaların lüzumlu eşyalar üzerinde uygulanması. Yatak takımı, minder örtüsü, giyim eşyaları v.s.
2- Pamuk çorapların basit bir şekilde onarımı.
3- Vücut temizliği, “Baş taramak, yüz yıkamak, kulak, burun temizliği, diş temizliği, el ve ayak temizliği”
4- Çamaşır yıkanması ve ütülenmesi.
5- Köy evi eşyasının temizlik ve dezenfeksiyonu. D.D.T. ile “sıva ve badanaya teşvik” ev düzeni
6- Giyim eşyasının temizliği ve ütüsü
7- Köyde yetişen ürünlerin sıhhi bir şekilde tanzim edilmesi ve ev halkının faydalanması.
8- Sofra kurmak ve bilhassa çatal, kaşık, ayrı ayrı tabak kullanılmasını öğretmek
9- Köyde yetişen ürünlerin basit bir şekilde muhafazası.
10- Basit görgü kaideleri. “misafir karşılama, büyüğe hürmet, konuşmak, hasta ziyaretleri v.s.”
Çocuk ve sağlık bakımı:
1- Bebeğin giyim ve besini hakkında tedbir
2- Doğumdan sonra çocuk ölümlerine sebep olan hastalıklar
3-Çocuğun yıkanması çocuk üzerinde tatbik edilecektir.
4- Süt çocuğunun giyimi
5- Çocuğun beslenmesi. Tabii süt verme
6- Suni beslenme. İnek sütüyle
7- Sütün sağılması, kaynatılması
8- Mama kalıplarının temizliği “şişe, fincan, kaşık ve sabun temizliği”
9- Memeden kesme: tamamlayıcı gıdalar “meyve ve sebze suları”
10- Çocuğun hasta olduğunu anlamak
11- Çocuk hastalıklarının tanıtılması. “kızıl kızamık, difteri, boğmaca, kabakulak, kemik hastalığı, ishal, suçiçeği.”

Kaynak: Talim ve Terbiye Kurulu'nun 18 Temmuz 1952 tarih ve 104 sayılı kararı.

Ek 26: Özel Biçki-Dikiş Yurtlarının Diploma Taslağı

HUSUSİ BİÇKİ-DİKİŞ YURDU
DİPLOMASI

Diplomayı Veren Yurt:

Talebinin Yurt No:
No:

Diploma Sıra

Adı ve Soyadı: -----
Babasının Adı: -----
Doğduğu Yer: -----
Doğduğu Yıl: -----

Öğrenim süresi, haftada ----- saat olmak üzere ----- ay/yıl olan ve kurs mahiyetinde bulunan ----- Biçki-Dikiş yurduna devam eden, hüviyeti yukarıda yazılı ----- sınav komisyonu önünde yapılan sınavda ----- derecede başarı göstermiştir.

---- / ---- /193

Biçki-Dikiş Yurdu Direktörü

-----Biçki
Dikiş Yurdu'nun talimatnamesi
ve müfredat programı Kültür
Bakanlığının ----- tarihli ve --
----- sayılı yazısı ile tasdik
edilmiştir.
Kültür Direktörü

Kaynak: Talim Terbiye Kurulunun 04.03.1938 tarihli ve 19 sayılı kararı

Ek 27: Açılacak Dikiş-Biçki Yurtlarına Ait Talimatnamede Daima Bulunması İcap Eden Şeraite Ait Muhtıra

- 1- Yurt müdür ve muallimlerinin en az ilk mektep mezunu olması ve Maarif vekâletince tasdik edilmiş bir dikiş ve biçki yurdundan mezun bulunması,
- 2- Hususi mektepler talimatnamesinin 11 ve 12 inci maddelerine tevfikân muktazî vesaikîn alınması,
- 3- Hususi mektepler talimatnamesinin 7. Maddesinin daima göz önünde bulundurulması,
- 4- Yurda alınacak talebeden 16 yaşına kadar olanların ilk tahsilini ikmal etmiş olduklarına dair ilk mektep şehadetnamesi ibraz etmelerinin meşrut bulunması,
- 5- 16 yaşından büyük olup ta ilk tahsil görmemiş olanların (A) kursu vesikası almış bulunmaları,
- 6- Talebeden aşı ve sıhhat raporu
- 7- Kartonsuz iki fotoğraf,
- 8- Nüfus tezkeresi sureti,
- 9- Hüsnühal ilmühaberi istenmesi
- 10- Yurttan diploma almak için talebenin (B) kursu vesikası ibraz etmesi,
- 11- Talebeden ayda kaç lira tahsil ücreti alınacağı,
- 12- Tedrisat müddetinin kaç ay olacağı,
- 13- Tedrisatın hangi günlerde ve saatlerde yapılacağı,
- 14- Tedrisat gün ve saatlerini değiştirmek için Maarif Müdürlüğünden müsaade alınması,
- 15- Cuma günleriyle resmi ve millî bayramlarda yurdun kapalı bulunacağı,
- 16- Maarif müdürlüğünden müsaade alınmadan tayin edilen müddetten fazla tedrisat yapılamayacağı,
- 17- Tayin edilen tahsil devresinin hitamından sonra imtihana başlanacağı,
- 18- Umumi imtihan neticesinde muvaffak olanlara Maarif Müdürlüğünce musaddak diploma verileceği.
- 19- Talimatname ve müfredat programının memzucen yapılmayarak ayrı ayrı tanzim edilmesi
- 20- Talimatname ve müfredat programının iki nüsha olarak gönderilmesi
- 21- Her bir nüshaya beşer kuruşluk pul ilsak ettirilmesi ve bu üzerinin yurt müdür tarafından imza edilmesi
- 22- Umumi imtihanın Maarif Müdürlüğü tarafından gönderilecek mümeyyizler tarafından yapılacağı,
- 23- Bir talebenin muvaffak olmuş sayılabilmesi için kaç numara alması icap ettiği

Kaynak: Talim ve Terbiye Kurulu'nun 17 Mayıs 1934 tarihli ve 121 sayılı kararı.

Ek 28: Biçki-Dikiş Yurdu veya Kurs Mahiyetinde Başka Yurt veya Dershane Açmak İsteyenlerin Yurt veya Dershanelerin Talimatnamesinde Kayıt ve Tasrih Edecekleri Hususata Dair Not

- 1- Yurt veya dershane erkek, kız talebeye mi mahsustur veyahut da muhtelit midir?
- 2- Yurt veya dershane leylî veya nehari midir?
- 3- Yurt veya dershane müessisi mi yoksa mesul müdürü mü idare edecektir.
- 4- Dershane veya yurdun kayıt ve kabul şartlarına müteallik kısmına,
 - a) On altı yaşından küçük olan talebeden behemahal ilk mektep şehadetnamesi
 - b) On altı yaşından büyük olanlardan millet mekteplerinin (A) kurusunu ikmal ettiklerine dair vesika
 - c) Aşı ve sıhhat raporu
 - d) Kartonsuz iki fotoğraf
 - e) Nüfus tezkeresi
 - f) Hüsnuhal ilmühaberi alınacağı kaydedilecektir
- 5- Yurt veya dershane mali varidatına müteallik kısımda,
 - a) Daimi masrafların ne suretle temin edileceği
 - b) Talebeden kayıt ücreti alınacak ise miktarı
 - c) Talebeden yurt veya dershane mezun olacakları vakit ayrıca şehadetname parası alınacak ise miktarı
 - d) Talebeden ayda veya bir tahsil devresinde ne kadar ücret alınacağı,
 - e) Talebeden yurt veya dershane mezun olacakları vakit ayrıca şehadetname parası alınacak ise miktarı yazılacaktır.
- 6- Yurt veya dershane tedrisat ve imtihanlara müteallik kısmında
 - a) Bir tahsil devresinde tedrisat müddetinin kaç ay veya sene olduğu
 - b) Tedrisatın hangi günlerde ve hangi saatten hangi saate kadar devam etmek üzere yapılacağı
 - c) Tedrisata hangi tarihte başlanacağı ve hangi tarihte nihayet verir
 - d) Hususi imtihan yapılacak ise hangi zamanlarda yapılacağı,
 - e) Mezuniyet imtihanlarına hangi tarihlerde başlanacağı
 - f) İkmal imtihanları yapılacak ise hangi hallerde ve hangi tarihlerde yapılacağı,
 - g) İmtihanalarda esas ittihaz edilecek not ıskalasının ne olduğu,
 - h) Mezuniyet imtihanlarının Maarif müdürlüğüne tayin olunacak resmi mümeyyizler huzurunda yapılacağı,
 - i) İlk tahsil şehadetnamesine haiz bulunmayanlara B kursu vesika ibraz etmedikçe şahadetnamelerinin verilmeyeceği,
 - j) Aşağıda gösterilen zamanlarda tedrisatın tatil edileceği kaydedilecektir.
 - 1) Haftanın tatil günleri
 - 2) Cumhuriyet bayramı tatili
 - 3) Millet Meclisi bayramı tatili (Nisan 23 ve 24 üncü günleri)
 - 4) Kış tatili (Ocak'ın 1,2,3 üncü günleri)
 - 5) Mahalli kurtuluş bayramı
 - 6) Hâkimiyet-i millîye bayramı (tesadüf ettiği günde bir gün)
 - 7) Ramazan bayramı tatili (bayramın 1,2,3 üncü günleri)
 - 8) Kurban bayramı tatili (bayramın 1,2,3,4 üncü günleri)

Kaynak: Talim ve Terbiye Kurulunun 17 Mayıs 1934 tarihli ve 121 sayılı kararı

Ek 29: Kuşadası dikiş nakış kursunun Kore Tugayına hediye olarak gönderilmek üzere hazırladığı Türk sancağı ile toplu fotoğrafı-Kuşadası-25.12.1952-Perşembe.

Kaynak: Mehmet Fevzi Sarıtaç Bağışsı Fonu, İzmir Büyükşehir Belediyesi Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi

Ek 30: Bornova'da Eski Hükümet Konağı ve Belediye Dairesi önünde İzmir Ziraat Mektebi ile Bornova Biçki Dikiş Nakış Bedayi Yurdu öğrencilerinin 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle tören alanında görüntülendikleri siyah-beyaz kartpostal.

Kaynak: Umur Atrek Bağışı Fonu, İzmir Büyükşehir Belediyesi Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi

Ek 31: 1933-1934 yıllarında Bornova'da muhtemelen halkevinin açtığı dikiş-nakiş kursunda Sarı Emine (ikinci sıra soldan 5.) ve arkadaşlarının görüntülediği fotoğraf”,

Kaynak: “Mesut Yaşar Tunçsiper Bağısı Fonu, İzmir Büyükşehir Belediyesi Ahmet Pirıştina Kent Arşivi Ve Müzesi

Ek 32: Tilkilik Biçki Yurdu öğrencileri a la garçonne görünümüyle

Kaynak: Ahmet Priştina Kent Arşivi Müzesi

EK 33- TALİM VE TERBİYE KURULU KARAR DEFTERLERİNDE ÖZEL BİÇKİ-DİKİŞ YURTLARINI GÖSTERİR TABLO^{1*}

Sıra	Talim Terbiye Kurul Defterinde Kursla İlgili Kararın Alındığı Tarih	Sayı / Dosya Numarası	Açılacağı Şehir	Kursun İsmi	Başvuru Sahibi	Sıra	Talim Terbiye Kurul Defterinde Kursla İlgili Kararın Alındığı Tarih	Sayı / Dosya Numarası	Açılacağı Şehir	Kursun İsmi	Başvuru Sahibi
1	02.09.1931	128	Beşiktaş/İstanbul	Beşiktaş Biçki-Dikiş Yurdu		2	11.05.1932	1	Galata/İstanbul	Nauman Limitet Şirketi Biçki Yurdu	
3	12.05.1932	2	Gedikpaşa/İstanbul	Gedikpaşa Dikranuhi Agavyan Biçki Dersanesi		4	29.05.1932	3		İstanbul Türk Kadınları Biçki Yurdu	
5	29.05.1932	4	Haydarpaşa/İstanbul	Agavni Margosyan Biçki Ve Dikiş Yurdu		6	08.11.1932	6	Arnavutköy/İstanbul	Tulu Biçki Yurdu	
7	08.11.1932	7	Kadıköy/İstanbul	Öz Yuva Hanımlar Terzihanesi	Hadiye Hanım	8	28.11.1932	8	Kadıköy	Hanımlar Biçki Dikiş Evi	Mehmet Zeki Bey
9	10.12.1932	9	Gedikpaşa/İstanbul	Noemi Vartanyan Biçki ve Dikiş Dersanesi	Noemi Vartanyan Hanım	10	10.12.1932	10	Yozgat	Yozgat Kadınları Biçki ve Dikiş Yurdu	Zişan Hanım

¹ * Tablodaki veriler Talim ve Terbiye Kurulu'nun Karar Defterleri fihristlerine göre düzenlenmiştir. Bkz. <http://ttkb.meb.gov.tr/www/gecmisten-gunumuze-kurul-kararlari/icerik/152>

11	10.12.1932	11	Gedikpaşa/İstanbul	Asrî Biçki Dikiş Yurdu	Vassiliki Hanım		12	22.08.1932	140	Divanyolu/İstanbul	Türk Kadınları Biçki Yurdu	
13							14	22.08.1933	172	Şişli/İstanbul	Şişli Biçki ve Dikiş Dershanesi	
15	16.11.1933	236	Isparta	Biçki-Dikiş Yurdu	Fethiye Hanım		16	29.11.1933	254	Isparta	Biçki-Dikiş Yurdu	Fevziye Hanım
17	17.12.1933	269	Malatya	Biçki-Dikiş Yurdu	Nuriye Hanım		18	17.12.1933	270		Klio Mavromati Biçki ve Dikiş Yurdu	
19	17.12.1933	272		Haydarpaşa Nemlizade Biçki-Dikiş Yurdu			20	21.12.1933	276	Antalya	Biçki ve Dikiş Yurdu	Fikriye Hanım
21	21.12.1933	279	Edirne	Biçki ve Dikiş Yurdu	Hatice Hanım		22	15.01.1934	14 - 8/3 B	İstanbul	Nauman Dikiş ve Biçki Yurdunun Akşam Kursu	
23	24.01.1934	36 - 8/4 B	Maraş	Biçki ve Dikiş Yurdu	Lütfiye Hanım		24	13.02.1934	43 - 8/5 B		Biçki ve Dikiş Yurdu	Naciye Hanım
25	11.04.1934	94 - 8/9 B	İstanbul	Kurtuluş Biçki ve Dikiş Yurdu			26	10.07.1934	154 - 8/15 B	Aksaray/İstanbul	Biçki Dikiş Yurdu	Zehra Hanım
27	10.07.1934	155 - 8/16 B	Samsun	Biçki Dikiş Yurdu	Hadiye Hanım		28	30.07.1934	162 - 8/17 B	Balıkesir	Biçki Dikiş Yurdu	Refika Hanım
29	01.08.1934	165 - 8/18 B	Diyarbakır	Diyarbakır Türk Hanımlar Biçki Yurdu			30	09.08.1934	173- 8/19 B	Mersin	Mersin Türk Kadınları Biçki Yurdu	

31	14.08.1934	186 – 8/21 B	Afyon	Süs Biçki-Dikiş Yurdu		32	19.08.1934	188 – 8/22 B	Kocaeli	Kocaeli Kadınlar ve Cumhuriyet Biçki-Dikiş Yurtları	
33	19.08.1934	189 – 8/23 B	Gaziantep	İstanbul Biçki-Dikiş Yurdu		34	19.08.1934	190 - 8/24 B	Konya	Biçki ve Dikiş Dershanesi	Fuat Bey
35	09.09.1934	209 - 8/25 B		Biçki-Dikiş ve Sanat Yurdu	Makbule Kadir Hanım	36	23.09.1934	215 – 8/26 B	Beylerbeyi/İstanbul	Dikiş Yurdu	Refia Salih Hanım
37	01.10.1934	226 - 8/27 B	Kadıköy/İstanbul	Biçki ve Dikiş Yurdu	Nermin Sabahat Hanım	38	23.10.1934	244 - 8/30 B	Trabzon	Trabzon Asri Aile Biçki ve Dikiş Yurdu	
39	30.10.1934	247 – 8/31 B	Göztepe/ İzmir	Türk Kadınları Biçki ve Dikiş Sanat Yurdu		40	30.10.1934	249 – 8/33 B	Tilkilik/İzmir	Türk Kadınları Biçki Yurdu	
41	30.10.1934	250 - 8/32 B	Karşıyaka/İzmir	Türk Kadınları Biçki ve Dikiş Yurdu		42	30.10.1934	251 - 8/34 B	Basmahane/İzmir	Türk Kadınları Biçki ve Dikiş Yurdu	
43	08.11.1934	255 – 8/29 B	Pangaltı/İstanbul	Dikiş, Biçki ve Korsa İmalî Dershanesi	Arusyak İşlemeciyan Hanım	44	27.11.1934	271 – 8/35 B		Zehra Hakkı Biçki Dikiş Yurdu	
45	03.01.1935	4 - 3/1 E	Kilis/Gaziantep	Biçki ve Dikiş Yurdu	Emine Emin	46	03.01.1935	5	Giresun	Işık Biçki ve Dikiş Yurdu	
47	30.10.1934	247 – 8/31 B	Göztepe/ İzmir	Türk Kadınları Biçki ve Dikiş Sanat Yurdu		48	30.10.1934	249 – 8/33 B	Tilkilik/İzmir	Türk Kadınları Biçki Yurdu	
49	03.01.1935	6 - 3/1 E	Beypazarı/Ankara	Ülkü Biçki ve Dikiş Yurdu		50	22.01.1935	11 - 3/1 E	Trabzon	Biçki Dikiş Yurdu	Fehime

51	14.04.1935	81	Ünye /Ordu	Biçki ve Dikiş Yurdu	Nadide		52	14.04.1935	82	Diyarbakır	Biçki ve Dikiş Yurdu	Hafize Ziya
53	18.04.1935	84	Adapazarı	Biçki ve Dikiş Yurdu	Hesna		54	18.04.1935	85	İzmir	Biçki Dikiş Yurdu	Ruhsar Hüsni
55	22.05.1935	123	İstanbul	Klio Lavromati Biçki ve Dikiş Yurdu			56	06.06.1935	132 Mü.	Tekirdağ	İlk Işık Biçki ve Dikiş Yurdu	
57	19.06.1935	134 Mü.	Diyarbakır	İtimat Biçki ve Dikiş Yurdu			58	16.07.1935	144		Biçki ve Dikiş Yurdu	Seniha Cemal
59	19.07.1935	146	Kadıköy/İstanbul	Kadıköy Altıyol Ağzı Biçki ve Dikiş Evi			60	13.09.1935	162	Ankara	Doğu Biçki ve Dikiş Yurdu	
61	13.09.1935	163	Salihli/Manisa	Biçki ve Dikiş Yurdu			62	13.09.1935	167	Ankara	Ankara Kadınlar Biçki ve Dikiş Yurdu	
63	13.09.1935	168	İstanbul	Biçki ve Dikiş Yurdu	Nevrik Melikyan		64	13.09.1935	170	Ereğli/Zonguldak	Ereğli Kadınlar Biçki ve Dikiş Evi	
65	13.09.1935	172		Kadırga Biçki ve Dikiş Yurdu			66	13.09.1935	173	Manisa	Türk Kadınları Biçki ve Dikiş Yurdu	
67	17.09.1935	175	Bakırköy/İstanbul	Bakırköy Biçki ve Dikiş Yurdu			68	28.09.1935	180	Çanakkale	Türk Kadınları Biçki ve Dikiş Yurdu	
69	26.10.1935	188	Kırklareli	Dikiş Yurdu	Suat		70	26.10.1935	188	Bursa	Dikiş Yurdu	Mevhibe
71	05.12.1935	192	İstanbul	Biçki ve Dikiş Yurdu	Anna Beçaropulo		72	12.12.1935	193	Paşabahçe/İstanbul	Biçki ve Dikiş Yurdu	Fahriye
73	12.12.1935	194	Ankara	Biçki ve Dikiş Yurdu	Remziye Ataman		74	12.12.1935	195		Biçki ve Dikiş Yurdu	Naciye Ünver

75	24.12.1935	196		Alemdar Biçki Dikiş Yurdu		76	----. 01.1936	2 – 25/6	Trabzon	Biçki Dikiş Yurdu	Mürüvvet
77	----. 01.1936	3 – 25/7	Bornova/İzmir	Biçki Dikiş Yurdu	Samiye	78	05.01.1936	4 – 25/5	Trabzon	Biçki Dikiş Yurdu	Neriman Elçin
79	05.01.1936	5 – 25/4	İzmit	Biçki ve Dikiş Yurdu	Müfide	80	05.01.1936	6 – 25/3	Bolu	Biçki ve Dikiş Yurdu	Fethiye Gürer
81	05.01.1936	7 – 25/8	İzmir	İzmir Türk Kadınları Biçki Yurdu		82	05.01.1936	8 – 25/9	İzmir	Karşıyaka Türk Kadınları Biçki Yurdu	
83	11.01.1936	12– 25/10	Kayseri	Yeni Işık Biçki ve Dikiş Yurdu		84	27.01.1936	13 – 25/11	Erzurum	Erzurum Biçki ve Dikiş Yurdu	
85	10.02.1936	17 – 25/12	Tarsus/Mersin	Tarsus Biçki ve Dikiş Yurdu		86	13.02.1936	18 – 25/13	Rize	Şule Biçki ve Dikiş Yurdu	
87	26.02.1936	21- 25/14	Haydarpaşa/İstanbul	Biçki Dikiş Yurdu	Agavni Margusyan	88	28.02.1936	22 - 25/13		Necmi Asaduryan Biçki ve Dikiş Yurdu	
89	03.03.1936	24 - 25/17	Rize	Asri Biçki ve Dikiş Yurdu		90	03.03.1936	25 - 25/16	Erzurum	İsmet Biçki ve Dikiş Yurdu	
91	17.03.1936	30 - 25/18	Urfa	Birinci Biçki ve Dikiş Yurdu		92	29.04.1936	39 – 25/19	Kırıkkale	Birinci Biçki ve Dikiş Yurdu	
93	12.05.1936	44 – 25/20	Bergama/İzmir	Bergama Türk Kadınları Biçki Yurdu		94	12.05.1936	45 – 25/21	Aydın	Aydın Türk Kadınları Biçki Yurdu	
95	14.05.1936	46 – 25/22	Malatya	Biçki Dikiş Yurdu		96	14. 05.1936	47 – 25/23	Tarsus/Mersin	Tarsus Türk Kadınları Biçki Yurdu	

97	14.05.1936	48 – 25/24	İstanbul	Doğu Bıçkı Dikiş Yurdu		98	29.05.1936	54 – 25/25	Çorlu/Tekirdağ	Kurtuluş Bıçkı ve Dikiş Yurdu	
99	30.05.1936	55 – 25/26	Erzincan	Bıçkı Dikiş Yurdu		100	30.05.1936	56 – 25/27	Zonguldak	Asri Bıçkı Dikiş Yurdu	
101	05.06.1936	59 – 25/28	Beypazarı/Ankara	Güven Bıçkı Dikiş Yurdu		102	16.06.1936	61 – 25/34	Darıca/İstanbul	Darıca Yeniadım Bıçkı-Dikiş Yurdu	
103	16.06.1936	62 – 25/32	Ereğli	Ereğli Kadınlar Bıçkı ve Dikiş Yurdu		104	16.06.1936	63 – 25/33	Çanakkale	Cahide Türker Bıçkı ve Dikiş Yurdu	
105	16.06.1936	64 - 25/35	Gümüşhane	Gümüşhane Türk Kadınları Bıçkı Yurdu		106	16.06.1936	65 – 25/37	Maraş	Maraş Halkevi Bıçkı ve Dikiş Yurdu	
107	16.06.1936	66 - 25/36	Ankara	Zehra Hakkı Bıçkı ve Dikiş Yurdu		108	16.06.1936	67 - 25/31	Adana	Fatma Bıçkı Dikiş Yurdu	
109	16.06.1936	68 - 25/30	Giresun	Giresun Bıçkı Dikiş Yurdu		110	25.07.1936	75- 25/41	Kütahya	Yeni Moda Bıçkı Dikiş Yurdu	
111	25.07.1936	76- 25/38	Milas/Muğla	Ülkü Bıçkı ve Dikiş Yurdu		112	25.07.1936	77- 25/40	Adana	Refika Recep Türkmen Bıçkı Dikiş Yurdu	
113	25.07.1936	78 – 25/39	Tarsus/Mersin	Şen Yuva Bıçkı-Dikiş Yurdu		114	01.08.1936	80 – 25/42	Elazığ	Son Moda Bıçkı ve Dikiş ve Şapka Yurdu	

115	05.10.1936	92 - 25/44	Artvin	Biçki-Dikiş Yurdu		116	05.10.1936	93 - 25/45	Çanakkale	Biçki-Dikiş Yurdu	Feriha Ülkmen
117	05.10.1936	93 - 25/45	Eskişehir	Biçki-Dikiş Yurdu	Melahat Biricik	118	05.10.1936	93 - 25/45	Çankırı/Kastamonu	Biçki-Dikiş Yurdu	Nigar Somer
119	07.10.1936	94 - 25/43	Lüleburgaz/Kırklareli	Biçki-Dikiş Yurdu		120	12.10.1936	97 - 25/51	Ereğli	Biçki-Dikiş Yurdu	Sabahat
121	12.10.1936	98 - 25/53	Ankara	Erdem Biçki- Dikiş Yurdu		122	12.10.1936	99 - 25/55	Bursa	Biçki-Dikiş Yurdu	Edibe
123	14.10.1936	101 - 25/50	Elazığ	Biçki-Dikiş Yurdu	Fikret	124	14.10.1936	102 - 25/49	Maraş		Seniye
125	14.10.1936	103 - 25/48	İstanbul	Makruhi Enfiyecioğlu Moda Biçki- Dikiş Yurdu		126	14.10.1936	104 - 25/47	Vize/Kırklareli	Biçki Dikiş Yurdu	
127	14.10.1936	105 - 25/46	Milas/Muğla	Biçki Dikiş Yurdu		128	22.10.1936	110 - 25/56	Afyonkarahisar	Ülkü Biçki Dikiş Yurdu	
129	22.10.1936	111 - 25/54	İstanbul	Biçki Dikiş Yurdu	Fatma Saitber	130	22.10.1936	112 - 25/55	Bursa	Biçki Dikiş Yurdu	
131	03.11.1936	114 - 25/58	Trabzon	Biçki Dikiş Yurdu	Samiye Ergüney	132	03.11.1936	116 - 25/60		Moda Biçki Dikiş Yurdu	
133	03.11.1936	117 - 25/59	Afyon	Biçki Dikiş Yurdu	Nadire Şevket	134	18.11.1936	121 - 25/61	Hopa /Artvin	Biçki Dikiş Yurdu	Makbule Oral
135	30.11.1936	129 - 25/63	Çanakkale	Biçki Dikiş Yurdu	İrfan Kızıl	136	02.12.1936	130 - 25/62	Bursa	Biçki Dikiş Yurdu	Kevser
137	02.12.1936	131 - 25/66	Maraş	Biçki Dikiş Yurdu	Nuriye	138	02.12.1936	132 - 25/65	Çorum	Cumhuriyet Biçki Dikiş Yurdu	Fitnat Türker

139	30.11.1936	133 - 25/64	Elazığ	Son Moda Biçki Dikiş Yurdu		140	08.12.1936	137 - 25/67	Ankara	Güzeliş Biçki Dikiş Yurdu	Fazilet
141	08.12.1936	138 - 25/68		Biçki Dikiş Yurdu	Muazzez Kazandıoğlu	142	23.12.1936	139 - 25/69	Ankara	Şapka Yurdu	Fahriye
143	28.12.1936	141 - 25/72	Fatih/İstanbul	Biçki Dikiş Yurdu	Sabriye	144	28.12.1936	142 - 25/71	M. Kemalpaşa/Bursa	Biçki Dikiş Yurdu	Bohor Kızı Cemile
145	28.2.1936	143 - 25/70	Akhisar/Manisa	Biçki Dikiş Yurdu	Sekine Tanık	146	13.01.1937	1 - 25/73		Biçki Dikiş Yurdu	Ulviye Ersin
147	13.01.1937	2 - 25/74	Mudanya/Bursa	Biçki Dikiş Yurdu	Safiye Karaduman	148	26.01.1937	3 - 25/77	Söke/Aydın	Biçki Dikiş Yurdu	Nuriye Beğer
149	26.01.1937	4 - 25/75	Balıkesir	Biçki Dikiş Yurdu	Nebahat Uca	150	26.01.1937	5 - 25/76	Maraş	Biçki Dikiş Yurdu	Münire
151	17.02.1937	11 - 27/78	Eskişehir	Biçki Dikiş Yurdu	Kadriye Galip	152	19.02.1937	12 - 45/79	Kütahya	Biçki Dikiş Yurdu	Sıdka Tezeren
153	09.03.1937	14 - 25/81	Gaziantep	Biçki Dikiş Yurdu	Nimet Erim	154	09.03.1937	15 - 25/80	Edremit/Balıkesir	Biçki Dikiş Yurdu	Hacer Özercan
155	29.03.1937	18 - 25/82	Balıkesir	Biçki Dikiş Yurdu	Hayriye Özker	156	13.04.1937	21 - 25/83	Ordu	Biçki Dikiş Yurdu	Basriye
157	13.04.1937	22 - 25/85	Düzce	Biçki Dikiş Yurdu	Zahide	158	13.04.1937	23 - 25/84		Biçki Dikiş Yurdu	Refia Diker
159	12.05.1937	28 - 25/88	Kilis/Gaziantep	Biçki Dikiş Yurdu	Hayriye Ülger	160	12.05.1937	29 - 25/87		Biçki Dikiş Yurdu	İsmet Mahmut Araç
161	12.05.1937	30 - 25/86		Biçki Dikiş Yurdu	Şefika Tanel	162	12.05.1937	31 - 25/89	Kırklareli	Biçki Dikiş Yurdu	Behiye Kızılışık

163	04.06.1937	36 - 25/90	Üsküdar/İstanbul	Biçki Dikiş Yurdu		164	12.06.1937	37 - 25/91	Beşiktaş/İstanbul	Kadınlar Biçki Dikiş Yurdu	
165	21.06.1937	38 - 25/92	Beşiktaş/İstanbul	Türk Kadınları Biçki Dikiş Yurdu		166	07.07.1937	40 - 25/93	Bakırköy/İstanbul	Biçki Dikiş Yurdunun Şapka ve Çiçek Şubesi	
167	13.08.1937	44 - 25/95	Akhisar/Manisa	Biçki Dikiş Yurdu	Hüsniye Uygur	168	13.08.1937	45 - 25/94	Söke/Aydın	Biçki Dikiş Yurdu	Naciye Kesen
169	25.08.1937	49 - 25/96	Devrek/Zonguldak	Biçki Dikiş Yurdu	Nezahat	170	25.08.1937	50 - 25/97	Nazilli/Aydın	Biçki Dikiş Yurdu	Melek Berman
171	25.08.1937	51 - 25/98	Denizli	Biçki Dikiş Yurdu	Hayriye Saruhan	172	25.08.1937	53 - 25/53	Ankara	Altıok Erdem Biçki Dikiş Yurdu	
173	01.09.1937	61 - 25/100	Bergama/İzmir	Biçki Dikiş Yurdu	Sehavet Beşe	174	03.09.1937	62 - 25/99	Ankara	Biçki Dikiş Yurdu	İrfan Azsöz
175	07.10.1937	78 - 25/101	Zonguldak	Özen Biçki Dikiş Yurdu		176	27.10.1937	83 - 47/3	Niğde	İtimat Biçki Dikiş Yurdu	Hafize Hasbay
177	27.10.1937	84 - 25/103	Tire/İzmir	Biçki Dikiş Yurdu	Şükran Sanat	178	27.10.1937	85 - 25/104	Ordu	Biçki ve Dikiş Yurdu	Asiye Toygar
179	27.10.1937	86 - 25/102		Özer Biçki Dikiş Yurdu		180	07.12.1937	102 - 25/107	İstanbul	Biçki Dikiş Yurdu	Faika
181	14.12.1937	106	Ankara	Yüksek Hayat Biçki Dikiş Yurdu Korsa Şubesi		182	14.12.1937	107		Biçki Dikiş Yurdu	Nazike Günhan

183	20.12.1937	112 - 25/10 9		Çabukel Biçki Dikiş Yurdu		184	20.12.1937	113 - 25/110	Birecik/Şanlıurfa	Biçki Dikiş Yurdu	Seher Erkan
185	31.12.1937	117 - 27/1	Ankara	İnkılâp Biçki Dikiş Yurdu		186	14.01.1938	7 - 27/2	Göztepe/İstanbul	Biçki Dikiş Yurdu	Saadet
187	04.03.1938	17 - 27/4	İzmir	Biçki Dikiş Yurdu	Fikriye Bingül	188	04.03.1938	18 - 27/3	Bornova/İzmir	Biçki Dikiş Yurdu	Emine Kırıl
189	16.06.1938	64 - 27/7		Biçki Dikiş Yurdu	Zehra Hasan	190	16.06.1938	65 - 27/6	Balıkesir	Biçki Dikiş Yurdu	Nebahat Uca
191	13.07.1938	73 - 27/9	Nazilli/Aydın	Biçki Dikiş Yurdu	Hayriye Çelikel	192	13.07.1938	74 - 27/8		Biçki Dikiş Yurdu	Fahriye Aytaç
193	16.08.1938	85 - 27/12		Biçki Dikiş Yurdu	Hidayet Akın	194	23.08.1938	87 - 27/10	Çankırı/Kastamonu	Biçki Dikiş Yurdu	Şükriye Bozkurt
195	23.08.1938	88 - 27/11		Biçki Dikiş Yurdu	Pakize Barlas	196	06.09.1938	98 - 27/15		Biçki Dikiş Yurdu	Saffet Kobak
197	06.09.1938	99 - 27/14		Biçki Dikiş Yurdu	Refika Ünlüsan	198	06.09.1938	100 - 27/13		Biçki Dikiş Yurdu	Ayşe Ergünenç
199	13.06.1938	105 - 27/18		Biçki Dikiş Yurdu	Nezahat Güngör	200	25.09.1938	113 - 27/19		Biçki Dikiş Yurdu	Makbule Ongan
201	30.09.1938	115 - 27/17	Eskişehir	Biçki Dikiş Yurdu	Hayriye Erdilek	202	05.10.1938	117 - 27/16	Küçükpazar/İstanbul	Biçki Dikiş Yurdu	Hayriye Topçak
203	07.10.1938	124 - 27/10		Biçki Dikiş Yurdu	Muazzez Hızal	204	27.10.1938	129 - 27/11	Keskin/Ankara	Biçki Dikiş Yurdu	Yaşar Cönger
205	22.11.1938	136 - 27/27	Kayseri	Biçki Dikiş Yurdu	Nezahat Erol	206	22.11.1938	137 - 27/26		Biçki Dikiş Yurdu	Kübra Altan

207	28.11.1938	138 - 27/25		Biçki Dikiş Yurdu	Zeliha Öztürkel		208	28.11.1938	139 - 27/24		Biçki Dikiş Yurdu	Muzaffer Giray
209	13.12.1938	143 - 27/22	Bandırma/Balikesir	Biçki Dikiş Yurdu	Semiha İldeniz		210	14.12.1938	144 - 27/23		Biçki Dikiş Yurdu	Fatma Sancak
211	30.12.1938	151 - 27/11		Biçki Dikiş Yurdu	Seniha Ulusoy		212	30.12.1938	152 - 27/11			
213	04.01.1939	6		Biçki Dikiş Yurdu	Salime Dai		214	04.01.1939	7		Biçki Dikiş Yurdu	Meliha Çakmur
215	04.01.1939	8		Biçki Dikiş Yurdu	Cemile Geçalp		216	16.01.1939	9		Biçki Dikiş Yurdu	Ayşe Toker
217	16.01.1939	10		Biçki Dikiş Yurdu	Asiye ve Ayşe		218	27.01.1939	13		Biçki Dikiş Yurdu	S. Meral Olçay
219	30.01.1939	14		Biçki Dikiş Yurdu	Fevziye Arat		220	30.01.1939	15		Biçki Dikiş Yurdu	Gülşen Güneş
221	23.02.1939	24		Biçki Dikiş Yurdu	Melahat Soysal		222	23.02.1939	25		Biçki Dikiş Yurdu	Makbule Oral
223	28.02.1939	27		Biçki Dikiş Yurdu	Münire Kalkan		224	28.02.1939	28		Biçki Dikiş Yurdu	Pakize Ayata
225	28.02.1939	29		Biçki Dikiş Yurdu	Seher ELEVİLİ		226	28.02.1939	30		Biçki Dikiş Yurdu	İsmet Sütuna
227	18.04.1939	48		Biçki Dikiş Yurdu	Nebahat Uca		228	18.04.1939	49		Biçki Dikiş Yurdu	Makbule Kebare
229	15.04.1939	50		Biçki Dikiş Yurdu	Noemi Asadoryan		230	17.05.1939	62		Biçki Dikiş Yurdu	Makbule Şiper
231	23.05.1939	63		Biçki Dikiş Yurdu	Nazmiye Tengerli		232	30.05.1939	66		Biçki Dikiş Yurdu	Hasibe Aka
233	29.06.1939	81		Özger Biçki Dikiş Yurdu			234	29.06.1939	82		Biçki Dikiş Yurdu	Makbule Akbat
235	07.07.1939	83		Biçki Dikiş Yurdu	Edibe Gülersoy		236	12.07.1939	84		Biçki Dikiş Yurdu	Adalet Ertan

237	31.07.1939	93		Biçki Dikiş Yurdu	Nedime Anahtarıcı		238	31.07.1939	94		Biçki Dikiş Yurdu	Seher Erkan
239	31.07.1939	95		Biçki Dikiş Yurdu	Sakine Öztan		240	31.07.1939	96		Biçki Dikiş Yurdu	Gülzar Öndin
241	31.07.1939	97		Biçki Dikiş Yurdu	Emine Demirpolat		242	07.08.1939	104		Biçki Dikiş Yurdu	M. Eren
243	16.09.1939	112		Tanyer Biçki Dikiş Yurdu			244	06.10.1939	119	Çine/Aydın	Biçki Dikiş Yurdu	Elmas Erbay
245	06.10.1939	120		Biçki Dikiş Yurdu	Nuriye Saygı		246	06.10.1939	121		Biçki Dikiş Yurdu	Hatice Kavur
247	06.10.1939	122		Biçki Dikiş Yurdu	Atiye Pekonay		248	06.10.1939	123	Daday/Kastamonu	Biçki Dikiş Yurdu	Fatma Aytekin
249	06.10.1939	124		Biçki Dikiş Yurdu	Memduha Erencan		250	12.10.1939	129		Biçki Dikiş Yurdu	Nevber Onat
251	07.11.1939	143		Biçki Dikiş Yurdu	Ayşe Cebecioğlu		252	16.11.1939	147		Biçki Dikiş Yurdu	Sabiha Genç
253	16.11.1939	148		Biçki Dikiş Yurdu	Fatma Tinel		254	16.11.1939	149		Biçki Dikiş Yurdu	Melek Tokgöz
255	16.11.1939	150		Biçki Dikiş Yurdu	Hediye Dağlı		256	20.11.1939	152		Biçki Dikiş Yurdu	Y. Papazyan
257	30.11.1939	158		Biçki Dikiş Yurdu	Fikriye Gökalp		258	30.11.1939	159		Biçki Dikiş Yurdu	Münire Özdemir
259	13.12.1939	166		Biçki Dikiş Yurdu	Avniye Altun		260	16.01.1940	7		Biçki Dikiş Yurdu	Bedia Dursular
261	16.01.1940	8		Biçki Dikiş Yurdu	Naime Balantekin		262	16.01.1940	9		Biçki Dikiş Yurdu	Makbule Kadri Kutluk
263	16.01.1940	11		Biçki Dikiş Yurdu	Melahat Möröy		264	27.02.1940	39		Biçki Dikiş Yurdu	Süheyla Dalkılıç
265	11.03.1940	45		Biçki Dikiş Yurdu	Zübeyde Yüksel		266	11.03.1940	46		Biçki Dikiş Yurdu	Pervin Tok
267	11.03.1940	47		Biçki Dikiş Yurdu	Nimet Erik		268	07.04.1940	52		Biçki Dikiş Yurdu	Makbule Doğan

269	07.04.1940	53		Biçki Dikiş Yurdu	Hatice Kavur		270	07.04.1940	55		Biçki Dikiş Yurdu	Reşat Yanardağ
271	25.04.1940	71		Biçki Dikiş Yurdu	Mukaddes Tüzer		272	25.04.1940	72		Biçki Dikiş Yurdu	Nuriye Güven
273	22.05.1940	77		Biçki Dikiş Yurdu	Süheyla Dalkılıç		274	22.05.1940	79		Biçki Dikiş Yurdu	Nebahat Kutay
275	05.06.1940	87		Biçki Dikiş Yurdu	Fahriye Katos		276	05.06.1940	88		Biçki Dikiş Yurdu	Meveddet Biçer
277	02.07.1940	120		Biçki Dikiş Yurdu	Melahat Genç		278	22.07.1940	130	Viçe/Artvin	Biçki Dikiş Yurdu	Handan Pınar
279	28.08.1940	160	Kayseri	Biçki Dikiş Yurdu	Müveddet Biçer		280	28.08.1940	161	Karamürsel/Kocaeli	Biçki Dikiş Yurdu	Muzaffer Erol
281	16.09.1940	180		Biçki Dikiş Yurdu	Fatma Aytekin		282	16.09.1940	181		Biçki Dikiş Yurdu	Hayriye Saruhan
283	17.10.1940	193	Çankırı/Kastamonu	Biçki Dikiş Yurdu	Seniha Ulusoy		284	17.10.1940	194	Niğde	Biçki Dikiş Yurdu	Sabahat Arıçay
285	24.10.1940	197		Biçki Dikiş Yurdu	Semiha İldeniz		286	04.11.1940	200		Biçki Dikiş Yurdu	Şehime Abat
287	04.11.1940	201		Biçki Dikiş Yurdu	Müzeyyen Menteş		288	04.11.1940	202		Biçki Dikiş Yurdu	Fahriye Çallı
289	04.11.1940	203		Biçki Dikiş Yurdu	Mediha Şoher		290	04.11.1940	204		Biçki Dikiş Yurdu	Şükriye Gören
291	15.11.1940	206		Biçki Dikiş Yurdu	Sabahat Akın		292	15.11.1940	207		Biçki Dikiş Yurdu	Huriye Bulut
293	03.01.1941	1	İzmir	Biçki Dikiş Yurdu	Saime Özgüven		294	03.01.1941	2		Biçki Dikiş Yurdu	Perihan Üner
295	03.01.1941	3	Tokat	Biçki Dikiş Yurdu	Marziye Özoral		296	03.01.1941	4	Maraş	Biçki Dikiş Yurdu	Nazire Kısakürek
297	03.01.1941	5		Biçki Dikiş Yurdu	Hayriye Saruhan		298	28.01.1941	13		Biçki Dikiş Yurdu	Emine Tuncer
299	28.01.1941	14		Biçki Dikiş Yurdu	Hasibe Aka		300	28.01.1941	15		Biçki Dikiş Yurdu	Fahriye Akgün

301	19.03.1941	27		Biçki Dikiş Yurdu	Pakize Ayata		302	28.03.1941	34		Biçki Dikiş Yurdu	Meliha Çakmar
303	17.04.1941	52		Biçki Dikiş Yurdu	Hariye Ögel		304	17.04.1941	53		Biçki Dikiş Yurdu	Nazire Küçükpınar
305	30.04.1941	59		Biçki Dikiş Yurdu	Saliha Çizmeci		306	21.05.1941	66		Biçki Dikiş Yurdu	Zerrin Tuna
307	21.05.1941	67		Biçki Dikiş Yurdu	Latife Bizer		308	09.06.1941	74		Biçki Dikiş Yurdu	Sakine Öztan
309	25.06.1941	79		Biçki Dikiş Yurdu	Peçaropulo		310	16.07.1941	87		Biçki Dikiş Yurdu	Hayriye Saruhan
311	23.07.1941	92		Biçki Dikiş Yurdu	Muazzez Duruğ		312	23.07.1941	93		Biçki Dikiş Yurdu	Leman Göksu
313	26.07.1941	98		Biçki Dikiş Yurdu	Meliha Oğuzcan		314	18.08.1941	108		Biçki Dikiş Yurdu	Nigar Somer
315	22.08.1941	112		Biçki Dikiş Yurdu	Münevver Evrensel		316	22.08.1941	113		Biçki Dikiş Yurdu	Memduha Öztürk
317	22.08.1941	114		Biçki Dikiş Yurdu	Ayşe Toker		318	22.08.1941	115		Biçki Dikiş Yurdu	Huriye Doğan
319	22.08.1941	116		Biçki Dikiş Yurdu	Fahriye Akgün		320	18.09.1941	124		Biçki Dikiş Yurdu	M. Galip Çankaya
321	14.10.1941	136		Biçki Dikiş Yurdu	Münevver Gören		322	24.11.1941	145		Biçki Dikiş Yurdu	Nimet Yılmaz
323	24.11.1941	146	Bayburt	Biçki Dikiş Yurdu	Huriye Uygur		324	24.11.1941	147		Biçki Dikiş Yurdu	Elene Fafyadis
325	24.11.1941	148	Kırıkkale	Şapka Yurdu	Seniye Ürkün		326	24.11.1941	149	Malatya	Biçki Dikiş Yurdu	Ayşe Kazgöz
327	02.12.1941	155	Bursa	Uzel Biçki Dikiş Yurdu			328	16.01.1942	4	Bandırma/Balıkesir	Biçki Dikiş Yurdu	Fahriye Aytaç
329	26.01.1942	9	Develi/Kayseri	Biçki Dikiş Yurdu	Münire Karakaya		330	26.01.1942	10	Malatya	Biçki Dikiş Yurdu	Ayşe Güner
331	26.01.1942	11	Havza/Samsun	Biçki Dikiş Yurdu	Zeliha Belge		332	26.01.1942	12	Gaziantep	Biçki Dikiş Yurdu	Meliha Eryürek

333	26.01.1942	13	Ladik/Samsun	Biçki Dikiş Yurdu	Nevber Onat		334	26.01.1942	14	Buca/İzmir	Biçki Dikiş Yurdu	Meliha Cakmur
335	02.02.1942	18	Muğla	Biçki Dikiş Yurdu	Vasfiye Töralp		336	05.02.1942	19	Karaman/Konya	Biçki Dikiş Yurdu	Hediye Demirok
337	05.02.1942	20	Kırıkhan/Hatay	Biçki Dikiş Yurdu	Hikmet Demirel		338	05.02.1942	21	Karaman/Konya	Biçki Dikiş Yurdu	Fahriye Vural
339	11.02.1942	26	Gaziantep	Biçki Dikiş Yurdu	Naciye İnal		340	18.03.1942	42	Beşiktaş/İstanbul	Biçki Dikiş Yurdu	Müveddet Biçer
341	27.04.1942	47		Biçki Dikiş Yurdu	Y. Papazyan		342	27.04.1942	48	Tarlabası/İstanbul	Biçki Dikiş Yurdu	Hikmet Akkan
343	22.05.1942	151	Urfa	Biçki Dikiş Yurdu	Hayriye Kumbasar		344	22.05.1942	152	Akçakoca /Bolu	Biçki Dikiş Yurdu	Sabahat Arıçay
345	22.05.1942	153	Yukarıkızılca /Kemalpaşa/İzmir	Biçki Dikiş Yurdu	Halime Ağra		346	25.05.1942	161	Eskişehir	Biçki Dikiş Yurdu	Sabiha Kaytmaz
347	08.06.1942	204	İstanbul	Biçki Dikiş Yurdu	Semiha İldeniz		348	01.07.1942	212	Burdur	Biçki Dikiş Yurdu	Şehriban Türk
349	01.07.1942	213	Adana	Biçki Dikiş Yurdu	Hatice Sözübatmaz		350	01.07.1942	214	Yalova	Biçki Dikiş Yurdu	Nimet Talimcioğlu
351	07.07.1942	215	Ş. Karahisar/Giresun	Biçki Dikiş Yurdu	Gaye Sayın		352	24.08.1942	277		Biçki Dikiş Yurdu	Mihriye Şahinler
353	24.08.1942	278	Fatsa/Ordu	Biçki Dikiş Yurdu	Mihriye Şahinler		354	27.08.1942	280		Biçki Dikiş Yurdu	Anna Peçaropulo
355	10.09.1942	303		Biçki Dikiş Yurdu	Makbule Kadri Kutluk		356	29.09.1942	318	Bursa	Biçki Dikiş Yurdu	Fatma Günseren
357	05.10.1942	320	Çapakçur/Bingöl	Biçki Dikiş Yurdu	Nezaket Altay		358	14.11.1942	340	Edremit/Balıkesir	Ariş Biçki Dikiş Yurdu	Muzaffer Arıbay
359	14.11.1942	341	Yenişehir/Bursa	Biçki Dikiş Yurdu	Nebahat Turkan		360	27.01.1943	11	Muğla	Emek Biçki Dikiş Yurdu	Vasfiye Töralp
361	29.01.1943	18	Marmaris/Muğla	Aydınlık Biçki Dikiş Yurdu	Halide Aydınlık		362	29.01.1943	19	Muğla	Özen Biçki Dikiş Yurdu	Aliye Hakses
363	09.02.1943	32	Kırklareli	Biçki Dikiş Yurdu	Müzehher Erbay		364	09.11.1943	33	Ordu	Asrı Biçki Dikiş Yurdu	Hatice Tokat

365	09.11.1943	34	Çubuk/Ankara	Kıvanç Bıçki Dikiş Yurdu	Maide Kıvanç		366	02.03.1943	37	Tarsus/Mersin	Ülkü Bıçki Dikiş Yurdu	Seniye Koraltan
367	20.03.1943	48		Bıçki Dikiş Yurdu	İsmet Özelgin		368	20.03.1943	49	Bozöyük/Bilecik	Bıçki Dikiş Yurdu	Muammer Uludağ
369	26.03.1943	50	Erzincan	Özen Bıçki Dikiş Yurdu	Meliha Lekeli		370	03.05.1945	74	Mardin	Bıçki Dikiş Yurdu	Behiye Kızıılışık
371	12.05.1943	91	Çubuk/Ankara	Bıçki Dikiş Yurdu	Maide Kıvanç		372	22.05.1943	134	Bursa	Bıçki Dikiş Yurdu	Edibe Tıgıloğlu
373	03.06.1943	157	Ayancık/Sinop	Bıçki Dikiş Yurdu	Reyhan Kahraman		374	03.06.1943	158	Karacabey/Bursa	Bıçki Dikiş Yurdu	Fatuş Seçkin
375	07.06.1943	170		Emek Bıçki Dikiş Yurdu	Hanife Teğiş		376	07.06.1943	171	Karamürsel/Kocaeli	Bıçki Dikiş Yurdu	Muammer Durusoy
377	16.06.1943	190	İstanbul	Bıçki dikiş Yurdu			378	17.06.1943	192	Ordu	Bıçki Dikiş Yurdu	Seniha Kurtuluş
379	17.06.1943	193	Akşehir/Konya	Bıçki Dikiş Yurdu	Hayrünissa Yazıcı		380	21.06.1943	194	Rize	Bıçki Dikiş Yurdu	Zehra İsmailoğlu
381	18.07.1943	217	Şebinkarahisar/Giresun	Bıçki Dikiş Yurdu	Gaye Sayın		382	16.02.1944	28		Nursa Uzel Bıçki Dikiş Yurdu	
383	23.02.1944	32	Keşan/Edirne	Bıçki Dikiş Yurdu	Ziyneti Balkan		384	25.02.1944	33	İzmir	Bıçki Dikiş Yurdu	Makbule Kebare
385	13.06.1944	258		Bıçki Dikiş Yurdu	Belkis Özkul		386	19.06.1944	260		Bıçki Dikiş Yurdu	Kadriye Gülcan
387	19.06.1944	261		Bıçki Dikiş Yurdu	Firdevs Tüzün		388	31.07.1944	276	Bursa	Güneş Bıçki Dikiş Yurdu	Fethiye Akal
389	27.09.1944	384		Tezel Bıçki Dikiş Yurdu	Bedia Yüksel		390	27.09.1944	388		Yeni Bıçki Dikiş Yurdu	Müberra Demirci
391	27.09.1944	389	Gemlik/Bursa	Tezel Bıçki Dikiş Yurdu	Türkan Atilla		392	12.10.1944	398		Güven Bıçki Dikiş Yurdu	Vedia Ayık
393	12.10.1944	399	Eskişehir	Bıçki Dikiş Yurdu	Sabiha Kaytmaz		394	24.10.1944	404	Gemlik/Bursa	Alev Bıçki Dikiş Yurdu	Semiha Bekbay

395	24.10.1944	405	Bursa	Hüner Biçki Dikiş Yurdu	Emine Müzdat Kutlubay		396	26.10.1944	406	Ayaş/Ankara	Biçki Dikiş Yurdu	Melek Tokgöz
397	02.11.1944	416	Rize	Biçki Dikiş Yurdu	Nahide Berk		398	20.11.1944	429	Erzincan	Altın Makas Temizel Biçki Dikiş Yurdu	Servet Kütükbaşı
399	08.12.1944	435	Alaşehir/Manisa	Biçki-Dikiş, Çiçek ve Şapka Yurdu	Behiye Yüce		400	18.12.1944	445	Menemen/İzmir	Ar Biçki Dikiş Yurdu	Muazzez Eren
401	19.12.1944	446	Beyazır/Ankara	Biçki Dikiş Yurdu	Muazzez Erbil		402	19.12.1944	447	Soma/Manisa	Türk Kadınları Biçki Dikiş Yurdu	Nesibe Çömen
403	19.12.1944	448	Karacasu	Biçki Dikiş Yurdu	Zeliha Ünal		404	26.12.1944	456	Aydın	Türk Kadınları Biçki Dikiş Yurdu	Süreyya Keskin
405	26.01.1945	18	Küre/Kastamonu	Ecevit Biçki Dikiş Yurdu	P.N.Ersöz		406	17.02.1945	23	Kırıkkale	Biçki Dikiş Yurdu	Zehra Özel
407	19.03.1945	36	Yozgat	Biçki Dikiş Yurdu	N.Muter		408	19.03.1945	37	Bozcaada/Çanakkale	Cumhuriyet Ünal Biçki Dikiş Yurdu	Fatma Özer
409	04.04.1945	52	Mardin	Biçki Dikiş Yurdu	Fikriye Ünver		410	20.06.1945	414		Uyanış Biçki Dikiş Yurdu	Müfide Döşer
411	20.06.1945	415		Örnek Biçki Dikiş Yurdu	Hayriye Özger		412	26.06.1945	431	Maçka/Trabzon	Biçki Dikiş Yurdu	Hatice Tokat
413	29.06.1945	433	Keşan/Edirne	Biçki Dikiş Yurdu	Rebia Evren		414	06.07.1945	440	Ezine/Çanakkale	İnkılâp Biçki Dikiş Yurdu	Semiha Yangi
415	02.08.1945	470		Selçuk Biçki Dikiş Yurdu	Nedime Eden		416	02.08.1945	471		Çelikel Biçki Dikiş Yurdu	Lütfiye Bozdağ
417	02.08.1945	472	Çerkeş/Çankırı	Biçki Dikiş Yurdu	Halise Blenli		418	02.08.1945	473		Işık Biçki Dikiş Yurdu	Leman Işık

419	07.08.1945	474	Hizan/Bitlis	Biçki Dikiş Yurdu	Sabiha Durdağ		420	08.08.1945	475	Yozgat	Yozgat Biçki Dikiş Yurdu	Emine Öner
421	14.08.1945	487	Alaşehir/Manisa	Biçki Dikiş Yurdu	Ayşe Bedia Özcan		422	25.08.1945	529	Söke/Aydın	Biçki Dikiş Yurdu	K. Atakul ve İ. Atakul
423	12.09.1945	544		Biçki Dikiş Yurdu	Hatice Tuna		424	26.09.1945	562		Biçki Dikiş Yurdu	Müzehher Çizmecı
425	29.09.1945	571		Özen Biçki Dikiş Yurdu			426	06.10.1945	577	Eskişehir	Emel Biçki Dikiş Yurdu	Nezahat Salaş
427	06.10.1945	578	İlgın/Konya	Tezel Biçki Dikiş Yurdu	Makbule Yücel		428	06.10.1945	579	Sivrihisar/Eskişehir	Uzel Biçki Dikiş Yurdu	Ruhsar Bakdur
429	11.10.1945	582	Erzincan	Modern Biçki Dikiş Yurdu	Saadet Aksaray		430	22.10.1945	589	Eskişehir	Işık Biçki Dikiş Yurdu	Leman Işık
431	09.11.1945	593	Orhangazi/Bursa	Kültür Biçki Dikiş Yurdu	Mahmure Özdemir		432	20.11.1945	594	Erzincan	İnci Biçki Dikiş Yurdu	Nuriye Çağlar
433	22.11.1945	597	Bozcada/Çanakkale	Biçki Dikiş Yurdu	Hatice Şentürk		434	22.11.1945	598		Dicle Biçki Dikiş Yurdu	Halime Kuşçu
435	13.12.1945	613		Biçki Dikiş Yurdu	Mebrure Tolan		436	24.12.1945	619	İskenderun	Akın Biçki Dikiş Yurdu	Hüsniye İğcioğlu
437	31.12.1945	632		Ar Biçki Dikiş Yurdu	Hera Çürükoğlu		438	31.12.1945	633	Artvin	Biçki Dikiş Yurdu	Halise Alpay
439	07.01.1946	3	Dört Yol/Hatay	Öncü Biçki Dikiş Yurdu	Ulviye Öncü		440	14.01.1946	13	Sarıkamuş/Kars	Asri Biçki Dikiş Yurdu	Süheyla Köse
441	18.01.1946	17	Kağızman/Kars	Doğu Biçki Dikiş Yurdu			442	23.01.1946	21	Çerkeş/Çankırı	Biçki Dikiş Yurdu	Fikret Ömerbaş
443	31.01.1946	29	Susurluk/Balıkesir	Biçki Dikiş Yurdu	Celalet Müftüoğlu		444	31.01.1946	30	Akçaabat/Trabzon	Karadeniz Biçki Dikiş Yurdu	Nermiş Ersöz
445	06.03.1946	55		Biçki Dikiş Yurdu	Sabahat Türkmen		446	08.04.1946	79		Akın Biçki Dikiş Yurdu	Aysel Akıncı
447	15.04.1946	90		İlk Adım Biçki Dikiş Yurdu	İsmet Çökçen		448	15.04.1946	91		Özel Biçki Dikiş Yurdu	Emine Eğtikavuk
449	26.04.1946	115		Biçki Dikiş Yurdu	Nevin Vardar		450	13.05.1946	171	Pasinler/Erzurum	Biçki Dikiş Yurdu	

451	13.05.1946	172		İnan Bıçki Dikiş Yurdu	Perihan Baytok		452	13.05.1946	173	Merzifon/Amasya	Onur Bıçki Dikiş Yurdu	Ragibe Onur
453	31.05.1946	289	Mardin	Bıçki Dikiş Yurdu	Hatice Cengiz		454	31.05.1946	290		Ersan Bıçki Dikiş Yurdu	Agavni Ersan
455	31.05.1946	291		Bıçki Dikiş Yurdu	Hayriye Erdoğan		456	11.06.1946	305		Sevin Bıçki Dikiş Yurdu	Fatma Sarı
457	16.07.1946	357		Bıçki Dikiş Yurdu	Fatma Erşahin		458	26.09.1946	460		Cumhuriyet Bıçki Dikiş Yurdu	Muhlise İğüs
459	03.10.1946	465		Akın Bıçki Dikiş Yurdu	Refika Oynur		460	05.10.1946	473		Somer Bıçki Dikiş Yurdu	
461	05.10.1946	474		Altınığne Bıçki Dikiş Yurdu			462	23.10.1946	487		Esin Bıçki Dikiş Yurdu	
463	23.10.1946	488	Tarsus/Mersin	Ülkü Bıçki Dikiş Yurdu	Seniye Koraltan		464	23.10.1946	489		Tezel Bıçki Dikiş Yurdu	Feridun Evrenosoğlu
465	31.10.1946	491	Cide/Kastamonu	Bıçki Dikiş Yurdu	Fatma Sözen		466	10.12.1946	509	Kilis/Gaziantep	Bıçki Dikiş Yurdu	
467	10.12.1946	510		Bıçki Dikiş Yurdu	Mualla Öncül		468	26.12.1946	528		Bıçki Dikiş Yurdu	Saliha Şendoğan
469	26.12.1946	529		İmren Bıçki Dikiş Yurdu	Melahat Önceler		470	26.12.1946	530		Bıçki Dikiş Yurdu	Şükriye Günaltın
471	26.12.1946	531		Bıçki Dikiş Yurdu	Maksude Nalbantoğlu		472	30.12.1946	537		Işık Bıçki Dikiş Yurdu	Vasfiye Ayberk
473	09.01.1947	2	Bakırköy/İstanbul	Bakırköy Bıçki Dikiş Yurdu			474	09.01.1947	3		Fatih Çarşamba Bıçki Dikiş Yurdu	
475	09.01.1947	4	Kadıköy/İstanbul	Kadıköy Bayanlar Bıçki Dikiş Yurdu			476	09.01.1947	5		Neomi Asadoryan Bıçki Dikiş Yurdu	

477	09.01.1947	6		Faika Biçki Dikiş Yurdu		478	09.01.1947	7		Kurtuluş Biçki Dikiş Yurdu	
479	09.01.1947	8		Hikmet Akkan Biçki Dikiş Yurdu		480	09.01.1947	9	Harbiye/İstanbul	Selbaşı Biçki Dikiş Yurdu	
481	09.01.1947	10		Türk Bayanları Biçki Dikiş Yurdu		482	09.01.1947	11		Biçki Dikiş Yurdu	Samiye Altay
483	17.01.1947	19		Biçki Dikiş Yurdu	Ulviye Ündeğer	484	28.01.1947	23	Çine/Aydın	Biçki Dikiş Yurdu	Şükran Çetintürk
485	09.02.1943	32	Kırklareli	Biçki Dikiş Yurdu	Müzehher Erbay	486	09.11.1943	33	Ordu	Asrı Biçki Dikiş Yurdu	Hatice Tokat
487	30.01.1947	24		Biçki Dikiş Yurdu	Ayşe Keskin	488	20.02.1947	39		Aile Biçki Dikiş Yurdu	
489	31.03.1947	68		Öğren Biçki Dikiş Yurdu		490	31.03.1947	69		Özen Biçki Dikiş Yurdu	
491	08.07.1947	250	Mut/Mersin	Biçki Dikiş Yurdu	Rahime Sedat Tüney	492	08.07.1947	251	Kozan/Adana	Biçki Dikiş Yurdu	Tahire Özber
493	30.07.1947	289		Biçki Dikiş Yurdu	Sabahat Kurtkaya	494	16.08.1947	301	Akşehir/Konya	Biçki Dikiş Yurdu	Nimet Aytaç
495	28.08.1947	334		Tezel Biçki Dikiş Yurdu	Emine Baybora	496	06.10.1947	401		Biçki Dikiş Yurdu	Behiye Yücel
497	20.10.1947	413		Tezel Biçki Dikiş Yurdu	Hayriye Gey	498	22.10.1947	415		Uğurlular Biçki Dikiş Yurdu	Nezahat ve Saadet Uğurlu
499	31.10.1947	420		Uzel Biçki Dikiş Yurdu							

ÖZGEÇMİŞ

1979 yılında Düzce/Akçakoca'da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Akçakoca'da tamamladı. 2007 yılında Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. 2010 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim dalında “Millî Mücadele Döneminde Kadın ve Aile” başlıklı tezle bilim uzmanı ünvanını aldı. 2012 yılında Hitit Üniversitesi Osmancık Meslek Yüksekokulu'nda okutman olarak görev yaptı. Halen Bartın Üniversitesi Tarih Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

